

ZBORNİK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

IV

KNJIGA 19

REDAKTORI:

**Fabijan Trgo, pukovnik, Radomir Petković,
i Svetislav Miladinović, major**

O d g o v o r n i   u r e d n i k
Fabijan Trgo, pukovnik

I Z D A J E

VOJNI ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMİJE

VOJNI ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMije

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSkih NARODA

TOM

IV

KNJIGA 19

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1943 GOD.

BEOGRAD

1959

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1943 GOD.
— NOVEMBAR —

**DOKUMENTA JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

BR. 1

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 1 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE ZA RASPORED I DEJSTVO U ISTOČNOJ BOSNI¹

STAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. st. pov. 106
1 novembra 1943 g.

Direktiva

ŠTABU XVII NOU DIVIZIJE

Položaj

Situacija:

Prema prikupljenim podacima glavnina neprijateljskih snaga iz doline reke Save orijentiše se više prema severu, dok neprijateljske snage na desnoj obali reke Drine, koje čine većinom belogardejci, pomeraju se prema Bajinoj Bašti i Užicu, verovatno sa zadatkom sprečavanja prodiranja naših jedinica sa prostorije Nova Varoš ...

U duhu novostvorene situacije i zauzećem Višegrada² od naših snaga, te padom Sokolca, zadaci naših jedinica biće sledeći i to:

XXVII divizija:

Ova divizija će i dalje držati sa jednom brigadom Višegrad i tesno održavati vezu sa jedinicama naše V divizije³. Brigadi koja će držati Višegrad staviti u zadatak da pogodnim rasporedom drži samu varoš, vrši rušenje druma i železničke pruge i objekata na njoj na pravcu Višegrad — Vardište kao i rušenje pruge na desnoj obali reke Drine do utoka Lima u ovu, rušeći Most na Limu. Pored ovih zadataka, vršiti čišćenje pojedinih četničkih grupa u okolini Višegrada i vršiti izviđanja u

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 11—1, k. 981.

² Vidi dok. br. 99 i 100.

³ Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 51.

pravcu Bajine Bašte, gde se navodno nalaze l^esne belogardejske snage.

Most na Drini kod Višegrada treba pripremiti za miniranje, a u slučaju da je već porušen napraviti provizorni most za vezu naših jedinica na jednoj i drugoj obali reke Drine.

Sa drugom brigadom postaviti se na prostoriju Gorazde — Ustiprača — Rogatica sa zadatkom rušenja železničke pruge i mostova na prostoru od reke Drine do Renovice, čišćenja te prostorije od četničkih grupa, vršenja mobilizacije i vojno-političkog uticaja do prostora Foče.

Ova divizija nastojaće da što pre uhvati vezu sa jednom grupom partizana koja se nalazi oko Kalinovika, od koje grupe treba stvoriti Kalinovički partizanski odred, čiji je rejon dejstva do prostora Dobro Polje — Trnovo.

Prisustvo naših jedinica i kontrola prostora Višegrad — Čajniče — Gorazde — Foča i Ustiprača omogućiće Štabu da organizuje našu vlast na pomenutom području, te da iskoristi povoljnu situaciju u smislu uvođenja tamošnje milicije i razbijenih četničkih grupa u redove naše Narodno-oslobodilačke vojske, u kom smislu treba raditi brzo i energično.

Prema situaciji na sektoru XVI vojvođanske divizije, mi ćemo odmah prebaciti na sektor te divizije XIX birčansku brigadu.⁴

XVII divizija:

Zadatak ove divizije biće zatvaranje pravca Sarajevo — Moko — Sokolac, utvrđivanje Crvene Stijene, rušenje drumu Sarajevo — Sokolac i stvaranje barikada na istom, rušenje železničke pruge na prostoru Sjetlina — Prača i čišćenje međuprostora između drumu Sarajevo — Sokolac i železničke pruge Sarajevo — Renovica od četničkih grupa. Ispitati mogućnost likvidacije Stambulčića.

Glavnina divizije postaviće se severno od drumu Crvena Stijena — Sokolac sa naslonom na Olovo, čisteći taj teren od četničkih grupa Derikonje⁵.

Veza između XVII i XXVII divizije biće preko Romanij-skog partizanskog odreda, koji će se nalaziti na Romaniji.

Organizovati izviđanja u pravcu Pala i prikupljanja što tačnijih podataka o jačini neprijatelja u Sarajevu, Palama, rasporedu neprijateljskih snaga, naoružanju i raspoloženju stanovništva prema Narodno-oslobodilačkoj vojsci.

Romanijski partizanski odred biće u operativnom pogledu pod Štabom XXVII divizije. Ovaj će se odred nalaziti na prostoriji Romanija — Glasinac sa zadatkom mobilizacije ljud-

¹ Vidi dok. br. 27.

⁵ Opširnije vidi dok. br. 59.

stva sa tog terena za svoj sastav, pošto su likvidacijom Sokolca uslovi za to vrlo dobri. Operativne zadatke⁶ za Romanijski partizanski odred davače Štab XXVII divizije uporedo sa zadacima svojih jedinica, težeći prvenstveno da se ovaj odred što više poveća, kako bi se stvorila osnova za formiranje buduće Romanijske brigade.

XVI vojvodanska divizija:

Ova divizija ostaće sa svojim jedinicama na dosadašnjoj prostoriji u duhu ranije direktive⁷. Pomeranje IV vojvodanske brigade na prostoriji Osmaci, ova će brigada u zajednici sa XIX birčanskom brigadom pristupiti čišćenju četničkih grupa na prostoriji Zvornik — Paprača — Požarnica, rušenju mosta na reci Drini kod Zvornika i uključivanju tamošnje legije u naše redove, odnosno razoružavanju iste ukoliko bi pružila otpor našim jedinicama.

Glavnina XVI divizije, ukoliko ima mogućnosti od strane neprijatelja iz doline reke Save, pristupiće radikalnom čišćenju četničkih grupa na Majevidi.

S obzirom na zadatke XXVII divizije Štab XVI divizije narediće svojoj brigadi na prostoriji Osmaci da u zajednici sa XIX birčanskom brigadom izvrši što pre čišćenje četničkih grupa na pomenutom teritoriju i uzme pod svoju kontrolu teren sve do Drinjače, kako bi XIX brigada mogla izvršiti pokret do Štaba svoje divizije za nove zadatke⁸.

U pogledu učvršćivanja i davanja zadataka Posavskom i Majevičkom partizanskom odred, Štab XVI divizije učiniće sve da se ovi odredi osposobe za izvršavanje dodeljenih im zadataka.

Prema situaciji u dolini reke Spreče, a prebacivanjem XIX birčanske brigade u sastav svoje divizije, mi ćemo narediti da se XVIII hrvatska brigada prebaci sa dosadašnjeg prostora na prostoriju Požarnica — Prnjavor u smislu sadejstva sa jedinicama XVI divizije i Sprečanskog partizanskog bataljona Tuzlanskog odreda u selu Međašima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
otsutan

Načelnik Štaba:
pukovnik
Vukotić⁹

Komandant:
general-major
Nad¹⁰

(M.P.)

¹ Vidi dok. br. 25.

⁷ Vidi dok. br. 99.

⁸ Vidi dok. br. 27.

• Jovo

¹⁰ Košta

STAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 304
Dne 1 novembra 1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

Dostavljamo Vam pregled brojnog stanja ljudstva i oružja
5 korpusa NOV Jugoslavije na dan 1.XI.1943 godine.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički Komesar, Veljo Stojnić	Načelnik Štaba p.pukovnik, Milorad³ (M.P.)	K o m a n d a n t pukovnik, S.⁴ Rodić
--	---	---

BR. 3

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA PETOG KORPUSA NOV JUGO-
SLAVIJE OD 1 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU CAZINSKOG
NOP ODREDA O ULAŽENJU ODREDA U SASTAV KORPUSA
I NAREĐENJE ZA MOBILIZACIJU LJUDSTVA¹**

STAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 301
Dne 1-XI-1943 god.

ŠTABU CAZINSKOG NOP ODREDA

P o l o ž a j

Naredbom Štaba ovoga korpusa pov. br. 132 od 25 avgusta
1943 godine formiran je Vaš odred, koji je dobio u zadatak
djelovanje u Cazinskoj Krajini.

Od toga vremena pa do danas Štab toga odreda nije pod-
nio nikakve izvještaje o brojnom stanju i naoružanju, kao
ni izvještaje o akcijama ovome Štabu.²

³ Mijatović

⁴ Slavko

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 19/1—4, k. 456.

² Odmah po formiranju Štab odreda je pismom zamolio Glavni
štab Hrvatske da ga, zbog udaljenosti Petog korpusa, stavi u operativ-
nom smislu, pod komandu Četvrtog korpusa NOVJ (Prvi hrvatski).

Vjerovatno ste Vi te izvještaje podnosili Štabu I Hrvatskog korpusa pod čiju ste privremenu komandu bili potpali, o čemu nas niste ni obavijestili.

Ovim dopisom upoznajemo Vas da Vaš odred ulazi u sastav 5 Korpusa Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije i da odred potpada pod direktnu komandu ovoga Štaba', te u vezi s tim

N a r e đ u j e m o :

1) Podnijećete tačan izvještaj o brojnom stanju i naoružanju odreda.

2) Počinijećete izvještaj o akcijama koje ste za posljednjih mjesec dana izvršili.

3) Redovno ćete podnositi ovome Štabu 15-todnevne izvještaje o brojnom stanju i naoružanju, kao i 15-todnevne izvještaje o akcijama. O krupnijim promjenama na Vašem sektoru izvještavaćete nas redovno.

Izvještaje slati do Štaba Podgrmečkog NOP odreda, odakle će biti upućivani u ovaj Stab.

4) Mobilisaćete što veći broj ljudi na terenu koji Vam je dodijeljen i svrstati u čete i bataljone toga odreda. Imajte u vidu da je VIII Krajiška NOU brigada orijentisana na poponu sa ljudstvom sa toga terena, s čime smo Vas i u prošlom dopisu - upoznali.

Ukoliko Vam nedostaje oružja, odjeće, obuće, eksploziva i drugog, obratite se našem Ekonomskom otdjelu za te stvari.

I dalje održavajte vezu sa susjednim jedinicama I Hrvatskog korpusa i sadejstvujte sa snagama toga korpusa, gdje je god to moguće.

Potvrdite prijem naređenja str. pov. br. 298⁴ od 30. X. 43., dopisa Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, kao i ovoga naređenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Veljo Stojnić

Načelnik Štaba,
p.pukovnik,
(M.P.)

K o m a n d a n t,
pukovnik,
S.⁵ Rodić

Zahtjev je usvojen, i o tome je obaviješten Prvi korpus. Vidi tom V. knj. 19, dok. 26.

³ Uslijed teritorijalne povezanosti, Odred je i dalje dejstvovao u tijesnom sadejstvu sa jedinicama Četvrtog korpusa NOVJ (Prvi hrvatski) i slao mu izvještaje, a istovremeno je dostavljao mjesečne izvještaje Petom korpusu NOVJ. Opširnije o tome vidi dok. reg. br. 31/1—10 i 4/1—9, k. 456 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

¹ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 159.

⁵ Narodni heroj Slavko Rodić. Umro 1949 god. kao general-potpukovnik JNA.

OBAVJEŠTENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 1
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE O
POTREBI SADEJSTVA U NAPADU NA KOMUNIKACIJU
BOSANSKI NOVI — BOSANSKA KRUPA — BIHAĆ¹

STAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA N.O.V.J.

Br. služb. povjerljiv
Dne 1.XI.1943 g.
u 8h

Koncept

ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE
ILI NEKOJ DRUGOJ JEDINICI U BANJI

Položaj

Sa snagama naše divizije imamo namjeru napasti neprijateljska uporišta na pruzi Bos. Novi — [Bos.] Krupa — Bihać i razrušiti prugu na ovoj liniji u što većoj dužini. Ukoliko bi vaše snage mogle učestvovati u ovoj akciji, mnogo bi nam pomogle a naročitu pomoć bi nam dali ako imate vezu sa neprijateljskim vojnicima ili oficirima na pomenutoj liniji. Molimo vas obavijestite nas najhitnije o mogućnosti saradnje vaših i naših snaga u ovoj akciji.²

Napominjemo da je ova pruga od velike važnosti za neprijatelja za saobraćaj i prolaz na dalmatinsku obalu, pa ukoliko bi mogli sa vašim snagama učestvovati, uputite u ovaj štab sa dolazećim kurirom nekog od članova štaba da prisustvuje izradi plana za ovu akciju.

Ukoliko ne mogu učestvovati vaše snage, obavijestite nas najhitnije, a ukoliko imate veze sa neprijateljskim oficirima i podoficirima na pomenutoj liniji, pošaljite nam.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
si. otsutan

Zam. komandanta
p.pukovnik,

Komandant
p.pukovnik,
Petar³

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16—1, k. 767.

* Vidi dok. br. 14 i tom V, knj. 21, dok. br. 40.

³ Vojnović

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE
OD 1 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA
ZA POKRET I ZA RUŠENJE PRUGE RENOVICA — USTI-
PRAČA I KOMUNIKACIJE ROGATICA — SOKOLAC¹

STAB
II K.NOU BRIGADE
1. XI. 1943 g.
O. br. 9.

ŠTABOVIMA I, II, III, IV BATALJONA, CETI PRATEĆEG
ORUĐA, BRIGADNOJ INTENDANTURI I BOLNICI

Situacija: Neprijatelj je uslijed upornih napada naše brigade, a budući da je bio otsječen od Sarajeva od strane jedinica XVII NOU divizije, napustio Sokolac² i pobjegao u Sarajevo. Mora se istaći da je ovome uspjehu mnogo doprinijelo požrtvovanje i istrajnost naših boraca. Ovaj slučaj treba istaći borcima kao primjer kako se upornošću može mnogo postići.

Jedinice XVII divizije nalaze se na Crvenoj Stijeni, te potpuno zatvaraju pravac od Sarajeva. Pokušaj neprijatelja da ispadom iz Sarajeva izvuče posadu Sokoca odbijen je od jedinica XVII divizije uz znatne gubitke.

XVII majevička brigada nalazi se u Višegradu, koji su zauzele jedinice V divizije.

Naša brigada dobila je zadatak da zaposjedajući prostori južno od ceste Sokolac—Rogatica ruši željezničku prugu Renovica—Ustiprača, ruši cestu Rogatica—Sokolac kao i Rogatica—Mesići i da političkim radom na tome terenu ubrza raspad četničkih bandi koje se tarno, razbijene i demoralisane, nalaze.

U cilju izvršenja ovoga zadatka

NAREĐUJEMO:

Sve jedinice naše brigade izvršiće danas u 13 časova pokret na nove prostorije i to:

1.) I bataljon krenuće sa sadašnjih svojih položaja, najkraćim pravcem izaći će na cestu Sokolac—Rogatica i prikupljen krenuti cestom prema Rogatici, do sela Obrtići, a odatle

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 6—9, k. 986.

² Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 214.

preko sela Gazije i sela Planje na prostoriju Budaci—Vrhlazje — Mahala gdje će se smjestiti.

Zadatak: počev od sutra 2. o. mj. pristupiće temeljitom rušenju željezničke pruge na otkjenu od želj. stanice Renovica do Karačići—Sudići.

Za izvršenje ovoga zadatka dodjeljuje mu se minerski vod. Minerski vod upotrebljavati samo za rušenje mostova i drugih važnijih objekata na pruzi, a ostalo rušenje pruge, podronjanje zemlje vršiti pomoću mobiliziranog stanovništva.

Radi osiguranja i izvršenja ovoga zadatka vršiti izviđanja u pravcu Prače.

Pošto su mogućnosti za ishranu na prostoriji na kojoj će se bataljon nalaziti povoljne, nastojati da se ljudstvo što bolje hrani.

Pridodato bacačko odjeljenje ostaviti u selu Kula na cesti, koje će sačekati Prateću četvu i učiti u njen sastav.

2.) II bataljon krenuće sa sadašnjih svojih položaja pravcem Kusače—Smrtići—Senkovići na prostoriju Dobrašina—Podgaj, gdje će se smjestiti.

Zadatak: Čuvanje i osiguranje bolnica brigadne i divizijske i u sadejstvu sa brigadnim intendantom prikupljati hranu i vršiti meljavu. Po izvršenom smještaju u Dobrašini, uputiti jednu četvu u Rogaticu u cilju izvršenja poslova oko meljave i prikupljanja hrane. Ova četva ostaće u Rogatici do daljnjeg naređenja, i sve žito koje se nađe u Rogatici upućivaće u selo Dobrašinu.

Žito koje se nalazi u selu Kusačama II bataljon će sprovesti do mlinova na rijeci Rakitnici gdje će se ovo pod zaštitom mljeti. Dalji postupak sa ovim brašnom kao i drugom hranom koja se bude pribavljala urediće intendant brigade u sporazumu sa Štabom bataljona. Povezati se sa divizijskom bolnicom i danas krenuti sa obje bolnice na određenu prostoriju.

3.) III bataljon krenuće sa sadanjih svojih položaja cestom do sela Đedovci, gdje će se smjestiti.

Zadatak: Temeljito rušenje ceste od Han Stijenice do sela Kovanj. Naročita rušenja izvršiti na krivinama kod sela Kovanj. Za rušenje upotrebljavati mobilisano stanovništvo.

Ishranu vršiti iz okolnih sela koja se nalaze južno od ceste Podromanija—Đedovci.

4.) IV bataljon krenuće sa dosadašnje prostorije cestom prema Rogatici do sela Grivci gdje će zanočiti. Sutro zom produžiće pokret pravcem Grivci—Kramer Selo—Maravići do sela Vragolovi, gdje će se smjestiti.

Zadatak: Temeljito rušenje želj. pruge od Karačići—Sudići do želj. stanice Mesići—Rogatica i rušenje drumova od Mesića do

Rogatice. Najprije porušiti cestu Rogatica—Mesići, a potom želj. prugu na dobivenom otkjenu, radi čega će dobiti na vrijeme minerski vod. Sa minerskim odjeljenjem rušiti mostove i važnije objekte, a ostala rušenja vršiti pomoću mobiliziranog stanovništva. Ovaj bataljon vršiće ishranu ljudstva iz okolnih sela.

/ 5.) Četa pratećih oruđa krenuće sa dosadanje prostorije pravcem cestom Sokolac—Srednje Brdo, izaći na cestu kod Kule i produžiti dalje do Kramer Sela gdje će se smjestiti.

Zadatak: Pristupiti odmah intenzivnoj obuci posluge bacača i protivkolskog topa, koju će obuku izvoditi drug instruktor dobiven iz Štaba divizije a obuku na topovima drug Miloš.

Brdski top kal. 65 mm koji se nalazi u selu Kusačama ulazi u sastav Prateće čete, pa ga treba i povesti sa sobom zajedno sa municijom. Prevažanje municije i ostale spreme, ukoliko nema dovoljno tovarnih konja, može se vršiti mobilisanim kolima.

6.) Brigadna intendantura krenuće iz sela Kusača do Kule i odatle cestom do sela Burati gdje će se smjestiti.

7.) Stab brigade nalaziće se u selu Božine.

8.) Brigadna bolnica sa svim ranjenicima i bolesnicima krenuće iz sela Kusača zajedno sa II bataljonom na prostoriju Dobrašina—Podgaj gdje će se smjestiti.

Napomene: II bataljon dodijeljeno mu bacačko odjeljenje uputiće odmah, isto zajedno sa bacačem, u sastav njegove čete.

Romanijski PO biće smješten na prostoriji Sokolovići.

III bataljon održavaće vezu sa snagama [XVII] divizije koja će se nalaziti u Podromaniji i u slučaju neprijateljskog prodora motorizovanim jedinicama spriječiti im prolaz i tražiti sadejstvo protivoklopnog oruđa koje će se postaviti na najzgodnije mjesto.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
3

(M. P.)

Komandant-major:
Stanić¹

³ Politički komesar bio je Idriz Cejvan.
* Dragutin

IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGADE OD 1 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE O NAORUŽANJU¹

**STAB
VIII KR. N.O.U. BRIGADE
— 4 N.O.U. DIVIZIJE —**

Br. si.
1-XI-1943 g.

ŠTABU IV DIVIZIJE 5 KORPUSA NOVJ

Položaj

Povraća se brojno stanje² ove brigade sa slijedećim objašnjenjem:

a) Tri teška mitraljeza data su Podgrmečkom odred, a mi smo za sebe zadržali puškomitraljeze koje smo zaplijenili u Ljubiji.

b) U zadnjim akcijama zaplijenjene su 234 puške, od toga su uzete za bataljone 83, a ostatak od 151 puške nalazi se u pohrani kod područja, jer sada nemamo ljudstva za njih.

c) Pored 56 mina za teški bacač, ima još 85 mina koje su pohranjene u našoj intendanturi.

d) Minerski materijal koji se je nalazio u magacinu naknadno je unesen u brojno stanje. Jedan dio ga je potrošen u zadnjim akcijama.

Šoferi kojeg tražite jučer nije bilo u našim bataljonima. Odmah ćemo provjeriti ponovno po svim bataljonima da nije danas stigao.

Ovaj broj pušaka i bacačkih mina unesen je u brojno stanje u »Napomeni«.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
A. Čuk³

(M. P.)

Komandant, major
Milančić⁴

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24—3, k. 775.

² Redakcija nije pronašla taj izvještaj o brojnom stanju.

³ Narodni heroj Avdo Čuk. Poginuo 13 novembra 1943 god. u borbi kod Čardaka.

* Miljević

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA
U ZAPADNOJ BOSNI OD 4 DO 30 OKTOBRA 1943 GODINE¹**

**STAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE**

Op. br. 304
Dne 2-XI-1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE

Jedinice 5 Korpusa NOV Jugoslavije u mjesecu oktobru imale su slijedeće akcije:

1) 4. o. m. dijelovi VIII Krajiške NOU brigade napali su na komunikaciji Bihać—Vrtoče jednu njemačku kolonu. Tom prilikom ubijeno je 48 njemačkih vojnika, a veći broj je ranjen.²

Dijelovi iste brigade dva dana ranije vodili su 5 sati borbu sa jednom njemačkom kolonom, koja se kretala od Bos. Krupe prema Vrtoču.³ Neprijatelj je bio stjeran u rudnik kod Suvaje, gdje je davao grčevit otpor. Neprijatelju je na ovom mjestu stigla jedna bojna pojačanja, te je uspio da se izvuče. Ubijeno je 60 Njemaca, uništena 3 kamiona i 1 protukolski top. Zaplijenjeno: 15 pušaka, 3 puškomitraljeza »šarca« i 1 teški mitraljez.

2) Noću između 4 i 5. X. dva bataljona VIII Krajiške NOU brigade izvršili su demonstrativni napad na prugu Bihać—Krupa i tom prilikom porušili 5 km pruge.⁴

3) 6. X. jedan bataljon Podgrmečkog NOP odreda i Diverziona grupa istog odreda uništili su voz kod rudnika Ljubije, porušili prugu na nekoliko mjesta, razorili žičaru, koja za duže vrijeme neće se moći opraviti.⁵ Snage istog odreda uništile su još jedan voz na želj. stanici Brezičani (pruga Prijedor—Novi) i porušili prugu na dva mjesta.

4) Dijelovi XI Kozarske [krajiške] NOU brigade porušili su 2 km pruge između Kostajnice i Bos. Novog i porušili 2 željez. mosta (1 od 15 m., a drugi od 8 metara). Ista brigada

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3/1—8, k. 456.

* Opširnije © tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 99.

⁴ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 176.

⁵ Vidi film pod br. 3, snimak 638—639 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

porušila je 4 km želj. pruge između Prijedora i Bos. Novog i 1 most od 15 metara.

5) II bataljon XI Krajiške NOU brigade zarobio je u Petrovu Gaju kod Maričke čitavu jednu četničku četu sa komandirrom. Četa je brojala 22 četnika. Zaplijenjeno: 19 pušaka i 1 puškomitraljez. Tako se ukupan broj zarobljenih četnika na sektoru Petrovca, Prijedora i Mrkonjića za posljednjih nekoliko dana popeo na 85.

6) Jedna četa Drvarskog NOP odreda vodila je borbu sa Njemcima, koji su od Martin Broda kretali prema Očijevu u namjeri pljačke. Tom prilikom naši borci povratili su 70 opljačkanih goveda, oslobodili 70 ljudi koje je neprijatelj potjerao sa sobom. Zarobljeno je: 3.000 metaka, 9 granata za teški bacač, 1 postolja za teški bacač, 8 kutija municije. Ubijeno je 6 njemačkih vojnika i ranjeno 15. Neprijatelj je bio primoran da se povuče u Prkose.

7) 11. X. VII Krajiška NOU brigada oslobodila je mjesto i željez. stanicu Turbe na pruzi Travnik—D. Vakuf.⁶ Pet dana kasnije odbijen je neprijateljski napad na Turbe. Tom prilikom neprijatelj je imao 2 kamiona mrtvih i ranjenih.

8) Jedinice Podgrmečkog NOP odreda 11. X. u zasjedi na pruzi Sana—Prijedor između Trnove i Šehovaca sačekale su neprijateljski voz sa vojskom. Voz je naletio na minu i poslije rušenja lokomotive voz je zglajzao. Zarobljen je 51 domobran, 1 željezničar.⁷ Zaplijenjeno: 34 karabina, 5 puškomitraljeza, 1 laki bacač i ostale ratne spremne. Neprijatelj je imao 10 mrtvih. Na našoj strani jedan lakše ranjen.

9) 16. X. dijelovi VIII Krajiške NOU brigade i Podgrmečkog NOP odreda zauzeli su rudnik Ljubiju. Porušena su sva postrojenja tako da rudnik za duže vremena neće moći raditi. Zarobljeno je 200 domobrana i nekoliko oficira.⁸ Zaplijenjena je izvjesna količina eksploziva, municije, 2 protivkolska i 1 brdski top, 1 teški bacač mina, nekoliko malih bacača mina, oko 230 pušaka, 4 teška mitraljeza, 14 puškomitraljeza, 12 šmajsera, 10 pištolja, 3 sanduka ručnih bombi, 20 000 pušanih metaka, 100 pari cipela, 70 konja, 1 kamion, 1 luksuzni automobil, dosta sanitetskog materijala i druge razne

⁶ « Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 192.

⁷ Vidi film pod br. 3, snimak 653—654, MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁸ Rudnik Ljubiju branila je Druga bojna Treće gorske pukovnije. U dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH br. 192 od 19 oktobra 1943 god. stoji: »Nestalo je 10 častnika (2 zastavnika), 30 dočastnika i 364 domobrana«. Opširnije o tome vidi film pod br. 3, snimak 678—680, MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta; i tom IV, knj. 18, dok. br. 88 i 202.

spreme. Ubijeno je 11 neprijateljskih vojnika, među njima bilo je ustaša i Njemaca.

10) XI Krajiška NOU brigada IV NOU divizije, pod komandom p.pukovnika Miloša Šiljegovića, likvidirala je neprijateljsko uporište Bos. Dubicu.⁹ Tom prilikom zarobljeno je: 120 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je: 200 pušaka, 2 bacača mina, 6 puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza, 20.000 puščanih i mitraljeskih metaka i veća količina drugog ratnog materijala i spreme. Srušen je most koji spaja hrvatski dio grada sa bosanskim. Ubijeno je 100 neprijateljskih vojnika, od čega 70 žandara — ustaša, koji su izgorjeli u zapaljenoj zgradi.

11) Istog dana jedinice IX Krajiške NOU brigade uništile su želj. stanicu Lašva¹⁰ i tom prilikom zarobile 20 domobrana i nešto pobile. Zaplijenjeno je 20 pušaka, 1 teški mitraljez, kao i vagon odjeće.

12) Jedinice Travničkog NOP odreda sa dijelovima III Krajiške NOU brigade uništile su posadu u Han Bili i razrušile most.¹¹

13) Jedinice IX Krajiške NOU brigade napale su jednu njemačku kolonu kod s. Lokve u blizini Fojnice.¹² Borba je trajala 5 sati. U toj borbi neprijatelj je imao više od 30 mrtvih i ranjenih. Zaplijenjeno je razne ratne spreme.

14) Kozarski NOP odred izvršio je napad na neprijateljsku predstražu kod Prijedora i zarobio 9 neprijateljskih vojnika sa ratnom spremom. Iste noći potrgana je pruga kod Kozarca. Jedan vod istog odreda 12. X. zarobio je 3 domobrana, dok su tri ranjena, a 1 se utopio u Sani.

15) Jedinice Kozarskog NOP odreda odbile su neprijateljski prodor iz Prijedora u pravcu Dubice uz gubitke po neprijatelja 2 mrtva i 7 ranjenih.

16) Kozarski NOP odred u zasjedi kod Kozarca ubio je 15 neprijateljskih vojnika, 20 ranio, a 4 zarobio. Zaplijenjeno je 28 karabina, 2 puškomitraljeza i druge spreme.

17) Sanski NOP odred odbio je napad četničke »brigade« u selu Kozici i tom prilikom oteo 150 komada ovaca, koje su četnici opljačkali od seljaka. Zarobljena je četnička kuhinja i nešto arhive. Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i ranjenih.

18) 19. X. XIII Krajiška NOU brigada zarobila je 2 četnika, a 2 su ubijena. Zaplijenjena su 2 karabina.

* U dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH br. 283 od 15 oktobra 1943 god. stoji: »Jedna naša bojna koja se je nalazila u Bos. Dubici je raspršena, a djelovi su se povukli u Jasenovac«. Vidi film pod br. 3, snimak 662—664 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

¹¹ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 212.

19) Sanski NOP odred napao je četničku bandu u selu Vilusima. Ranjeno je nekoliko četnika. Zaplijenjeno je nešto ratne spreme.

20) Kozarski NOP odred srušio je 1 želj. most na pruzi Bos. Novi—Prijeđor, kao i 1 most na cesti Bos. Novi—Prijeđor. Sutradan neprijatelj je pošao sa vojskom i blindiranim vozom da opravi mostove. Snage Kozarskog NOP odreda uspjele su odbiti neprijatelja i nanijeti mu gubitke:¹³ 4 mrtva i veliki broj ranjenih. Zarobljena su 3 neprijateljska vojnika. Zaplijenjeno je 8 karabina, 1 šmajser i druge spreme. Na našoj strani nije bilo gubitaka.

21) Drvarsko-petrovački NOP odred dočekao je 1 neprijateljsku kolonu na cesti Bihać—Petrovac. Tom prilikom ubijeno je 43 neprijateljska vojnika, među njima 1 njemački oficir, nekoliko Čeha.¹⁴ Zarobljen je 1 njemački podnarednik, 1 podnarednik — Poljak,¹⁵ 1 mađarski vojnik i nekoliko legionara. Uništena su 31 kola sa ratnim materijalom, dok su 3 zarobljena. Zaplijenjeno je 1 mitraljez, 3 šmajsera, 10 karabina i druge ratne spreme.

22) XI Krajiška NOU brigada između 18 i 21. X. imala je nekoliko žestokih okršaja sa neprijateljskim trupama na komunikaciji Banja Luka—Bos. Novi.¹⁶ U borbi kod Piskavice sa jednom neprijateljskom bojnom prsa u prsa, gdje su se borci boli noževima, ubijeno je 80 neprijateljskih vojnika, zarobljeno 14, a veliki broj ranjen. Zarobljen je 1 Talijan. Zaplijenjeno je: 1 brdski top sa 50 granata, 1 teški bacač, 2 mala bacača, 8 »šaraca«, 4 šmajsera, 5 pištolja, 60 pušaka, dosta puščane i mitraljeske municije.

Likvidirana je željeznička stanica Piskavica i zarobljeno 36 domobrana. Zaplijenjeno je: 1 mali bacač, 3 puškomitraljeza, 25 pušaka, dosta municije. Osim toga na pruzi Banja Luka—Prijeđor zarobljeno je 9 domobrana, 2 puškomitraljeza, 8 pušaka, 1 »šarac«, 1 teški mitraljez, 1 radio-stanica i dva sanduka municije. Porušeni su i spaljeni svi bunker i na pruzi Kozarac—Ivanjska i Bos. Novi—Prijeđor.

23) Glamočko-livanjski NOP odred izvršio je akciju na četničku bandu u Šatoru Pl. i Tivsovcu.¹⁷ U ovoj akciji ubijeno je i ranjeno nekoliko četnika. Zaplijenjeno je: 15 pušaka, 6 revolvera, 2.000 metaka, 40 bombi, 16 šinjela, 30 čebadi i druge razne spreme. Među zarobljenim stvarima pronađena je

¹³ Opširnije o tome vidi dok. br. 11.

¹⁴ ¹⁸ Vjerovatno se odnosi na Gehe i Poljake koji su bili u njemačkoj vojsci.

¹⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 14 i tom IV, knj. 18, dok. br. 104 i 130.

¹⁷ Vjerovatno Tičevo (V. i M.)

i torbica Gojka Dokića, poznatog glamočkog bandita i krvoloka. U torbici su nađeni četnički dokumenti i 35.000 dinara.

24) Jedinice IV NOU divizije i XIII Krajiška NOU brigada noću između 20 i 21. X. oslobodile su grad Sanski Most.¹⁸ Borba je trajala svega 1 sat. Zarobljeno je 850 vojnika, 15 oficira, a ubijeno je i ranjeno 70 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno: 906 pušaka, 40 puškomitraljeza, 6 teških mitraljeza, 6 bacača, 5 topova, 16 ručnih bacača, 2 vagona puščane i artiljerijske municije i druge razne ratne spreme.

Mnogi zlikovci koji su učestvovali u pokolju srpskog naroda u Sanskom Mostu pohvatani su i predvedeni Vojnom sudu.

25) Nakon oslobođenja Sanskog Mosta i pritiska naših snaga na Ljubiju-Rudnik, neprijatelj je iz Ljubije pobjegao u Prijedor i ostavio dosta ratnog materijala i životnih namirnica.

26) 24.X. neprijatelj je pokušao nadirati od Prijedora prema Sanskom Mostu u jačini od tri bojne. Snage VI Krajiške NOU brigade dočekale su neprijatelja i u četirisatnoj borbi vještim manevrom uspjele su potpuno razbiti neprijatelja koji je u neredu otstupio.¹⁹ U ovoj borbi ubijeno je 200 neprijateljskih vojnika i oficira, zarobljeno 11, među kojima i 1 četnik. Zaplijenjen je 1 teški i 1 mali bacač, 2 puškomitraljeza i druge ratne spreme.

27) Udarni vod Vakufske čete Drvarskog NOP odreda privukao se njemačkom logoru u Prkosima i kada su se Njemci postrojili za iručak, borci ovoga voda osuli su jaku plotunsku paljbu. Tom prilikom ubijeno je 15 njemačkih vojnika, a 21 ranjen.

Poslije ove akcije i još jačeg pritiska naših jedinica, neprijatelj se povukao iz Vrtoča u pravcu Kulen Vakufa.

28) 25 oktobra snage IX Krajiške NOU brigade izvršile su napad na željezničku prugu i put Kiseljak—Busovača i Kakanj — Kiseljak.²⁰ Tom prilikom porušena je pruga na više mjesta. Dignut je u vazduh jedan most na cesti dug 30 metara, kao i dva manja željeznička mosta. Zarobljeno je*15 domobrana s oružjem i spremom.—

29) III bataljon XIII Krajiške NOU brigade napao je četničku bandu Uroša Drenovića kod Bronzanog Majdana i tom

¹⁸ U dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH br. 296 od 23 oktobra 1943 god. stoji: »Noću 20/21.X. poslije zauzeća Sanskog Mosta od strane partizana (Dnevno izvješće br. 295) nestalo je: »19 častnika, 90 dočastnika i 1.110 domobrana«. Opširnije o tome vidi film pod br. 3, snimak 694—695 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta; i tom IV, knj. 18, dok. br. 130.

¹⁹ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 142; i film pod br. 3, snimak 704—705 MNO — Zagreb u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

²⁰ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 158.

prilikom istu potpuno razbio. Ubijeno je 4 četnika, ranjeno 16, nekoliko zarobljeno. Zaplijenjena je četnička kuhinja kao i nešto sprema.—

30) Jedinice X NOU Krajiške divizije (VII i IX Krajiška brigada) vodile su borbu sa Njemcima na komunikaciji Kiseljak — Busovača.²¹ Tom prilikom zarobljeno je 6 Njemaca, među njima jedan oficir, ubijeno 30 neprijateljskih vojnika, zaplijenjeno 30 pušaka, 1 radio-stanica i druge ratne sprema.—

31) Jedinice X NOU divizije vodile su borbu sa četnicima kod Kobilje Glave. Ubijeno je 6 četnika, među njima i četnički komandant bataljona.

32) Jedna četa Drvarsko-petrovačkog odreda (Vakufska) dočekala je neprijateljske kamione koji su išli iz Prkosa u Kulen Vakuf. Tom prilikom uništen je 1 kamion, ubijeno 10 Njemaca. Zaplijenjeno je 800 metaka za puške i 200 metaka za strojnice.—

33) Neprijatelj je pokušao 29. X. da se probije sa 8 tenkova i 2 bojne vojnika iz Prijedora u Ljubiju. Snage IV NOU divizije²² odbile su neprijatelja natrag u Prijedor. Neprijateljski gubitci nisu nam poznati.

BILANS

za mjesec oktobar 1943 g.

Zarobljeno neprijateljskih vojnika i oficira —	1.466
Ubijeno i ranjeno nepr. vojn. i of. — — —	1.212
Zaplijenjeno: pušaka — — — — —	1.654
„ mitraljeza i puškomitraljeza	104
„ bacača mina — — — — —	41
„ topova raznog kalibra — — — — —	9
„ strojnice — — — — —	20
„ pištolja — — — — —	80
„ razne municije vagona — — — — —	3
„ ručnih bombi sanduka — — — — —	40
„ razne ratne sprema vagona — — — — —	4
„ radio-stanica — — — — —	8
„ automobila i kamiona — — — — —	6
Srušeno mostova željezničkih — — — — —	8
Porušeno željezničke pruge — — — — —	40 km
Uništeno (srušeno) vozova — — — — —	7
Spaljeno kamiona — — — — —	3

" Vidi tom IV, knj. 18. dok. br. 211.

" Odnosi se na Šestu krajišku NOU brigadu. Vidi dok. br. 80.

Spaljeno željezničkih stanica — — — —	7
Zaplijenjeno novaca — — — — — —	2,100.000 kuna
Zaplijenjeno konja — — — — — —	70

ŠMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnik Štaba, p.pukovnik, Milorad³	K o m a n d a n t, pukovnik, S.²⁴ Rodić
-------------------	--	---

BR. 8

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 2
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRI-
GADE ZA DEMONSTRATIVNI NAPAD NA TRAVNIK¹**

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ
2-XI-1943 god.
u 20 čas.

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

1.— 3 o. m. u 21 čas tri bataljona III proleTERSke brigade izvršice napad na neprijateljska uporišta: ž. [eljezničku] st. Bila, Han Bila, Mošunj i Divljak, sa ciljem likvidacije tamošnjih posada, zaplene teških oruđa i rušenja železničkog i suhoputnog mosta na r. Bila.²

Jednovremeno, tj. 3 o.m. u 21 čas, sa manjim snagama, duž celog sektora, izvršite demonstrativni napad na Travnik.³ Vatre-
reni pritisak da traje sve do zore 4 o.m. Nekoliko malih odelje-
nja mogu produžiti sa pritiskom i preko dana 4 o.m.

2.— Uputili smo ka vama kapetana Cerovića, koji će koman-
dovati topovima koji treba da dođu na vaš sektor. Ti topovi
(dva: jedan od 65, a drugi 75 mm) sada se nalaze na opravci u
Jajcu. Kapetan Cerović neka se preko Štaba divizije u Bugojnu

" Mijatović

¹⁴ Slavko

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 9/1—2, k. 705.

¹ i ¹Vidi dok. br. 14/1—3, k. 57, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

obavesti kada će ti topovi stići i da li su snabdjeveni municijom i poslugom. Ako treba granata za top 75 mm, možete ih dobiti iz Bugojna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab
potpukovnik,
Vaso Jovanović

3 *— Javite da tenkovi⁵ iz Bugojna ne kreću. Ako su, pak, stigli kod vas, neka ostanu, ali ih dobro maskirajte i držite dalje od dometa nepr. artiljerije.

4.— Odmah uputite u Štab III brigade jednog dobrog specijalistu za protivkolski top 37 m/m. On će ostati u III brigadi do 15 dana radi obuke protivkolskog voda III brigade.

5.— Pošaljite nešto municije za protivkolski top 47 m/m za III brigadu kojoj nedostaje te municije.

BR. 9

**NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 2
NOVEMBRA 1943 GOD. POTCLNJENIM JEDINICAMA ZA
ČIŠĆENJE PODRUČJA TESLICA OD ČETNIKA I ZELENOG
KADRA¹**

**STAB
XI NOU DIVIZIJE**
Op. str. pov. broj: 20
2 novembra 1943 god.

Položaj
24 h

ŠTABOVIMA V, XII i XIV NOU BRIGADE

Položaj

U cilju daljeg razbijanja i uništenja četničkih bandi, mobilizacije novog ljudstva za jedinice i još jačeg vojno-političkog učvršćenja naših jedinica, u čast 26-godišnjice Oktobarske re-

⁴ Na originalu je sljedeći tekst (pod tač. 3, 4 i 5) dopisan plavim i zelenim mastilom, latinicom.

¹ Odnosi se na Motorizovani bataljon, u čijem su sastavu bile dvije tenkovske čete. Vidi dok. br. 38.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8/1, k. 865.

volucije, po oružju i borbi bratske Crvene armije, preduzećete sve vojno-političke mjere, da bi vaše jedinice u 5-dnevnom divizijskom takmičenju uništile što više mrskih njemačkih osvajača, što više ustaša i četnika i njihovih komunikacija.

U tom cilju n a r e đ u j e m o :

• **KNOU brigada:**

Da sa dva bataljona ostane do smjene na prostoriji između Uzlomca — Skatavica i Vrbasa; da čisti i uništava na navedenoj, prostoriji sve četničke grupe, da kontroliše i zatvara pravac Banja Luka — Kotor Varoš — Skender Vakuf — Jajce, da po istim zadacima saraduje sa snagama BPO-a.² Ovi bataljoni saradivaće sa ustanovama i jedinicama Komande Banjalučkog područja po pitanju mobilizacije za Omladinski kurs u Šipragama i Skender Vakufu i u suzbijanju samovoljnog napuštanja jedinica. Jedna četa ovog bataljona biće u aktivnoj zaštiti bolnice XI NOU divizije, dok će druga jedna četa biti u zaštiti magacina u Šipragama i obezbjeđenju karavana, sa oružjem i drugom spremom, na liniji Jajce — Siprage. *Po smjeni izvršiće istragu i represalije za karavan u Karaču.*³

Sa dva bataljona izbiće 6-og u noći na prugu Derventa — Doboj — Teslić, između stanica Rudanke i Tešanjke. Prekinuti prugu, sačekati voz u zasjedi ili po mogućnosti likvidirati Usoru, Toranj i posadu na željezničkom mostu preko Bosne, most po mogućnosti dignuti u vazduh. Po izvršenju gornjeg zadatka vratiti se na prostoriju Stanari — Ostružnja. Vezu desno držati sa snagama XII, a lijevo sa snagama XIV NOU brigade. U daljim akcijama na četnike, komunikaciju Brod — Saraje-

¹ Banjalučkog partizanskog odreda

² Odnosi se na četnike koji su zarobili karavan (ljudstvo sa kolima i stokom) koji je prenosio hranu i ratni materijal za jedinice Jedanaeste NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. reg. br. 7/1, k. 865 i 5—8, k. 869

• arhivi Vojnog istoriskog instituta.

vo, saradivaće sa snagama TTPO-a,⁴ pomoći formiranje Derventsko-dobojske čete. Veza česta i čvrsta sa ovim štabom.

XII KNOU brigada:

Izbiće 6-XI u noći sa svim svojim snagama na prugu Teslić — Doboj. Likvidirati po mogućnosti Vrela ili Tešanjku, porušiti most na Usori i prugu u većoj dužini, sačekati neki voz u zasjedi itd.

Po izvršenju gornjeg zadatka, krenut će, zaobilazeći Tešanj, na Novi Seher, te u slučaju malog garnizona isti likvidirati. Iz Novog Sehera krenuće u pravcu Blatnice — Mladikovine i Bjelobučja, na kojoj će prostoriji, pročistiti sela od zelenog kadra, održati konferencije, odakle će krenuti na prostoriju Siprage — Kotor Varoš — Skender Vakuf i izvršiti smjenu dva bataljona V KNOU brigade i preuzeti sve zadatke navedene u ovoj naredbi za pomenuta dva bataljona.

XIV SBNOU brigada:

Sa jednim bataljonom ostaće na prostoriji Motaiice u cilju daljeg razbijanja četnika i pomoći formiranje Motajičke čete.

Sa dva bataljona izbiće 6-og ovog mj. noću na prugu Doboj — Derventa, porušiti prugu, sačekati neki voz ili intervenciju u vješto postavljenoj zasjedi i po izvršenom zadatku vratiti se u toku 7 ovog mj. u Prnjavor, a odatle na prostoriju sjeverno od komunikacije Klašnice — Prnjavor — Derventa. Kontrolisati pravce i prema Derventi.

U ovom takmičenju trebaju svi borci i štabovi pokazati svu veliku ljubav koju gaje prema Crvenoj armiji, njenom rukovodiocu drugu Staljinu i prema našem Vrhovnom štabu i vrhovnom komandantu drugu Titu, a i pokazati da su majstori svoga oružja i da su izvršili njegovo naređenje i savladali vojnu vještinu. Svi vojni i politički rukovodioci, umješnim vođenjem svojih jedinica pokazaće ljubav prema svojim borcima i dužnu počast palim žrtvama.

⁴ Tešanjsko-teslićkog partizanskog odreda

Na dan 7 ovog mj. održaće sve jedinice ove divizije smotru, zajednički ručak, konferencije i zabavno-kulturne priredbe u mjestima boravka jedinica.

Izveštaje o 5-dnevnom Oktobarskom takmičenju posebno će dostaviti svi štabovi.

Vežu sa štabom divizije održavati redovno i što češće. Izveštaji moraju biti iscrpni o akcijama i radu u jedinicama i na terenu. Sa jedinicama provesti praktične vježbe: borbe u naseljenim i utvrđenim mjestima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Žarko⁵

Načelnik štaba
major,
Mirko⁶

Komandant,
p.pukovnik,
Šoša⁷

BR. 10

**ZAPOVIJEST ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 2
NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA
POSIJEDANJE NOVIH POLOŽAJA I ZATVARANJE
PRAVACA SARAJEVO — SOKOLAC¹**

STAB
XVII B.[OSANSKE] U.[DARNE] DIVIZIJE
NOVJ
Br. si.
2-XI-1943 g. u 12 h.

Z A P O V I J E S T

za sve jedinice ove divizije (sekcija Sarajevo — Kladanj
1:100.000)

Situacija: Prema izvještaju Štaba VI brigade neprijatelj se povukao u pravcu Sarajeva i napustio položaje koje je držao u toku prošlih dana (Vrhovine — Vrana — Ozren — Vučja Luka).

⁵ Zgonjanin

• Pekić

⁷ Narodni heroj Josip Mažar-Soša. Poginuo, kao načelnik operativnog odjeljenja Petog korpusa NOVJ, u jurišu na bunker prilikom napada na Travnik 1944 godine. Ovo su potvrdili general potpukovnik Vojo 2. Todorović i pukovnik Pero Morača. U ranijim knjigama pogrešno smo objašnjavali položaj u momentu pogibije.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11—1, k. 981.

Naša divizija ima i dalje zadatak zatvaranje pravca Sarajevo — Sokolac. U tome cilju

NAREĐUJEMO:

1.) XV NOU brigada zauzeće položaje i to: Bijela Stijena — Gradac (jedan bataljon), Crvena Stijena — prema Mokrom (jedan bataljon), Jelovci prema Palama (jedan bataljon), ostali dijelovi ove brigade na prostoriji Dobra Voda — Zelena Voda, sa jednim bataljonom u rezervi.

Zadatak ove brigade: zatvaranje ceste Mokro — Crvena Stijena — Sokolac i . . . . .² i uništenje pruge na prostoru Pale. U tome cilju za obezbjeđenje desnog boka postavlja jedan bataljon na prostoru Bijela Stijena — Gradac.

Rad svih jedinica ove brigade treba da bude što više povezan i elastičan. Dovršiti potpuno rušenje serpentina i drumu Mokro — Crvena Stijena i prirodno utvrđenje Crvena Stijena dopuniti još i fortifikacijskim uređenjem. Sa bataljonom koji se upućuje prema Palama poslati i minere. Rad ovoga bataljona treba da bude gerilski i pokretan.

2.) XVI NOU brigada postaviće se na prostoriji: Crni Vrh — Ozren — Vučja Luka, sa zadatkom držanja ove prostorije i zatvaranja pravaca koji od Sarajeva vode prema Kalauzovićima, Ozrenu i Kadinom Selu. Pored toga uništenje četničkih bandi na toj prostoriji.

Jedinice ove brigade treba da budu postavljene tako da što manje trpe od neprijateljske vatre. Vidljive i neprijatelju poznate položaje držati sa manjim snagama, da bi se izbjegli gubitci od artiljerijske vatre. U tom istom cilju raditi i zaklone (fortifikacijske).

Napominje se da je držanje ovih položaja za nas, obzirom na pretstojeće eventualne akcije, od naročite važnosti, ali raspored jedinica ove brigade na toj prostoriji treba da bude što više prikriven, u stavu iščekivanja. Četnike na ovoj prostoriji uništavati i razbiti ih po svaku cijenu.

3.) VI bosanska NOU brigada pošto je smijene jedinice XV brigade krenuće na prostoriju Rakova Noga, na kojoj se prostoriji prema podacima prikupile izvjesne četničke snage, sa zadatkom protjerivanja i uništenja četnika na toj prostoriji (u nekoliko obuhvatnih pravaca), i njihovo gonjenje do Cevljanića i Srednjeg.

Jedan bataljon ove brigade krenuće u selo Pediše, gdje se nalazi divizijska bolnica. Ovaj bataljon zajedno sa bolnicom krenuće na prostoriju: Miletine — Zgrade — Jabuka, na kojoj će se prostoriji zajedno sa bolnicom zadržati izvjesno vrijeme.

¹ Na ovom mjestu dokumenat je oštećen.

Jedan bataljon VI brigade treba uputiti na prugu Čevljarnovići — Srednje sa zadatkom da poruši i uništi tu prugu i popali objekte i pilane na toj pruzi.

Potom će se ova brigada prikupiti na prostoriji kod Rake Noge (bez bataljona koji će obezbijediti divizionu bolnicu) u cilju sređivanja i odmora kao divizijska rezerva.

4.) Baterija ostaje na položaju Crvena Stijena i u toku današnjeg dana pojačaće se sa jednom haubicom 105 mm XXVII divizije, sa zadatkom tučenja neprijateljskih kolona prema situaciji.

5.) Štab divizije sa hirurškom ekipom ostaće u toku današnjeg dana i noći na istom mjestu a bolnica će krenuti iz sela Pediša sutra ujutro.

Opšta napomena: Štabovi brigada nastojaće što prije da prikupe konkretne podatke o jačini neprijateljskih snaga u Sarajevu. Preduzeti sve potrebne mjere da se do tih podataka dođe što prije.

6.) Jedan bataljon Romanijskog odreda u cilju vršenja mobilizacije i čišćenja teritorije od četnika dodijeliće se VI NOU brigadi ili XVI NOU brigadi prema situaciji.

7.) Štabovi brigada samoinicijativno i prema situaciji izdavaće zadatke štabovima bataljona u duhu opšteg zadatka: zatvaranje pravca Sarajevo — Sokolac, pri tom ne otkrivajući naše skore eventualne ofanzivne namjere prema Sarajevu.

Prema naređenju Štaba III korpusa NOVJ, narediće da se izrađuju fortifikacijski zakloni da bi se izbjegli gubici od neprijateljske artiljerijske vatre. Sprovesti preko štabova bataljona na borbu potrebu preuzimanja ovakvih mjera. Cesta Crvena Stijena — Podromanija ima se neprekidno i stalno rušiti što temeljitije i raditi barikade (obaranjem velikih stabala i tome slično).

8.) Do sutra u 8 časova neizostavno podnijeti prijedloge za unapređenja (kako je to naređeno), da bi se ovi prijedlozi do prekosutra mogli dostaviti Štabu III korpusa NOVJ, kako nam je on to naredio. Pri sastavljanju ovih prijedloga koristiti već poslati bilten (Štab VI brigade već je dostavio prijedlog za unapređenja).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
B.³ Petričević

Komandant — **pukovnik,**
Gligo Mandić

Načelnik — p.pukovnik,
Vukašin⁴

³ **Branko**

⁴ **Subotić**

**IZVJEŠTAJ ŠTABA KOZARSKOG NOP ODREDA ŠTABU
PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O DEJSTVU NA
KOMUNIKACIJAMA PRIJEDOR — BOS. NOVI OD 16 DO 31
NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**ŠTAB
KOZARSKOG N.O.P. ODREDA**
Sp. br. 4
2.XI.1943 g.

**DRUGARSKOM
ŠTABU V KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE**

Položaj

15-dnevni izvještaj o akcijama i vojnom radu
dostavlja se:

Akcije: Između 16. i 17.X. snage ovoga odreda uz pomoć minerskog odjeljenja srušile su most na pruzi između Blagaja i Svodne, kao i trgale prugu. 17.X. neprijateljske snage su krenule prugom u pravcu Svodne da popravljaju most i iste su odbijene uz gubitke 6 mrtvih, s naše strane nije bilo gubitaka. Između 18-tog i 19-tog X. srušen je još jedan most na pruzi isto u Svodnoj od 6 metara, kao i most na samoj cesti, sasječeno je 200 metara željezničke telefonske linije; istoga dana neprijateljske snage su krenule iz Bos. Novoga i uspjele su da poprave iste mostove uz gubitke od 7 mrtvih i 3 su uhvaćena živa i zarobljeno je 1 šmajser, 7 pušaka kao i sva ratna sprema.² Između 19 i 20. X. strušen je most na Užarima kod Blagaja koji je dugačak 12 metara.³ 21.X. neprijateljske snage krenule su od Bos. Novoga prema Svodnoj, iste su suzbijene uz nepoznate gubitke.⁴ 22.X. neprijatelj je krenuo sa 6 tenkova, isti su došli do srušenog mosta; snage ovog odreda dočekale su uz pomoć protivtenkovske puške i isti su imali 2 mrtva u tenku sa udarcem tenkovske puške, s naše strane 1 lakše ranjen. 23.X. snage ovog odreda napale su na uporište D. Dragotinja i pošto

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 6/1—8, k. 456.

^{2,3,4} Opširnije o dejstvima Odreda na željezničkoj pruzi Prijedor — Sanski Most vidi dnevne izvještaje Ministarstva oružanih snaga NDH u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu i mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3/682—683, 689—691, 694—695 i 701—702.

je bio jak otpor nije se moglo uspjeti; s njihove strane bilo je 10 mrtvih, ali se nije moglo iskoristiti, s naše strane nije bilo gubitaka. 24.X. snage ovog odreda imale su odmor kao i pranje i čišćenje. 25.X. snage ovog odreda imale su egzercir i razna prestrojenja. 26.X. podučavanje u rukovanju oružjem i čišćenje oružja, kao i razvijanja u strijelce. 27.X. imali smo pokret u određenom pravcu prema Devetacima. 28.X. naveče snage ovog odreda napravile su zasjedu prema Bos. Novome i Prijedoru za osiguranje prebacivanja XI KNOU brigade preko Sane. 29.X. snage ovog odreda bile su na odmoru. 30. i 31.X. rađen je egzercir i razna prestrojenja, kao i podučavanje u rukovanju oružjem.

Sto se tiče same vojničke naobrazbe i upoznavanja sa rukovanjem oružja, još svi borci nisu upoznati da rukuju svim oružjem, a i uzimanje samih zaklona u borbi. Drugovi su dosta borbeni ali su neodlučni u samoj borbi, komande četa zainteresovane i požrtvovane ali kod istih ne postoji dovoljno inicijative i nemaju pregleda u borbi, prilikom akcije ljudstva kojim rukovode. Nastoji se da se greške kod pojedinaca otklone a i borci da se upoznaju da rukuju oružjem.

Stoga smo odredili vojno-politički kurs u vremenu od 15 dana i na istom kursu nastoji se da se upoznaju drugovi i drugarice sa rukovanjem oružjem koji nisu služili vojsku.

Sto se tiče discipline, ona se popravlja i nije bilo slučajeva da neki drug otkáže poslušnost, a bilo je sitnih ispada koji su blagovremeno otklanjani.

Uz drugarski pozdrav:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar:
Branko⁵

Komandant:
M.⁶ Stanić

(M.P.:

⁵ Kovačević
• Mladen

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 3 NOVEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA I RASPOREDU JEDINICA U BOSANSKOJ KRAJINI I CENTRALNOJ BOSNI¹

**STAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE**

Str. pov. br. 304
Dne 3.XI.1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV JUGOSLAVIJE

1) Dijelovi Podgrmečkog NOP odreda i diverziona grupa istog odreda noću između 1/2.XI. o. g. digli su u vazduh jedan neprijateljski voz na komunikaciji Bos. Novi — [Bos.] Krupa.- Voz je imao 31 vagon sa lokomotivom, od čega 18 vagona Njemaca, 9 natovarenih sa kamionima i 4 sa pijeskom. Mine su eksplodirale pod vagonima sa vojskom i voz se survao u provaliju. Ovom prilikom poginulo je oko 200 Njemaca. Zaplijenjena je manja količina materijala.

2) Vakufska četa Drvarsko-petrovačkog NOP odreda sačekala je jednu neprijateljsku kolonu sa kamionima u blizini Kulen Vakufa i tom prilikom ubila 10 Njemaca i spalila jedan kamion.

3) 2. o. mj. jedna neprijateljska kolona uz pomoć tenkova uspjela je da se probije iz Prijedora za Ljubiju. Istoga dana uveče naše su snage³ izvršile kontranapad i ponovno zauzele Ljubiju-Rudnik. Neprijatelj je imao veće gubitke i razbijen pobjegao je u Prijedor.

4) Dvije brigade⁴ IV NOU Divizije nalaze se na prostorijski Bos. Novi — Krupa i dobile su u zadatak da izvrše napad na

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7/1—8, k. 456.

² U dnevnom izvještaju (depeši) Komande 15 brdskog armiskog korpusa od 2 novembra 1943 god. stoji: »373. div.: Voz Bihać — Bosan. Novi i pored izviđanja kod Blatne 5 km sev.-ist. Otoke naišao na minu«. (Vidi dok. reg. br. 3/6, k. 8, u arhivi Vojnog istoriskog instituta — njemački dokumenti.)

³ Odnosi se na dijelove Šeste krajiške NOU brigade. Vidi dok. reg. br. 18/1, k. 767, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

^{4,5} Odnosi se na Osmu i Jedanaestu krajišku NOU brigadu. Napad je izvršen 6/7 novembra. Opširnije o organizaciji napada i ishodu borbe vidi dok. br. 23 i 70.

neprijateljske posade na pruži Novi — Bihać. Akcija će uslijediti noćas.⁵ Jedna brigada" iste divizije nalazi se na zatvaranju pravca Prijedor — Ljubija i Prijedor — Sanski Most.

XIII Krajiška NOU brigada X NOU divizije nalazi se na prostoriji Bronzani Majdan — Piskavica — Kadina Voda sa zadatkom uništenja četničkih bandi na toj prostoriji i mobilizacije novih boraca.

VII i IX Krajiška NOU brigada po Vašem naređenju nalaze se na prostoriji Lašva — Visoko — Kreševo — Rama sa zadatkom djelovanja na komunikaciji Sarajevo — Travnik i zatvaranja pravaca Rama — Prozor i Sarajevo — Fojnica — Kreševo — Rastovo.

5) Formirali smo novi partizanski odred⁷ na sektoru Bos. Gradiška — Ivanjska — Banja Luka sa zadatkom djelovanja na komunikaciji Banja Luka — Gradiška i Banja Luka — Prijedor. Kao glavni zadatak postavljeno je pred ovaj odred mobilizacija novih boraca iz Lijeve Polja i prihvata novih boraca koji će dolaziti iz Banje Luke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
si. odsutan

Načelnik štaba,
p.pukovnik
Milorad⁸

Komandant-pukovnik,
S.⁹ Rodić

⁶ Šesta krajiška NOU brigada. Vidi dok. br. 49.

⁷ Odnosi se na Gradiško-ljevečanski NOP odred. Vidi dok. br. 69.

⁸ Mijatović
• Slavko

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE ŠTABU PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O BORBAMA I POKRETIMA JEDINICA U BOSANSKOJ KRAJINI OD 16 DO 28 OKTOBRA 1943 GODINE¹

**STAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA N.O.V.J.**

Br. službeno
Dne 3.XI.1943 g.

ŠTABU V KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Petnaestodnevni izvještaj
o akcijama za vrijeme od
16. do 28.X.1943 god.

- 16.X. Rad u jedinicama: Vršene su pripreme za predstojeće akcije. VI brigada na položajima oko komunikacije Ključ—Mrkonjić [Grad]. VIII brigada nalazi se na položajima više Ljubije. XI brigada: Pokreti izvjesnih snaga od Dubice prema Omarskoj.²
- 17.X. VI i VIII brigada bez promjena.
XI brigada: Na komunikaciji Prijedor—Novi uništeno 3 mosta, dosta pruge i oko 4 km telefonske linije. Izvršen napad na želj. prugu između Ivanjske i Piskavice gdje su uništeni i popaljeni svi bunker i zarobljeno je 8 domobrana sa karabinima, 1 p.mitraljez i ostala sprema. Miniran jedan most u dužini od 10 m. Prekinuta je pruga na nekoliko mjesta i između Omarske i Trnjana, te likvidiran jedan neprijateljski bunker i zarobljena dva domobrana i tri karabina.
- 18.X. VI i VIII brigada kao i ranije.
XI brigada: Vodi cijeli dan, sa jednim dijelom snaga, lokalne borbe na komunikaciji Prijedor—[Bos], Novi. Tom prilikom ubijen je jedan ustaša, jedan domobran i uhvaćen jedan Nijemac ...

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 8/1—8, k. 456.

² Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 69.

* Opširnije o tome vidi film pod br. 3/682—683 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istorijskog instituta.

Zarobljena su dva karabina, jedan šmajser i onespobljena jedna borna kola sa protutenkovskom puškom. Drugim dijelom snaga napadnuto je uporište neprijatelja na Veričkom Polju između Omarske i Ivanjske. Neprijatelj je bio u jačini od 300 Nijemaca i 100 legionara i domobrana. U ovoj akciji razbijeno je neprijateljsko uporište i zarobljeno je 8 domobrana i među njima jedan Talijan. Ubijeno je oko 60 Nijemaca. Zarobljeno je 1 brdski top sa oko 25 granata, 1 veliki bacač sa 20 granata, 2 mala bacača sa oko 40 mina, 7 šaraca mitraljeza, 60 pušaka, 1 radiostanica, 4 šmajsera, 4 pištolja i veća količina puščane municije i 4 konja.

Noću
18/19

Rušena pruga Omarska—Kozarac, uništeno je 6 bunkera, zarobljeno 6 domobrana sa 5 pušaka i p.mitr. i nešto municije. Porušena 3 mosta i prekinuta pruga na nekoliko mjesta. IV bataljon iste brigade imao je borbu sa 3 satnije Nijemaca i legionara koji su krenuli od Ivanjske.⁴

Tom prilikom ubijeno je 12 Nijemaca i legionara i ranjeno oko 15. Zaplijenjeno: 1 t. mitraljez, 1 šarac mit., 2 strojnice, 2 sanduka mina za vel. bacač i 5 konja. Neprijatelj je odbijen. Teškim oruđem tučena je neprijateljska pješadija u pokušaju da popravi prugu.

19.X.

VI i VIII kao i ranije.

XI brigada: Sprečavan je popravak pruge Bos. Novi—Prijeđor, u tim borbama nanijeto je neprijatelju gubitaka 10 mrtvih i više ranjenih. Izvršen je napad na Piskavicu.⁵ Uspjelo je spaliti stanicu i popaliti sve bunkere, minirati jedan most između Omarske i Piskavice dugačak 15 metara. Zarobljeno je 35 domobrana, 2 p.mitraljeza, 3 strojnice, 35 pušaka, 35 konja, nešto municije i ostale ratne spremne. Drugim dijelom snaga izvršen je napad na prugu Kozarac—Omarska, gdje je uništeno 6 bunkera, porušen 1 most u dužini 10 metara. Zarobljeno 6 domobrana, 6 pušaka i nešto municije. Zarobljen je 1 p.mitraljez, 6 pušaka.

⁵, * Vidi primjedbu 18 u dok. br. 7. U dnevnom izvještaju br. 295 Ministarstva oružanih snaga NDH stoji: »20.X. jugozapadno od Ivanjske (20 km s.z. od Banja Luke) partizani su raspršili domobrantsko želj. osiguranje, 8 dočasnika i 53 domobrana nestalo«. Vidi film pod br. 3/694—695 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

- 20.X. VI i VIII u pokretu za akciju na Sanski Most.
XI brigada: Ponovo porušena pruga Prijedor—
Novi, kao i ometanje neprijatelja da popravi prugu.
Porušena su dva mosta. Jedan bataljon imao je
akciju na Omarsku, vodio je borbu 4 sata, nije uspio.
- Noću
20/21 Akcija na Sanski Most. U akciji na Sanski Most
naša je divizija djelovala sa dvije brigade. VI bri-
gada je napadala sa desne obale rijeke Sane. VIII
brigada sa dva bataljona davala [je] potrebna osigu-
ranja, kao i kidala prugu prema Prijedoru. Sve su
jedinice sa uspjehom izvršile svoje zadatke prema
datoj zapovijesti. Borba je započela tačno u 23 sata i
u prvom naletu bunkeru su likvidirani i nakon jedno-
časovne borbe ovladali smo cijelim gradom.⁶
- Naše snage: U tim borbama naše snage su ubile
45 neprijateljskih vojnika i 2 oficira, zarobile su 518
neprijateljskih vojnika i 14 oficira. Među oficirima
1 bojnika. Zarobljeno je: teških mitraljeza 3, puško-
mitraljeza 7, pušaka 400, metaka 35.000, sanduk mina
za mali bacač, ručnih bombi tri sanduka, pištolja 88,
konja 22, kola 10, brdskih topova 3, protukolskih to-
pova 2, strojnica 17, malih bacača 4.
- Po likvidaciji neprijateljskih uporišta naše su se
snage rasporedile na okolnim položajima na prostoru
Prijedor—Sanski Most, Ljubija—Sanski Most.
21. XI brigada sa jednim dijelom snaga ruši prugu
Novi—Prijedor i sprečava neprijatelju da popravlj
prugu na mjestima gdje je ranije bila kidana, ošte-
ćen je jedan blindirani voz sa protukolskom puškom.
22. XI brigada i dalje aktivna na pruži Prijedor —
Novi.
Porušena dva mosta, oštećena jedna lokomotiva.
Zapaljena napuštena stanica Omarska, porušeni svi
bunkeru. Vršu se mobilizacija u Marićkoj. VI brigada
drži položaje prema Prijedoru.
23. VI brigada drži položaj prema Prijedoru, VIII
brigada prema Ljubiji.
XI brigada pretresa u potrazi za četnicima sela:
Omarsku, Marićku, Krivaju i Busnove i tom prili-
kom uhvaćeno je 5 četnika, među kojima i jedan
zamjenik komandira. Zarobljeno je tri puške i jedna
strojnica. III bataljon iste brigade na cesti Prijedor—
Kozarac imao je jaku borbu sa neprijateljem, koji
je bio na prolazu iz Prijedora za Kozarac sa tenko-
vima i kamionima. Tom prilikom 3 kamiona su

potpuno onesposobljeni. Neprijatelj je imao dosta mrtvih i ranjenih, od kojih su trojica ostali, jer ih nisu mogli izvući.

24. Neprijatelj je sa dvije bojne napao položaje koje su držale snage naše VI brigade. Neprijatelj je pošao sa namjerom da se probije za Sanski Most. Nakon duge i žestoke borbe neprijatelj je razbijen.⁷ Imao je oko 200 mrtvih i ranjenih vojnika. Naši gubitci 4 mrtva i 18 ranjenih. Zarobljeno je: 10 karabina, 1 teški bacač bez postolja, 1 laki bacač i nekoliko konja sa komorom. Detaljan izvještaj o ovoj borbi poslat je ranije.

25. do 28. Držani su položaji i postavljane zasjede na komunikaciji Prijedor—Bos. Novi i Prijedor—Ljubija. Vršena mobilizacija ljudstva i sređivanje jedinica. U tom vremenu snage VIII brigade upale su ponovo u Ljubiju u kojoj je bilo nešto milicije. Ljubija je ponovo uzeta bez žrtava. U Ljubiji je nađena velika količina raznog materijala i žita koji se još evakuše.

Kako se iz prednjeg izvještaja vidi, aktivnost naših jedinica u ovom periodu bila je vrlo jaka. Nanijeti su neprijatelja jaki udarci i veliki gubitci u ljudstvu i materijalu.

Borbenost naših jedinica je dobra a i dalje se stalnim radom i ukazivanjem na propuste nastoji ukloniti sve one nedostatke koji su prilikom zadnjih akcija zapaženi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
si. otsutan

Komandant
p.pukovnik
Petar⁹

(M.P.)

⁷ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 142.

⁸ Vojnović

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 3
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE U
POGLEDU SADEJSTVA NA KOMUNIKACIJI BOSANSKI
NOVI—BOSANSKA KRUPA—BIHAĆ¹**

**STAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA N.O.V.J.**

Br. služb.

Dne 3. XI. 1943 g.

ŠTABU VII N.O.U. DIVIZIJE N.O.V. HRVATSKE

Položaj

Primili smo vaš dopis i slažemo se da zajednički izvršimo akciju na neprijateljska uporišta u dolini rijeke Une od Bos. Novog do Bihaća.² Mi raspoložemo sa tri brigade koje bi učestvovala u ovoj akciji. Vrlo bi rado uputili jednog člana štaba ali nam je ovo nemoguće učiniti iz razloga što je politički komesar bolestan, kao i iz razloga što je komandant i njegov zamjenik mnogo zauzet oko ispitivanja neprijateljskih uporišta na desnoj obali rijeke Une, pa bi vas molili da uputite jednog člana vašeg štaba da dođe na razradu plana, kao i da držite snage na pogodnom mjestu odakle bi se mogle u što kraćem roku prebaciti prema Bos. Krupi i Otoki, vodeći računa da neprijatelj ne otkrije pokrete i namjere vaših snaga.

Akcija mora uslijediti između 4. i 7. o. mj.³ Za ovu akciju imamo na raspoloženju dovoljan broj artiljerije, a ukoliko bude bilo potrebno možemo upotrijebiti i tenkove.⁴

Naš štab nalazi se na Benakovcu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
si. odsutan

Zamj. komandanta
p.pukovnik

Komandant
p.pukovnik
Petar⁵

(M.P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19—1, k. 767.

² Vidi dok. br. 4 i tom V, knj. 21, dok. br. 46 i 50.

³ Vidi dok. br. 23.

⁴ Odnosi se na Tenkovsku četvu Petog korpusa.

⁵ Vojnović

ШТАБ
V. ДИВИЗИЈЕ 5. КОРПУСА
Н. С. В. Ј.
Бр. 1234
ДНЕ 2. 11. 1941. г.

Штабу VII. Н. С. В. Дивизије Н. С. В. Хрватске

Полеђај

Примили смо ваш депис и слажемо се да заједнички изврше акцију на непријатељска упоришта у долини ријеке Уне од Бео. Невог до Сибеча, на распелаћима са три бригаде које би учествовале у овој акцији. Врло би радо упutilи једног члана штаба али нам је све наредућа учинити из разлога што је политички комесар белоглан, као и из разлога што је командант и његов замјеник многе згмзет ове испитивања непријатељских упоришта ~~XXXXXXXXXXXX~~ на десној обали ријеке Уне, па би вас molili да упутите једног члана вашег штаба да оде на разраду плана, као и да држите снагу на погодном мјесту одакле би се могли у што краћем року пребацити према Крупи и Штеки, водећи рачуна да непријатељ не открије покрете и намјере ваших снага.

Акција мора успиједити између 4. и 7. с.мј. За ову акцију изазне на распелаћану довољан број артиљерије, а у koliko буде биле потребне мождаме упстријebити и танкове.

Наш штаб налази се на Демакевцу.

Сарт фашизам - Слeбeдa нареду I . . .

Политички комесар
сл. етсутан

Зај. командант
п. пуковник,

Командант
п. пуковн

[Signature]

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE ŠTABU DRUGOG UDARNOG KORPUSA NOVJ O POKRETIMA I BORBAMA NA TERITORIJI HERCEGOVINE OD 19 JUNA DO 30 OKTOBRA 1943 GODINE¹

STAB
X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
Pov. br.: 34
3 novembra 1943 g.
Gacko

ŠTABU V² UDARNOG KORPUSA NOV I POJ

Ova brigada od dolaska u Hercegovinu³ do danas izvršila je slijedeće akcije većeg značaja, pored mnogo manjih, i to:

19 juna 1943 g.

Zarobljen je poslije noćnog usiljenog marša od 40 km dio četničkog Štaba za istočnu Bosnu i Hercegovinu u selu Obiju.⁴ Zarobljena su trinaestorica četnika, od kojih 5 oficira (vođa muslimanske četničke organizacije, bivši šef sarajevske policije Musakadić,⁵ bivši sreski načelnik Bileće, povjerenik ministarstva iz Beograda i četnički povjerenik za propagandu u Hercegovini, zamjenik predsjednika četničkog prijekog suda Milivoje Jojić; zamjenik Bačovića⁶ major Jovan Pantić; Boško Raguz i drugi. Zaplijenjeno je: oko

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 15/1—3, k. 456.

² To je Drugi korpus NOV Jugoslavije. Vidi dok. br. 96 i tom II, knj. 1, bilten Vrhovnog štaba za oktobar 1943 godine.

³ Do 4 juna 1943 god- Deseta (hercegovačka) brigada je bila u sastavu Treće NOU divizije, a tada ulazi u sastav glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba i učestvuje u proboju neprijateljskog obruča na rijeci Sutjesci. Po razbijanju neprijateljskih snaga, Vrhovni štab ju je uputio da dejstvuje u Hercegovini, kamo je ona otišla 15 juna 1943 god. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 7, 25, 108 i knj. 16, dok. br. 15.

⁴ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 184 i knj. 16, dok. br. 15.

⁵ Fehim

* Vidi dok. br. 141, primjedbu br. 5.

500.000 vrijednosti u hartijama i 484 funti sterlinga u zlatu.

- 20 jula Jedan četnik u samoj akciji poginuo. Na pruzi u Popovu Polju uništena je manja italijanska patrola. Zarobljeno 8 Italijana, 2 puškomitraljeza, 6 pušaka, 3 revolvera, 3.000 metaka i 20 bombi.
- 23 jula Naš jedan bataljon u Šumi kod Trebinja bio je napadnut od četnika. Naši su se uredno izvukli iz borbe. Poginulo je 5 četnika a 3 su ranjena. Mi smo imali jednog mrtvog i 2 ranjena.
- Od 29 jula do 2 avgusta U ovom periodu Brigada je vršila uzastopne napade i gonjenje četnika prostorom od Stoca pored Popova [Polja] ka Trebinju, kojom prilikom su bile najjače borbe oko sela Begović Kula i Ivica.⁷ Razbivši četničke bande Brigada je poslije manjeg otpora zauzela Ljubinje. Četnici su imali oko 20 mrtvih i ranjenih. Mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena. Zaplijenjeno je: 5 pušaka, 12 bombi i 400 metaka.
- 9 avgusta Skoncentrisani brojno mnogo jači četnici Južne Hercegovine napali su Brigadu na prostoru Stoca. U snažnom protivnapadu bande su bile razbijene i natjerane u divlje bjegstvo. U ovom okršaju zarobljena su... 2 četnika, 4 puške, 7 bombi i 300 metaka. Četnika je bilo oko 15 mrtvih i ranjenih, a mi smo imali 5 mrtvih i 7 ranjenih. Uništen je jedan naš puškomitraljez.
- 10 avgusta Izvršen je napad na jedan njemački transportni voz u Popovu Polju, na pruzi Metković—Dubrovnik. Uništen je voz sa 2 lokomotive i 19 vagona. Zapaljane su i uništene 2 poljske haubice 100 mm i 2 vagona artiljerijske municije, koja je još više uništila prugu. U vozu je izgorjelo 70 konja. Poginulo je 50 njemačkih vojnika i jedan kapetan. Zarobljena su 4 Nijemca, 1 puškomitraljez, 1 mašinka, 7 pušaka, 3 revolvera, 1.000 puščanih metaka, 50

⁷ Bliže o tome vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 235.

- bombi i drugih stvari. Mi smo imali 5 ranjenih uslijed eksplozije granata.
- Od 11 do 16 avgusta* Vršeno je neprekidno gonjenje, uz manje borbe, četničkih bandi od Ljubinja preko Vlahovića i Dabra — Zvijerine do pred samo Trebinje. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 5 pušaka, 5 bombi, 400 mitraljeskih metaka. Četnici su imali 5 mrtvih. Mi smo imali 2 lakše ranjena.
- 24 avgusta* Nijemci su izvršili ispad iz Gacka i pokušali da nas napadnu sa 70 vojnika." Dočekani su u zasjedi kod Ravnoga, na granici Pive, gdje su na bojnopolju ostavili 32 mrtva, od kojih 2 oficira. Ostatak, od kojih skoro sve ranjeni, u panici je pobjegao ka Gacku. Zarobljena su 4 Nijemca. Zaplijenjeno: 5 puškomitraljeza, 40 pušaka, 4 mašinke, 4 pištolja, 50 bombi i 4.000 metaka. Ubijeno je 20 konja a 3 zarobljena. Mi nijesmo imali gubitaka.
- 28 avgusta* Ova brigada ovoga dana bila je uputila jedan bataljon u zasjedu na drum na Morine, jedan bataljon na drum kod Trnova a sa dva preko Borča izbijala [ka] Obiju. U tom momentu izbila je i njemačka kolona od 150 vojnika i došlo je do sukoba. Borba je trajala nekoliko sati, poslije koje još preostali ostaci Švaba spasili su se bjegstvom ka Kalinoviku i Ulogu. Druga jedna kolona, koja je došla ovoj u pomoć od Kalinovnika, također je bila blagovremeno zadržana i vraćena nazad. Na bojnopolju ostalo je 45 mrtvih Švaba, a preko 50 ranjenih. Zarobljeno: 5 puškomitraljeza, 30 pušaka, 6 pištolja, 2 mašinke i 10.000 metaka, 50 granata od bacača, 6 konja sa opremom, dijelovi radio-stanice i 4 njemačka vojnika. Od poginulih bio je jedan major i jedan niži oficir. Mi smo imali 4 ranjena.
- 29 avgusta* Bataljon u zasjedi na Morinama čekao je i ovoga dana svoju žrtvu, koja mu je zbog neopreznosti uspjela umaći. To je

⁸ Odnosi se na dijelove SS divizije »Princ Eugen«. Vidi tom IV, knj. 16, dok. br. 163 i 164.

500.000 vrijednosti u hartijama i 484 funti sterlinga u zlatu.

20 jula Jedan četnik u samoj akciji poginuo. Na pruzi u Popovu Polju uništena je manja italijanska patrola. Zarobljeno 8 Italijana, 2 puškomitraljeza, 6 pušaka, 3 revolvera, 3.000 metaka i 20 bombi.

23 jula Naš jedan bataljon u Sumi kod Trebinja bio je napadnut od četnika. Naši su se uredno izvukli iz borbe. Poginulo je 5 četnika a 3 su ranjena. Mi smo imali jednog mrtvog i 2 ranjena.

Od 29 jula do 2 avgusta U ovom periodu Brigada je vršila uzastopne napade i gonjenje četnika prostorom od Stoca pored Popova [Polja] ka Trebinju, kojom prilikom su bile najjače borbe oko sela Begović Kula i Ivica.⁷ Razbivši četničke bande Brigada je poslije manjeg otpora zauzela Ljubinje. Četnici su imali oko 20 mrtvih i ranjenih. Mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena. Zaplijenjeno je: 5 pušaka, 12 bombi i 400 metaka.

y avgusta Skoncentrisani brojno mnogo jači četnici Južne Hercegovine napali su Brigadu na prostoru Stoca. U snažnom protivnapadu bande su bile razbijene i natjerane u divlje bjegstvo. U ovom okršaju zarobljena su... 2 četnika, 4 puške, 7 bombi i 300 metaka. Četnika je bilo oko 15 mrtvih i ranjenih, a mi smo imali 5 mrtvih i 7 ranjenih. Uništen je jedan naš puškomitraljez.

10 avgusta Izvršen je napad na jedan njemački transportni voz u Popovu Polju, na pruzi Metković—Dubrovnik. Uništen je voz sa 2 lokomotive i 19 vagona. Zapaljene su i uništene 2 poljske haubice 100 mm i 2 vagona artiljerijske municije, koja je još više uništila prugu. U vozu je izgorjelo 70 konja. Poginulo je 50 njemačkih vojnika i jedan kapetan. Zarobljena su 4 Nijemca, 1 puškomitraljez, 1 mašinka, 7 pušaka, 3 revolvera, 1.000 puščanih metaka, 50

⁷ Bliže o tome vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 235.

- bombi i drugih stvari. Mi smo imali 5 ranjenih uslijed eksplozije granata.
- Od 11 do 16 avgusta* Vršeno je neprekidno gonjenje, uz manje borbe, četničkih bandi od Ljubinja preko Vlahovića i Dabra — Zvijerine do pred samo Trebinje. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 5 pušaka, 5 bombi, 400 mitraljeskih metaka. Četnici su imali 5 mrtvih. Mi smo imali 2 lakše ranjena.
- 24 avgusta* Nijemci su izvršili ispad iz Gacka i pokušali da nas napadnu sa 70 vojnika." Dočekani su u zasjedi kod Ravnoga, na granici Pive, gdje su na bojnopolju ostavili 32 mrtva, od kojih 2 oficira. Ostatak, od kojih skoro sve ranjeni, u panici je pobjegao ka Gacku. Zarobljena su 4 Nijemca. Zaplijenjeno: 5 puškomitraljeza, 40 pušaka, 4 mašinke, 4 pištolja, 50 bombi i 4.000 metaka. Ubijeno je 20 konja a 3 zarobljena. Mi nijesmo imali gubitaka.
- 28 avgusta* Ova brigada ovoga dana bila je uputila jedan bataljon u zasjedu na drum na Morine, jedan bataljon na drum kod Trnova a sa dva preko Borča izbijala [ka] Obiju. U tom momentu izbila je i njemačka kolona od 150 vojnika i došlo je do sukoba. Borba je trajala nekoliko sati, poslije koje još preostali ostaci Švaba spasili su se bjegstvom ka Kalinoviku i Ulogu. Druga jedna kolona, koja je došla ovoj u pomoć od Kalinovnika, također je bila blagovremeno zadržana i vraćena nazad. Na bojnopolju ostalo je 45 mrtvih Švaba, a preko 50 ranjenih. Zarobljeno: 5 puškomitraljeza, 30 pušaka, 6 pištolja, 2 mašinke i 10.000 metaka, 50 granata od bacača, 6 konja sa opremom, dijelovi radio stanice i 4 njemačka vojnika. Od poginulih bio je jedan major i jedan niži oficir. Mi smo imali 4 ranjena.
- 29 avgusta* Bataljon u zasjedi na Morinama čekao je i ovoga dana svoju žrtvu, koja mu je zbog neopreznosti uspjela umaći. To je

⁸ Odnosi se na dijelove SS divizije »Princ Eugen«. Vidi tom IV, knj. 16, dok. br. 163 i 164.

bila kolona od 10 kamiona Švaba. Uspio je da uništi samo 3 motocikla sa prikolicama koja su išla na začelju kolone. Zarobljeno je 3 puške, 300 metaka i nešto opreme.

31 avgusta

Brigada je napala četničke bande kod sela Kokorina (Gacko) i rastjerala ih. Bande su imale 3 mrtva i 5 ranjenih. Zarobljene su 4 puške, 4 bombe i 300 metaka. Mi smo imali 2 mrtva (od kojih komandant bataljona drug Danilo Sarenac) i 3 ranjena.

1 septembra

Produžujući dalje gonjenje bandi ova brigada izvršila je noćni napad na skoncentrisane bande gatačkih četnika, ustaša Kule Fazlagića i Nijemaca (svoga njih 450). Borba je trajala čitavu noć i sutra do podne kod sela Brajčevići i kod Bodežišta.⁹ Poslije ove uporne borbe neprijatelj je razbijen i pobjegao Kuli i Gacku. Poginulo je 30 Nijemaca, ustaša i četnika, a ranjeno oko stotinu. Zarobljeno je 7 ustaša i 2 četnika, kao i 45 jahaćih konja sa sedlima, oko 4.000 mitraljeske municije, 30 granata od bacača, 7 pušaka, 3 pištolja i druge opreme.

Istog ovoga dana pokušala je napad jedna kolona Nijemaca i četnika od Nevesinja, ali je vraćena nazad imajući desetak mrtvih i ranjenih.

Mi smo ovdje imali 4 mrtva i 4 ranjena.

9 septembra

Ponova su napadnuti gatački četnici koji su pokušavali da se prikupe i rastjerani su imavši pri tome nekoliko ranjenih.

10 septembra

Koristeći uspjehe borbe naprijed navedene Brigada je napala Gacko, Avtovac i Gračanicu i poslije višerasovne borbe ih zauzela.¹⁰ Na bojnom polju ostalo je 9 mrtvih ustaša, oko 1.500 metaka, nekoliko puške i druge spremne. Više ranjenika uspjeli su spasiti. Selo Gračanica je zapaljeno sve kao kazna za njihovu upornu odbranu i ranije stalne napade na nas.

⁹ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 153.

¹⁰ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 194 i 200.

Narodu je podijeljeno od plijena preko 8 vagona žita i 200 mjehova kajmaka.

12 septembra

Dva bataljona ove brigade izvršili su napad na nevesinjske četnike oko sela Domrke (Gacko) koji su se htjeli koncentrisati za zajednički napad na nas skupa sa Kuljanima i bandama popa Perišića.¹¹ Borba je bila upornija i trajala je više sati, poslije koje su se razbježali četnici kućama. Ubijeno je 12 četnika, a 2 zarobljena, i više ranjeno. Zaplijenjen je jedan puškomitraljez, 3 puške, 2.000 metaka, nešto bombi, dijelovi četničke radio-stanice i druge opreme. Mi smo imali 2 mrtva i 2 ranjena.

15 septembra

Pošto su razbijeni nevesinjski četnici i uklonjena opasnost od te kolone, onda je ova brigada skupa sa V Crnogorskom napala gatačke četnike popa Perišića.¹² Otpor je bio slab i bande su se razbježale. Četnici su imali 6 mrtvih i 4 zarobljena. Zarobljeno je 6 pušaka, 1 pištolj, 500 metaka i nekoliko bombe.

16 septembra

Nastavljeno je dalje gonjenje bandi preko Kobilje Glave u pravcu Bileće uz sadejstvo V Crnogorske brigade,¹³ koja je kretala preko Banjana. Pri ovome pokretu uništen je i jedan njemački kamion kod Stepena, a malo jači otpor bande su dale na Kobiljoj Glavi. Borba je trajala čitav dan i noć i Brigada je pred zoru izbila na Planu.

U ovoj akciji bilo je 12 mrtvih Švaba, 1 zarobljen i više ranjenih. Četnika je bilo 34 mrtva i ranjena i 1 zarobljen. Zarobljeno je 6 pušaka, 1.000 metaka, nešto bombi, čebadi, guma i druge spreme. Mi smo imali 1 mrtvog i 5 ranjenih.

17 septembra

Goneći neprijatelja koji se uporno branio Brigada je izbila pred samu Bileću. Neprijatelj je bio sastavljen od četnika,

¹¹ Radojica Perišić, jedan od idejnih organizatora četnika na sektoru Pive, Golije i Gacka. Poginuo početkom 1945 god. kod Banja Luke.
¹² ¹⁵ Opširnije o zajedničkim dejstvima Desete i Pete NOU brigade vidi tom III, knj. 5, dok. br. 47 i 49.

Nijemaca i potpomognut tenkovima i motorizacijom. Borba se produžila ponova čitavu noć,¹⁴ i uslijed žilavije odbrane odustalo se od napada na Bileću, a po naređenju Divizije Brigada produžila pokret ka Stolačkom srezu. U ovim borbama bilo je 5 mrtvih Švaba i više četnika. Mi smo imali jednog mrtvog i 3 ranjena.

19 septembra

Goneći ovoga dana dalje bande četnika Brigada je izbila više Dabra na prostor Sitnice. Ovdje su nas četnici napali iz tri pravca, gdje su bili odbijeni ostavivši 5 mrtvih a imali su i 3 ranjena.

21 septembra

Brigada je preuzela pokret iz Sitnica ka Ljubinju, u kom momentu je naišla jedna manja njemačka kolona. Poslije borbe od 2 minuta ostalo je na bojnopolju 13 mrtvih Švaba, od kojih jedan oficir, zarobljeno 10, a ostatak bez kapa i kaputa pobjegao u Stolac¹⁵ ostavljajući za sobom krvavi trag. Zarobljeno je: 6 puškomitraljeza, 20 pušaka, 3 mašinke, 3 pištolja, 6 konja municije (8.000 metaka), jedna neispravna radio-stanica (pogodio je metak) i druge opreme. Mi smo imali jednog ranjenog.

22 septembra 1943

Porušena je pruga između stanice Hum i Poljice kod Trebinja, gdje je sačekan voz i poslije kraće jače borbe isti je uništen,¹⁶ poginulo je 10 njemačkih vojnika, koji su sprovođili zarobljene Italijane. Oslobođeno je 150 italijanskih vojnika i upućeno u Dalmaciju. Zarobljene su 3 ustaše, 11 pušaka, 2 pištolja, 6 bombi i 1.000 metaka i druge spreme. Naš jedan drug je ranjen.

Istog dana razoružana je jedna domobranska patrola, zarobljeno je: 12 vojnika, 1 puškomitraljez, 10 pušaka, 7 bombi, 2.000 metaka i druge spreme.

¹⁴ Opširnije o borbama oko Bileće vidi tom III, knj. 5, dok. br. 49 i tom IV, knj. 17, dok. br. 205 i 206.

¹⁵ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 214 i 220.

¹⁶ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 215.

24 septembra

Brigada je napala ustaško gnijezdo Ravno u Južnoj Hercegovini i poslije jednočasovne kratke ali žešće borbe ovladala njim,¹⁷ rušeći pri tome prugu ka Metkoviću i Trebinju u dužini od 20 km. Svi pokušaji neprijatelja od Trebinja i Metkovića kao i milicije iz okoline da spasu Ravno ostali su bez uspjeha. Zaplijenjeno je: 150 pušaka, 1 puškomitraljez, 40 bombi, 6.000 metaka i dosta druge spreme. Narodu je izdijeljeno nekoliko vagona hrane. Zapaljeno je 14 vagona i veći dio samog Ravnoga. Neprijatelj je imao 20 mrtvih ustaša.

25 septembra

Razbijena jedna ustaško-njemačka kolona, koja je pokušala od Metkovića da interveniše u pravcu Ravnoga, kao i kolona koja je pokušala da interveniše od Trebinja ka Zovali. Neprijatelj je na bojnopolju ostavio 35 mrtvih a imao je i više ranjenih.

Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 9 pušaka i nešto municije. Uništene su dvije lokomotive.

Mi smo imali 3 ranjena. — Napominjemo da su ustaše iz Ravnog i okoline u prvim pokoljima bacili u jamu oko 1.500 Srba.

27 septembra

Dok je brigada uništavala Ravno, došle su se sve četničke bande u Južnoj Hercegovini skupile, njih oko 800, skoncentrisale u Popovo Polje i skupa sa Švabama i ustašama spremali sjutradan da nas napadnu. Brzim noćnim pokretom udarili smo na ovu četničku kolonu i poslije teže višečasovne borbe potpuno je razbili,¹⁸ izbjegavši tako i koncentrični obuhvatni napad Švaba. Na bojnopolju što mrtvih što zarobljenih ... ostalo je 56 četnika, a 34 su puštena.

Ovoga dana razoružana je željeznička stanica Poljice i uništene dvije lokomotive i nekoliko vagona. Zarobljeno je: 42 domobrana.

¹⁸ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 220 i 225.

Ukupan plijen u ovoj akciji je: 1 laki bacač, 2 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 80 pušaka, 90 bombi, 3 mašinke, 5 pištolja i 9.000 metaka.

Mi smo imali 2 mrtva i 5 ranjenih.

I ovoga dana rušena je pruga na dužini od 15 km.

29 septembra

Goneći razbijene četnike iz Popova Polja Brigada je izbila do blizu Trebinja, gdje je došla u sukob sa Švabama i tamošnjim četnicima i poslije duže upornije borbe neprijatelj je bio razbijen, a naše jedinice ovladale su južnim grebenima iznad samog Trebinja zauzevši i tvrđava Kličanje. Švabe su imale 30 mrtvih, preko 50 ranjenih, prilično i četnici. Zarobljeno je: 3 brdske haubice sa 60 granata, 18 granata za t[^]ški bacač, 2 puškomitraljeza, 15 pušaka i dosta druge opreme. Mi smo imali jednog mrtvog i 4 ranjena.

30 septembra

Bila je manja borba sa razbijenim četnicima oko Trebinja. Pronađen je četnički magacin i zaplijenjeno: 520 granata za laki bacač, 60 granata za protivkolski top 47 mm, 21.000 jugoslovenskih i italijanskih metaka i druge opreme.

1 oktobra

Jedan naš bataljon kod Moska (na drumu Trebinje—Bileća) razbio je jednu njemačku kolonu koja je pokušala iz Trebinja da prodre u Bileću. Neprijatelj je imao 20 mrtvih, koje je uspio izvući. Oštećena su 2 kamiona i uništen jedan motocikl. Mi smo imali jednog mrtvog i dva ranjena.

Istog dana oko 300 četnika napalo je naše glavne snage, ali snažnim protivnapadom bili su odbačeni. Neprijatelj je imao gubitaka, a mi smo imali jednog mrtvog i jednog ranjenog.

4 oktobra

Poslije dvodnevnih borbi zauzeta je Bileća.¹⁹ Grad su branile Švabe i četnici. Jačina neprijatelja je bila: 300 četnika i 80 Švaba.

¹⁹, ^a Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 206.

Ovoga dana i tri slijedeća dana neprijatelj je stalno pokušavao kolonama, i oko 1.000 Švaba i četnika od Trebinja, da povrati Bileću, borbe su bile krvave, ali neprijatelj je uvijek bio odbacivan uz teške gubitke po njega. U svim ovim borbama oko Bileće na bojnopolju je ostalo 130 mrtvih Švaba i 30 četnika. Ranjenih je bilo Švaba preko 200. Zarobljeno je: mnogo vojničke spremlje kao i 4 puškomitraljeza i više oružja i municije.

Mi smo imali 6 mrtvih i 19 ranjenih.

i oktobra

Jača njemačka motorizovana kolona od preko 150 vozila koja je krenula od Dubrovnika i Imotskog pa preko Nevesinja i Gacka došla nam je sa leđa u Bileću, te smo je morali napustiti i ovom prilikom uništen je jedan motocikl.

11 oktobra

Oko 800 Švaba sa oko 200 četnika izvršili su brzu koncentraciju i blisko opkoljavanje naše glavnine na prostoru Sitnice. Krenuli su bili na nas sa osam kolona, potpomognuti tenkovima, više topova i bacača i jačom motorizacijom, u sadejstvu i avijacije. Osjetivši njihove namjere hitno smo prikupili naše snage i prije njih napali ih na njihovom najosjetljivijem pravcu i poslije šestočasovne borbe razbili im glavninu natjeravši je u bjegstvo, a za koje vrijeme smo uspješno zadržavali sve ostale kolone, koje su se većim dijelom same vratile pošto su saznale za sudbinu njihovih glavnih snaga.

Uspjeh ove borbe, bezglavo bježanje golih i krvavih Švaba ostavilo je jak utisak na seljake posmatrača, što nam je docnije olakšalo u mnogome mobilizaciju.

U ovoj borbi našli smo 66 mrtvih Švaba i 22 zarobili a bilo je preko 150 ranjenih. Zarobljeno je: 2 teška bacača, 1 laki bacač, 8 puškomitraljeza, 3 mašinke, 60 pušaka, 17 revolvera, oko 12.000 metaka i druge opreme. Među poginulim poginula su i nekolicina oficira, od kojih jedan kape-

tan nosilac Gvozdrenog krsta. Mi smo imali 2 mrtva i 16 ranjenih.

Iste ove noći pri prelazu ceste Bileća—Plana neprijatelj nam je ponova pokušao spriječiti prelaz, ali bez uspjeha.

Poslije ove borbe, do 17 oktobra, veći dio naših snaga bio je u Banjanima, nekoliko manjih okršaja kod Vučjeg Dola i blizu Velimlja razbio mještanske četnike nanijevši im nekoliko gubitaka, što je drugovima iz Banjana omogućilo da ponova preuzmu vlast u Banjanima, osnuju mještanski bataljon od 80 boraca i uspostave narodnu vlast. Čak i po terenu van Banjana. Pošto smo po njihovoj želji obišli još neke sektore Vučedolske opštine, ponova smo napali Bileću, istjerali iz nje nekolicke stotine četnika, ostavili mještanski odred da je čuva a mi produžili dalje ka Vranjskoj.

17 oktobra

Istog ovog dana naša I Udarina grupa ponovo je napala Gacko—Avtovac i Gračanicu, razbivši prethodno četnike Gacka i dvije bosanske brigade četnika (Kalinovička i II Sarajevska), i poslije kraće borbe ovladala Gackom,²⁰ a bosanski četnici rasuli su se i otstupili svojim kućama. U ovim borbama zaplijenjena su: 3 teška bacača, 150 granata, 2 puškomitraljeza, 20 pušaka, 3.000 metaka. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 6 zarobljenih. Mi smo imali jednog mrtvog.

U daljim borbama po terenu oko Gacka neprijatelj je imao 15 mrtvih i 20 ranjenih.

21 oktobra

Ustaše iz Kule i četnici popa Perišića i Milorada Popovića napali su našu Prvu grupu u Gacku po noći, baš kad se davala zabava za narod. Napad je bio potpomognut i mještanima Muslimanima iznutra. Zahvaljujući prisebnosti rukovodilaca, vještim udarom sa leđa jedne čete bande su se razbježale ostavljajući 2 mrtva i 1 zarobljenog.

Istog ovog dana naš **Dabarski odred** napao je jednu grupu Italijana i četnika, oko 150 vojnika, i natjerao ih na povlačenje. Italijani su imali 10 mrtvih i jednog zarobljenog.

Istog ovog dana naša III Udarne grupa razbila je četnike na Hrgudu, koji su bili dobili pojačanje od 150 četnika iz Nevesinja. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 3 ranjena.

21. o. mj. naša II Udarne grupa vodila je jače borbe u Nevesinjskom srezu, gdje su razbijene nekolike četničke grupacije i jedna njemačka kolona, koja je vraćena u Nevesinje. Četnici i Švabe imali su 15 mrtvih i ranjenih. Mi smo imali jednog mrtvog.

Od 21. do 30. oktobra vršen je koncentrični napad ka Nevesinju od pravca Gacka, Dabra i Blagaja, kojom prilikom su rastjerane sve četničke grupacije Nevesinja, Švabe poslije uzaludnih pokušaja natjerane u Nevesinje, a kojim su se docnije priključili i četnici.

Neprijatelj je imao desetak mrtvih i ranjenih, zapaljen je veći dio razbojničkog četničkog nevesinjskog gnijezda sela Grabovice, kuća četničkih prvaka Nevesinja Jovana Draganića i Petra Samarđžića. Gatački četnici izbjegli iz Gacka također su razbijeni na prostoru Nevesinja. Mi smo imali 2 mrtva i dva ranjena.

Naša III Udarne grupa pri dolasku od Stoca za gore pomenuti napad na prostoru Nevesinja usput je zauzela Ljubinje istjeravši slabiju njemačko-četničku posadu.

Sada naša I Udarne grupa drži Gacko i vrši mobilizaciju koja prilično uspijeva, II Udarne grupa je momentano na terenu Nevesinja gdje također vrši mobilizaciju, uspostavlja narodnu vlast i dalje razbija četnike, III Udarne grupa juče je imala jaču borbu oko Sipačna i otišla je dalje ka Bileći sa zadatkom da istu po mogućstvu zauzme, pa onda dalje produži pro-

stom Trebinja ka Ljubinju, pa i Stocu, sa glavnim zadacima: mobilizacija za brigadu, uspostavljanje odreda, učvršćivanje narodne vlasti i razbijanje četničkih bandi, a u podesnoj situaciji i da zauzme gradove na njenom sektoru.

U svim ovim akcijama neprijatelj je imao: 1.663 mrtva, ranjena i zarobljena i 15 oficira, od kojih Švaba: mrtvih 540 i 10 oficira, ranjenih 630 i zarobljenih 45 i 5 oficira.

Ostali mrtvi, ranjeni i zarobljeni su ustaše, četnici, Italijani i domobrani.

Oslobođeno je i pušteno kući 150 Italijana.

Zarobljeno je:

504 puške, 47 pištolja, mašinskih pušaka, puškomitraljeza i mitraljeza 66, teških i lakih bacača 7, topova 5 (4 smo uništili), 60 konja, 2 radio-stanice (neispravne), 90.700 puščanih i mitraljeških metaka, 60 topovskih granata za haubice, 60 granata za protivkolski top 47 mm, 520 granata za laki bacač i 248 granata za teški bacač.

Uništeno:

5 lokomotiva, 64 vagona, 3 kamiona, 5 motocikla, 90 konja i 2 vagona haubičke municije.

Mi smo imali 35 mrtvih i 94 ranjena i 1 puškomitraljez uništen.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Čedo Kapor

Komandant — p.pukovnik,
Rade Hamović

Uništen je i još jedan voz u Popovom Polju, ubijen je 1 njemački pukovnik i 30 Švaba. Zarobljeno je i 5 pušaka.²¹

²¹ U originalu, na šestoj strani, lijevo od glavnog teksta, dopisano crvenim mastilom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 3 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGOG UDARNOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI U HERCEGOVINI I O RASPOREDU JEDINICA¹

**STAB
X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE**

Pov. br.: 35
3 novembra 1943 g.
u 24 č.
Gacko

ŠTABU V KORPUSA NOV I PO JUGOSLAVIJE¹

Vaše naređenje Pov. br. 59 od 30 oktobra primili smo. Izvješteni smo da ste nam nedavno bili uputili neka naređenja, ona su otišla za nama ka Južnoj Hercegovini — mimoišla su se sa nama, te nam nije poznato šta je u njima naređivano. Nadamo se za koji dan da ćemo ih dobiti.

U prilogu pored ostalog dostavljamo vam i spiskove vojnih rukovodilaca naše brigade. Nije nam bilo dovoljno jasno kome koji čin pripada, kao i da li to važi i za intendante bataljona i ekonomie četa, te molimo po ovome detaljnije obavještenje.

Dostavljamo i spiskove za odlikovanja, ali nijesmo naveli za kakva, jer ne znamo kome koje pripada.

Spiskove političkih rukovodilaca i partiskih radnika dostavićemo čim prikupimo podatke.

U priloženim spiskovima vojnih rukovodilaca navedena su imena i podaci hrvatskih i italijanskih oficira koji su u našoj brigadi.

Radio-stanica je primljena ispravna, kao i ostali materijal.

Situacija u Hercegovini je slijedeća:

Okupator (Švabe) drži jače snage u Dubrovniku, Metkoviću, Mostaru i Trebinju, dok su' mu vrlo male u Stocu, Ljublinju, Nevesinju i Bileći. U Ulogu i Kalinoviku nema okupatora. Snage okupatora u garnizonima su promjenljive i po nekad se desi da ih na nekoliko dana naglo ojača ili čak i potpuno odvede. Izgleda da uopšte uzev okupator nema većih snaga, već krpari sa ovim što ima.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 26—3, k. 1147—II.

* To je Drugi korpus NOV Jugoslavije. Vidi dok. br. 96 i tom II, iknj. 1, bilten Vrhovnog štaba za oktobar 1943 godine.

Usljed nedostatka snaga okupator je pribjegao taktici pokretnih garnizona, t.j. često se desi da potpuno isprazni neke garnizone da bi ovladao susjednim krećući sa kolonama i do 200 vozila. Drugim riječima, teži održati garnizone i komunikacije krstareći po njima uz manje posade u samim gradovima. Ovo krstarenje još ne plaćaju skupo ponajviše zbog toga što o svakom našem prisustvu u zasjedama blagovremeno ih izvjestite četničke bande.

Moral okupatora je vrlo slab, kao i borbenost. Većinom Nijemci u Hercegovini su Slavonci³ i lalé⁴ presvučeni u njemačku uniformu, a sa nižim i višim punokrvnim švapskim rukovodstvima.

Naoružanje Švaba je dobro. Avijacije skoro nemaju.

U početku skoro sve četničke vode počele su aktivno i javno da saraduju sa Švabama, ali poslije svih naših dosadašnjih akcija neki i od vođa počeli su da se klone Švaba (većinom manje kompromitovani). Narod pak u Hercegovini nerado gleda na saradnju sa Švabama, nema u njih povjerenja, a ovo je pojačano i našim pobjedama i uopšte situacijom u svijetu. Četničke vojvode zastrašuju narod njemačkim ofanzivama i prijete paljevinom i pokoljem ako priđu nama, u čemu još djelimično uspijevaju, a naročito u dijelovima Nevesinjskog i Trebinjskog sreza. Još uvijek četnici u Hercegovini mogu da mobilišu ria više tačaka i po nekoliko stotina boraca, slabijih borbenih kvaliteta, i u zajednici sa Švabama redovno ih nama suprotstavljaju. Naročito jaka četnička reakcija, koju još nismo uspjeli slomiti, jeste na prostoru Trebinje — Dubrovnik — Grahovo, oslanjajući se na grahovske četnike i jake okupatorske garnizone u susjedstvu. Stoga dobro bi bilo da kada bude operisala koja crnogorska brigada u blizini Grahovo — Viluse ili Crkvice, da se i mi izvijestimo te da u sadejstvu za njom likvidiramo i to četničko gnijezdo.

Na sektoru oko Mostara postoje konci djelovanja muslimanske četničke organizacije, koja je počela da se učvršćuje i na prostoru Konjičkog sreza — uz najužu saradnju Srba četnika, ali ipak sve ovo nije uzelo značajnog maha.

Sektor od Morina pa sve do Foče — pruge Goražde — Pale — Sarajevo i dalje sve do linije Nevesinje — Blagaj — Mostar nema naših jedinica, odredi koji su bili razbijeni su (kao Jahorinski) i sada postoje samo manje partizanske grupacije nesposobne za samostalno dejstvo i postoji mogućnost da budu i uništene. Naročito su četnici aktivni u Miljevini, Zagorju i

¹ Odnosi se na pripadnike njemačke nacionalne manjine u Jugoslaviji.

oko Trnova, pa su se usudili čak nedavno da dođu i na sektor Gacka sa dvije brigade (II sarajevska sa oko 400 i Kalinovička sa oko 250 boraca). Ove bande smo mi razbili i odbacili iz Hercegovine, ali smo izvješteni da se ponova prikupljaju. Neometana, počinje da se jača i organizuje i četnička organizacija na prostoru Zimlja i Boraka. Uslijed ovoga mi imamo namjeru ovih dana da prokrstarimo sa nekoliko naša bataljona prostor Miljevina — Mrežica — Zagor — Trebević — Borki i Zimlje, da bi razbili te bande, stvorili jake partizanske odrede, koji će ostati na tome terenu, a mogli bi i mi nešto mobilisati za brigadu — naročito Muslimana. Sređivanje ovoga prostora imalo bi povoljnog uticaja na Hercegovinu i omogućilo nam vezu sa Istočnom i Centralnom Bosnom, kao i direktno ugrožavanje pruge Višegrad — Sarajevo i Sarajevo — Metković. U samoj Hercegovini mi tek formiramo odrede dajući čak i manje dijelove ljudstva iz brigade, kao srž odreda, te da bi u bliskoj budućnosti mogli na odrede prebaciti dokusurivanje četnika i učvršćenje narodne vlasti, kao i daljnje mobilizacije, a da bi skupili sve naše snage i kao cjelina mogli dalje djelovati u jačem obimu, zauzimati gradove i druge veće akcije. Imamo namjeru mnoge manje odrediće koji su do sada osnovani uključiti u svega dva odreda, a ove odrede staviti pod komandu jednog operativnog štaba za Hercegovinu, koji bi stajao pod našom neposrednom komandom (dok smo ovdje). Istina, oskudijevamo i u vojnim i političkim rukovodiocima, ali, ako nas u ovome smislu ne možete potpomoći, vjerovatno ćemo moći jedva da se sami pomognemo.

Prije petnaestak dana sa jednom grupom prokrstarili smo vučedolskom i banjanskom opštinom, uz manje okršaje razbili tamošnje četnike i tako potpomogli drugove sa terena Banjana, da ponova osnuju komandu mjesta Velimlje, da formiraju mještanski bataljon od oko 100 boraca, a za komandanta se je primio Kosto Radović. Ukoliko im i ubuduće bude trebalo pomoći, možemo ih privremeno pomagati sa jednom našom grupom.

Sada naša jedna grupa operiše na prostoru južno od komunikacije Stolac — Plana, upadajući i u Banjane, druga grupa operiše sjeverno od pomenute komunikacije držeći se najviše Nevesinja, a treća grupa već duže vremena drži Gacko, sadejstvujući drugoj grupi [pri] uništenju nevesinjskih četnika.

Naša bigada sada broji oko 1.800 boraca skoro sve omladina i najvećim dijelom dobrovoljci. Automatskih oruđa imamo nešto preko 100, sa nekoliko teška bacača i više lakih.

Moral i disciplina udarnika su zadovoljavajući, ali mogu biti i bolji, naročito kod novijih bataljona. Činimo sve da se

u ovom smislu postigne maksimum, u čemu do sada se i uspjeva. Išlo bi i mnogo bolje i brže kada bi imali više političkih radnika.

Borbenost boraca je vrlo dobra uglavnom i kroz daljne stalne akcije ima izgleda i da se pojača. Istina, osjeća se kod boraca — naročito novomobilisanih — težnja da operišu u Hercegovini ili u blizini, te bi dobro bilo kada bi brigada mogla još izvjesno vrijeme ostati na sadašnjem terenu, dok se ne uspije malo podići svijest boraca.

Dalmatinski bataljon⁵ koji se traži za popunu II dalmatinske brigade ima ustvari svega pedesetak boraca iz Dalmacije (upravo većinom Sjeverne i Knina), a ostatak ljudstva je od Dubrovnika. Ovaj bataljon mi smo očeličili kroz stotinjak akcija od povratka sa Zelengore pa do danas, te danas taj bataljon zaista predstavlja prvoklasnu udarnu snagu. Upućivati njega u Dalmaciju bilo bi riskantno, jer postoji velika vjerovatnoća da bi se svak razišao u svoj kraj (ovo napominjemo jer ga stalno traže tamo). Uputiti ga II dalmatinskoj za popunu bilo bi mnogo manje korisnije nego da ostane kod nas, jer ovaj bataljon nije za popunu, već da bude kostur i stub uz druge slabije bataljone. II dalmatinska svakako ima više kadrova od naše sada mnogo ojačane sirovim elementima brigade, te i prisustvo ovoga bataljona kod nas, koji je već stekao zavidan ugled kod naših jedinica uopšte u Hercegovini, da bi bilo mnogo korisnije. Kada se zna da smo mi prije nekoliko mjeseci bez ovog dalmatinskog bataljona imali svega 50—60 pouzdanih boraca, koji nijesu dezertirali, a sada imamo 1.800, onda se tek uviđa nužnost prisustva ovog bataljona i dalje kod nas, te da bi bio oslonac drugim slabijim bataljonima, a i da bi mi imali odakle crpiti kadrove. Uslijed svega gore izloženog smatramo da opšti interesi zahtijevaju da ovaj bataljon ostane kod nas te molimo da se sve ovo predloži Korpusu i da se po ovome pitanju donese ponovno riješenje.*

⁵ Bliže o ovom bataljonu vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 134.
• Dokumentat je bez završetka.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD
3 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU JEDANAESTE NOU DI-
VIZIJE O DEJSTVIMA NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI
SARAJEVO — BROD¹**

STAB XII KNOU BRIGADE

str. pov. br. si.
dana 3.XI.1943 godine

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Poslije uspjele akcije na pruzi operativna grupa sa drugom majorom Mečavom² bila je krenula u pravcu pruge Doboj — Maglaj. Skupa sa operativnom grupom naše brigade kretao se i TTNOP odred.³ Isti je likvidirao bunker na Debelom Brdu, gdje je zarobljeno oko 20 domobrana.⁴ Zaplijenjeno je 20 karabina i 1 p.mitraljez, kao i jedan poljski telefon. Iste te noći operativna grupa napadala je bunker na Crnom Vrh, više Teslića, odakle je neprijatelj pobjegao. Zaplijenjena su 2 poljska kazana, nešto municije i odijela. Slijedećeg dana ove snage pročitile su od četnika Vručicu, Crni Vrh i Radušu. Na toj liniji stigla je majora druga Mečavu pošta i on se vratio. TTNOP odred ostao je u muslimanskim selima između Tešnja i Teslića, gdje su mobilizacioni uslovi vrlo povoljni.

Raspored snaga naše brigade sada je slijedeći:

Drug major Mečava krenuo je večeras sa dva bataljona da u vezi vašeg naređenja prihvati vagon soli i neke drugove iz Ist. Bosne. Sa jednim bataljonom nalazimo se na liniji Sočanica — Vel. Prnjavor.

Municije za protivtenkovsku pušku nemamo, stoga bi je trebalo tražiti iz Jajca, a također ni eksploziva nemamo. Istrošili smo ga na posljednjim akcijama na pruzi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

Komandant — major,
si. odsutan

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br 35/3, k. 875.

² Narodni heroj Petar Mečava. Kao potpukovnik, zamjenik komandanta Desete NOU divizije, poginuo prilikom napada na Travnik 1944 godine. Ovo su potvrdili general potpukovnik Vojo 2. Todorović i pukovnik Pero Morača. U ranijim knjigama pogrešno smo objašnjavali položaj u momentu pogibije.

* Tešanjско-teslički NOP odred

⁴ Vidi dok. br. 173.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SANSKOG NOP ODREDA OD 3 NO-
VEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ
O STANJU U ODREDU¹**

**ŠTAB
SANSKOG NOP ODREDA**

Br. Si.
3. XI. 1943 g.

ŠTABU V KORPUSA N.O.V.JUG.

Položaj

Na našim položajima nema ništa novo. Dve čete terenske su formirane. Mobilisemo ljudstvo, mobilizacija je povoljna.

Obaveštenje o neprijatelju dobićete od našeg O.e.

Nenaoružanih ljudi imamo 136, a naoružanih 164.

Potrebno je što hitnije da dobijemo polkoma odreda i intendanta. Potrebno je pol. radnika na terenu i da se organizuju N.O. odbori i opštine jer još nije organizovano. Odbornika ima koje su četnici postavljali, koji ne udovoljavaju N.O. borbi.

Doštvajamo vam spisak brojnog stanja i stanja ubojne spreme.²

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
Jovo M. Medić

(M.P.)

P.S. Šaljemo vam dva četnička letka koje smo dobili.

Za O.e.
Jovo

¹ Original, pisan plavim mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg br. 10/1—8, k. 456.
² Redakcija nije pronašla pomenuti spisak.

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
4 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE
BRIGADE ZA PRODUŽENJE DEMONSTRATIVNOG NA-
PADA NA TRAVNIK I OBAVJEŠTENJE O NASTALOJ
SITUACIJI¹**

STAB
3 PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ
4-XI-1943 god.
u 11 čas.

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

1. — Primili smo 30 granata za protivkolski top III brigade.

2. — Došao je vaš specijalista koji će ostati privremeno za formiranje i obuku odeljenja protivkolskog topa 37 mm III brigade.

3. — Odmah prikupite sve gvozdene samare iz vaših jedinica (ukupno 5 gvozdenih samara) i hitno ih uputite Štabu divizije u Bugojno. Ukoliko nemate drugih, poslati one samare koji su do sada služili za nošenje automatskih oruđa. Na mesto tih samara nabavite drvene.

4. — Štab VIII (dalmatinskog) korpusa izvestio je o prikupljanju izvesnih neprijateljskih snaga u Imotski i Posušje.⁴ Radi svake eventualnosti našu III proleterku brigadu pomerićemo na prostoriju Bugojno—Kupres. Travnički odred preuzeće zatvaranje pravaca od Travnika ka Rastovu. Njihova levokrilna četa biće u s. Kasapovići. Naredite da vaš IV bataljon stalno sa tom četom održava vezu; ovo je utoliko potrebnije što su jedinice Travničkog odreda dosta neoprezne.

III proleterka brigada krenuće odavde 6 o.m. izjutra.

5. — Na vaš sektor u s. Bjelobučje stići će u toku 6. o.m. brdska baterija sa dva topa 75 mm. Sa njima uhvatite vezu i upotrebljavajte tu bateriju pri vašim zadacima.

6. — Delovi X divizije (verovatno VII krajiška brigada) pomeriće se i dejstvovati na sektoru Han Kumpanija — Han Bila. Ti delovi stići će do 7 o.m. sa njima ćete imati vezu preko

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 10/1—2, k. 705.

² U to vrijeme na ovoj prostoriji bili su dijelovi 7 SS divizije »Princ Eugen« i Prva domobranska pukovnija. Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 165 i 166 (izveštaji Osmog korpusa i Devetnaeste divizije).

Travničkog odreda. Prilikom njihovih akcija, ako budu zahtevali, jednovremeno vršite demonstrativni pritisak ka Travniku.³ Ove demonstracije sa malim snagama izvodite češće, bez obzira na dejstvo jedinica X divizije. (Demonstracije koje preduzimate radi sadejstva sa X divizijom da budu duže i upornijeg karaktera).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
potpukovnik,
Vaso Jovanović

BR. 20

**UPUTSTVO ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
4 NOVEMBRA 1943 GOD. POLITIČKIM KOMESARIMA
BATALJONA ZA ORGANIZACIJU PROSLAVE OKTOBARSKE
REVOLUCIJE NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI¹**

STAB I PROLETBRIGADE
4 novembra 1943

**POLITKOMESARIMA I ZAMENICIMA PRVE
PROLETBRIGADE**

Dragi dugovi,

7 novembra navršava se 26 godina velike Oktobarske socijalističke revolucije. 7 novembar u današnjem oslobodilačkom ratu dobija veći nego ikad značaj, on postaje simbol oslobođenja porobljenih naroda.

Velika Oktobarska socijalistička revolucija rodila je veliki Sovjetski Savez, rodila je nepobedivu Crvenu armiju, koja danas oslobađa svoju zemlju od ropstva mraka, koja danas donosi slobodu svim porobljenim narodima, uništavajući fašizam i varvarstvo zakletog neprijatelja slobode i kulture.

Proslavi ovog velikog dana moramo se pridružiti i mi u znaku bratstva po krvi i oružju sa Crvenom armijom, u znaku

* Vidi dok. br. 157.

¹ Original, pisan na mašiji, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—7, k. 707.

jedinstva i ljubavi prema sovjetskom narodu koji ulaže ogromne napore na uništenju nemačkog fašizma. Praznik 7 novembra jeste i naš praznik.

Naša brigada će proslaviti 7 novembar u jeku borbe protivu neprijatelja naših naroda, zajedno sa našim narodom, uništavajući još više neprijateljsku vojsku, pojačavajući svoj rad na kulturnom i političkom polju, podižući svoju ubojnost. . . .

U cilju proslave 7 novembra naša brigada daće dve kulturne priredbe i to: u Bugojnu i Donjem Vakufu. Preduzete su mere da se formiraju dve kulturno-umetničke ekipe.

Pored ovoga svi bataljoni proslaviće 7 novembar na svojim sektorima zajedno sa narodom preko konferencija, zborova i dr. U tom cilju svaki bataljon formiraće 2—3 ekipe na čelu sa političkim komesarima četa i u toku 7 novembra organizovaće zborove i konferencije po selima koje obuhvata dotični bataljon. Politkomesari ili vođe ekipa pripremiće teme o Oktobarskoj revoluciji, njenom značaju u današnjoj borbi, njenoj istoriskoj ulozi, o tome šta je Oktobarska revolucija dala sovjetskom narodu i čitavom naprednom čovečanstvu. Govori da budu popularni, pristupačni narodu, bez levog zastranjivanja.

Ovu temu za Bugojno pripremiće drug Časlav Božović, koji će u isto vreme biti i vođa ekipe koja će tamo davati priredbu. Za Donji Vakuf govornik će biti drug Uroš Bajić i u isto vreme vođa ekipe.

VI bataljon zajedno sa tehničkom četom organizovaće proslavu u Turbetu, kao i u svojim selima.

II bataljon na svom sektoru.

III bataljon u selu Pulac, Bjelobučje i Goleš.

IV bataljon na svom sektoru.

Brigadni sanitet u Gornjoj i Donjoj Trebeuši, kao i u Komaru.

Proslavu treba shvatiti ozbiljno i što bolje je pripremiti. Ne treba se samo ograničiti na mesta logorovanja, već po mogućstvu slati ekipe i u dalja sela.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Za Stab I proletbrigade
zam. političkog komesara,
Dule²

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I
AKCIJAMA NA PROSTORIJI IZMEĐU DOBOJA, DERVENTE
I PRNJAVORA OD 15 DO 31 OKTOBRA 1943 GODINE¹**

STAB XII KNOU BRIGADE
str. pov. op. br. 35/43
dana 4.XI.1943 godine

15-dnevni izvještaj o akcijama
i vojnom radu ove brigade za
vrijeme od 15 do 31 oktobra
1943 godine dostavlja

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

I. bataljon:

15. X. bataljon je izvršio pokret iz Rakovca na Kunovu. U Kunovi je održan zbor sa narodom. 16. X. bataljon je izvršio pokret iz Kunove do Tabak Ilove. 17. X. bataljon je izvršio pokret iz Tabak Ilove do Cera gdje je održana smotra XI NOU Divizije, a zatim je bataljon krenuo na Glogovac, gdje je ostao do 19. X, a tada u sastavu cijele brigade izvršio pokret do Vel. Prnjavora. 20. X. bataljon se nalazio na položajima Vel. Prnjavora. Ujutro je neprijatelj (Nijemci i legija) napao naše položaje sa 4 tenka, bacačima mina, brzometnim topom i automatskim oružjem. Uz pripomoć III bataljona ove brigade, neprijatelj je protjeran iz Vel. Prnjavora² i rastjerani četnici iz Malog Prnjavora. Neprijateljski gubitci nepoznati, a naši iznose 3 mrtva i 4 ranjena. 21. X. bataljon se nalazio na položajima u Tisovcu. Noću između 21 i 22. X. bataljon je vršio akciju na neprijateljsko uporište u Vel. Prnjavoru.³ Cilj ove akcije je bio da se olakša povratak ostalih snaga ove brigade koje su se vraćale sa zadatka od rijeke Bosne. Akcija je uspjela. Poslije kraće borbe zarobljeno je 48 domobrana, zaplijenjeno je: 36 karabina, 5 p.mitraljeza, 3 rezerv. cijevi za p.mitralj., 1

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 50/3, k. 870.

² Vidi film pod br. 3/685—678 MNO — Zgb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

³ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 213 i film pod br. 3/694—695 MNO — Zgb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta

teški mitraljez, 5 strojica, 3 pištolja, 20 bombi, 4000 metaka, 1 mali bacač sa 11 mina, 16 noževa, 15 opasača, 36 fišeklija, 25 čebadi, 5 šat. krila, 15 uprtača, 30 ranaca i ostale ratne spreme. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva i 3 ranjena, naši gubitci: 3 lakše ranjena druga. Jačina neprijatelja je bila 1 bojna domobrana i 1 bataljon Nijemaca, utvrđeni u rovovima i dobro naoružani. Po izvršenoj akciji bataljon se povukao do sela Crnče. 23. X. bataljon je na položajima Crnče. Patroliranje sa cijelim bataljonom preko Vel. Prnjavora do Cera i obratno do Crnče. 24. X. bataljon je na odmaranju u Crnči, kada je održana konferencija komandnog kadra bataljona u prisustvu komandanta brigade druga majora Mećave. 25. X. bataljon je na odmaranju u Crnči, patrolira do Vel. Sočanice, parenje odijela boraca i pelcovanje čitavog bataljona protiv trbušnog tifusa. 26. X. bataljon je izvršio pokret pravcem Crnča—Leskova Voda—Grabovica—Bukovica do željezničke stanice Rudanka, na koju je izvršena akcija.⁴ Zarobljeno je 7 domobrana, zaplijenjeno: 8 karabina, 1 teški mitraljez, 7600 metaka i ostale ratne spreme. Spaljena je željeznička stanica i sva postrojenja oko iste. Jačina neprijatelja je bila oko 50 domobrana koji su uspjeli pobjeći. Naši gubitci: 1 drug teže ranjen, dok neprijateljski gubitci nepoznati. 27. X. bataljon je izvršio pokret pravcem: Grabovica—Leskova Voda—Ostružnja, gdje su usput sa Krnjina rastjerani četnici. 28. X. bataljon je krenuo pravcem: Ostružnja—Cerani—Gojakovac—Gornja Radnja, gdje su usput četničke bande rastjerane iz sela Stanara. 29. X. bataljon je na položajima Gornja Radnja. Jedna četnička patrola pripucala je na položaje, ali je ista rastjerana. 30. X. bataljon je krenuo pravcem: Gornja Radnja — Vitkovci do željezničke pruge Doboj — Teslić, u selo Kalošević. 31. X. bataljon se nalazio na položajima Kalošević, očekujući u zasjedi voz na pruzi. Pruga je minirana i oko 10 časova prije podne naišao je oklopni voz, koji je odletio u zrak. Poslije kraće borbe zarobljena su 17 domobrana, zaplijenjeno je: 14 karabina, 2 p.mitraljeza, 1 strojica, 500 metaka, 5 bombi i druge ratne spreme. Voz je potpuno uništen, a rastrgano je pruge oko 100 metara.⁵ Neprijateljski gubitci: 2 mrtva domobrana i 5 civila i željezničara koji su se nalazili u vozu, dok mi bez gubitaka. Istog dana bataljon je krenuo pravcem: Kalošević—Putešić—Mrkotić—Crni Vrh—Debelo Brdo — Vručica—Planje—Raduša. Na Crnom Vrh vršena je akcija na neprijateljsko uporište. Neprijatelj je uspio pobjeći. Zaplijenjeno je: 300 metaka, 4 bombe i nešto ostale spreme.

U proteklih 15 dana održan je jedan vojni čas sa borbama, a 1 sa komandnim kadrom. Uglavnom se radilo na uzdizanju

⁵« Vidi dok br. 158.

komandnog kadra, vojnoj disciplini i požrtvovanju drugova međusobno kao i komandnog kadra. Sa Štabom bataljona i komandama četa održana je jedna konferencija, pretresana su razna pitanja, a naročito sprečavanje pljačke kod boraca.

U ovih 15 dana nije bilo mobilisanih drugova u ovom bataljonu. Dobrovoljno su se javila 2 druga. U proteklih 15 dana dezertiralo je 9 drugova, koji su ranije bili mobilisani. Ovo se ne može reći da je organizovano dezerterstvo, već samo pojedini slučajevi.

Ishrana, odjeća i obuća je u ovom bataljonu prilična.

II bataljon:

16. X. bataljon drži položaje na Palačkovcima i kontroliše sektor prema Derventi. Istog dana bataljon je izvršio pokret za Okolicu. 17. X. bataljon se nalazio na smotri divizije i isti dan izvršio pokret do Glogovca. 18. X. bataljon se odmara na Glogovcu i istog dana kreće za Vel. Prnjavor. 20. X. bataljon je na položajima Vel. Prnjavor'vodio borbu sa milicijom i Nijemcima u jačini od oko 150 vojnika. Poslije podne bataljon je protivnapadom i jurišem protjerao neprijatelja prema selu Foči. Neprijateljski gubitci 1 ranjen, a naši također 1 ranjen drug. Istu večer bataljon je krenuo u pravcu Trnjana, na rijeci Bosni. 21 i 22. X. bataljon se odmarao u Trnjanima i 22 navečer krenuo na neprijateljsko uporište Komaricu gdje se nalazi nepoznat broj neprijateljskih vojnika. Napad je izvršen sa dvije čete. Poslije kraće borbe uporište je likvidirano,⁶ izvjesne snage neprijatelja uspjele su pobjeći. Zarobljena su 4 domobrana sa vojničkom spremom. Zapaljena je željeznička stanica Komarica i sva postrojenja oko stanice, zatim je zapaljeno 20 vagona sijena koji su se nalazili u stanici. Po završetku te akcije bataljon je produžio pravcem: Komarica—Foča—Vel. Prnjavor—Osinja. Usput je naišlo 7 domobrana koji su bježali od snaga našeg I bataljona i zarobljeni. Zaplijenjeno je: 5 karabina i 1 p.mitraljez. Od 23 do 25. X. bataljon se odmarao u selu Osinji. 26. X. bataljon je sa ostalim snagama brigade izvršio pokret pravcem: Osinja—Leskova Voda—Stanovi. Iste večeri jedna četa ovog bataljona išla je u akciju sa snagama našeg I bataljona na stanicu Rudanku. Akcija je uspjeła, zapaljena je škola u Rudanki, koja je služila neprijatelju kao uporište. 27. X. bataljon je krenuo iz Leskove Vode za Gojakovac. Na Gojakovcu su nas dočekale manje četničke snage i uspjele da teže rane jednog druga. Zarobljen je jedan četnik,... 28. X. bataljon je krenuo pravcem: Piljuzić—Kalošević—Đedovac, na prugu Teslić—Doboj. Kako voz nije naišao sve do 12 časova, bataljon se povlačio iz zaszjede, ali je usput naišao na 4 domobrana i za-

robio ih, dok je 1 Nijemac na motociklu uspio pobjeći. Zaplijenjeno je: 3 karabina i 1 p.mitraljez. 29. X. bataljon je krenuo za selo Vitkovce, gdje je sa dvije čete ostao, dok je jedna četa krenula na zadatak sa snagama našeg I bataljona i snagama TTPO.⁷ U toj akciji sa snagama I bataljona, četa ovog bataljona zaplijenila je 1 strojnicu.

Za proteklih 15 dana u ovom bataljonu vojnički rad odvijao se po slijedećem: održana je jedna konferencija sa komandama četa, a jedna konferencija sa komandnim kadrom čitavog bataljona. Na tim konferencijama pretresani su zadatci bataljona i greške koje su se događale u pojedinim akcijama, zatim o uzdizanju komandnog kadra. Zatim su održane dvije vojno-političke konferencije sa čitavim bataljonom. Sa komandama četa održan je jedan čas o disciplini, a također je ukazano borcima na čuvanje i iskorištavanje zaklona za vrijeme borbe. Osim toga komande četa održale su dvije konferencije na kojima su prorađivale plan rada za ovih 15 dana, izdat od strane Štaba brigade.

Za ovih 15 dana dobrovoljno se javili: 10 drugova i 3 drugarice, a mobilisana su 3 domobrana. Slučaj dezertstva bio je samo jedan.

Obuća i odjeća u ovom bataljonu je slaba.

Ishrana je dobra, ali događalo se da zbog pokreta nije bilo kuhanja hrane i tako borci nisu imali redovitu hranu.

III bataljon:

16. X. bataljon se odmarao u Palačkovcima. 17. X. bataljon je krenuo pravcem: Palačkovci—Prnjavor—Cer, gdje je bio na smotri divizije. 18. X. bataljon se nalazio u Glogovcu i iskoristio taj dan za parenje, pranje veša itd. Poslije podne je politkomesar brigade održao konferenciju sa čitavim bataljonom. 19. X. bataljon je imao pokret pravcem: Glogovac—Pojezna—Osinja—Vel. Prnjavor, kao prethodnica ostalih snaga brigade. 20. X. bataljon se nalazio na položajima Vel. Prnjavor i u zajednici sa ostalim snagama brigade vodio borbu sa legionarima i Nijemcima i poslije podne oko 16 časova zajedno sa I bataljonom izvršio juriš i protjerao neprijatelja u pravcu sela Foče. U toj borbi, pored cijele čete, naročito su se istakli drugovi komandir i njegov zamjenik, drugovi Šobot Simo i Mandić Milan. Neprijatelj je sa sela Foče otstupio u pravcu Dervente. Neprijatelj je imao 1 ranjenog, dok mi bez gubitaka. Istu večer bataljon je krenuo pravcem: Vranduk—Komarica—Trnjani, na rijeku Bosnu, gdje je ostao do 21 navečer patrolirajući i hva-

⁷ Tešanjско-tesličkog partizanskog odreda

tajući vezu s onu stranu rijeke Bosne. 21. X. oko 18 časova bataljon je izvršio pokret pravcem: Trnjani—Vranduk—Foča—Osinja. Pri gore navedenom kretanju bataljon je našao na putu pobacano: 1 teški mitraljez, 4 karabina, 1 strojnicu, oko 20 bombi, 600 metaka i nešto ostale sprema, a koje su bacali neprijateljski vojnici bježeći pred našim I bataljonom. 23. X. bataljon je krenuo pravcem Osinja—Pojezna—Glogovac. 24. X. bataljon se nalazi na Glogovcu u cilju zaštite bolnice i kursa i kontroliše sektor prema Kalenderovcu, gdje ostaje sve do 27. X. 24. X. manje snage ovog bataljona prihvaćale su neke drugove iz Dervente. 28. X. bataljon je krenuo pravcem, po naređenju Štaba divizije: Vučijak—Vijačani—Dubrava—Karač, ali, uslijed malih snaga sa kojima je bataljon krenuo, zadatak nije u potpunosti izvršen, tj. ovako male snage nisu mogle krenuti u potragu za zarobljenim karavanom, a niti proganjati četničku bandu. Ipak snage ovog bataljona su protjerale bandu iz sela Karača i tu zanoćile, a banda je u toku noći pripuckavala. Izvršena je konfiskacija kod triju četničkih kuća i te kuće su zapaljene. 29. X. bataljon je imao pokret pravcem: Karač—Dubrava—Vijačani. Pri polasku banda je postavila zasjedu i dočekala ovaj bataljon, ali uprkos nadmoćnosti u ljudstvu, oružju (bacači mina, mitraljezi) četnička banda je protjerana. Civilno stanovništvo se sklanjalo ispred naših snaga i dosta se neprijateljski držalo. 30 i 31. X. bataljon se nalazio na Glogovcu sa zadatkom kao i ranije.

Održan je jedan sastanak sa komandnim kadrom na kome je pretresano: razni nedostaci i greške za vrijeme borbe i akcija. Održane su dvije konferencije sa čitavim bataljonom, na kojima je rađeno i ukazivano na potrebne borbene vještine. Komanda I čete održala je jedan sastanak komandnog kadra, na kome je pretresan plan rada za ovih 15 dana izdat od strane Štaba brigade, a također je ista komanda čete održala jedan sastanak sa borcima u vezi plana rada. Komanda II čete je također održala jedan sastanak na kome su uglavnom pretresane pojedine greške i nastojalo se ispraviti ih, a također i dva sastanka sa cijelom četom po pitanju plana rada.

U proteklih 15 dana bataljon nije mobilisao ni jednog druga. Bataljon je dobio 61 kursistu i isti su upućeni u Jajce po oružje i ostalu spremu. Dobrovoljno se javilo 5 drugova i 3 drugarice.

Dezerterstva je bilo 2 slučaja.

Ishrana je dosta dobra. Odjeća i obuća ovog bataljona je sasvim slaba.

Po sektoru kulturno-prosvjetnog rada stanje se popravlja, ali još nije zadovoljavajuće.

Što se tiče borbenosti brigade kao cjeline i vojničkog obrazovanja, može se reći da je zadovoljavajuće i da je sposobna, odnosno bataljoni sposobni za izvršenje postavljenih im zadataka kao bataljonima iako su brojno mali, što dokazuju činjenice uspješne za unazad 15 dana. Za posljednjih 15 dana jedinice ove brigade zarobile su 16 p.mitraljeza, od kojih 6 »šaraca«, 4 t. mitraljeza, preko 100 karabina i pušaka, 1 mali bacač, 2 tromblona, 8 strojnica, zarobljeno preko 130 neprijateljskih vojnika, uništeno 48 vagona, 4 lokomotive, među kojima je uništeno 25 vagona natovarenih automobilima, kamionima i motociklima i do temelja uništen 1 oklopni voz.

Što se tiče strojevine obuke za posljednjih 15 dana nije se planski i sistematski mnogo učinilo, ali što se tiče borbene obuke učinjeno je mnogo više po pitanju izvršenja raznih akcija i zadataka, kako u pogledu napada na pojedine postaje i bunkere na pruzi, dobro utvrđene i minama osigurane, tako isto i po pitanju napada na oklopne i druge vozove i rušenje pruge.

Kao što je naprijed navedeno bataljoni ove brigade sposobni su da izvršavaju postavljene im zadatke, ali obzirom na veliku aktivnost za posljednjih 15 dana na ovome sektoru i izvršenje zadataka postavljenih od strane Štaba divizije, brigadi je potreban jedan odmor od par dana radi sređivanja i učvršćenja jedinica, vojnički i politički, i zbog premorenosti ljudstva.

Ukoliko je moguće, potrebno je da se brigada još zadrži na ovome sektoru i djelovanjem na pruzi Derventa—Doboj, Doboj—Teslić, jer bi to bio jedini način riješenja odjeće i obučee ljudstva ove brigade kao i popune brigade. Brigada je još uvijek brojčano mala, ali njezinim djelovanjem na ovome sektoru stvorili su se uslovi za popunu.

Mišljenja smo da bi se navedeni razlozi mogli uzeti u obzir.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

Komandant-major,
Mećava⁸

» Petar

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE GRUPE ŠTABU DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE O POKRETIMA I BORBAMA NA PROSTORIJI ZIVI DO—SLATO—ŽALOM OD 30 OKTOBRA DO 4 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

**STAB
II UDARNE GRUPE X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
4 novembra 1943 g.
s. Žalom (Crnče)**

»N T²«

Posljednji izvještaj o radu naše grupe na sektoru Nevešinja poslali smo vam po drugu Dušanu Brstini, te vam dostavljamo sljedeći izvještaj o našem radu od posljednjeg izvještaja.

1.— 30 prošlog mj. naša grupa prebacila se sa prostora Biograd—Trusina na prostor Zivi Do—Rogače u cilju vršenja mobilizacije i rastjerivanja četničkih grupica, koje su se počele ponova pojavljivati poslije vašega prolaska. Istoga dana oko 7 časova Nijemci i četnici (oko 150) iskrcali su se u tri kamiona sa jednim topom na Velike i Male Vojne, odakle su naše prednje dijelove napali na terenu Cantrov Gaj — Vranikuće.³ Naš »4« [bataljon] primio je borbu, nanio neprijatelju nekoliko gubitaka zadržavajući se na položaju iznad Čantrova Gaja. Usljed artiljerijske vatre i da nam ne bi nanijeli gubitke izvukli smo naše dijelove na liniju Videž — Glog, gdje smo se i zadržali.

Nijemci oko 17 časova vratili su se u pravcu Odžaka, a četnici su se zadržali oko Gvozdene ćuprije. U ovoj borbi imali smo teže ranjenog druga vodnika »4« Radoslava Radulovića, koji je preminuo 2 ov. mj.

31-X- i 1-XI — nalazili smo se na prostoru G. i D. Drežanj—Slato,⁴ a 1 ov. mj. poslije podne u 2 nalazili smo se na prostoru Lukovac—Bezdeđe. 2. ov. mj. oko 17 časova jedna naša četa imala je jednu kraću borbu sa oko

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—3, k. 1147—11.

* Štabu Desete hercegovačke NOU brigade.

* Vidi dok. br. 159.

⁴ Opširnije o pokretu i dejstvu na ovoj prostoriji vidi dok. br. 15—2/1, k. 1147—II, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

50 četnika na Plana—Krstače, sa kojima je komandovao Blagoje Radovanović i poslije ove borbe zapaljeno mu je sve (kuće, pojate, slama, sijeno).

3 ov. mj. izbili smo oko 17 časova na prostor Slato, G. i D. Drežanj,⁵ gdje smo prenoćili, a 4 ov. mj. prešli smo na prostor Žalom—Crnče,⁶ gdje smo bataljone razmjestili. Prilikom prelaska preko Grabovice, četnici se nigdje nisu pojavljivali niti pucali na nas.

- 2.— Snage njemačke u Nevesinju, prema obavještenju, jake su oko 200, sa rasporedom u Nevesinju i nešto u Odžaku.⁷ 3 ov. mj. naveče primijetili smo da je preko Grebka došlo u Nevesinje oko 30—40 vozila, u kom cilju — nije nam još poznato.

Četničke snage, uglavnom, nalaze se [na prostoru] Kuline—Odžak, a manje grupice kriju se i oko samih svojih sela. Milorad Popović,⁸ kao i Koprivica, po pričanju ovih seljaka, sišli su sinoć u Bratač, izgleda da se i sad tamo nalaze, ima ih svega oko 70.

- 3.— Obzirom na prisustvo Štaba⁹ u Odžaku, njihovu podršku četnicima u hrani i municiji, kao i prisustvo gatačkih četnika, koji su se u većini vezali za Polje, mobilizacija u korist našu može se reći da je dosad bila slaba. Većina naših simpatizera krije se oko svojih sela, ne odzivajuć se ni našim pozivima. Ima izgleda da će se moći formirati dobar odred Lukavac, Bezdeđe, Slato, G. i D. Drežanj, Zovi Do. Imamo poteškoća u određivanju komandira ovog odreda, kao i polit, komesara.
- 4.— Mi ćemo se zadržati na ovom terenu bar dva dana, sa zadatkom razbijanja četnika u Brataču ukoliko ih bude, kao i da bi mobilisali iz Crnča sve što se mogne. Ukoliko bi Švabe pošle prema Gacku, takođe ćemo ih napasti na najpogodnijem mjestu do Herceglje. Daljnji naš pokret zavisiće od situacije.
- 5.— Dobro bi bilo kad biste našu grupu ojačali sa jednim gatačkim bataljonom, obzirom na to da je naša grupa brojčano mala, te usljed toga ne možemo jače kontrolirati.

⁵ Vidi dok. br. 17—2/1, k. 1147—II, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Vidi dok. br. 18—2/1, k. 1147—II, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁷ Odnosi se na dijelove SS divizije »Princ Eugen«. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 3/2—a, k. 72—A, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁸ Oficir bivše jugoslovenske vojske, komandant četničke brigade. Poginuo 1945 godine.

• Vjerovatno omaška. Treba: Švaba.

sati veću prostoriju, što bi nam mnogo koristilo u pogledu mobilizacije. Prisustvo Gaćana u Nevesinju smatramo da bi bilo u mnogome korisno u pogledu same mobilizacije. Ukoliko ne možete da nam pošaljete jedan bataljon, onda u tom slučaju bilo bi dobro da prva grupa stalno kontroliše Žalom—Koleško, pa i dalje prema Brataču i Kifinu Selu. Sa ovim prisustvom snaga iz prve grupe, naša grupa mogla bi dobro djelovati na prostoru Biograd—Udrežnje—Rabina—Bišina, a bilo bi nam sigurnije spuštati se prema Blagaju i Hodbini.

- 6.— Dabarski odred broji oko 60 boraca i nalazi se sada na terenu prema Bileći — Borcima,¹⁰ iz odreda nismo još uzimali u grupu, obzirom dok se ne poveća broj na 80 boraca, te ćemo poslije kratkog vremena to učiniti.
- 7.— Iz našega »6« poslali smo 8 drugova za Popovo [Polje], radi donošenja municije, kao i dovođenja 30—40 boraca iz odreda Popovo Polje, koje smo tražili od štaba odreda, kao i od NOO Popovo Polje. Prebacivanje ovih drugova, kako od nas, tako i od Popova Polja, osigurače Dabarski i Vlahovićski odred.
- 8.— Napominjemo da od prošlog izvještaja do danas prišlo je u naše redove 10 boraca, a svega od kako smo došli na teren Nevesinja prišlo ih je oko 30.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Komandant,

" Vjerovatno da se odnosi na Corci. Vidi dok. br. 26, primjedbu 13.

ZAPOVIJEST ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 5 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA OTOKU, BLATNU I RUDICE¹

**STAB
IV DIVIZIJE V KORPUSA N.O.V.**

JUGOSLAVIJE
Br. 463/43
strogo povjerljivo
Dne 5.XI.1943 god.

P L A N

za izvršenje napada na neprijateljska uporišta: Otoku—Blatnu i Rudice.²

(Sekcija Bihać—Kostajnica — 1:100.000).

Podaci o neprijatelju: **Otoka:** Jedna domobranska bojna jačine 400 domobrana, 40 žandarma, 20 ustaša i 60 Njemaca. Naoružanje: 2 haubice, 3 bacača mina, 6 teških mitraljeza, 11 puškomitraljeza, ostalo karabini. Štab I lovačke pukovnije sa njemačkim oficirima i jednom satnijom sa ambulantom nalazi se u kući Boje Martunove; Štab III bojne nalazi se na želj. stanici. Raspored snaga: — Stražbenica brdo [k. 671]: 36 domobrana, 2 teš. mitraljeza, 2 puškomitraljeza, ostalo karabini. Posada se nalazi u devet bunkera, oko brda rovovi, ispred rovova žica, ulaz pozadi. Tomića brdo: 105 vojnika, 2 haubice, 2 teška mitraljeza, 1 šarac, 3 puškomitraljeza i ostalo karabini. Utvrđenja: 8 bunkera oko brda, rovovi iskopani za stojeći stav, ispred rovova žica i nagazne mine. U samom mjestu Otoka ostale snage i na lijevoj obali rijeke Une. Sve ostalo po dostavljenim podacima.

Blatna: Jovanića brdo (k. 321) i Šašića brdo: 250 vojnika. Naoružanje: Jovanića brdo: 130 pušaka, 8 puškomitraljeza, 2 teška mitraljeza, 2 bacača, ostalo karabini, utvrđeni 7 bunkera i rovovi za stav stojeći. Šašića brdo: 60 pušaka, 1 teški mitraljez, 1 šarac, 2 puškomitraljeza, ostalo karabini, utvrđeni 3 bunkera, rovovi za stav stojeći, okolo žica i mine. Ostale snage u Blatnoj sa osiguranjem, u želj. stanici i oko iste.

Rudice i Čulića brdo: U Rudicama 3 satnije domobrana sa nešto žandara i Njemaca. Raspored snaga: jedna satnija u mjestu Rudice—škola i želj. stanica. Štab bojne i Njemci u želj. stanici. Ostale snage na cesti prema Novom i Blatnoj i kod

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20/4, k. 456.

* O ishodu napada vidi dok. br. 80 i 36.

Zdjelarovih kuća, kao i na Čulića brdu. Naoružanje **ostaje isto** kako je navedeno u dostavljenim podacima.

Neprijatelj slabog morala i većim dijelom neborben.

Za izvršenje ove akcije određuju se snage: XI i VIII KNOU brigada, dva bataljona Podgrmečkog i dva bataljona Drvarskog NOP odreda, koje se snage dijele u tri grupe i to: prvu grupu sačinjavaće VIII kr. brigada, drugu grupu dva bataljona Drvarskog i dva bataljona Podgrmečkog NOP odreda, treću grupu sačinjavaće XI KNOU brigada.

Prva grupa

(VIII kr. brigada) Napada neprijateljsko uporište Otoka na desnoj obali rijeke Une, zabijajući klinove između ceste i rijeke Une sa pravca Blatne i sa pravca Bos. Krupa—Otoka desnom obalom rijeke Une. Ostala uporišta na desnoj obali rijeke Une, spoljne i periferijske odbrane Otoka likvidirati iznenadnim upadom bombaša, pritiskom bacačke vatre i automatskog oruđa. Uporišta na lijevoj obali rijeke Une likvidiraće Banijska brigada⁵ i osigurati od neprijateljskog prodora cestom od Krupe i Cazina, kao i prekinuti telefonsku liniju pored ceste Krupa—Otoka. Snage VIII brigade osiguraće se dobro prema Drenovoj Glavici i Velikom Badiću vodeći računa da ne budu izenađene od neprijateljskog garnizona iz Krupe. Pokidati prugu i telefonsku liniju na najpogodnijem mjestu između Otoka i Bos. Krupe. Naročitu pažnju obratiti na neprijateljsku tačku k. 321 i 371.

Druga grupa

(Dva bat. Drv. odreda i dva bat. na Podgrm. odreda) Napada neprijateljsko uporište Z. st. Blatreda — Jovanića brdo i Šašića brdo, zabijajući klin najpodesnijim pravcima u centar neprijateljskih uporišta, prekidajući želj. prugu i tel. liniju prema Bos. Novom i Bos. Krupi. Ovom grupom komanduje po jedan član štaba iz odreda, a ostali članovi da budu kod svojih bataljona; ova dva člana štabova odreda sačinjavaće štab grupe.

Treća grupa

(XI kr. brigada) Napada neprijateljsko uporište Rudice sa spoljnom odbranom kod Zdjelarovih kuća,

⁵ Odnosi se na Drugu brigadu Sedme NOU divizije. Vidi tom V, knj. 21, dok. br. 32 i 50.

grobља jugozapadno od Zdjelarovih kuća i Čulića brda, zabijajući klinove između rijeke Une i ceste koja vodi za Bos. Novi i sa pravca od Blatne između rijeke Čadavice i rijeke Une u centar neprijateljskog garnizona Rudice. Spoljne tačke uporišta likvidirati iznenadnim upadom bombaša u rovove na najpovoljnijem prolazu u uporišta. Osigurati pravce koji vode od Bos. Novog — cestom, prugom i preko Novske Planine, prekinuti prugu, minirati cestu i srušiti gvozdeni most na pruzi koji je udaljen od Rudica dva kilometra prema Bos. Novom i prekinuti telefonsku vezu. Na cesti Rudice — Bos. Novi postaviti protivukolska oruđa za tučenje neprijateljskih oklopnih automobila i oklopnog voza, tako isto osigurati se prema Blatnoj i prekinuti prugu.

Prvoj grupi dodjeljuju se dva brdska topa, drugoj grupi jedan brdski top i trećoj grupi jedan brdski top i jedan protivukolski top 52 mm. Svi topovi stajaće pod komandom Štaba I artiljerijskog divizionu, gdje će se članovi štaba rasporediti kod topova po svom nahođenju.

Hirurška ekipa nalaziće se kod Stupara u Velikoj Rujiškoj. Divizijsko previjalište kod škole u Velikoj Rujiškoj, ostalo sve po dopisu referenta saniteta divizije.

Evakuacija zarobljenika u školu Velika Rujiška, evakuacija materijala po uputu intendanta divizije.

Početak akcije u 23 časa noću između 6. i 7. o. mj. Znak za početak akcije biće otvaranje pješadijske vatre i bacanje ručnih bombi u neprijateljske rovove od strane bombaša, u koje vrijeme jedinice moraju biti na polaznom položaju za upad u neprijateljske rovove i uporišta, poslije čega jedinice u klinovima moraju već biti u centru garnizona idući najbržim korakom.

Znaci raspoznavanja: poziv: Banija, odziv: Grmeč. Borbeni znaci: poziv: Stevo, odziv: naprijed. Dnevni borbeni znaci: dizanje desne ruke dva puta u vis i donošenje na glavu, odziv: dizanje lijeve ruke jedanput u vis. Ovi znaci važe do završetka ove akcije.

Označavanje kretanja snaga i dokle su snage stigle vršiti paljenjem sijena, slame i šupa.

Znaci koji će se dati po likvidaciji Otoke, Blatne i Rudica jesu: Po likvidaciji Otoke izbaciti dvije zelene rakete, likvidacija Blatne — jedna crvena raketa i likvidacija Rudica — dvije bijele rakete.

Štab divizije za vrijeme akcije biće na Crkvini (k. 376), poslije akcije u školi Velika Rujiška. Vezu sa Štabom divizije održavati telefonom i kuririma.

Izveštaje slati svaka dva sata borbe u Štab ove divizije kuririma i telefonom.

Po *likvidaciji* uporišta grupe će porušiti želj. prugu i tel. liniju na svojim odsjecima, kao i sve objekte na želj. pruzi, šlipere i šine trpati na jednu gomilu ukrštajući i spaliti.

Po *završenoj akciji* ostaviti zasjede što jače prema neprijateljskim garnizonima, a ostale snage povući u pravcima Velika Rujiška—Čađavica br. 3⁴ — Gor. i Donji Petrovići. Bataljoni Podgrmečkog odreda preuzeće ovaj sektor kad to naredi Štab divizije.

Artiljerija će otvarati vatru odmah po otvaranju vatre pješadije i sasrediti istu u centar neprijateljskih uporišta a koja će trajati 15 minuta. Vatru otvoriti brzom paljbom, zbog čega biti u tijesnoj vezi sa štabovima grupa i Štabom divizije.

Podatke o neprijatelju ukoliko nisu navedeni u ovoj zapovijesti crpiti iz dostavljenih podataka, od mjesnog stanovništva i vodiča. Ukoliko se desi neka promjena kod neprijatelja do početka akcije izvijestićemo, zbog toga je potrebno da nas prije akcije obavijestite o mjestu vaših štabova. Vezu za naš štab ostavićemo kod škole Velika Rujiška.

Skreće se pažnja da izvršite iznenađenje, nanesete jak udar neprijatelju u početku akcije, tražite znake raspoznavanja od prvog zarobljenog neprijateljskog vojnika i da rukovodioci drže čvrsto svoje jedinice u rukama, desetari, vodnici i t. d. Po završenoj akciji da dođe po jedan od članova štaba u Štab divizije kod škole V. R.⁵ radi prijema zadataka i naređenja.

Izvršite potpuno izviđanje neprijateljskih uporišta za vrijeme dana sa svim rukovodiocima, desetarima, vodnicima i t. d. i uzmite elemente za teška oruđa radi što jače i efikasnije vatre. Što se god više rukovodioci zauzmu i što god više budu čvršći i okretniji u pripremi akcije, lakše će borci, pa i sami rukovodioci, riješiti svoje zadatke.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politički komesar	Zamj. komandanta,	Komandant,
Boško Šiljegović	p.pukovnik	p.pukovnik
(M.P.)	Vojo ⁶	Petar ⁷

⁴ Odnosi se na treću grupu (Jedanaestu brigadu), koja se imala povući prema Čađavici.

⁵ Velika Rujiška

⁶ Todorović

⁷ Vojnović

OBAVJEŠTENJE ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 5 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA NA SEKTORU VISOKO — KISELJAK I O POSJEDANJU NOVIH POLOŽAJA¹

STAB
x N.O.U. DIVIZIJE
— 2 BOS. KORPUSA' —
Br. 38/43
5/XI.1943 g. u 11,30h

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Primili smo vaše pismo od 4. XI. o. g. u 10 i 15 časova i na isto vam odgovaramo u sljedećem:

1. — Sa jedinicama VII i IX brigade u noći 2/3 o. mj. predvidjeli smo akciju i djelimično je izvršili na neprijateljski garnizon Visoko. Nesmetano, jedinice VII brigade doprle su do ovog garnizona i u naredeno vrijeme izvršile napad. U snažnom naletu ove jedinice ovladale su gradom³ do u zoru 4 o. mj., kada su se zbog neprijateljske intervencije sa više strana i odsutnosti jedinica IX brigade morale povući iz grada.

2. — Jedinice IX brigade, u pokretu na zadatak na Visoko, sukobile su se sa jednom neprijateljskom pukovnijom koja je u više pravaca nadirala od Sarajeva i Kiseljaka.⁴ Jedna od neprijateljskih kolona bila je potpuno uništena i razbijena, dok je borba sa ostalim kolonama vođena čitavog dana. Uveče se je neprijatelj povukao. U ovoj borbi jedinice IX brigade bile su došle do bogatog plijena zarobivši čitavu komoru, ali su ga morale ostaviti zbog dejstva drugih pet neprijateljskih kolona koje su dejstvovale u bok i pozadinu ovih snaga IX brigade.

3. — U svim ovim akcijama neprijatelj je imao preko 100 mrtvih, ranjenih i zarobljenih. Na našoj strani bilo je 23 rđ^njena i 6 mrtvih.

Zaplijenjeno je: 1 »šarac«, 1 tromblonska puška, nekoliko hiljada metaka, oko 20 pušaka, i ostale ratne spreme.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 6/2, k. 853.

² Od oktobra 1943 god. nosi naziv: Peti korpus.

³ i ⁴ Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba Sedme krajiške NOU brigade od 17 novembra 1943 god. (dokumenat se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18 2, k. 853) i depešu iz arhive UDB — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24 203.

4. — Jedinice naše divizije sada se nalaze i to:

VII brigada na prostoriji Busovača—Kiseljak, i IX brigada na prostoriji Kiseljak—Sarajevo.

U vezi gornjeg vašeg dopisa izdali smo naređenje da se jedinice VII brigade u toku 6 i 7 o. mj. postave na prostoriju južno od komunikacije Travnik—Busovača radi zatvaranja pravca Travnik—Gornji Vakuf i dejstva prema pomenutoj komunikaciji.

Istih datuma jedinice IX brigade postaviće se na prostoriju Busovača—Kiseljak sa zadatkom onemogućavanja saobraćaja neprijatelju na ovoj komunikaciji i dejstvovanja na željezničku prugu Zenica—Visoko.

5. — Stab ove divizije nalaziće se u selu Rastovo počev od 8 o. mj.

6. — S obzirom da su naše jedinice u posljednjim akcijama prilično zamorene i da će odmah poslije ovih akcija imati prilično veliki marš za odlazak na nove prostorije, ovih dana ne predviđamo neke akcije, ukoliko nam ne budu nametnute od strane neprijatelja.

7. — Raspolažemo nekim podacima da u Sarajevo neće stići četiri njemačke divizije, jer dvije imaju namjeru prek« Rumunije za Istočni front, dok su dvije stigle u Sarajevo i izgleda glavna njihova orijentacija biće prema Istočnoj Bosni. Ovi podatci nijesu provjereni i prema tome ne može im se puno vjerovati iako izgleda logično.

8. — Naši kuriri koji su odnijeli izvještaje za vaš štab 1. XI. o. g., za koje tvrdite da nijeste dobili, još se nijesu vratili. Napomenuli smo im da sa vama hvataju vezu Hadžići—Bugojno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab
v. d. komandanta,
potpukovnik **Karanović'**

(M.P.)

**ZAPOVIJEST ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 5 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE KRAJIŠKE
BRIGADE ZA NAPAD NA GORAŽDE¹**

STAB
XXVII N.O.U. DIVIZIJE
O. br. 10
5.11.1943 u 18 časova

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Višegrad — Zvornik 1 : 100.000)

0 neprijatelju ne raspolaže se novim podacima.

Na sektoru Rogatica—Hranjen—Goražde—Foča nalazi se milicija, jačine oko 1500 pušaka, koja je nama naklonjena.

Pretpostavljaju se četnička uporišta u Goraždu i okolici, kao i u Čajniču. Četničke se grupe mogu nalaziti na prostori-ri Hranjen, Jabuka, Borak (kosa između drumu Mesići—Goražde, rijeke Drine i rijeke Prače). Ovi četnici nisu okorjeli zlikovci te nastojte da se za nas pridobiju.

Naša 17 Majevička brigada nalazi se u Višegradu i u sa-
dejtstvu sa jedinicama V Divizije u akcijama u Srbiji.

Zadatak je naše divizije zauzimanje Goražda,² čišćenje ovoga terena od četničkih bandi, te uspostavljanje narodne vlasti i mobilizacije.

U vezi sa izvršenjem ovih zadataka

NAREĐUJEMO:

1) *II Krajiška brigada* 1) Polazi 6 ov. mj. u 6 časova sa
(Štstav: dio štaba i dosadanje prostori-je u pravcu Goražda
2 bataljona) u dva pravca:

Jedan bataljon⁵ sa dijelom Štaba
brigade pravcem Rogatica—Mesići—
Jabuka—Goražde, obuhvatajući Gora-
žde istočno i zapadno od drumu, preko
kose Borak—Brdo—k.1078, spuštajući
se u s. Kopače kod Drine, i zapadno
preko Senokosa za Goražde. Pretpo-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 7—19, k. 986.

² Vidi dok. br. 1, 39, 82 i 161.

⁵ Četvrti bataljon. Vidi dok. br. 7—9, k. 986 u arhivi Vojnog isto-
riskog instituta.

stavljaju se četnička uporišta na Borak—Brdu i Senokosu.

Drugi bataljon⁴ polazi pravcem Renovica—Osiječani, gdje se zadržava na prostoriji Hranjen—Osiječani—Vražalice sa zadatkom vršenja mobilizacije, čišćenja prostorije od preostalih manjih četničkih grupica i uporišta. Sa ove prostorije održavati stalno vezu sa bataljonom u Goraždu.

2) *Ostatak II Krajiške brigade (dva bataljona)*

2) Sa ostala dva bataljona zadržati se na prostoriji Vragolovi—Rogatica sa zadatkom da bataljon u Rogatici⁵ štiti divizijsku i vašu bolnicu te ruši komunikaciju Rogatica, Kovanj, Han Stijernica, a bataljon u Vragolovima⁶ ima zadatak vršenja dalje mobilizacije i rušenja željezničke pruge na dijelu Mesići—Renovica. Održavati stalnu i sigurnu vezu sa bataljonom u Rogatici, kao i Romanijskim O. u rejonu Glasinca.

Bataljon u Rogatici održavaće vezu sa Štabom divizije u Goraždu kuririma i nastojati da se po mogućnosti uspostavi i telefonska veza na ovome pravcu.

3) *Divizijska bolnica*

3) Divizijska, kao i bolnica II Krajiške brigade, ostaje u Rogatici.

4) *Romanijski odred*

4) Poslije završene akcije na Derikonju postaviće se na prostoriju Glasinac—Sokolovići sa zadatkom mobilizacije i osiguranja veza između ove divizije sa XVII Divizijom i III Korpusom.

Odred ima zadatak da razvije ob. službu na sektoru Sočice—Sokolovići u cilju pribavljanja podataka o Radivoju Kosoriću i Dragi Mitroviću i preduzimanja najenergičnijih mjera na ovome sektoru.

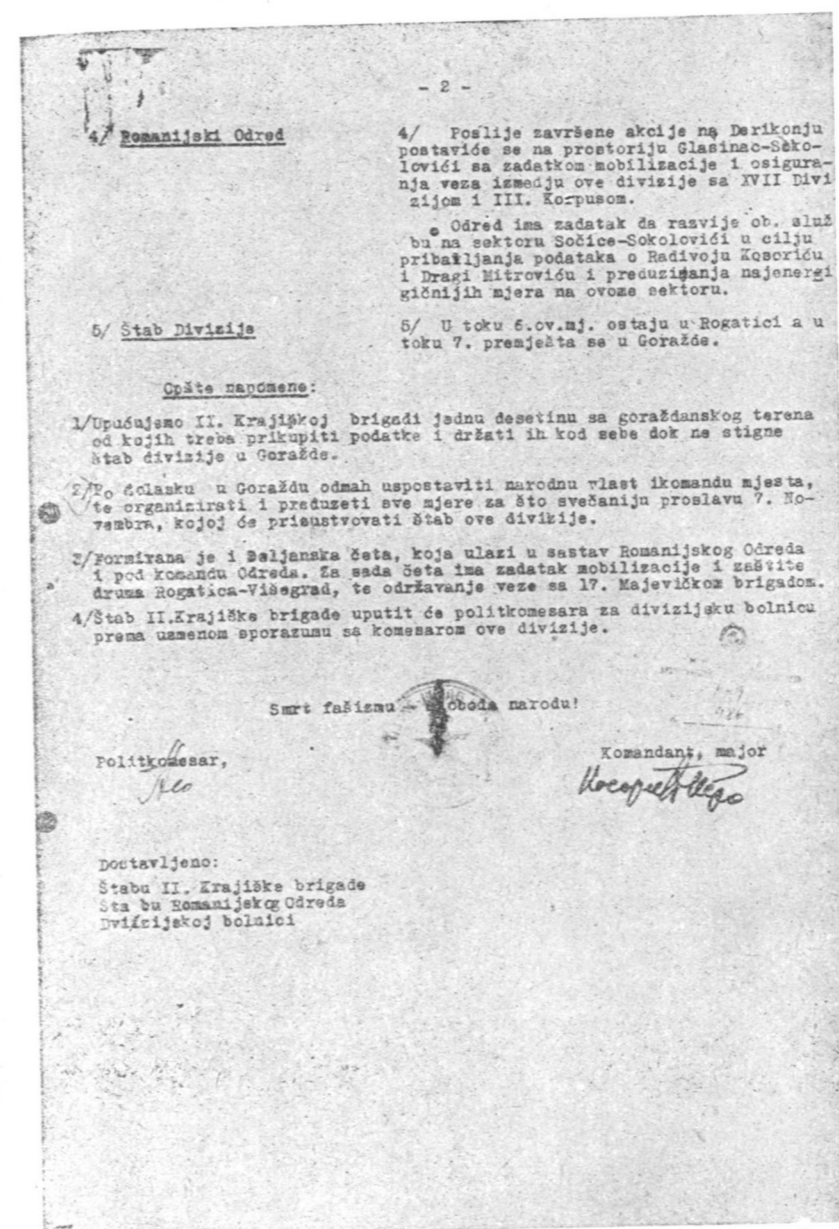
5) *Štab divizije*

5) U toku 6 ov. mj. ostaje u Rogatici a u toku 7-og premješta se u Goražde.

⁴ To je bio Prvi bataljon.

⁵ Drugi bataljon

⁶ Treći bataljon

Fotokopija druge strane dokumenta br. 25

Opšte napomene:

1) Upućujemo II Krajiškoj brigadi jednu desetinu sa gorazdanskog terena od kojih treba prikupiti podatke i držati ih kod sebe dok ne stigne Štab divizije u Goražde.

2) Po dolasku u Goražde odmah uspostaviti narodnu vlast i komandu mjesta, te organizirati i preduzeti sve mjere za što svečaniju proslavu 7 novembra, kojoj će prisustvovati Štab ove divizije.

3) Formirana je i Seljanska četa, koja ulazi u sastav Romanijskog odreda i pod komandu Odreda. Za sada četa ima zadatak mobilizacije i zaštite druma Rogatica—Višegrad, te održavanje veze sa 17 Majevičkom brigadom.

4) Štab II Krajiške brigade uputiće politkomesara za divizijsku bolnicu prema usmenom sporazumu sa komesarom ove divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Aco⁷

Komandant, major
Kosorić Pero

(M.P.)⁸

Dostavljeno:

Štabu II Krajiške brigade
Štabu Romanijskog odreda
Divizijskoj bolnici.

⁷ Hasan Brkić

⁸ Okrugli pečat: Štab Treće divizije Trećeg korpusa NO vojske Jugoslavije. Divizija je pri formiranju dobila naziv: Treća divizija, koji je docnije promijenjen odlukom Vrhovnog štaba. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 123.

NAREĐENJE ŠTABA DESETE NOU BRIGADE OD 5 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDIŃICAMA ZA RASPORED NA PROSTORU SJEVERNE I ISTOČNE HERCEGOVINE¹

ŠTAB
X HERCEGOVAČKE N.O.U. [BRIGADE]

Pov. br.: 39
5 novembra 1943 g.
u 16 čas.
s. Vrba

ŠTABU II UDARNE GRUPE BATALJONA OVE BRIGADE

Vaš izvještaj od 4 novembra o. g. primljen je.²

Situacija u Crnoj Gori je vrlo dobra. IV i V Crnogorska brigada vode velike bojeve oko Lijeve Rijeke i Mateševa sa uspjehom.³ U sastavu same naše divizije nalazi se i jedna italijanska brigada od 800 boraca formirana od ljudstva italijanske divizije »Taurinense«, koja je prišla nama.⁴ Naš Korpus formirao je još jednu italijansku brigadu od 700 boraca od iste divizije. U Beranama je italijanska divizija »Venecija«, koja je prišla nama⁵ i koju sada Švabe napadaju. U borbama sa četničkim glavešinama koje su likvidirane u Ostrogu⁶ V Crnogorska brigada imala je 5 mrtvih, 20 ranjenih i poginuo je i komandant brigade drug Boško Janković. Pored ostalog u Ostrogu ubijeno je 40 a zarobljeno ... 10 Švaba, 8 Italijana, mnogo ranjeno, zarobljeno: 2 bacača laka, 100 sanduka municije, 1 top itd.

Borbe većih razmjera počinju i u Srbiji — naši tamo već zauzimlju gradove, lome pruge i mostove, a tutnjava naših topova često grmi i pored samog Beograda.⁷ Tamo je sada otišla

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 31/2, k. 1147/11.

² Vidi dok. br. 22.

³ U operativnom dnevniku Štaba Drugog korpusa NOVJ zapisana je 21 oktobra 1943 god.: »Neprijatelj je imao u borbama na prostoru Lijeve Rijeke — Mateševo oko 400 mrtvih i 300 ranjenih«. Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 5 i 6.

⁴ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 1, 2.

⁵ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 4, 12, 23 i 24.

⁶ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 9 i 22.

⁷ Tada je oslobodilačka borba u Srbiji dobila šire razmjere. Formirane su prve brigade (Prva šumadska i Prva južnomoravska), koje su vodile uspješne brobe u zapadnoj i južnoj Srbiji. O njihovim dejstvima vidi dokumente u I tomu, knj. 5.

II Proleterska divizija,⁸ a V Krajiška divizija, koja je prije 5 dana ovuda prošla, zauzela je Priboj ima već nekoliko dana, potukla mnogo Švaba i došla do velikog plijena, a sada razgoni ostatke četničkog Zlatiborskog korpusa oko Užica.⁹ Po Bosni, Sloveniji, Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji, kao i Vojvodini i Makedoniji osnivaju se sve nove naše brigade i divizije, a po Jajcu, Vakufu, Kupresu, Prozoru, Duvnu i drugim oslobođenim krajevima, drumovima i prugama kreću se naše motorizacije (I Proleterska divizija ima čak i 15 tenkova, sa kojima je i Kupres uzet), a od neki dan naše vazduhoplovstvo već tuče bombama i mitraljira naše neprijatelje. V. Š.¹⁰ poziva sve vazduhoplovno osoblje da stupa u našu vojsku kao i sve željezničare. Savezničko vazduhoplovstvo žestoko je bombardovalo Niš, Skoplje, Bar, Ploče kod Metkovića, Skadar, Zadar, mnoga dalmatinska ostrva, pa čak i Podgoricu, u kojoj je bilo 150—200 mrtvih Švaba i oko 100 mrtvih civila i mnogo ranjenih. Ovih dana osniva se u Sjevernoj Africi jača bombarderska saveznička grupa sa većim radiusom dejstva, koja će sada otpočeti mnogo veća i obimnija bombardovanja naših krajeva. Radio London izražava nadu da će ovim znatno olakšati našu borbu.

Na sektoru Velež—Mostar—Prozor postoji Mostarski bataljon od blizu 200 boraca, koji se naglo pojačava i trebaće da formira Mostarsku brigadu, koja treba da dođe pod našu komandu.

Prije neki dan dobili smo malu, laku, engleskog tipa radio-stanicu sa većim dometom, te ćemo sada moći da održavamo vezu sa V. Š.

Iz priloženog materijala vidjećete ostale novosti.

1.) Iz vašeg pisma vidimo da još ne vodite djelovodni protokol, a ne znamo da li vam jedinice vode i jedinične spiskove. Ove knjige odmah ustrojite i da se počnu voditi kako je to predviđeno našom naredbom.

2.) Vidimo da vam »6« nema dovoljno municije. Vjerujemo da su vam poznati načini snabdjevanja municijom, pa stoga ne može se nikako razumjeti da je jedinica bez municije. Istina, može se lako desiti, ako nastavite borbu kako ste počeli, da ćete ostati bez ijednoga metka. Tačno je da borbe sa četnicima teško donose municije, ali je zato tu bijedni okupator kod koga ima svega. Pomoćni način snabdjevanja municijom jeste pri-

⁸ U to vrijeme je Druga proleterska divizija vodila uspješne borbe na teritoriji Sandžaka protiv četnika i Nijemaca. O dejstvu ove divizije vidi dokumente u I tomu, knj. 16.

⁹ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 146 i tom I, knj. 16, (izvještaj Pete NOU divizije od 27 oktobra 1943 godine.)

¹⁰ Vrhovni štab

kupljanje organizovanim putem od naših mještana i posljednje, eventualno kupovinom. Nemojte dozvoliti da vam [se] desi i sa ostalim bataljonima kao sa »6«, već na vrijeme riješavajte ovo pitanje. Ipak ste dobro učinili što ste poslali u Popovo¹¹ tu desetinu, da vam donese nešto municije i dovede nešto ljudstva za »6«. Prošli put kada smo bili kod Ljubinja bilo je krenulo nešto ljudstva za »6« sa municijom, ali su zakasnili te su se vratili nazad.

3.) Izvještavate nas da ste do sada mobilisali svega 30 drugova. Sa ovakvim stanjem vjerovatno nećete više ni mobilisati. Uslov za mobilizaciju u Nevesinju (a i inače) jeste tući ne samo te četničke jadove, već ubjedljivo tući okupatora. Vi ste za to do sada imali prilike, ali je nijeste iskoristili. Prošli put kada ste sadejstvovali radu III U. Grupe vi nijeste izvršili zadat. Prema našoj zapovijesti vi ste trebali da izvršite napad ili bar demonstrativni jači pritisak na Odžak i Nevesinje. Umjesto ovoga vi ste se demonstrativno povukli usred bijela dana i time pokazali da neće biti napada na Nevesinje, a povlačenje ste toliko duboko izvršili, da ste dozvolili da pored vaših tolikih udarnika, tu neposredno pred vama četnici pale naše kuće po Biogradu.¹² Vjerujte, drugovi, da je ovakav sistem vaših operacija mnogo više smanjio uslove za mobilizaciju nego da nijeste ni dolazili u srez. Kada ste već vidjeli da gori Grabovica i kuća »vojvodina« u Brataču, i bez naših pismenih naređenja dužnost vam je bila da ispoljite dejstvo [ka] Nevesinju. Tačno je da bez žrtava nema slobode, nema ni borbe, pa ni uspjeha, ali neprekidno izvijanje često puta više košta.

U posljednjem vašem izvještaju vidimo da ste sa Čantrova Gaja otstupili Glogu i Videžu pred nekoliko kamiona Švaba i četnika. Mi ovo ne možemo da shvatimo. Smatramo da ljepši zalogaj za samo jedan vaš bataljon nije mogao biti. Eto gdje je magacin municije za vas, a nemojte se ni čuditi što se mase oko vas drže pasivno i ne prilaze vam. Prirodno je da će mase zadržavati ovakav stav sve dotle dok u vama ne uvide snagu koja može da tuče bar neprijateljsku kolonu od tri kamiona. Kao primjer kako treba raditi navodimo vam slučaj Stolačkog odreda. Prije desetak dana u Pribilovce došlo je oko 200 Švaba koji su počeli da pljačkaju selo i povezali su bili 20 četnika da ih gone. Stolački odred pod komandom druga Danila Đurice napao ih je sa 12 (dvanaest) ljudi, nanio im gubitke i natjerao ih u bjegstvo. Taj odred danas već ima 65 boraca. Prije deset dana poslali smo druga Radovana Mirkovića da formira odred u Bileći, on je skupio nešto drugova, napao 100 (stotinu) »čo-

¹¹ Vjerovatno Popovo Polje

¹² Selo kod Nevesinja

ravaca«¹³ u Bileći, natjerao ih u bještvo i zauzeo Bileću, koju je sjutra morao napustiti zbog intervencije jačih okupatorskih snaga. I ovaj odred ima sada oko 70 boraca.

Opšte uzev vidi se da je potrebno i neophodno nužno da budete ofanzivniji, drskiji i da svatite da samo ubjedljive pobjede nad okupatorom daće vam oružja i municije i stvoriti najbolje uslove za mobilizaciju.

4. Težite čim prije formirati predviđene odrede, ali ne na štetu mobilizacije u brigadi. Dakle, uglavnom u odrede uvršćivati one koji se teže odlučuju za brigadu. Samo mreža odreda i njihovi neprekidni napadi na četnike ubrzaće njihovo rasulo, natjerati im vođe u škripove ili gradove sa okupatorom, a nama omogućiti da prikupimo sve grupe i počnemo djelovati mnogo moćnije kao cjelina.

5.) Pošto ćemo ovih dana izraditi detaljno plan stvaranja i formacije Odreda za Hercegovinu, to nemojte uzimati ljudstvo iz Dabarskog odreda do našeg ponovnog naređenja.

6.) »300 N.« je prije dva dana bila od Plane do s. Kovači i vjerovatno da je dalje produžila preko Ljubomira—Šuma—Popovo ka Ljubinju.

»100 N.« formirala je od Gačana i XI bataljon, koji broji 140 boraca i plus oko 35 Slivljana koji su raspoređeni u »7«. Mobilizacija oko Gacka i dalje teče dobro. Prije dva dana »8« je napao Milorada na Javoru više Slivlja i goneći ih do Rilje protjerao ih ka Nevesinju. Bande su imale ranjenih. Naši dijelovi sada slobodno krstare i po Kazancima, Stepenu i Pržinama.

7.) Da bi vam olakšali da ispoljite vaše jače dejstvo u srezu, pa i zauzimanje Nevesinja,

NAREĐUJEMO:

- 1.) »100 N.« će sa dva do tri bataljona zatvarati pravac od Bileće, sa manjim snagama od ovih bataljona zatvarati pravac i od Nevesinja—Šipačno, kao i kontrolišući Borač i Izgori, a sa ostatkom snaga (dva do tri bataljona) 7 o. mj. izbiće na liniju Kolečko—Rilje. U toku 8 o. mj. težiće te izbiti na liniju: Krekovi—Kifino Selo—Postoljani, gdje se težiti zadržati i 9 o. mj., poslije čega sve vratiti ponova istim pravcem bliže Gacku, koncentrišući glavne snage ka prostoru Gacko—Domrke—Bodežište—Vrba, s tim da se snabdijete dobro hranom od Ne-

" Odnosi se na pripadnike četničkog bataljona »Ćoravi«. (Naziv dobio po komandantu Spiri Babicu, koji nije imao jedno oko.)

vesinja. Izbijanje u Kolečko označiti ponovnim paljenjem štala, ... a izbijanje na liniju Kifino Selo —Postoljani također obilježiti nekim dimom. Sa bataljonima ka Nevesinju da ide jedan vojni i politički rukovodilac Štaba grupe.

2.) »200 N.« krenuće odmah ka Udrežnju—Biograd težeći tamo izbiti 7 o. mj. ili bar 8 o. mj., sa zadatkom da zauzmete Nevesinje. Po njegovom zauzimanju zatorite pravac ka Blagaju, a manjim snagama ka Trusini i nas hitno izvijestite. Ukoliko su došle jače okupatorske snage u Nevesinje, te ne bi bio zagarantovan uspjeh zauzimanja Nevesinja bez velikih žrtava, onda sa svim snagama presjecite drum na Bišini i budite u zasjedi 8 a po potrebi i 9 o. mj. sa zadatkom da *napadnete* i uništite saobraćaj, ukoliko ga bude, na pravcu Nevesinje—Blagaj.

3.) Ovaj Štab ostaje i dalje kod »100 N.« (u selu Vrba).

4.) Štab našeg korpusa tražio nam je spiskove istaknutih hrabrih boraca i junaka naše brigade da ih predložimo za odlikovanje. Stoga čim prije pošaljite nam spisak tih drugova iz vaše grupe koje predlažete za odlikovanje za hrabrost. Možete predložiti najviše do 15 boraca. Kandidati za odlikovanje treba da su i odani i disciplinovani borci, da su zaista junaci, a težite da bude što više odličnih boraca. Spisak treba da sadrži: ime i prezime, odakle je, kada je stupio u partizane, gdje se istakao i karakteristike o njemu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Čedo Kapor

Komandant — p.pukovnik,
Rade Hamović

(M.P.)

DOSTAVLJENO: »100 N.« i »200 N.«

OBAVJEŠTENJE ŠTABA ŠESNAESTE DIVIZIJE OD 6 NOVEMBRA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE O DOBIJENOM NAREĐENJU OD TREĆEG NOU KORPUSA ZA ČIŠĆENJE ČETNIKA NA PROSTORIJI PAPRAČA — ZVORNIK I NA MAJEVICI¹

**STAB
XVI UDARNE DIVIZIJE N.O. VOJSKE**
Br. 186
6.XI.1943 god.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE

5 ov. mjeseca dobili smo naređenje od Štaba III Korpusa kojim se određuje zadatak jedinicama naše divizije.² Iznijećemo vam tačno tekst naređenja koji se odnosi na nas.

»XVI Divizija ostaće sa svojim jedinicama na dosadašnjoj prostoriji u duhu ranije direktive.³ Pomjeranjem IV Vojvođanske brigade na prostoriju Osmaci, ova će brigada u zajednici sa XIX Birčanskom brigadom pristupiti čišćenju četničkih grupa na prostoriji Zvornik — Paprača — Požarnica, rušenju mosta na rijeci Drini kod Zvornika i uključivanju tamošnje legije u naše redove, odnosno razoružanju iste ukoliko bi pružila otpor našim jedinicama.

Glavnina XVI Divizije, ukoliko ima mogućnosti od strane neprijatelja iz doline rijeke Save, pristupiće radikalnom čišćenju četnika na Majevidici. S obzirom na zadatke XXVII Divizije Štab XVI Divizije narediće svojoj brigadi na prostoriji Osmaka da u zajednici sa XIX Birčanskom brigadom izvrši što prije čišćenje četničkih grupa na pomenutom teritoriju i uzme pod svoju kontrolu teren sve do Drinjače, kako bi XIX Brigada mogla izvršiti pokret do štaba svoje divizije za nove zadatke. U pogledu učvršćivanja i davanja zadataka Posavskom i Majevičkom partizanskom odredu Štab XVI Divizije učiniće sve da se ovi odredi osposobe za izvršavanje dodijeljenih im zadataka.

Prema situaciji u dolini rijeke Spreče, a prebacivanjem XIX Birčanske brigade u sastav svoje divizije, mi ćemo nare-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10—2, k. 950.

* Redakcija nije pronašla pomenuto naređenje.

³ Vidi dok. br. 99.

diti da se XVIII Hrvatska brigada prebaci sa dosadašnjeg prostora na prostoriju Požarnica — Prnjavor u smislu sadejstva sa jedinicama XVI Divizije i Sprečanskog partizanskog bataljona Tuzlanskog odreda u selu Međašima.«

Mi ćemo još prodiskutovati u pogledu izvršenja ovih zadataka pa ćemo vas o donijetim odlukama obavijestiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:	V. d. načelnika:	Komandant:
S. ⁴ Mitrović	major Mil. Đukić ⁵	pukovnik D. ⁶ Lekić

(M.P.)

»

BR. 28

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE VOJVODANSKE BRIGADE
ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BORBAMA
OD 10 AVGUSTA DO 6 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**ŠTAB
II VOJVODANSKE BRIGADE**
6 novembra 1943 god.

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

U vezi traženja toga Štaba dostavljamo Vam analizu operativne aktivnosti II brigade od vremena prvog zauzeća grada Bijeljine, tj. od 10 avgusta do 6 novembra 1943 god.

I. —

Akcija na Papraču² (6 na 7 septembra 1943 god.)
Zapovešću Štaba divizije br. 80 od 5.IX. o. g.,³ naša bri-

- Stefan
- Mileta Đukić. Poginuo septembra 1944 godine kod Valjeva kao načelnik Dvanaestog korpusa.
- Danilo

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 2/1, k. 966.

⁵ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 185 i knj. 18, dok. br. 79.

¹¹ Redakcija nije pronašla ni zapovjest ni naređenje.

gada je dobila zadatak da sa svoja tri bataljona izvrši napad i likvidira četnička uporišta u selu Paprači, napadajući opštim pravcem: Bijela Zemlja — Šljepure sa težištem napada na našem desnom krilu. U ovoj akciji sadejstvovala je i naša I brigada, koja je napadala opštim pravcem Podborogovo — Niklića Brdo — Rudnik — Petrovića Gaj. Tok akcije i rezultati iste su uglavnom sledeći:

- 1.— U ovome napadu učestvovali su naš II, III i IV bataljon. II i IV bataljon u tri časa posle pola noći krenuli su pravcem: Bijela Zemlja — Popović — k. 502 — kosom iznad Pavlovića i Mehića. U visini Mehića IV bataljon je pošao severno od sela putem pored groblja i izbio na Velju Glavu, odakle je bočno napao Jasik — k. 545, a potom sadejstvovao pri zauzeću Petrovića Gaja. II bataljon je produžio od k. 502 u pravcu: Božići — Aščerići — Petrovića Gaj, napadajući sa jednom svojom četom Jasik. Otpor neprijatelja bio je prilično slab i, zahvaljujući gustoj magli, neprijatelj je uspeo da se izvuče u pravcu Kosovače. Glavni otpor neprijatelja bio je na položajima iznad sela Aščerića i na Petrovića Gaju i to na frontu našeg II bataljona, ali je taj otpor bio odmah savladan. III bataljon je u 2 časa posle pola noći napao pravcem: Paprača — Sušić — Džanojevići — Ilić Šljepure. Na ovome pravcu neprijatelj je davao takođe vrlo slab otpor, tako da je bataljon sa manjim pripucavanjem izbio brzo u visinu Šljepura i s. Vučevice.
- 2.— Veza između bataljona u toku napada bila je dobra, uzimajući u obzir noć, a pored toga gustu maglu skoro do 10 časova pre podne. Veza unutar bataljona takođe je bila potpuno dobra. Izveštaji su dostavljeni na vreme. Sa I brigadom uhvaćena je veza nešto kasnije, tj. oko I čas posle zauzimanja Petrovića Gaja od strane našeg II bataljona.
- 3.— U ovoj akciji II brigada imala je jednog teže ranjenog, koji je kasnije i umro, i jednog lakše ranjenog (kome nije bilo potrebno ni bolničko lečenje). Neprijatelj je imao tri mrtva i jednog zarobljenog vojnika. Ratnog plena nije bilo.
- 4.— Noću 7/8 septembra neprijatelj je napao naš II bataljon koji se je nalazio u Aščerićima i III bataljon I brigade koji je bio u s. Popoviću. Ovaj neprijateljski napad bio je odbijen posle 1-časovne borbe....
- 5.— Drugih značajnijih momenata u ovoj akciji nije bilo.

Akcija na Vlasenicu⁴ (10/11 septembra 1943 god.). Prilikom napada na Vlasenicu naša brigada dobila je zadatak da sa svoja dva bataljona napadne opštim pravcem: Milići — Vlasenica, a sa trećim bataljonom da izvrši osiguranje od pravca Zvornika.

- 1.— U ovome napadu učestvovali su naš II, IV i III bataljon. II bataljon napadao je pravcem: sjeverne padine Orlovače — groblje (na Orlovači) — Vlasenica. IV bataljon napadao je pravcem: Toplik — Kula (k. 657) — Vlasenica. III bataljon poseo je položaje Gradina (k. 604) — k. 629 — Trupićevina.
- 2.— Napad je počeo tačno prema predviđenom planu u 23 časa. II bataljon prilikom izbijanja na Orlovaču naišao je na prilično slab otpor neprijatelja. Posle vrlo kratke borbe neprijatelj je pobjegao iz bunkera sa Orlovače i bataljon je ušao u grad. Sa I brigadom, koja je takođe učestvovala u ovom napadu na Vlasenicu, uhvaćena je veza, ali ta veza nije bila stalna, niti čvrsta i neprijatelj je glavnim snagama uspeo da se izvuče između našeg II bataljona i II bataljona I brigade, koji je bio levo od nas. IV bataljon je naišao na prilično jak otpor od strane neprijatelja na pravcu Kule. Obzirom na prilično veliki teren kojim je ovaj bataljon napadao, nije bilo čvrste veze unutar bataljona između samih četa. Jedna četa ovog bataljona kada je došla do pred same bunkere na ivici grada dobila je bočnu vatru sa desnoga krila, koja je ustvari dolazila od delova I brigade. Ova četa se za momenat povukla, pošto komanda nije bila sigurna da su to naši delovi. Nešto docnije i ova četa je ponovo prešla u napad, vezujući se sa delovima I brigade. Bataljon je uspeo da uđe u grad odmah po likvidaciji Kika od strane I brigade, pošto je neprijatelj tada počeo da odstupa u panici.
- J.— U ovoj borbi naročito se ispoljila slaba veza između jedinica, što je i uslovalo da neprijatelj uspe da pobjegne. Isto tako nije bilo dovoljno sadejstva između brigada, kao ni unutar naših bataljona, — između četa. Štabovi bataljona nisu bili stalno u toku razvoja situacije kod svojih četa, iz kojih razloga nisu imali ni tesne veze sa štabom ove brigade i nisu dostavljali izveštaje. Tesne povezanosti između štabova, kao i između štabova i

⁴ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 188, 189, 193.

jedinica nije postojalo u ovoj akciji. Držanje boraca bilo[^] je na visini.

Naši gubici u ovoj borbi bili su: 2 mrtva i 4 ranjena. Gubici neprijatelja su nepoznati. Naša brigada zaplenila je: 1 teški mitraljez marke »Maksim« (bez zatvarača i uvodnika), 10 kom. ručnih bombi, 8 pušaka, 10 čebadi i 4000 metaka.

Sanitetska služba u toku ove borbe bila je vrlo slaba, naročito bataljonska. Bataljonski saniteti nisu na vreme slali ranjenike, tako da su isti čekali po 3—4 sata u bataljonu, pa tek onda su upućivani brigadnom sanitetu. Brigadni sanitet nije dovoljno nastojao da ranjenike uredno upućuje za hiruršku ekipu sa svim potrebnim uputstvima i podacima. Po ovoj stvari povelu se mnogo više računa.

Svi nedostaci i propusti, kao i slabe strane koje su se pokazale u ovoj akciji, pravilno su zapaženi i uočeni prilikom pretresa akcije na brigadnoj konferenciji, na iste se je ukazalo u cilju njihovog što bržeg otklanjanja.

III.—

Akcija na Caparde⁵ (15/16 septembra 1943 god.). Zapovešću Štaba divizije naša brigada je dobila zadatak: u zajednici sa I brigadom da napadne i zauzme neprijateljsko uporište Caparde. Jedan naš bataljon imao je zadatak likvidaciju neprijatelja na području Snagova, a potom zatvaranje pravca Zvornik — Caparde. Druga dva bataljona dobila su zadatak da napadnu Caparde sa južne strane, likvidirajući istovremeno i Brezik gde se je ta-kođe nalazio neprijatelj.

U ovome napadu učestvovali su naši II, III i IV bataljon. IV bataljon krenuo je pravcem Velike Njive — Petrovića Gaj — Snagovo, izbijajući na komunikaciju Zvornik — Caparde, postavio se na položaju s. Glumine (k. 533 i k. 528). II bataljon dobio je zadatak da napadne i likvidira Brezik (k. 430) uz sadejstvo teškog bacača, a potom, ostavljajući jednu četu na Breziku, kao osiguranje od pravca Kosovače, produži napad na Caparde sa druge dve čete. III bataljon napadao je sa polaznog položaja Nikolića Brdo pravcem: Nikolića Brdo — južni ulaz u Caparde. Napad je otpočeo tačno u 22 časa i 45 minuta. II bataljon posle 15 minuta borbe na Breziku uspeo je svojom vatrom da primora neprijatelja na predaju. Tom

• Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 204.

prilikom predalo se 47 domobrana sa celokupnom njihovom ratnom spremom i to: 1 puškomitraljez, 40 pušaka, oko 4000 metaka, 40 ručnih bombi, 2 brdska kazana, kao i druge ratne spreme. Po zauzeću Brezika dve čete su produžile napad prema Capardima, južno od ceste Zvornik — Caparde. III bataljon do dolaska II bataljona vodio je tešku i žilavu borbu pred samom žicom i bunkerima. Levo još nije bila uhvaćena veza sa delovima I-brigade, ali se kasnije uhvatila i živi lanac obuhvatio je Caparde. Ponovo je nastala žestoka i jaka borba koja je trajala čitav sat. Napad je vrlo uspešno potpomagan teškim bacačima. Borci kao i starešine III i II bataljona svakog časa su hteli da upadnu preko žice u neprijateljske bunkere, uprkos neprijateljske vatre. Oko 2 časa posle pola noći domobrani pozvani su na predaju. Domo-branski satnik zatražio je pregovore. Pregovori su vođeni sa povremenim pripucavanjem. Dok su vođeni pregovori, naši barci kao i neprijateljski vojnici stajali su sa automatskim oruđima jedni prema drugima, očekujući rezultat pregovora. Oko 4 časa neprijatelj je pristao na predaju i naši bataljoni ušli su u Caparde. Cela posada Capardi odmah je razoružana, a zarobljenici su predati I brigadi.

- 2.— U ovoj borbi borci II i III bataljona pokazali su veliku hrabrost i požrtvovanje. Nijednoga momenta naši borci nisu se pokolebali ili možda pomislili na slučajno pomeranje ili povlačenje. Od prvog pa do poslednjeg borca svaki je nastojao da ide samo napred i da uskoči u neprijateljske bunkere. Usled ovakvog elana boraca, kao i rukovodilaca, neprijatelj se morao predati, a i da nije to učinio, silom oružja bi ga najposle uspeli uništiti.
- 3.— Naši gubici su: 1 mrtav i 3 ranjena. Neprijatelj je imao priličan broj mrtvih i ranjenih vojnika. Od ratnog plena naša brigada je uzela: 1 teški mitraljez, 3 puškomitraljeza, 12 mašinskih pušaka, 188 pušaka, 7000 puščanih metaka, 162 ručne bombe, 77 fišeklija, 54 opasača, 24 noža i 2 signalna pištolja sa 30 raketli.
- 4.— Veza u toku ovoga napada može se reći da je odlično funkcionisala kako unutar jedinica tako i između štabova bataljona i Štaba brigade. Štabovi bataljona imali su tesni kontakt kako sa komandama četa tako i sa borcima. Izveštaji su dostavljani na vreme.
- 5.— Sanitetska služba je vrlo dobro funkcionisala i ranjenici su na vreme evakuisani.

Borci III bataljona naše brigade zbog žilavosti, upornosti, odlučnosti i hrabrosti koju su pokazali prilikom napada na Caparde pohvaljeni su od strane Štaba naše divizije.

IV.—

Akcija na Bijeljini" (23/24 septembra 1943 god.). Zapovješću Štaba divizije naša brigada je dobila zadatak da sa svoja tri bataljona sadejstvuje jedinicama III vojvodanske brigade i Majevičkog odreda pri napadu na Bijeljini, napadajući opštim pravcem Trnjage — Grmić — Bijeljina, a sa četvrtim svojim bataljonom da se postavi na sektor sela Amajlija kao opšta rezerva s jedne strane i za eventualnu upotrebu na pravcu Drine s druge strane.

U Bijeljini se nalazila jedna bojna VIII lovačke pukovnije u jačini od oko 500 ljudi, naoružana sa dva teška bacača, osam lakih bacača i odgovarajućim brojem automatskih oruđa.

Obrana Bijeljine bila je organizovana na unutrašnjoj liniji, na kojoj su bili izgrađeni zakloni i bunker tipa poljske fortifikacije. Na raskrsnicama u gradu nalazili su se zidani bunker.

Raspored naših bataljona za napad bio je sledeći:

IV bataljon napadao je opštim pravcem (cesta Ratkovača — Bijeljina).

I bataljon napadao je opštim pravcem Trnjage (k. 92) — Grmić — Bijeljina (logor).

II bataljon napadao je opštim pravcem Petrovo Polje — Bijeljina.

Napad je počeo pola sata kasnije nego što je bilo predviđeno i isti nije bio izveden čak ni približno istovremeno od strane svih jedinica koje su napadale.

Naš IV bataljon bez jačeg otpora je ušao u grad usmeravajući svoj pravac napada od grada preko groblja na logor, u kome se neprijatelj dobro utvrdio i iz koga je davao odlučan otpor.

II naš bataljon uspeo je da ovlada izvesnim rovovima na ulazu u Bijeljini od Petrova Polja, približivši se na taj način logoru oko koga je kasnije stvorio obruč sa severoistočne strane. Napredovanje ovog bataljona u mnogome je ometao neprijatelj sa Venekovog mlina, koji nije mogao brzo da se likvidira.

⁸ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 224.

I bataljon napadao je neposredno sam logor sa istočne strane i isti stupivši prvi u borbu i privukavši na sebe svu neprijateljsku vatru, za vreme dok su ostale jedinice podilazile, tokom noći se nešto povukao u cilju da izbegne jakoj neprijateljskoj vatri, ali je posle od strane Štaba brigade ponovo vraćen na svoje stare položaje. Borba oko logora produžila se i sutradan, s tim što je neprijatelj iskoristio prvi sumrak i uspeo da se izvuče u pravcu Drine za Srbiju, koristeći prazninu između našeg I i II bataljona.

Nedostaci ispoljeni u akciji na Bijeljini su sledećih Nedovoljno uživljavanje štabova bataljona u zadatak.

Slabo održavanje veze među jedinicama u borbi.

Nezavršavanje akcije (izvlačenje neprijatelja).

Slaba veza bacača sa streljačkim strojem.

Naši gubici pri akciji na Bijeljini iznose oko 5 mrtvih i 15 ranjenih. Neprijatelj je imao mnogo više gubitaka. Zaplenili smo oko 80 pušaka, nekoliko puškometraljeza, 5 šmajsera, veću količinu mina za bacač i mnogo puščane municije.

V.—

Akcija na Požarnicu i Busiju (1/2 oktobra 1943 god.). Naša brigada I.X. o. g. izvršila je pokret sa prostorije Rastošnica — Priboj — Zloselo pravcem Busija — Požarnica — Gornja Tuzla sa zadatkom čišćenja Busije i Požarnice od četničkih bandi, kao i sadejstvovanja jedinicama I [kasnije III] bosanskog korpusa u napadu na Gornju i Donju Tuzlu.⁷

Prošavši preko Busije i kroz Požarnicu naše jedinice su proterale četničke bande, a u borbi sa istima u Požarnici nanele im i prilične gubitke.

Iako je akcija u Požarnici uspešno izvedena, ipak nam je pružila mogućnost da uočimo i konstatujemo izvesne nedostatke naših jedinica s jedne strane i vojno-političkih rukovodilaca s druge strane.

U akciji na Požarnici stvarno je bio angažovan samo naš I bataljon, ali nedostaci koje je taj bataljon ispoljio u borbi sa četnicima mogu da se posmatraju kao nedostaci svih naših bataljona i čijem rešavanju treba tako prići.

⁷ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 39.

Osnovni nedostaci ispoljeni u borbi su:

- 1.— nedovoljna manevarska sposobnost jedinice, što je prouzrokovala kruto držanje položaja i dala mogućnosti četničkim bandama da bataljon na položaju napadaju sa više strana, i na taj način preuzimaju inicijativu u svoje ruke;
- 2.— još nedovoljno izražena upornost u borbi, koja se javlja kao nedovoljna upornost samog vojno-političkog rukovodstva.

Pomenuti nedostaci su analizirani na sastanku sa štabovima bataljona i njihovom rešavanju i otklanjanju se prišlo.

Akcija u Posavskim Podgajcima⁸ (18 oktobra 1943 god.). Naša brigada je 17 oktobra 1943 god. prešla iz Bosne u Srem.

18 oktobra o. g. I bojna VIII lovačke pukovnije ojačana sa nešto ustaša i četnika, krenula je od pravca Županje prema Gunji.

Naša tri bataljona, i to II, III i IV bataljon, i jedan bataljon IV brigade krenuli su 18 oktobra o.g. usiljenim maršem prema neprijatelju, koji se kretao od pravca Županje. Pošto su naše jedinice bile prilično udaljene od pravca kuda je neprijatelj imao da prođe, to je bojna u 11 časova uspjela da stigne u selo Posavski Podgajci pre nego što je naša brigada došla u sukob sa istom. Prema našem planu trebali smo napasti neprijatelja u šumi i na izlazu iz šume severno od Posavskih Podgajaca, ali nas je neprijatelj u brzini preduhitrio i izbio u selo, gdje se počeo odmah utvrđivati, osećajući prisutnost naših snaga.

Naš II bataljon i II bataljon IV brigade napali su neprijatelja u Podgajcima i oko sela tačno u 14 časova i 15 minuta. Teren nastupanja naših jedinica bio je čist, dok je neprijatelj imao jak oslonac u selu. Borba je bila jaka i žilava i vodila se sve do 17 časova.

Istog dana oko 12 časova neprijatelj je iz Gunje izvršio ispad kolonom jačine od oko 400 vojnika⁹ u pravcu Podgajaca u cilju vezivanja sa kolonom koja je dolazila od pravca Županje i omogućavanja njenog prolaza za Gunju. III i IV bataljon ove brigade, koji su žurili u pomoć II bataljonu i IV bataljonu IV brigade, naišli su na neprijatelja iz Gunje i sa istim se sukobili.

⁸ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 213.

¹⁰ Odnosi se na Prvu i Treću bojnu Pete lovačke pukovnije. Opširnije o tome vidi i dok. br. 158 i tom IV, knj. 18, dok. br. 213.

Borba se vodila u dužini fronta od 4 km i neprijatelj je bio pritisnut sa naše strane tako da nije mogao u toku dana otstupiti u pravcu Gunje kao ni nazad u pravcu Županje. Borba se uglavnom odvijala oko ceste Podgajci — Gunja. Neprijatelj je nekoliko puta pokušavao da izvrši prodor prema Gunji, ali mu to u toku dana nije uspevalo, uprkos žestoke bacačke i mitraljeske vatre. Tek u 17 časova i 30 minuta, tj. po padu mraka, neprijatelj je uspeo da se izvuče u pravcu Gunje i to jednom kolonom cestom ka Gunji, a drugom preko Rajevog Sela.

U borbi kod Posavskih Podgajaca mi smo imali 37 ranjenih i 6 mrtvih drugova. Neprijatelj je imao preko 40 mrtvih i oko 90 ranjenih vojnika. Zarobili smo 2 neprijateljska vojnika, 8 pušaka, 1 pištolj, nekoliko pari cipela i druge vojničke spreme.

U ovoj borbi naročito se istakao svojim elanom i borbenošću naš III bataljon. Hrabrost koju je ispoljio naš III bataljon, upornost u cilju rešenja zadatka koju su pokazali II i IV bataljon, nisu još usklađeni sa dovoljnom opreznošću u borbi, tj. borci su pri napadima loše koristili zaklone, pojedinci su gađali iz stojećeg stava i na taj način se nepotrebno ranjavali.

VII.—

Akcija na Gunju¹⁰ (19/20 oktobra 1943 god.). Prema naređenju¹¹ toga Štaba 19 oktobra o.g. u 20 časova naša brigada je imala za zadatak da likvidira Gunju, dok je I i III brigada trebala da napadne Brčko.

U Gunji se nalazila jedna bojna¹² domobrana jačine do 500 ljudi sa 2 teška bacača i odgovarajućim brojem automatskih oruđa. Odbrana Gunje bila je organizovana na spoljnoj i unutrašnjoj liniji kuda su bili izgrađeni zaklone i bunker tipa poljske fortifikacije. Na izvesnim delovima nalazila se bodljikava žica.

Raspored naših jedinica u napadu je bio: II bataljon od pravca Rajeve Sela levom obalom Save prema mostu Gunja — Brčko, II bataljon IV brigade pravcem drum Podgajci — želj. stanica Gunja, IV bataljon ove brigade od pravca sela Gunja — želj. stanica i III bataljon levom obalom Save uzvodno prema mostu i kapeli u Gunji.

Borba je trebala da otpočne u 20 časova, međutim na sektoru našeg III i IV bataljona otvorena je borba pola časa ranije

¹² Treća bojna Pete lovačke pukovnije. Vidi tom IV. knj. 18, dok. br. 213.

iz razloga što su meštani sela Gunje obavestili neprijatelja o nailasku naših snaga sa pomenutog pravca. Ovaj momenat stupanja pre zakazanog vremena u borbu učinio je da se neprijatelj prebaci preko mosta u Brčko, pre nego je naš II bataljon stigao kod mosta da zatvori i onemogući ovo prebacivanje. Borba je trajala jedan i po čas, kada su naši zauzeli želj. stanicu Gunja i došli do mosta gde se nalazio neprijatelj u bunkerima i odakle je žestoko branio sve prilaze k mostu.

Iste večeri, odmah po padu Gunje, uputili smo naš IV bataljon prema Moroviću u cilju pojačanja sektora Bosut — Grk — Morović. Bataljon je 20 oktobra o.g. oko 6 časova ujutru stigao na položaje ispred Morovića.

U toku 20 oktobra naš III bataljon, jedna četa II bataljona IV brigade nastavili su borbu za most, koji je neprijatelj očajnički branio. Neprijatelj je tukao granatama i šrapnelima naše položaje oko mosta, a kasnije je i avijacija bombardovala naše pozicije. Uprkos žestoke vatre, naši borci su uspeli da pod pritiskom sopstvene vatre demorališu neprijatelja koji je branio most, tako da je ovaj oko 8 časova ujutru počeo panično da beži preko mosta za Brčko. Naši su upali u njihove rovove i bunkere i tom prilikom zarobili 4 neprijateljska vojnika, 1 teški mitraljez i 1 puškomitraljez.

U borbi na Gunji neprijatelj je imao preko 40 mrtvih i ranjenih vojnika i 30 zarobljenih. U toku noći 20 oktobra o.g. delimično smo srušili most Gunja — Brčko. Mi smo imali 4 mrtva i 18 ranjenih drugova. U ovoj borbi ranjen je i komandant našeg IV bataljona.

Zaplijenjeno je svega u ovoj akciji: 1 teški mitraljez, 1 puškomitraljez, oko 30 pušaka, 6000 puščanih metaka, 1 mašin. puška, 25 kom. bombi za teški bacač, 100 kom. granata za protivtenkovski top i manju količinu druge vojničke spreme.

Drugih značajnijih momenata u ovoj akciji nije bilo.

VIII.—

Akcija na Bosut — Grk — Morović (21 oktobra 1943 god.). Prema naredenju toga Štaba, naš I bataljon bio je upućen iz Jamene na prostoriju Bosut — Grk sa zadatkom zatvaranja pravaca koji vode od pomenutih mesta prema Jameni i Strašincima.

Odmah po padu Gunje upućen je naš IV bataljon prema Moroviću u cilju pojačanja sektora Bosut — Grk — Morović. Bataljon je 20 oktobra oko 6 časova stigao na položaj ispred Morovića.

21 oktobra o.g. naš IV bataljon sukobio se sa neprijateljskom kolonom koja je išla od pravca Morović ka Filipovom

Putu. U borbi, koja je trajala više od 3 časa, bataljon je uspeo da potisne neprijatelja i da ga vrati u Morović. U ovoj borbi bataljon se dosta dobro snašao i borci su, kao i komandno osoblje, pokazali dobru izdržljivost i veliku borbenost.

Neprijatelj je imao preko 30 mrtvih vojnika i oko 20 ranjenih. Zarobili smo: 10 neprijateljskih vojnika, 4 puškomi-traljeza (šarca), 2 mašin. puške, 10 pušaka, 1 dogled i izvesnu količinu druge vojničke spreme. Pobijeno je oko 30 neprija-teljskih konja. Bataljon je imao 4 mrtva i 10 ranjenih drugova.

I bataljon ove brigade, koji je zatvarao pravac od Grka i Bosuta, bio je istog dana napadnut od strane neprijatelja i ba-taljon se povukao skoro bez borbe prema Jameni, odakle ga ie Štab brigade vratio na položaj Domuskela — Lisnik. Pri-likom povlačenja iz Grka odvojio se jedan vod ovog bataljona sa štabom bataljona (osim komandanta) i probili se za Frušku Goru odakle su [se] posle nedelju dana [vratili] u sastav svoga bataljona.

Povlačenje I bataljona gotovo bez borbe prouzrokovale su sledeće činjenice:

— bataljon je bio razvučen po vodovima i desetinama, smatrajući da je potrebno zatvoriti i obezbediti što više pravaca slabeći na taj način udarnost svoga bataljona;

raspored bataljona nije izvršen sa desne obale reke Bosuta, da bi se na taj način reka Bosut pravilno iskoristila kao pre-preka, već je raspored izvršen sa leve obale Bosuta u samom selu Grku i ispred sela u cilju branjenja sela Grka, ostavivši pozadi svoga rasporeda reku Bosut neiskorišćenu kao prirodnu prepreku za neprijatelja, već prepreku za svoje jedinice u slu-čaju neprijateljskog jačeg pritiska;

— nesnalaženje štaba bataljona, specijalno komandanta, kao i krajnja nebudnost jedinica, o čemu svedoči iznenađenje koje je neprijatelj proizveo kod jedinica toga bataljona.

Niz gore navedenih pogrešaka uslovio je sasvim prirodno, nailaskom jačih neprijateljskih snaga, povlačenje na parče, tj. povlačenje svake desetine, svakog voda posebno, pa čak i štaba bataljona. Povlačenje je izvršeno skroz nepravilno i pogrešno. Naime, povlačenje nije izvršeno sa zadatkom prikupljanja i sređivanja jedinice u cilju ponovnog davanja otpora, već je povlačenje poprimilo karakter panike i završilo se u selu Ja-meni.

Štab ove brigade je na konferenciji sa štabovima bataljona i komandama četa ovome bataljonu ukazao na sve ove nedo-statke i najoštrije udario po svim greškama u cilju otklanjanja istih.

Usled jačeg neprijateljskog nadiranja od pravca Bosut — Grk — Otok i od pravca Županje, naše jedinice bile su prinuđene da se prebace preko Save za Bosnu. Prebacivanje jedinica je izvršeno 21 oktobra og. u toku noći.

0

Niz gore navedenih i analiziranih akcija, obzirom na efikasnost njihovog izvršavanja, s jedne strane, kao i samo držanje boraca u nizu tih akcija, s druge strane, pokazali su da je naša brigada kroz te akcije učinila jedan korak napred, u odnosu na akcijsku sposobnost brigade za vreme borbi oko Zvornika. No to još ne znači da sadašnja akcijska sposobnost u potpunosti zadovoljava — pokazuju se kroz svakodnevne akcije tu i tamo propusti, koji se, na sastancima sa štabovima bataljona, vojno-političkim radom po jedinicama, otklanjaju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

K o m a n d a n t "

BR. 29

**NAREĐENJE ŠTABA PETE KOZARSKE (KRAJIŠKE) NOU
BRIGADE OD 6 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVOG
I DRUGOG BATALJONA ZA NAPAD NA VELIKI PRNJAVOR,
BRĐANE I DAZNICU¹**

**STAB
V KK NOU BRIGADE**

Br. str. pov.
6 nov. 43 g.

ŠTABOVIMA II i IV BATALJONA

Položaj

U cilju daljnjeg razbijanja i uništenja četničkih bandi, mobilizacije novoga ljudstva za jedinice i još jačeg vojno-političkog učvršćenja naših jedinica i popularizacije Narodno-oslobodilačke vojske u širokim narodnim slojevima, u čast 26

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7/1, k. 869.

godišnjice Oktobarske revolucije po oružju i borbi bratske i mile nam Crvene armije, preduzećemo sa naša dva bataljona večeras akciju na neprijateljska uporišta i komunikaciju odnosno prugu.

Večerašnja akcija treba da bude dar naših boraca najvećoj tekovini 7 novembra, nepobjedivoj Crvenoj armiji... Svaki naš borac mora da zna da je večerašnja akcija specijalan djelić opšte Narodnooslobodilačke borbe i da na akciju pođe sa punim razumijevanjem njenog značaja i da svaki borac i rukovodilac da maksimum od sebe da naš opšti dar bude što veći i uspješniji. Akcija treba da bude takmičenje koji će borac, desetina, vod, četa i bataljon što više i uspješnije nanijeti neprijatelju štete.

U tom cilju

N A R E Đ U J E M :

1) *II bataljon*: sa jednom četom likvidiraće neprijateljsko uporište Veliki Prnjavor i Foču.-' A sa jednom četom i grupom минера likvidiraće neprijateljsko uporište stanicu Johovac. Grupa минера i jedna desetina iste čete koja napada stanicu Johovac potrgaće prugu prema Kotorskom i praviti zasjedu za to vrijeme dok se borba ne završi. Po likvidaciji stanice Johovac preostale snage ove čete prave zasjedu prema Kotorskom i pomažu daljnje rušenje pruge. Na Johovac napadati sa jednim vodom. Četa koja čisti Veliki Prnjavor i Foču ima brzim prodorom da pročisti ova dva sela i da se sva sruči na prugu, trgajući istu od Johovca prema Derventi, ostavljajući jedan vod na cesti selo Johovac — Kotorsko sa zadatkom pravljenja zasjeda i osiguranja [od] neprijateljskog prodora od Kotorskoga [prema] našim snagama koje su na pruzi.

2) *IV bataljon*: sa dvije čete napašće i likvidiraće neprijateljsko uporište Brđane (Tomaševo Brdo). Po likvidaciji istog likvidira munjevitim prodorom neprijateljsko uporište *Dažnicu*, trga prugu i postavlja zasjedu od Dervente. Neprijateljsko uporište *Dažnicu* napadati sa jednim vodom, eventualno vodom i po, a ostale snage upotrijebiti na rušenje pruge i postavljanje zasjeda na određenom pravcu. Jedna četa IV bataljona likvidiraće Majevac, Ritešiće, Dabića Brdo. Ista četa koja bude išla na ova uporišta ostaviće na pruzi jednu desetinu, sa grupom минера u Brezićima, gdje će trgati prugu i sačekati četu dok se vrati. Poslije likvidacije sviju uporišta što više snaga baciti na prugu, srušiti što više pruge. U ovoj akciji treba da se vidi pravo takmičenje.

* O ishodu napada na ova mjesta vidi dok. br. 87.

Po likvidaciji neprijateljskih uporišta i trganja pruge II bataljon ostaje na zasjedi u selu Johovcu, spuštajući neke snage prema stanici Johovac sa zadatkom postavljanja zasjeda neprijatelju koji će intervenisati na izvedene akcije od Kotorškoga i komunikacijom Kotorsko — Derventa. IV bataljon, po izvršenom zadatku likvidiranja određenih uporišta i uništenja pruge, sa cijelim bataljonom postavlja zasjede, odnosno za dvije čete prema Dažnici, kontrolišući cestu i prugu koja vodi od Dažnice prema Derventi. A jednu četvu uputiće Štabu brigade na raspoloženje. Na ovim položajima ostati sve do daljnega naređenja, vodeći strogo računa da neprijatelj koji bude reagirao bude uništen.

Topovski vod i protivtenkovska puška kretaće sa dvjema četama IV bataljona, koji će napadati neprijateljsko uporište Brđane i Dažnicu.

Na pripuckavanje iz milicionerskih sela ne treba se mnogo osvrutati, nego težište akcije treba da budu pruge i uporišta.

Na određenim uporištima neprijatelj raspolaže malim i demoralisanim snagama. Odlučnost i brzi nalet riješiće postavljene zadatke.

Štab brigade nalaziće se u Velikoj Sočanici, kao i brigadno previjalište.

Štabovi bataljona svoje radne vodove neka upute u Štab brigade.

Znaci za večeras: **Dubica — Drina.**

Akcija počinje čim se naiđe na neprijatelja. U ovim selima treba težiti da se do 11 sati noću izbije na prugu, tako da [bismo] uslijed noći mogli porušiti što više pruge i izvršiti svoj zadatak u potpunosti. U slučaju sutra[šnje] intervencije od neprijateljske avijacije, treba da se koriste svi prirodni zakloni. Pokret iz. Pojezne danas u 13 časova.

Izvještaje slati na vrijeme, tako da bi Štab brigade mogao donijeti pravilne odluke.

Podaci o neprijatelju:

Na položajima Veliki Prnjavor — Foča i stanica Johovac jedna satnija domobrana, koji su raspoređeni na sva tri uporišta.

Brđani: 120 domobrana, 80 četnika naoružanih jednim bacačem, 1 teškim mitraljezom, 7 puškomitraljeza. Može vrlo lako da se desi da ne bude nikoga.

Dabića Brdo — Majevec — Ritešići: jedna satnija domobrana raspoređena na sva tri uporišta.

Četa IV bataljona koja ide preko pruge u neprijateljska uporišta Dabića Brdo — Majevec i Ritešići primiće jednog

druga iz Istočne Bosne kojeg će sprovesti u selo Trnjane do naše veze. Ista četa može da mobiliše tamo dosta ljudstva preko drugova za koje će doznati od druga kojega sprovodi. Četnici koji se nalaze na terenu kod ove čete su naši simpatizeri i borbe sa njima neće biti, naši trebaju njih da ne diraju. Ovo saopštiti samo komandiru i političkom komesaru.

Sve zarobljene kao i oružje sa svom spremom slati u Štab brigade.

Vjerovatno da će na pruži se naći koji patrolni oklopni voz, kojeg treba uništiti protivtenkovskom puškom ili postavljanjem mine.

Minerski vod dijeli se na dvije grupe. Jedna grupa ide sa II a jedna sa IV bataljonom.

IV bataljon neka podijeli svoju grupu u dvije grupe pošto će mu trebati obadvije.

Da živi Veliki oktobar!

Da živi Oktobarsko takmičenje naših udarnika!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar,
Niko³

Zamjenik komandanta,
Rade⁴

Zamjenik polit, komesara,

⁵ Jurinčić

⁴ Narodni heroj Rade Kondić. Kao komandant Pete kozarske NOU brigade, poginuo u borbi s nemačkim snagama 30 avgusta 1944 kod Manjače, prilikom prelaza preko reke Bosne.

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BORBAMA JEDINICA NA PROSTORIJI SJEVERNOG DIJELA CENTRALNE BOSNE OD 15 DO 31 OKTOBRA 1943 GODINE¹

**STAB
XI NOU DIVIZIJE**

Broj: 41
7 novembra 1943 god.
Položaj

Izvještaj o vojnim
akcijama ove divi-
zije za vrijeme od
15—31 oktobra 1943 g.

**VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ i
ŠTABU III NOU KORPUSA JUGOSLAVIJE**

16 oktobra. Jedna jedinica II bataljona V KNOU brigade u sukobu sa četnicima uhvatila jednog četnika, koji je pušten kući.

17 oktobra. Dva bataljona V KNOU brigade, snage XII KNOU brigade, Banjalučki, Prnjavorski, Tešanjско-teslički i Crnovrški PO-ed bili su na proslavi prilikom formiranja XIV SBNOU brigade. — Istog ovog dana III bataljon V KNOU brigade sukobio se je sa četničkim bandama na Lipovcu. Borba je bila kraća i četnici su razbijeni. Sa naše strane nije bilo gubitaka. Njihovi gubici nepoznati.

18 oktobra. Jedna jedinica II bataljona V KNOU brigade [prilikom] pretresanja sela Vrbanje zarobila je jednog legionera. Zaplijenjen jedan jahaći konj i jedan karabin, kao i nešto municije.

20 oktobra. Jedna jedinica jednog bataljona V KNOU brigade prilikom pokreta prema Jošavki imala je manji sukob sa četnicima. Naš je jedan lakše ranjen. Zaplijenjen je jedan četnički karabin. Istog ovog dana napao je neprijatelj (Njemci i legija) na položaj jednog bataljona XII KNOU brigade oko V. Prnjavora. U napadu neprijatelj je raspolagao sa 4 tenka, ba-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5/2, k. 865.

cačima, brzometnim topom i sa dosta automatskog oružja. Borba je bila ogorčena i neprijatelj je uz pomoć jednog bataljona iste brigade protjeran.² Neprijateljski gubici nepoznati. Naša su tri mrtva druga i 4 ranjena. Ovog istog dana protjerane su četničke bande iz M. Prnjavora. — XIV SBNOU brigada prilikom pokreta preko četničkog sela Miškovaca imala je sukob sa jednom grupom četnika. Tom prilikom ubijena su dva četnika, i to: Branka Markozića, narednika četničke žandarmerije i Iliškovića (Liška) Jovana, I čet.[ničke] Ilovske čete — bataljona »Knez Arsen«. Zaplijenjen je 1 p. mitraljez, 3 puške, 2 pištolja i druge ratne spreme. U jednoj četničkoj kući pronađeno je oko 700 metaka. Ovog dana je ranjen komandir jedne čete ove brigade. Banjalučki PO-ed čistio je četnička sela od četničkih bandi ispod Čemernice: Solaje — Radjići — Kostići. Bilo je manjih sukoba sa četnicima. Tešanjski PO-ed u jednom zaseoku sela Ukrinice ubio je jednog četnika i jednog ranio. Zaplijenjena su dva karabina, 100 metaka i 2 bombe. Snage Crnovrškog PO-a u Jošavki pod Crnim Vrhom zarobile su jednog četničkog komandanta pozadine — Arseno Radoševca³ a jednog četnika teže ranile, koji je takođe uhvaćen. Zaplijenjena su 2 karabina i pištolj, oko 100 metaka, 2 vojnička odijela, oko 3.000 kuna i arhiva pozadinskog četničkog komandanta.

21 oktobra. U noći izvršena je akcija na neprijateljsko uporište u V. Prnjavoru.⁴ Akcija je uspjela. Borba je bila kraća i neprijateljski otpor je skršen. Zarobljeno je 48 domobrana. Zaplijenjeno je 36 karabina, 5 p. mitraljeza, 1 t. mitraljez, 5 strojnica, 3 pištolja, 20 bombi, 400 metaka, jedan mali bacač sa 11 mina, 25 komada čebadi, 30 ranaca i ostale ratne spreme. Za vrijeme ove borbe neprijatelj je imao 2 mrtva i 3 ranjena, dok su sa naše strane 3 druga lakše ranjena. Ovu akciju izvršio je jedan bataljon XII KNOU brigade, dok je drugi jedan bataljon iste brigade pri pokretu kroz sela Trnjani — Vranduk — Foča — Osinja našao bačen jedan t.feški mitraljez, 4 karabina, 1 strojnicu, 20 bombi, 600 metaka i nešto ostale vojničke spreme. Ovo su oružje i municiju bacali neprijateljski vojnici koji su uspjeli pobjeći bataljonu ove brigade koji je vršio akciju na V. Prnjavor. Jedna jedinica III bataljona XIV SBNOU brigade sukobila se je sa jednom četničkom drupom u selu Milankovićima i zarobila jedan karabin.

² Vidi film pod br. 3, snimak 685—687 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

³ Vjerovatno Radoševića

⁴ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 213 i film pod br. 3, snimak 694—695, MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

22 oktobra. Dvije čete jednog bataljona XII KNOU brigade izvršile su akciju na neprijateljsko uporište Komaricu. Poslije kraće borbe naši borci su uspjeli da upadnu u željezničku stanicu. Izvjesne snage neprijatelja uspjele su pobjeći. Zapaljena je željeznička stanica sa 25 vagona sijena. Zarobljena su 4 domobrana sa cijelom vojničkom spremom.⁵ Po završenoj akciji bataljon se vratio u pravcu V. Prnjavora, gdje je zarobljeno 7 domobrana. Zaplijenjeno je 5 karabina i jedan p. mitraljez. Istog dana jedna četa jednog bataljona XIV SBNOU brigade pronašla je jednu pušku u selu Kunova, dok se jedan četnik predao sa oružjem.

23. Jedan bataljon V KNOU brigade održao je zbor između naroda i vojske na kojem je prisustvovalo oko 1.000 ljudi, žena i djece.

24 oktobra. Snage Banjalučkog PO-a vodile su borbu sa četničkim bandama Laze Tešanovića i Drenovića,⁶ kojih je bilo oko 300. Četnici su napadali na Skender [Vakuf] sa svih strana. Borba se vodila oko 2 i po sata. Dok su naši uspjeli sa jedne strane da odbiju četnike, dotle su sa druge strane uspjeli prodrijeti u Skender i uspjelo im je zarobiti komoru odredsku. U ovoj borbi četnici su imali 2 mrtva i jednog ranjenog. Naši gubici: dva mrtva i jedan ranjen. Toga dana četnici su se zadržali u Skenderu oko nekoliko sata, koje su vrijeme iskoristili u pljački.

26/27 oktobra. Jedan bataljon XII KNOU brigade vršio je akciju na neprijateljsko uporište i željezničku stanicu Rudanka.⁷ Akcija je uspjela. Zarobljeno je 7 domobrana. Zaplijenjeno je 8 karabina, 1 t. mitraljez, oko 8.000 metaka i ostale spreme. Spaljena je željeznička stanica i sva postrojenja oko stanice. Jačina neprijatelja bila je oko 50 domobrana, koji su uspjeli pobjeći. Naši gubici: jedan teže ranjen. Neprijateljski gubici nepoznati. Jedna patrola Prnjavorskog PO-a našla je ovoga dana jedan karabin.

27 oktobra. II bataljon V KNOU brigade imao je omanje barbe sa četnicima. Tom prilikom ubijen je jedan četnik. Istog dana jedan bataljon XII KNOU brigade imao je borbu sa četnicima na Gojakovcu. Jedan drug je teže ranjen, koji je podlegao ranama. Neprijateljski gubici nepoznati.

29 oktobra. Jedna jedinica jednog bataljona XII KNOU brigade zarobila je 4 domobrana. Zaplijenjena su 3 karabina, 1 p. mitraljez. Istog ovog dana jedan bataljon XII KNOU bri-

^{5,7} Vidi dok. br. 158 i film pod br. 3, snimak 685—690, UDB — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

• Uroša

gade prilikom pokreta preko Karača — Vijačana — Dubrava imao je borbu sa četničkim bandama, koje su rastjerane. Toga dana jedna patrola iste brigade zaplijenila je jednu strojnicu.

30 oktobra. Četnici Crnovrške čet. čete predali su 5 karabina i jedan p. mitraljez Prnjavorskom PO-edu. Razoružani četnici pušteni su kući. Ovo su bili posljednji ostatci pomenute četničke čete, koji su ovoga puta likvidirani.

31 oktobra. Jedan bataljon XII KNOU brigade dočekaao je jedan neprijateljski vojnički voz, koji je dignut u zrak. Nakon kraće borbe zarobljeno je 17 domobrana, a zaplijenjeno 14 karabina, 2 p.mitraljeza, 1 strojnica, oko 500 metaka, nekoliko bombi i ostale spreme. Voz je potpuno uništen i potrgao je oko 100 metara pruge. Neprijateljski gubici su 2 mrtva domobrana i 5 željezničara. Sa naše strane nije bilo gubitaka.

Za ovo vrijeme ubijeno je 14, ranjeno [i] zarobljeno 90 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno 3 t. mitraljeza, 11 p. mitraljeza, 93 puške, 8 strojnica, 5 pištolja, 42 bombe, 10.000 metaka, 25 komada čebadi, 30 ranaca, nekoliko odijela i ostale vojničke spreme. Zapaljane su 2 željezničke stanice i poništena sva postrojenja oko istih. Uništena su dva voza i preko 25 vagona. Zaplijenjen je jedan mali minobacač sa 11 mina.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politomesar,
si. otsutan

Komandant,
p.pukovnik,
Šoša⁸

Josip Mažar

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 7
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVIRTE NOU DIVIZIJE
O BORBAMA KOD ZELJ. ST. BALTINA BARA
I O POSJEDANJU POLOŽAJA¹**

**STAB
VI KRAJIŠKE N.O. PARTIZANSKE
UDARNE BRIGADE
Br. si.
Dne 7.XI.1943 god.**

**ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOU JUGOSLAVIJE
Položaj**

Na sektoru koji drže naši bataljoni do sada nema nikakvih promjena.

U noći između 6 i 7 o.m. dijelovi našeg II i III bataljona izvršili su napad na željezničku stanicu Baltina Bara i željeznički most na rijeci Sani u Zegaru, ali u potpunosti nijesmo uspjeli.² Banda koja je branila most bili su većinom ustaše i žandarmi koji su se zavukli u specijalno izrađene bunkere kojima se nije moglo prići. Uspjeli smo zapaliti željezničku stanicu na Baltinim Barama i porušiti izvjestan dio pruge. U ovoj akciji gubitci kod neprijatelja još su nam nepoznati, dok je sa naše strane poginuo drug Mirko Kondić, vodnik iz III bataljona.

Na vaš dopis br. si. od 3.XI.1943 god.³ u kojem nas opominjete na izvještaj, da vas nijesmo obavijestili o nekom uništenom tenku, možemo vas obavijestiti o sljedećem: Nama je nepoznato, niti smo obaviješteni i od koga da je tenk uništen, samo znamo to, da su pošla tri tenka od Prijedora prema Sanskom Mostu i da je naš top sa Topića brda na iste opalio 5 metaka i tenkovi su se vratili nazad, a o nekom uništenju nikavih obavještenja nijesmo imali.

Prema naređenju Štaba korpusa, snage XIII KNOU brigade koje su imale zadatak da štite naše desno krilo od Maričke i Omarske, rokirale su se prema Sasinskoj cesti. Mi trebamo da povučemo naše snage, tj. da se rokiramo prema bataljonu XIII

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 17—9, k. 774.

² Vidi dok. br. 157.

³ Redakcija nije pronašla pomenuti dopis.

KNOU brigade koji drži cestu Sanski Most — Bronzani Majdan. Teren koji bi mi držali sa našim snagama previše je velik i biće nam snage mnogo razvučene, u slučaju neprijateljske intervencije nećemo moći brzo manevrisati pošto nam se dva bataljona nalaze na lijevoj strani rijeke Sane, dok su ova dva bataljona na istim položajima. Potrebno je vaše mišljenje: da li da prebacimo jedan bataljon sa lijeve strane Sane (rijeke) ili ćemo ostati sa ovim rasporedom do daljnjeg. Teren koji nam je dodijeljen, t.j. do ceste Bronzani Majdan — Sanski Most, kontrolisaćemo patrolama ukoliko bi neprijatelj vršio jače nadiranje na naše desno krilo; snage koje se nalaze prema Prijedoru bile bi u teškoj situaciji: neprijatelj bi nas mogao nabaciti na samu Sanu. Prema obavještenjima stiglo je u Prijedor pojačanje od 1200—1500 [pripadnika] legije i Njemaca, a osim toga nalazi se na Omarskoj 1 bojna⁴ sa još jednom satnijom, a većinom su Hercegovci koji su dobro naoružani.

Ukoliko bi se mi sa našim snagama duže vremena ovdje zadržavali potrebno bi bilo uputiti neke snage koje bi štatile pravce Ljubija — Prijedor i Prijedor — Sanski Most, da bi mi mogli naše snage koncentrisati i vršiti manje akcije na pruzi Banja Luka — Prijedor, inače ovako ne dozvoljava razvučenost snaga.

Očekujemo vaše mišljenje o svemu ovome.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Ratko³

Komandant — major
Roco⁸

(M.P.)

⁴ Odnosi se na Prvu bojnu Trinaeste lovačke pukovnije. Vidi dok. br. 14/1—38, k. 57, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Novaković

⁸ Uroš Bogunović

UPUTSTVO POLITIČKOG KOMESARA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 7 NOVEMBRA 1943 GOD. POLITIČKIM KOMESARIMA NOP ODREDA ZA RAD I SPROVOĐENJE POLITIČKE LINIJE¹

**ŠTAB
X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE**

Pov. br.: 44
7 novembra 1943 god.
s. *Vrba*

POLITIČKI KOMESAR:

POLITIČKIM KOMESARIMA PARTIZANSKIH ODREDA

Pojavom naše brigade na terenu Hercegovine, a po sredi- vanju prilika unutar jedinice, koristiti povoljan razvitak vojno- političke situacije u zemlji i svijetu, stvarano² uslove opšteg narodnog ustanka protiv okupatora i njegovih pomagača. Sva- kodnevnim prilivom novih boraca u brigadu mi smo udarnu snagu naše brigade podigli visoko i danas plaćenici okupatora kao i okupator nisu u stanju da nam se ozbiljno suprotstavljaju na otvorenim terenima. U svim dosadašnjim bitkama, od našega dolaska, sa okupatorom i njegovim pomagačima mi smo izašli kao pobjednici.³ Nanijeli smo im ogromne gubitke, došli smo do velikog ratnog plijena i očeličili naše borce uspješno vode- nim operacijama.

Izdajnici našega naroda četnici srozali su svoju izdajničku ulogu na špijune i organizatore represalija prema rodoljubima i rodoljubivim selima. Poslije velikih lekcija koje je naša bri- gada dala odvratnim Švabama i njihovim plaćenicima četnicima i ustašama, oni se ne usuđuju da prave ispade i zvjerstva u rodoljubivim selima ukoliko se nalazi neposredno tu ili pak u neposrednoj blizini naša brigada, koja je uvijek gotova da zaštiti interese poštenih seljaka i građana.

Usljed toga nameće se potreba formiranja **Partizanskih odreda**⁴ koji će kontrolisati oslobođenu teritoriju, štiteći seljake

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11/6, k. 1147—II.

* Vjerovatno: stvorene.

⁵ Opširnije o borbama Desete hercegovačke NOU brigade po do- lasku u Hercegovinu vidi dok. br. 15 i 16.

¹ U novembru je na teritoriji Hercegovine formirano više NOP odreda, među kojima su bili i ovi: »Južnohercegovački, Sjevernoher- cegovački, »Bišina« i »Nevesinjska puška«. Opširnije o tome vidi dok. br. 37 i 42.

i sela, kao i čitave srezove od pobješnjelih i očajnih bandi, koje vide da su vezale svoju sudbinu sa sudbinom propadajućeg fašizma. Na taj način brigada će biti u mogućnosti opsežnog i koncentričnog operisanja u cilju širenja slobodne teritorije, gdje već ozbiljno treba pristupiti organizovanju **Narodne vlasti**.

Zahvaljujući tome da je okupator u Hercegovini pomoću svojih vjernih slugu uspio da nametne apsolutno gospodstvo narodu Hercegovine gušenjem svake slobodoljubive misli, ubijanjem i interniranjem najboljih sinova naroda Hercegovine, razumijevanje i politička svijest nije na zavidnoj visini. Uslijed toga politički komesari, kako po bataljonima u brigadi, tako po četama i bataljonima u odredu, a u narodu posebno, treba da razviju **mного intenzivniji politički rad**, kako bi se svijest (politička) u vojsci i u narodu podigla.

Dakle, treba uporno objašnjavati našu političku liniju najširim masama kuda prolaze naše jedinice. Treba izbjegavati svaka šabloniranja o radu, a više voditi računa o konkretnim prilikama i problemima ljudi sa kojima se radi.

Politički komesari odreda treba da se svestrano upoznaju sa svim problemima borbe, koji se nameću i traže svoja riješenja. Njih je mnogo i treba biti budan, samoinicijativan i odlučan te ih riješavati onako kako to nalažu interesi borbe, strogo vodeći računa o zaštiti ugleda naše vojske i njenog povjerenja koje uživa u narodu.

Pored ostalih problema o kojima su dužni da vode računa politički komesari odreda, svestrano se zauzimajući da ih pravilno riješe, navodimo slijedeće:

1. Politički sektor:

— U cilju uzdizanja političke svijesti kod boraca po bataljonima i odredima, treba organizovati proučavanje teoretskog materijala iz oblasti nauke marksizma-lenjinizma, kao i tekućeg političkog materijala, radi bolje orijentacije i pravilnijeg sprovođenja naše političke linije u datim periodima. Ova prorada treba da se izvrši prvo u užem krugu, da se organizuju referenti po svim tim pitanjima pa tek onda da se izade pred četu odnosno bataljon, gdje će referent, bilo da se neposredno koristi literaturom po tim pitanjima ili pak prema pribilješkama koje on napravi, da iznosi svoja izlaganja po toj temi. Treba težiti

da u proradi materijala realno učestvuju svi prisutni, razvijajući interes na sve moguće načine, razbijajući začau-renost i svako ustručavanje [od] davanja pitanja ili pak učestvovanja u samoj diskusiji, koju treba bezuvjetno organizovati poslije samog izlaganja. Na tim teoretsko-političkim sastancima treba proradivati obavezno sav tekući materijal, sve naše listove koji izlaze danas, kao: saopštenja, brošure, letke, progla-se i tome slično. Isto tako treba organi-zovati dobivanje i čitanje a i komentari-sanje radio-vijesti.

Pored političkog rada u jedinica-ma, isto tako treba organizovati politič-ki rad na terenu sa narodom. U tom cilju treba se naročito koristiti tekućim političkim materijalom, radio-vijestima, uporno objašnjavajući seoskim masama pravednost naše borbe, nužnost svestranog zalaganja i žrtvovanja, ukazujući na izdaju gospode koja je odbjegli u najtežim danima istorije našega naroda. Radi toga što je izdajnička gospoda organizovala kapitulaciju, olakšala i pomagala okupaciju, sijući sjeme brato-ubilačkog rata, nemaju pravo povratka u našu zemlju, sem pred narodni sud, koji će im dodijeliti ono što su svojim izdajničkim radom zaslužili. U to treba uvjeriti mase sa kojima se dolazi u kontakt i sa kojima se radi.

Dakle, u svakom selu i gdje i naj-manje bivakuje jedna jedinica treba organizovati sastanke sa seljacima, na kojima ih redovno upoznavati sa situ-acijom, kao i događajima u svijetu i kod nas. Oštricu svoje borbe treba okretati, kako u agitaciji, tako i u akci-jama odreda, prema izdajnicima našega naroda — četnicima, koji ugrožavaju našu pozadinu, koji slabe zamah naše borbe i otežavaju sređivanje prilika na terenu.

Unutar svih naših jedinica, pa i odreda, kao minimum treba održavati redovno **dva sastanka nedjeljno**. Naravno, isključujući tu čitanje radio-vijesti i rješavanje drugih sitnijih poslova. Dakle, *sastanke teoretsko-političke prirode* na kojima će se prerađivati naša literatura i tekući politički materijal na način koji je već naveden gore. Dalje, *sastanke organizaciono-praktične* na kojima će se svestrano pretresati svakodnevna pitanja iz života, rada i borbe date jedinice, težeći da se pravilno uoče svi propusti učinjeni u minulom razdoblju, ukazujući na način njihovog rješenja. Isto tako na tim sastancima treba ukazivati na pozitivne strane, kako pojedinaca, tako i čitave jedinice. Dakle, treba organizovati da se naši borci uče kako na svojim grješcima tako isto na pravilnostima i pozitivnosti pojedinaca ili pak grupe. S obzirom da su novopridošli borci doskoro bili u nenarodnoj vojsci (četnicima) nije isključeno da još uvijek sobom nose osobine nenarodne vojske. Te negativne osobine treba i jedino se mogu radikalno otklanjati na tim organizaciono-praktičnim sastancima.

2. Kulturno-prosvjetni sektor:

— Treba biti načisto s tim da **bez** kulturnog uzdizanja nema ni uspješnog razvijanja političke svijesti. Toga radi pitanju uzdizanja kulturnog nivoa treba posvetiti mnogo veću pažnju nego što je to dosad bio slučaj.

U svim jedinicama odreda, počevši od čete pa završavajući odredom, pored političkih komesara treba da postoje tijela koja će, uz saradnju, pa i rukovodstvo komesara organizovati i rukovoditi tim radom.

Svaka jedinica treba biti osposobljena da organizuje priredbu na kojoj pored ostalog dijela programa u prvom redu treba govoriti kako o lokalnoj,

tako i uopšte o **svjetskoj situaciji**, otvarajući perspektive skore pobjede nad mrskim okupatorima i njihovim slugama. Ostale tačke trebaju se sastajati iz nekog »skeča« koji mora imati politički sadržaj i koji će biti u skladu naše političke linije. Daljnje tačke programa treba da budu pjesme, recitacije, solo ili grupne, i tome slično. Što se tiče prosvjetnog uzdizanja težište treba prebaciti na upoznavanje bar u osnovnim crtama sa prirodnim naukama, kako bi borci prirodne pojave pravilnije tumačili. Isto tako treba pristupiti likvidaciji nepismenosti u samoj jedinici. Tijela koja rukovode kulturno-prosvjetnim radom, uz pomoć političkih komesara, jesu kulturno-prosvjetni odbori sastavljeni od drugova boraca koji su najvičniji u tome poslu i koji pokazuju najviše interesovanja.

3. Služba snabdijevanja: — Pitanju snabdijevanja politički komesari po bataljonima i odredima treba da poklone najveću pažnju, strogo vršeći kontrolu nad onima koji vrše snabdijevanje, a koji su često puta skloni greškama. Snabdijevanje se vrši putem: a) konfiskacije, b) rekvizicije i c) dobrovoljnim prilozima. Mjere konfiskacije preduzimaju se od već izraženih i oglašanih narodnih neprijatelja, koje će, prema njihovim nedjelima, narodnim neprijateljima oglašavati ovaj Štab. Ukoliko se već vrši odobrena konfiskacija od narodnih neprijatelja, mi smo dužni da ostavimo izvjestan minimum za izdržavanje porodice oglašenog izdajnika. Mjera rekvizicije obuhvata sve seljake i građane prema njihovim imovnim stanjima. Snabdijevanje na bazi dobrovoljnih priloga treba koristiti u granicama mogućnosti.

Snabdijevanje treba vršiti preko Narodnooslobodilačkih odbora. Ukoliko oni ne postoje, treba *neodložno* pristu-

piti njihovom formiranju putem izbora, težeći da u njih uđu ljudi koji su svojim dosadašnjim radom pokazali vjernost borbi koju vodi Narodnooslobodilačka vojska. Istina da je vjernost osnovni uslov da neko može biti predstavnik narodne vlasti, ali nije pak jedini. I tamo gdje nemamo potpunu i stalnu kontrolu i zaštitu terena po našim jedinicama, mi treba da organizujemo N.O.O. Ukoliko oni ne mogu biti javni, onda treba da postoje tajni u nužnim granicama.

Politički komesari odreda treba da organizuju **kampanju zimske pomoći za naše jedinice**. Ta pomoć trebala bi se ispljiti pored redovnog i putem dobrovoljnog prikupljanja vune-nih stvari koje su nam već s obzirom na hladnije dane svaki dan potrebnije. Pored ostalog u prvi red bi došle čarape, gete, rukavice, džemper i pa i sukno.

Pri tome treba strogo voditi računa o ekonomisanju, kako bi na taj način dokazali da mi štitimo narodne interese i da mi ne dozvoljavamo nesavjesno rasipanje narodne imovine.

U akciji ili van akcije ni po koju cijenu ne smije se dozvoliti da pojedini borci samovoljno prisvajaju stvari koje im se svide, pa makar to bilo od okupatorskih vojnika ili njihovih slugu. Sav plijen do kojeg se dođe, pa makar on bio i neznan, treba da se preda političkom komesaru, a ovaj će prema uviđavnosti i potrebama da dodijeli kome treba i ko je najzaslužniji. Na ovaj način otkloniće se ona opasnost koja je koštala mnoge naše drugove na taj način da su oni zaboravljali osnovne vojničke zadatke pred željom da se dočepaju do pištolja, sata, ranca itd. od neprijateljskih vojnika. Dakle, sve se predaje političkom komesaru bataljona ili odreda, a koji strogo vodeći računa o potrebama i pravednosti raspodjeljuje u prvom redu onim koji su primjer discipline, požrtvovanja i vjernosti. Ovakav stav po tim pitanjima treba objasniti borcima, kako bi, prvo, vodili računa o zadacima koje dobiju pojedinci ili pak čitave jedinice, i drugo, kako bi uočili da disciplinovani i požrtvovani borci uživaju bolji, glas kod rukovodilaca i da im oni odaju priznanje u formi poklona, davajući potstrek ostalim da ispunjavaju te uslove.

4. Sanitet i higijena:

— Ovaj sektor svi rukovodioci a naročito politički komesari ne smiju zapustiti. To u toliko prije što su nebudnost i nepravilan stav mnogih rukovodi-

laća i baraca po pitanju saniteta i higijene doveli u težak položaj ne samo pojedince nego i čitave jedinice. Skoro jednako da smo imali izbačenih iz stroja od vatrenog neprijateljskog oružja kao i od raznih zaraznih bolesti. Da bi otklonili tu opasnost, sanitetsku službu unutar jedinica treba dobro organizovati i stalno je kontrolisati i pomagati. Spremanje hrane treba stalno kontrolisati, kao n.pr. čistoću suda, vode, kuhanja, kuhare u kuhinji i drugo. Pranje veša boraca treba da se sprovodi planski i organizovano. U svim mogućim prilikama svakoga dana treba borci da se umivaju, a periodično što češće da se kupaju. Svaka četa treba da ima po jednu bolničarku, koja neće biti preopterećena drugim dužnostima koje će [joj] onemogućiti izvršavanje svojih dužnosti, koje se ne sastoje samo u previjanju ranjenih drugova.

Politički komesari zajedno sa bolničarima kao i ostali rukovodioci treba da sprečavaju zalazak boraca po kućama gdje ima zaraznih bolesti.

5. Disciplina:

— Kako unutar brigade, tako i **unutar** odreda treba zavesti željeznu disciplinu, koju treba bazirati na svijesti boraca. U tom smislu treba objašnjavati da je naša disciplina — disciplina zajedničkih interesa i borbe, a ne knute i terora i slijepog pokoravanja. Usljed toga disciplini koja vlada i koja je svojstvena narodnim vojskama mora da se pokoravaju svi borci, pa i rukovodioci. Treba zavesti obavezno **pozdravljanje svih vojničkih i političkih rukovodilaca Narodnooslobodilačke vojske, bez obzira iz koje su jedinice.**

Naša disciplina mora biti izražena u načelima budnosti, samoinicijative, energičnosti i nemilosrdnosti prema neprijatelju. Dakle, ona mora biti izražena u opštem vojničkom držanju bo-

raca Narodnooslobodilačke vojske. **Tu** treba da je zastupljena i forma i sadržaj.

U slučaju eventualnog dužeg zadržavanja na jednom terenu, treba **zavesti i egzercir kao i tjelesne vježbe i vojničku obuku**. Tada treba usavršavati svoja znanja u rukovođenju svim vrstama oružja kojim se raspolaže, istovremeno upoznavajući sa dejstvom neprijateljskih oružja, kako bi najlakše mogli izbjeći gubitke.

6. Moralno stanje i borbenost:

— Od moralnog stanja boraca u jedinici u znatnoj mjeri zavisi i vrijednost iste. Zato uzdizanje borbenosti kod boraca jeste jedan od važnih zadataka političkih komesara. U postizanju tog tako važnog zadatka također treba imati dosta plana. Treba se upoznavati sa svim problemima koji interesuju i tište borce, dati im na sva ta pitanja pravilan odgovor znači moralno ozdravljenje i oživljavanje — razbijanje depresija. U težim situacijama treba organizovati diskusiju, koja razbija malodušnost, učmalost i začaurenost i neinteresovanje, kako o događajima koji se odvijaju u neposrednoj blizini, tako i onima u svijetu, ako imaju značaj i [za] nas i za našu borbu. Naravno da u izvjesnim okolnostima, i u izvjesnoj mjeri, moral boraca zavisi, pored ostalog, i od toga koliko rukovodioci posvjećuju brige urednom smještaju, ishrani, higijeni i vaspitanju boraca. Pravilna i redovna ishrana boraca pretstavlja ozbiljan faktor za svaki rad u jedinici (vojnički, politički, kulturni itd.), te prema tome treba se odnositi kako to sama stvar zaslužuje. Pod ovakvim ekonomskim prilikama svi naši borci u odredima, pa i brigadi, ne smiju gladovati. Pored teoretskog objašnjavanja svih tih pitanja treba ličnim praktičnim primjerima ukazivati borci-

ma na pravilno držanje kako u borbi, tako i van borbe.

7. Odnos prema narodu: — Ako bi postali ravnodušni prema tome kako se pojedinci ili čitava jedinica odnosi prema narodu, onda bi samim tim aktom nužno prestali biti ono što jesmo i što moramo biti. U borbi, maršu, odmoru i u kojoj drugoj prilici svaki borac mora biti svjestan da pripada vojsci, koja je nikla iz narodnih potreba. Mora biti svjestan krupnih odgovornosti i dužnosti, koje je obavezan da riješava kao borac N. O. Vojske. Znači da svoje držanje, kao i postupak nužno mora da uskladi i da ih gleda kroz prizmu narodnih interesa i današnje oslobodilačke borbe koja se vodi za ljepši i pravedniji život. U ovome pogledu politički komesari treba da sprovode strogo kontrolu kako ne bi došlo da postupci pojedinaca krnje ogromnim žrtvama stečeni ugled i poštovanje kako od strane našega naroda tako i od svih slobodoljubivih naroda.

8. Mobilizacija:

— Da bi u potpunosti mogli ispuniti zadatke koji se postavljaju pred nas, pitanje mobilizacije treba ozbiljno pretestiti i sprovesti u djelo. Iako nijesu naši neprijatelji, van svete Narodno-oslobodilačke borbe u Hercegovini nalaze se još mase ovom borbom neobuhvaćenih mladih ljudi, koje treba uvjeriti u potrebu hitnog stupanja u redove N. O. Vojske, koja je već osigurala pobjedu nad mrskim okupatorima i njihovim pomagačima. Odredi treba da mobilišu sve mlade ljude da bi zatim jednim dijelom slali ih u brigadu od koje će prema potrebama dobivati i vojničkih i političkih rukovodilaca. U prvom redu odredi treba da mobilišu tamo gdje bataljoni i brigade još nijesu imali znatnih uspjeha u ovom pogledu, kako bi izvršili mobilizaciju na način koji je njima pristupačniji (u odrede).

Odredi moraju da žive punim vojničkim životom. Po pitanju izvjesnih i zamašnih akcija oni imaju pravo na mobilizaciju naoružanih seljaka koji uslijed fizičkih, ekonomskih ili pak nekih drugih razloga ne mogu biti kao stalni borci odreda. Po završenoj akciji takve otpuštati s tim da pod uslovom opet eventualnih akcija budu spremni.

9. Obavještajna služba: — Kod vojske koja je shvatila značaj obavještajne službe ne može se desiti nikakvih iznenađenja, a samim tim i rđavih posljedica koje takva iznenađenja nose sobom. Drugo, što se poznavanjem neprijatelja, njegovih snaga, rasporeda i namjera može pronaći najslabije mjesto gdje ga treba žestoko lupiti i to tako da on ne bude u stanju iskoristiti sve svoje snage u cilju odbrane ili pak napada. Ukoliko u izvjesnim situacijama neprijatelj priprema eventualni napad, mi poznavajući njegove namjere i raspored bićemo u stanju procjeniti da li primanje borbe nama ide u račun ili ne. Iz ovog svega vidi se da obavještajna služba predstavlja važan faktor u pravilnom vođenju operacija svih, pa i najmanjih jedinica. Prema tome ovome pitanju pokloniti više pažnje i to ne na parče i slučajno, nego to pitanje solidnije organizaciono postaviti, ne žaleći truda niti pak materijalnih sredstava. Svugdje i na svakom mjestu treba pronalaziti lica koja će smatrati svojom dužnošću obavjestiti najbližu jedinicu N. O. Vojske o svemu onome što se dešava u neposrednoj blizini njegovog stanovanja, a naročito o radu izdajnika našega naroda — četnika, kao i o radu i namjerama njihovog gospodara njemačkog okupatora. Dakle, u svim jedinicama treba da postoji neko (jedno ili pak više lica) lice koje će se najviše posvetiti ovome pitanju. Oni u prvom redu treba da se upoznaju sa

snagom, radom i namjerama svih vrsta neprijatelja, kako onih spolja, tako isto onih koji su se **uvukli silom okolnosti ili pak sa određenim zadatkom u redove Narodnooslobodilačke vojske ili u neki od partizanskih odreda.**

Svaku neprijateljsku aktivnost, a naročito onu koja se odvija na oslobođenom teritoriju moramo brzo uočiti i još brže i energičnije intervenisati.

10. Akcije:

— Odredi moraju da biju neprijatelja svugdje i na svakom mjestu, kao grom iz vedra neba. Zato odredi imaju tu prednost što su lake i brzo pokretne, a treba da budu i udarne jedinice. U rukovođenju svojih operacija dužni su da razviju svestranu samoinicijativu udarajući po neprijatelju gdje je on najosjetljiviji a i gdje se ne nada. Uništavanje telefonskih linija kojima se služi okupator, napadi na komunikacije, onemogućenje zločinačke aktivnosti četničkih bandi, razbijanje njihovih zborova, hvatanje njihovih veza, kurira, razgolićavanje njihovih jataka (pomagača), branjenje sela koja su dala boraca u brigadu i odred, te kao i mnoge druge su dužnosti odreda. Štabovi odreda dužni su da svoj rad koordiniraju sa ostalim jedinicama kako u vojničkom tako i političkom, pa i ekonomskom poslovanju. Sve što sazna preko svojih organa, veze i obavještajne službe o radu i namjerama kao i o snazi neprijatelja treba najhitnije da dostavlja, kako ovome štabu tako isto i najbližoj jedinici naše vojske.

Odredi su dužni da obezbijede ličnu slobodu i nepovredivost stana. Svako hapšenje bez prethodno prikupljenih podataka i pretresanje stanova kvari ugled našoj borbi i slabi vezu između naše vojske i naroda. Samim tim pogoršavao bi se naš politički položaj. Radi toga ni jedan seljak ili građanin ne

smije biti lišen slobode ili mu se vršiti pretres kuće ili stana bez prethodno prikupljenih dokaza i činjenica koje govore o njegovoj krivici.

Štabovi odreda u svim svojim zadacima vojničke i političke prirode treba da se konsultuju, zajednički uočavaju i riješavaju sve probleme sa političkim radnicima na terenu. U tome treba postići maksimum uzajamnog razumijevanja i pomoći.

11. Kadrovi:

— ... rukovodioci moraju poznavati sve, a naročito one drugove mlade borce, koji su od razvitka i kojima treba pokloniti punu pažnju, kako bi od njih što prije stvorili čvrste i iskusne rukovodioce, koji će biti kadri dati narodu i Partiji ono što već danas obećavaju.

Odabiranjem mladih boraca, punih poleta i zdrave ambicije kao i želje za više znanja, koji će sa ljubavlju da prenose sve ono što su naučili na druge, mi ćemo poklanjajući im veću pažnju pravilno riješavati pitanje bržeg i pravilnijeg uzdizanja kadrova. Oni se moraju svakodnevno i planski uzdizati, kako bi bili u stanju obuhvaćati mase i sa njima rukovoditi. Sa mladim boricima koji pokazuju znakove da će se brzo uzdizati treba vrlo oprezno postupati upoznavajući do u tančine njihove pozitivne i negativne strane, vješto i uporno otklanjajući strana shvatanja i nedostatke. Od toga kako se danas odnosimo po tom pitanju zavisi ukoliko ćemo sutra obuhvatiti i rukovoditi masama koje su došle, koje dolaze i koje će doći. Sa njima u svim granicama mogućnosti, radi bržeg uzdizanja, treba održavati kurseve, kojima će rukovoditi teoretski bolje potkovani drugovi.

Po svim ovim tačkama i ovim redom politički komesari odreda dužni su da svakih 15 dana redovno podnose izvještaje. Isto tako politički komesar odreda treba da obaveže političke

komesare četa i bataljona da im oni podnose redovan izvještaj. Pored ostalog u izvještaj treba unijeti koliko je bilo konferencija organizaciono-praktičnih i teoretsko-političkih unutar četa, bataljona i odreda. Kakvi su rezultati bili tih konferencija? Koliko se borci interesuju i o čemu? Koliko je bilo konferencija sa narodom? Koliko je bilo prisutnih? Sa kakvim se rezultatima završila ista? Kakav je bio dnevni red? Koliko je formirano narodnooslobodilačkih odbora? Kako rade? U čemu bi ih vi trebali najviše pomoći? Sta su vaši predlozi? itd. itd.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Cedo Kapor

BR. 33

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE GRUPE DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 7 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA SEKTOR DZINOVA MAHALA — BABJA GL.¹

**STAB
II UDARNE GRUPE X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE**

7 novembra 43 g.
selo Biograd
u 14 časova

(Sekcija Nevesinje 1 : 100.000)

Z A P O V I J E S T

U toku sinoćnjeg pokreta naših snaga na prostoriju Biograda, neprijatelj je ispoljio svoje dejstvo od Vranikuća—Kuline i Selakovića, neprijatelj je bio protjeran. U toku današnjega dana neprijatelj je napadao koncentrično na Selakoviće od pravca Kuline i Mucalovića. Naš »4« [bataljon] je vodio borbu u toku dana i odbio neprijateljske napade, zarobivši 5 četnika.¹

Prema dobijenim izvještajima, slabije neprijateljske snage nalaze se na Babja Glava (k. 1028) — Križevac (k. 981) — Čulino Brdo i Debelo Brdo (k. 978). Pošto je potrebno da tim

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 21—2, k. 1147—II.

¹ Vidi dok. br. 46

tačkama naša grupa u toku noći ovlada, radi izvršenja sutrašnjeg zadatka,

NAREĐUJEMO:

1. — »4« Po prijemu ovoga naređenja sa snagama čitavog bataljona preduzeti energično rastjerivanje četničkih bandi i ovladati Selakovićima, Džinovom Mahalom, a po razbijanju četnika na tome prostoru sa obezbjeđenjem povući se pravcem Selakovići—Pošćenje—Milošev Do i dalje najpogodnijim putem za Guberaš, gdje se smjestiti, postavljajući obezbjeđenja na Vijenac (k. 1031) i na k. 1001 (sjeverozapadno od Miloševog Dola).
2. — »6« Preduzeće napad sa dvije čete pravcem Okruglaš (k. 893) — Zidak, s tim što će ovladati k. 950 (južno od Radići) i Babjom Glavom (k. 1028), a sa jednom četom zauzeti Kuline. Ukoliko bi neprijatelj sa Kulina izrazio jači otpor, ovu četvu potpomognuti od Žitka bočno. Po ovladivanju ovim tačkama, bataljon će krenuti sa obezbjeđenjem pravcem za selo Sabljaču, gdje će se smjestiti postavljajući obezbjeđenje na k. 1039 — k. 873 (sjeverozapadno od Zaklopac), izviđajući prema Bukovici (k. 1121 i k. 1127).
Napad preduzeti tačno u 17 časova.
3. — »9« Po dolasku komora («4« i »6«) preduzeće pokret pravcem Guberaš—Kule (Udrežnje), gdje će se smjestiti postavljajući obezbjeđenja (bliža) u pravcu Vilenjaka i Dubine, ali prethodno uputiti jedan vod na Vijenac, koji će se zadržati sve do prolaska komora i bataljona, a potom ga povući u sastav bataljona.
4. — Štab grupe smjestiće se u kuće kod crkve sv. Ilije, poslije smještaja bataljona na svojim prenočištima, a u toku samoga napada biće sa našim »6«, gdje slati izvještaje.
5. — Odmah po prijemu ovoga naređenja, a pošto vojnici večeraju, »4« i »6« uputiće svoje komore, a »6« i bolnicu u selo Milošev Do u sastav »9«. Komore »4« i »6« ostaće u selu Guberaš, gdje će dalje dobiti naređenje.
6. — Bolnica će se smjestiti kod ovoga Štaba od crkve (Udrežnje).
7. — U toku svoga napada starješine će držati čvrsto jedinice u svojim rukama i nikako ne smiju dozvoliti miješanje jedinica. Otvarati vatru samo po naređenju starješina, a u načelu je ne otvarati, već težiti da se prikriveno privučete do neprijateljskih položaja. Iz-

vještaji treba da budu kratki, jasno napisani i da stignu na vrijeme. U izvještaj staviti jačinu neprijatelja, čime je naoružan, njegovo mjesto i sastav, šta radi i čas kada je izvještaj poslat. U izvještaj stavljati svoje predloge.

8. — Znaci raspoznavanja i ugovoreni po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Spiro³

Načelnik,
Drago⁴

Komandant,
Obren⁵

BR. 34

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 8 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA DESETE NOU DIVIZIJE I PRVE PROLETERSKE BRIGADE ZA RASPORED JEDINICA I SPREČAVANJE NEPRIJATELJSKOG PRODORA U VRBASKU DOLINU¹

**STAB I PROLETERSKE UDARNE
DIVIZ. NOVJ**

Br. 322

8. nov. 1943 god.

ŠTABOVIMA:

X DIVIZIJE²

I PROLETERSKE BRIGADE

U smislu direktive Vrhovnog štaba NOV i POJ³

n a r e đ u j e s e :

1. — U slučaju da neprijatelj poduzme od Travničkog sektora operacije u pravcu Vrbaske doline, jedinice I ProleTERSKE brigade i X Udarne divizije moraju mu to onemogućiti.⁴

⁵ Srzentić

* Đukanović

⁵ Ivković

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 11/2—2, k. 705.

² Radi koordinacije operacija po jednom planu na prostoriji Travnik, Zenica, Kiseljak, Bugojno, Vrhovni štab NOV i POJ izdao je direktivu Štabu Prve proleTERSKE divizije da uskladi dejstva Desete NOU i Prve proleTERSKE divizije. (Prema izjavi pukovnika Mesuda Hotića, koji je u to vrijeme bio načelnik Štaba Desete NOU divizije). Bliže o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 38.

* Redakcija nije pronašla pomenutu direktivu.

⁴ Vidi dok. br. 58, 70, 93 i dok. pod reg. br. 9/2, k. 853, u arhivi Vojnog istorijskog instituta.

U tom cilju izvršiti sledeći raspored snaga:

a. — Na zatvaranju pravca Travnik—Jajce i Travnik—Donji Vakuf postavljaju se dve brigade i to:

— VII Krajiška brigada smeniće I Proletersku brigadu i postaviti se na sektoru Paklarevo—Turbe—Pulac—Đakovići.

— I Proleterska brigada, čim bude smenjena, postaviće se kao rezerva na prostoru Komar—Gradina—Oborci.

b. — Travnički partizanski odred zatvaraće pravac Travnik—Rastovo i dejstvovati na komunikaciju Travnik—Han Kumpanja.

c. — IX Krajiška brigada ostaće na dosadašnjoj prostoriji dejstvujući na komunikacije južno i jugoistočno od Busovače.

2. — Sve jedinice razviće što bolju obaveštajnu službu, a Travnički odred i IX Krajiška brigada moraju stalno svojim izviđačkim delovima biti na komunikacijama. O svakoj promeni i neprijateljskim pokretima najhitnije će izveštavati susedne jedinice i ovaj Štab.

3. — I Proleterska brigada ostaviće svoj protivkolski top 37 mm na sektoru i privremeno pod komandom VII Krajiške brigade. Na ovaj sektor uputićemo i veliki protivkolski top 50 mm.

4. — Jedinice na ovim zadacima postaviti što pre.

5. — III Proleterska brigada ostaće i dalje kao opšta rezerva na sektoru Bugojno—Kupres.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
M.⁵ Todorović

Načelnik, potpukovnik,
Vaso Jovanović

K o m a n d a n t
general-major,
Koča A. Popović

⁵ Mijalko

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
8 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA
POJAČANJE IZVIĐAČKE AKTIVNOSTI NA SEKTORU
BUSOVACA—FOJNICA¹**

STAB I PROLETBRIGADE

Br. 6/4
8 novembra 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA

1. Od Štaba divizije dobili smo telefonsko obaveštenje koje glasi:

»Jedna jaka motorizovana kolona² prodrla je od Kiseljaka do Busovače. Kolona je prolazila juče čitavo popodne. Druga manja motorizovana kolona u jačini od 70 kamiona i 6 tenkova ušla je u Fojnicu,³ a došla je sa pravca Kiseljak—Sarajevo.

2. U vezi sa prednjim potrebno je da bataljoni na svojim pravcima pojačaju izviđačku i obaveštajnu službu. Bataljoni će međusobno održavati vezu i u slučaju neprijateljskog ispada na pravcu bilo kojeg bataljona susedni bataljon preduzeće samoinicijativnu intervenciju bez čekanja naročitog naređenja od Štaba brigade. O svim novostima bataljoni će hitno obavješta-
vati ovaj Štab.

3. Primećeno je da u poslednje vreme naši borci bez potrebe troše veću količinu municije. Izgleda da na ovo pretpostavljene starešine uopšte ne obraćaju pažnju i ne nastoje da to spreče, tako da borci pucaju kad god im se prohte. Nastojte da ovu rđavu naviku naših boraca iskorenite i borce vaspitajte tako da ne smeju ni jednog metka ispaliti bez odobrenja pretpostavljenog starešine.

4. Svi bataljoni će dati po jednog najboljeg tovarnog konja za brdsku artiljeriju naše divizije. Za konje će doći drugovi iz Art. divizionu kod bataljona i oni će lično konje izabrati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab I Proletbrigade
komandant — potpukovnik,

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 25/1—3, k. 709.

² Vidi film pod br. 3752—753 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGADE OD 8 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVIRTE NOU DIVIZIJE O BORBI OKO OTOKE¹

ŠTAB
VIII KR. N.O.U. BRIGADE
— 4 N.O.U. DIVIZIJE —
Br. si.
8. XI. 1943

ŠTABU IV DIVIZIJE 5 KORPUSA NOVJ

Položaj

Dostavlja vam se operativni izvještaj o akciji izvedenoj na neprijateljsko uporište Otoka,² a prema naređenju štaba te divizije broj 463 — str. pov. od 5. XI. 1943 godine.³

Akcija otpočela u 23 časa i 10 minuta. Akcija je trebala početi u 23 časa. Ova se razlika vjerovatno pojavila usljed časovnika iako su svi časovnici prilikom izdavanja zapovijesti poravnani.

Neprijateljske snage:⁴...

Neprijateljske snage su ustvari jače i to:

Stražbenica: posada 60 domobrana i 7 Nijemaca. Naoružanje isto plus 1 brdski top.

Tomića brdo: posada oko 200 ljudi, od kojih 15 Nijemaca, naoružanje isto.

Šošića brdo: posada 60 ljudi, naoružanje nepoznato.

Mračaj: posada oko 20 ljudi, naoružanje nepoznato.

Kajtazići: posada jedna satnija sa nešto Nijemaca.

Zadatak VIII brigade:⁵...

Plan napada u I bataljon ove brigade napada sa jednom vezi gornjeg četom sa sjeverne i istočne strane Stražbenicu. zadatak: Sa druge dvije čete u vidu klina prodire između k. 371 (Stražbenica) i k. 321 (Tomića brdo).

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 22—1, k. 776.

² Borba je vođena sa dijelovima 373 divizije. U izvještaju (radiogramu) pomenute divizije od 8 novembra 1943 god. Petnaestom brdskom korpusu javlja se o žestokim borbama kod Otoke i Rudica i o pristizanju pojačanja. Vidi dok. br. 156.

³ Vidi dok. br. 23.

^{4,5} Redakcija je iz izvještaja izostavila onaj dio koji govori o neprijateljskim snagama i o zadatku Osme brigade, jer je to štampano u zapovijesti Četvrte NOU divizije. Vidi dok. br. 23.

Po izvršenom prodoru jedna četa napada sa leđa Stražbenicu, a druga četa napada sa leđa Tomića brdo.

II bataljon sa jednom četom napada sa južne strane Tomića brdo (k. 321), a sa druge dvije čete u vidu klina prodire između Une i pruge ka željezničkoj stanici i mostu — sa jednom četom, a sa drugom četom napada na položaj haubica i Tomića brdo sa leđa.

IV bataljon sa dvije čete u vidu klina prodire između Une i pruge od pravca Blatne sa zadatkom: likvidirati željezničku stanicu. Jedna četa ovog bataljona ostaje u rezervi za potpomaganje rada I i IV bataljona

III bataljon postavlja zasjedu Drenova Glavica—Badić. Sa jednom četom vrši demonstrativni napad na most na Uni pod Drenovom Glavicom.

Po jedno minersko odjeljenje stavljeno je na raspoloženje III i IV bataljonu sa zadatkom rušenja pruge kao i svih objekata na Uni i pruzi.

Izvršenje
zadatka:

I bataljon: Dvije čete koje su se trebale probiti između k. 321 i k. 371 naišle su na Šošića brdo na kome je bila posada od 60 ljudi. Čete su izvršile juriš, izmiješale se sa neprijateljem i za kratko vrijeme likvidirale ga. Po ovome su Nijemci izvršili kontrajuriš, tako da je u rovovima nastala borba prsa u prsa. Nijemci se nisu dali dalje pokrenuti.

Četa koja je napadala Stražbenicu prosjekla je žicu, te su po izbacanim bombama izvršili juriš. Neprijatelj se ni ovdje nije dao pokrenuti. Protivtenkovski top i bacač ovog bataljona bili su u prvoj borbenoj liniji.

II bataljon: Iako je imao najteži teren, sa uspjehom je izvršio svoj zadatak, ali ne do kraja, jer ga je u gradu omeo oklopni voz. Jedna četa ovog bataljona prodrila je do samog mosta i željezničke stanice, gdje su pobili nekoliko neprijateljskih vojnika, dok je druga četa ovog bataljona skrenula u desno prema neprijateljskim haubicama, ali je ušla u šumu kroz koju je skroz naskroz ispletana bodljikava žica. U ovom momentu gotovo neprimjetno bio je na-

padnut od oklopnog vlaka II bataljon. Oklopni vlak je došao od mlinova između Otoke i Kajtazovića kuća. Pritiješnjen na uskom prostoru između Une i pruge, a napadnut sa leđa od oklopnog vlaka, bataljon je, pošto je imao prilično gubitaka, povukao se.

IV bataljon: Sa jednom četom prodro je u samu Otoku od Blatne i došao do same željezničke stanice. U tom momentu bio je napadnut od oklopnog vlaka. Borci ovog bataljona, odnosno ove čete, otvorili su vatru iz svih oruđa na oklopni vlak i primorali ga da se povuče prema II bataljonu. Pa ipak usljed žrtava bataljon se je povukao i nije mogao u potpunosti izvršiti svoj zadatak.

III bataljon, koji se je nalazio na zasjedi prema Krupi, nije ni imao borbe sem što je demonstrativno napao posadu na mostu pod Drenovom Glavicom. Minerska grupa pridodala ovom bataljonu, u momentu kada se je spuštala na prugu, čula je neki vlak koji je odlazio prema Otoci. Ova minerska grupa srušila je oko 800 m. željezničke pruge.

Naši gubitci: Poginulih 9, ranjenih 20, od kojih 5 teže, i jedan nestao.

Gubitci nepr.: Broj neprijateljskih poginulih i onesposobljenih vojnika nije nam tačno poznat. Dva neprijateljska uporišta, Mračaj i Šošića brdo, bila su likvidirana, ali je od posade zarobljeno 10 domobrana, dok su neki pobjegli u Otoku. Na ovim uporištima izginuo je priličan broj Nijemaca, koji su vršili kontrajuriš. Prema našem mišljenju, ukupni neprijateljski gubitci moraju biti veliki, što ćemo utvrditi naknadno.

Zarobljenici: 10 domobrana, od kojih 1 natporučnik, 1 zastavnik, dva narednika, ostalo domobrani. Zarobljeno je 3 puškomitraljeza, 8 pušaka, jedan pištolj, 8000 pušanih metaka, jedan sanduk ručnih bombi, te neki drugi sitni plijen. Napominjemo da je bilo i druge spremne, koja se nije mogla iznijeti iz te borbe. Jedna radio-stanica bila je iznesena, ali su se kola prevrnula i ista se otkotrljala u mrak. Naše mišljenje, kao i razlozi koji su uticali na negativan ishod akcije, jest:

1) Obavještenja koja smo dobili o neprijatelju, kako u pogledu njegovog broja, rasporeda, naoružanja, morala i borbenosti, bila su nepotpuna. O broju, rasporedu i naoružanju neprijatelja već smo napisali, dok njegov moral i borbenost bili su na visini. Domobranci nisu Bjelovarčani, nego su iz raznih krajeva Hrvatske, svršili kurs u Njemačkoj i skoro došli iz Njemačke.

2) Broj Nijemaca koji se nalaze na položaju nije uopšte bio poznat. Jedna grupa od oko 40 Nijemaca bila je negdje pozadi Šošića brda, a druga grupa, jačine jedne desetine, bila je negdje na Tomića brdu.

3) Oklopni vlak nije uopšte uziman u obzir. Isti je jedan od najvažnijih razloga da akcija nije uspjela, jer su bataljoni već bili prodrli do željezničke stanice, ali iznenađeni od oklopnog vlaka, kao i nabijeni u uskom prostoru, te pretrpivši gubitke morali su se povući.

4) II bataljon ove brigade, koji je već gotovo izvršio zadatak, bio je napadnut sa leđa i od neprijateljske posade sa Kajtažovića. Ovaj je bataljon imao velike gubitke: 6 mrtvih i 9 ranjenih.

5) Neprijatelj je bio u strogoj pripravnosti, ali nije znao da ćemo mi izvršiti napad. Usljed ovoga iznenađenje je bilo onemogućeno.

6) Banijske snage nisu stupile u određeno vrijeme u akciju,⁶ a prema izvještaju našeg IV bataljona izgleda da nisu napadali na Plavno, te su naši bataljoni trpili veliku vatru od neprijatelja sa Plavna.

7) Dva brdska topa, koja su trebala da tuku neprijateljska uporišta, zakasnila su za svega 10 minuta, tako da nisu mogli djelovati, da ne bi tukli po našim.

Minerska odjeljenja srušila su ukupno 1500 m. pruge. Minerske grupe izvršile su svoj zadatak i bile su aktivne s obzirom na to da su tek sada formirane i da im je ovo prva akcija. Iste bi srušile još pruge, ali, pošto im se je skvasio dinamit, to ga nisu mogle upotrijebiti.

Ustaše koje štite most na Uni pod Drenovom Glavicom bile su napadnute, ali im je stiglo pojačanje iz [Bos.] Krupe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom Cuk ⁷	Načelnik štaba major Teufik ⁸ (M.P.)	Komandant, major Milančić ⁹
-------------------------------------	--	--

• Vidi tom V, knj. 21, dok. br. 50.

⁷ Avdo

⁸ Pletilić

* Miljević

NAREDBA ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 8 NOVEMBRA 1943 GOD. ZA FORMIRANJE JUŽNOHERCEGOVACKOG I SJEVERNOHERCEGOVACKOG NOP ODREDA¹

Pov.

NAREDBA BR. 45

ŠTABA X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
za dan 8 novembra 1943 god.

Kako se je naša brigada već toliko omasovila da prerasta već u diviziju,² a obzirom na niski politički nivo i sirovost novopridošlih boraca, skoro ćemo i zastati sa daljnom popunom i mobilizacijom u Brigadu, a da bi sve snage Brigade mogle da se skupe i da djeluju kao cjelina, nameće nam se kao neophodna i hitna potreba stvaranje terenskih jedinica pod čijom bi kontrolom i dalje ostala sva teritorija Hercegovine, kao i daljnja još jača mobilizacija, dokusurivanje četničkih bandi, stvaranje narodne vlasti, pa i akcije na okupatora.

I.

Južnohercegovski odred.

Za komandanta ovoga odreda postavlja se drug: *Jovan Andrić*, do sada zamjenik komandanta II U. Grupe bataljona ove brigade.

Za političkog komesara ovoga odreda postavlja se drug: *Gojko Mihić*.

Ovaj odred obuhvatiće teren srezova: Stolač, Ljubinje, Trebinje, Bileća, zahvatajući prostor Dubrava sve do Mostara i Metkovića, kao i prostor bliže Banjanima i Dubrovniku.

Održavajte tijesno vezu sa Sjevernohercegovačkim odredom i partizanskim jedinicama Dalmacije i Crne Gore, po potrebi i međusobno se potpomažući.

Na vašem terenu za sada postoji: Bilečki odred, Vlahovički, Stolački, Popovo [poljski] i Šumski odred. (Ukupno oko 250 boraca, čiji se broj svakog dana povećava).

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22—2/1, k. 1147—II.

* Vidi dok. br. 96.

Težite što prije stvoriti slijedeći broj i razmještaj bataljona: jedan bataljon koji bi operisao na prostoru: Banjani — Bileća — Granica — Plana — Kobilja Glava. Ovaj bataljon bi održavao vezu sa Banjanskim bataljonom, upadao u Zavode, a povremeno i ka Sitnici.

Jedan bataljon na prostoru: Sitnica — Vranjska — Vlahovići — Ubosko, koji bi upadao i sve do Ljubinja, Zrvnja, Krtinja i Zmijanca, kao povremeno i u Dabar, Granicu pa i Hrgud.

Jedan bataljon na prostoru: Dabra — Dabrice — Trusine — Hrguda, koji bi upadao u Dubrave pa i ka Udrežnju, Bezđeđu, kao i povremeno Vlahovićima, ipak ispoljavajući najvišu aktivnost ka Blagaju i Čapljini.

Jedan bataljon na prostoru: Bančići — Hrasno — Poplat — Pribilovci, koji bi isto tako upadao Dubravama, Tasovčićima, a naročito Ljubinju. Ovaj bataljon treba da spriječava saobraćaj prugom Čapljina — Metković, vršeći povremene akcije i na drumu Stolac — Čapljina.

Jedan bataljon na prostoru Popova Polja, koji da upada ka Sumi, Brdima i Ljubinju, a dok voda omogućuje³ i Bobanima. Ovaj bataljon da teži stvoriti bar svoju jednu jaču četvu na Bobanima, a težiti stvoriti i bataljon koji bi upadao Površi trebinjskoj, i on kao i onaj sa prostora Hrasna održavali bi vezu sa drugovima iz Dalmacije koordinirajući sa njima rad i napadajući prugu kroz Popovo i Površ, kao i drum Dubrovnik — Slan[o].

Jedan bataljon na prostoru: Brda — Ljubomir — Sčenica — Mirilovići, koji bi upadao Zavodu (gdje težiti stvoriti bar jednu četvu), a upadajući i u Sumu, gdje također imati svoju jednu četvu, puštajući se povremeno i sve do Krtinja, pa i Zabice.

Kako su za sada na vašem sektoru centri reakcije Zupci — Suma — Zavode — sela oko Ljubinja, pa i Lastva, to ovakvim rasporedom vaših bataljona i njihovim koncentričnim dejstvom na te centre uskoro će se stvoriti uslovi

³ Odnosi se na reku Trebišnicu, koja ujesen i uproleće poplavi svoju bližu okolinu.

za formiranje i jednog bataljona na prostoru Ljubinja, jednoga na prostoru Zavoda, Šumsku četu pretvoriti u bataljon, jednog bataljona u Zupcima a jednog u Lastvi. Kada se stvori ovoliki broj bataljona, onda ćemo vaš odred formirati u dva odreda i stvoriti tada za njih Štab grupe odreda.

Normalno sjedište Štaba odreda biće Vlahovići, a po potrebi i Hrasno — Baljci.

II.

Sjevernohercegovački odred

Za komandanta ovoga odreda postavlja se drug *Dako Kundačina*, do sada zamjenik komandanta »2« [bataljona].

Za političkog komesara ovoga odreda postavlja se drug *Tripo Sarenac*.

Ovaj odred obuhvataće teren srezova: Gacko — Nevesinje, težeći što prije ovladati i prostorom Kalinovika, Zijemalja⁴ i Boraka.

Održavaće tijesno vezu sa Južnohercegovačkim odredom i sa crnogorskim jedinicama oko Pive, a težiti uspostaviti vezu i sa našim jedinicama desne obale Neretve oko Prozora.

Na vašem terenu za sada postoji: Dabarski i Udrežanjski odred.

Težite što prije stvoriti slijedeći broj i razmještaj bataljona:

Jedan bataljon koji bi operisao na prostoru: Rioca — Davidovići, upadajući Lukavcu, Dabru i »Čoravcima«.⁵

Jedan bataljon na prostoru: Dulići — Gacko — Izgori, koji bi upadao Lukavcu, Kolečku i Kokorini (gdje težiti stvoriti jedan zaseban bataljon, koji bi upadao Borču i Ulogu).

Jedan bataljon na prostoru: Lukavac — Bezdeđe — Zovi [Do] — Drežanj — Žalom, koji bi upadao Odžaku i Šipačnu.

Jedan bataljon na prostoru: Udrežnje — Biograd, koji bi upadao u Dubrave i Podvelež.

Težite stvoriti jedan bataljon na prostoru Krekoviće⁶ — Kljuni, koji bi upadao Zijemaljima i poslužio za dalje formiranje jedinica na

⁴ Zimlje (G. i D.)

⁵ Vidi dok br. 81, primjedbu broj 4.

• Vjerovatno Krekovi

prostoru Zijemlja — Borci, kao i oko Kalinovika.

Redovno sjedište Štaba odreda biće: Davidovići, a po potrebi Lukavac — Drežanj — Rioca.

III.

1.) Štabovi odreda stajaće pod neposrednom komandom ovoga Štaba, dok smo u Hercegovini. Štabovi odreda odmah po prijemu ove zapovijesti da preuzmu svoju dužnost, obavijeste svoje odrede o potrebnome i preuzmu dalje rukovodstvo po ovim direktivama.

Formiranje predviđenih jedinica i određivanje njihovih rukovodstava vršiće štabovi odreda (u sporazumu sa sekretarom O.K.⁷ za Južnu odnosno Sjevernu Hercegovinu).

2.) *Glavni zadatci odreda su:*

Vršiti što jaču mobilizaciju novog ljudstva formirajući odmah jedinice odreda. Bataljon treba da ima od 2—4 čete, a čete ne bi trebale biti jače od 60 boraca. Četa može da bude i od 30 boraca.

Ne dozvoliti četnicima da igdje vrše mobilizaciju, napadajući svaki njihov skup, svaku njihovu kolonu i koncentraciju, ne dozvoljavajući pri tome da vas oni ikad prvi napadnu.

Učvršćivati narodnu vlast, pomažući drugovima sa terena u osnivanju ove vlasti.

Rušiti sve mostove, pruge i drumove na svome području i težiti spriječiti saobraćaj komunikacijama. Gdje se ne može danju, rušiti noću, mobilišući u što većem broju mještane. Gdje se ne mogu rušiti mostovi, propusti, nasipi, podzide, onda rušiti stijene na komunikacije ili obaljivati krupnija drveća, prepilavši ga samo toliko da se obori i da i dalje ostane vezano za korijen.

Napadati i manje okupatorske kolone i saobraćaj na svome području, a po svaku cijenu na ma kolikog neprijatelja onda kada on napada na neke druge naše jedinice.

Hvatati i uništavati sve neprijateljske špijune, agente i one koji proturaju lažne i alarmantne vijesti. Svako uhvaćeno lice za kaznu izvodi se pred vojni sud odreda, koji sačinjavaju: komandant odreda, politički komesar odreda i jedan bolji borac. Ovaj sud ima pravo izricanja i smrtne presude, samo onda kada odobrenje za izvršenje presude ne može stići od ovoga Štaba bar u toku 24 časa.

Akcije izvodite na gerilski način, dajući bataljonima, pa i četama punu inicijativu. Redovno neprijatelja napadati noću,

⁷ Okružnog komiteta

iznenada, sa naše strane, a glavninom uvijek sa leđa. Napad je najbolja odbrana, ovo imajte uvijek u vidu i težite uvijek da budete napadači.

Na mjestima gdje ima više neprijatelja, vaše manje jedinice da pred sumrak uvijek kreću i na drugo mjesto za prenočište, t.j. gdje omrknu da ne zanoće i gdje zanoće da ne osvanu.

Sve vaše jedinice ima da žive bezuslovno vojničkim životom, da se hrane na kazanu kolektivno, zajednički spavaju, žive, rade i kreću se. Novomobilisanim poklanjati naročito pažnju u početku, kada im dozvoljavati po kad-kada i odsustva. Manje jedinice za sada da ne organizuju nikakve komore ni kazane. Po potrebi i prema prilikama bataljoni odreda ne moraju biti prikupljeni, odnosno mogu imati svoje stalne samostalne čete na široj prostoriji. Prema potrebi odred koncentriše sve svoje snage u cilju izvršenja većih zadataka.

Odredi operišu samostalno, održavaju tijesno vezu i po potrebi se potpomažu. Odredi se za sada za veće zadatke oslanjanju na Brigadu, tražeći na vrijeme potrebne snage za važnije zadatke, a naročito kada su u pitanju bande, koje vi ne možete razbiti (što će ipak biti rjeđi slučaj).

Postepeno uvoditi disciplinu u jedinice, stalno izvoditi vojno-političku nastavu i zavesti obavezno pozdravljanje.

Ishrana jedinica od dobrovoljnih priloga, rekvizicija od imovine odbjeglih bandita i drugih narodnih neprijatelja, ali uvijek preko n. o. odbora.

Odmah pristupite organizovanju ob. službe kako na vašem sektoru tako i za sve okolne garnizone.

Sto češće, a najmanje svakih 5 dana, podnosićete nam izvještaj o stanju kod vas, podnoseći uvijek brojna stanja i stanje i namjere neprijatelja.

Do daljega mi smo na sektoru Gacka sa »100 N.«.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Cedo⁸

Komandant — p.pukovnik,
Rade⁹

(M.P.)

*DOSTAVLJENO: »100 N.¹⁰«, »200 N.¹¹«, »300 N.«,
ŠTABU JUŽNOG I ŠTABU SJEVERNOG HERCE-
GOVAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA.*

⁸ Kapor

• Hamović

¹⁴ Brojevima su označene grupe: Prva, Druga i Treća, a slovom N Deseta hercegovačka brigada.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA MOTORIZOVANOG BATALJONA OD
8 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE
DIVIZIJE O ŠOFERSKOM KURSU¹**

**STAB
MOTORIZOVANOG BATALJONA⁵**

Broj službeno
8 novembra 1943 godine

ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE

Prije dvadeset dana pri Štabu ovoga bataljona počeo je kurs za vožnju automobilom, motorciklom i tenkom.

Kurs su posjećivali dvadeset drugova iz ovoga bataljona i sada je isti završen, s tim što su drugovi naučili rad motora, sitnije opravke na motorima i donekle vožnju sa istima, s tim što im je potrebno bar najmanje prakse u vožnji, ali uslijed nedostatka benzina nije se moglo.

Od drugova koji su sada bili na kursu mogu da voze tenk sa sigurnošću momentano petnaest drugova, motorcikli mogu da voze pet do šest drugova, dok im je za vožnju automobilom potrebno bar najmanje prakse, gdje bi bilo potrebno oko sto litara benzina i da svi budu sposobni za vožnju automobilom.

Mišljenja smo da bi trebalo odrediti još dvadeset novih drugova iz naše divizije koji bi se obučili u rukovanju sa motornim vozilima, ukoliko je to moguće i ukoliko dozvoljava situacija, jer u našoj diviziji osjeća se nedostatak ljudstva za vožnju motornih vozila, a ovako, poslije osposobljavanja, isti bi se mogli vratiti u svoje jedinice i u danom momentu, kada to bude potrebno, povukli.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Marko Vuletić

Kapetan
Vlado Sekulić'

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 2'1—5, k. 710.

¹ Formiran je poslije oslobođenja Splita, septembra 1943 god., od zaplijenjenih italijanskih motocikla, kamiona, tanketa i lakih tenkova marke »Fijat«. Formirane su dvije tenkovske čete (6—8 tenkova) i jedna autočeta. Bataljon je učestvovao u napadu na Sinj, Livno, Duvno, Kupres i Travnik.

³ Bio je tada načelnik štaba bataljona. Komandant je bio Vojo Radić.

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 9 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORIJI JABUKA —
ROGATICA — VIŠEGRAD¹**

ŠTAB
XXVII N.O.U. DIVIZIJE
9.11.1943 14 časova
O. br. 14

ŠTABU 17 MAJEVICKE BRIGADE
ŠTABU II KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU ROMANIJSKOG P. ODREDA
DIVIZIJSKOJ BOLNICI

Podaci o neprijatelju

Na prostoru Goražde — Orahovica — Jabuka nalazi se mještanska legija koja je prijateljski raspoložena prema nama. Jačina oko 2000 pušaka. Imaju prilično automatskog oružja i 4 bacača. Njihov zadatak je zaštita sela od četnika.

Četnici: grupa od oko 100—150 oko Podhranjena — Brajlovići — Vranići. Razoružanje ovih četnika vrše 2 bataljona² II Krajiške u toku noći 9/10 ov. mj., za što je izdato naređenje zamjeniku komandanta³ II Krajiške brigade.

Na desnoj obali Drine, oko Čajniča, postoji grupa četnika sa oko 180 Talijana. Talijani su voljni za predaju. Talijani raspolazu sa 15 puškomitraljeza i 7 bacača.

Sve ove grupe nemaju zajedničke komande.

Poslije velikih pobjeda jedinica V Divizije na sektoru Višegrada⁴ četnici se predaju sa oružjem. Bataljoni 17 Majevičke brigade uspostavljaju vlast i rade na formiranju domaćeg odreda, prikupljaju hranu i ovu transportuju za Rogaticu.

Jedinice XVII Divizije nalaze se i dalje na sektoru Romanije.

U Palama se nalaze ustaše koje su pobjegle iz Sokolca zajedno sa nešto Njemaca.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8—9, k. 986.

* Prvi i Četvrti bataljon. Vidi dok. reg. br. 8—9, k. 986, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

² Dušan Eglič

⁴ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 33 i 164; tom I, knj. 5, dok. br. 131.

U Sarajevu se nalaze njemačke snage sa domobranima.

Naše jedinice ušle su u Visoko ali su se zbog pojačanja koja su stigla iz Sarajeva povukle na položaje oko grada.

U vezi sa prednjim naređujemo:

II Krajiška brigada: u toku 10 ov. mj. postaviće se na prostoriju Jabuka — Hranjen — Brajlovići — Gočela. Sa bataljonom koji se sada nalazi u Rogatici⁵ krenuće i divizijska bolnica i smjestiti se na Jabuci i zaseocima oko Jabuke. Bataljonima koji učestvuju u akciji 9/10 ov. mj. naređeno je da se poslije akcije zadrže na liniji Brajlovići — Gočela — Vranići, sa jednom četom na desnoj obali Drine prema s. Zupčići. Uspostaviti telefonsku vezu Jabuka — Mesići i vezati je za liniju Goražde — Ustiprača — Rogatica. Nastaviti rušenje druma Hranjen — Renovica. Po dolasku na ovu prostoriju uspostaviti kontakt sa muslimanskom milicijom i prikupiti podatke radi pretstojećeg razoružavanja.

17 Majevička brigada: u toku 10 ov. mj. uputiće jedan bataljon u Rogaticu koji će tamo garnizonirati a sa dva bataljona ostati u Višegradu.

Zadatak: razoružavanje četnika i mobilizacija — stvaranje domaćeg odreda na sektoru Višegrada, transport hrane, sprema i odjeće iz Višegrada u Rogaticu. Bataljon u Rogatici održavaće vezu sa Romanijskim p. odredom.

Romanijski p. odred: postaviće se na prostoriju Sočica sa jednim dijelom snaga, a sa drugim dijelom snaga na prostoriju: Zakovo — Kalimanić. Četa u Seljanima da ostane u s. Seljani sa zadatkom veze između Višegrada i Rogatice. Snage Odreda u Sočicama održavaće vezu sa jedinicama XVII Divizije na Romaniji.

Zadatak Odreda: mobilizacija ljudstva i unutrašnja organizacija jedinica, kao i čišćenje terena od četničkih grupica.

Divizijska bolnica: u toku 10 ov. mj. smjestiće se na Jabuci i okolnim zaseocima. Pokret iz Rogatice izvrši će sa bataljonom II Krajiške brigade koji će joj služiti kao obezbjeđenje i na Jabuci.

Stab divizije: nalaziće se u Goraždu.

Opšte napomene:

1) Jedinice XVII Brigade da nastave i dalje rušenje željezničke pruge Užice — Sarajevo i druma Višegrad — Vardište.

2) Bataljon 17 Brigade po dolasku u Rogaticu uputiće odmah jednu četvu u Mesiće sa zadatkom obezbjeđenja električne centrale i veze sa jedinicama na Jabuci. Ova četa da

⁵ Riječ je o Drugom bataljonu. Vidi primjedbu br. 2.

nastavi rušenje željezničke pruge od Mesića u pravcu Sarajeva i Ustiprače. Ovaj bataljon da pripremi za rušenje sve mostove na drumu Rogatica — Mesići (pripremiti suhu građu za paljenje mostova). Mostovi će se rušiti po naređenju ovoga štaba. Za rušenje željezničke pruge mobilisati stanovništvo okolnih sela. Ovaj bataljon će patrolama obezbjeđivati telefonsku liniju Rogatica — Goražde do Ustiprače.

3) Štab Romanijskog odreda uputiće u sastav prateće čete ove divizije 10 dobrih drugova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
otsutan

Načelnik štaba,
Petovar⁵

Komandant, major
Kosorić

(M.P.)⁷

BR. 40

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
9 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA
SMJENU I RASPORED NA PROSTORIJI KOMAR — OBORCI
— GRADINA¹**

STAB I PROLETERSKE BRIGADE

9 novembra 1943

Broj: 612

t

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. Po naređenju štaba divizije našu brigadu na dosadašnjim položajima smeniće VII krajiška brigada.² Po izvršenoj smeni naša brigada smestiće se na prostorijski Komar — Oborci — Gradina sa zadatkom da bude rezerva VII krajiškoj brigadi

• Rudi

⁷ Okrugli pečat: Stab Treće divizije Trećeg korpusa NO vojske Jugoslavije.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 26/1—3, k. 709.

² Vidi dok. br. 34 i izvještaj Štaba Sedme krajiške NOU brigade od 17 novembra 1943 god. Dokument se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18/2, k. 853.

za zatvaranje pravca Travnik — Donji Vakuf i Travnik — Jajce.

2. Raspored bataljona i jedinica biće sledeći:

a) II bataljon smestiće se u selu Gradina sa zadatkom održavanja veze sa bataljonima VII krajiške brigade na pravcu Turbe — Paklarevo.

b) IV bataljon smestiće se na prostoru sela Komar sa zadatkom održavanja veze sa bataljonima VII krajiške brigade na pravcu Pulac — Turbe.

c) III bataljon smestiće se na prostoru sela Oborci — zase-lak Satare sa zadatkom održavanja veze sa II bataljonom u s. Gradina.

d) VI bataljon nakon dobijanja smene od VII krajiške brigade izvršiće pokret za Jajce i izvršiti smenu našeg I bataljona, s tim što će I bataljon nakon izvršene smene doći i smestiti se u selu Gradina (kod II bataljona), a ukoliko ne bude mesta u s. Gradini, I bataljon će se smestiti u selu Selići (za-seoci Tenići i Skrobino Brdo).

e) Četa bataljona »Garibaldi« poći će u sastav bataljona u Bugojno.

f) Tehnička četa i Protivkolska četa smestiće se u s. Su-hodol.

g) Brigadna intendantura i Sanitet smestiće se u s. Ba-lihodžići.

Stab brigade nalaziće se u blizini žel. stanice Oborci.

3. Protivkolska četa predaće svoj protivkolski top 37 mm VII krajiškoj brigadi. Sa ovim topom Protivkolska četa će osta-viti i posluhu. Jedan od topova 47 mm Protivkolska četa osta-viće na Komaru, kod našeg IV bataljona.

4. Pokret na novu prostoriju bataljoni će vršiti odmah po dobijanju smene od jedinica VII krajiške brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamenik političkog komesara,

Komandant-potpukovnik,

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE VOJVOĐANSKE BRIGADE OD
9 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVI-
ZIJE O VOJNO-POLITIČKOM STANJU BRIGADE¹**

**STAB
I VOJVOĐANSKE BRIGADE
9. XI. 1943 god.**

ŠTABU XVI N.O.U. DIVIZIJE

1.— *Brojno stanje:* Po spisku 1277 drugova i 125 drugarica. Na licu mjesta 1197 drugova i 109 drugarica. Izbačenih iz stroja u posljednja četiri mjeseca: 265 ranjenih i 124 mrtva. Dezertera 50. Od toga se nešto vratilo. Naoružanje: Prema podacima od 28.X o.g. imali smo 822 puške, 36 p. mitraljeza, 9 teških mitraljeza, 18 pikavaca i 2 teška bacača. Međutim u ovim borbama, tj. u borbi 7.XI o.g. stanje se donekle izmijenilo. **Vojna organizacija:** Imamo 5 bataljona.² . . . Zatim imamo intendanturu i tehničku četvu. Pratećeg voda pri Štabu brigade nemamo. Imamo i protivkolsko topovsko odjeljenje.³ Eto, tako uglavnom stoji stvar sa vojnom organizacijom.

Političko stanje: Politička zrelost naše brigade sada se u mnogom razlikuje. Naime, počev od politkomesara bataljona pa do običnih boraca politička svijest se zaista podigla. To se može cijeliti po mnogim gestovima a naročito u odnosu prema narodu.

Borbena snaga naše brigade se takođe može pripisati višoj svijesti naših boraca i rukovodilaca. Naši politkomesari, iako su zaista podmakli u političkom pogledu, oni se još nisu potpuno osamostalili po pitanju odnosa prema narodu, štaviše još se nisu dovoljno osamostalili u odnosu na rad u vojsci. Ali, zaista imaju mnogo volje i elana za

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 9—1, k. 964.

² U originalu precrtano: »Svaki bataljon ima tri čete«, a iznad toga, crnim mastilom, latinicom, napisano: »Dva bat. imaju 3 čete, a 2 bat. 4 čete«. Pri tome omaškom je ispušten jedan bataljon. Ispravka je izvršena istim mastilom kojim su se potpisali komandant i politički komesar.

³ Na originalu, sa leve strane glavnog teksta, mastilom dopisano: »dvije protukolske puške«.

rad i daju dovoljno garancije za uspješan politički rad. U metodu daljeg njihovog podizanja pristupili smo što češćem sastajanju sa politkomesarima i zamjenicima održavajući kako praktične, tako i teoretske sastanke. Za štabove kao cjelinu, praktikujemo sastanke pojedinih štabova. Ti metodi pokazuju se kao vrlo korisni i praktični... Za njihovo vojničko podizanje [misli se na komandante] smo takođe riješili što češće sastajanje, i to kako praktične tako i teoriske sastanke. Niži komandni vojni kadar je takođe na niskom stupnju. Ali kod svih, uglavnom, postoji volja i odanost, što daje garancije da će se oni kao rukovodioci dosta dobro i brzo razvijati. Otežavajuća okolnost za podizanje nižeg vojničkog kadra jeste ta što niži komandni kadar često bude izbačen iz stroja a njihova mjesta popunjavaju novi kadrovi, i tako sistematsko uzdizanje prilično je onemogućeno. Eto, dragi drugovi, toliko o gore navedenim pitanjima.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Zdravko⁴

Komandant:
Kamenjar⁵

⁴ Paško Romac-Zdravko

⁵ Marko Peričin-Kamenjar

NAREDBA ŠTABA DRUGE GRUPE DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 9 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA DA FORMIRAJU NOP ODRED »BIŠINA« I OBAVJEŠTENJE O FORMIRANJU NOP ODREDA »NEVESINJSKA PUŠKA«¹

STAB
II UDARNE GRUPE X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
9 novembra 43 g.
selo Kula (Udrežnje)

N A R E D B A

Po potrebi formira se partizanski odred »Bišina«, koji će kontrolisati teren i mobilisati ljudstvo i to: Udrežnje — Biograd — Sniježnica — Rabina — Žulja — Bišina.

1. — Za komandira ovoga odreda postavlja se drug **Milutin Brstina**.
2. — Za zamjenika komandira ovog odreda postavlja se drug **Tamindžija Radovan**.
3. — Za vršioca dužnosti političkog komesara ovoga odreda postavlja se drug **Đuro Cabrilo**.

Formiran je partizanski odred »Nevesinjska puška«, koji će se kretati na terenu Lukavac — Zovi Do — Bezdeđe — G. i D. Drežanj — Slato — Grabovica — Žalom.

1. — Za komandira ovoga odreda određuje se drug **Cedo Vuković**, dosadašnji komandir 1 čete »9« II udarne grupe.
2. — Privremeno za vršioca dužnosti polkoma ovoga odreda postavlja se drug **Vlado Ivković**.

Oba ova odreda pripadaju II udarnoj grupi X hercegovačke brigade, kojoj su potčinjeni i vojnički i politički, a sva naređenja koja od grupe dobijaju izvršavaće ih, i podnositi redovno izvještaje o radu.

Da bi ovi odredi shvatili svoju dužnost onako kako to stvarno rade naši partizanski odredi, prilagodiće svoj rad dole navedenom načinu.

- 1.— Izvoditi akcije protiv okupatora i četnika na svojoj teritoriji, a pogotovu ne dati četnicima da mobilišu na svome

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog inžtītuta pod reg. br. 24—2/1, k. 1147—II.

terenu i svaku grupu četničku drsko razbijati nanoseći im gubitke bez ikakve milosti.

2. — Na svome terenu mobilisati sve naše simpatizere, a one nepovjerljive razoružavati, oduzimati municiju i to sve držati na najzgodnijemu mjestu, za koje treba da znaju samo odgovorni drugovi (štab odreda).
3. — Vršiti prikupljanje municije, bombi, pušaka, kao i ostale vojne spreme za našu grupu, pa kad se jedna manja količina prikupi, ukoliko se grupa nalazi u blizini istoj pre-davati.
4. — Na svom terenu odredi će takođe prikupljati čarape, priglavke, gete, džempere, rukavice, a ovo prikupljanje regulisati preko odbora gdje postoje, gdje nema — to ra-diti preko naših simpatizera.
5. — Ishrana odreda vrši će se na dobrovoljnoj osnovi, a ukoliko to negdje ne može, snabdijevanje vršiti kao i ostala naša vojska.
6. — Život odreda treba da je vojnički, t.j. da odred živi skupa, a vojnici koji pripadaju odredima ne mogu odlaziti nikud, pa ni svojoj kući bez odobrenja štabova odreda. Prilikom kretanja odreda, kao i na prenoćistima (koja treba da su u tajnosti) uvijek se obezbjeđivati stražama i nikad ne dozvoliti da odred bude iznenađen, bilo od oku-patora ili četnika.
7. — Svi uspjesi naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizan-skih odreda biće u mnogome bolji kada se razvije obavje-štajna služba, naročito na onom terenu gdje odredi dje-luju, te prema tome odredi da posvete naročitu pažnju obavještavanju preko povjerljivih lica u svim selima svoga terena. Sve prikupljene podatke o neprijatelju u grado-vima, kao i četnicima na terenu dostavljati Štabu ove grupe redovno.
8. — Svakih 7 dana dostavljati ovome štabu izvještaj o akci-jama odreda kao i ostalom radu u odredu.

Ovu naredbu saopštiti svim borcima u odredu, kojom pri-likom ukažite im da budu disciplinovani i poslušni, kao i da izvršavaju sva dobivena naređenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro²

Načelnik,
Drago³

Komandant,
Obren⁴

¹ Srzentić
³ Dukanović
⁴ Ivković

**OBAVJEŠTENJE KOMANDANTA ŠESNAESTE DIVIZIJE OD
10 NOVEMBRA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO
VOJVODINE O VOJNOJ SITUACIJI U SJEVEROISTOČNOJ
BOSNI¹**

Br. 200/1943
10/XI. 1943

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE

1. Nijemci, ustaše i domobrani otpočeli su 7 ov. m. ofanzivu² prema Gračanici, Tuzli i Bijeljini. Neprijatelj napada jakim snagama i tenkovima.

U toku 7 ov. m. jedinice I brigade nanijele su neprijatelju teške gubitke³. U toku tog dana uništen je i jedan tenk. Međutim i naši gubici su znatni: 17 mrtvih i 48 ranjenih.

Prvoga dana borbe neprijatelj je prodro do linije Brka — Potočari — Šumari.

Žestoka borba se nastavila i 8 ov. m., kada je neprijatelj prodirao dalje, po cijenu teških gubitaka. U toku prijepodneva neprijatelj je već bio na liniji Stanovi — Han Trešnjica — Boderište — Boće.⁴ Koliko je prodro u toku istog dana u pravcu Bijeljine nije nam poznato, a takođe ne znamo ni to kako se razvijala borba u toku poslijepodneva, 8 ov. m., u pravcu Tuzle i Gračanice. Pretpostavljamo da je neprijatelj dalje napredovao uslijed odsustva naših jačih snaga na tom sektoru.

Naredili smo našoj II brigadi da usiljenim maršem stupi u kontakt sa neprijateljem i, u zajednici sa I brigadom, spriječi njegovo dalje prodiranje, do kada bismo povukli i III brigadu u cilju razbijanja neprijateljske ofanzive. Međutim, uslijed velike terenske udaljenosti naših jedinica, postoji mogućnost zakašnjenja.

2. Uslijed novonastale situacije naš Štab će, 9 ov. m., u 5 časova ujutru, izvršiti pokret za Koraj, kako bi mogao da neposredno rukovodi operacijama.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11—2, k. 950.

² i³ Vidi dok. br. 99.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 25/20—a, k. 6 i br. 13/1—5, k. 55 u arhivi Vojnog istoriskog instituta (njemačka dokumenta).

Nastojaćemo da vas obavještavamo o situaciji preko naše radio-stanice, ukoliko bude radila, sa šifrom kojom smo već ranije radili. Međutim, vi bi trebali da se takođe obavještavate o situaciji, naročito o sektoru Brčko — Bijeljina, budući da će taj sektor biti van direktne naše kontrole, naime van brzog obavještavanja sa tog sektora, a k tome nije sigurno ni to da ćemo putem radio-stanice moći održavati vezu.

Molimo vas da i dalje održavate vezu sa Korpusom i da mu prenosite naše depeše, budući da mi nismo uspostavili vezu preko naše radio-stanice i, kako izgleda, nećemo ni uspjeti da je uspostavimo, budući da je stanica slaba. Vaš savjet da preduzmemo naše veze mi vrlo rado primamo, ali, nažalost, naša radio-stanica ga ne prima. Vjerujte da nam je u ovakovoj situaciji vrlo teško ostati bez veze sa Korpusom, pogotovu kada ne znamo kako se razvija situacija prema Doboju i k tome kada ne znamo da li ćemo i nadalje moći koristiti vašu stanicu s obzirom na eventualno udaljavanje naših jedinica. Inače, vezu sa našom I brigadom, počev od sutra poslije podne, ne morate više održavati.

3. Molimo vas da izdate naređenje članu naše intendature, drugu Mitku da odmah, u toku ove noći, uputi sve novomobilisane koji su smješteni po tim selima u Tavnu gdje će stupiti u sastav divizijske bolnice br. 2, uz obezbjeđenje jedinica IV brigade i čekati dalji raspored. Napomenite drugu Mitku da da nekog sprovodnika sa uputom četi koja obezbjeđuje bolnicu da prihvati te borce po našem naređenju. Takođe saopštite drugu Mitku da i nadalje upućuje novomobilisane u Tavnu, gdje će ih prihvatiti naše jedinice. Vjerovatno da vi znate gdje se nalazi Mitke. Ukoliko nije u Svinjarevcu, morao bi biti na Visoču.

4. Molimo vas da nam naređenja V.Š.⁵ dostavljate preko naše radio-stanice, ukoliko budemo sa vama uspostavili vezu, bilo kuririma — po mogućstvu najbržim putem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant,
pukovnik
D.⁶ Lekić

(M.P.)⁷

⁵ Vrhovnog štaba
• Danilo
⁷ Okrugli pečat: Stab Šesnaeste udarne divizije NO vojske Jugoslavije.

IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 10 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVIRTE NOU DIVIZIJE O RUŠENJU ŽELJEZNIČKOG MOSTA NA SANI¹

ŠTAB
VI KRAJIŠKE NOU BRIGADE
Broj: SI.
Dana 10.XI.1943 god.

ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Na sektoru koji drže naši bataljoni od posljednjeg izvještaja do sada nema nikakvih promjena.

Noću između 9 i 10 o.m. snage našeg III bataljona porušile su željezničku čupriju na rijeci Sani—na Zegru. Također su porušeni bunker koji su bili za zaštitu pomenute čuprije.

II bataljon uz pripomoć civila vršio je prekope na cesti Sanski Most — Prijedor.

Od kako je neprijatelj razbijen 8 o.m. i protunapadom protjeran u Prijedor,² uopšte ne pokušava sa nikakvim pokretima u pravcu naših položaja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Ratko³

(M. P.)

V. d. komandanta:
Mičo⁴

ŠTAB
VI DIVIZIJE 5 KORPUSA
N.O.V.J.
Br. služ.
Dne 12.XI.1943 g.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 26—7, k. 767.

² Vidi dok. br. 49, 80 i film pod br. 3/758—759, MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

* Novaković

⁴ Kolundžija

BR. 45

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 11 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU OSAMNAESTE HRVATSKE BRIGADE ZA ZATVARANJE PRAVCA BUKINJE — ZIVINICE — KLADANJ¹

ŠTAB
III KORPUSA NOVJ

Br. sl/43.

11.XI.1943

8 časova

ŠTABU XVIII HRVATSKE NOU BRIGADE

P o l o ž a j

Situacija na sektoru naših jedinica na prostoriji Romanija — Goražde — Višegrad razvija se normalno.² Neprijatelj pokušava sa ispadima sa Pala u pravcu Crvene Stijene, ali su ti ispadi odbijeni uz osjetne gubitke po neprijatelja.³ Na ostaloj prostoriji naše jedinice vrše mobilizaciju.

Navodno saznali smo da je neprijatelj ušao u Lukavac kao i u Tuzlu,⁴ ali po ovom nemamo zvaničnog izvještaja. Odmah po prijemu ovog naređenja obavijestite nas hitno o situaciji na vašem sektoru, kao i rasporedu vaših jedinica.

Ako je neprijatelj zaista ušao u Tuzlu, vaša brigada sa dijelom Tuzlanskog partizanskog odreda ima zadatak da zatvori i onemogući svaki pokušaj neprijatelja na pravcu Bukinje — Zivinice — Kladanj.

Birčanskoj brigadi naredili smo da sa svojom snagom zatvara pravac Tuzla — Simin Han — Caparde, kao i da kontroliše pravac od Zvornika preko Caparda za Tuzlu.⁵ Obavijestite nas detaljno o stanju neprijatelja, njegovoj snazi i mjestu gdje se nalazi. Neprijatelju treba davati otpor i zadržati ga u njegovom nastupanju, te da ne maršuje nesmetano. Preduzmite mjere za što temeljitije rušenje puta Zivinice — Kladanj, te pripremite paljenje fabričkih postrojenja u Zivinicama i električne centrale, kako vam je to već ranije naređeno. Ovo treba izvršiti ako to situacija bude iziskivala.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 35/1—1, k. 407.

² Vidi dok. br. 161.

³ Vidi dok. br. 160.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 99 i 100.

⁵ Vidi dok. br. 51.

Nastojte da uhvatite vezu sa 19 Birčanskom brigadom radi sadejstva i uzajamnog potpomaganja ako bi neprijatelj imao namjeru dubljeg prodiranja.

Dostavite nam hitno izvještaj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: Načelnik, pukovnik: Komandant, generalmajor:

V.⁶

(M.P.)

BR. 46

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE GRUPE ŠTABU DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE O POKRETIMA I BORBAMA NA TERITORIJI JUGOZAPADNO OD NEVESINJA OD 6 DO 11 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

**ŠTAB
II T/DARNE GRUPE X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE**

Pov. broj: 5
11 novembra 43 g.
selo Milošev Do

»N T«⁸

Prema naredenju toga Štaba, pov. broj 39³ od 5 novembra 43 g. podnosimo izvještaj o radu naše grupe, od posljednjeg dana kada smo vam dostavili izvještaj pa do danas.

1. — U toku 6 ov. mj. grupa je predanila na prostoriji Podgrađe — Slato. U toku dana nije bila uznemiravana od strane Njemaca i četničkih bandi. U toku noći 6/7 [ov. mj.] grupa je preduzela pokret⁴ na prostoriji Biograda, prema dobijenoj direktivi od Štaba brigade, u cilju dejstva na Nevesinje ili na komunikaciju Nevesinje —

⁶ Jovo Vukotić

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 28—3, k. 1147—II.

¹ Štabu Desete hercegovačke NOU brigade

» Vidi dok. br. 26.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 20—2/1, k. 1147—II, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

Mostar. U toku pokreta naš »9« {bataljon] bio je napadnut od četničkih bandi sa Vojne (k. 891), čim je kolona prešla put. Tako isto bilo je puškaranja i od pravca Vranikuća. Naš »9« sa jednom četom preduzeo je akciju protiv četnika i rastjerao ih. Tom prilikom nije bilo gubitaka kod »9«. Poslije ove akcije bataljoni su se smjestili na prostoriju Biograda i u toku noći nisu bili uznemiravani od strane neprijatelja.

Danju 7 ov. mj. bataljoni su ostali na prostoriji Biograda. Ujutro — zorom četnici su izvršili koncentričan napad na naš »4«, koji se nalazio u selu Selakovići i Kosovača.⁵ Borba je vođena u toku čitavog dana i tom prilikom naš »4« zarobio je 5 četnika, od kojih su 3 stupili u naše redove, a 2 su pušteni kućama. Kod »4« bio je jedan mrtav (Savo Pješčić). Rad »4« bio je potpomognut od strane jedne čete našeg »9«. Ostali bataljoni u toku dana nisu bili uznemiravani od strane Njemaca i četnika. Poslije podne oko 15 časova neprijatelj je zauzeo Zidak i Kuline, izvlačeći na Zidak i jedna borna kola. Prema izvještajima neprijatelj je bio jačine oko 50 Njemaca i 100 četnika. Odmah je naređeno našem »6«, kojega je potpomagala jedna četa našeg »9«, da protjera neprijatelja sa zauzetih položaja. Određeni zadatak izvršio je uspješno, zauzevši oko 18.30 časova Kuline — Zidak — Babju Glavu. Tu je nanio neprijatelju nekoliko gubitaka, pošto smo sjutradan dobili izvještaj da su u toku noći 7/8 ov. mj. doneseni u Nevesinje nekoliko ranjenih (Švaba i četnika). Na zauzetim položajima u toku noći zapalili vatre. Noću 7/8 ov. mj. grupa je izvršila pokret,⁶ po rastjerivanju četnika na prostoriji Biograda, na prostoriju Udrežnje. U toku svoga pokreta grupa nije bila uznemiravana od strane neprijatelja.

Danju 8 ov. mj. grupa je predanila na prostoriji Udrežnja. Manjih čarkanja bilo je na Bukovici i Vileku. Kod nas nije bilo gubitaka. Na prostoriji Udrežnja Štab grupe je vršio procjenu situacije o napadu na Nevesinje, ili će preduzeti rušenje komunikacije i pravljenja zasjeda na putu Nevesinje — Mostar.

Prema dobijenim izvještajima od mještana, od odreda »Bišina« i od nekih osoba koje su došle iz Nevesinja istoga dana, dobili smo izvještaj da se u Nevesinju nalazi 250 Njemaca i preko 200 četnika. Tako isto, dobili smo izvještaje da se grupa četnika Milorada Popovića i Petra Sa-

- ' Vidi dok. br. 159.
- O pokretu Grupe vidi dok. br. 33.

mardžića povukla sa Bratača i Kifina Sela u Nevesinje,⁸ a sem toga, jedna grupa četnika nalazila se na Magunici i Rakovoj Nogi. Neprijatelj je u Nevesinju raspolagao sa 9 mitraljeza, jednim topom, dvoje bornih kola i dva oklopna automobila, kao i dva bacača. Oko grada držao je sve bunkere, kao i tvrđavu na Sehovini. Imao je i jednu radiostanicu koja se nalazila u školi.

Ovaj štab, iako je potpuno shvatio politički i vojnički značaj zauzimanja Nevesinja, s obzirom na jačinu i naoružanje neprijatelja, na prisustvo četnika u većem broju u Nevesinju, na prisustvo četnika u Magunici i od pravca Mucalovića, na mogućnost sudjelovanja u napadu na Nevesinje svega oko 300 boraca, pošto bi ostalo ljudstvo moralo da drži osiguranje pravca od Mostara i osiguranje komora, kao i na nemanje dovoljne količine municije, i usljed slabog potpomaganja u akciji sa Prvom grupom, ovaj štab je donio odluku:

Da posjedne i zatvori komunikaciju Mostar — Nevesinje i da se na njoj zadrži, radi rušenja iste, uništavanja ljudstva i kamiona.

Noću 8/9 ov. mj. grupa je izvršila pokret na prostoru Udrežnje — Rabina, s tim što je naš »9« porušio i pregradio put između Šišane Gomile i žandarmerijske stanice, držeći zasjedu jačine od dvije čete, potpomognut sa odredom »Bišina«, a naš »4« postavljajući zasjedu iznad Bukorića i na Grepku, a rušeći put iznad sela Bukorići. Zasjeđa ovoga bataljona bila je jačine jedne čete.

U toku 9 ov. mj. rano izjutra (oko 7 časova) neprijatelj je krenuo iz Nevesinja sa jednim kamionom u kome su bili 9 Njemaca i jedan četnik. Ne znajući za zasjedu bili su od našeg »4« pohvatani⁸. Među njima su bila dva podoficira. Automobil je uništen, a zaplijenjenih 7 guma razdijelili smo bataljonima za obuču. Nekoliko sati poslije toga, uputila se u pravcu Grepka jedna kolona Njemaca sa dva tenka, u jačini od 40 ljudi. Ova kolona bila je napadnuta od naše zasjede i tom prilikom ubijeno je 6 Njemaca, a jedan je uhvaćen živ.⁹ U toku obje akcije naš »4« zaplijenio je: 10 pušaka, 3 pištolja, nešto municije, a odjeću iskoristili smo po bataljonima.

Istoga dana, uputila se je jedna kolona od Mostara za Nevesinje sa 15 kamiona i naišla je oprezno na zasjedu našeg »9«, tako da je naš »9« ranio oko 5 Njemaca i čitavu kolonu natjerao na povlačenje.¹⁰ Jačina ove kolone bila je

⁸• Opširnije o tome vidi dok. br. 165.

¹⁰ Vidi dok. br. 159.

oko 150 Njemaca. Toga dana je naš »9« uhvatio dva ustaše...

U toku 9 ov. mj. ni kod našeg »4« ni kod »9« nije bilo gubitaka.

10. ov. mj. grupa je ostala na istim položajima, mijenjajući mjesto zasjele u pravcu Mostara, s namjerom da bi eventualna pojačanja u toku dana koja bi išla u pravcu Nevesinja mogla uništiti. Ovoga dana nije bilo pokreta od pravca Nevesinja u pravcu Grepka. Od pravca Mostara upućena su veća pojačanja posadi Nevesinja, koja su upućena jačom snagom preko Podveleža, a manjom snagom desno i lijevo od puta za Nevesinje. No je ova snaga koja je išla desno i lijevo od puta u pravcu Nevesinja bila jaka oko 250 do 300 Njemaca, koji su išli veoma oprezno. Naš »9« im je nanio veći broj gubitaka i u toku noći ostali su na Bišini. Na ostalim sektorima naših bataljona nije bilo neprijatelja.

Noću 10/11 ov. mj. Grupa se premjestila na prostoriju Biograda radi odmora i uređenja i usljed zamorenosti ljudstva, koje je vodilo dvodnevne borbe, čiji je teret pogoršalo vrijeme — nepovoljne atmosferske prilike, jaka zima. U toku sutrašnjega dana prebacićemo se na prostoriju Zovi Do,¹¹ gdje ćemo se zadržati i to vrijeme iskoristiti za odmor ljudstva, krpanje i pranje, za politički rad i za pretres prošle akcije.

- 2.— Duh, moral i disciplina ove grupe je na dostojnoj visini. Ispada i djela za kažnjavanje nije bilo, kako u vojsci, tako i prema narodu.
- 3.— Na prostorijama boravka grupe vršena je mobilizacija ljudstva. Ukupno je stupilo u naše redove 20 boraca i jedna drugarica od posljednjega izvještaja. Ovdje nije uračunat broj boraca koji su stupili u odrede.
- 4.— Pod našom komandom nalazi se odred »Bišina«, koji broji 17 boraca; »Nevesinjska puška«, koji broji 20 boraca, a operiše na prostoru Slato, G. i D. Drežanj, Bezdeđe, Zovi Do, Lukavac. Ovaj odred kroz dva dana će se povećati na 30 boraca. Komandir ovoga odreda je postavljen — drug Čedo Vuković, a politički komesar nije određen. Dabarski odred po dobijenim izvještajima povećao se na 100 boraca.
- 5.— Prilažemo plan za obuku ljudstva ove grupe. Iz plana se vidi šta treba preći sa ljudstvom u toku jednoga dana

¹¹ Opširnije o prebacivanju i razmještaju na ovoj prostoriji vidi zapovijest od 11 novembra 1943 god. Dokument se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—2/1, k. 1147—II.

(predavanja) i on služi kao neka vrsta dnevnoga reda. Sav program predviđen da se pređe u toku jednoga dana — vojni rukovodioci ove grupe razradiće detaljan plan i način na koji treba gradivo preći i obuku izvesti i to će poslati štabovima bataljona. Teže gradivo preći će sa štabovima lično vojni rukovodioci ove grupe. Tako isto, stvoren je i plan za obuku starješinskog osoblja ove grupe.

"6. — U prilogu se dostavljaju brojna stanja bataljona ove grupe i Štaba grupe, iz koga se vidi tačno brojno stanje i naružanje.

"7. —; Dostavlja se spisak istaknutih boraca bataljona ove grupe, koji se predlažu za odlikovanja.

— S obzirom na gore navedenu situaciju, Štab grupe je mišljenja da treba zauzeti Nevesinje, jer bi tada mobilizacija koju sprovodi ova grupa išla mnogo lakše, a tako isto politički bi se mnogo dobilo kod masa. Za napad na Nevesinje, ovaj je štab mišljenja, s obzirom na situaciju u Nevesinju i bližoj okolini, da bi bilo...¹²

" Redakcija nije pronašla ostatak dokumenta

BR. 47

NAREĐENJE DELEGATA PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE OD 12 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA UDARNOG ODREDA, UDARNOG BATALJONA »GAVRILO PRINCIP« I ČETVRTOG BATALJONA TRINAESTE KRAJIŠKE NOU BRIGADE ZA CIŠĆENJE PROSTORIJE OKO SELA BOCCA OD ČETNIKA¹

St. pov. br. si.
Dne 12.XI.1943

I

ŠTABOVIMA: Udarnog odreda²
Udarnog bataljona »Gavrilo Princip« i
IV bataljona XIII N.O.U. brigade

U selu Bočcu, tj. po zaseocima Husići, Dajčići i Okojnica, stalno boravi grupica četnika od 40 do 50 ljudi. Oni služe kao neka vrsta stalne predstraže. Moral im je dosta nizak. Naoružani su uglavnom puškama.

Da bi se ista banda pohvatala ili rastjerala,⁵ te da bi se 1 na torfi sektoru osjetilo prisustvo naših snaga

NAREĐUJE SE:

1. Udarni bataljon »Gavrilo Princip« krenuti će 13.XI. u 2 sata poslije podne i stići do predvečer u selo Sladojeviće gdje će zanoćiti.

Dne 14.XI. u 1 sat po ponoći dvije čete toga bataljona prebaciti će se preko Vrbasa i pod zaštitom noći krenuti u pravcu Husića. (Prebacivanje preko Vrbasa izvršiti kod Hakije Kapetanovića.) Po dolasku tih četa na sektor Dajčići, Husići, Okojnica, obje te čete zauzeti će položaje iznad tih sela te prikri-vene čekati dan.

Jedna četa Udarnog bataljona »Gavrilo Princip« krenuti će 14.XI. oko 3 sata u noći, zajedno sa pratećim vodom, u pravcu Surjana. Po dolasku u Surjan zauzeti položaje iznad sela u pravcu Garevine i Krune te čekati dan. Kada svane,

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22/1—4, k. 456.

² Udarni NOP odred je dejstvovao još prije no što je naredba o njegovom formiranju izdata. Vidi tom IV, knj. 20, naredbu Štaba Petog korpusa od 2 decembra 1943 godine. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 28/2—2, k. 457.

⁵ Vidi dok. br. 62.

ova četa će uputiti jednu desetinu koja će sići do ceste te opaliti nekoliko metaka u pravcu sela preko Vrbasa. Kada četnici sa druge strane Vrbasa odgovore vatrom, što su uvijek i činili, te time otkriju mjesto svoga boravka, tada će one dvije čete koje se nalaze sa druge strane Vrbasa stupiti u akciju sa zadatkom da ih unište. Desetina čiji je zadatak bio privući neprijateljsku vatru ostati će i dalje na svom položaju te, u slučaju da neprijatelj pokuša da gazeći vodu prebaci se preko Vrbasa, stupiti u dejstvo protiv njega.

Dvije čete toga bataljona koje budu išle preko Vrbasa zadržaće se u Bočcu tokom dana a predvečer istoga dana prebaciti će se preko u Surjan, gdje će bataljon zanočiti.

Dne 15.XI. oko 1 sat poslije podne krenuti će bataljon iz Surjana u svoju bazu.

2. Udarni odred uputiti će 14.XI. rano ujutro jednu četku preko sela Jovandića u Trijebovo. Zadatak te čete je da tokom dana krstari po Trijebovu te, u slučaju da neprijatelj pokuša napad na naše snage koje će se nalaziti u Surjanu, krene u tome pravcu u pomoć jedinicama bataljona »Gavrilo Principa. Prednoć ova četa neka krene za selo Gustovaru i tu neka zanoći te dadne potrebne patrole za osiguranje Grada sa te strane.

Istoga dana, tj. 14.XI. poslije podne u 3 sata uputiti će Udarni odred dvije desetine u grad koje će preko noći dati potrebne patrole po gradu, dok će ostale snage toga odreda vršiti osiguranje ceste od Podbrda do Mrkonjića tokom 13, 14 i 15.XI. o.g.

3. IV bataljon XIII. N.O.U. brigade vršiti će 13, 14 i 15 o. mj. osiguranje ceste na sektoru Čađavica — Podbrdo, te 14 i 15 o. mj. uputiti jače patrole od po 10 do 12 boraca preko Sitnice u pravcu Dujakovaca.⁴

Znaci raspoznavanja ostaju isti.

Ugovoreni znaci su tokom 13, 14 i 15: pitanje: jedan dugi zvižduk, odgovor: tri kratka zvižduka.

Od 16-og ujutro sve jedinice primaju osiguranje svojih stalnih sektora.

Napominje se da cesta mora stalno biti osigurana i danju i noću.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Delegat štaba
V korpusa N.O.V.J.
kapetan:
S.⁵ Komarica

* Bataljon nije učestvovao u toj akciji. Vidi dok. br. 62.

⁵ Slavko

BR. 48

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 12 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA IZVRŠENJE MARŠA SA PROSTORIJE DRVARA NA PROSTORIJU BUGOJNA¹

**STAB VI DIVIZIJE IV KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE**

Op. br. 763/43
12.XI.1943
19 h 30

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Knin, Drvar, Jajce, Travnik, Livno — razmjera
1 : 100.000)

Divizija će u toku 13, 14, 15, 16, 17, 18 i 19-og novembra t.g. izvršiti putovanje od Drvara do Bugojna.²

NAREĐUJEMO:

I ešalon:

Sastav:
Štab divizije sa svima sekcijama pri Štabu, I Brigada i Inžinjerska četa.

Polazi 13 novembra u 7 h. iz sela Šipovljani i Trninić Brijega, pa pravcem: Mokronoge, Prekaja, Bunčevac, Kunje, Balac, za Rore, gdje će zanočiti 13/14 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 34 kim.

14 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Rora pravcem: Vaganj — Podgreda — Pribelja, gdje će zanočiti 14/15 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 33 kim.

15 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Pribelje pravcem: Bosnića Košanice, sjeverno od Marića Košanice — Semenovci — Novo Selo, gdje će zanočiti 15/16 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 25 kim.

16 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Novog Sela pravcem: Blagaj — Zlosela — Kupres, gdje će zano-

¹ Prepis originala, pisan na mašini latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16—1, k. 796.

² O dejstvu i pokretu Šeste NOU divizije do dolaska na teritoriju Bosne (Drvara), vidi tom V, knj. 21, dok. br. 45 i 49.

ćiti 16/17 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 35 kim.

17 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Kupresa pravcem: Poriće — Čipuljić — Bugojno, gdje će i zanoćiti 17/18 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 35 kim.

II ešalon:

Sastav:
III Brigada i Sanitet
Divizije.

Polazi 13 novembra u 7 h. iz Kamenice — Vrtoča i Prnjavora, pravcem: Drvar — Mokronoge — Prekaja, gdje će i zanoćiti 13/14 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 24 kim.

14 novembra u 6 h. produžiće daljnji pokret iz Prekaje, pravcem: Bunčevac — Runje — Batac — Rore — preko Korita za Vaganj, gdje će zanoćiti 14/15 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 35 kim.

15 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Vagnja, pravcem: Podgrada — Pribelja, gdje će zanoćiti 15/16 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 20 kim.

16 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Pribelje, pravcem: Bosnića koš. — Bajramovci — Kupreško Polje — Blagaj, gdje će i zanoćiti 16/17 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 30 kim.

17 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Blagaja pravcem: Zlosela — Kupres — Alajbegov Odžak i Begovo [Selo]. U ova dva posljednja sela i zanoćiti 17/18 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 25 kim.

18 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Alajbegova Odžaka i Begova Sela pravcem za Bugojno, gdje će i zanoćiti 18/19 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 35 kim.

III ešalon:

Sastav:
II Brigada i brdska
baterija 75 mm.

Polazi 13 novembra u 8 h. iz Trubarova pravcem: Kamenica — Drvar, a zanoći će u Drvar Selu, Prnjavoru, Mokronogama 13/14. Ovaj dnevni marš iznosi oko 22 kim. 14 novembra u 7 h.

produžiće daljnji pokret iz Drvar Sela, Prnjavora i Mokronoga pravcem: Prekaja — Bunčevac — Motike — Samce³ — Runje — Balac — Srdići — Čegare, gdje će zanočiti 14/15 ov. mj. u posljednjih 6 mjesta. Ovaj dnevni marš iznosi oko 34 kim.

15 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Motika — Samce⁴ — Runje — Balac — Srdića — Čegara pravcem: Rore — Korita — Vaganj — Podgreda — Hasanbegovci — Opačić — Mladeškovci, gdje će i zanočiti u posljednja dva mjesta 15/16 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 30 kim.

16 novembra u 7 h. izvršiće daljnji pokret iz Opačića i Mladeškovaca pravcem: Dubrava — Isakovci — Rajića koš. — Bajramovci, gdje će u posljednjem mjestu i zanočiti 16/17 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 30 kim.

17 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Bajramovaca pravcem: Stražbenica — Zlosela — Kupres, gdje će i zanočiti 17/18 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 30 kim.

18 novembra u 7 h. produžiće daljnji pokret iz Kupresa za Bugojno, gdje će i zanočiti 18/19 ov. mj. Ovaj dnevni marš iznosi oko 35 kim.

Ishrana i konačari:

Za vrijeme predviđenog marša ishrana kako jedinica, tako i stoke vršiće se sa terena, t.j. u mjestima gdje bude prenočište. Ova ishrana biće dosta teška, jer su pojedina sela na pravcu marševanja djelimično opljačkana, siromašna itd. Prema tome potrebno je preduzeti dobru organizaciju ishrane. Svaka jedinica ešalona, računajući i pridodate djelove, kao Inžinjerska četa, brdska baterija itd., slaće sa prenočišta na sljedeće prenočište konačare. Ovi konačari treba da su sastavljeni od in-

* i⁴ Savići

tendanta ili njegovog zamjenika dotične jedinice, 4—5 partizana na brigadu, dok na Inženjersku četvu i bateriju po 2 partizana, među kojima 1—2 partizana iz sanitetske desetine. Ovi konačari treba da dočekaju na mjestu prenoćišta svoju jedinicu, podnesu raport svojoj jedinici, pokazujući raspored istih za prenoćište, prime od štaba dotične jedinice daljnje instrukcije i odmah kreću na sljedeće prenoćište. Sa ovim konačarima potrebno je odrediti i nekoga iz štaba dotične jedinice, bilo zamjenika komandanta, oper. oficira bataljona itd.

Znaci raspoznavanja: Za 13.XI.43: **Bacač—Bugojno**, 14.XI.43: **Kundak—Kupres**, 15.XI.43: **Bunker—Bunić**, 16.XI.43: **Top—Tolić**, 17.XI.43: **Zatvarač—Zalužnica i** 18.XI.43: **Metak—Medak**.

Napomena: Na pravcu našeg putovanja postoji stalna telefonska linija. Prema tome jedinice trebaju da koriste pomenutu liniju za vezu sa ovim Štabom. Potrebno je samo ukopčati se na pomenutu liniju kada to zatreba.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
S. O.

Komandant
potpukovnik,
Đ. Jovanić, v. r.

Da je prepis vjeran originalu tvrdi:

načelnik major,
Mile J. Uzelac

(M.P.)⁶

⁵ Đoko

⁶ Okrugli pečat: Štab Šeste divizije NOV Hrvatske

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
ČETVIRTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORIJI
OKO PRIJEDORA I RADU JEDINICA OD 25 OKTOBRA DO
10 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**STAB
VI KRAJIŠKE NOU BRIGADE**

Broj: si.
Dne 12.XI.1943 god.

15-todnevni izvještaj o vojnim akcijama i radu jedinica VI Krajiške NOU brigade za vrijeme od 25.X. do 10.XI.1943 god.

ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Šaljemo vam 15-todnevni izvještaj o izvršenim akcijama i vojnom radu jedinica ove brigade u vremenu od 25 oktobra do 10 novembra t.g.

26 oktobra: Snage I bataljona držale su položaje prema pruži Prijedor—Omarska. Jedan vod vršio je mobilizaciju ljudstva u selu Busnovima.

Snage II bataljona držale su položaje prema Čarakovu. Sa borcima je rađeno osvajanje bunkera i pješački egzercir.

Snage III bataljona držale su položaj prema Prijedoru.

27 oktobra: Snage I bataljona držale su iste položaje, tj. po jedan vod svake čete, a ostalo ljudstvo u logoru, sa kojima je rađeno o vojničkoj dužnosti, patrolska i stražarska služba. Jedan vod III čete išao u zasjedu na cestu kod Čela.

Snage III bataljona drže iste položaje, tj. stari borci, dok se sa novomobilisanim radi ratna služba.

Snage IV bataljona rušile su preko noći prugu i prekopavale cestu Ljubija—Prijedor.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18—9, k. 774.

- 28 oktobra: Dvije čete I bataljona bile su na istim položajima, a jedna četa išla je u Maričku radi mobilizacije ljudstva.
 III bataljon sa starim borcima držanje položaja, sa novomobilisanim borcima rađen pješački egzercir i ratna služba.
 IV bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je bio pošao od Prijedora prema Ljubiji — neprijatelj je povraćen.² Gubitci neprijatelja nepoznati, naši bez gubitaka.
- 29 oktobra: Dvije čete I bataljona nalazile su se na položaju u Rakelićima a jedna četa u Maričkoj radi mobilizacije ljudstva.
 II bataljon: sa borcima je rađena stražarska služba, obuka sa oružjem, sa novim borcima nišanje i uzimanje otstojanja.
 III bataljon držao položaje prema Prijedoru, sa novomobilisanim borcima rađena ratna služba i obuka sa oružjem.
- 30 oktobra: Tri čete I bataljona, tj. cio bataljon na položaju Rakelići—Tomašica. Jedan vod upućen u Sanski Most za održavanje reda u gradu. Održan je starješinski sastanak. Sa borcima je rađen pješački egzercir i stražarska služba. Snage i ostalih triju bataljona držale su određene im položaje.
- 31 oktobra: Neprijatelj je u toku noći privukao tenkove sa konjima do položaja III bataljona i odmah ujutru krenuo sa tenkovima i pješadijom u selo Miljakovce gdje je zapalio nekoliko kuća, opljačkao nešto stoke i vratio se nazad u Prijedor.³
 Neprijatelj je istog dana nadirao i na položaje I bataljonu prema Saničanima i Tomašici, ali je povraćen. Naši bez gubitaka, gubitci neprijatelja nepoznati.
- 1—7.XI: Bataljoni su držali položaje koji su im određeni. Rađeno je sa borcima, naročito sa novomobilisanim, pješački egzercir, rukovanje oružjem, stražarska i ratna služba. Vršena je mobilizacija ljudstva iz okolnih sela za popunu bataljona. 7 novembra održana je proslava u

¹ Opširnije o tome vidi mikrofilm MNO — Zagreb pod reg. br. 3'721—722 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.
 » Vidi dok. br. 148.

svim bataljonima na kojoj je prisustvovalo i civilno stanovništvo iz pozadine. Na proslavi 26-togodišnjice Velike oktobarske socijalističke revolucije prisustvovao je kod svakog bataljona po jedan član Štaba brigade.

8 novembra: Neprijatelj je napao na položaje našeg III bataljona u pravcu Topića brda, u jačini od 600 do 700 vojnika, u pratnji sa tri tenka.⁴ Snage našeg III bataljona sačekale su neprijatelja i vještim manevrisanjem, zabacujući se za leđa, potpuno ga razbile i poslije 7-močasovne borbe stjerale ga u Prijedor. U međuvremenu dok je III bataljon vodio borbu, naš II bataljon, koji se nalazio na lijevoj obali rijeke Sane, u Carakovu, vršio je pritisak na željezničku ćupriju na Zegru⁵ i koristeći protutenkovski top protjerao neprijatelja iz bunkera. U tom momentu došla su im u pomoć 2 tenka, koji su iz našeg protukolskog topa oštećeni, ali ih je neprijatelj uz pripomoć druga dva tenka odvuкао. Bunker i su spaljeni. Gubitci neprijatelja u ovoj borbi bili su oko 30 mrtvih i ranjenih. Sa naše strane bila su 2 lakše ranjena druga i 2 mrtva i to: Novaković Stojan, desetar i Vukić Milan, bombaš, oba iz III bataljona. Zaplijenjeno je 9 pušaka, 5 sanduka puščane municije, 1 telefon, 1 radio-aparat, 40 bombi i ostale vojne sprema.

9 i 10.XI: Bataljoni su držali određene im položaje. Sa borcima se radilo o ratnoj službi, stražarskoj službi, obuka gađanja. Vršena je mobilizacija ljudstva. Vršen je pregled boraca od strane brigadnog ljekara u I bataljonu. IV bataljon vršio je pretres sela Tukovi gdje se je navodno nalazio jedan ustaša, ali isti nije uhvaćen. Kod kuće traženog ustaše nađena su 4 para cipela, nekoliko vojničkih čaršafa i jedan voj. konj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Ratko⁶

(M.P.)

Komandant v. d.
major Mićo⁷

⁴ Vidi film pod br. 3/752—753, 755—756 MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Vidi dok. br. 44.

• Novaković

⁷ Kolundžija

**IZVJEŠTAJ OBLASNOG KOMITETA KPJ ZA BOSANSKU
KRAJINU OD 12 NOVEMBRA 1943 GOD. POKRAJINSKOM
KOMITETU KPJ ZA BOSNU I HERCEGOVINU O STANJU
U BOSANSKOJ KRAJINI¹**

**OBLASNI KOMITET KPJ
ZA BOSANSKU KRAJINU**

**POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA BOSNU
I HERCEGOVINU**

Dragi drugovi,

Primili smo vaše pismo od 18 avgusta 1943 god. To je prvo pismo koje od vas dobivamo u toku ove godine. Od maja mjeseca, od kako ste primili naš izvještaj, pa do danas kod nas se u Krajini izmijenilo mnogo toga. Uglavnomo sve te promjene koje su se odigrale u ovome periodu vremena išle su nama u prilog.

Za vrijeme Pete ofanzive na naše snage u Sandžaku, Crnoj Gori i Hercegovini, kada su naše brigade krenule za Istočnu Bosnu,² Peta divizija sa tri brigade i jedna koordinirajuća grupa od 800 boraca prema Prozoru,³ dok su novoformirane IX i XII brigada bile prešle u Centralnu Bosnu,⁴ Krajina je tada ostala sa dosta malim snagama, iznurenim bolešću i glađu, koja je naročito bila teška u krajevima Glamoča, Kupresa i Jajca. Dok su naše snage ojačale i dok su izvršile izvjesnu reorganizaciju,⁵ čitavo to vrijeme četnici su, opazivši da naše snage odlaze prema Istočnoj i Centralnoj Bosni i Prozoru, aktivizirali se vojnički i politički. Na izvjesnim terenima oni su prešli i u napade na naše manje snage. Četnici iz Manjače i Mrkonjića [Grada], kojih je tada bilo oko 1.000, bili su se povezali sa Đujićem⁶ iz Kninske Krajine, koji je također imao blizu 2.500 četnika, i vršili su zajednički šire operacije oko [Bos.] Grahova, Drvara, Glamoča i [Bos.] Petrovca.⁷ Čak su počeli sanjati o korpusima oko Krupe, Sane i Bos. Novoga. Mi smo

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod reg. br. 5218.

² Vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 157.

³ Vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 22 i 57.

⁴ Vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 112, 113, knj. 14, dok. br. 40.

⁵ Vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 60.

⁶ Pop Momčilo Đujić, komandant četnika na tromedi Like, Bosne i Dalmacije.

⁷ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 13 i 52.

bili u takvom odnosu snaga prema četnicima da smo jedva odolijevali njihovim navalama, jer grupa popa Đujića došla je iz Knina na teren Grahova i pomagala najaktivnije četnike Manjače i Mrkonjića. Takav odnos snaga i prelazak dva puta koncentrisanih četničkih bandi kroz Glamočki srez prema Drvaru uveliko je pokolebao narod ovih krajeva, jer su četnici prolazeći činili strašna nasilja, pljačku i otimačinu, te je vladao strah od četnika, a istovremeno nije samo bilo pljačke nego i paljenje sela (primjer selo Tičevo), a mi tada nijesmo bili u stanju pružiti zaštitu tim selima.

Dok su se glavnine četničkih snaga Mrkonjića, Manjače i Glamoča okupile oko raspopa Đujića i vodile jače bojeve s nama, dotle su druge grupe po mrkonjičkom, jajačkom i kupreškom kraju bile raspoređene u cilju onemogućavanja naših veza, napada na karavane, napada na štabove itd. To su bile manje grupe. Mi smo odlučili zajedno sa Hrvatima da tučemo najaktivniju Đujićevu grupu,⁸ i oni su zaista bili razbijeni ali ne i potučeni. Rastjerivanjem ove grupe četnika razbjegla se je i grupa Drenovićeva u Manjači. Neprijatelj je imao tu dosta mrtvih a između ostalih ubijen je i vojvoda Plećaš, komandant tobožnjeg Grahovskog korpusa, koji je bio došao ovamo u Krajinu (po Dražinom naređenju) da organizuje četnike u prave vojničke formacije i da povede aktivniju borbu protiv nas. Poslije ove veće borbe sa četnicima i poslije osjetnih gubitaka koje su imali u ovoj borbi, četnici svakim danom slabe. Oni su manje-više demoralisani i rastureni su po manjim grupicama. Đujić sa nekoliko stotina bježi u Knin, Drenović ponova bježi u Manjaču Nijemcima, dok grupa od 250 do 300 Trivunčičevih četnika, uglavnom sa mrkonjičkog terena, luta po čukama i upadne u poneki srez, pljačka, otima, pali pojedine domove naših boraca, pravi zasjede, ali nigdje ne smije da primi borbu sa našim jedinicama. Dolaskom IX brigade iz Centralne Bosne na teren Janja,⁹ kao i povratkom V divizije na teren Travnika, Bugojna, Gornjeg Vakufa,¹⁰ i jačom aktivnošću protiv četnika naše novoformirane XIII brigade, situacija se umnogome poboljšala. Osim toga na teren Mrkonjića dolazi i naša VII brigada. Naše jedinice prodiru u Manjaču, nalaze se po čitavom mrkonjičkom kraju, također prema Đujiću naše jedinice prodiru na Kosovo Polje i zauzimaju Vrliku. Sve te okolnosti uticale su na političko raspoloženje masa u mrkonjičkom i glamočkom sektoru. Oni se sve više odlikuju svojom brutalnošću prema narodu: pljačka, paljenje, otima-

⁸ Vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 107.

⁹ Vidi tom IV, knj. 16, dok. br. 57.

¹⁰ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 7 .

čina u svakom selu gdje dopru, jer su od naših snaga bili zbijeni u šume i pasivne krajeve. Radi toga i manjačka i mrkonjička grupa iz dana u dan gubi sve više u očima onih koji su do juče išli sa četnicima. I u samom mrkonjičkom srezu osjeća se preorijentacija masa, jer mi držimo veći dio mrkonjičkog sreza u svojim rukama. U gradu Mrkonjiću, koji je 17 puta prelazio iz ruke u ruku od početka ustanka do danas, osjeća se preorijentacija masa i prilaženje k nama. To najbolje pokazuje mobilizacija koja je vršena u samome gradu i okolnim selima Mrkonjića. Od stotinu ljudi koji su pozvani na vojni pregled u samome gradu Mrkonjiću nije se javilo njih 6, a iz okolnih sela javili su se na pregled svi oni koji su bili pozvani i smjesta su bili raspodijeljeni po brigadama. I sam privredni život u gradu Mrkonjiću teče normalno. Pijaca je isto tako živa kao što je bila i pod okupatorom. Četničke grupice (petorke) u svome bijesu na pijačne dane pripucaju sa koje čuke s namjerom da rasture pijacu i da unesu paniku u narod koji se skupi u gradu na pijačni dan. U zadnje vrijeme sa jačim osiguranjem pojedinih položaja oko samog Mrkonjića osujećeno je ovo pripucavanje, a to svakako ima i izvjesnog uticaja na sam narod Mrkonjić Grada i okoline. Osim toga dolazak Engleza,¹¹ i to baš na mrkonjički teren, uvjerio je seljake u suprotno od onoga što su im četnici pričali. Četnička propaganda zasnivala se je na njihovom prikazivanju kako su tijesno povezani sa Englezima i kako je njihovo prijateljstvo neizmerno i kako će uskoro saveznici da se iskrcaju na obalama Jadrana, da će tobože uništiti partizane i predati svu vlast četnicima. Svakim danom narod sve više gubi vjeru u istinitost tih četničkih blebetanja. Pogrešno bi bilo reći da se naš uticaj podjednako širi u svim četničkim selima. . . Ima izgleda da ćemo u nekim selima oko Mrkonjića, pa onda oko Banje Luke moći mobilisati veći broj boraca, jer prolaskom naših brigada kroz Manjaču osjetilo se da narod simpatije našu borbu. U Surjanu, oko Krupe na Vrbasu, u selima Jeličkoj, Maričkoj, Bronzanom Majdanu, tj. prema pruzi Prijedor—Banja Luka javljaju se dobrovoljno u našu vojsku. Manjača sa većim brojem sela ostaje i dalje u središtu naše pažnje. Treba još napomenuti da su glamočki četnici, koji su podijeljeni u nekoliko grupica, a kojih ima svega oko 150, bili veza četnika iz Bosne preko Dalmacije sa četnicima u Splitu, gdje su bile glavne glavešine četničke i glamočke gazde. To je bilo prije kapitulacije Italije. Četnici u ovome kraju plaše mase najviše brutalnošću. Kod njih se ne osjeća neka politička djelatnost. Umnogome je kod njih otupila oštrica prema nama.

¹¹ Odnosi se na englesku vojnu misiju.

Druga ozbiljnija četnička grupa, koja naročito u posljednje vrijeme postaje vojnički i politički aktivna, koja još u svojim rukama drži izvjesne teritorije oko ušća Vrbasa, jeste grupa u Centralnoj Bosni,¹² i to grupa Rade Radića,¹³ Forkape,¹⁴ Bundale¹³ i Malića.¹⁶ Ovoj grupi u posljednje vrijeme pridružila se grupa trebavskih i ozrenskih četnika, koji su ovamo prebjegli. Ova grupa broji oko 1.900 ljudi. Interesantno je da je ova grupa oživila u doba najvećih međunarodnih događaja, u doba kapitulacije Italije. U ovoj grupi jako je jezgro Dražinih oficira i ovi su, sa četnicima Rade Radića, čitavu godinu dana vodili borbe naslonjeni na Švabe u Lijevcu [Polju] i oko ušća Vrbasa. Oni se drže u tome kraju već oko godinu i po do dvije godine dana. Posljednjih dana oni su se koncentrisali i izvršili napad na Prnjavor, koji se nalazi u našim rukama. No iako su naše snage u Prnjavoru bile veoma male, četnicima nije uspjelo da zauzmu Prnjavor i bili su odbijeni. U ovome kraju četnici su veoma aktivni u svojoj propagandi o iskrcavanju Engleza itd., kako je naprijed rečeno, no osim toga četnici u čitavom tome kraju proturaju zlatne dolare govoreći kako je to novčana nagrada za ubijanje partizana. Četnici ovoga kraja imaju tu prednost što su njihove veze sa Nijemcima u Banjoj Luci čvršće nego popa Đujića u Dalmaciji. Svaki put kada bi naše snage V i XII brigade potjerale Radićevu grupu, oni bi se sručili u Banju Luku, prikupili se, sredili i opet ponovno izađu i napadnu naše manje snage ovdje ili ondje. Na ovu grupu četnika trebaće udariti jačim snagama i otsjeći im otopnicu za Banju Luku, a tada će ih se moći i lakše likvidirati. O tome je već bilo riječi. U prilog ovih četnika ide i to što su naši drugovi na tome sektoru učinili dosta grubu grešku htijući da četnike pridobiju na našu stranu ne preduzimajući u svako doba uništavanje i gonjenje četnika. To im je omogućilo da pojačaju svoje snage putem nove mobilizacije u pojedinim selima koja su na domak Banje Luke i okupljanjem pojedinih grupica koje su »se prebacivale iz Manjače preko Vrbasa i iz Istočne Bosne preko rijeke Bosne. Ova je greška uočena i ona je ispravljena. Narod Centralne Bosne, veliki dio sreza kotorvaroškog, prnjavorskog, derventskog, naklonjen je nama i četnici nemaju ni iz daleka onog političkog uticaja kojeg imaju na Manjači i u Mrkonjiću. Po odlasku I bos. korpusa i II krajiške

¹² Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 16, dok. br. 12, knj. 17, dok. br. 129.

¹³ Komandant četnika u centralnoj Bosni. Na procesu Draži Mihailoviću 1946 god. osuđen na smrt.

¹⁴ Nikola

¹⁵ Ljuba

Ilija

brigade iz Centralne Bosne u Istočnu Bosnu, formirana je tamo nova, XIV brigada¹⁷ od Prnjavorskog i Banjalučkog odreda. Ova brigada moći će po svoj prilici uspješnije vršiti mobilizaciju jer će ostati na tome terenu i neće se kretati nikuda dalje. Dosad se pokazalo da mase sa toga terena nerado ulaze u V kozarsku i XII brigadu koje se na tome terenu nalaze.

Grupa Mane Rokvića, četnika, koji je oko sebe okupio 150 četnika iz petrovačkog, drvarskog i grahovskog sreza, bila je za čitavo vrijeme okupacije petrovačkog i bihačkog sreza na tome terenu. Ta grupa nema nikakvog političkog uticaja u tome kraju. Pod prijetnjom paljevine kuća i progona familija mobilisala je oko 100 ljudi, ali nedavnim odlaskom Nijemaca iz Petrovca od ove grupe se predalo 50 četnika nama. Ova grupa ne pretstavlja ni političku ni vojničku snagu.

Opće uzevši, četnici u Krajini i Centralnoj Bosni sve se više osamostaljuju u odnosu prema neprijateljskim garnizonima i pokušavaju često voditi sami borbu protivu nas, naročito protivu naših manjih jedinica. Od onoga vremena od kako je propao Musolini i njegov režim u Italiji četnici više ne idu svi u grad nego ostaju po selima, kriju se i vrše vojnički i politički pritisak na mase. Oni doduše malo uspijevaju uvući novih ljudi u svoje redove, ali time što su prisutni u selu, ponekad prolazeći koncentrisani kroz pojedina sela, onemogućuju jači priliv masa k nama. Sve ove grupe vezane su uz Dražu i, budući su dugo vremena uz okupatora, one u ovim krajevima nisu naročito osjetile promjenu u međunarodnoj situaciji kapitulacijom Italije, osim izvjesnog slabljenja garnizona sa njemačkim snagama, nisu se raspale nego su dapače okupljene, vršljaju po selima i postaju aktivnije. Oslobođenjem gradova Jajca, Kotor Varoša, Bugojna, Gornjeg i Donjeg Vakufa, Kupresa i Livna, četnici sve više gube politički kod seljaka, jer seljak dolazi u grad, vrši razmjenu, a preko toga se na njega vrši koliko-toliko uticaj.

Na kraju, broj četnika u Krajini kreće se ovako: grupa Rade Radića u Centralnoj Bosni broji 1.900, grupa Drenovića u Manjači i oko Banje Luke oko 800, grupa oko Glamoča 150 i grupa popa Đujića na granici između Knina i Grahova oko 3.000, ukupno 5!850.

Sto se pak tiče muslimana Bos. Krajine, oni, može se reći, drže se još pasivno, kao i u drugim krajevima. Izgubili su potpuno vjeru u ustašku državu, naročito po gradovima. Veoma su zainteresovani za Istočni front kao i za događaje na Jadranu. Međutim, postojanje jakih četničkih grupa i nepružanje

¹⁷ Odnosi se na Četrnaestu srednjobosansku NOU brigadu, koja je formirana 16 oktobra 1943 godine.

sa naše strane dovoljno garancija za sigurnost od četničke osvete, čini ih rezervisanim i povučenim. Vidi se i u Mrkonjiću i u Jajcu i u Kotor Varošu, gdje je većina stanovništva muslimanska, da oni nemaju neki određeni politički stav, koji bi važio kao odluka neke njihove organizacije, kao što je kod vas slučaj. Oni dapače nas simpatišu i vežu se često uz nas, ali su radi toga često i u Mrkonjiću i u Jajcu stradavali od Švaba i četnika i to je najhitniji razlog njihovog rezervisanog držanja. Mi liječimo tu njihovu bolest življim političkim radom u građanstvu i brзом mobilizacijom u vojsku. Naš rad u tim gradovima u slivu Vrbasa, oko Mrkonjića pa do G. Vakufa, učinio je izvjestan uticaj na te mase. Prvih dana nije niko dolazio na konferencije, sada su se već oslobodili i politički život normalno se razvija.

Drukčiji je slučaj sa muslimanima u Centralnoj Bosni koji žive na oslobođenoj teritoriji. U mnogim tamošnjim krajevima četnici napadaju na muslimanska sela i tako gone muslimane u naš tabor. Oko Sipraga, srez Kotor Varoš, uspjelo je mobilisati jedan dio muslimana, ali naši drugovi nisu umjeli tu mobilizaciju proširiti na druga muslimanska sela. U ovoj šipraškoj opštini muslimani su se isključivo naoružali protiv četnika. Po tom pitanju trebalo je zainteresirati ostale muslimane. Prnjavorski i kotorvaroški muslimani još se kolebaju iako su Švabe spalile čitavo muslimansko selo Večiće, radi saradnje sa partizanima, i žestoko bombardovali muslimansko i hrvatsko selo Vrbanjce. Tu je, kako smo rekli, bojazan od represalija, a dijelom i uspjeh ponekog četnički orijentiranog muslimana, razlog kolebljivog držanja muslimana. I u Sipragama i u Lišnji (selo kod Prnjavora) četnici među muslimanima imaju svoje ljude, obično trgovce, koji koče prilazak muslimana na našu stranu. U tom istom selu bilo je ubijeno oko 15 muslimana od četnika, i svi se muslimani digli da idu u partizane. Naši drugovi umjesto da to brzo prihvate, prepustili su čitavu organizaciju toga posla četničkom kortešu Muji Jašareviću, koji je to namjerno upropastio. Muslimanske mase po selima oko Travnika, D. Vakufa, Bugojna i Jajca prijateljski su prema nama raspoložene i tamo se vrši izvjesna mobilizacija. Tu nema četnika i sa muslimanima će lakše ići. Jedino što se još u Bugojnu osjeća jači politički uticaj ustaša, ali i aktivnost HSS,¹⁸ čiji pretstavnici sa nama saraduju. Sto se tiče muslimanskih sela u Centralnoj Bosni oko rijeke Bosne, tj. prema Zenici i Zepču, kod njih se osjeća veći uticaj milicije. Centrala toga pokreta je na ovoj strani rijeke Bosne — selo Serići, Nemila, Doglode i Gluha Bukovica prema Travniku. Ova su se sela

¹⁸ Hrvatske seljačke stranke

nekoliko puta sukobljavala sa četnicima i zelenim kadrom. Mi smo željeli te ljude privući na našu stranu i zajednički se boriti protiv četnika. Međutim reakcionari u tim selima, beg u Serićima i poneke hodže sprečavali su aktivnu borbu protiv četnika i pripovijedali: »Mi ćemo se boriti ako nas napadnu«. Mi smo pokušali sa Gluhom Bukovicom povezati se (mnogo je stradala od četnika), ali jak uticaj Serića i ostalih sela onemogućili su taj zajednički put. Mi mislimo da to ne treba pustiti i da njih treba uvući u borbu protiv četnika, jer mase muslimanske to hoće, ali instrukcijama iz Zenice i Sarajeva to im se onemogućuje. Taj pokret preko Gluhe Bukovice širi svoj uticaj i u travničkim selima. Izgleda da žele i tu organizovati milicionere. Nedavno je nekakva muslimanska grupa išla u Banju Luku sa ciljem organizacije nekakvog jugoslavenskog komiteta. Ne znamo da li je to pokušaj te iste grupe. U povezivanju sa tim selima, u njihovom uvlačenju u borbu sa četnicima nijesu naši drugovi bili uporni, nijesu shvatili da je to pitanje uvlačenja muslimanskih masa u naš pokret, makar privremeno i kao milicionera, i da je to borba za politički uticaj na muslimanske mase. U gradovima koje drži neprijatelj u tim krajevima, kao što je Teslić, Derventa, Tešanj, stanovništvo je nama naklonjeno, o čemu ste vi vjerovatno obaviješteni. Treba još imati na umu da ni milicija nema jedinstveno držanje svugdje. Muslimanska milicija oko Teslića zajedno sa četnicima bori se protiv nas, dok u Serićima i Doglodima našu vojsku dobro primaju, dobrovoljno hrane, ali kriju od nas oružje, po čemu se može vidjeti da su oni na svoj način organizovani i da se organizacija proteže čak do Sarajeva. Sa muslimanima t. zv. muslimanske Krajine—Cazin, sela oko Bihaća, Bužim, Kladuša — stoji drugačije. Tu smo mi izvršili veliki politički uticaj na onako zaostale muslimane i uveliko ih pridobili, razbili kod njih sve laži ustaša o nama. Taj kraj dao je u našu VIII brigadu oko 300 muslimana. Dolazak Nurije Pozderca¹⁹ u partizane tome je u veliko doprinio. U vrijeme velike četvrte ofanzive na Bihać, muslimani su se dobro držali. Pomagali su Srbe u logorima, hranili one koji su se vraćali iz logora. Zadržavanjem njemačkih snaga u Bihaću duže vremena i stavljanjem u promet pruge [Bos.] Novi—Bihać, taj kraj je bio otsječen od nas. Ta naša odsutnost i bojazan da se muslimanske mase ne orijentiraju prema nama rukovodila je Švabe da preko otpadnika nekog

" Poginuo u Petoj neprijateljskoj ofanzivi, na rijeci Sutjesci, 1943 godine. Vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 92.

Huske,²⁰ koji je u svoje vrijeme bio član O.K. za Karlovac, u tome kraju okupe muslimane u neku narodnu muslimansku vojsku, koja okuplja i odbjegle domobrane u svoje redove. Ta grupa je u porastu. Ima ih oko 600, ona tobože ide po šumama i živi ilegalno. U stvari je to njemačka politika i masa koja je u toj grupi zaista je zavedena. Karakteristično je da među njima ima i jedan četnik i da govore kako će oni zajednički očititi ove krajeve od partizana.²¹ Ova je grupa politički opasna što istupa pod parolom muslimanske vojske, što vjerovatno održava vezu i sa Mačekovim²² ljudima i što je Huška vrlo

²⁰ Huška Miljković. Prije rata bio sezonski zidarski radnik. U Velikoj Kladuši dolazio u dodir s članovima KPJ, koji su na njega politički uticali, tako da je 1935 god. postao simpatizer KPJ a uoči rata njen član. U junu 1941, sa nekoliko članova Partije iz Velike Kladuše, odlazi na Kordun, povezuje se s tamošnjim komunistima i aktivno učestvuje u pripremanju oružanog ustanka. Zbog opasnosti koja mu je prijetila od četničkih elemenata, on se krajem jula iste godine vraća u Kladušu bez znanja i odobrenja Partije. Odatle odlazi u domobrane, a zatim, u oktobru, ponovo bježi u partizane i nastavlja aktivan rad u NOP-u. Okružni komitet KPH za Karlovac dao mu je posebne zadatke agitaciono-propagandnog karaktera na području Velika Kladuša — Cazin. Pod kraj 1942 god., kada je oslobođen Bihać i veći dio Cizinske krajine, postavljen je za komandanta mjesta u Velikoj Kladuši, a istovremeno je bio i sekretar Mjesnog komiteta.

U toku Četvrte neprijateljske ofanzive postavljen je za zamjenika komandanta Bihaćkog područnog bataljona, koji se, sa drugim jedinicama, povlačio u pravcu Livna. Tada je, između Bosanskog Grahova i Glamoča, sa još 25 ljudi iz svoga kraja, pobjegao u neprijateljsku pozadinu, na područje Velike Kladuše. Zbog dezerterstva, Stab Prvog bosanskog korpusa kaznio ga je prisilnim radom, a po izdržanoj kazni uputio ga na Kordun. Sa Korduna on ponovo bježi u Veliku Kladušu, povezuje se s neprijateljem i ubrzo postaje predmet raznih neprijateljskih kombinacija. Uz podršku Nijemaca i ustaša, Huška je polovinom 1943 god. pristupio formiranju Muslimanske milicije, pa je ubrzo zatim postao njen komandant. Pomoću te milicije, koju je Huška formirao u jedanaest bataljona, sa oko 3.000 ljudi, neprijatelj je želio da učvrsti svoje pozicije i onemogući uticaj NOP-a i aktiviranje naroda Cazinske krajine u NOR-u. Velike pobjede jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u jesen 1943 god., oslobođenje znatnog dijela naše zemlje, uspjesi saveznika u borbi protiv Hitlerovih armija na svim frontovima, raspoloženje naroda Cazinske krajine prema NOP-u i kolebanje u redovima Muslimanske milicije natjerali su Husku da krajem 1943 god., poslije pregovora s predstavnicima Četvrtog korpusa, pređe sa svojim jedinicama na stranu NOV. Drugog februara 1944, po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, od Muslimanske milicije, Cazinskog NOP odreda i dijelova Osme krajiške NOU brigade formirana je Unska operativna grupa a Huška je postavljen za njenog komandanta. U maju 1944 god. ubili su ga agenti njemačko-ustaške obavještajne službe. (Podatke dali: Historisko odjeljenje CK SK Bosne i Hercegovine i drug Većeslav Holjevac.)

²¹ Opširnije o tome vidi dok. br. 154.

²² Vlatko Maček, šef Hrvatske seljačke stranke

prevejan i lukav čovjek i što istupa kao naš čovjek, govori da bi želio održavati veze sa partizanima, a s druge strane nas napada i oružjem i u letcima. U cilju razbijanja Huskinih bande upućene su naše snage na taj teren. Jedan od Huskinih saradnika jeste i Hasan Miljković, bivši zemljoradnički prvak iz ovih krajeva. Muslimani sanske doline, u kojima je Pavelić u početku imao najjače uporište, poslije zauzimanja Sanice i Ključa razbjegli su se. Mnogi su izginuli a jedan manji dio ostao je kod svojih kuća. Proljetos mnogi su se na naš poziv povratili i danas je po tim selima organizovana narodna vlast, žene i omladina. Još nije prisan odnos Srba i muslimana u Sanskoj dolini obzirom na strašna zvjerstva koja su saničke ustaše počinili. Mi nastojimo da putem rada uputimo jedne na druge i da ih zbližimo i da onaj manji dio muslimana koji su sposobni za vojsku mobilishemo. Važno je uočiti da naši ljudi nisu vični raditi sa tim zaostalim i vjerski fanatiziranim masama. Izjednačuju postupak prema onako politički zaostalim muslimanima sa borbenim srpskim življem. Ali stvar sa muslimanima, kao i sa selima oko Sanskog Mosta pa preko Ljubije sve do Novog, dobro se razvija. Muslimani pomažu našu vojsku, poneki uđe i u naše jedinice, ali još masovno neće. Karakteristična je izjava jednog muslimana koji kaže: »Sta ste vi navalili da mi idemo u vojsku. Dosta što se mi protiv vas ne borimo. Pustite vi nas na miru«. To može biti i neki prokradeni neprijatelj u naš kraj, ali to je i razumljivo. Muslimani u tim krajevima nisu osjetili četničku kamu, a i prema njima se oportunistički odnosilo u pogledu uvlačenja u našu vojsku. Viđeniji muslimani iz Novoga i Dubice pokušavali su uspostaviti vezu sa nama, čak su neki izlazili na oslobođenu teritoriju (Džankić, šef Behmenovog kabineta) i izrazili su želju da što tješnje saradujemo. Oni su se izgleda uplašili toga što su vidjeli da Švabe slabe i radije sada traže oslon na naš pokret. No prije kada smo mi tražili jedanput da izađe, on je to na razne načine izbjegavao. Muslimanska sela oko Kozarca i Prijedora dobro se prema nama drže, ali još ne stupaju isto tako u vojsku. Naši kozarski drugovi mogli su više da postignu među tim muslimanima, jer su oni dugo vremena pod našim uticajem. Oni još uvijek ne vide važnost uvlačenja muslimana u našu vojsku, baš u času kada je velikosrpska opasnost velika,²³ i u tome radu može se reći ne pokazuju nikakove rezultate. Istina je da je kod tih muslimana nizak i kulturni i politički nivo, ali budući su i oni bili izvrgnuti progonu i pljački Švaba (Švabe su u Kozarcu strijeljali nekoliko starijih muslimana), i te se stvari nisu sve dovoljno iskoristile niti se je posebna pažnja

" Odnosi se na četnike Draže Mihailovića.

posvetila muslimanima. Naši ljudi još uvijek nemaju dovoljno umješnosti da istupaju pred ovim masama sa uvjerljivim razlozima. Iz Banje Luke u posljednje vrijeme izlazi više i hrvatske i muslimanske omladine. Ima mogućnosti izvući još mnogo ljudi, i mi smo drugovima u Banjoj Luci poručili da to urade.

Dakle, muslimani u Krajini, budući smo mi bili u većini krajiških gradova i budući smo mi u Krajini bili uvijek nadmoćni nad četnicima, imali velike vojničke uspjehe na Prijedoru, [Bos.] Krupi, Bihaću, Petrovcu, Jajcu, Mrkonjiću, umnogome su se približili našem pokretu. Oni više ne dvoume da se mi borimo i za njihov bolji život. Samo, s druge strane, videći sve ofanzive kroz koje je prošla naša vojska, muke i terete koje ona podnosi, masakriranje sa strane Švaba partizanskih sela, oni još važu na teraziju je li vrijeme njihove potpune orijentacije. Sa gradskim življem, osobito omladinom, nije to slučaj. On se brzo opredjeljuje, ali seosko muslimansko stanovništvo ima još mnogo Spekulativnoga i igranja na sigurnu kartu. Za razliku od vaših prilika, muslimani ovdje nisu organizovani među sobom i mi tu okolnost moramo iskoristiti da ih direktno vežemo uz nas. Najšira borba srpskih masa u Krajini protiv četništva još više je približila muslimane nama, pogotovu kada su oni od mnogobrojnih izbjeglica obaviješteni o zločinima četnika nad muslimanima u Istočnoj Bosni. Treba razviti življu propagandu među muslimanima i poslati ljude u gradove sa zadatkom jačega rada među muslimanskim elementom. Mi smo prilikom izbora Oblasnog narodno-oslobodilačkog odbora za Krajinu vezali izvjestan broj viđenijih Hrvata i muslimana uz naš pokret.

Srpske mase stoje u većini uz nas. Naše vojne snage su svakim danom sve jače. Četnici gube i u onim krajevima gdje su bili sa potpunim političkim uticajem, vojnički slabe i pretvaraju se iz dana u dan u nasilničke bande. Naš je uticaj uslijed unutarnjih i međunarodnih događaja kao i dolaska savezničkih oficira moguć i ondje gdje je prije bilo vrlo teško prodirati. Tomu doprinosi uveliko i okolnost da nas neprijatelj već dugo vremena ne potiskuje iz gradova. Kod muslimana postoji općenito još jedan pasivan stav u pogledu odlaska u vojsku, ali i kod njih su stvoreni svi uslovi jačeg političkog i vojničkog zahvata u naše redove.

ORGANIZACIONO STANJE PARTIJE U VOJSCI I POZADINI

Naše rukovodstvo pojačano je dolaskom druga Osmana,²⁴ i sastav biroa Oblasnog komiteta je slijedeći: Stari²⁵ (politički

²⁴ Karabegović

²⁵ Đuro Pucar-Stari

sekretar), Osman (organizacioni sekretar), **Rudi**,²⁶ **Šefket**,²⁷ **Došen**,²⁸ **Rada**²⁹ i **Bjelajac**³⁰ (sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a). Sada se pod kontrolom ovog rukovodstva nalaze snage II [V] bosanskog korpusa, XI divizije I [kasnije III] korpusa i teren zapadne Bosne. Mi smo još prije vašeg pisma shvatili potrebu da se naš rad protegne do rijeke Bosne, do Prozora i Konjica. Međutim, vojna situacija na tom terenu kao i nepostojanje partijske organizacije uveliko su nas spriječili. Danas je rad na tim terenima otpočeo, ali nedostatak kadrova sprečava nas da u dovoljnoj mjeri iskoristimo vojničku i političku situaciju koja nam ide u prilog i da se na tom terenu učvrstimo.

I. OKRUŽNI KOMITETI

a) **OK KPJ Kozara**. Biro ovog komiteta je slijedeći: Miloš Stojaković (sekretar, seljak), Radoje Bataz (seljak), Dušan Stojnić (seljak), Dragan Vujanović (seljak) i Savo Munjiza (sekretar OK SKOJ-a, seljak). Rukovodstvo je, kako se vidi, sastavljeno od seljaka koji su postali članovi KP u toku narodno-oslobodilačke borbe. ... Na terenu ovog OK postoje četiri sreska komiteta, 96 ćelija sa 528 članova KP (od toga 172 žene), kandidata 270 (153 žene) i 1012 SKOJ-evaca.

Na oslobođenoj teritoriji Partija je sa svojim uticajem prodrla u sva sela, dok na neoslobođenoj teritoriji rad je daleko slabiji. Jedan veliki nedostatak ovog rukovodstva je što se nije posvetila dovoljna pažnja gradiškom srezu koji se većim dijelom nalazi pod okupacijom. Istina, u posljednje vrijeme stvoreno je 6 ćelija, ali njihov rad nije zadovoljavajući a OK još uvijek nedovoljno ih pomaže i nije ostvario čvrst kontakt s njima. Jedan od glavnih nedostataka jeste što se do prije izvjesnog vremena nisu stvarale antifašističke organizacije. Za sve vrijeme dok nam je bilo skoro nemoguće saobraćati s njima oni nisu shvatili važnost rada na stvaranju istih. Danas, pošto nam je omogućen čvršći kontakt u tom okrugu, krenulo se je naprijed. Na oslobođenoj teritoriji postoje narodnooslobodilački odbori, organizacija AFŽ i USAOJ-a. Nedavno su izabrani i okružni odbori tih organizacija i Okružni NOO. Ovaj NOO počeo je sa izdavanjem svog lista. Na neoslobođenoj teritoriji postoje ilegalni odbori, ali ne u svim selima. Poslije naše pomoći OK je shvatio važnost antifašističkih organizacija i u

" Kolak

¹⁷ Maglajlić

¹⁸ Ilija

²⁹ Rada Vranješević. Poginula prilikom neprijateljskog desanta aa Drvar maja 1944 godine.

" Stojan

posljednje vrijeme posvetio im punu pažnju. Razvoj i omasovljenje tih organizacija jeste dosta brz i njihov rad je priličan.

Što se tiče same partijske organizacije, članovi su vrlo mladi, teoretski slabo uzdignuti i uslijed pogrešnog kursa OK nenaviknuti na rad u antifašističkim organizacijama. Među samim članstvom osjeća se jak stepen familijarnosti i prilično nekritičnosti. U posljednje vrijeme osjetilo se je da u organizaciji postoji izvjestan broj harangera i nama neprijateljskih elemenata. Po tom pitanju, kao i ostalim, naše rukovodstvo je brzo reagiralo i direktnim i uzastopnim odlaskom članova našeg komiteta na teren Kozare u izvjesnoj mjeri to suzbilo. Pred OK stavljen je zadatak da se izvrši provjeravanje partijskog članstva a potom čišćenje Partije od tuđih elemenata.

U posljednje vrijeme Partija je otpočela sa radom u gradovima Prijedor, Dubica i Gradiška. Naš uticaj u tim gradovima priličan je i uspjeli smo da se u Prijedoru oformi jedna partijska ćelija, SKOJ-ev aktiv kao i odbori AF2 i USAOJ-a.

Pored gore pomenutih zadataka, na terenu Kozare postoji problem suzbijanja veneričnih bolesti i malarije koji su u posljednje vrijeme uzeli priličnog maha.

b) OK KPJ Grmeč

Biro ovog komiteta je slijedeći: Đorđije Avramović (radnik), Makić Stojan (učitelj), Kotle Nikola, sekretar (radnik), Ličina D Mitar (seljak), Dane Babić (seljak) i Kecman Boško, sekretar OK SKOJ-a (đak). Na terenu ovog OK postoje 3 sreska komiteta sa 51 ćelijom, 290 članova KP, kandidata 65 (žena 31) i 502 SKOJ-evca (312 žena). Partijsko članstvo je vrlo mlado ali prilično vrijedno i naviknuto na rad u antifašističkim organizacijama. Partijci su skoro svi do jednoga seljaci. Rad Partije na terenu Podgrmeča nije ujednačen. Najbolji je Sreski komitet za Bos. Krupu i tamo se rad najbolje razvija. Rad na Sanskom srezu još uvijek nije zadovoljavajući ali rad Sreskog komiteta postaje bolji i ima izgleda da će moći da zadovolji. Sreski komitet za Bos. Novi dosta je slab i članovi tog komiteta ne uživaju onu popularnost koju su prije imali. Sam OK nije bio sposoban da to sve uvidi i da ostvari rukovodeću ulogu. U mnogim slučajevima partijska organizacija zakašnjava u rješavanju vrlo važnih problema. Iz svega se vidi da na terenu Podgrmeča Partija nije postala stvarni rukovodilac.

Mi smo uvidjeli mnoge od njihovih nedostataka i zato smo pored direktne pomoći i našeg obilaska organizacija pojačali taj komitet sa Kotle³¹ i Makićem koje smo povukli iz vojske.

" Nikola Kotle

Rad je postao življi ali ni ovakav OK nema dovoljno sistema u radu.

Na cijelom terenu Podgrmeča postoje antifašističke organizacije i prije mjesec dana završeno je sa izborom okružnih NOO, AF2 i USAOJ-a. Rad ovih organizacija je dobar, što se ogleda u svestranoj pomoći bolnicama, vojsci i siromašnim krajevima. Pozitivno je kod njih što se uspjelo da se u organizacije okupi skoro čitav narod. Međutim partijska organizacija učinila je krupnu grešku što je te organizacije samo iskorisćavala za ekonomsko pomaganje a političko vaspitanje masa umnogome zanemarila.

Jedan od nedostataka okružnih i sreskih rukovodstava jeste i taj što posvećuju slabu pažnju graničnim selima, koja su takoreći poluslobodna i od muslimana uglavnom naseljena. U posljednje vrijeme uspjelo se oformiti partijsku ćeliju u Bos. Novom od 4 člana i osnovati antifašističke organizacije. Uspostavljene su veze sa Otokom, Krupom i Sanom, ali još uvijek se ne čini dovoljno da se naš uticaj pojača.

c) OK KPJ Drvar

Biro ovog komiteta je slijedeći: Vaso Trikić, sekretar (metalac), Vojo Kreco (intelektualac), Jovo Kćecman (radnik), Ilija Miljević (radnik) i Duško Bursać, sekretar OK SKOJ-a (seljak). Na terenu ovog komiteta postoje četiri sreska rukovodstva sa ukupno 441 članom (90 žena), 97 kandidata i 845 skojevaca.

Petrovački i Bihački srez, koji spadaju pod ovaj komitet, bili su od februara mjeseca stalno pod njemačkom okupacijom, dok su na Grahovskom srezu četnici vršili i vrše stalne upadice iz Kninske Krajine. Partijsko članstvo ostalo je u tim srezovima, ali dugo vremena nije umjelo da se snađe i da otpočne rad pod ilegalnim uslovima. Tek u posljednje vrijeme uspjelo im je da taj nedostatak u izvjesnoj mjeri savladaju i da se pojača rad partijske organizacije. (Prije izvjesnog vremena okupator je napustio dijelove petrovačkog i bihačkog sreza sve do Ripča na kojima se je zadržao po napuštanju Petrovca).

Uticaj naše Partije vrlo je jak i možemo s pravom reći da je to okrug u kojem su narodne mase najsvjesnije i nama najodanije. Na cijelom terenu (izuzev neoslobodjenog dijela Bihačkog sreza) postoje narodno-oslobodilački odbori, odbori AF2-a i USAOJ-a. Te organizacije imaju birane okružne odbore čiji se rad u posljednje vrijeme mnogo osjeća.

Glavni nedostatak ovog OK jest što nije uspio da učvrsti naš uticaj u graničnim selima grahovskog sreza, gdje su četnici još u početku ustanka izvršili mobilizaciju, zatim što ne posvećuje dovoljnu pažnju selima koja graniče sa četnički na-

strojenim elementima. Uslijed toga dešavalo se da se u odbore antifašističkih organizacija i pored našeg jakog uticaja uvuku neprijateljski elementi. Mi smo prilikom obilaska organizacija ukazali Okružnom komitetu na to i umnogom su već te stvari otklonjene.

Na ovome okrugu kao i u prva dva izvršena je takoreći potpuna mobilizacija svih sposobnih u našu vojsku. Odlaskom najboljeg elementa u vojsku ojačanje naše Partije, naročito s mladim ljudstvom, skoro je nemoguće. Sada se nameće zadatak pojačanog rada među ženama, jer je to skoro jedini izvor novih kadrova.

d) OK KPJ Ključ — Mrkonjić

Ovaj komitet u posljednje vrijeme pojačan je i u birou se nalaze slijedeći drugovi: Bogdan Pećanac, sekretar (metalac), Simo Komljenić (radnik), Dušanka Cumura (student), Todić Branko (student) i Sveto Čulibrk, sekretar OK SKOJ-a (đak). Članovi OK dosta su mladi, sa nedovoljno političkog znanja i organizatorske sposobnosti. OK vrši propuste i nema dovoljno pregleda u radu. Mnoge stvari rješava na dohvat i površno. Partijska organizacija postoji na ključkom srezu gdje su formirana tri općinska komiteta, a u posljednje vrijeme i sreski komitet. Partijci su mladi, teoretski slabo uzdignuti i dosada se nisu uzdigli na stepen da bi mogli narodnim masama objašnjavati događaje u svijetu i kod nas. Greška je kod cijele organizacije, pa i samog OK što se kod njih pojavljuje tendenca uvlačenja pretsjednika i odbornika antifašističkih organizacija u Partiju bez dovoljnog provjeravanja istih. Na terenu ovog OK ima 17 ćelija sa 96 članova KPJ, 32 kandidata i 160 SKOJ-evaca.

Do nedavno rad ovog komiteta protezao se na ključki srez gdje su stvorene sve antifašističke organizacije. Na ključkom srezu uspjelo se je povezati sa muslimanima, zainteresovati ih za političke događaje, međutim glede mobilizacije i dobrovoljnog odlaska u vojsku još uvijek se nije postigao neki vidljivi rezultat.

Oslobođenjem Mrkonjića³² i razbijanjem četničke bande u okolini istog pružila se je mogućnost našeg prodiranja na taj teren. Danas se postavlja kao važan zadatak na tom srezu suzbiti uticaj četnika i prevladati nevjericu koja prema nama postoji.

³² Mrkonjić Grad su oslobodile jedinice Četvrte NOU divizije. Vidi tom IV, knj. 16, dok. br. 59.

e) OK KPJ Jajce

Ovaj komitet stvoren je oslobađanjem Gornjeg i Donjeg Vakufa, Bugojna i Jajca i treba da obuhvati srezove: jajački, bugojanski i travnički. Stvaranjem ovog OK imamo mogućnost da posvetimo daleko veću pažnju krajevima preko Vrbasa, tj. Travniku, Bugojnu i okolini. Prije oslobođenja ovih krajeva partijskom organizacijom i radom bio je obuhvaćen jedan dio jajačkog sreza, gdje je radio Sreski komitet za Jajce. Rad na ostalim dijelovima ovog okruga bio je dosta slab ili ga uopšte nije ni bilo. Danas najviše mogućnosti za rad ima u jajačkom srezu, oko Vakufa i u dijelu travničkog sreza, jer smo sa tim selima i prije održavali stalne ili povremene veze. Bugojanski srez jeste kraj koji je u velikoj mjeri zadojen ustaškom propagandom i tu je rad daleko teži.

Dosada su formirani narodno-oslobodilački odbori i anti-fašističke organizacije u mnogim selima ovoga okruga. Nedostatak partijskog kadra uveliko nam ometa brže prodiranje u te krajeve.

Okružni komitet formirali smo povlačenjem nekih drugova iz vojske i sastav komiteta je slijedeći: Gojko Rodić, sekretar (radnik), Slobodan Marijanović (intelektualac), Vera Crvenčanin (student) i Divjak Petar, sekretar OK SKOJ-a (seljak). Članovi ovog rukovodstva došli su sa drugih terena, bili su nepoznati u tim krajevima i to im je u priličnoj mjeri otežavalo rad. Postoji Sreski komitet za Jajce od 4 člana. Članovi tog komiteta mladi su i navikli da rade u Janju (dio jajačkog sreza). Danas kada je čitav jajački srez slobodan, oni ne mogu da se snađu. Na terenu ovog OK ima 156 članova KPJ. Partijsko članstvo je sa vrlo kratkim stažom u Partiji i niskom teoretskom izgradnjom. Slanjem na kurseve boljih članova nastojimo da osposobimo kadar, koji bi mogao da bar u izvjesnoj mjeri zadovolji postavljenim zadacima.

f) OK KPJ Glamoč

Ovaj OK obuhvata kupreški i glamočki srez. Za oba sreza postoje sreski komiteti koji do formiranja OK nisu mogli da zadovolje a prijašnje rukovodstvo, koje je imalo daleko veći teren, nije im u dovoljnoj mjeri pomagalo. Partijska organizacija nije uspjela da radom obuhvati sva sela i rad članova Partije, koji su vrlo sirovi i na niskom stupnju kulture uopće, slabo se je osjećao. Na terenu ovog OK postoji 10 ćelija sa ukupno 50 članova KPJ. Postoji OK SKOJ-a i na terenu ima 87 skojevaca. Sastav OK KPJ je slijedeći: Radoš Rajčević, sekretar (intelektualac), Miloš Polić (radnik), Miloš Vranješ (tehničar) i Trninić Milan, sekretar OK SKOJ-a (radnik). Sastav ovog

komiteta, s obzirom na njihovu popularnost u tom kraju i s obzirom na iskustvo koje posjeduju, dosta je dobar.

Po selima postoje narodno-oslobodilački odbori, zatim opštinski i sreski- NOO. Dugo vremena njihov rad bio je slab. U posljednje vrijeme on se poboljšao. Odbornici su počeli da vode brigu o svojim selima i takoreći postali su mnogo čvršći nego prije, jer su se prekalili u neprekidnoj borbi protiv četničkih bandi i njihovog uticaja. Postoje odbori AF2-a i USAOJ-a po selima ali njihov rad je slab.

Jedan od vrlo važnih problema jeste riješiti pitanje masovnog gladovanja kod naroda. Mnoga sela na ovom okrugu potpuno su opljačkana i popaljena. Nije se moglo naći drugog izlaza nego preseliti izvjestan broj familija u plodnije krajeve. Dosada je oko 1.000 žena i djece prebačeno u Podgrmeč.

Mi smo sa svoje strane obišli partijsku organizaciju i pomogli im da otklone izvjesne nedostatke i danas se u priličnoj mjeri osjeća da je rad na tom terenu krenuo na bolje.

g) OK KPJ Banja Luka — Kotor Varoš

Ovaj OK treba da obuhvati banjalučki i kotorvaroški srez, kao i sela ispod Vlašića [Pl.] prema rijeci Bosni. Sastav ovog OK je slijedeći: Dušanka Kovačević, sekretar (student), Dušan Josipović (svršio poljoprivrednu školu), Dušan Misirača (intelektualac), Nevenka Novaković (seljanka) i Petar Kolundžija, sekretar OK SKOJ-a (seljak). Svi ovi drugovi došli su sa drugih terena izuzev Josipovića.

Poslije formiranja ovog rukovodstva, kao i razbijanje četnika otpočeo je da se razvija rad na ovome terenu. Pristupilo se formiranju NOO, odbora AF2 i USAOJ-a. Nadalje održavaju se konferencije po selima, priredbe itd. Naš uticaj prilično se proširio na sela oko Skender Vakufa, Sipraga i u nekim selima Kotor Varoša. Narod se odziva na konferencije, daje pomoć za vojsku, ali strah od četnika dosta je jak i upadanje četnika na tu teritoriju uveliko nam ometa rad. U mnogo sela nije se uspjelo još ni zaći, jer se u njima nalaze četnici. Partijska organizacija ima uslova za razvitak, ali proširenje Partije dosta je slabo uslijed nedovoljne aktivnosti partijskog članstva, koje je vrlo mlado i neiskusno u radu. Broj članstva je 64 člana KPJ i 12 kandidata. Formiran je Sreski komitet za Kotor Varoš i približavanjem naše vojske Banjoj Luci osjeća se potreba da se i tamo formira Sreski komitet, što dosad nije učinjeno uslijed pomanjkanja kadra.

U dosta sela formirani su narodno-oslobodilački odbori. Isti još nisu očišćeni od ljudi u koje se nema dovoljno povjerenja, ali opaža se da je u odbore ušao i dobar broj ljudi koji

imaju volju za rad i koji su odani narodno-oslobodilačkoj borbi. Formirani su i općinski odbori za srez Kotor Varoš.

Rad sa omladinom dosta je slab i umnogome uzrok tome je što se odmah nije formiralo odbore USAOJ-a, nego se je pristupilo formiranju skojevskih aktiva, što je ispočetka otrglo rukovodstvo SKOJ-a od omladinskih masa. Dosada najbolje se odvija rad sa ženama. U mnogim selima formirani su odbori AF2 a rad postoji i u onim selima gdje se nije stiglo formirati odbore. Žene sve aktivnije učestvuju na konferencijama, pomažu vojsku itd.

h) OK KPJ Prnjavor

Ovaj komitet obuhvata srezove: prnjavorski, teslički, tešnjaški i derventske. Naš uticaj i rad otpočeo je dolaskom na taj teren XI divizije.³³ Do tada postojao je jak uticaj četnika i okupatora.

Dosada nam je uspjelo da se prilično učvrstimo na terenu prnjavorskog sreza i da otpočnemo sa prodiranjem prema Tešnju i Derventi. U cijelom radu smetaju najviše četnici. U posljednje vrijeme uspjelo je XI diviziji da ih razbije, što je omogućilo konstruktivniji rad. U prnjavorskom srezu osnovana su 3 općinska odbora i ubrzo će biti osnovan sreski NOO. Rad sa ženama i omladinom u posljednje vrijeme počeo je dobro da se odvija. Naš uticaj bez sumnje mnogo je porastao, što svjedoči pomoć u hrani koju daju sela prnjavorskog sreza, mnogi zborovi, kao i posljednji veliki zbor prigodom formiranja XIV brigade. Mase su se uvjerile da vojska neće napustiti taj teren, nadalje da su četnici saradnici okupatora i protivnici narodne slobode i umnogom se jasnije opredjeljuju za nas. Na terenu prnjavorskog sreza ima oko 15.000 Poljaka i drugih manjinskih grupa. Drugovi iz Okružnog komiteta i XI divizije povezali su se sa pretsjednikom Poljsko-jugoslovenskog odbora,³⁴ koji ima velik uticaj na sve manjinske grupe i prema

³³ Divizija je tamo došla juna 1943 god. Vidi tom IV, knj. 14, dok. br. 1.

³⁴ Generalmajor Miloš Pajković, koji je tada bio sekretar diviziskog komiteta Jedanaeste NOU divizije, o formiranju i radu ovog odbora kao i Poljskog bataljona dao je slijedeću izjavu:

Stab Jedanaeste divizije je 15 aprila 1944 god. (O. br. 68) predložio Petom korpusu da se formira Poljski bataljon. Bataljon je formiran 7 maja 1944 god. na svečan način. Ušao je u sastav Četrnaeste srednjobosanske brigade kao Peti bataljon. (Opširnije o tome vidi dok. br. 32/4, 38/4, 50/3, k. 866, 12/2, 33/4, k. 1418 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.)

Formiranju bataljona prethodio je intenzivan politički rad partiske organizacije i političkih radnika Jedanaeste divizije među veoma jakom poljskom manjinom na teritoriji Prnjavorskog i Banjalučkog sreza.

posljednjim izvještajima ima izgleda da se formiranju vojne jedinice od tih manjinskih grupa.³⁵ Uspjelo se je povezati sa muslimanskim selima, čije stanovništvo je naklonjeno prema našoj borbi ali strah od četnika jeste uzrok da se čvršće ne opredjele za nas. Teror koji vrše četnici nad njima približava ih k nama i izgleda da će opasnost od četničkog klanja prisiliti ih da masovnije stupe u našu vojsku.

Okružni komitet sastavljen je od slijedećih drugova: Ilija Kostić, sekretar (intelektualac), Aco Cizmić, Ljubo Božić (intelektualac), Vićentijević Zivanka (radnica) i Trnjaković Mile, sekretar OK SKOJ-a (radnik). Formiran je Sreski komitet za Prnjavor i Sreski komitet za Teslić — Tešanj. Sreski komitet za Prnjavor sastavljen je od mlađih drugova a sam sekretar dosta je mlad pa je potrebna pomoć i stalna kontrola njihovog rada. Sreski komitet za Tešanj nedavno je formiran. Na terenu OK ima 40 članova Partije, 9 kandidata i 85 SKOJ-evaca. Članstvo ne uočava dovoljno probleme ali je vrlo odano našoj Partiji i ima uslove za razvitak. OK održava vezu sa Tešnjem, Derventom i Brodom.

Derventski srez je uglavnom naseljen Hrvatima i u posljednje vrijeme uspostavljena je veza sa vodećim HSS-ovcima. U samoj Derventi postoji Mjesni komitet i ukupno 7 članova. Neki od tih uslijed kompromitovanja treba da izađu. Njihov rad

Inicijativu za saradnju sa poljskom manjinom dao je diviziski komitet Jedanaeste divizije.

Poljaci su bili politički organizovani, sa zrelim rukovodstvom na čelu. Oni su se kolebali na pitanju da li prići ili ne prići oružanoj borbi naših naroda. Da zadrže stav kolebanja i iščekivanja daljeg razvoja događaja sugerirao je njihovom voćstvu poljski konzul koji se nalazio u Lijevcu Polju (okupirani deo teritorije). Ovakav njihov stav bio je usklađen sa tadanjim stavom poljske vlade u izbeglištvu. Diviziski komitet i Štab Jedanaeste divizije, pored političkog rada među masama poljske manjine, uporedo su vodili pregovore sa njihovim voćstvom. Pregovori su vođeni relativno dugo: 2—3 meseca. Kad smo ocenili da voćstvo odugovlači, mi smo, da bismo razbili njihov oportunistički, izvršili pritisak odozdo, preko seljaka, putem političkih priprema i masovnih konferencija. Najzad je došlo do sporazuma. Formiran je inicijativni odbor Poljaka kao borbeni organ koji je imao zadatak da pokrene, mobiliše i vodi poljsku nacionalnu manjinu u oružanu borbu protiv okupatora. Na čelu odbora stajao je poljski učitelj Komuš. Ostali članovi bili su seljaci — staro voćstvo koje je uživalo puno poverenje Poljaka. Kad god je bilo moguće, mi smo u pregovore i u rad na pokretanju poljske nacionalne manjine uključivali i drugove iz OK Prnjavor. Ako drugovi iz OK nisu uvek učestvovali, to je bilo zbog toga, što su četnici kontrolisali teritoriju gde su živeli Poljaci, pa je samo Divizija to mogla činiti kada je vodila borbe na tom sektoru. A i partiska organizacija na terenu bila je dosta nejaka, naročito na sektoru manjina. Formirani su NO odbori od Poljaka u selima gde su isključivo oni živeli i mešoviti odbori u mešanim selima. Posle konačnog razbijanja četnika, Poljaci su najzad mobilisani, i formiran je njihov bataljon.

je inače slab i izgleda da je preko neke žene i Gestapo umiješao svoje prste.

U Brodu ima Mjesni komitet od 9 članova (to je cjelokupno članstvo u Brodu). S njima se takođe održava veza i pokušava se da im se ukaže pomoć. Izgleda da i kod njih nije sve u redu, tako n.pr. jedan član održava veze sa policijom navodno da bi mogao opstati u Brodu. Čitava stvar i sa Derwentom i sa Brodom ispituje se i o tome ćemo vas obavijestiti.

i) OK KPJ Prozor

Ovaj komitet treba da obuhvati Prozor, Konjic, Kreševo, prema Sarajevu i Visokom. Članovi ovog komiteta su slijedeći: Meho Pirolić, sekretar, Anđelko Tvrtković, drugarica Rabija i Mandžuka Smajo, sekretar OK SKOJ-a. Na terenu ovog OK ima 34 člana KPJ i u zadnje vrijeme formiran je Sreski komitet za Prozor.

Okružni komitet nalazi se na terenu koji dobrim dijelom kontrolišemo mi, ali uslijed pomjeranja naših jedinica neprijatelj vrlo često vrši upade i ometa rad. Dosada su formirane antifašističke organizacije u selima Prozorskog sreza kao i u većem dijelu sela oko Fojnice i osam seoskih odbora prema Visokom. U prva dva sreza formirana su po tri opštinska NO odbora.

Muslimanske mase izjašnjavaju se za našu borbu i sa više političkog rada mogla bi se vršiti i uspješnija mobilizacija. Nasuprot tome kod Hrvata osjeća se potpuno apstiniranje. Na visočkom srezu ima nekih četničkih formacija i prilično su aktivni u svojoj propagandi.

Mi smo u priličnoj nemogućnosti da damo jaču pomoć u kadrovima za kojima se osjeća vrlo velika potreba. Pored dobrih uslova za rad na tome terenu važnost ovog kraja je i u tome što se preko njega može povezivati sa Mostarom, Sarajevom, Visokim, Brezom, Alipašinim Mostom itd.

* * *

Na 26 septembra formiran je Oblasni narodno-oslobodilački odbor za Krajinu. Konferencija na kojoj je izabran ovaj odbor snažno je djelovala na delegate i bila je u dosta velikoj mjeri odraz jedinstva i volje za borbu protiv okupatora i izdajnika. Na toj konferenciji izabrani su vijećnici za AVNOJ i njihovi zamjenici. Formiran je uži odbor za Krajinu, koji ima svoje sjedište i koji je otpočeo svoj rad. U užem odboru nalaze se dva člana našeg rukovodstva. U samom odboru formirana je ćelija od 5 članova.

Izabran je takođe i Oblasni odbor AFZ. U užem odboru formirana je partijska ćelija. Jedan član našeg komiteta član

je užeg odbora. Had po liniji AFZ nije zadovoljavajući. Naše partijske organizacije umnogom su griješile jer su vrlo malo posvećivale pažnje političkoj izgradnji žena i velik dio rada AF2 svodio se na pomoć vojsci. Možemo naglasiti da se broj žena u Partiji u zadnje vrijeme povećao i da se rad sa ženama poboljšao na terenu Kozare, Podgrmeča, Drvara, Ključa i Kotor Varoša. Mi smo tom sektoru rada posvetili veću pažnju i nastojimo da u komitete uvučemo najodanije drugarice a uz to da najaktivnije partijke šaljemo na kurseve, kako bi rad AF2-a pojačali na svim okruzima.

Na našem terenu postoji Oblasni komitet SKOJ-a od šest članova. U svih devet okruga postoje okružni komiteti SKOJ-a. Oblasni komitet SKOJ-a do nedavno je griješio, jer nije dovoljno posvećivao pažnje USAOJ-u. Ta greška je uklonjena i organizacije USAOJ-a formirane su skoro po svim selima, općinama i srezovima. Formiran je i Oblasni odbor USAOJ-a.

U posljednje vrijeme održavaju se skojevski kursevi i otpočelo se sa sistematskijim uzdizanjem skojevskih kadrova. Krupan nedostatak Oblasnog komiteta SKOJ-a je i taj što nije posvetio pažnju radu SKOJ-a u vojsci i skojevski rukovodioci bili su dulje vremena sa vrlo malo pomoći. U posljednje vrijeme osjeća se izvjestan preokret. Naše razumijevanje za taj sektor rada i pomoć postaje potpunija i vjerovatno uspjeće se da se napravi prekretnica u radu sa omladinom.

II. VOJSKA

1) Brigade

V Kozarska. To je jedna od najstarijih naših brigada koje su ostale na terenu Krajine. Ljudstvo u toj brigadi odano je narodno-oslobodilačkoj borbi i našoj Partiji, borbeno i dosta iskusno u ratovanju.

Partijska organizacija koja sačinjava zdrav elemenat nije uspjela da postane pravi rukovodilac. Partijske ćelije još ne rješavaju goruće vojne probleme kao što su: akcije, odijelo, obuća, ishrana itd. Nadalje nije se uspjela u potpunosti prevladati nostalgija koja kod tog ljudstva postoji za Kozarom, što nije slučaj u ostalim našim brigadama. Nadalje u partijskoj organizaciji osjeća se hababluk, nepravilan odnos komandnog kadra prema borcima i nedovoljno zalaganje da se borci i politički komesari politički uzdignu. Te slabosti umnogom još se provlače kroz brigadu zato jer je ista imala prilično neiskusnog rukovodioca. Dolaskom druga Miloša Pajkovića (rukovodioca politodjela VI brigade) stanje se popravlja i ima uslova da se gore pomenuti nedostaci otklone, pa čak da ta brigada daje

vojne, političke i partijske rukovodioce za druge vojne jedinice. Sada se brigada nalazi u Centralnoj Bosni i većina njezinih akcija bila je protivu četnika.

U brigadi ima 291 član Partije, 67 kandidata i 322 skojevca. (Podaci o ovoj brigadi nisu najnoviji).

VI brigada. Ova brigada imala je dosta čvrstu partijsku organizaciju i u njoj postala je Partija pravi rukovodilac — rješavala je sve probleme koji su se u brigadi pojavljivali. Tako n.pr. neke čete kad su bile otsječene od glavnine brigade rješavale su sve probleme na sastancima četinih čelija. Poslije odlaska dva bataljona u sastav Pete divizije brigada je popunjena novim borcima, tako da se kadar razvodnio. Nastalo je izvjesno osipanje pri pokretu i pojavila se pljačka. To je umnogom prouzrokovano i time što nije duže vremena [bilo] partijskog rukovodioca u brigadi (isti je otišao sa dva bataljona u sastav Pete divizije a nije se znalo da li će se bataljoni povratiti u VI brigadu i stoga se nije tražio povratak istoga). Poslije izvjesne reorganizacije Partija je opet živnula i pokazala se sposobnom da takve pojave u priličnoj mjeri suzbije.

Brigada je u sastavu svoje divizije išla na akcije u Dalmaciju a po povratku učestvovala u borbama za Sanski Most i kod Prijedora. U posljednje vrijeme mobilisano je još 200—300 boraca u tu brigadu i ista ima oko 1.170 boraca. Srž te brigade čine njezina stara dva bataljona.

Prilivom novih boraca pred brigadu se postavilo pitanje pojačanog političkog rada, suzbijanje nepismenosti i pljačke.

Štab brigade sposoban je da rukovodi brigadom i brigada je zadržala svoju prijašnju udarnost.

Partijska organizacija broji 184 člana, 33 kandidata i 234 skojevca. Partijski rukovodilac je drug Hajro Kapetanović, član plenuma Oblasnog komiteta.

VII brigada. To je brigada koja je sa glavninom naših snaga prošla Crnu Goru, Sandžak i ostale krajeve.³® Po svom povratku vraćena je pod komandu V korpusa. Ova brigada izgubila je mnogo od svog starog ljudstva i počela je da se popunjava na novooslobođenim krajevima Krajine. Mislimo da je ona dovoljno politički jaka da prekuva 500 boraca koji su u nju mobilisani.

U ovoj brigadi Partija je rukovodilac i sposobna je da rješava probleme koji se u brigadi postave. Partijski rukovodilac ove brigade je drug Mijuško Šibalić, koji je dodijeljen od CK. U bataljonskim komitetima imaju po dva do tri druga koji su

³ O pokretima i dejstvima Sedme NOU brigade vidi tom IV, knj-13, dok. br. 14, 26, 31, 32, 69.

sposobni i koji guraju ostale, tj. postavljaju program i tempo rada. Kulturno-prosvjetni rad prilično je razvijen. Pitanje bratstva, pokreta i pljačke za stare borce je riješeno. Stari borci u pravom smislu riječi su udarnici. Pred partijsku organizaciju postavlja se kao glavni problem obuhvatiti novomobilisane.

Broj članova KPJ je 153, kandidata 21, skojevaca 177.

VIII brigada. Ova brigada se formirala u doba oslobođenja Bihaća i Cazina.³⁷ Njezini borci uglavnom su iz tih krajeva. U ovoj brigadi ima 250 muslimana i jedinstvo muslimana, Srba i Hrvata snažno je u njoj izraženo. U početku u njoj je bilo osipanje, jer je brigada pod pritiskom Četvrte ofanzive morala da se povlači preko Šatora i borci su osjetili svu težinu ratovanja. Poslije ofanzive pjegavac ju je još više oslabio. Uspjelo se preovladati te teškoće i u jednom mirnijem periodu brigada je brzo krenula naprijed. Danas općenito uzevši ova brigada je dobra. U njoj imaju 22 partijske jedinice sa 193 člana, 14 kandidata i 225 skojevaca. Brigada je uglavnom sastavljena od omladinaca. Nedostatak ove brigade je taj što borci nemaju dovoljno vojničke vještine, uslijed čega je u zadnje vrijeme imala nepotrebne žrtve. Partijski rad po bataljonima je raznolik. Neki bataljoni uspjeli su da se osamostale, kao n.pr. I i IV, dok kod II i III to nije u potpunosti postignuto. Partija je popularna i postala istinski rukovodilac. Kulturno-prosvjetni rad u njoj vrlo je živ. Horovi, diletantske grupe i džepne novine postoje po četama i bataljonima. Dosad su izišla dva broja brigadnog lista »Borac sa Une«.

Glavni problem u toj brigadi jeste podići vojnu vještinu i niži vojni kadar. Izvjesnom izmjenom u Štabu brigade vjerujemo da će se to postići.

IX brigada. To je brigada koja je stvorena u Četvrtoj ofanzivi³⁸ i koja je do nedavno prolazila kroz dosta tešku situaciju. Situacija poslije ofanzive bila je takva da smo morali razvlačiti snage na razne krajeve i to je bio slučaj i sa ovom brigadom. Sa nedovoljno sposobnim kadrom pod dosta teškim uslovima života pojavilo se masovno dezertiranje i neki od dezertera otišli su u četnike. Jednim dijelom to je bilo prouzrokovano iz tih razloga što čitav kadar kako vojnički tako i partijski nije posvetio dovoljno pažnje ishrani te brigade a usto činjeni su i prestupi prema borcima. Bili smo prisiljeni tu brigadu povući, popuniti je novim borcima, dati joj nešto kadra i na taj način spriječeno je daljnje osipanje. Ljudstvo te bri-

³⁷ O formiranju ove brigade vidi tom II, knjigu biltena za jun — avgust 1942 godine.

³⁸ Opširnije o formiranju ove brigade vidi primjedbu 37 i tom IV, knj. 9, dok. br. 20 i 108.

gade jeste iz najsirovijih naših krajeva. Danas je situacija bolja. Nema dezerterstva. Međutim partijska organizacija je slaba, mlada i politički neuzdignuta.

Bataljonski komiteti nemaju sposobnosti da samostalno rukovode, a ćelije ne pretresaju u dovoljnoj mjeri konkretne zadaće i probleme koje bi one trebalo da rješavaju. Dnevni red na partijskim sastancima do nedavno bio je šablonski postavljan. Mi smo obišli partijske ćelije u toj brigadi i data je izvjesna pomoć u političkom kadru.

Broj članova u brigadi je 132 člana KPJ, 45 kandidata i 175 skojevaca.

XI brigada. Brigada je nedavno formirana³⁹ i sastavljena pretežno od novomobilisanih ljudi sa dosta čvrstim jezgrom od starih boraca. Ova brigada ima uslova da se razvije u jaku vojnu jedinicu. Njena udarna snaga već se sad pokazuje.

Partijska organizacija u njoj vrlo je mlada, sa velikom većinom skorašnjih članova i sa svim oznakama slabe i još neuzdignute na stepen rukovodstva organizacije. Rad ćelija je nedovoljan i šablonski a bataljonski komiteti nisu osamostaljeni u radu.

Prije izvjesnog vremena u tu brigadu poslan je za rukovodioca drug Zivko Rodić. Isti ima prilično iskustva i moći će u mnogom da pojača rad. Danas brigada ima oko 1.100 boraca sa 250 članova Partije, 82 kandidata i 254 skojevca.

Kao glavni problemi u ovoj brigadi jesu: politički uzdići borce i pripremiti ih za borbu u svim krajevima naše zemlje, nadalje suzbiti pljačku koja se pojavila prilikom osvajanja Dubice.

XII brigada. To je jedna od najmanjih naših brigada. Stvorena je od jednog bataljona V kozarske brigade.⁴⁰ Partijsko članstvo nosi odlike slične članstvu iz V brigade, s tom razlikom što je ono politički manje uzdignuto. Slabost partijske organizacije ogledala se i u tome što su borci u teškim momentima počeli da dezertiraju a među istima i dva člana Partije.

Mnoge slabosti u ovoj brigadi se otklanjaju. Ona danas ima oko 600 boraca. Brigada je vojnički sređena i s obzirom na broj boraca jaka udarna jedinica. Dolaskom novog partijskog rukovodioca stanje se u njoj počelo još brže popravljati.

³⁹ Formirana je septembra 1943 god., od Kozarskog NOP odreda, kao Trinaesta krajiška NOU brigada. Međutim ranije formirana Trinaesta krajiška brigada (od Ribničkog NOP odreda) trebalo je da dobije naziv: Jedanaesta, ali je ona, na zahtjev boraca i starješina, zadržala stari naziv, a novoformirana Trinaesta dobila naziv: Jedanaesta krajiška NOU brigada. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 54 i 60.

⁴⁰ Formirana je 16 februara 1943 god. u selu Drinićima, kod Bosanskog Petrovca.

Partijsko članstvo pokazuje se kao vrijedno i odano, iako još uvijek ima tragova nesamokritičnosti.

U brigadi ima 148 članova KPJ, 36 kandidata i 143 skojevca.

XIII brigada. Ova brigada stvorena je od Ribničkog odreda prije dva mjeseca.⁴¹ Čitav kadar vojni i politički nikao je u razvoju toga odreda, kojemu je kao jezgro služio jedan bataljon VII brigade.

Danas ta brigada ima okq 1.350 boraca. Mnogi od tih boraca su novomobilisani iz četničkih krajeva Mrkonjića i Manjače. Dosada brigada je pokazala dobru udarnu moć i ima izgleda da se razvije u dobru udarnu jedinicu.

Članovi Partije su vrlo slabo teoretski uzdignuti i nemaju iskustva u radu. Njihov partijski staž prosječno je 3 do 4 mjeseca. Bataljonski komiteti uspijevaju da uoče neke probleme ali nedovoljno se zalažu za njihovo rješavanje. Skoro svi bataljonski rukovodioci slati su na partijski kurs i sada po njihovom povratku ima izgleda da će se rad u toj brigadi konstruktivnije razviti. Dolaskom novog partijskog rukovodioca u tu brigadu otklonjene su neke nepravilnosti u radu i Partija je počela jače da se zalaže za svoju rukovodeću ulogu.

U brigadi ima 205 članova KPJ, 41 kandidat i 203 skojevca.

XIV brigada. Ova brigada formirana je od ljudstva iz Banjalučkog i Prnjavorskog odreda prije nekoliko dana.⁴² Ona ima 565 boraca. U četama i štabovima postoje partijske ćelije, a u cijeloj brigadi ima 61 član KPJ, 20 kandidata i 93 skojevca. Brigada nema još partijskog rukovodioca.

2.) Odredi

Poslije odlaska naših udarnih jedinica van terena Krajine postavilo se kao zadatak formiranje novih jedinica. Mi smo formirali niz odreda po raznim krajevima Krajine. Njihov zadatak je bio a i sada je štititi sela i naše ustanove od upada neprijateljskih bandi. Pošto su četnici vršili stalne upade a odredi su uglavnom formirani na terenu koji je koliko-toliko politički uz nas, to su isti brzo ojačali i takoreći narasli na onu brojčanost koju mi u to doba nismo ni očekivali. Mnogi od tih odreda popunjavali su naše udarne jedinice a nekoliko ih je preraslo u brigadu (Banjalučki, Kozarski, Ribnički).

Partijska organizacija u odredima općenito uzevši mlada je i pošto je sastavljena uglavnom od partijaca iz pozadine i u

⁴¹ Formirana je 24 avgusta 1943 god. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 16, dok. br. 70.

⁴⁵ Formirana je 16 oktobra 1943 god. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 86.

toku zadnja tri mjeseca novoprimljenih članova — nije sposobna da rukovodi životom u odredu (ima izuzetaka). Mnogi partijci u želji da ojačaju odred pravili su prilično krupnu grešku a ta je da su odgajali borce tako da isti ostanu u odredu. Oni nisu shvatili u prvo vrijeme da su odredi preživjela vojna formacija i da u istima ne treba da se drži veliki broj boraca. Tu smo grešku uočili i suzbili takvu odredsku politiku. Partija u odredima ima i svojih pozitivnih strana. To su n. pr. uporan rad oko organizovanja odreda, oko prikupljanja boraca, osposobljavanja jedinica za veće borbe itd.

Brojčanost u odredima stalno se mijenja, jer mnogi bataljoni odilaze kao popuna brigadama. S njima odilazi i potreban broj članova Partije, te iz tih razloga nemamo pregled članstva partijskog u odredima. Za ovaj put možemo podvući da je partijska organizacija prilično jaka u Podgrmečkom odredu, Drvarskom odredu.

Na terenu koji obuhvata naše rukovodstvo formirani su slijedeći odredi:

Pod komandom V korpusa:

- 1) Kozarski (jačina oko 260, 64 čl., 13 kand.)
- 2) Gradiško-lijevčanski (jačina oko 100),
- 3) Cazinski (jačina oko 300),
- 4) Podgrmečki (jačina oko 420, ima 100 članova Partije),
- 5) Sanski (jačina oko 300),
- 6) Ribnički (jačina oko 120),
- 7) Drvarski (jačina 600, 67 čl. KP, 26 kand., 119 skojevaca),
- 8) Pljevski (jačina 120, ima 6 članova Partije),
- 9) Vukovski (jačina 74),
- 10) Blagajsko-janjški (jačina 240, ima 25 članova KPJ),
- 11) Travnički (jačina 350, 27 članova, 6 kandidata, 22 skojevca),
- 12) Visoko-fojnički (jačina 90, članova KPJ 11, 2 kand., 15 skoj.),
- 13) Ramski (jačina 180, članova KPJ 12, kan. 8, skojevaca 14),
- 14) Udarni odred (jačina 425).

Pod komandom XI divizije:

- 15) Banjalučki (jačina 70, članova KPJ 8),
- 16) Prnjavorski (jačina 50, članova KPJ 8),
- 17) Tešanjški (jačina 55, članova KPJ 8 i 4 kandidata).

Pod komandom VIII (dalmatinskog) korpusa:

- 18) Grahovsko-peuljski odred (280 boraca, 26 čl. KP, 2 kand.),
- 19) Glamočki odred.

3.) Divizije

Sada se na terenu koji obuhvata naš komitet nalaze tri (krajiske) divizije i to: IV i X koje spadaju pod komandu V korpusa i XI koja spada pod komandu III korpusa. Svi članovi štaba divizija su članovi Partije. Pored toga pri diviziji postoje slijedeće ustanove: intendantura, hirurška ekipa, vod za vezu i zaštitnica. U svim tim ustanovama formirane su partijske ćelije.

XI divizija, koja stoji pod komandom III korpusa, po našem mišljenju ne bi trebala ostati pod njegovom komandom, jer je veza sa Štabom korpusa i kontrola istoga skoro nikakva i često nemoguća.

U divizijama su formirani divizijski komiteti. Rad istih do nedavno vrlo slabo se je osjećao bilo uslijed raštrkanosti jedinica bilo uslijed nedovoljnog shvaćanja članova tog komiteta da je divizijski komitet partijsko rukovodstvo u diviziji.

Pri V korpusu formirana su dva artiljerijska diviziona. Pošto su isti u formiranju i sređivanju, to vam sad ne možemo dati tačno stanje partijske organizacije u istima. Mi ćemo formirati partijsku organizaciju kao što je formirana po bataljonima.

* * *

U ustanovama pri V korpusu kao i u samom štabu formirane su partijske ćelije. Tako postoji partijska ćelija u intendanturi, u radioni, u pratećem bataljonu. Ćelija Štaba korpusa ima 7 članova Partije.

III. VOJNE VLASTI U POZADINI

Nemamo namjeru da ovdje govorimo o jačini partijske organizacije u komandama mjesta i područja. Broj članova koji radi u tim ustanovama obuhvaćen je u izvještaju o članstvu u okružnim komitetima. Mi bi htjeli samo da vam napišemo par riječi o problemu koji se kod nas pojavio u vezi formiranja tih ustanova. Te ustanove raširile su se po našoj oslobođenoj teritoriji, dosada imamo 6 komandi područja sa 25 komandi mjesta. Drugovi koji rade u tim ustanovama nemaju iskustva za takav rad. Naš kadar većinom su seljaci, nedovoljno pismeni i sa malo ljubavi i shvaćanja takvog posla koji je umnogom vezan za kancelariju. Kad se tome doda još i to da većinom na ta mjesta dolaze stariji borci koje daju brigade ili koji su od prije ostali nesposobni i da brigade pri tom veoma škrtare, onda je jasno da su te ustanove slabe. Narod je shvatio važnost tih ustanova i smatra ih kao vojnu vlast. Kad se zna da kadar koji sad imamo na tom poslu ne

zadovoljava i da pravi mnoge greške, onda je jasno da se te ustanove mogu kompromitovati u očima naroda. Pri komandama nalaze se manje partizanske straže koje su dosad bile sastavljene od slabijih boraca i ponekad dezertera, politički nesvjesnih ljudi, koji vrlo često prave ispade prema narodu. Mi smo uočili sve te stvari i nastojimo da na takova mjesta postavimo sposobnije drugove a u partizanske straže dodijelimo svjesne borce koji su prečistili sa pitanjem bratstva, pljačke, četnika itd.

Dosada je formiran odsjek za vojne vlasti u pozadini pri V korpusu, ali u njemu je bio do nedavno samo jedan drug i nije mogao da riješi sve probleme koji su se postavljali. Zasad njemu je dodijeljen jedan drug kao pomoćnik a imamo namjeru da upotpunimo odsjek sa jednim vojnim i političkim instruktorom za partizanske straže pri komandama.

IV. AGITACIJA I PROPAGANDA

Pri Oblasnom komitetu ne postoji Agitprop komisija. U stvari postoji samo jedan drug koji je zadužen po pitanju partijskih kurseva. Mi smo zasad pribjegli formiranju redakcije »Glasa«, koji je dosad izdan u 11 brojeva. Sve brojeve kao i naše pismene publikacije šaljemo vam. U redakciju »Glasa« su ušli: Skender Kulenović, Branko Copić, Vilko Vinterhalter i Ilija Došen ispred Oblasnog komiteta.

Usmena propaganda odvija se preko zborova, konferencija, mitinga, usmenih novina i kulturnih priredbi. Mi uglavnom pomažemo taj rad a isti stoji pod kontrolom okružnih komiteta. Mi ćemo pomoći rad kulturno-prosvjetne sekcije pri Oblasnom NOO-u, kako bi rad na prosvjeti što više pojačali.

Od posljednjeg izvještaja do danas održan je jedan niži partijski kurs na Kozari i jedan u Centralnoj Bosni. U zadnje vrijeme organizovan je srednji partijski kurs na kojem je predavač drug Ljubo Babić. Dosada su održana dva takva kursa na kojima je učestvovalo 57 drugova i nedavno je otpočeo treći. Cilj nam je da preko tih kurseva osposobimo drugove rukovodioce u općinskim i sreskim komitetima, zatim četne i bataljonske rukovodioce. Neke drugove koji pokazuju uslove za razvitak slaćemo na viši partijski kurs. Neki od brigadnih i okružnih rukovodilaca već su bili na kursu koji se održava pri CK.

Na kraju našeg izvještaja naglasićemo najvažnije probleme koji se danas postavljaju pred nas:

1) a. Kod nas, oslobađanjem novih teritorija od neprijatelja kao i formiranjem novih vojnih jedinica, osjetio se je jak nedostatak u partijskim rukovodiocima i drugovima za po-

litodjele. Pred nas se danas postavlja kao važan zadatak posvetiti daleko veću pažnju pravilnom vaspitanju i uzdizanju kadrova.

b. Mi treba da se više zainteresujemo za rad omladinskih organizacija i da ukažemo veću pomoć skojevskim organizacijama i njihovim rukovodstvima. Treba da im damo pomoć pri održavanju kurseva i u njihovom praktičnom radu na terenu.

2) Moramo nastojati da se što jače povežemo sa muslimanskim i hrvatskim masama i da povezivanjem sa izvjesnim političkim ličnostima iz njihovih redova ostvarimo frontu Srba, Hrvata i muslimana u narodno-oslobodilačkoj borbi, preko koje bi uvukli hrvatske i muslimanske mase u narodno-oslobodilački pokret i pospješili mobilizaciju istih u našu vojsku.

3) U ekonomskom pogledu pred nas se postavljaju slijedeće zadaće:

a. Ukazati putem dobrovoljnih priloga pomoć pasivnim i postradalim krajevima, a ukoliko to nije efikasno, jer su cijela sela potpuno opljačkana i opustošena, onda pristupiti preseljavanju u naše plodnije krajeve.

b. Nastojati da ukažemo pomoć stanovništvu u odijelu,, obuci, teglećoj stoci, soli itd. putem organizovanja razmjene, dobrovoljnih priloga itd.

c. Nastojati da osiguramo ishranu vojske. To postaje problem jer se vojska povećava i s tim se povećava potražnja za istu, a mnogi naši krajevi su već skoro iscrpljeni.

To bi bio naš izvještaj u kojem smo pokušali obuhvatiti stanje i promjene od zadnjeg izvještaja. Nastojali smo da dobijete sliku o stanju partijske organizacije, kadrovima, komitetima i brigadama.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12 novembra 1943 g.

Za Oblasni komitet KPJ
za Bos. Krajinu:
Đuro⁴³ (M.P.)

⁴⁵ Pucar-Stari

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 13 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DEVETNAESTE BIRČANSKE BRIGADE ZA LIKVIDACIJU ZELENOG KADRA I KONTROLU PRAVCA TUZLA — ZVORNIK¹

**STAB
III KORPUSA NOVJ**

Broj: si.
13.XI.1943
13.15 h.

ŠTABU XIX BIRČANSKE BRIGADE

Položaj

Primili smo vaš izvještaj² od 12 o.mj. i na isti vam odgovaramo i

n a r e đ u j e m o :

da što prije u duhu već datog naređenja uhvatite vezu sa XVIII Hrvatskom brigadom i Štabom Tuzlanskog partizanskog odreda³ u smislu sadejstva na pravcima neprijateljskog nastupanja.

Prikupite vaše snage i pripremite akciju u cilju likvidacije zelenog kadra i kontrole pravca Tuzla — Zvornik. Budite obazrivi i oprezni pri donošenju odluka, koje moraju biti donešene na osnovi stvarnih podataka o mjestu i jačini neprijatelja. Ubuduće nemojte nikad praktikovati da zbog nepoznavanja situacije kod neprijatelja šaljete slabije dijelove, koji su izloženi uništenju i zarobljavanju od neprijatelja, već u svakoj akciji predvidite snage tolike jačine koje će u stanju biti da vode borbu sa neprijateljem.

Ako vam nisu dovoljne snage od dva bataljona vaše brigade, iskoristite vaš bataljon sa prostora Kamenice, ako to situacija dozvoljava od Zvornika. Taj bataljon upotrijebite da se pojavi iznenadno desno od komunikacije Zvornik — Caparde preko sela Ljeskovice — Mahala — Memići — Kalesije u cilju brze i potpune likvidacije zelenog kadra.

Paljenje sela i kuća nije preporučljivo sem slučajeva gdje se zaista utvrdi neprijateljsko raspoloženje nekog sela ili po-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 36/1—1, k. 407.

² Redakcija nije pronašla pomenuti izvještaj.

• Vidi dok. br. 74.

jedinaca u selu. Treba nastojati da se vojnički neprijatelj uništi i razbije, a ne dozvoliti upad u neko mjesto da vojska pali, a zatim da to mjesto napušta. Sto se tiče Tuzlanskog partizanskog odreda i njegovih jedinica rasmotrite da li je moguće formirati makar jedan bataljon toga odreda, koji bi bio upotrebljen u borbi protiv neprijatelja, a ostale dijelove raspodijeliti po bataljonima vaše brigade i nad njima voditi strogo kontrolu. Za rješavanje ovih pitanja trebalo bi stupiti u vezu sa Štabom Tuzlanskog partizanskog odreda radi donošenja što pravilnije odluke.

Sa ovim naređenjem upoznajte člana ovog Štaba druga Dragu.⁴

Povedite ozbiljno računa o sigurnosti i bezbjednosti naroda koji je izbjegao iz Tuzle i nastojte da im se ukaže potrebna pomoć.

Zadatak XVIII Hrvatske brigade poznat vam je iz našeg naređenja koje smo vam juče dostavili. Napominjemo da prilikom stvaranja plana i pripreme budete obazrivi i da predvidite sve u cilju da akcija bude sa uspjehom izvedena. U tom cilju skrenite pažnju rukovodiocima u vođenju svojih jedinica i da ne dozvole da se dese onakve pojave da neprijatelj bez krvi i gubitaka dolazi do našeg automatskog oruđa i zarobljava žive naše borce. Ovo mi ne smijemo dozvoliti.

Ako situacija bude dozvoljavala na sektoru Brčko — Bijeljina, tražićemo od XVI Vojvođanske divizije da uputi makar jednu brigadu na pravac prema Požarnici u cilju sadejstva vašoj jedinici. Uputite jednu patrolu od tri druga sa jednim tovarnim konjem kod ovog Štaba.

Upućujemo vam privremeno u taj štab druga Doku Vujoševića da vas potpomogne u pripremi i izvođenju akcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba
pukovnik:
V.⁵

Komandant
general-major:
otsutan

(M.P.)

* Drago Mažar
5 Jovo Vukotić

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 13 NOVEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA SA NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA NA SEKTORU VISOKO, KISELJAK¹

**ŠTAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE**

Op. br. 320
Dne 13-XI-1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo Vam izvještaj o posljednjim izvršenim akcijama jedinica ovoga Korpusa.

1) Noću između 2. i 3. o.mj. jedinice VII Krajiške NOU brigade izvršile su napad na neprijateljski garnizon u Visokom i brzo ovladale gradom.² Usljed brze neprijateljske intervencije sa više pravaca i zbog odsutnosti drugih jedinica predviđenih za napad na ovaj garnizon, snage VII Krajiške NOU brigade morale su napustiti grad u toku dana.

Dok su jedinice VII Krajiške NOU brigade vodile borbu u gradu, dotle su snage IX Krajiške NOU brigade u pokretu prema Visokom sukobile se sa jednom njemačko-ustaškom pukovnijom, koja je nadirala od Sarajeva i Kiseljaka.' Poslije kratkog juriša naših boraca, ova kolona je razbijena i natjerana u bjegstvo.

U ovim borbama neprijatelj je imao preko 100 mrtvih i ranjenih i 3 legionara zarobljena.

Zaplijenjeno je: 1 »šarac«, 1 tromblonska puška, 20 pušaka, nekoliko hiljada metaka, šinjela, čebadi i ostale opreme.

Naši gubitci: 23 ranjena i 6 mrtvih.

2) Na komunikaciji Kiseljak — Busovača 4. o.mj. jedinice VII Krajiške NOU brigade zaplijenile su 1 kamion i u njemu 125 l. gasa. Istoga dana Travnički odred porušio je prugu Travnik — Lašva na nekoliko mjesta.

3) Noću između 6. i 7. o.mj. dijelovi IV NOU divizije izvršili su napad na neprijateljska uporišta na pruzi Krupa — Bos. Novi.⁴ Neprijatelj je otkrio napad, te je pojačao posade sa

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27/1—8, k. 456.

*³ Opširnije o tome vidi dok. br. 24.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 80.

tenkovima i novim snagama, te uslijed toga sva uporišta nisu bila likvidirana i nije izvršeno temeljito rušenje pruge i svih mostova na pomenutoj komunikaciji.

U ovoj akciji zarobljeno je 15 neprijateljskih vojnika i 1 oficir, dok su neprijateljski gubitci u mrtvima veliki. Pruga je porušena na 6 mjesta i srušen 1 most.

4) 8. o.mj. neprijatelj je pokušao sa pojačanim snagama prodor od Prijedora i Banja Luke u pravcu Sanskog Mosta.⁵ Ovaj neprijateljski pokušaj osujećen je. Gubitci neprijatelja tom prilikom bili su 50 mrtvih Njemaca i više ranjenih, 2 tenka uništena, kao i bunker spoljne odbrane Prijedora. Ubijeno je 15 četnika i spaljeno četničko s. Vilusi, kod Bronzanog Majdana.

Namjeravamo izvršiti detaljno čišćenje Manjače i sela oko Han Kola od četničkih bandi, poslije čega bi formirali Zmijanjski NOP odred na prostoriji Mrkonjić — Banja Luka — Sitenica.

Pošto četničke bande kod naših jačih napada na prostoriju Manjače bježe na desnu obalu Vrbasa, nužno bi bilo da i snage XI NOU divizije vrše napad na bandu Tešanovića, prostorija Čelinac — Krupa na Vrbasu — Osmača, te Vas molimo da se izda potrebno naređenje Štabu XI NOU divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

K o m a n d a n t,
pukovnik
S.⁶ Rodić

⁵ Vidi dok. br. 49.
• Slavko

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 13 NOVEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA SA NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA KOD KADINE VODE I NA KOMUNIKACIJI BUSOVACA — KISELJAK¹

STAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Op. br. 320/a
Dne 13/XI-1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV JUGOSLAVIJE

1) 12. o. mj. neprijateljske snage u jačini od 5—600 Njemaca, domobrana i legionara, potpomognute grupom četnika Drenovića, jačine oko 400 četnika, izvršile su pokret od Banje Luke do Kadine Vode u cilju napada na dva bataljona XIII Krajiške NOU brigade, koji su se nalazili na položajima ispred Kadine Vode.²

Ovom prilikom naši su bataljoni dočekali neprijatelja na bliskom otstojanju i poslije kraće borbe natjerali ga prema Banjoj Luci uz gubitke oko 40 mrtvih i 20 ranjenih neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je: 3 njemačka puškomitraljeza »šarac«, 1 bacač, nešto pušaka, granata, municije i druge ratne spreme.

2) Istoga dana jedinice IX Krajiške NOU brigade napale su na komunikaciji Busovača — Kiseljak jedan neprijateljski kamion i motorcicl i spalile ga. Ubijeno je i ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjena 1 radio-stanica, nešto pušaka i ostalog materijala.

Iste jedinice dva dana ranije izvršile su napad na jedan neprijateljski voz na pruzi Kakanj — Lašva. Neprijateljski gubitci nepoznati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
si. odsutan

Komandant, pukovnik

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 28/1—8, k. 456.
² Vidi dok. br. 57.

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET ŠEDME NOU DIVIZIJE
OD 13 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED I DEJSTVO NA ŠEKTORU GORAŽDE —
ROGATICA — VIŠEGRAD¹**

ŠTAB
XVII² DIVIZIJE
O. br. 16
13 novembra 1943 god.
12^h
(M.P.)

i

ŠTABU II KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU 17 MAJ. BRIGADE
ŠTABU ROMANIJSKOG P. ODREDA

Opšta situacija:

Podaci o neprijatelju prema izdatom biltenu.

Zadatak naših jedinica na prostoru Jabuka—Orahovica—Ustikolina—Ilovača jeste da vojnički i politički riješe pitanje Muslimanske milicije,³ koja je do sada kao zasebna vojna formacija bila vezana sa okupatorom i N.D.H. Ona kao takva formacija ne može da ostane na našem oslobođenom teritoriju. Iako ogromna većina milicionera ima prijateljski stav prema našoj N.O.V., izvjesni fašistički i reakcionarni elementi tu miliciju mogu po naređenju okupatora iskoristiti u borbi protiv nas. To najbolje pokazuje slučaj zločina koje su izvršili izvjesni elementi u miliciji za vrijeme povlačenja naših jedinica poslije V ofanzive.

Uslovi za prevođenje većine muslimanskih milicionera na pozicije naše borbe su vrlo povoljni. Poslije velikih naših uspjeha kod Tuzle, zatim naših uspjeha u borbi protiv četnika, kao i prilaženja istaknutih muslimanskih prvaka na našu stranu, mobilizacija muslimana u redove naše vojske može se uspješno izvršiti. Na ovome prostoru pomoći će nam prilaženje poznatog prvaka Hafiz Muhameda Pandže, koji je već do sada preduzeo izvjesne mjere u tom pravcu organizovanja muslimanske milicije [na] bazi borbe protiv ustaša i četnika. Svoj stav je iznio u proglasu koji treba široko popularisati pri sprovođenju ovih mjera. Naš je stav: da pitanje našeg odnosa prema miliciji postavimo kao pitanje njenog mobilisanja u redove naše vojske a

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 9/9, k. 986.

² Treba: XXVII.

³ Vidi dok. br. 82.

one elemente koji se pokazuju kolebljivim i nespremnim da razoružavamo. Mobilizaciju ćemo sprovoditi u naše jedinice, a ukoliko budu povoljni uslovi, pristupi ćemo formiranju Muslimske brigade. Uporedo s tim, ukoliko se milicija odazove na poziv da stupi u našu vojsku, formiraćemo mjesne odrede i partizanske straže. Pri sprovođenju svih ovih mjera politički rukovodioci će odmah na terenu pristupiti organizaciji N.O.O. i vojno-pozadinskih vlasti. Na zborovima i konferencijama popularisati liniju bratstva, kao i velike uspjehe saveznika u borbi protiv Njemačke kao i uspjehe naše vojske u zemlji.

Radi sprovođenja prednjeg

NAREĐUJEMO

- 1.) *II Krajiška brigada:* Zaposjeće prostoriju: Orahovica— Ilovača—Ustikolina—Jabuka.
Zadatak: iznijet je u opštoj situaciji.
Zaposjedanje izvršiti sa dvije kolone, i to desna kolona (2 bat.) Hranjen—Orahovica, odakle jedan bataljon produžava preko Kamenice za Tahu-ljiće—Jabuka,⁴ u cilju presijecanja veza sa Crnom Rijekom i Trnovom, a drugi ostaje na prostoriji Orahovice,⁵ i lijeva kolona⁶ opštim pravcem Ilovača—Sešin Vrh, sa zonom širenja lijevo: Ustikolina (zaključno) — dolina Kolunske Rijeke.
Čas polaska sa polaznih položaja 14 ov. mj. u 6 časova.
Polazni položaji su prostorija na kojoj se jedinice nalaze, s tim što će se bataljon koji je na osiguranju div. bolnice na Jabuci u toku današnjeg dana pomjeriti u pravcu G. Bare. Do dolaska bataljona na Jabuku iz 17 Maj. brigade, ostaviti 1 četu radi obezbjeđenja div. bolnice.
- 2.) *17 Maj. brigada:* Raspoređiće se po sljedećem:
1 bataljon u Višegradu sa istim zadatkom kao i do sada. U slučaju

⁴ Na tom pravcu kretao se Treći bataljon. Vidi dok. br. 9/9, k. 986, u arhivi Vojnog historiskog instituta.

⁵ Na toj prostoriji bio je Drugi bataljon.

• Ovu kolonu sačinjavali su Prvi i Četvrti bataljon.

smjene od jedinica V divizije, bataljon će odmah krenuti za Rogaticu. I bataljon: Osiječani—Hranjen—Bare sa zadatkom zatvaranja pravca od Renovice i nastavljanja rušenja drumova Renovica — Hranjen i rušenja pruge Pale—Mesići.

I bataljon: sa jednom četom na Jabuci, kao obezbjeđenje div. bolnice, a sa dvije čete na prostori: Vranići—Rešetnica. Zadatak ovih četa je isti kao i jedinica II Krajiške brigade, s tim što će održavati vezu sa jedinicama II Kraj. brigade oko Ilovače, kao i zatvarati drum Foča—Goražde. Porušiti sve mostove na tom drumu.

Ovaj raspored treba da bude izvršen 14 ov. mj. do 12 časova.

Sa bataljonom u Višegradu treba da bude jedan član Štaba brigade.

3.) *Romanijski P. O.:*

Ostaje sa dosadašnjim rasporedom, s tim što će sa jednom četom primiti obezbjeđenje Rogatice (Seljanska četa) i elektr. centrale u Mesićima (sa jednom desetinom). Djelovi koji se nalaze u Soćicama da upućuju izviđačka odjeljenja u Bogoviće, kao i održavaju međusobnu vezu sa jedinicom 17 Maj. brigade na liniji Hranjen—G. Bare.

Ceta u Rogatici kontrolisaće tel. liniju Rogatica—Mesići—Ustiprača.

Štab odreda treba da nastavi sa mobilizacijom ne vodeći računa o tome što će se za prvo vrijeme u Odredu nalaziti veći broj nenaoružanih drugova. Sa manjim odjeljenjima vršiti prepade u četnička sela u cilju hvatanja bandi. Protiv svih onih koji se ne odazivaju na naš poziv preduzeti najoštrije mjere konfiskacije, sa potrebnim objašnjenjem. Te mjere naročito preduzimati na prostoru Soćice i Sokolovića, kao i Kalimanića,

Zakoma, Berega, Zagorice, Lukavca, Paljevina.

Seljansku četvu što prije vojnički i politički srediti i davati joj zadatke borbe protiv četnika. Jedan dio tih boraca izvući iz Seljanske čete i prebaciti ih u druge odredske čete.

Odred da posveti pažnju organizaciji narodne vlasti. *Neizostavno izvještaje o radu slati svakih 7 dana. Tako isto slati redovne dnevne izvještaje.*

Sem ovih zadataka produžiti rušenje drumova Rogatica—Sokolac i želj. pruge Pale—Mesići.

4.) Štab divizije:

Nalaziće se u Goraždu. Div. bolnica nalaziće se na Jabuci.

Obezbjeđenje Goražda preuzeće kur-sisti⁷ i prateća četa ovoga štaba.

Opšte napomene:

1) P. K. top 17 Maj. brigada pridodaće bataljonu na pravcu od Renovice.

2) Tel. odjeljenje 17 Maj. brigade uspostaviće tel. vezu Rogatica—Sokolac kao i Mesići—Jabuka—Hranjen. Koristiti postojeću tel. liniju.

3) Romanijski P. O. održavaće vezu sa jedinicama 17 divizije na Romaniji.

4) Organizovan je transport koji će iz Vlasenice preko Sokolca i Rogatice doturiti veće količine soli i brašna. Romanijski P. O. u pogledu obezbjeđenja izaći će u svemu u susret pomoćniku intendanta ove divizije, koji je upućen radi organizovanja transporta. Jedan transport kreće 15 ov. mj. i iz Goražda.

5) II Krajiška brigada vezaće se sa domaćim odredom u Crnoj Rijeci, preko Jabuke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Nač. štaba,
Petovar⁸

Za štab
(M.P.)«⁹

Politkomesar,
AC⁹

⁷ Slušaoci vojno-političkog kursa pri Štabu divizije.

⁸ Rudi

⁹ Hasan Brkić

¹⁰ Okrugli pečat: Štab Treće divizije Trećeg korpusa NO vojske Jugoslavije.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE VOJVODANSKE BRIGADE OD
13 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ŠESNAESTE NOU
DIVIZIJE O MORALNO-POLITIČKOM
STANJU BRIGADE¹**

**STAB
II VOJVODANSKE BRIGADE**
13. XI. 1943 g.

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

- 1). II vojvođanska brigada ima na licu 1.152 druga i 167 drugarica, ukupno broji 1.319 lica.

Brigada se sastoji iz četiri bataljona, intendanture, brigadnog saniteta i tehničke čete pri Štabu brigade.

I. Bataljoni su sastavljeni od po četiri čete, mitraljeskog voda i radnog voda. Četvrtu četu nema samo III bataljon, ona je već duže vremena odvojena od bataljona na zadatku datom od Štaba divizije.

Svaka četa sastavljena je od dva voda, a svaki vod ima dve desetine. Svaka četa raspolaže sa po 2—3 automatska oruđa (puškomitraljeza). U svakoj četi postoji bombaško odeljenje, čijem se razvoju ukazuje velika pažnja obzirom na značaj bombaša. Mitraljeski vod raspolaže sa dva teška mitraljeza i jednom protivkolskom puškom. Prema tome, mitraljeski vod sastoji se od tri odeljenja. Odeljenje za protivkolsku pušku ujedno se obučava u rukovanju i postavljanju nagaznih mina. Za nošenje oruđa i municije svaki vod ima tri grla za oruđe i dva municiska grla. Radni vodovi se sastoje od četnih ekonoma, kuvara, šivača, obučara, berbera. Hrana se kuva u zajedničkim kazanima za čitavi bataljon. Ishrana je centralizovana. U slučaju da se jedna četa odvoji — sa njom ide ekonom i kuvari sa potrebnim priborom. U svakom radnom vodu postoji bataljonska radionica. Radnim vodom rukovode vodnik i vodni delegat uz pomoć i kontrolu intendantata bataljona.

Brigada stoji neposredno pred formiranjem V bataljona. Pripreme su sve izvršene, postoji štab novog bataljona — čeka se samo da stignu bataljoni koji su u zadnje vreme bili izvan glavnine brigade.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5/1, k. 966.

II. Brigadna intendatura sastavljena je od dva dela:

- a), profijantski deo (trupna komora),
- b). bojna komora.

Profijantski deo intendanture obuhvata: hranu (jedan ili dva obroka za čitavu brigadu), kože za obuću, materijal koji je potreban za brigadnu radionicu. U bojnoj komori nosi se rezerva municije, rezervni delovi teškog oruđa, kao i ostala vojnička sprema. Pri intendanturi postoje radionice i to: šusterska, krojačka, opančarska i samardžiska. Intendanturom rukovode intendant i njegov zamjenik. Inače ljudstvo u intendanturi je okupljeno u jednu četu koja ima svoju komandu.

III. Sanitet naše brigade uređen je na sledeći način: referent saniteta za brigadu, koji je ujedno i brigadni lekar, vodi računa o radu saniteta i o zdravstvenom stanju čitave brigade. Funkcija zamenika sanitetskog referenta i evakuatora je upražnjena, pošto je drugarica koja je vršila te dužnosti otišla na nov posao. Pri sanitetu nalazi se brigadna ambulanta sa 20 bolesnika. Drugovi iz ambulante bolesni su uglavnom od reumatizma i trahome, a ima ih nekoliko bolesnih od gripe. Pri sanitetu je formiran sanitetski vod čija je dužnost nošenje i obezbeđivanje ranjenika pri transportu kao i obezbeđivanje same ambulante. Na čelu sanitetskog voda nalazi se vodnik i politički delegat.

Sanitet po bataljonima sastoji se od bataljonskih referenata, četnih i vodnih bolničarki. Po četama postoje higijenski odbori koje čine: jedna četna higijeničarka i po jedan drug iz svake desetine u četi. Ovi četni higijenski odbori odgovorni su bataljonskom higijeničaru i bataljonskom sanitetskom referentu.

Svaki bataljon ima aparat za parenje. Dezinfekcija se vrši redovno. Svaka četa ima po četiri nosioca ranjenika.

IV. U sastavu brigade, pri štabu, postoji t. z. tehnička četa. Tehničku četu sačinjava:

- 1). vod za vezu (telefonska i signalna desetina),
- 2). pionirski vod (pionirska i minerska desetina),
- 3). prateći vod Štaba brigade,
- 4). odeljenje teškog bacača.

Bacačko odeljenje pridodato je tehničkoj četi da bi bilo što bliže Štabu brigade zbog bolje kontrole, kao i zbog toga da bi ga Štab brigade mogao dodeliti na ono mesto gde je u datom momentu najpotrebnije.

A). Vojnički rad u brigadi izvodi se prema ranije datom planu od Štaba divizije. Najveća se pažnja poklanja borbenoj obuci: streljačkom stroju, manevarskoj veštini jedinica, izviđanju, vezi, napadu, odbrani, opisu i rukovanju naoružanja, stražarskoj službi itd.

Odeljci za prorađivanje iz vojničkog plana rada prorađuju se na taj način što se u obradu uzimaju najpotrebnije stvari za borbu s jedne strane, kao i oni momenti koji se još nisu pokazali dovoljno savladani kroz borbu.

Da bi se što bolje utvrdilo pređeno gradivo za vojnu obuku koriste se — pored slobodnog vremena i mirovanja — i pokreti i marševi. Pored vojno-političkog kursa pri Štabu brigade, održavaju se po bataljonima kursevi za desetare. Na tim kursevima komandiri, njihovi zamenici kao i komandanti bataljona drže predavanja potkrepljena praktičnim izvođenjem, te na taj način osposobljavaju desetare, i one koji mogu to da uskoro postanu, za vođenje manjih jedinica. Pri tehničkoj četi, u pionirskom vodu, održava se diverzantski kurs koji pohađaju po nekoliko boraca iz bataljona i na taj način uče se diverzantskoj veštini.

Kroz akcije i pokrete primetilo se da se po jedinicama brigade prave razne greške, bilo to po pitanju vođenja jedinica, bilo po pitanju sitnih naređenja izdatih od strane Štaba brigade. Otklanjanju ovih nedostataka prišlo se redovnim sastancima Štaba brigade sa štabovima bataljona. Na tim sastancima pretresane su protekle akcije, analizirani propusti, konstatovane su dobre strane u držanju bataljona u protekloj akciji ili pokretu i na kraju doneseni zadaci i plan za budući rad. Isto tako pre svake akcije održavaju se kraći sastanci štabova na kojima se detaljnije priprema izvođenje sledeće akcije.

Kroz borbe u kojima je učestvovala naša brigada, kao i u običnom životu brigade primećeni su nedostaci:

1). Još uvek nije čitav naš komandni kadar osposobljen dovoljno da samostalno rukovodi poverenim jedinicama. Slučaj I bataljona, tj. njegovo bezrazložno povlačenje² i rasturanje kod Grka ka Jameni, jasno pokazuje da štab bataljona nije mogao da pravilno postavi bataljon i da ne dozvoli rasipanje jedinica.

2). Kod nekih rukovodilaca nema u dovoljnoj meri vojničke discipline i odgovornosti. To pokazuje slučaj jednog bataljona koji nije našao za potrebno da obavesti

Štab brigade o naređenju za pokret koje je dobio od Štaba divizije, te je čitava dva dana ostao bez veze sa Štabom brigade.

3). Prilikom akcija dolazi do izražaja izvesna doza površnosti sa kojom rukovodioci prilaze svome zadatku. Svoj zadatak oni ne smatraju delom opšteg plana, već izolovano, kao deo za sebe. Zbog toga i ne prilaze temeljno izvršavanju svoga zadatka, već se zadovoljavaju delimičnim njegovim rešenjem.

4). Naše jedinice nisu još postale lake, pokretljive; naši rukovodioci još nisu usvojili manevarski način borbe. Posledice toga su nepotrebne žrtve — slučaj u Požarnici⁵ u borbi protiv četnika.

5). Još uvek nema svestranog zalaganja za izvršenje akcija i obostrane saradnje komesara i komandanta. Ima slučajeva gde komandant ne oseća podršku svoga komesara, to dolazi otuda što oni oštro dele sektore svoga rada, što saradnja između njih nije došla do punog izražaja.

No pored svih ovih nedostataka, u zadnje vreme osećaju se pozitivne osobine naše brigade. Zadnja akcija u Sremu⁴ svedoči o velikoj upornosti koju su pokazali i borci i rukovodioci naše brigade. Svojom hrabrošću, borbenim moralom, naročito su se istakli borci, koji su dokazali da su se osposobili za rešavanje težih zadataka.

Otklanjanju pomenutih nedostataka prišlo se pored sastanaka štabova i pomoću vojno-političkog kursa koji se održava pri Štabu brigade. Kurs je do sada dao dobre rezultate, što se pokazalo kod drugova koji su završili kurs, po njihovom radu u jedinicama.

Sadašnji, po redu drugi vojno-politički kurs broji 13 kursista, koji polaze pored ostalih i svi zamenici komandanata bataljona. Teme na vojno-političkom kursu pretežno su vojnog karaktera, upotpunjene su sa šest političkih predavanja. Na taj način drugovi koji pohađaju kurs, pored stručnog vojničkog znanja, stižu temeljniju političku podlogu putem političkih predavanja.

B). Politički rad u brigadi obuhvata ove forme:

a). Konferencije na kojima se pretresa stanje u jedinici, nedostaci koji su zapaženi, razni problemi itd.

b). Konferencije se održavaju i po specijalnom pitanju, problemu koji iskrsne. Posle svake akcije održavaju

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 6/1, k. 966, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

se konferencije i pretresa se tok akcije i držanje pojedinaca u njoj.

Pored čet-nih održavaju se i bataljonske konferencije na kojima se pretresaju i analiziraju sva pitanja u okviru bataljona: vojni, politički, kulturni rad, odnos boraca, odnos drugova i drugarica, odnos štabova prema borcima i obratno, sanitet, ishrana itd.

c). Posebne konferencije su političke konferencije na kojima se prorađuje politički materijal i održavaju razni politički referati. Pored referata o političkoj situaciji do sada su održani ovi referati:

- 1). Razvitak društva,
- 2). Kako onemogućiti povratak izbegličke vlade,
- 3). Postanak Jugoslavije,
- 4). Sloveni i panslavizam,
- 5). O proleterskoj revoluciji,
- 6). Pravedni i nepravedni ratovi.

Povremeno se održavaju sastanci političkih komesara u bataljonu koji imaju za cilj ukazivanje na učinjene greške i stvaranje jedinstvenog plana za ravnomerni razvoj političkog rada u bataljonu.

U dosadašnjem političkom radu pojavilo se je niz nedostataka, problema.

1). Pre svega mora se naglasiti da ti nedostaci potiču na prvom mestu od neaktivnosti nosilaca političkog rada — od politkomesara. Još uvek neki od komesara nisu shvatili svoju ulogu. Oni dopuštaju da život teče pored njih, a da oni vrlo malo daju od sebe, da ne učestvuju u njemu. ... Saradnja između komesara i komandanta (misli se na pojedince) još uvek nije na potrebnoj visini. Dešava se da komandant rešava pitanje i donosi odluke a komesar je pasivan, što ide na štetu pravilnog rešenja problema.

2). Kod štabova se primećuje izvesna zahuktalost u radu i nesistematsko prilaženje poslu. Posledica toga je da se zadaci ne izvršavaju do kraja — primer akcija u Gurnji,⁵ tj. nepotpuno rušenje mosta.

3). U brigadi se je bio pokazao ozbiljan problem — problem pegavca. Pegavac je uzeo za kratko vreme šire razmere. Preduzete su odmah sve sanitetske mere, putem konferencija govoreno je o štetnosti pegavca i o načinu njegovog uklanjanja, pored toga bile su mobilisane sve političke organizacije u brigadi. Blagodareći ovim merama — pegavac je uništen.

4). Prilikom akcija oko Gornje Tuzle (Požarnica) desio se slučaj ostavljanja ranjenika na položaju. Borci,

pa čak i rukovodioci nisu bili svesni težine greške koju su učinili. Svestranim objašnjavanjem preduzete su mere da do toga slučaja više ne dođe, rukovodioci su pozvani na odgovornost. Više se takvih slučajeva nije desilo.

5). Odnosi drugova i drugarica bili su do sada na povoljnoj visini. ... Primećeno je da se ovaj odnos promenio u negativnom smislu od dolaska novog mobilisanog ljudstva iz Srema. Nastoji se da se političkim radom odnos drugova i drugarica pravilno objasni i postavi.

6). Zadnje vreme pojavljuju se slučajevi česte upotrebe alkohola. Te pojave uzele su šireg zamaha, tako da je bilo nekoliko slučajeva pijanstva. Putem konferencija objašnjava se sva štetnost alkohola, i opasnost koja preti od alkohola čoveku uošte, a našoj vojsci posebno.

Da bi se ovi i ostali nedostaci ispravili održato je jedno savetovanje svih političkih radnika brigade u prošlom mesecu. Na tom savetovanju pored ostalog detaljno su izloženi zadaci politkomesara, kao i mere pomoću kojih će se ovi nedostaci likvidirati. Na tom savetovanju donet je jedinstveni plan političkog rada za čitavu brigadu.

C). Kulturno-prosvetni sektor rada dosta je zastupljen u našoj brigadi. Organizaciono kulturni rad postavljen je na ovaj način: postoje bataljonski kulturni odbori kojima rukovode politički komesari bataljona. Isto tako postoje četni kulturni odbori. Svaki drug iz odbora odgovoran je za jednu sekciju koja je ujedno i forma kulturno-prosvetnog rada. Te sekcije su:

1). Čitalačke grupe u kojima se čitaju beletristične zabavne knjige. Svaki bataljon raspolaže manjom bibliotekom. Čitalačke grupe funkcionišu dobro, a interesovanje drugova za knjige je veliko.

2). Bataljonski i četni horovi spremaju pesme i horske recitacije za priredbe koje se daju za vojsku i za narod.

3). Nepismenih drugova u II brigadi nema mnogo, ali se održava analfabetski tečaj i broj nepismenih se umanjuje.

4). Diletantske grupe pripremaju skečeve i pozorišne komade, kojih ima priličan broj. Interesovanje za pozorišne komade je veliko, naročito je popularna »Mati« od Karela Čapeka.

5). U svakom bataljonu postoji sekcija — odbor za prikupljanje članaka i izdanje listova, ali do sada nisu bataljoni još izdali bataljonske listove, već samo četne.

Četni listovi su dobro prikazali život svoje čete i dobro su tehnički obrađeni.

Da bi se podiglo opšte znanje boraca održavaju se predavanja iz raznih oblasti nauke, najčešće iz geografije — u cilju da bi borci stekli jasnu predstavu o frontovima i zemljama u kojima se danas vodi borba.

U brigadi vlada veliko interesovanje za kulturni rad uopšte. Mada priredbe koje se daju nemaju neke naročite umetničke vrednosti, one ipak pokazuju ljubav drugova za taj posao. No postoji nedostatak koji koči veći razvitak ovoga sektora. To je činjenica da na kulturnom polju rade uglavnom samo komesari, a ne i ostali koji za to imaju smisla. Komesari se nisu osposobili da kulturni rad organizuju tako kako bi uveli u posao i ostale drugove koji bi im mogli pomoći.

Da bi se ovi i slični nedostaci otklonili održan je sastanak svih kulturnih odbora brigade na kome je diskutovano o nedostacima i o merama za njihovo otklanjanje.

Stanje saniteta: Zdravstveno stanje brigade je zadovoljavajuće. Specijalna komisija izvršila je početkom meseca novembra pregled čitave brigade. Prilikom pregleda pokazalo se da je broj bolesnih drugova relativno mali. ...

Patenje odela i pranje veša vrši se redovno.

Referent saniteta brigade održava sanitetske kurseve koje pohađaju drugarice iz bataljona. Do sada je završen jedan kurs koji je pohađalo 17 drugarica, sada je u toku drugi kurs sa 15 drugarica. Pored ovoga nižeg kursa postoji i t. z. viši kurs od 5 drugarica koje su niže kurseve završile ranije, a sad se osposobljavaju za sanitetske referente bataljona.

Pre izvesnog vremena održan je sastanak sanitetskog osoblja čitave brigade. Na sastanku pretresani su nedostaci u dotadašnjem radu i preduzete mere da se ti nedostaci otklone.

Sanitetsko osoblje u brigadnom sanitetu nije potpuno, nedostaje zamenik brigadnog referenta — evakuator. Referent saniteta oseća se odgovornim ali nema organizatorske sposobnosti ni dovoljno snalažljivosti u poslu. Isto tako oseća se velika sporost, neekspeditivnost u vršenju dužnosti. Kod ostalog osoblja oseća se odgovornost u priličnoj meri.

E). Ekonomsko stanje: Ishrana u brigadi nije na onoj visini na kojoj bi mogla da bude. U bogatim selima sa ishranom ide bolje, i obratno. To je dokaz da naši inten-

danti ne mogu da se snađu u onim uslovima kada same prilike — ekonomska mogućnost mesta — ne dozvoljavaju punu ishranu vojske, i zato se ponekad dešava da vojska prima nedovoljnu količinu hrane.

Pitanje golotinje nije još rešeno. Ima još uvek veliki broj bosih drugova i slabo odevenih. Uzroci zbog ovih nedostataka leže u činjenici da kod intendantata pored nedovoljne odgovornosti:

1). javlja se nedovoljna saradnja između intendantata bataljona i intendanta brigade;

2). primećuje se da intendanti vode svoju, usku, bataljonsku politiku, što ide na štetu drugih jedinica brigade. Da bi se ove greške ispravile preduzeto je sledeće:

a). Da bi intendant brigade imao što bolji pregled ekonomskog stanja jedinica brigade, određena su dva člana intendanture koji će redovno obilaziti bataljone, kontrolisati rad intendantata bataljona, pomagati ih u poslu i pri svem tom obaveštavati intendanta brigade.

b). Preduzete su mere da se pojača rad bataljonskih i brigadne radionice da bi se bar u izvesnoj meri otklonila golotinja. Naročito je pojačan rad u opančarskim radionicama koje svakodnevno prave opanke za bose drugove.

Na sastanku koji je nedavno održan, a kome su prisustvovali svi intendanti i ekonomski iz brigade, postavljeni su zadaci pred svakoga od njih kako bi se brigada i ekonomski uzdigla.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamenik pol. kom.
Mil.[ivoje] Antonijević

Komandant,
Rad.[osav] **Jović**

**NAREĐENJE ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
OD 13 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE GRUPE
ZA NAPAD NA PROSTORIJU DREŽANJ — SLATO¹**

STAB
X HERCEGOVAČKE N.O.U.
BRIGADE

Pov. br.: 52
13 novembra 1943 g.
u 10 čas.
s. V r b a

»200 N.«²

U vezi depeše Štaba II U. Korpusa od danas br. 3 ova brigada dobila je zadatak,³ te zbog sigurnijeg izvršenja naredujemo slijedeće pripreme:

1.) »300 N.« odmah po prijemu ovoga da se *najhitnije* rokira na prostor: »Coravci«⁴—Crkvice—Vučji Do—Baljci—Pađeni, da se na ovoj prostoriji zadrži svakako sve do našeg novog naređenja, a čim izbijete na ovu prostoriju *najhitnije* da nas izvjestite.

Do dobijanja izvršnog novog naređenja⁵ od nas na gore pomenutoj prostoriji vaš je zadatak da onemogućite neprijatelju od Bileće ili Dabra da prodre prostorom preko Kobilje Glave ka Avtovcu.

Zbog važnosti zadatka koji je pred nas postavljen, nemojte se angažovati po Banjanima, već na pomenutoj prostoriji odmorite se, nas hitno izvjestite i čekajte dalje naređenje koje će odmah uslijediti. Pri slanju izvještaja ne zaboravite navesti i snage okupatora i bandi oko Bileće—Somina—Dabar i dalje ka Stocu i Južnoj Hercegovini.

Za to vrijeme dok ste na pomenutoj prostoriji dobro bi bilo Bilečki odred da rokirate ka Zavodu, odakle da

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 34/2, k. 1147—II.

* Štabu Druge udarne grupe

³ »U najvećoj tajnosti likvidirajte Kulu Fazlagić..Vidi dok. br. 141.

⁴ Vidi dok. br. 81, primjedbu br. 4.

⁵ Vidi dok. br. 66 i 81.

ugrožava komunikacije Trebinje—Bileća (gledajte stupiti u vezu sa Slabom Južnohercegovačkog odreda).

Po stizanju na pomenutu prostoriju također uhvatite vezu sa drugovima iz Banjsko-vučedolskog bataljona i javite im da ćemo njihovo pitanje u najskorije vrijeme riješiti.

2.) »200 N.« odmah po prijemu ovoga naređenja da se rokira na prostor Drežanj—Šlato—Sipačno, ili i bliže Podgrađu i Zalomu, a nas *najhitnije* izvjestite, te da bi vam mogli uputiti odmah novo naređenje u vezi izvršenja zadatka koji je pred nas postavljen.

U tome izvještaju ne zaboravite nam navesti snage i mjesto okupatora, bandi u Nevesinju i okolini, kao i oko Mostara.

Do dobijanja naređenja od nas u vezi dobivenog zadatka od Korpusa — vaš je zadatak da na slučaj neprijateljskog pokušaja da prodre od Nevesinja ka Gacku da mu to spriječite. S toga, a da bi neprijatelj bio vezan za komunikaciju ka Mostaru, dobro bi bilo da se Udrežanjski odred ovih dana najaktivnije angažuje po prostoru Nevesinje—Blagaj, *da po svaku cijenu* svakodnevno napada saobraćaj na toj komunikaciji i tako smanji pritisak od Nevesinja na vas.

Naravno, dajte mu direktivu da ako neprijatelj krene iz kasabe na vas, da on mora sa pravca Blagaja, pa bilo to danju ili noću i bez obzira na jačinu Odreda, izvršiti demonstrativni napad na Nevesinje sa leđa, te da se neprijatelju nikako ne dozvoli da sve snage iz Nevesinja povuče ka vama, odnosno, ako ih je baš i povukao, da ih mora i hitno vraćati.

3.) Nemojte se zadržavati slučajno nekim manje važnim poslovima niti ma čime sličnim što bi usporilo izvršenje ove zapovijesti.

4.) Mi smo na sektoru Gacka, a vezu sa nama možete dobiti preko Komande mjesta — Gacko *ili preko sela Vrba*.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant — p.pukovnik,
Rade«

(M.P.)

• Hamović

DOSTAVLJENO: »200 N.« i »300 N.«

P.S.⁷

1. — »100 N.« je u toku 8 i 9 ov. m. izbila u Bratac—Kifino Selo i Postoljani—Krekovi sa svega 2 bat., tom prilikom razbila bande⁸ ranivši ih više, ubila ih 4 i još 2 zarobljena. Zarobila je i 3 puškomitraljeza. Mi nismo imali gubitaka.

2. — Šaljemo i I takt.fički] zadatak na proučavanje.

3. — Stupite u vezu sa Štabom Sjevernohercegov. odreda, pa bi dobro bilo i veći dio ljudstva Vojina Vujovića angažovati u sadejstvu ili zajednici sa Udrežanjskim odredom a na prostoru Bišine—Blagaj.

K-dant
Rade

(M.P.)

BR. 57

IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU DESETE NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA SEKTO- RIMA BRONZANI MAJDAN — OBORCI I KOCIĆA GLAVICA OD 28 OKTOBRA DO 13 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

**STAB
XIII K.N.O.U. BRIGADE**

Broj: 28/43
13-XI-1943 godine

ŠTABU X K.N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo Vam izvještaj o izvršenoj akciji naših jedinica za vrijeme od 28-X do 13-XI-1943 godine.

Od 28-X do 7-XI-1943 god. I, II i III bataljon ove brigade držali su položaj na liniji prema Banjoj Luci, Krivaji, Stratin-skoj i Obrovcu.

⁷ Na originalu dopisano crvenim mastilom, ćirilicom.

⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 167.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog isto-riskog instituta, pod reg. br. 17—2, k. 853.

8-XI-1943 god. III bataljon ove brigade vodio je borbu sa Nijemcima na Kumbaruši, Stijeni i Obrovcu prema Bronzanom Majdanu;² prilikom borbe ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika i 15 ranjeno. Naši gubici bili su 2 zarobljena i 5 ranjenih, dok se isti bataljon nalazi i sada na istom položaju.

8-XI-1943 god. I i II bataljon ove brigade izvršili su čišćenje četničke bande u selu Vilusima i Pavićima, u zaseocima: Surlani, Zabići, Stanići, Milosavljevići, Stojičići, Trebovci, Klincovi i Moconji.

U čišćenju gore navedenih zaselaka od četničke bande ubijeno je 5 četnika i 15 ranjeno. Zarobljeno je: 2 puške, 7 bombi, 1600 metaka, 1 opasač, 1 četnička kuhinja sa sljedovanjem. Naših gubitaka nije bilo.

12-XI-1943 god. neprijatelj je krenuo od Banje Luke prema Kočića Glavici sa 24 kamiona u jačini oko 800 neprijateljskih vojnika.³ Neprijatelj je naišao na položaje II bataljona ove brigade; nakon žestokih bojeva naši borci zarobili su 2 puško-mitraljeza (šarca), 2 puške, 1 mali bacač, 12 granata i nešto ratne spreme. Prilikom bobre ubijeno je 25 neprijateljskih vojnika i 40 ranjeno. Naši gubici bili su 1 mrtav (komandir čete) i 5 lakše ranjenih.

Od 28-X do 13-XI-1943 god. IV bataljon ove brigade kontrolisao je cestu Mrkonjić [Grad] — Čađavica, Ključ i Sitnica.—

	S.F.S.N.	
Politkomesar		Zamj. komandanta
Štrbac ⁴		kapetan
	(M.P.)	Nikola Vračar

² Borba je vođena sa dijelovima Sto četrnaeste divizije, tj. sa borbenom grupom »Minhausen« (Münchhausen). Vidi dopunu dnevnog izvještaja Sto četrnaeste divizije od 9 novembra 1943 god. u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 38'6, k. 8.

³ Odnosi se na dijelove Sto četrnaeste divizije. Vidi prethodno objašnjenje.

⁴ Duro

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE DIVIZIJE PETOG NOU KORPUSA OD 14 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O RASPOREDU JEDINICA I BORBAMA NA SEKTORU FOJNICA — RASTOVO¹

**STAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ**

Br. si.
Dne 14/XI 1943 g. u 22³⁰

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ

Položaj

Danas u 17 i 30 časova poslali smo vam izvještaj koji nije bio potpun, jer nismo stigli da prikupimo sve podatke o neprijatelju kao i o našim jedinicama.

Neprijatelj koji je stigao na prostoriju sela Rastovo zanoćio je u selu Rastovo, s. Has, s. Dahovo, s. Potkraj. Jačina neprijateljskih snaga prema proračunu Štaba IX brigade je oko 1200 vojnika.² Naime, neprijatelj se na prostoriju Rastova spustio sa pet kolona i svaka kolona bila je jaka od 200—250 vojnika, sa 30—10 konja komore. Svaka kolona imala je po 2—3 bacača a raspolagali su također i brdskim topovima. Po dolasku na prostoriju sela Rastovo neprijatelj je zapalio nekoliko kuća. Civilno stanovništvo, naročito muslimani, povuklo se iza naših jedinica.

Naš II i IV bataljon IX brigade vodili su žestoku borbu sa neprijateljskom kolonom koja je išla od Suhe Vode preko Mokre Ravni — k. 1564 prema Rastovu i ta borba trajala je do sumraka.³ Neprijatelj je bio uporan i zahvaljujući nadmoćnosti u automatskom i teškom oruđu naši bataljoni bili su prisiljeni da se povuku na zapadnu stranu komunikacije Travnik — Gornji Vakuf. U toku ovog neprijateljskog nadiranja naš II i IV bataljon jurišao je nekoliko puta i u tim borbama neprijatelju su nanijeti osjetni gubici, ali postignuti uspjesi

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta, pod reg. br. 7/2, k. 853.

² U borbi su učestvovala njemačke jedinice iz Fojnice i Busovače. Redakcija nije mogla ustanoviti pripadnost ovih jedinica.

³ Opširnije o borbama na prostoru Fojnica — Rastovo vidi bojnu relaciju Devete NOU brigade u arhivi Vojnog istorijskog instituta, pod reg. br. 3/2, k. 857.

na ovom pravcu nisu mogli biti potpuno iskorišćeni, pošto je neprijatelj bio nadmoćniji u ljudstvu i materijalu i što se u pokretu nije služio putevima nego je išao stalno kroz šumu.

Od Štaba Travničkog odreda obaviješteni smo (14 o.mj. u 13 časova) da se je neprijatelj povukao iz sela Zaselje, kao i iz sela Isakovići u pravcu Donje Večerske i sela Stojkovića, i da u toku dana nije pokušavao sa nadiranjem.⁴ Sa VII brigadom nemamo veze, ali smo joj poslali kurire i naredili da se njezin bataljon koji je u selu Đakovićima rokira jugoistočno prema komunikaciji Travnik — Rastovo, jer odredske snage koje su bile u Rastovcima nijesu bile za nas garancija da će taj pravac biti zatvoren kako valja.

Raspored naših jedinica je uglavnom takav da se zatvore pravci koji izvode sa ceste Travnik — Gornji Vakuf prema dolini Vrbasa, tako da se dva bataljona IX brigade nalaze prema neprijatelju u selu Rastovo, na položajima zapadno od ceste Travnik — Gornji Vakuf, posjedajući ostsjek od Zekinih Staja do Puhovca. III bataljon IX brigade pretpostavljamo da se nalazi u Bistrici i njemu su poslani kuriri sa naredjenjem da zatvori pravac, odnosno cestu koja vodi od Šebešića ka Gornjem Vakufu u visini Pivačevih Staja.

Pošto naše jedinice (odnosno IX brigade) vode borbe sa ovim neprijateljem već tri dana⁵, to su prilično zamorene, a osim toga u borbama i iskrvavile, to ih mi ne možemo upotrijebiti za uništavanje neprijatelja koji je došao u Rastovo bez pomoći još jedne brigade. Vaša III brigada sa dva bataljona stigla je na prostoriju sela Bojska i mi ćemo je upotrijebiti zajedno sa IX brigadom na uništavanju i razbijanju neprijatelja koji je došao u Rastovo.⁶ U vezi sa tim našim planom večeras ćemo se sastati sa Štabom III brigade.

U prilogu dostavljamo vam ob. izvještaj iz IX brigade, i smatramo da su podatci o neprijatelju dosta tačni ali u pogledu namjera neprijatelja o kojima govori izvještaj ne bismo se složili.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba,
major
Hotić⁷

Zam. komandanta,
p. pukovnik
Nemanja⁸

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 76.

⁵ Vidi dok. pod reg. br. 9/2, k. 853, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁷ Mesud

⁸ Vlatković

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE ŠTABU
TREĆEG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O POKRETIMA I
BORBAMA NA PROSTORIJI SOKOLAC — MOKRO — PL.
OZREN OD 1 DO 11 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

STAB
XVII BOSANSKE U. DIVIZIJE NOVJ
Br. 36
14 novembar 1943 godine

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Izvod iz operacijskog dnevnika.

1. novembar 1943: Poslije pada Sokolca² jedinice ove divizije zauzele su slijedeći raspored:

VI Bos. brigada: Crvena Stijena — Vranozub — Jagodnje Brdo (k. 1108) — Marin Bnr. sa zadatkom da zatvori pravac od Bijele Stijene i Mokrog prema Kadinom Selu, Starom Gradu i Sokolcu.

XV N.O.U. majevička brigada: Kalauzovići — k. 1096 — Krš — Vrhovi (k. 1218) — Kostreši, sa zadatkom da zatvori pravce od Sarajeva prema Ozrenu, Kalauzovićima i Kostrešima, obezbjeđujući se bočno od Rakove Noge, gdje se prema dobi-venim podatcima grupišu izvjesne četničke snage.

XVI N.O.U. muslimanska brigada: I bataljon na Pohovcu (k. 1074) sa jednom četom kao posada u Sokolcu, II bataljon na Cavčevom Polju zatvara pravac prema Sarajevu, III bataljon na Podromaniji, a IV bataljon kao zaštita divizijske bolnice u Šahbegovićima.

Divizijska baterija (dva brdska topa 75 mm, mod. 28) u s. Baltićima, divizijska bolnica u s. Pediše.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima u s. Baltići.

Neprijatelj drži liniju položaja: Vučja Luka — Kuline (3 haubice) — Vrana — Ozren — Vrhovine.³ Ovi podatci dobi-veni su jutros u zoru nasilnim izviđanjem jedinica XV Maje-vičke brigade.

III bataljon XV Majevičke brigade sa dvije čete jutros u 4 sata izvršio je napad na neprijatelja u Vrhovinama, ali bez

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 8—2, k. 981.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 99 i tom IV, knj. 18, dok. br. 214.

³ Vidi dok. br. 148 i 151.

uspjeha. Neprijatelj se bio prilično utvrdio i bio je brojna znatno nadmoćniji.

Između 8 i 9 časova neprijateljska artiljerija sa Kulina jakom vatrom tukla je naše položaje u s. Kalauzovićima i Kostrešima.

Prema zapovijesti ovoga štaba br. 26⁴ od danas XVI Muslimanska brigada u 19 časova vrši pokret na prostoriju: Girsko Brdo (k. 1085) — Vuknjići (k. 1055) — Rastovićev Gaj (k. 1003) — Imamovići — Sirijevići sa zadatkom da neprijatelja energično napadne bočno i obuhvatno ukoliko on bude vršio pritisak i obuhvat našeg desnog krila (krajnje desno krilo Majevičke brigade), a sem toga da izviđa u pravcu Rakove Noge i pravca Miletina — Zgrade — Jabuka, gdje se koncentrišu četnici.

2. novembar 1943 g.: Neprijatelj je u toku ovoga dana napustio položaje Vrhovine — Vrana — Ozren — Vučja Luka, koje je do sada držao, i povukao se u pravcu Sarajeva.⁵

Raspored jedinica isti kao i prošlog dana.

3. novembar 1943 god.: Pošto je neprijatelj u toku jučerašnjeg dana povukao se sa položaja Vrhovine — Vrana — Ozren — Vučja Luka, to u cilju zatvaranja pravca Sarajevo — Sokolac jedinice ove divizije zauzele su slijedeći raspored:

XV Majevička brigada: Bijela Stijena — Gradac — Crvena Stijena — Jelovci prema Palama (jedan bataljon) sa zadatkom zatvaranja ceste Mokro — Crvena Stijena — Sokolac i rušenja željezničke pruge na prostoru Pale.

XVI. Muslimanska brigada: Ozren — Crni Vrh — Mrkov (k. 1382 i k. 1191), zatvara pravac Sarajevo — Kalauzovići, Ozrenu i Kadinom Selu, a pored toga uništenje četničkih bandi na toj prostoriji.

VI. Bos. brigada: krenula je u 16 časova pravcem Kostreša — Duga Luka — Poratak na prostoriju Rakove Noge, gdje je zanoćila.

Stab divizije i ostali divizijski dijelovi u s. Baltići.

Divizijska bolnica u s. Pediše.

4. novembar 1943: VI. Bos. brigada krenula je u 4 sata iz Poratka do Sirovina, a odatle dalje u tri kolone obuhvatno u cilju hvatanja i razbijanja četnika koji su bili prikupljeni na prostoriji Rakove Noge. Četnici su bili na vrijeme obaviješteni i izbjegli su u pravcu Nišića. U toku istoga dana četnici jačine 500 boraca zaposjeli su položaje: Vrutci — Donje Selo — Sudići. Oko 14 časova brigada je krenula sa dva bataljona potpomognuta dijelovima III. bataljona u nekoliko potkolona u cilju

⁴ Redakcija nije pronašla pomenutu zapovijest.

⁵ Vidi dok. br. 152.

razbijanja četnika na pomenutim položajima. I ovoga puta četnici su se na vrijeme razbjegli po grupicama u raznim pravcima. U s. Nišićima nađena je četnička bolnica sa 5 ranjenika od kojih je jedan bio partizan. Jedan četnik pod oružjem zarobljen je u s. Sabanci.

Raspored ostalih jedinica kao i jučer 3. o. mj.

5. novembar 1943: Raspored jedinica isti kao i jučer 4. o. mj.

U toku dana II. bataljon XVI Muslimanske brigade vodio je borbu sa Vražijom divizijom® na Crnom Vrh (k. 1503) i tom prilikom imao 4 poginula borca. Neprijatelj je razbijen i tom prilikom pretrpio znatne gubitke.

6. novembar 1943: Raspored snaga isti kao i jučer 5. o. mj.

Jedna neprijateljska kolona krenula je jutros od Bijele Stijene prema Ledenici. Ovu kolonu primijetio je I. bataljon Majevičke brigade. Jačina ove kolone oko 200—300 »Vražijaka«. Istog dana oko 11 časova izbilo je na Matinu Ravan oko 100 neprijateljskih vojnika koji su se povukli nazad kada su primijetili da se naši dijelovi nalaze na Bukovratu.

Ovoga dana preselio se Stab divizije sa divizijskim dijelovima iz s. Baltići u s. Bijela Voda.

7. novembar 1943: Raspored naših jedinica u toku današnjeg dana, isti kao juče 6 o. mj.

XVI. Muslimanska brigada u toku dana vodila je borbu sa četnicima Save Derikonje na sektoru Višovica — Crni Vrh. Zarobljena su tri četnika a dva ubijena. Četnici su razbijeni.⁷ Naši gubici: jedan mrtav i dva ranjena.

Ovoga dana u svima jedinicama održana je proslava 26-godišnjice Velike Oktobarske Socijalističke Revolucije. Održane su smotre, zborovi, konferencije i priredbe, a na večer su zapaljene vatre na istaknutim i uzvišenim mjestima. Od strane ovoga štaba upućeni su pozdravni telegrami Predsjedniku Saveza SSSR, Maršalu Crvene Armije, drugu Staljinu, Vrhovnom Štabu NOVJ i Štabu III. Korpusa NOVJ. Primljeni su pozdravni telegrami od Štaba III. Korpusa, štaba VI, XV i XVI brigade. Svi ovi telegrami pročitani su drugovima za vrijeme smotre pred strojem.

Oko 15 časova iznad mjesta ovoga Štaba (Bijela Voda) iz pravca od rijeke Drine prema Sarajevu preletilo je 11 njemačkih avijona i to: 9 »Štuka« aparata i dva bombardera. Vjero-

* O rasporedu i dejstvu 369 (»Vražje«) divizije vidi dok. br. 99, primjedbu br. 10 i 14. U to vrijeme na području istočno i sjeveroistočno od Sarajeva, oko Mokrog, dejstvovao je i 92 njemački motorizovani puk. Opširnije o tome vidi dok. br. 149.

⁷ Vidi dok. reg. br. 7—2, k. 981 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

"vatno da se spustili u Sarajevu, a nije isključeno da su produžili prema Jadranskoj obali.

U toku ovoga dana neprijatelj nije preduzimao nikakove ofanzivne akcije.

8. novembar 1943: Raspored jedinica: Prema prikupljenim podacima neprijatelj namjerava preduzeti ofanzivne akcije. U cilju onemogućenja neprijateljske namjere jedinice ove divizije u toku ovoga dana zauzele su slijedeći raspored:

XV. Majevička brigada: Bijela Stijena — Gradac — Crvena Stijena — a jedan bataljon prema Palama vrši rušenje željezničke pruge između Sjetline i Prače, kome je stavljeno u zadatak da poruši mostove i kod Podgraba i Podkorana.

XVI. Muslimanska brigada na prostori Ozren — Vučja Luka sa zadatkom zatvaranja pravca prema s. Kalauzovićima i Kadinom Selu.

VI. Bos. brigada u rejonu Rakove Noge odakle vrši akcije prema četnicima u pravcu s. Sabanci, Nišići, Četojevići, Vladojevići, Dragoradi.

Divizijska baterija (dva brdska topa 75 mm. M. 28) na položaju kod k. 1354 (jugozapadno od Dobre Vode).

Divizijska bolnica u s. Sahbegovići, (zaštita I. bataljon XVI. Muslimanske brigade.)

Stab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima u s. Bijela Voda.

Borba: U 16 časova neprijatelj — Nijemci ili »Vražija divizija« napada četni bataljona XVI Muslimanske brigade u Vrani i poslije oštre borbe uspijeva zaposjesti Mrkov.⁸ Druga četa IV. bataljona iste brigade pokušava da protjera neprijatelja ali ne uspijeva. Neprijatelj je zaposjeo i k. 1191, a vjerovatno i Kulnu. Jačina neprijatelja nepoznata. Ima dva bacača.

Dezertiranje: U toku noći 7/8 o.mj. dezertiralo je 9 boraca Vučjačana sa mitraljezom iz II. bataljona VI. Bos. brigade.

9. novembar 1943 g.: Raspored jedinica: isti kao u toku jučerašnjeg dana.

Borba:

a) na sektoru XV Majevičke brigade: jutros u 7 časova neprijatelj je u četiri kolone napao položaj I. bataljona i to sa pravca Mokrog, Sumbulovca, Košara i Bijele Stijene. Jačina neprijatelja oko 300 Nijemaca. Snažnim protivnapadom neprijatelj je primoran da odstupi iz Kadinog Sela i Velike Strane.

Neprijateljski gubitci: 50 mrtvih i preko 60 ranjenih. Zaplijenjeno 3 puške, 20 tromblonskih bombi i 20 raketla.

⁸, • Opširnije o tome vidi film pod br. 3/755—756, 758—759, MNO — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

Naši gubitci: 6 poginulih, 4 teško i 6 lakše ranjenih drugova. Među poginulima je i komandant njemačke kolone.

b) Na sektoru XVI Muslimanske brigade: Jutros u 6 časova ova brigada napala je neprijatelja na liniji: Surduk — Sljeme — Orozja Greda — k. 1314 — Barjak — Crni Vrh — Kulna. Napad na Vranu nije uspio, jer je neprijatelj bio brojno znatno jači (oko 400 Nijemaca) sa mnogostrukim automatskim naoružanjem potpomognut artiljerijom sa Gloga (k. 1405) od koje je brigada imala osjetne gubitke: 12 poginulih i 16 teže i lakše ranjenih drugova, među kojima dva komandira četa, jedan zamjenik komandira i jednog zamjenika političkog komesara čete. Neprijatelj je imao 20 poginulih i preko 20 ranjenih i uništena mu je komora od 7 tovarnih konja koja je nosila telefonski materijal.

Poslije vođene borbe izložene naprijed pod stavovima a) i b) Nijemci su se povukli na svoje polazne položaje prema Glogu i Hreši.⁹

Divizijska baterija (dva brdska topa 75 mm. M. 28) zbog nemanja štala za smještaj konja i velike hladnoće skinuta je sa položaja (k. 1354) kod Dobre Vode, i smještena u s. Baltići.

Ukupni gubitci (naši) u toku ovoga dana poginulih 18, ranjenih 26.

Neprijateljski gubitci: poginulih 70, ranjenih 80.

10. novembar 1943 g.: Raspored jedinica isti kao i 9. o.mj. Borba:

Jutros u 9 časova dva bataljona VI. Bos. brigade i jedan bataljon XVI Muslimanske brigade krenuli su u napad na neprijateljske položaje na Vrani. Neprijatelj je ovo primijetio i blagovremeno se povukao, te do borbe uopšte nije došlo.

Iz divizijske bolnice u Sahbegovićima transportovano je 26 teških ranjenika preko Sokolca i Vlasenice za korpusnu bolnicu u Sekoviće. Ovaj transport izvršen je kolima i saonicama sa potrebnom pratnjom i obezbjeđenjem.

11. novembar 1943 g.: Raspored jedinica:

Pošto su u toku 9. o.mj. naša XV i XVI brigada vodile oštre i krvave borbe sa neprijateljem koji je po svaku cijenu pokušao da probije liniju naše odbrane, to u cilju što boljeg zatvaranja pravca Sarajevo — Crvena Stijena — Sokolac izvršen je slijedeći raspored naših snaga.

VI. Bos. brigada: na prostoriji Ozren — Visovica prema Moćiocima sa zadatkom što energičnijeg gonjenja i uništavanja četnika Derikonje a ujedno osmatrati prema Sarajevu i Srednjem. U slučaju napada na sektor XV brigade a naročito XVI brigade, VI. brigada napašće ga bočno.

XVI brigada na prostori: Bijela Stijena — Vrana — Vrhovine — Kalauzovići sa zadatkom zatvaranja pravca desno: Vranj — Ozrenska Paljika, a lijevo: Borovrat — staza koja od Borovrata vodi između Ajdenovića i Velike Strane.

XV. Majevička brigada na prostoru Gradac — Kadino Selo — Crvena Stijena sa zadatkom zatvaranja pravca prema Kadinom Selu i prema Mokrom.

U toku ovoga dana nije vođena borba.

12. novembar 1943 g.: Ovoga dana formirana je udarna jedinica sastava jedan bataljon VI. brigade i jedan bataljon Romanijskog P. odreda, pod komandom komandanta Romanijskog P. odreda druga Mitra Minića sa zadatkom da se odmah uputi prema Olovu radi čišćenja i razbijanja ustaške grupe Avdage Hasića, koja se krije oko Olova. Istovremeno ova jedinica dobila je zadatak da pročisti taj teren od četnika.

U toku ovoga dana vladalo je zatišje, samo je neprijatelj s vremena na vrijeme otvarao artiljerijsku vatru sa Gloga i njegovih položaja odbrane Sarajeva na naše položaje.

13 i 14 novembar 1943 g.:

Raspored naših snaga isti kao i jučer 12 o.mj.

Na cijelom frontu vladalo je zatišje. Vršeno je izviđanje i osmatranje ispred fronta sa manjim odjeljenjima. S vremena na vrijeme neprijatelj je sa položaja Glog i njegovih položaja odbrane Sarajeva otvarao artiljerijsku vatru prema Crvenoj Stijeni, Kalauzovićima i Kostrešima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, Načelnik-p.pukovnik, Komandant-pukovnik,
B. Petričević   Vukašin¹⁰   Gli[go] Mandić

(M.P.)

Otpremljeno
Štabu III Korpusa
15.XI.1943 godine

¹⁰ Subotić

ZAPOVIJEST ŠTABA PRVE GRUPE DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 14 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORU GACKO — DULIĆI — DOBRELJI¹

»100 N.«²
Pov. broj 9
14 novembar 1943 g.
u čas.
s. Vrba

Strogo povjerljivo!

Z A P O V I J E S T :
(Sekcija: Gacko 1 : 100.000)

Našim dužim zadržavanjem na teritoriji Gacka, uspjeli smo da mobilišemo jedan dobar dio gatačkih boraca, da omogućimo našim pozadinskim radnicima učvršćivanje pozadinske vlasti, da rastjeramo ostatke četničkih bandi, koji se u jačini oko 50 boraca još zadržavaju na prostoru: Fojnica — Kolečko, i da odmorimo, vojnički i politički u priličnoj mjeri sredimo bataljone naše grupe.

Prema podacima koje smo dobili od naših obavještajnih organa, Švabe su napustile Bileću kao i Trebinje. Isti nas obavještavaju da se na ovim prostorijama nalaze neke četničke bande, koje su Njemci angažovali za osiguranje pomenutih gradova i saobraćaja, radi lakšeg povlačenja svojih trupa. Ovi četnici mobilisani su s brda s dola i prijetnjama da će Švabe vršiti represalije ukoliko se ne odazovu na poziv. Četničke vođe, u posljednje vrijeme, vrše i jak teror nad narodom. Moral tih bandi je nikakav. — Sa popom Perišićem, na prostorijski Kazanaca, nalazi se neka manja grupica palikuća.

U Nevesinju ima oko 200 Švaba (Lala)³ sa dva tenka. Vjerujemo da njihove namjere nisu ofanzivnog karaktera, već se zadržavaju u Nevesinju kao pretstraža Mostaru.

Naša Druga grupa nalazi se vjerovatno na prostorijski Biograd — Slato⁴ sa zadatkom da i povremeno zatvara pravac:

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 36/2, k. 1147 II.

² Štab Prve udarne grupe

³ Odnosi se na pripadnike njemačke nacionalne manjine iz Banata i Srema.

* Opširnije o tome vidi dok. br. 28—2/1, k. 1147—II, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

Nevesinje — Gacko. Prema neprovjerenim podacima, ova Grupa, prije nekoliko dana, pomlatila je Švabe u Bišini, zarobila tri puškomitraljeza i zapalila jedan kamion.⁵

Naša Grupa je dobila zadatak da ispolji svoje dejstvo u pravcu Bileće i Trebinja, da razbije četničku koncentraciju i prema situaciji upane u Bileću, pa i Trebinje.

Sjutra će se naša Grupa sa četiri bataljona smjestiti na prostoriju: Pržine — Dulići — Dobrelji. Naš »1« [bataljon] ostaje u Gacku kao posadni bataljon i sa zadatkom kontroli-sanja teritorije Gacka. U vezi gornjeg

NAREĐUJEMO:

- 1.) »1« Krenuće sa dvije čete u 7 časova iz sadašnjeg logora u Gacko, gdje će smijeniti naš »3«, dok će jednu četu ostaviti u Miholjačama. — Snage koje će se nalaziti u gradu imaju za zadatak da kako danju, tako i noću drže po jedan vod na bunkeru više Gacka; noćno obezbjeđivati se jače od Kule i Gračanice, a danju upućivati jedno jače odjeljenje sa puškomitraljezom pravcem: Gračanica — Domrke — Dubljevići — Sli—vije. Ovo odjeljenje da koristi odbore pomenutih sela za podatke o neprijatelju. — Ceta koja će ostati u Miholjačama ima za zadatak osiguravanje od pravca: Stepen — Kazanci i održavati vezu sa novoformiranim odredom® u Dulićima.

Budnost i bojna gotovost bataljona da uvijek bude na visini. Ne smijete dozvoliti da vas neprijatelj iznenadi, nego razvijanjem svestrane obavještajne službe, ukoliko saznate za ma kakve namjere neprijatelja, napadajte ga i razbijajte. Suzbijajte neprijateljsku špijunažu, pravite zasjede i hvatajte pojedine bandite koji povremeno dolaze svojim kućama. Nastavite sa daljom mobilizacijom i prikupljanjem ratnog materijala (koristite druga Peka Mastilovića). Prikupljajte podatke o Kuli.

U bataljonu zavedite još čvršći vojnički život i disciplinu, ne dozvoljavajte borcima odlazak kući, budno pazite na one koji dolaze na viđenje borcima u bataljonu, jer preko takvih neprijatelj najviše dobija obavještenja o nama. Borcima, kao i narodu saopštavajte da su snage naše Grupe pošle u pravcu Nevesinja.

⁵ Vidi dok br. 42.

⁸ Odnosi se na Sjevernohercegovački NOP odred. Vidi dok. br. 37_

Nastavite kako sa vojnim, tako i političkim radom u bataljonu. Tijesno sarađujte sa Komandom mjesta u svakom pogledu, koristite radionice koje postoje u gradu za snabdijevanje bataljona.

Svaki treći dan šaljite opširan izvještaj o svome radu Štabu ove grupe na pravac: Dulići — Baljci — Bileća.

- 2.) »3« Kreće sutra u osam časova pravcem: Gacko — Avtovac, pa putem ispod Samobora i Gareva za Dobrelje, gdje će se smjestiti dajući logorsko obezbjeđenje, obezbjeđujući se od Kule [Fazlagić],
- 3.) »7« Kreće sutra u sedam časova pravcem: Vrba, pa drumom za Miholjače" — Avtovac, na putem ispod Samobora i Gareva za Duliće, gdje će se smjestiti, obezbjeđujući se od Kazanaca, dajući osiguranje na Gat, kao i logorsko obezbjeđenje.
- 4.) »8« Kreće u 9 časova iz sela Gareva pravcem: Gareva — Dobrelji — Danići — Pržine, gdje će se smjestiti, obezbjeđujući se od Stepena i Kule, sa zadatkom da ispita da li se na Kobiljoj Glavi nalaze kakve četničke bande, o čemu izvještavati ovaj Štab.
- 5.) »11« Kreće u osam časova iz Lipnika pravcem: Lipnik — Samobor — Gareva — Dobrelji — Danići, gdje će se smjestiti dajući obezbjeđenje na Galešini.
- 6.) Štab brigade, ovaj Štab i Bolnica kreću sutra u 7 časova zajedno sa »7« određenim pravcem do ispod Gajreva, gdje svrću ispod Gareva preko Dobrelja u Daniće, gdje se smještaju zajedno sa »11«, koji će naći prostorije za smještaj štabova i Bolnice, kao i dati potrebna obezbjeđenja.
- 7.) Ishrana bataljona iz sela u kojima se smještaju. 16 ov. mj. ručak da bude spremljen za rano izjutra kao i suha hrana za taj dan.
- 8.) Bataljoni usput da mobilišu sposobne borce i raspoređuju po svojim jedinicama.
- 9.) Po dolasku u svoje logore, bataljoni da dostave izvještaj ovom Štabu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR,
Peko⁷

KOMANDANT,

DOSTAVLJENO: »1«, »3«, »7«, »8«, »11«, Štabu brigade, Bolnici.

⁷ Bogdan

**BROJNO STANJE PARTISKE ORGANIZACIJE NA TERITORIJI
OBLASNOG KOMITETA KPJ ZA BOSANSKU KRAJINU
NA DAN 14 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**OBLASNI KOMITET KPJ
ZA BOSANSKU KRAJINU**

**CENTRALNOM KOMITETU KOM. PART.
JUGOSLAVIJE**

Dragi drugovi,

Šaljemo vam jedan primjerak izvještaja i statističkog pregleda članstva,² koji smo poslali Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

14 novembra 1943

Za Oblasni komitet KPJ
za Bosansku Krajinu:
Đuro³ (M.P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod reg. br. 5217.

² Iako je dokumenat partiske prirode, objavljujemo ga u Zborniku zbog podataka o brojnom stanju članova KPJ u jedinicama NOV.
³ Đuro Pucar-Štari

**STANJE PARTISKE ORGANIZACIJE NA TERENU OBLASNOG
KOMITETA**

organizacija	članova KPJ	kandidata	SKOJ
OK KPJ »Drvar«	441	97	1115
OK KPJ »Kozara«	528	270	1012
OK KPJ »Grmeč«	290	65	540
OK KPJ »Glamoč«	50		87
OK KPJ »Jajce«	156		70
OK KPJ »Ključ-Mrk.«	96	32	160
OK KPJ »Prnjavor«	40	9	85
OK KPJ »Banja Luka«	76	12	30
OK KPJ »Prozor«	34		40
VI Brigada	191	40	240
VIII Brigada	193	14	225
XI Brigada	250	82	254
VII Brigada	153	21	177
IX Brigada	132	45	175
XIII Brigada	205	41	203
V Brigada	291	67	322
XII Brigada	148	36	143
XIV Brigada	61	20	93
štabovi divizija	18		
ustanove oko korpusa i di'vizija	79	30	
Štab korpusa	8		
Oblasni odbor NOO, AF2, USAOJ	17		
Obkom KPJ i teh.	21		
odredi	oko 300		
	4971	881	3678

IZVJEŠTAJ DELEGATA PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE OD 15 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU KORPUSA O BORBAMA OKO SELA BOCCA¹

ŠTAB
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE

Br. si.

Dne 15-XI-1943 g.

ŠTABU V KORPUSA NOVJ

Jedinice koje se nalaze na ovom sektoru postupile su po naredbi² koju Vam u prilogu dostavljam.

U akciji je, prema prikupljenim podacima, ubijeno 3—4 četnika, 8—10 ih je ranjeno (od toga nekoliko teže; jednom je odbijena ruka itd.), dok je 1 zarobljen sa oružjem.

Akcija nije (u potpunosti) uspjela zbog toga što su dvije čete koje su išle preko Vrbasa zakasnile te nisu uspjele da odsijeku Bočac od pravca Cemernice i Banje Luke, te je tim pravcem neprijatelj uspio da odstupi. Razlog ovome zakašnjenju su vođiči koji su te čete bili zaveli pogrešnim putem, te iako su borci, da bi se što prije prebacili, gazili Vrbas, koji je bio dosta dubok, zakašnjenje je bilo i suviše veliko, te je neprijatelju ostao slobodan pravac za povlačenje u pravcu Banje Luke.

U ovoj akciji istakao se je odlučnošću oficir pri štabu bataljona drug Jovo Gašić koji je, videći da prebacivanje čamcem ide jako sporo, prvi se skinuo i pregazio vodu koja je bila dosta duboka, pozvavši i ostale borce za sobom.

Podatci o ubijenim i ranjenim četnicima dobijeni su od civila a također je na mjestu borbe nađeno nekoliko lokava krvi.

Usljed dolaska XIII [krajliške] brigade na sektor Čađavice⁵ ova naredba⁴ nije dostavljena Štabu IV bataljona XIII brigade.

S.F. — S.N.

U Bočcu se je nalazila
četa Bojandića.⁵

Delegat štaba
kapetan
S.⁶ Komarica

¹ Original, pisan crnim mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 39/1—8, k. 456.

⁴ Odnosi se na naređenje delegata Petog korpusa. Vidi dok. br. 47.

⁵ Vidi dok. br. 57.

⁶ Branko Bojandić, komandir Pete čete četničkog bataljona »Kočić«. Vidi dok. pod reg. br. BH — V — 9979 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

• Slavko

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
15 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DESETE NOU DIVIZIJE
ZA NAPAD NA NEPRIJATELJSKU GRUPU NA SEKTORU
RASTOVO — ŠEBEŠIĆ'**

**STAB I PROLETERSKE
UDARNE DIVIZ. NOVJ**

Br. 330
15 nov. 1943
u 3 č.

ŠTABU X DIVIZIJE

1. — Primili smo vaš izveštaj od 14 o.m. u 18,30 časova.

2. — 14 o.m. posle podne dva bataljona III ProleTERSke brigade sa prostorije Gračanica — Odžak upućena su prema neprijateljskim snagama na prostoriji Rastovo — Šebešić. Sa ova dva bataljona pošao je i komandant brigade,² sa kojim se povežite.

Danas u pet časova šaljem još dva bataljona III ProleTERSke brigade, i to jedan ka s. Bojska za zatvaranje pravca od Rastova i Šebešića ka Gornjem Vakufu, a ujedno biće i rezerva; drugi bataljon ide za s. Jagodići za kontrolisanje pravaca od ceste Rankovići — Rastovo.

Danas u 5 časova i Peti bataljon III ProleTERSke brigade krenuće iz Kupresa za Bugojno.

Obzirom da je neprijateljska grupa na sektoru Rastovo — Šebešić duboko isturena od svojih baza, kao i to da do sada sa njom ne saraduje neprijatelj sa drugih pravaca, — ne pretpostavljamo da neprijatelj ima mogućnosti da samo ovom kolonom produži nastupanje. Isti uslovi, pak, omogućavaju nama da uspešno razbijemo ovu isturenu grupu.³

Potrebno je da se što pre povežete sa IX Brigadom i da se jedinice ove brigade međusobno povežu. U međuvremenu ispitati jačinu i raspored neprijatelja, pa u sadejstvu sa bataljonima III ProleTERSke brigade organizovati i izvršiti likvidaciju toga neprijatelja. Bataljone III ProleTERSke brigade koji se nalaze kao rezerva u drugoj liniji, Štab III ProleTERSke brigade neka upotrebi u ovoj operaciji.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17/1—6, k. 706—A.

² Vlado Bajić

³ Vidi dok. br. 86.

Treba raditi brzo i energično te onemogućiti neprijatelju da se učvrsti na dostignutoj prostoriji i poveže sa susednim neprijateljskim grupama. U tom smislu važno je sigurno zatvoriti komunikaciju Travnik — Rastovo na kojoj se nalazi vaš Travnički odred. Sa tim odredom uspostavite i održavajte stalnu vezu i obavežite Stab odreda da vas najhitnijim putem o svakoj promeni izvesti.

3. — Pošto je za zatvaranje komunikacije Rastovo — Gornji Vakuf upućen jedan bataljon III Proleterske brigade, to odmah uspostavite sa nama i telefonsku vezu. Mesto vašeg Štaba ne morate vezati za telefonsku stanicu, već preko nje šaljite depеше sa izveštajima o situaciji. No i pored toga koristite brzu kurirsku vezu.

4. — Za eventualni neprijateljski ozbiljniji pokušaj najvažniji i najosetljiviji pravci su od Travnika, te će vaša VII Brigada i dalje [ostati] na zatvaranju tih pravaca. No u slučaju potrebe, za zatvaranje pravaca ka Bugojanskoj dolini upotrebicemo našu I brigadu.

5. — Obezbedite obaveštajnu službu prema Sarajevu i komunikacijama duž reke Bosne, kako bi imali pune i brze podatke o tamošnjoj situaciji i eventualnim neprijateljskim pokretima i prikupljanjima.

6. — Sa ovim naređenjem upoznajte i Stab naše III Proletbrigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

Načelnik, potpukovnik,

K o m a n d a n t ,
general-major

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
15 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE PROLETERSKE
BRIGADE ZA POSJEDANJE POLOŽAJA NA SEKTORIMA
PECUJ — KASAPOVIĆI I GRACANICA — ODŽAK¹**

**ŠTAB I PROLETERSKE
UDARNE DIVIZ. NOVJ**

Br. 331

15 nov. 1943 g.
u 21 čas.

ŠTABU III PROLETERSKE BRIGADE

1. — Nepotpun izveštaj² o razvoju situacije na sektoru Šebešić — Rastovo u najopštijim crtama dobili smo od Štaba X Divizije. Taj Štab da nas izvesti detaljno o svom radu na izvršenju zadatka prema Rastovu, i o rezultatu ove akcije.

2. — Prema jednom neproverenom izveštaju neprijatelj je izvršio ispad prema Turbetu i navodno ušao u Turbe.³ Ovo proveravamo, a izgleda da se ovde radi o nekom ispadu prema Turbetu.

3. — U toku sutrašnjeg dana izvršite sledeći raspored vaših jedinica.

— Dva bataljona postavite u izvornom delu r. Rijeka, na prostoru Pečuj — Kasapovići, s tim da preuzmu zatvaranje pravca od Travnika uz dolinu r. Rijeka i cestu ka Rankovićima. Ova grupa ima zadatak da dejstvuje bočno u slučaju da neprijatelj preduzme prodor od Travnika ka zapadu.

Travnički odred neka se postavi istočno od komunikacije Travnik — Rastovo, na prostoru Rankovići — Zaselje.

— Dva bataljona na prostoru Gračanica — Odžak sa zadatkom da stalno održavaju vezu preko Rastova sa IX Brigadom i preko Prozora sa našim snagama postavljenim prema dolini Neretve. Ova grupa biće rezerva za oba ta pravca.

— Jedan bataljon u s. Glavice, s tim što će ostaviti jednu četu u Bugojno kao posadu i za davanje straže kod električne centrale.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12/1—2, k. 705.

² Vidi dok. br. 58 i dok. pod reg. br. 8/2, k. 1830 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

³ Vidi dok. br. 78 i 162.

4. — Štab Divizijske artiljerije sa brdskom baterijom 65 mm nalazi se u s. Caušlije.

5. — Bataljon »Garibaldi«⁴ postavio se je na prostoru s. Čardaci — s. Kovačići — izvor r. Rijeka. Taj bataljon biće privremeno u operativnom pogledu pod vašom komandom i sadejstvovaće sa grupom od dva vaša bataljona, koja se takođe postavljaju u izvornom delu r. Rijeka.

6. — Održavati stalno vezu sa susednim jedinicama i obavezati bataljone da obavezno dostavljaju redovne dnevne izveštaje.

7. — Nastojati da se dobiju podaci o neprijateljskim snagama i pokretima u Travniku i na komunikaciji Travnik — Sarajevo. Obezbediti stalno obaveštavanje sa tih sektora.

8. — Narediti svim jedinicama najstrožiju konspirativnost i razviti kontrašpijunažu. Onemogućiti odlazak seljaka ka neoslobođenoj teritoriji, a najobazrivije postupati sa licima koja dolaze sa okupirane teritorije. Kretanje seljaka vremenski ograničiti, njihovo udaljenje iz sela i rejona svojih imanja može biti samo danju i samo sa odobrenjem. Posadna četa u Bugojnu pooštriće mere opreze, a patrolama i stražama na ulazu u grad vršiti kontrolu ulaska u grad i noćnog kretanja po gradu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
M® Todorović

Načelnik, potpukovnik,

(M.P.)

K o m a n d a n t,
general-major,
K.⁶ A. Popović

⁴ Formiran od italijanskih vojnika koji su, poslije kapitulacije Italije, prišli jedinicama NOV Jugoslavije.

⁶ Mijalko
• Koča

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KOZARSKO-KRAJSKE BRIGADE
ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA
PROSTORIJI SJEVERNOG DIJELA CENTRALNE BOSNE OD
30 OKTOBRA DO 15 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**STAB
V KK NOU BRIGADE**

Br. str. pov. 40

15 nov. 43 god.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo Vam petnaestodnevni izvještaj o radu i akcijama naše brigade (osim I i III bataljona, koji se nalaze kod Kotor Varoši) u vremenu od 1—15 novembra 1943 god.

29 novembra² 1943 god. Oba bataljona vrše pokret za Zupu, i to II iz Hrvacana za Stari Martinac, a IV bataljon iz Starog Martinca za Nožičko.

30 novembra³ 1943 god. i 31 nov.⁴ 43 g. Oba bataljona nalaze se na istim mjestima i vrše se sve pripreme za akciju na neprijateljska uporišta Kukulje, Kosijerevo i Razboj. Nakon svih izvršenih priprema bataljoni su pošli pred noć na zadatke. Oko pola noći između 30 i 31 oktobra otpočela su oba bataljona napad na neprijateljska uporišta, i to II bataljon, pojačan sa jednom četom I bataljona, drži zasjedu na cesti Banja Luka—Topola—Razboj i sprečava dovoz pojačanja tom cestom, a ujedno omogućava našem IV bataljonu da napada uporište Razboj.⁵ Sa jednom četom II bataljon napada na neprijateljsko uporište Kosijerevo,⁶ koje brani oko 14 žandara. Naše snage nisu mogle likvidirati tu žandarmerisku stanicu radi jakog utvrđenja i uporne odbrane žandara. U borbi poginula su nam 3 druga, dok je 4 ranjeno. Neprijateljski gubitci ukoliko nam je poznato su 1 mrtav i 2 ranjena. Naše snage koje su bile na zasjedi na cesti nisu došle u sukob sa neprijateljem jer se on nije ni pojavljivao. Snage IV bataljona napadale su na neprijateljska uporišta u Razboju. Uporišta su bila ogorčeno

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 11/2, k. 869.

^{2,3,4} Odnosi se na mjesec oktobar, a ne novembar. Vidi sljedeće datume u ovom dokumentu; vidi i dok. br. 3/8, k. 869 u arhivi Vojnog istorijskog instituta.

^{5,6} Vidi dok. br. 147 i 150.

branjena, a branili su ih SS-ovci i žandari i nešto legije. I pored ogorčenog otpora naši su uspjeli da slome nekoliko neprijateljskih uporišta. Dignuta je u vazduh jedna kuća iz koje je neprijatelj davao jak otpor. U borbi pri likvidaciji uporišta Razboj imali smo 11 ranjenih od kojih je jedan kasnije podlegao ranama. Pošto neprijateljska uporišta ostala nisu mogla biti skršena, u 6 sati ujutro naše snage su se povukle nazad preko Vrbasa za Nožičko, a odatle u Seškovce gdje su bataljoni i prenoćili. Neprijatelj je imao sljedeće gubitke u Razboju: 4 mrtva Njemca, 5 domobrana, 1 domobranski narednik i 1 komandir oružničke postaje. Zarobljeno je 6 domobrana, 2 puškomitraljeza, 6 karabina, 2000 metaka, 15 pari cipela, 10 pari veša i 5 kotača.

1 novembar 1943 god. Oba bataljona nalaze se na starim položajima. Pred večer šalju se patrole u Lijeve [Polje] radi mobilizacije mladića za našu vojsku.

2 novembar 1943 god. Nakon dobrih obavještenja o koncentraciji četnika i Njemaca na liniji Devetina, Boškovići, Čardačani, Milosavci, snage IV bataljona, pojačane sa jednom četom II bataljona, krenule su da razbiju neprijateljsku koncentraciju i osujete plan neprijatelja.⁷ Oko 2 sata poslije pola noći snage su krenule na određene položaje. Jedna četa II bataljona koja je bila pridodata IV bataljonu došla je u sukob sa Njemcima u Dragovićima, gdje je nakon kratke borbe protjerala neprijatelja. Tom prilikom Njemci su ostavili 2 mrtva, dok su 3 njemačka vojnika zarobljena. Zaplijenjene su dvije strojnice, 1 puška sa dogledom, 9 okvira sa municijom za puškomitraljez, 200 metaka, 2 pištolja, 6 pari cipela, 2 odijela, 1 raket. pištolj sa 6 raketli, jedan dvogled, dve bombe i dvije karte (sekcije). Snage IV bataljona, gdje god su došle u sukob sa neprijateljem, nakon kraće borbe protjemale su neprijatelja sa njegovih položaja. Tog dana ubijen je jedan četnik, zaplijenjena su dva puškomitraljeza, 1 puška, 2 revolvera, 20 okvira municije za p. mitraljez, 5 pari cipela, 2 čizme, 5 odijela i druge ratne spremne. Nakon razbijanja njemačke diverzione grupe neprijatelj je krenuo sa tri tenka u pomoć, ali je poslije kraće borbe otstupio ka Klašnicama.

3 novembar 1943 god. IV bataljon kreće preko Milosavaca za Nožičko, dok se II bataljon nalazi u Starom Martincu.

4 novembar 1943 god. Oba bataljona kreću za Mačino Brdo, gdje stižu pred večer.

5 novembar 1943 god. Tog dana oba bataljona preko Prnjavora idu za Pojeznu.

⁷ Opširnije o dejstvima Četvrtog bataljona vidi dok. br. 3/8, k. 869 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

6 novembar 1943 god. Bataljoni vrše pripreme za napad na neprijateljska uporišta Mali Prnjavor, Foču, Dažnicu, Brđane i prugu. II bataljon nalazi se na zasjedi od Dervente na pruzi. ..

7 novembar 1943 god. Oba bataljona vode jaku borbu sa neprijateljem. II bataljon je vodio borbu sa milicijom i četnicima u Foči, dok je IV bataljon odbio njemačke napade u Dažnici. Neprijatelj je imao sljedeće gubitke: 6 Njemaca i 6 milicionera, a mi smo imali dva mrtva druga, 1 nestalog i 1 ranjenog. Nakon borbe IV bataljon se povukao u Osinje a II u Crnču.

8 novembar 1943 god. II bataljon je u pokretu iz Crnče za Pojeznu, dok IV bataljon polazi na četnike u Veliku Sočanicu. Te noći bataljon je pokupio 20 pušaka od četnika koji su se nalazili kod kuće. Ubijena su dva milicionera i uhvaćeno 5 četnika. Nakon izvršenog zadatka bataljon se vratio pred zoru u Pojeznu.

9 novembar 1943 god. Oba bataljona nalaze se u Pojezni. Pred večer II bataljon, pojačan sa jednom četom IV bataljona, kreće za Bukovicu u cilju hvatanja četnika i Ilije Malića, koji se po dobivenim obavještenjima nalazi u Bukovici, odnosno u Stanovima. Te noći uhvaćeno je 37 četnika sa 36 karabina, od kojih je u našim redovima ostalo 30, dok je ostalo pušteno kućama.

10 novembar 1943 god. i 11 novembar. Oba bataljona ostaju na položajima u Pojezni. Novomobilisani i dobrovoljci polažu zakletvu (150 druga), vrši se vojna obuka sa njima i ostalo slobodno vrijeme iskorištavamo u čišćenju i parenju odijela. Tog dana IV bataljon sa dvije čete išao je u akciju na četnike i miliciju u Velikoj Sočanici i Ceru. Na otpor neprijatelja naše snage nisu naišle, jer je neprijatelj te položaje bio napustio. Te noći uhvaćeno je 5 četnika i 14 naoružanih civila, zaplijenjeno je 29 karabina, 2 pištolja, 70 metaka, 1 šinjel, 1 bluza, 1 cipele i 1 čizme.«

12 novembar 1943 god. Bataljoni ostaju na istim položajima, samo II bataljon pred večer polazi ponovo za Bukovicu u cilju hvatanja četnika. Uhvaćen je jedan četnik sa karabinom.

13 novembar 1943 god. Oba bataljona kreću za Crnču, gdje stižu oko podne i pripremaju se za akciju, odnosno izvršenje postavljenih zadataka. Oko 6 sati pred večer IV bataljon sa dvije čete kreće za Trnjane da primi so, a sa jednom četom nalazi se u zasjedi na pruzi Derventa—Doboj, dok se II bataljon preko milicionerskih sela Foče i Prnjavora spušta na prugu Doboj — Derventa i nalazi se u zasjedi u cilju da spriječi

⁸ Dio izvještaja Redakcija je izostavila, jer je štampan u izvještaju Jedanaeste NOU divizije. Vidi dok. br. 87.

eventualni dovoz pojačanja neprijatelja od Dervente ili Doboja, i time da omogući nesmetani dovoz soli iz Trnjana, odnosno iz Istočne Bosne. Neprijatelj nije naišao prugom. Ubijen je jedan milicioner, 1 ranjen, i dva domobrana su zarobljena. Snage IV bataljona izvršile su u potpunosti svoj zadatak. Tom prilikom ubijeno je 11 milicionera, 1 ustaša, dva željezničara su poginula u vozu. Zarobljena su dva željezničara, 1 financ i 1 domobran. Zaplijenjeno je 11 pušaka, 8 pari cipela, 1 čizme i 3 hlače. Voz koji je naišao dignut je u vazduh. Zapaljane su dvije lokomotive i 22 vagona. Voz je bio natovaren raznim drvenim materijalom (rasklopljene barake), duvanom i rogačima. Od duvana izvezeno je 1.300 kg, dok je ostalo sve zapaljeno.

14 novembar 1943 god. Oba bataljona nakon izvršenih akcija vraćaju se za Crnču, a odatle za Pojeznu. Jedna patrola pronašla je 1 pušku i dva pištolja.

Ova dva bataljona postigla su za ovo posljednjih 15 dana znatnih uspjeha pri razbijanju i razoružanju četničkih bandi. Čitav jedan bataljon Ilije Malića se raspao. Većina boraca tog bataljona nalazi se kod nas. Moral četnika Ilije Malića je veoma slab, što se očituje u tome što pojedinci ili sami donose oružje ili ih šalju po drugima, a velika većina ostaje dobrovoljno u našim redovima.

Za proteklih 15 dana održata su po bataljonima 2—3 savjetovanja sa vodnicima i desetarima, na kojima se ukazalo na grješke i nedostatke i raspravljalo se o poduzimanju mjera za uklanjanje istih.

Kada su god prilike dozvoljavale vršena je vojna obuka, a borcima je izlagano stanje kod nas i u svijetu.

Ishrana boraca je dobra.

Odjeća i obuća prilično slaba, a naročito je slaba kod novomobilisanih i dobrovoljaca, što bi moglo uticati da isti dezerтираju uslijed slabe obuće i odjeće.

Moral i disciplina su prilično popustili, jer su jedinice dobro razvodnjene novim borcima. Komandni kadar nastoji svim silama da disciplinu i poslušnost održi na visini.

Odnos između stanovništva i naroda je korektan.

Zdravstveno stanje boraca je zadovoljavajuće. Zaraznih bolesti nema, javljaju se češći slučajevi prehlade, što je posljedica slabe odjeće i obuće.

U bataljon je došlo 80 novih boraca. Od toga broja veliki broj se javio dobrovoljno, dok su ostali mobilisani. Najviše ih ima sa sektora Velike Bukovice, Sočanice i Grabovice.

Situacija na ovom sektoru je ovakva:

Četnici su potpuno razbijeni i demoralisani, samo još male grupice nalaze se oko Ilije Malića. Zaštita pruge je prilično slaba, zaštita istoj je milicija, dok gradovi Doboj i Derвента posjeduju jake neprijateljske garnizone.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar,

Zamj. komandanta — major,
Rade⁹

BR. 66

NAREĐENJE ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 15 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE GRUPE ZA NAPAD NA STOLAC I BILECU¹

**STAB
X HERCEGOVAČKE N.O.U.
BRIGADE**

Pov. br.: 53
15 novembra 1943 g.
u 18 čas.
s. Danići

»300 N.«²

Vaš izvještaj Str. pov. br. 29 od 12 o. mj., kao i sve ostale priloge uz njega primili smo danas.³

Prema dosadašnjim podacima Švaba nema u Bileći, a vjerovatno ni u Trebinju. Švaba je bilo do 12 o. mj. na sektoru Trebinje—Bileća—Popovo [Polje] cijela divizija. 12 o. mj. su otišli — vjerovatno preko Mostara i Metkovića radi ofanzive na našu slobodnu teritoriju Bosne i Dalmacije. Ipak može se desiti da Švabe imaju kakve snage oko Trebinja, koje ne smiju držati u gradu zbog bombardovanja, već ih drže po okolnim selima ka Popovu ili slično — što vi da svakako provjerite i da nas izvjestite.

• Rade Kondić

¹ Kopija originala, pisana na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 38/2, k. 1147—II.

* Štabu Treće udarne grupe.

' Redakcija nije pronašla pomenuti izvještaj.

Izgleda da Švaba nema u Stocu. Ukoliko je ovo tačno, **odmah usiljenim maršem danju i noću** krećite, zauzmite Stolac i osigurajte ga bar na Gorici sa dubljim zasjedama i ka Domanovićima od pravca Čapljine. U ovome slučaju Stolački odred angažujte dublje ka Pribilovci—Čapljina.

Ukoliko ne možete uzeti Stolac, **najhitnije** usiljenim maršem krećite ka Bileći i hitno hvatajte vezu sa nama preko Baljci, jer mi sa 4 bataljona »100 N.« idemo sutra za Vučji Do, zauzećemo Bileću⁴ možda još sutra noću, a onda ćemo pokušati uzeti i Trebinje, te ćete nam biti neophodni što prije radi daljeg nadiranja ka Zupcima, Sumi—Duži ili eventualno Dubrovniku. Ukoliko ne budemo uzimali Trebinje, vi ste **nara** takođe neophodni, jer »100 N.« mora da se vraća hitno na sektor Gacka radi izvršenja jednog važnog zadatka tamo. Dakle, jedino ako možete uzeti Stolac hitno maršujte na njega, inače hitno maršujte Bileći. U svakome slučaju morate nas izvjestiti i uhvatiti vezu odmah sa nama (a najdalje do 17 o. mj.), a ne kao do sada da nemamo izvještaje od vas po čitavih 10 dana.

Jedan bataljon »100 N.« ostao je da brani Gacko.

»200 N.« je na prostoru Nevesinja, vodi tamo češće borbe i ima uspjeha.⁵ Mobilisala je nešto više od vas i stvorila dva odreda po 30 ljudi.

Dostavljamo vam **plan i program** po kome u buduće da izvodite nastavu kod vaših boraca.

Druga Mustafu Dizdarevića uputite nam s prvim kuririma.

Da li ste dobili naređenje za formiranje odreda za Hercegovinu⁶ i da li je u vezi sa tim upućen drug Dako Kundačina?

Pošaljite nam predloge za odlikovanje u vezi ranijeg našeg traženja.

Jednog starijeg i boljeg ljekara uputite nam također sa prvim kuririma, kao i sve pošiljke ako su stigle za O. K.⁷ iz Dubrovnika ili Mostara.

Pošaljite nam vaše brojno stanje i naoružanje.

Mostarski bataljon nalazi se na Blaca—Glavatičevo.

Vlahovički odred ne smije dozvoliti čišćenje puta niti prolaz neprijatelju od Stoca ka Dabru.

Stolački odred trebao bi, ako ćete vi ovamo doći, da neprekidno pravi zasjede na drumu Stolac—Čapljina i pruži Čapljina—Hutovo.

⁴ O borbama oko Bileće vidi dok. br. 81 i 141.

⁵ Opširnije o borbama Druge grupe vidi dok. br. 141 i 167.

⁶ Vidi dok. br. 37.

⁷ Okružni komitet

Naredili smo Dabarskom odredu (ukoliko dobije naređenje) da se po mogućstvu još sjutra rokira na sektor »Coravaca«,⁸ — ovo radi znanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Komandant — p.pukovnik,

»100 N.«
Pov. br. 12
15—XI—43

Primljeno na znanje.
Za komandanta,

BR. 67

**IZVJEŠTAJ ŠTABA OZRENSKOG NOP ODREDA ŠTABU
TREĆEG NOU KORPUSA O POKRETIMA I AKCIJAMA U
VREMENU OD 15 OKTOBRA DO 15 NOVEMBRA 1943
GODINE¹**

**ŠTAB
OZRENSKOG N.O. PARTIZANSKOG ODREDA**
Položaj, 15-XI-1943.

ŠTABU III KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

Po prijemu vašeg naređenja od 9-XI-1943 podnosim vara ovaj izvještaj o stanju i radu ovoga odreda od 15 oktobra do 15 novembra o.g.:

15 oktobra, nastupajući kroz Ozren [Pl.] sa Šestom bosanskom brigadom, stigli smo u Konopljište, zaselak Boljanića. Četnici su kao i obično ispred naših većih snaga izmicali bez otpora. 16 oktobra organizovano smo radili na prikupljanju ljudstva u naše redove iz raspršenih četničkih grupa. Taj dan je pristupilo u naš odred oko 50 četnika, a prilično ih je stupilo i po jedinicama naših brigada. Istog dana smo, uz saglasnost Štaba 6. bosanske brigade, pripremili i izdali proglas Štaba Ozrenskog N. O. partizanskog odreda stanovništvu Ozrena. Ta-

⁸ Vidi primjedbu br. 5 uz dok. br. 37.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskoa instituta pod reg. br. 1/1—11, k. 1626.

kode smo zakazali zborove za sutradan u selima Boljaniću, Tekučici i Osojnici. U držanju raspršenih četničkih grupa bio je nastao vrlo jaki preokret. Bili smo obaviješteni da su se bile spremile čitave poveće grupe četnika za prilazak u naše redove, samo su neki još očekivali na naše zborove sa kojih bi mogli da doznaju naš stav po pitanju njihovoga pristupanja u našu vojsku. Izgledi su bili da bi se za nekoliko dana raspršio cijeli četnički odred na Ozrenu. Međutim, sutradan 17 oktobra, kada smo trebali održati zborove i nastaviti sa prikupljanjem ozrenskog ljuditva u naše redove, stiglo je naređenje od Štaba 17 divizije da se njene snage krenu momentano sa Ozrena po nekom drugom zadatku. Našem odredu je naređeno da ostanemo na sektoru Ozrena² i to oko Podsijelova, naslanjajući se na muslimanska sela prema Tuzli. Napominjemo da je naš odred u to vrijeme bio jačine oko 70 naoružanih drugova, sa četrdeset drugova i drugarica bez oružja. 18 okt. stigli smo sa 6. bosanskom brigadom na Podsijelovo, gdje smo se istog dana naveče rastali.

Na položajima Podsijelova mi smo sa odredom ostali 18 okt. pokušavajući i dalje prikupljati Ozrence u naše redove. Međutim, poslije naglog odlaska naših jakih snaga sa Ozrena, podigli su opet glave četnički banditi i pojurili preko oarenskih sela zadajući strah i trepet narodu, strijeljajući mnoge i tukući na mrtvo pojedince. Poslije ovoga niko nije više smio prilaziti u naše redove, plašeći se banditske osvete nad porodicama. Mi smo na tim položajima ostali i 19 okt. U toku dana 20 okt. doznali smo da se opet prikupila sva četnička banda na Ozrenu i da se kreće prema položajima našeg odreda. Mi smo preduzeli mjere da doznamo kolika je njihova jačina, a oni su počeli da izbijaju na vidik sa naših položaja. Prema našoj ocjeni njihova jačina, tj. jačina kolone koja se kretala prema nama bila je ukupno oko 700 do 800. Mi smo ih ipak sačekali, otvorivši puščanu i mitraljesku vatru na njih. Ali, vidjevši da su banditi premoćni, morali smo se povući prema Turiji, gdje smo se zadržali na pogodnijem položaju. Tu smo otvorili borbu protiv te cijele četničke bagre odbijajući njihovo jurišanje oko tri sata. Ali banditska velika brojna premoć i njihov pokušaj zaokružavanja, prisilio nas je u posljednjem momentu na povlačenje do sljedećih položaja u Prokosović. To povlačenje je uslijedilo poslije ogorčenog otpora, kad su već banditi počeli uskakati u robove. Pošto je već nastupio sumrak, a pošto smo ostupili sa tih položaja, nismo mogli utvrditi tačno neprijateljske gubitke. Po naknadnim podacima i obavještenjima četnici su imali nešto mrtvih i ranjenih, a oni su uspjeli zarobiti naša dva starija

⁸ Vidi dok. br. 99.

druga koji se nisu mogli brzo da povuku. Jednog od njih su poslije mrcvarenja strijeljali, a drugi je uspio pobjeći u momentu strijeljanja. Na položajima Prokosovića smo ostali 21 okt. a već 22 okt. smo opet krenuli i zauzeli položaje Turije, protjeravši manju četničku skupinu.

Ovaj dan smo dobili obavještenje da naš odred spada pod komandu, u operacijama, Štaba 18 Hrvatske brigade i stavljeno nam je u zadatak da držimo položaje prema četničkom Ozrenu i to položaje Turije i u lijevo prema Seoni. Dani su prolazili a to se naređenje nije izmjenjivalo, iako smo mi napominjali da bi mi kao odred trebali da se pokrećemo, tj. da se ne vežemo za jedne položaje za duže vrijeme. Nama je odgovoreno da je važno da pomognemo štititi Tuzlu. I po naređenju mi smo na tim položajima ostali sve do 11 novembra.

To vrijeme držanja položaja prema četnicima, a u cilju zaštite tuzlanskog bazena, mi smo iskoristili za održavanje zborova i konferencija po selima koja su bila pod našom komandom. Na tim zborovima smo pozivali da se pristupa u redove Narodno-oslobodilačke vojske. Osnivali smo i postavljali i narodno-oslobodilačke odbore. Za to vrijeme pristupilo je dobrovoljno u naš odred oko 60 drugova a oko 60 ih je mobilisano.

Pored ovog rada i povećanja odreda, i pored svega ostalog, radilo se punom parom na vojničkom i političkom organizovanju odreda. Formirana su dva bataljona sa po tri nepotpune čete (oko 30 drugova). Obrazovana je komora, kuhinje pa nešto bolnice. Pošto smo u naš odred dobili samo jednu drugaricu sa bolničkim kursom i sa dugovremenim iskustvom po brigadama, bili smo prisiljeni da obrazujemo bolnički kurs pri Štabu odreda da bi se nekoliko drugarica osposobilo za bolničarke po četama. Ove drugarice obučava u previjanju ranjenika, tj. u ukazivanju prve pomoći pomenuta drugarica bolničarka koja je dodijeljena iz II krajiške brigade. Ova drugarica se zove Ljeposava Milak. Nadalje radilo se a i dalje se radi na osposobljavanju komandnog i političkog kadra u odred (komandanata bataljona, političkih komesara bataljona, komandira četa, političkih komesara četa, intendanata itd.). Zatim se radi na sistematskom i planskom vojničkom obučavanju i političkom izgrađivanju i osvješćivanju svih drugova u odredu svakodnevnim održavanjem raznih predavanja, konferencija i uopšte održavanjem političkih časova. Možemo istaći da se u tome lijep uspjeh postigao, naročito u prvom bataljonu a u drugom bataljonu kao mlađem radi se ubrzano da bi se što prije drugovi vojnički i politički izgradili.

Održavaju se i analfabetski tečajevi po svima četama u odredu. Pod našom kontrolom vršena je dobava i podjela soli na sektoru Ozrena, a inače razmjena za hranu. Organizovana je narodna vlast uopšte. Pored ostalog vršena je kontrola sječe narodne šume, u kojoj su postavljeni čuvari da bi se spriječilo uništavanje šume i neracionalno iskorišćavanje uopšte. Počelo se raditi i na slanju raznih odvažnih trojki i petorki u Ozren po raznim zadacima, čak mislilo se i na vršenje atentata na četničke vođe.

Ali 11 novembra smo povodom dolaska Nijemaca u Tuzlu dobili naređenje da se povučemo prema Zivinicama. I, s obzirom na situaciju na sektorima susjednih naših jedinica, mi smo to povlačenje vršili postepeno, zadržavajući se negdje i više nego što bi se inače i smjelo, a sve u cilju da naša nagla povlačenja ne djeluju loše kako na narod tako i na drugove u odredu, a osobito na one mobilisane, pazeći da ne dezertiraju, što je ipak uslijedilo u nekim našim mlađim četama iz kojih je pobjeglo preko desetak nesvjesnih boraca koji su bili mobilisani iz okolnih sela Puračića. Mislimo da je na takav njihov korak uticalo pored ostalog i to što su bili vrlo slabo odjeveni i obuveni, a i inače imamo mnogo golih i bosih drugova, jer nemamo mogućnosti za sada da ih snabdijemo odjećom i obućom, a vrijeme je naglo zahladnjelo.

Prije dva-tri dana smo zaposjeli položaje sela Priluk i Šerići, kontrolišući i ostala okolna sela i izviđajući duboko ispred, lijevo i pozadi svojih položaja, a desno se od nas nalaze jedinice XVIII hrvatske brigade, sa kojima smo u čvrstoj vezi. Izviđajući duboko naprijed prema Lukavcu, preko Kiseljaka prema Bukinju itd. ustanovljeno je da je neprijatelj na ovom sektoru vrlo slab. Tako primjerice u Lukavcu ima samo nekoliko desetina vojnika koji se samo povremeno brojno povećavaju. U Bukinju povremeno vrlo mala neprijateljska grupa, nekada se nešto pojača. Željezničku prugu i mostove na cesti i pruži Doboju—Tuzla ubrzano popravljaju. Seljacima iz okolnih sela, iz pravca naših položaja, zabranjuju ulazak u Tuzlu. Tako nekima ne daju dalje od Bukinja. 14 novembra došla je od Lukavca jedna grupa od oko 150 njemačkih vojnika u šelo Poljice i počela da pljačka, tjera i vozi stoku, hranu itd. Čim su primjetili našu patrolu odmah pobjegli. Iz svega ovoga može se samo konstatovati slabost neprijatelja.

Četnici sa Ozrena se za sada ne pokreću u većim skupinama, osim što se manje zalijeću u susjedna muslimanska a i pravosl. sela i vrše pljačku. Njihove banditske vođe ih drže stalno u budnom stanju i prate svaki naš pokret, računajući na davanje otpora ako naše snage naiđu na Ozren. Ali kruže i

glasine da Branko Stakić pomišlja i na neke pregovore sa nama, ako bi, kaže, mogao dobiti garancije od našeg Vrhovnog štaba za život svoj, a i nekih uz njega. O čemu se zapravo radi, nastojaćemo doznati pa ćemo vas o svemu odmah izvijestiti. Za sada, izgleda, da su obične glasine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar
Kukić³

Komandant,
Ignj. Radojčić

(M.P.)

BR. 68

**IZVJEŠTAJ ŠTABA KOZARSKOG NOP ODREDA ŠTABU
PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O DEJSTVIMA NA
PROSTORIJI PRIJEDOR—BOSAN. NOVI OD 2 DO
15 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**STAB
KOZARSKOG N.O.P. ODREDA**
S. pov. br. 6
15.XI.1943 g.

DRUGARSKOM

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

15-todnevni izvještaj o akcijama i vojnom radu dostavlja se:

Akcije: 2. o. mj. snage ovog odreda digle su [u vazduh] jedan voz² između Dobrljina i Bos. Novog i oštetili su lokomotivu, koja je sasvim pretrgnuta, kao i 3 vagona, u ostalim vagonima nalazilo se 250 njemačkih vojnika koji su davali žestok otpor. Za sve vrijeme borbe koja je trajala 2 sata naši borci bacili su bombe u same vagone, na samom mjestu ostalo je 60 mrtvih kao i 60 ranjenih njemačkih vojnika. Akcija nije uspjela u potpunosti iz tih razloga što je neprijatelju stigla pomoć od Bos. Novoga sa kamionima i blindiranim

¹ Miloš

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 38 2—8, k. 456.

¹ Vidi dok. br. 152.

vozom. Zarobljeno je nešto oružja kao i vojničke spreme i zarobljen 1 zastavnik, 1 dočasnik, 1 gestapovac, nekoliko civila kao i 5 željezničara.

3., 4. i 5. o. mj. rađeno je sa borcima ovog odreda: stražarska služba, prestrojenja, nastupi kao i otstupi.

6. o. mj. čišćenje odijela i parenje veša a navečer snage prisustvovala zajedničkom zboru o proslavi 26-togodišnjice. Istoga dana navečer upućena jedna grupa минера sa nešto zaštite, koji su na pruzi Prijedor—Novi digli u zrak jedan željeznički most dug 10 metara i 70 metara potrgali pruge.³

7. o. mj. držana je smotra čitavog odreda.

8. 9. i 10. o. mj. rađeno sa drugovima i činjena obuka u rukovanju oružjem kao i pješadijski egzercir.

11. o. mj. snage ovog odreda bile su u pokretu na predviđeni zadatak.

12. o. mj. snage ovog odreda sačekale su jedan neprijateljski voz na pruzi Prijedor—Bos. Novi i isti digle u vazduh, tom prilikom oštećena je lokomotiva, uništeno 10 vagona (spaljeno) i nekoliko oštećeno, pruga potrgana na nekoliko mjesta. Zarobljeno je 22 neprijateljska vojnika, ... nekoliko natjerana u Sanu, među kojima se utopio i jedan oficir. Zaplijenjeno je nešto vojničke spreme kao i oružja.

13. o. mj. ljudstvo se je nalazilo na odmoru i furenju odijela, čišćenju od ušiju.

14. i 15. o. mj. čete bile u pokretu za predviđeni zadatak.

Sto se tiče same vojničke naobrazbe i upoznavanja sa rukovanjem oružjem, ono se u potpunosti izmijenilo i popravilo za ovo prošlih 15 dana, što se je moglo vidjeti u samim akcijama da su rukovodioci kao i borci nastupali vojničkim nastupom.

Sto se tiče same discipline kod drugova boraca i komandnog kadra može se reći da je dosta dobra, jer nije bilo slučajeva da neki drug otkáže poslušnost, dok je bilo nekih ispada iz neznanja.

Komande četa nisu inicijativne i nisu još dorasle da mogu da rukuju akcijama većeg stila.

Vojnički kurs koji je održan sa drugovima i drugaricama je mnogo pomogao u vojničkom radu i od istoga se vidi da ima koristi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POL. KOMESAR:

Branko⁴

KOMANDANT:

M.⁵ Stanić

³ Vidi dok. br. 157.

¹ Kovačević

⁵ Mladen

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA ČETVIRTE NOU DIVIZIJE OD 16 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O FORMIRANJU GRADIŠKO-LIJEVCANSKOG NOP ODREDA¹

ŠTABU V KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

Na osnovu usmenog naređenja druga komandanta formirao sam, u dogovoru sa Štabom XI Brigade, Ljevčanski² N.O. partizanski odred.

Štab odreda koji vam se predlaže³ izgledao bi po svome sastavu slijedeći: komandant Đuro Vučenović-Busen, zamj. komandanta Stevan Janjetović, politički komesar Stanić Milan, zamj. polkoma nije postavljen, obavještajni oficir Miladin Zlojutro, referent saniteta Ljubica Stijepić, intendant Voja Đurašinović.

Svi drugovi su uzeti iz XI Brigade a obavještajac i referent saniteta uzeti su iz Komande područja i Kozarske bolnice po dogovoru sa drugom Smajom i sa Upravom bolnice.

Brojno stanje ljudstva i oružja na dan 7. novembra je slijedeće: 78 boraca, 87 pušaka, 3 puškomitraljeza (2 laka šarcal, 1 teški mitraljez, jedan teški bacač sa 22 mine. Formirana je jedna četa sa potpunim komandnim kadrom.⁴

Odred potpada neposredno pod komandu Korpusa a u slučaju dolaska pokretnih udarnih jedinica privremeno operativno potpada pod Štab brigade, odnosno pod Štab divizije. Štab će svakih 15 dana slati redovne izvještaje vojne i političke Štabu korpusa.

Zadatci: Mobilizacija ljudstva sa terena Lijeve Polja. Pravljenje zasjeda na komunikaciji Bos. Gradiška—Banja Luka. Diverziona akcija i zasjede na pruži Prijedor—Banja Luka, uništenje pljačkaške bande pod vodstvom četnika Švrake (17 bandita), hvatanje pojedinih ustaških patrola. Zaštita i pomoć eventualnoj evakuaciji Kozarske bolnice koja se privremeno nalazi u selu Jablanici. Političko prodiranje na terene Lijeve Polja i konfiskacija švapskih i ustaških imanja.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 31—1, k. 767.

² Pun naziv je: Gradiško-ljevčanski NOP odred. Opširnije o formiranju i nazivu Odreda vidi dok. reg. br. 23/1—4, k. 456, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

³ Predlog je usvojen. Vidi primjedbu br. 2.

⁴ Odnosi se na četu u sastavu Odreda. Opširnije o tome vidi dok. reg. br. 1/1—16, k. 1626, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

Sa štabom sam održao opširan sastanak, upozorio ih na sve zadatke, naročito na potrebu discipline, i iznio im iskustva Drvarskog, Podgrmečkog i Kozarskog odreda.

Naziv odreda još nije definitivno utvrđen, te vam se predlažu dva naziva: Liječanski ili može biti Ljevčanski N.O.P. odred i Narodnooslobodilački partizanski odred Liječve Polje; po mome mišljenju ovaj zadnji naziv bio bi zgodniji. Štab odreda zamolio vas je da mu najhitnije pošaljete pečate.

Kozarski odred poslao je jedan vod za eventualno jezgro čete, bataljona ili čak odreda na sektoru: Kozarac, Čirkin Polje, Petrov Gaj, Bistrica, Lamovita, Verići, Omarska — prostor gdje za sada nema nikakvih naših snaga, nego vršljari jedna četnička četa. Na tome sektoru moglo bi se mobilisati oko 500 boraca a postoji i mogućnost diverzionih akcija na pruzi Prijedor — Banja Luka. Ja sam ovo predložio Kozarskom odredu i u dogovoru sa njim računajući na vaše odobrenje. Ukoliko smatrate da je ovakva kombinacija nezgodna, vi o tome obavijestite Kozarski odred. Štab Kozarskog odreda moli vas da mu pošaljete električnih upaljača i eksploziva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

16.XI.1943 g.
Položaj

Politički komesar IV Divizije
Boško Šiljegović

BR. 70

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE DIVIZIJE OD 16 NOVEMBRA
1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA
NA SEKTORU RASTOVO — TRAVNIK — TURBE¹**

**ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ**

Br. 52/43
Dne 16/XI 1943 g. u 22 h

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1. — Neprijatelj koji se sa pravca Fojnice i Busovače probio do Rastova povukao se je prema Travniku.²

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta, pod reg. br. 3/1—9, k. 456.

² Opširnije o tome vidi dok. reg. br. 9/2, k. 353, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

X. E.

58/143
DNE 28. 10. 1944. 3 y. 807

GENERALNOŠTA EKSPEDICIJ
ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
B. P. 349
d. 476

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

10-11

1.- Neprijatelj koji se sa pravca Pojnice i susova-
še probio do Rostova povukao se je prema Travniku.
U borbama kod Rostova i u gonjenju ka Travniku
neprijateljski gubici iznose 160 mrtvih i ranjenih. Na našoj strani
2 mrtva i 6 ranjenih.

Neprijateljski dijelovi, još nepoznate jačine,
zadržali su se i utvrdili na položajima: s. Zaselje-s. Rankovići-s. Kasa-
povići. Štabu IX brigade i Štabu Travničkog oćreda naredili smo da na-
padnu ove neprijateljske dijelove i protjeraju ih.

Na liniji Rostovo-Travnik neprijatelj je palio
sela i pljačkao stoku. Veći dio ove stoke naše jedinice preotele su
od neprijatelja i povratile seljacima.

10-11

2.- Jačim snagama uz pomoć artiljerije i tenkova ne-
prijatelj iz Travnika nadire u pravcu Turbeta. Na ovom pravcu anga-
žovane su snage naše VII brigade i jedinica I. Proleterske divizije;
vode se oštre borbe i o ishodu ćemo vas obavijestiti.

3.- Pretpostavljamo, s obzirom na vojničku i ekonomsku
važnost, da će neprijatelj pokušati predor sa jačim snagama u pravcu
Vrbaške doline, te su nam neophodno potrebne snage koje bi upotrebili
na pravcu Prozor-Rama, a sam toga od prijeko potrebe je bar jednu
našu jaču brigadu baciti neprijatelju za leđa. Ova jedinica operisa-
la bi na sektoru Sarajevo-Visoko-Zenica-Busovača, čiji garnizoni vje-
rovatno će biti sa manjim posadama. Ovakvim načinom rada, pored toga
što bi neprijatelju donekle onemogućili ostvarenje plana, bili bi u
mogućnosti doći do spremne i materijala radi oblačenja naših jedinica,
što je za nas sada najveći i prvi problem.

U vezi sa iznetim u tački 3/ ovoga izveštaja
neophodno je potrebno da nam XIII brigadu što prije prebacite na ovaj
sektor. Ukoliko se složite sa ovim našim predlogom, molimo da XIII. bri-
gadi izdate naredjenje za pokret a tim da izbije na prostoriju oko
Gornjeg Vakufa. U isto vrijeme, molimo da nas o ovome obavijestite.

4.- Bilo bi neophodno potrebno da nam stavite na ras-
položenje jedan motor sa pogonskim materijalom za kurirsku službu.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU !

Polikom,

čapa

Nač. štaba, major,

Volgy

Komandant, Potporučnik,

Kapavica

U borbama kod Rastova i u gonjenju ka Travniku neprijateljski gubitci iznose 160 mrtvih i ranjenih. Na našoj strani 2 mrtva i 6 ranjenih.

Neprijateljski dijelovi, još nepoznate jačine, zadržali su se i utvrdili na položajima: s. Zaselje — s. Rankovići — s. Kasapovići. Štabu IX brigade i Štabu Travničkog odreda naredili smo da napadnu ove neprijateljske dijelove i protjeraju ih.

Na liniji Rastovo — Travnik neprijatelj je palio sela i pljačkao stoku. Veći dio ove stoke naše jedinice preotele su od neprijatelja i povratile seljacima.

2. — Jačim snagama uz pomoć artiljerije i tenkova neprijatelj iz Travnika nadire u pravcu Turbeta.³ Na ovome pravcu angažovane su snage naše VII brigade i jedinica I proleterske divizije, vode se oštre borbe i o ishodu ćemo vas obavijestiti/

3. — Predpostavljamo, s obzirom na vojničku i ekonomsku važnost, da će neprijatelj pokušati prodor sa jačim snagama u pravcu Vrbaske doline, te su nam neophodno potrebne snage koje bi upotrijebili na pravcu: Prozor — Rama, a sem toga od prijeko potrebe je bar jednu našu jaču brigadu baciti neprijatelju za leđa. Ova jedinica operisala bi na sektoru Sarajevo — Visoko — Zenica — Busovača, čiji garnizon vjerovatno će biti sa manjim posadama. Ovakvim načinom rada, pored toga što bi neprijatelju donekle onemogućili ostvarenje plana, bili bi u mogućnosti doći do sprema i materijala radi oblačenja naših jedinica, što je za nas sada najveći i prvi problem.

U vezi sa iznijetim u tački 3 ovoga izvještaja neophodno je potrebno da nam XIII brigadu što prije prebacite na ovaj sektor.⁵ Ukoliko se složite sa ovim našim predlogom, molimo da XIII brigadi izdate naređenje za pokret, s tim da izbije na prostoriju oko Gornjeg Vakufa. U isto vrijeme molimo da nas o ovome obavijestite.

4. — Bilo bi neophodno potrebno da nam stavite na raspoloženje jedan motor sa pogonskim materijalom za kurirsku službu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom	Nač. štaba, major	Komandant, p. pukovnik
Baja ⁶	Hotić ⁷	Karanović ⁸

(M.P.)

³ Vidi dok. br. 78.

⁴ Vidi dok. br. 86.

⁵ Odnosi se na Trinaestu krajišku brigadu, koja je u to vrijeme dejstvovala samostalno na području oko Banje Luke. Vidi dok. br. 57.

⁶ Dmtar Bajalica

⁷ Mesud

⁸ Nikola

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I DEJ-
STVIMA NA PROSTORIJI ROGATICA — GORAŽDE —
PRAČA OD 1 DO 15 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

STAB
II KRAJIŠKE NOU BRIGADE

O. br. 13
16 novembra 1943

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Prema postojećem naređenju dostavljamo petnaestodnevni izvod iz Operacijskog dnevnika² za proteklih 15 dana.

1 novembra 1943: Radi rušenja pruge: Renovica — Mesići i ceste: Han Stijenica — Rogatica i Rogatica — Mesići, brigada krenula u 13.00 sati sa prostorije oko Sokolca i to: I bataljon na prostoriju: Budaci — Vrhlažje — Mahala; II bataljon sa brigadom i divizijskom bolnicom u s. Dobrašina; III bataljon u s. Dedovci; IV bataljon u s. Vragolovi, Ceta pratećeg oružja u s. Kramer Selo, intendantura u s. Burati, a Štab brigade u s. Božine.

2 novembra 1943: Bataljoni na zadatku rušenja pruge i ceste. Rušena pruga između Renovice i Banje Stijene. Porušene skretnice na stanici Renovica i zapaljen jedan most preko r. Prače dug oko 30 m. Saznalo se da neprijateljski vlak dolazi do Sjetline, gdje opravljaju porušene mostove.

Cesta rušena na dionici između Kramer Sela i Kovnja.

III bat. u pokretu od s. Grivci za s. Vragolovi.

3 novembra 1943: Bataljoni na zadatku rušenja pruge i cesta. Porušena pruga kod stanice Banja Stijena. Dovršeno rušenje mosta preko r. Prače na cesti Sarajevo — Goražde.

Na dionici pruge Sudići — Mesići pruga porušena u dužini od 1,5 km.

Zarobljen 1 četnik i zaplijenjena 1 puška.

4 novembra 1943: Nastavljen rad na rušenju pruge i cesta. Na dionici pruge Sudići — Mesići porušeno oko 3,5 km pruge.

II bataljon ovoga dana, sa div. i brig. bolnicom, iz s. Dobrašina prešao u Rogaticu sa zadatkom: osiguranje Rogatice i hvatanje veze sa XVII majevičkom brigadom, koja je u pravcu Višegrada.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4—10, k. 986.

- Nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 30—6, k. 987.

5 novembra 1943: Bataljoni produžili rad po ranijem zadatku. Od stanice Renovica prema stanici Prača porušeno 4,5 km pruge i 3 željeznička mosta. Porušeni uređaji na stanici Prača. Na cesti u blizini Prače porušena dva mosta.

Na dionici pruge Sudići — Mesići potrgano ovog dana oko 1,5 km pruge.

Ceta pratećeg oružja od 2 — 5.XI.1943 vršila obuku bacačke i topovske posluge pomoću dvojice instruktora.

Ovoga dana kompletirana i osposobljena komora svih jedinica brigade.

6 novembra 1943: Prema zapovijesti³ Štaba XXVII divizije, O. br. 10, brigada izvršila pokret prema Goraždu i to:

IV bat. pravcem: Vragolovi — Mesići — Goražde; I bat. pravcem: Mahala — na prostoriju Hranjen — Osiječani — Vražalice; III bat. pravcem: Đedovci — Kramer Selo — Vragolovi.

II bat. sa div. i brig. bolnicom ostaje u Rogatici.

Štab brigade, Ceta pratećeg oružja i intendantura prešli u Rogaticu.

Sve jedinice u toku dana došle na svoja mjesta.

IV bataljon poslije kraće borbe zauzeo Goražde.⁴ Grupa četnika sa oko 180 Talijana otstupila prema Foči.

Pri pokretu ovaj bataljon zarobio 2 četnika i zaplijenio 2 puške.

I bat. pri pokretu zarobio kod s. Ilino 8 četnika i zaplijenio 1 puškomitraljez i 5 karabina.

7 novembra 1943: Bataljoni na svojim prostorijama vršili čišćenje i uspostavljali NO vlast.

II bataljon zarobio 4 četnika i 3 karabina.

III bat. rušio cestu Sokolac — Rogatica u blizini s. Kovanj.

Ovoga dana sve jedinice na svečan način proslavile godišnjicu Oktobarske revolucije uz dobro učešće naroda.

8 novembra 1943: Bataljoni vršili čišćenja na svojim prostorijama. III bataljon uhvatio 6 četnika i zaplijenio 9 karabina.

9 novembra 1943: Bataljoni vršili čišćenja na svojim područjima i uspostavljali narodnu vlast. I bat. rušio cestu Goražde — Sarajevo.

Dijelovima I i IV bat. naređeno da u toku noći 9/10.XI.1943 izvrše čišćenje prostorije: Baba — Mirvići — Kratko — Vlahovići — Oštro radi hvatanja četnika.

Od Štaba XXVII divizije primljena zapovijed⁵ O. br. 14 za pokret brigade na prostoriju: Jabuka — Hranjen — Brajlovići — Gočela.

³ Vidi dok. br. 25.

⁴ Opširnije o tome vidi izvještaj ustaškog Prvog stajaćeg djelatnog zdruga od 31-XII-1943 god. (Arhiva V. 1.1., reg. br. 14/1—26, k. 57).

⁶ Vidi dok. br. 39.

10 novembra 1943: Prema dobivenoj zapovijedi izvršen pokret i to:

Štab brigade, Četa pratećeg oružja i intendantura iz Rogatice za Goražde.

III bat. od Vragolova za Hranjen.

I i IV bat. vrše čišćenje prostorije: Baba — Mirvići — Kratko — Vlahovići — Oštro.

II bat. sa div. i brig. bolnicom ostao do daljeg u Rogatici sa zadatkom da u okolini Rogatice vrši razoružavanje četnika.

III bataljon, u pokretu na novu prostoriju, uputio jednu četu prema želj. stanici Mesići da poruši stanične uređaje i 2 vijadukta.

I bataljon u pokretu na novu prostoriju zarobio 12 četnika i li karabina. Dva četnika se dobrovoljno javili u našu vojsku.

IV bat. ovoga dana zarobio muslimanskog vođu Muhameda Pandžu i bandita Čebu⁶ sa još 5 milicionera. Plijen: 1 puškomi-traljez, 5 pušaka, 1 mašinski pištolj, 3 pištolja i 4 bombe. Osim toga uhvatio 7 četnika i zaplijenio 7 pušaka.

11 novembra 1943: Jedinice su na ovim mjestima:

I bat.: Jablanica — Mirvići — Brajlovići.

II bat. ovoga dana krenuo iz Rogatice i sa div. i brig. bolnicom smjestio se na Jabuci.

III bat. na Hranjenu. U sastav mu došla i četa iz s. Jabuka.

IV bat.: Vranići — Gočela — Goražde.

Štab brigade, Četa pratećeg oružja i intendantura u Goraždu.

Bataljoni čistili prostoriju od četnika i uspostavljali NO vlast.

III bat. zaplijenio 8 karabina i 1 druga dobio u našu vojsku. Osim toga rušio cestu prema Renovici.

12 novembra 1943: Bataljoni na svojim prostorijama vršili čišćenje i uspostavljali NO vlast. Naročitih događaja nije bilo.

13 novembra 1943: Ovoga dana naročitih događaja nije bilo.

II bataljon sa Jabuke preselio se u s. G. Bare, a brigadna bolnica sa Jabuke došla u Goražde.

Primljena divizijska zapovijed⁷ O. br. 16 za pokret brigade na prostoriju: Orahovica — Ilovača — Ustikolina — Jabuka sa zadatkom razoružavanja i pridobivanja muslimanske milicije za naše redove.

14 novembra 1943:

Na temelju divizijske zapovijedi izvršen pokret brigade na novu prostoriju i to:

I bat. pravcem: Jablanica — Guskovići — Ilovača — Bra-
tiš — Nenkovići — Kruškova Ravan, s tim da se smjesti na
prostoriji Marevci — Podstolac.

II bat.: G. Bare — dolina r. Čemernice — Orahovica — Ka-
menica, s tim da se smjesti na prostoriji: Orahovica — Ljublje-
vići — Vejzagići — Kamenica.

III bat. pravcem: Hranjen — G. Bare — dolina r. Čemer-
nice — Orahovica — Kamenica — k. 1531 — Stojkovići —
Tahuljići — Kamenica, s tim da se smjesti kod Jabuke, sa
jednom četom na prostoriji Stojkovići — Tahuljići.

IV bataljon, radi hvatanja jedne grupe četnika i Talijana
kod Ustikoline, izvršio pokret objema obalama Drine, s tim da
opkoli s. Cvilin i Ustikolinu. Poslije ovoga produžava pokret
pravcem: Ustikolina — Odžak — Prisoje, s tim da se smjesti
na prostoriji Gradišići — Borovnići — Ulinje — Vranjevići —
Prisoje, a s jednom četom na prostoriji Hrdavci — Gradac —
Javornice.

Prateća četa pravcem Goražde — Ustikolina — Podgaj —
Brda — Marevci, gdje će se smjestiti.

Stab brigade, bolnica i intendantura na prostoriji kod
s. Previla.

I, II i III bat. u toku dana stigli na novoodređene prostorije.

IV bat. u svom pokretu prema Ustikolini, kod s. Jošanica,
zarobio 13 četnika i zaplijenio 13 karabina, 5 bombi i nešto
municije. U s. Gudelj zarobio 51 Talijana, 27 pušaka, 2 puško-
mitraljeza, 4 mašinska pištolja, 5 pištolja, 10 bombi i nešto
municije, kao i 14 mazgi. Bataljon se prikupio u Ustikolini.

Oko 14.00 sati u Ustikolinu stigao Stab brigade sa bolnicom
i intendanturom. Poslije proučene situacije odlučeno da se za-
noći u Ustikolini, a dio IV bat. da se pošalje u Foču radi
zarobljavanja Talijana, koji su izjavili da bi rado k nama prišli
kada uz njih ne bi bilo četnika. Ovo je i učinjeno. U 17.00 sati
upućene su 2 čete IV bat. u Foču.

Ove 2 čete su bez borbe, pošto su četnici pobjegli, izbavile
grupu Talijana⁸ u Foči na čelu sa njihovim pukovnikom, tako
da je ukupan broj Talijana iznosio: 187 (od kojih 24 oficira), 16
puškomitraljeza, 5 mašinskih pištolja, ostalo puške i oficirski
pištolji. Osim toga imali su 2 konja i 14 mazgi (od kojih smo
mi zadržali 5).

15 novembra 1943: Grupa zarobljenih Talijana nije razo-
ružavana. Oko 10.00 sati svi Talijani sa njihovim oružjem i

spremom poslani su u Goražde Štabu XXVII divizije. S njima upućeno i 14 četnika i 3 sumnjiva lica. Poslije upućivanja Talijana, IV bat. krenuo na svoju određenu prostoriju, a isto tako i Štab brigade.

Kod ostalih bez naročitih događaja.

Zaključak:

Zarobljeno: 54 četnika, 7 milicionera (među njima Pandža i Cebo), 65 pušaka, 2 puškomitraljeza, 1 mašinski pištolj, 3 pištolja, 13 bombi i manja količina puščane municije.

Zarobljeno 187 Talijana — alpinaca (od kojih 24 oficira), koji nisu razoružani, nego su sa cjelokupnim naoružanjem i opremom upućeni u Štab XXVII divizije u Goražde (16 p. mitraljeza, 5 mašinskih pištolja, puške i oficirski pištolji, kao i 9 mazgi).

U toku ovih 15 dana mi nismo imali gubitaka.

U toku ovih 15 dana desila su se tri slučaja dezerterstva, o čemu je podnijet zasebni izvještaj.

U naše redove dobrovoljno se prijavilo 7 drugova i 4 drugarice.

Štab brigade sa štabovima bataljona nije održao nijednu konferenciju, zbog akcija i udaljenosti bataljona.

Jedinice su u slobodnom vremenu, u cilju vojničkog usavršavanja, izvodile obuku na teškim i automatskim oruđima, izvodile nastavu iz stražarske službe, patroliranje, nišanjenje i pješ. egzercir.

Vojnički život u brigadi zadovoljava.

Moral, borbenost i disciplina su na visini. Naređenja viših štabova izvršavaju se tačno i uredno.

Kulturni i prosvjetni rad: sve jedinice proslavile na svečan način godišnjicu Oktobarske revolucije.

Ishrana za proteklih 15 dana bila je dosta dobra.

Odjeća i obuća: u većem broju zadovoljava. Ima još dosta velik broj boraca bez obuće uopće ili sa vrlo slabom, a isto tako manjka relativno veliki broj šinjela.

Odnos vojske prema narodu dobar i bez ispada.

Odnos naroda prema vojsci: uglavnom dobar i blagonaklon, mjestimično narod prema nama još zauzima rezervisan stav i to kako pravoslavci, tako i muslimani.

Odnos drugova i drugarica korektan.

Četnici raspršeni i demoralisani, kod muslimana nije bilo naročito vojničke (milicionerske) aktivnosti.

S.F.—S.N.!

Politkomesar,

Komandant, major
Stanić⁹

**IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGARDE OD 16
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVIRTE NOU DIVIZIJE.
O BORBAMA KOD ČARDAKA¹**

**STAB
VIII KR. N.O.U. BRIGADE
— 4 N.O.U. DIVIZIJE —**

Br. Si.
16-XI-1943 g.

ŠTABU IV DIVIZIJE 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Dostavljamo vam operativni izvještaj o akciji izvedenoj, na neprijateljsko uporište Čardak dana 13 ov. mj.

Neprijateljske snage:

250 ustaša, 10 domobrana, 7 Nijemaca i dva hrvatska časnika.

Naoružanje: 1 brdski top, 1 protivtenkovski top, 6 t. mitraljeza, 4 t. bacača, i mnogo automatskog oružja čiji je broj nepoznat. Neprijatelj je bio utvrđen na slijedeći način: Oko same raskrsnice iskopani su bunker i koji su povezani rovovima. Bunker i su bili napravljeni za veće grupe vojnika, unutar su se nalazili i kreveti. Veliki broj bunkera skoncentrisan na malom prostoru omogućio je koncentraciju velikog broja automatskog oružja također na malom prostoru, te je time postignuta velika gustoća vatre. Moral i borbenost ovih ustaša bili su na visini. Sem ovoga, njihova vojna izobrazba također je bila dobro izvedena, tako da, iako je u izvjesnoj mjeri postignuto iznenađenje, oni se ipak nisu zbunili.

Plan napada:

Napad su vršili III i IV bataljon i I divizion artiljerije 5 korpusa.

III bataljon napada između cesta za Bos. Krupu i Bos. Petrovac, s tim da je sa dvije udarne grupe imao za zadatak prodrijeti mjestima koja su im pokazana prilikom izviđanja u samo uporište.

IV bataljon napada na dijelu između cesta za Bos. Petrovac i [Lušci] Palanku, s tim da se sa udarnom grupom probije duž ceste od Palanke u neprijateljsko uporište. Oba bataljona imali su na raspolaganju za potpomaganje napada po jedan protuoklopni top i teški bacač.

I artiljerijski divizion potpomagao je napad sa 4 brdska topa.

I bataljon držao je zasjedu prema Bos. Krupi desno od Krušnice, pa preko ceste Bos. Krupa — Arapuša.

II bataljon držao je zasjedu prema Bos. Krupi lijevo od Krušnice, pa do ceste za Radić, gdje je u Curčića Gaju trebao držati vezu sa četom Drvarskog odreda, koja se je nalazila na Vučijaku.

Izvršenje napada:

Napad je trebao otpočeti tačno u 6 sati ujutro 13. ov. mj. Ugovoreni znak za napad bila je jedna crveno-zelena raketa. Na ovaj znak, sva 4 topa trebala su odjednom otpočeti plotunsku paljbu. Do ovoga nije došlo. Prvi top je opalio tek nakon 5 minuta od datog znaka za napad. Ovo dokazuje da divizion nije izvršio dovoljne pripreme iako je imao na raspoloženju cijelu noć. Poslije ovoga artiljerijska vatra postajala je sve gušća, te po svemu izgleda da je neprijatelj bio prilično demoralisan. Ovo se može utvrditi i po izvještaju Štaba III bataljona, u kome javlja da se borba povoljno razvija za nas i da su dva neprijateljska bunkera likvidirana. U istom momentu otpočela je borba kod Bos. Krupe cestom za Čardak. U ovom momentu nastupio je prelom u borbi. Naši bataljoni nisu se usudili izvršiti juriš danju, jer je pred njima bio čist brisani prostor. Artiljeriji je također ponestalo municije, kao i za protukolske topove i bacače. Naša vatra slabila je, dok je neprijateljska dobijala prevagu. Borba kod [Bos.] Krupe već se je bila stišala i neprijatelj je bio odbijen.

Po ovome svemu bilo je odlučeno da se neprijatelj drži opkoljen do prvog sumraka, te da se tada na njega izvrši odlučan napad. Za ovo vrijeme imale su se izvršiti sve pripreme, kao popuna municijom artiljerije protukolskih topova i bacača. Automatska oruđa postaviti na takva mjesta odakle mogu zasljepljivati neprijateljske bunkere.

Borba kod Krupe ponovo je oživjela i imala sve jači i jači tempo. Neprijatelj je krenuo u napad sa jakim snagama i na širokom frontu, od Krupe, pa preko Oklinka.² Neprijatelj je bio potpomognut i motorizacijom. Sastav i jačinu ove motorizacije nismo mogli dosada doznati. Naš II bataljon, pretrpjevši velike gubitke, morao se je povući do kuća Radakovića. Iako je cesta bila minirana, neprijateljska motorizacija je ipak stigla do Čardaka, te je na taj način naš obruč bio prekinut. I pored pristiglog pojačanja, II bataljon je držao položaj oko Čardaka. Neprijatelj je prikupio posadu sa Čardaka i otstupio ka Krupi. Ovu je evakuaciju izvršio naglo, što se može zaključiti po tome,

jer je zapalio kruh i municiju, kao i krompir. Sest zarobljenih civila prije svog otstupa pobili su.

Gubitci: 13 mrtvih, 17 ranjenih i 1 nestao na našoj strani.

Neprijateljski gubitci nisu nam poznati.

Iz saslušanja zarobljenih domobrana, neprijatelj je prilikom prvog ispada iz Krupe imao 9 ranjenih i 2 mrtva. Prema izjavi Štaba III bataljona, gubitci neprijateljski na njegovom sektoru iznose najmanje 40 mrtvih i daleko veći broj ranjenih. Na sektoru IV bataljona gubitci se nisu mogli utvrditi ali su isti svakako veliki, što se vidi po krvavim tragovima u bunke- rima i rovovima kao i velikom broju kapa i druge spremne, koja je sva krvava. Prema dopisu Štaba II bataljona, koji je bio na zasjedi prema Krupi, neprijatelj je ovdje imao dosta osjetne gubitke, ali zahvaljujući gustoj magli uspio je izvući se iz nezgodnog položaja.

U ovoj borbi zaplijenjene su dvije puške i oko 500 metaka.

Oštećeno je na našoj strani dva puškomitraljeza, jedan laki bacač i 6 pušaka. Sva ova oštećenja su od neprijateljskih zrna. Puškomitraljezi su, kao i karabini, popravljani.

U ovoj borbi izginuo je priličan broj komandnog kadra i to: od članova štaba brigade, komesar brigade, drug Avdo Čuk. U III bataljonu poginuo je komandir 3 čete drug poručnik Knežević Milan, te njegov zamjenik drug zastavnik Kovačević Duro. Poginuo je zamj. komandira 1 čete istog bataljona drug Kovačević Stevo.

Razlozi radi kojih nije akcija uspjela su slijedeći:

1) Naši bataljoni, nenaviknuti na blisku borbu kao i juri- šanje na utvrđene položaje danju, plašili su se izvršenja juriša, jer su smatrali da bi bili skopčani sa velikim žrtvama.

2) Udarne grupe također su se plašile danju upasti u uporište, jer su smatrale da bi, u slučaju da budu otsječene, pre- trpjele teške gubitke.

3) Artiljeriska vatra bila je u priličnoj mjeri neprecizna. Ovo je došlo usljed toga što su topovi bili postavljeni na takva mjesta odakle su imali slabe preglede. Iako je bilo predviđeno i naređeno da se topovi postavljaju tako da mogu tući direktno u bunkere, ipak su topovi gađali iza maske. Tek kada su članovi štaba brigade upozorili na ovo, kod pojedinih topova to je ispravljeno, ali im je tada ponestalo municije. Posluga kod to- pova pokazala se je neodlučnom u teškom momentu. Razlog za ovo je priličan broj domobrana u topovskim poslugama. Ne- dovoljno izvršene pripreme također su uticale na ishod borbe, jer su u izvjesnoj mjeri onemogućile iznenađenje.

Iz gornjeg se vidi da sadejstvo između artiljerije i pješa- dije nije funkcionisalo. Pješaci [su] se nadali mnogo više pomoći od artiljerije, tako da su ustvari ulogu artiljerije precijenili.

U početku borbe naša vatra je bila premoćna, neprijatelj je bio prilično zbunjen i dezorganizovan, što se je najbolje moglo ocijeniti po slabosti njegove vatre. Ovaj momenat naše jedinice nisu iskoristile za izvršenje juriša. Smatramo da je težište cijele situacije bilo baš u ovom momentu, te da su naši bataljoni izvršili tada juriš, da bi neprijatelj bio likvidiran. Naše mišljenje je po ovome da bi sve ovo bilo skopčano sa žrtvama, jer bi se ustaše branile do posljednjeg, jer su vidili da nemaju izlaza ni na jednu stranu.

14 ov. mj. neprijatelj je u jačini od jedne ustaške bojne, potpomognute sa dva tenka, bio izašao iz [Bos.] Krupe i krenuo cestom za Čardak. Naš II bataljon dočekao je neprijatelja rano ujutru na samim položajima iznad Krupe. Borba se je vodila neprekidno 9 sati.³ Neprijatelj nije uspio prodrijeti i pored svoje nadmoći. Gubitci neprijatelja bili su veliki. Ovo se dokazuje tim što je neprijatelj svoje mrtve i ranjene za cijelo vrijeme borbe vozio u kolima za Krupu. Neprijateljski gubitci iznose oko 40 mrtvih i ranjenih. Neprijatelj je odbijen natrag u Krupu, a da nije imao tenkova koji su mu zaštićavali povlačenje, njegovi gubitci bi bili daleko veći, jer su mu se u tom momentu počele zabacivati za leđa snage I i IV našeg bataljona. Gubitci našeg II bataljona su bili 2 mrtva i tri ranjena. Ovi gubitci su uračunati u gore navedene gubitke.

U ovoj akciji naročito se je istakao naš II bataljon, koji je u toku 13 i 14 ov. mj. vodio neprekidno borbe sa daleko nadmoćnijim neprijateljem, kako po naoružanju tako i po broju. Ovaj bataljon je u toku 14 ov. mj. dao lijepu odbranbenu bitku, koja je trajala 9 sati, i u kojoj je uspio odbaciti nadmoćnijeg neprijatelja u Krupu. U toku 13 i 14 ov. mj. ovaj bataljon je imao u borbama 5 mrtvih i 11 ranjenih. U toku ovih borbi ovaj bataljon je pokazao upornost kao i odlučnost, te je time spasio sela oko Krupe, da ih neprijatelj ne popali i uništi.

Mišljenje ovoga štaba je da se ovaj bataljon, a pošto je to svojom borbom i zaslužio, pohvali. Također smo mišljenja da se u izvještaju koji će o ovim borbama davati »Slobodna Jugoslavija« spomene naš II bataljon, da sa je istakao. Ovo bi ujedno poslužilo i kao zodovoljenje borcima ovog bataljona koji su imali velike gubitke u borbi kod Krupe, kao i u borbi na Otoci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. politkoma, Načelnik štaba, major Komandant, major
B.⁴ Đuričić Milančić⁵

(M.P.)

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA
I AKCIJAMA OD 1 DO 15 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

STAB XII KNOU BRIGADE

Str. pov. broj 39/43
Dana 16.XI.1943 godine

15-dnevni izvještaj o akcijama
i vojnom radu za vrijeme od 1.
X² do 15 novembra 1943 godine
dostavlja

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

I BATALJON:

1 ov. mj. bataljon je imao pokret pravcem: Raduša — Planje — Mrkotić — Pilešići³ — Kalošević — Vitkovci. 2 ov. mj. bataljon je nastavio pravcem Vitkovci — Cerovica — Gornja Ostružnja — Leskova Voda — Jelanska, gdje ostaje na položajima do 5 ov. mj. 5 ov. mj. jedna četa ovog bataljona rastjerala je četničku bandu u G.⁴ Sočanici, jedna četa u Jelanskoj na položajima, a jedna četa u zasjedi u Vel. Prnjavoru radi olakšanja povratka ostalih snaga ove brigade, koje su se vraćale sa rijeke Bosne. 6 ov. mj. jedna četa se nalazi na položajima u Jelanskoj, jedna u pratnji karavana za Cečavu, a jedna u pratnji odgovornih drugova u Prnjavoru. 7 ov. mj. jedna četa prisustvuje proslavi velike Oktobarske ruske revolucije u Jelanskoj, dok istu večer se vraćaju ostale dvije čete u sastav bataljona, gdje ostaju do 9 ov. mj. kada bataljon ima pokret (pratnja brig. ambulante i komore) pravcem: Jelanska — Stanari — Donja Radnja. 10 ov. mj. bataljon produžuje pravcem: D. Radnja — Gor. Radnja — Ruževići — Rankovići. Na Ploči i u Srpskim i Muslimanskim Rankovićima dolazi do sukoba sa četnicima i isti su rastjerani. 11 ov. mj. bataljon produžava pravcem: Rankovići — Gor. Teslić — Buletić — Pribinić. Između

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog historijskog instituta pod reg. br. 54/3, k. 875.

² Izvještaj obuhvata period od 1 do 15 novembra 1943 godine. U originalu pogrešno napisano: I.X.

³ Vjerovatno Putešić.

⁴ Postoji Velika i Mala Sočanica.

Rankovića i Gor. Teslica ponovo je došlo do sukoba sa četničkom bandom i ista je nakon kratke borbe rastjerana. Neprijateljski gubitci nepoznati, dok mi bez gubitaka. 12 ov. mj. bataljon produžava pravcem: Pribinić — Klupe, preko Borja [Pl.] za Maslovare, gdje ostaje do 14 ov. mj. 14 ov. mj. jedna četa ovoga bataljona upućena je u Šiprage za zaštitu karavana koji prolaze pravcem Jajce — Šiprage — Maslovare, za XI NOU diviziju, jedna četa u Borce za zaštitu diviziske bolnice a jedna četa u Hrvaćane u cilju kontrolisanja Uzlomca.

U proteklih 15 dana nije održan ni jedan čas sa komandnim kadrom ni sa borcima zbog učestalih pokreta. Održan je jedan sastanak sa komandama četa na kojem su pretresane greške prilikom pokreta nastojeći da se iste otklone.

Nije mobilisan ni jedan drug, ali se dobrovoljno javili 2 druga i 1 drugarica. Dezerterstva je bilo dva slučaja i to: Matić Luka i Drurnić Mirko sa oružjem, obadva iz Otpočivaljke, srez Prnjavor.

II BATALJON:

1 ov. mj. bataljon se nalazio na odmaranju u selu Vitkovcima. 2 ov. mj. bataljon je krenuo pravcem: Vitkovci — Cericica — Leskova Voda — Jelanska — Osinja, u cilju razbijanja četničke bande; međutim, na otpor se nije nigdje naišlo. 3 ov. mj. bataljon je sa još jednim bataljonom i Štabom brigade krenuo pravcem: Osinja — Foča — Majevac, do rijeke Bosne radi primanja soli i nekih drugova iz Ist. Bosne. U gore navedenom pokretu snage ovog bataljona izvršile su akciju na neprijateljsko uporište stanicu Kotorsko, na pruzi Doboj — Derventa. Akcija je u potpunosti uspjela. Zarobljeno je 18 domobrana, zaplijenjeno je 10 karabina. 4 ov. mj. bataljon se odmarao u Majevcu i isti dan navečer bataljon se vraćao istim putem natrag. Pri povratku bataljon je minirao prugu i postavio zasjedu u blizini željezničke stanice Komarica.⁵ Uskoro je naišao voz iz Dervente za Doboj, naletio na minu, borci su izvršili juriš i nakon par minuta svladali neprijatelja. Ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika iz neprijateljske diverziona grupe, dok su ostali uspjeli pobjeći. Zaplijenjeno je: 6 njemačkih mitraljeza »šaraca«, 2 strojnice, 5 karabina i ostale vojne spremne, među ostalim i nekoliko partizanskih kapa sa petokrakom zvijezdom i u rancima oputnjaka. Voz koji je brojao 35 vagona natovarenih kamionima, automobilima, motorciklima i ostalim materijalom, potpuno je uništen i spaljen. U ovoj akciji naročito se istakao komandir I čete ovog bataljona, poručnik drug

Marinko Avramović, borci Milić Predrag, Skakić Jovo, Kovačević Nikola, desetar Karalić Aleksandar i zamj. komandira iste čete, drug p. poručnik Končar Miloš. Od 5 do 8 ov. mj. bataljon se nalazio na odmoru u Osinji. 7 ov. mj. bataljon je učestvovao u proslavi velike Oktobarske ruske revolucije, gdje je dao program. 9 ov. mj. bataljon je izvršio pokret pravcem: Osinja — Leskova Voda — Gojakovac, gdje je zanoćio. 10 ov. mj. bataljon je produžio pravcem: Gojakovac — Jelah — Raduša. U prolazu kroz Jelah jedna četa ovog bataljona u zajednici sa snagama III bataljona ove brigade vrši pritisak na neprijateljsko uporište školu u Jelahu. Napad nije uspio. Neprijateljski gubitci nepoznati, dok je jedan borac ovog bataljona teže ranjen. 11 ov. mj. bataljon kreće pravcem: Raduša — Banja Vrućica — Vlajići. Na prolazu kroz Vrućicu uhvaćena su 2 četnika. U Vlajićima, odnosno u Dolićima nalazi se četnički logor i snage ovog bataljona izvršile su napad na to selo. U borbi ubijena su 3 četnika, među kojima i komandir čete Milan Dolić. Na gore navedenom pokretu dignuta su u zrak dva mosta na pruzi Teslić — Blatnica i uništeno 1 km telefonske linije. Od 12 do 14 ov. mj. bataljon je bio u pokretu od Dolića do Kotor Varoši — Podbrđa, gdje je smijenio snage V brigade i kontroliše komunikaciju Banja Luka — Kotor Varoš.

Sa komandnim kadrom ovog bataljona održana su dva sastanka na kojima je prerađivan plan rada izdat od strane Štaba brigade. Osim toga sa komandnim kadrom održan je jedan radni sastanak na kome je pretresano stanje u jedinicama i razmatrani nedostaci i dobre strane prilikom posljednjih akcija.

Mobilisano je 17 drugova i 3 drugarice. Dezertiralo je 5 boraca i to: Bogdan Delić i Savo Tofilović, oba iz Majeveca, Vučković Miie iz Lijeve Polja, koji je otišao u II bataljon V brigade, Dušan Nović i Ninko Kukić, oba iz sela Osinje.

III BATALJON:

1 i 2 ov. mj. bataljon se nalazi na Glogovcu, kontrolišući sektor prema Kalenderovcu. 3 ov. mj. bataljon je krenuo u sastav brigade pravcem: Strpci — Pojezna — Osinja — Crnča, gdje ostaje do 5 ov. mj. kada vrši pokret pravcem: Vel. Prnjavor, Majevec, odakle se vraća u pratnji karavana do sela Osinje, gdje ostaje do 9 ov. mj. kada kreće pravcem: Jelanska — Cero-vica — Križ, gdje ostaje do 10 ov. mj. navečer, a tada krenuo za Jelah i vršio napad na neprijateljsko uporište ali akcija nije uspjela. Odmah poslije akcije bataljon je izvršio pokret za Radušu, gdje je ostao do 11 ov. mj. i krenuo pravcem: Kusar [K]

— Svrzigrana [K.] — Stojanović — Bežlja. Usput nigdje nije došlo do sukoba. 12 ov. mj. bataljon je krenuo dalje pravcem: Komušina — Mladikovine — Buletić. Ni u ovom pokretu nije nigde došlo do sukoba ni sa četničkom bandom ni sa milicijom. 13 ov. mj. bataljon je krenuo dalje pravcem: Buletić — Klupe — Maslovare, gdje je ostao do 15 ov. mj.

Sa komandnim kadrom čitavog bataljona održana su 3 sastanka na kojima je pretresan plan rada izdat od strane Štaba brigade. Također su održana 2 časa egzercira. Održan je jedan radni sastanak sa borcima čitavog bataljona.

U proteklih 15 dana mobilisana su 4 druga, a . . . s u se dobrovoljno javila. Dezerterstva je bilo više slučajeva, ali su se neki zadnjih dana vratili, te nismo u mogućnosti podnijeti broj dezertera.

Komandant brigade 1 ov. mj. održao je konferenciju sa komandnim kadrom jedinica I bataljona na Raduši. Na konferenciji su pretresane nepravilnosti pojedinih rukovodilaca, kao i cijelih jedinica, desetine, voda, čete itd.

Ishrana ljudstva ove brigade može se reći da je dobra. Obuća i odjeća, obzirom na zimsko vrijeme koje već od sada počinje, slaba je.

Kulturno-prosvjetni rad nije još zadovoljavajući.

Sve zapovijesti i naređenja tačno i na vrijeme se izvršavaju.

Moral i disciplina komandnog kadra i boraca ove brigade je na dostojnoj visini. Odnos između vojske i stanovništva pravilan je.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Rade⁷

Komandant-major,
Mečava⁸

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETNAESTE BIRCANSKE BRIGADE
OD 17 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆEG KORPUSA
NOVJ O STANJU JEDINIČA I O SITUACIJI NA PROSTO-
RIJI OSMACI — ŽIVINICE — KLADANJ¹**

**ŠTAB
XIX BIRCANSKE NOU BRIGADE**

O. br. 15/43

17-XI-43 g.

Položaj

Izvještaj o stanju i
situaciji do 9 č.

Š T A B U III KORPUSA NOVJ

Položaj

Stanje Brigade ratno. Na licu 689 boraca, od toga 451 pod oružjem sa 7 puškomitraljeza, jednim teškim i jednom protivtenkovskom puškom. Jedinice se nalaze na prostoriji Snagovo — Caparde — Osmaci — Rakino Brdo. Sa Tuzlanskim NOP odredom održavamo vezu. Do danas nismo bili obavještavani od strane pomenutog odreda o XVIII Hrvatskoj brigadi sa kojom je odred uhvatio vezu, ali nas pravovremeno nije izvijestio. Jedinice Hrvatske brigade nalaze se na prostoriji Bašigovci — Zivinice povezujući se sa Tuzi. odredom koji se nalazi na prostoriji Svojat — Gračanica — Tupković. Jučerašnji izvještaj o Hrvatskoj brigadi podnesen je radi neobavještanja od Štaba Tuzi. odreda, te na osnovu pretpostavki i neprovjerenih izvještaja.

Na prostoriji Kalesija — Prnjavor — Međaš — Tupković — Jeginov Lug i Vukovije nalazi se zeleni kadar čije se snage cijene na 350 do 400 pušaka sa jednim teškim i 8 puškomitraljeza. Četnici se nalaze u manjim grupama na prostoriji Paprača — Kamenica i sjeverno od ceste Caparde — Zvornik, oko Križevića — Kitovnice — Baljkovice, u jačini 80 bandita sa 2 puškomitraljeza i jednim pikavcem. Stanje u Zvorniku nepromijenjeno. Tačne podatke o izvršenoj akciji na most još nismo dobili. Tuzi. partizanski odred vršio je akciju na zeleni kadar u selu Vukovije. O toj akciji bili smo kasno obaviješteni,

te nismo mogli uzeti aktivnijeg učešća. Pozvali smo jednoga člana Štaba Tuzi. [NOP odreda] na sastanak radi zajedničkoga plana o akciji koja će se preduzeti u toku noći 17—18 ov. mjeseca. Rezultat sinoćnje akcije Tuzi. odreda još nam nije poznat.

Po najnovijem izvještaju primljenom od Štaba Birčanskog odreda, legija Avdana Hasića ušla je u Kladanj. Cifra od 300 — 400 legionara u Kladnju smatramo da je pretjerana, pošto se po provjerenim podacima zna da sa Avdanom Hasićem ima u svemu oko 200 legionara.

Po dobivenim podacima neprijatelj je pokušavao iz Tuzle da se probije u Živinice, ali je u dva maha odbijen od jedinica XVIII Hrvatske brigade, prema tome Živinice su do ovoga časa u našim rukama.

Radi evakuacije bolnice potreban nam je veći broj konja, sa kojima ne raspolažemo, niti ih možemo prikupiti na ovome terenu. Radi toga obratićemo se Komandi područja da se poštara kako bi nam se potreban broj konja stavio na raspoloženje ili bar spisak lica koja posjeduju konje na okolnoj teritoriji, da bi ih u potrebnom momentu mogli mobilisati. Molimo saglasnost Štaba III Korpusa i potrebno naređenje u tome smislu.

Molimo Štab 27 NOU Divizije da nam pošalje dodijeljeni nam bacač koji je odvezen iz Vlasenice u pravcu toga Štaba.

Prednje se dostavlja s molbom na znanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomesar:
Rade²

Komandant:
Vojko Ilić

(M.P.)

Dostavljeno:
Štabu III Korpusa
Štabu 27 Divizije.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE GRUPE OD 17 NOVEMBRA
1943 GOD. ŠTABU DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRI-
GADE O POKRETIMA I BORBAMA NA PROSTORIJI
D. DREŽANJ — GRABOVICA¹**

**STAB
II UDARNE GRUPE X HERCEGO-
VAČKE N.O.U. BRIGADE**

Pov. broj:
17 novembra 1943 g.
selo Crnče (Žalom)

»N T«²

U vezi vašeg naređenja pov. broj 52³ od 13-XI-43 g. izvještavamo sljedeće:

- 1.— Naša grupa prebacila se na prostor Žalom — Podgrađe — Slato. Prema vašem naređenju manevrišaće na prostoru Slato — Podgrmlje — Drežanj — Bratač — Kifino Selo, sa glavnim zadatkom da onemogući Njemcima i četnicima pokret ka Gacku u cilju njegovog zauzeća. Na ovom prostoru grupa će se nalaziti sve do vašeg daljeg naređenja.
- 2.— Prema dobijenim izvještajima od mještana, a i prema iskazima zarobljenih Njemaca, u Nevesinju se nalaze 5 i 7 bataljon divizije »Princ Eugen« sa svojim štabovima, u jačini 350 boraca. Pored toga u Nevesinju i njegovoj bližoj okolini nalaze se skoncentrisani četnici sa prostorije Gacka — Nevesinja u ukupnoj jačini oko 250 boraca. Dakle, ukupna jačina neprijatelja u Nevesinju i njegovoj bližoj okolini iznosi oko 600 boraca. Od naoružanja imaju 2 tenka, 1 oklopni automobil, 1 motorizovani top, 3 teška mitraljeza, oko 10 puškomitraljeza (šaraca), 2 bacača i jednu radiostanicu. U Stocu, prema dobijenim izvještajima, Njemaca nema, već se nalaze neke domobranske jedinice. Tako isto dobili smo podatke da se u Mostaru nalazi izvjestan broj ruskih zarobljenika, koji rade na izgrađivanju pomoćnog letilišta na lijevoj obali rijeke Neretve.
- 3.— 14 o. mj. grupa je vodila čitav dan borbu sa Njemcima i četnicima na prostoriji Male Vojne — D. Drežanj — Okolište — Grabovica.⁴ Jačina neprijatelja bila je 300

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7/3, k. 1147—II.

² Štabu Desete hercegovačke NOU brigade.

³ Vidi dok. br. 56.

* Vidi dok. br. 167.

Njemaca i 200 četnika, koji su bili naoružani sa 2 teška mitraljeza, oko 10 puškomitraljeza, 2 tenka, 1 oklopnim automobilom, jednim motorizovanim topom. U toku čitavoga dana neprijateljska vatra nije prestajala. Naš »6« je vršio 4 protivnapada i tom prilikom je ubijeno 20 Njemaca i 10 ranjeno, a zaplijenjeno je 10 pušaka, oko 2000 metaka za puške, jedno postolje od bacača i jedno postolje od teškog mitraljeza. Naši gubitci u toku čitavoga dana 2 mrtva i to na prostoru Grabovice gdje su napadali četnici, dok na prostoru gdje su napadali Njemci (Male Vojne — Okolište) nije bilo gubitaka. Oko 14.30 časova Njemci su natjerani u panično bještvo i dijelovi naše grupe su ih gonili u pravcu Odžaka našavši pri tome 20 mrtvih, među kojima je bio priličan broj rumunskih Njemaca.

- 4.— U drežanjskom odredu »Bišina« naređeno je da se rokira na prostoriju Blagaj — Nevesinje s ciljem da sprečava neprijateljski saobraćaj i data su mu detaljna uputstva u duhu vašeg naređenja.
- 5.— Poslali smo naređenje odredu »Miro Popara« da se rokira na prostor Drežnja u cilju da mu sjedinimo akciju sa odredom »Bišina« i da mu jedan dio ljudstva oduzmemo radi formiranja novog bataljona. U isto vrijeme izvijestili smo Štab sjevernohercegovačkog odreda o našem postupku u odnosu na odred »Miro Popara«.
- 6.— Drug Uglješa⁵ je tražio od ove grupe nekoliko boraca, koji će mu služiti kao pratnja za odlazak u Bosnu. Dali smo mu 20 dobro odanih i hrabrih boraca, dobro obuvenih i odjevenih, sa jednim desetarom. U isto vrijeme drug Uglješa sobom poveo druga Pašajlića i Simu Radića.
- 7.— U prvom izvještaju izvijestili smo vas da je brojno stanje našeg »4« bilo 220, a sada je oko 200, razlika u brojnom stanju je usljed toga što je štab »4« dao ljudstvo za formiranje odreda »Miro Popara«, a nekoliko boraca je u njemu bilo iz Nevesinja koje je vratio našem »9«.
- 8.— Naređenja Štaba brigade pov. broj 45® i 52⁷ dobili smo samo u jednom primjerku. Duplikate nijesmo dobili, te vam ih i ne šaljemo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro⁵

Načelnik,
Drago⁹

Komandant,
Obren®

⁵ Danilović

• Vidi dok. br. 37.

⁷ Vidi dok. br. 56.

⁸ Srzentić

• Đukanović

¹⁰ Ivković

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TRAVNIČKOG NOP ODREDA ŠTABU
DESETE NOU DIVIZIJE O STANJU, POKRETIMA I AKCI-
JAMA U VREMENU OD 1 DO 15 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**STAB
TRAVNIČKOG PARTIZANSKOG ODREDA**

Broj: 28/43.

Dne 17.XI.1943 g.

Položaj

ŠTABU X N.O.U. DIVIZIJE

Položaj

Dostavlja se sljedeći 15-todnevni

IZVJEŠTAJ:

1. — Od 1 do 15 ovoga mjeseca nije bilo nikakvih promjena u Štabu ovoga odreda, niti u štabovima bataljona, jedino što su dva člana Štaba ovoga odreda sada na kursu i to zamjenik komandanta i zamjenik političkog komesara ovoga odreda.

Takođe je na kursu i politički komesar I bataljona kao i dva četna komesara i usljed toga Štab odreda, štabovi bataljona kao i komande četa nijesu za sada potpuni i radi toga rad je dosta otežan i mnogo se zaostaje u pogledu političkog rada. Sem toga u bolnici se nalaze dva komandira četa, koji su u posljednjim borbama ranjeni, kao i jedan četni komesar od bolesti. Dužnosti odsutnih komandira četa za sada vrše njihovi zamjenici.

U pogledu organizacije jedinica može se reći da je u vojničkom pogledu organizovano dosta dobro, jer u svima četama postoje vodovi na čelu sa svojim vodnicima, kao i desetine sa desetarima i njihovim zamjenicima.

DISCIPLINA U ODREDU:

2. — Disciplina kod boraca ovoga odreda dosta dobra i svakog dana postaje bolja, ali se ne može reći da je to neka svjesna disciplina, nego disciplina koja je stvorena čisto na vojničkoj osnovi.

Borbenost je dosta dobra i svakog dana se poboljšava.

RAD SA VOJNIM STARJEŠINAMA:

3. — Od 1 do 15 održane su 2 konferencije sa komandantima bataljona i njihovim zamjenicima. Takođe je održan jedan sastanak sa komandirima četa i njihovim zamjenicima iz I bataljona, a posebno jedan sastanak sa vodnicima i desetarima.

Štabovi bataljona održali su u toku proteklih 15 dana po četiri sastanka sa komandirima četa i njihovim zamjenicima. U toku proteklih 15 dana sa borcima radilo se je vrlo malo zbog toga što se je stalno držao položaj, ali se je nešto više radilo teorijski negoli prije 15 dana.

AKCIJE:

4. — Noću između 1/2 ovoga mjeseca jedna naša četa upala je u željezničku stanicu Janjići² između Lašve i Zenice. Kako je neprijatelj, osjetivši naše borce, napustio stanicu i uspio da pobjegne, tu je uhvaćen samo jedan domobran i jedna puška, nekoliko stotina komada metaka, manja količina vojničke spreme i sanitetskog materijala. Ovoga je puta zapaljena stanica i porušeno oko 3 km željezničke pruge. Prilikom povratka sa zadatka naši borci sukobili su se sa jednom neprijateljskom manjom kolonom sa kojom su povelu borbu, koja je trajala oko 2 sata. Neprijatelj je imao 3 mrtva i više ranjenih vojnika, a na našoj strani bila su 2 teže ranjena druga, od kojih jedan komandir 1 čete II bataljona. Prilikom ove borbe nestao nam je još jedan drug, za koga ni danas nismo saznali. Poslije daljeg putovanja naše čete nestao je drug Alija Hodžić, koji je vršio dužnost obavještajca pri našem II bataljonu, za kojeg se nije do danas ništa saznalo.

Noću između 2 i 3 ovoga mjeseca porušeno je oko 3 km željezničke pruge između Travnika i Zenice.³ Također su minirana i 2 mosta.

Noću između 4 i 5 ovoga mjeseca naš III bataljon prebacio se je na lijevu obalu Lašve i porušio nekoliko stotina metara pruge između Zenice i Han Kumpanije. Iste noći naš I bataljon napadao je na neprijatelja u Han Kumpaniji. Ovaj napad bio je više demonstrativnog karaktera, i onemogućenje upućivanja pomoći prema Travniku, odnosno Biloj, jer je u isto vrijeme III krajiška brigada napadala na željezničku stanicu Bilu i Divljak.

Dne 13 ovoga mjeseca neprijateljske snage iz Han Kumpanije i Han Bila, u jačini od 300 do 350 vojnika, napravile su

⁸ Vidi dok. br. 150.

¹ Vidi opštu bojnu relaciju Trećeg zbornog područja za novembar 1943 god. Dokument se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta reg. br. 14/1—3, k. 57.

ispad do sela Zaselja, gdje se je nalazila jedna četa našeg I bataljona. Neprijatelj je uspio da izade u s. Zaselje i da nam zarobi jedan teški mitraljez i pokušao dalje prema Dubokom. Mi smo na ovaj sektor bacili naš cio bataljon i tu se je razvila žestoka borba i neprijatelj i naši borci nekoliko puta su vršili juriš jedni na druge. Neprijatelj je pokušavao da prodre u Duboko, što mu nije uspjelo. Borba je trajala preko cijelog dana i oko 17 časova neprijatelj se je povukao uz gubitke od 4 mrtva i 7 ranjenih vojnika. Na našoj strani nije bilo žrtava.

Istog dana jedna neprijateljska kolona od Stojkovića pokušala je [prodor] na položaje našeg II bataljona, u pravcu Rastovaca i Isakovića, ali pošto su ih naši borci dočekali i pošto njihova lijeva kolona nije uspjela sa prodorom dalje iz Zaselja, neprijatelj se je povukao.

Dana 14 ovoga mjeseca neprijatelj je pokušao ponovo od Stojkovića sa prodorom u pravcu Rastovaca i Pećuja u jačini oko 400 vojnika. Borci našeg II bataljona dočekali su neprijatelja na sektoru Pećuj — Zubići i spriječili ga u daljem nadiiranju. Poslije 5-točasovne borbe neprijatelj se je povukao uz gubitke oko 15 mrtvih i ranjenih vojnika, a na našoj strani bio je jedan mrtav.

Dana 15 ovoga mjeseca, ne znajući da je neprijatelj prodro u Gornje Rastovo, zadržali smo se na istim položajima, tj. jedan bataljon bio je u s. Dubokom, a drugi u Rastovcima. Pošto smo vidjeli da gori selo Mirkovići, a nismo imali niotkud obavještenja, pretpostavili smo da je neprijatelj prodro u Rastovo, međutim smo ga i sami vidjeli kako se u kolonama spušta iz Orašca na cestu, u kojem je selu i noćio, tada smo odmah prebacili i drugi bataljon na lijevu stranu komunikacije i zadržali položaje iznad Božića u produženju do s. Trenice. Napali smo neprijatelja iz neposredne bližine, koji je išao cestom, i nanijeli mu gubitke u mrtvima i ranjenim — oko 50 vojnika. Na našoj strani su gubitci jedan mrtav i 4 lakše ranjena. Do plijena nismo mogli doći radi toga što je neprijatelj iznio bacače i teške mitraljeze na kotu 903 (Glavuljak) i na kotu 703 (Striljana) i obasuo naše jakom vatrom, tako da je uspio da izvuče sve mrtve i ranjene.

ZAKLJUČCI:

Potrebno je u našem odredu pojačati vojnički i politički rad, što više pomoći vojnim i političkim rukovodiocima u njihovom radu. Takođe je potrebno još više učvrstiti disciplinu i postaviti odgovornost starješina.

Naši borci sada raspolažu vrlo malom količinom municije i bombi. Borci ovoga odreda za sada su vrlo slabo obučeni i obučeni.

Napominjemo da je ovaj izvještaj zakasnio usljed neprijateljskih akcija na nas i vrlo slabe veze sa Štabom divizije, a za što smo mi najviše odgovorni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**POLITKOM,
Bušatlija⁴**

**KOMANDANT,
Milovan**

(M.P.)

1 t.m. zarobljen Trav. odred⁵.

BR. 77

**NAREĐENJE ŠTABA PRVOG PROLETERSKOG KORPUŠA
NOVJ OD 18 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČI-
NJENIH DIVIZIJA ZA VRŠENJE JAČEG PRITISKA NA
TRAVNIK¹**

**STAB I PROLETERSKOG
UDARNOG KORPUSA NOVJ²**

Br. 1
18 nov. 1943
u 10 č.

**ŠTABOVIMA: I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
VI UDARNE DIVIZIJE
X UDARNE DIVIZIJE³**

O neprijateljskim snagama koje su vršile od Travnika ispad u pravcu Turbeta i ka Rankovićima dobili smo sledeća obaveštenja:

⁴ Bude

⁵ Na originalu dopisano plavim mastilom, ćirilicom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 16/1—2, k. 705.

² Redakcija je pronašla samo jedan dokument o formiranju Prvog proleterskog korpusa (vidi tom II, knj. 1, Bilten za oktobar 1943 god. u kome stoji:

»1. Za komandanta I korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije postavlja se general-major Koča Popović.

Za političkog komesara I korpusa Narodnooslobodilačke vojske postavlja se drug Mijalko Todorović«.

³ U sastav Korpusa ušle su Prva proleterska i Šesta NOU divizija. Deseta NOU divizija stavljena je privremeno pod komandu Prvog proleterskog korpusa.

14 o. m. dve bojne »Vražje divizije« iz Zenice⁴ sa tri tenka i troja bojna kola došle su na Travnički sektor i 15 o. m. preduzele su akcije sa jednom bojnom preko Vlašić Planine na Turbe i komunikaciju između Turbeta i Jajca,⁵ a druga bojna izvršila je ispad iz Travnika ka jugu sadejstvujući neprijateljskoj diverzantskoj grupi koja je u to vreme izbila u Sebešić i Rastovo.⁶

Obzirom na malobrojnost navedenih neprijateljskih grupa ne može se pretpostaviti da su imale širi plan operacija; međutim rezultat njihovih akcija bio je taj da su oslobodile slobodno saobraćanje komunikacijama duž reke Bosne i raširile do tada neposrednu blokadu Travnika. Pomenute neprijateljske grupe su vraćene; izgleda da su se zadržale u Travniku i na komunikaciji od Travnika ka Busovači. Bez novih pojačanja sadanje neprijateljske snage na toj prostoriji nisu sposobne za neke šire operacije.

Obzirom na dolazak jedinica VI udarne divizije, u dolini reke Vrbasa, na sektoru Travnik—Busovača—Fojnica, odnosno prema tom sektoru nalaze se naše jake snage, koje ćemo verovatno upotrebiti za šire ofanzivne operacije. Za sada je potrebno ponovo blokirati Travnički garnizon, dejstvom na komunikacije ka Travniku onemogućiti ih za neprijateljski slobodan saobraćaj i diverzantskim akcijama u dubini ugroziti neprijateljske posade i komunikacije ka Zenici i Sarajevu. U tom cilju

n a r e đ u j e m o :

1. — I proleterska divizija, koja je postavljena na prostoriju Oborci—Komar—Karaula—Božikovac sa zadatkom rezerve za sigurno zatvaranje pravaca Turbe—Jajce i Turbe—Donji Vakuf, sa manjim diverzantskim grupama pojavljivaće se i dejstvovati istočno od Travnika, na prostoru Travnik—Gučja Gora—Brajkovići — ka Zenici i povremeno vršiti demonstrativne pritiske ka Travniku sa severa, od Vlašić Planine.

2. — X Udarne divizija, koja sada drži blokadu Travnika zatvarajući pravce ka Turbetu i Rastovu, povremeno će izvoditi manje demonstrativne pritiske ka Travniku težeći što užoj blokadi Travničkog garnizona, stalno će dejstvovati na komuni-

* Odnosi se na jedinice 369 grenadirskog puka 369 (»Vražije«) divizije. Ovaj puk je u leto 1943 god. raspoređen u Zenici i na toj prostoriji se zadržao sve do marta 1944 godine. Puk je po potrebi dejstvovao i van područja Zenice. Opširnije o rasporedu ove divizije vidi dok. pod reg. br. 24/4, k. 74 A, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁵ i ⁶ Opširnije o ishodu borbi vidi dok. br. 86 i izvještaj Štaba Prve proleterske i Sedme krajiške NOU brigade od 17 decembra 1943 god. Dokumenta se nalaze u arhivi Vojnog istoriskog instituta reg. br. 27/1—3, k. 709 i 18/2, k. 853.

kaciju Travnik—Busovača likvidirajući manje posade ili rušeći komunikacije između tih posada. Visočko-fojnički odred dejstvovaće u produžetku ove komunikacije ka Sarajevu i Fojnici, potpomažući njegovo dejstvo manjim delovima IX Brigade.

3. — **VI Udarne divizija** postaviće se kao opšta korpusna rezerva u dolinu reke Vrbasa, na prostoriju D. Vakuf—Bugojno—Gračanica.

4. — Gore navedene diverzantske i demonstrativne akcije izvoditi manjim delovima tako da su glavnine jedinica uvek prikupljene i sposobne za zatvaranje pravaca ka slobodnoj teritoriji.

5. — Sa ovim Štabom i susednim jedinicama održavati redovnu vezu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
M. Todorović,

K o m a n d a n t
generala-major,
K.^H Popović

BR. 78

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
18 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE I TREĆE
PROLETERSKE BRIGADE ZA AKTIVNA DEJSTVA I ZA-
TVARANJE PRAVACA TURBE—JAJCE I TURBE—D.
VAKUF¹**

**ŠTAB I PROLETERSKE
UDARNE DIVIZ. NOVJ**

Br. 333
18 nov. 1943

**ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE BRIGADE
ŠTABU III PROLETERSKE UDARNE BRIGADE**

1. — Dobijeno je obaveštenje:
Ispade prema našim jedinicama na Travničkom sektoru vršile su dve bojne »Vražje divizije« iz Zenice potpomognute

⁷ Mijalko
⁸ Koča

sa tri tenka i troje bornih kola. Jedna bojna preko Vlašić Planine, tj. diverzantski djelujući napala je na Turbe i komunikaciju od Turbeta u pravcu Jajca. Druga bojna izvršila je ispad iz Travnika u pravcu Rastova, verovatno sadejstvujući neprijateljskoj grupi sa sektora Busovača—Fojnica, koja je u to vreme probila do Šebešića i Rastova.²

— Da je u Zenicu stigla jača kolona Čerkeza³ kao smena gornje dve bojne koje su djelovale na Travničkom sektoru.

— Da u Travnik treba da stigne oko 4.000 vojnika i da će ponoviti akciju ka Jajcu, s tim što će jače snage ići preko Vlašić Planine.

2. — Da je neprijatelj u akciji imao gubitaka naročito na sektoru kod Turbeta, navodno pet kamiona mrtvih i ranjenih.

— Da među ustašama u Travniku ima mnogo nezadovoljnih zbog pljački, paljevine i ubijanja i njihovih porodica od strane nemačkih ekspedicija.

— Da je ovih dana u Banjoj Luci vršeno prikupljanje većeg broja legionara.

3. — U dolinu Vrbasa, na prostor D. Vakuf—Bugojno—G. Vakuf, pristižu jedinice VI Udarne divizije, koje će prema naređenju Štaba I Proleterskog udarnog korpusa biti opšta korpusna rezerva.⁴

4. — Štab I Proleterskog korpusa predviđa šire ofanzivne operacije sa našim snagama; kao pripreme naredio je⁵ da X i ova Divizija postignu što uže blokadu Travnika i da diverzantskim grupama i demonstrativnim akcijama ugroze sve komunikacije koje vode ka Travniku. No, da glavnine jedinica budu prikupljene i svakog momenta spremne za sigurno zatvaranje pravaca ka dolini Vrbasa.

Za izvršenje prednjeg

n a r e đ u j e m o :

a. — Prva proleterska brigada, koja je postavljena kao neposredna rezerva na pravcu Turbe—Jajce sa svim bataljonima, upućivaće manje diverzantske grupe istočno od Travnika, na prostor Bukovica—Gučja Gora—Brajkovići, i takođe manjim delovima vršiti demonstrativne pritiske sa padina Vlašić Planine ka samom Travniku.⁶ Pokretima ovih delova i spe-

² Vidi dok. br. 77.

³ Druga kozačka konjička brigada, u to vrijeme bila je u Derventi a kasnije njen štab je prebačen u Doboju. Redakcija nije mogla ustanoviti prisustvo čerkeskih jedinica u Zenici. Bliže o tome vidi u arhivi Vojnog istoriskog instituta dok. reg. br. 26/20—a, 28/20-a, k. 6.

⁴ i ⁵ Vidi dok. 48 i 77.

• Vidi dok. br. 166.

cijalnim izviđačkim odeljenjima izviđati prolaze preko Vlašić Planine i pravac Sišava—Gostilj.

Izvršenjem ovih zadataka ne slabiti opštu celovitost brigade na sigurnom zatvaranju pravaca koji vode ka Jajcu.

b. — **Treća proleterska brigada** sa prostorije Oborci—Komar—Goleš, kao neposredna rezerva na pravcu Turbe—Donji Vakuf, biće u stalnoj vezi sa sektorom VII Brigade, imajući najmanje dva bataljona sposobna da najhitnije intervenišu u slučaju potrebe. Glavnina brigade na prostoriji oko Oborci po potrebi dejstvovaće i ka pravcu Turbe—Jajce ukoliko bi njena intervencija tamo bila potrebna.

c. — Obe brigade uspostaviće i stalno održavati neposredni kontakt sa jedinicama i Štabom VII Krajiške brigade, a tako isto i međusobnu vezu.

d. — Štab I Proleterske brigade najhitnije će uspostaviti preko Turbeta telefonsku vezu i starati se o njenoj ispravnosti.

Štab III Proleterske brigade biće odgovoran za ispravnost telefonske veze od Turbeta do Oborci.

e. — Štab I Proleterske brigade sutra 19 o. m., najkasnije do podne, dostaviće iscrpan izveštaj⁷ o borbama vođenim na sektoru Turbeta, obuhvatajući i sadejstvo jedinica VII Krajiške brigade. U ovom izveštaju objasniti kako je došlo i čijom krivicom do zarobljavanja našeg protivkolskog topa 37 mm.

f. — **XIII Proleterska brigada** »Rade Končar« uskoro će doći na prostoriju oko Jajca⁸, te I Proleterska brigada neće davati posadu u tom gradu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

K o m a n d a n t .
potpukovnik,
Vaso Jovanović

(MP)

g.⁹ — Svakoj brigadi već je dodeljena po jedna hirurška ekipa. Diviziska bolnica ostala je i dalje u.s. Cipuljić, a prihvatna stanica obrazovana je kod Štaba ove divizije.

⁷ Vidi dok. br. 86, i pod reg. br. 42/1—1, k. 707 u arhivi Vojnog, istorijskog instituta.

⁸ Brigada je, po naređenju Vrhovnog štaba, upućena u sastav Prve proleterske divizije. O njenom pokretu i dejstvu do dolaska na teritoriju* Bosne vidi tom V, knj. 21, dok. br. 61.

⁹ Na originalu je sljedeći tekst dopisan na mašini, latinicom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVIRTE NOU DIVIZIJE OD 18 NO-
VEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE O BORBAMA NA ČARDAKU¹

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA
N.O.V.J.

Br. službeno
Dne 18-XI-1943 g.

ŠTABU V KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Operativni izvještaj o,
akciji na neprijateljsko
uporište Čardak dana
13 ov. mj.

Neprijateljsko uporište Čardak bilo je neprijateljsko utočište odakle je neprijatelj vršio strahovit teror, pljačku i nasilje nad našim stanovništvom iz okolnih sela. Palio je kuće, ubijao starce i djecu, silovao i pljačkao, tako da se pred nas postavio kao neodloživi zadatak da se to ustaško gnijezdo razori, pa i pod cijenu žrtava, jer je to uporište bilo utvrđeno, pristup uporištu je po brisanom prostoru, a posada sastavljena od najgorih zlikovaca i koljača koji su znali da je rat za njih izgubljen i da će svoje glave svakako pogubiti.

Neprijateljske snage: 280 neprijateljskih vojnika i oficira.
Naoružanje: 1 brdski top, 1 protivtenkovski top, 6 teš. mitraljeza, 4 teška bacača i mnogo automatskog oružja čiji je broj nepoznat.

Neprijatelj je bio utvrđen na slijedeći način: Oko same raskrsnice iskopani su bunker i koji su povezani rovovima. Bunker i su bili napravljeni za veće grupe vojnika.

Zadatak da napadne to neprijateljsko uporište i da ga likvidira dobila je VIII KNOU brigada.² Izrađen je detaljan plan napada, te je u napadu učestvovala i artiljerija³ (I artilj. divizion).

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 34—1, k. 767.

² Vidi dok. br. 72.

³ Detaljnije o napadu artiljerije na Čardak vidi dok. reg. br. 6/1—9, k. 456, u arhivi Vojnog istorijskog instituta.

Napad je izvršen 13 o. mj. tačno u 6 sati. Od prvih artiljerijskih plotuna neprijatelj se je donekle zbunio ali taj momenat nije dovoljno iskorišćen da se izvrši odlučan juriš na neprijateljske bunkere. Razvila se žestoka borba. Neprijatelju je bila pošla u pomoć jedna kolona iz Bos. Krupe ali je od naših zasjeda uz velike žrtve po neprijatelja ta kolona vraćena. Pogodci artiljerije, koja je neposredno gađala iz bliskog odstojanja, nanosili su neprijatelju također vrlo velike žrtve. Neprijatelj iz Krupe ponovo sa mnogo većim snagama, potpomognut tenkovima, probija se u pravcu Čardaka.⁴ Ponovo se razvila borba između naših snaga i neprijatelja koji je bio nadmoćniji i ne gledajući na žrtve uspio da se probije do ostataka posade na Čardaku koju je sa velikom žurbom izvukao u Krupu. Pri povlačenju ubio je 6 zarobljenih civila i popalio namirnice i zalihe koje je imao na Čardaku.

Neprijatelj je i 14 o. mj. pokušao da se iz Krupe probije do Čardaka ali je odbijen od naših snaga, uz gubitke od preko 40 mrt.fvih]

Naši gubitci: 13 mrtvih, 17 ranjenih i 1 nestao. Među poginulima jedan komandir čete, politički komesar brigade⁵ i dva zamjenika komandira.

Neprijateljski gubitci: preko dvije stotine mrtvih i ranjenih.

Akcija nije u potpunosti uspjela utoliko što je neprijatelju uspjelo da izvuče ostatke posade kao i ratni materijal, ali ipak uspjelo se je neprijatelja izbaciti sa Čardaka i spriječiti ga da i dalje vrši nasilje nad našim narodom u tom kraju.

U ovim borbama se naročito istakao II bataljon VIII brigade, koji je 13 i 14 o. mj. vodio neprekidne borbe sa daleko nadmoćnijim neprijateljem, kako po naoružanju tako i po broju. Ovaj je bataljon u toku 14 o. mj. dao lijepu odbranbenu bitku, koja je trajala 9 sati i u kojoj je uspio odbaciti nadmoćnijeg neprijatelja u Krupu. Potrebno bi bilo ovaj bataljon pohvaliti kao i spomenuti ga u izvještaju »Slobodne Jugoslavije«.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Boško Siljegović

Komandant
si. otsutan

(M.P.)

⁴ Odnosi se na dijelove 373 legionarske divizije »Tigar« i na Drugu bojnu Desete lovačke pukovnije i Treću ustašku bojnu. U to vrijeme ove jedinice nalazile su se u Bos. Krupi. Vidi dok. br. 163 i tom V, knj. 21, dok. 72.

⁶ Avdo Ćuk, narodni heroj

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVIRTE NOU DIVIZIJE ŠTABU PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O BORBAMA U BOSANSKOJ KRAJINI OD 29 OKTOBRA DO 14 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

**STAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA
N.O.V.J.**

Br. službeno
Dne 18.XI.1943 g.

ŠTABU V KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Operativni izvještaj
o akcijama za vrijeme
od 29.X. do 14.XI.1943

- 28.X. Snage VI brigade vodile su borbu sa neprijateljem koji je pošao od Prijedora prema Ljubiji. Neprijatelj je povraćen uz gubitke.²
Naši bez gubitaka.
- 31.X. Neprijatelj je privukao tenkove na konjima i upao u selo Miljakovce i zapalio nekoliko kuća, opljačkao nešto stoke i vratio se nazad u Prijedor. Odbijen je napad neprijatelja iz pravca [prema] Saničanima i Tomašici.³ Naši bez gubitaka, gubici neprijatelja nepoznati.
- 1—6.XI. Rađeno u jedinicama. Dok su stariji borci držali položaje, sa novacima je rađena vojna obuka, egzercir itd.
- Noću
6/7 Sa snagama VIII, XI brigade, dijelovima Podgrmečkog⁴ i Drvarskog odreda izvršen je napad na neprijateljska uporišta duž želj. pruge Bos. Novi — Bos. Krupa i to: Rudice, Blatna i Otoka.⁵ U akciji je

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7/1—9, k. 456.

^{2,3} Vidi dok. br. 42.

⁴ U izvještaju Štaba odreda od 8 decembra 1943 god. o napadu na Blatnu stoji: »Nase snage na nekoliko mjesta su bile prešle žicu i upale u uporište, ali zbog jakih bunkera i utvrđenja nijesu ga mogle zauzeti. ... Zarobili smo dva domobrana«. Opširnije o tome vidi dok. reg. br. 46—9 i 47—9, k. 456, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

^{5,7} Vidi dok. br. 23, 31 i 36.

trebalo da učestvuje sa lijeve obale rijeke Une i jedan dio snaga VII banijske divizije.⁶ Raspored snaga izvršen je po utvrđenom planu⁷ i napad je bio žestok. Uspjelo se je nekoliko neprijateljskih uporišta likvidirati. Kada su naše snage u napadu na Rudice već likvidirale spoljna uporišta i presjekle žicu, stigli su neprijatelju u pomoć tenkovi iz Bos. Novog, te su se naši morali povući iz samih Rudica. Pretrgana je tu na jednom mjestu pruga i srušen jedan most na cesti.

Naše snage prodrle su i u samu Otoku, vodile su se ogorčene borbe, ali je naše borce omeo u potpunom izvršenju zadatka oklopni voz. Borba je bila žestoka i naši borci svojom vatrom prisilili su oklopni voz da odstupi. Porušeno je oko 800 metara pruge.

U ovim borbama imao je neprijatelj dosta gubitaka u mrtvim i ranjenim. Zarobljeno je 10 domobrana, jedan nadporučnik, 1 zastavnik, 2 narednika. Zarobljeno je tri puškomitraljeza, 8 pušaka, 1 pištolj, 8.000 metaka, 1 sanduk ručnih bombi.

Uništena je jedna radio-stanica.

Naši gubitci: 12 mrtvih i 29 ranjenih.

8.XI. Neprijatelj je napao naše jedinice kod Prijedora. Pošao je sa velikim snagama potpomognut tenkovima.⁸ Naše snage⁹ vješt看 manevrisanjem zašle su neprijatelju s leđa i odbile ga. U tim borbama neprijatelj je imao preko 30 mrtvih i ranjenih. Uništeni su i bunker i na Zegru, oštećena dva tenka. Naši gubitci: 2 mrtva i 2 lakše ranjena druga.

13.XI. Akcija na neprijateljsko uporište Čardak. Detaljan izvještaj¹⁰ podnijeli smo zasebno. Borbe su se vodile dva dana. Neprijatelj nakon teških borbi uz velike gubitke uspio da se pomoću tenkova koji su mu došli u pomoć iz Bos. Krupe izvuče. U tim borbama imao je neprijatelj preko 200 do 250 mrtvih i ranjenih. Naši gubitci: 13 mrtvih i 17 ranjenih. Poginuo je u borbi politički komesar¹¹ VIII brigade. Akciju je vršila VIII KNOU brigada.

⁶ Opširnije o tome vidi tom V, knj. 21, dok. br. 40, 46 i 50.

⁸ Vidi film ped br. 3 752—753, 753—759, MNO — Zagreb u mikro-teci Vojnog istoriskog instituta.

• Odnosi se na Treći bataljon Šeste krajiške NOU brigade. Vidi dok. br. 49.

¹⁰ Vidi dok. br. 79.

¹¹ Avdo Čuk, narodni heroj

Штабу V. Корпуса Н. С. В. Југославије

Полковник

Оперативни извјештај
о акцијama за вријеме
од 29. X. до 18. XI. 1943.

29. X. Snage VI. brigade vodile su borbu sa neprijateljem koji je pokuša od Prijedora prema Ljubiji. Neprijatelj je povraćen uz gubitke. Naši bez gubitaka.
31. X. Neprijatelj je privukao snage sa kojima i upao u selo Miljkovce i zapalio nekoliko kuća, opustošio nešto stoka i vovadio se nazad u Prijedor. odbijen je neprijateljima iz sela. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naši bez gubitaka, gubitci neprijatelja nepoznati.
- 1-5. XI. Radjeno u jedinicama. Dok su parisi borbi, vršili su radnju na raznim mjestima. Radjeno u vojsci, ekipama i t. d.
- 6-7. XI. Sa snagama VIII. XI. brigade bijelogorskog i Dvornog odreda izvršen je napad na neprijateljsku uporištu kod Brijuna, pruge Bos. Krupa i kod Rudice, Blatna i Otoka. U akciji je trebalo da učestvuju sa lijeve obale rijeke Una i jedan dio snaga VII. Banjačke Divizije. Zbog nepogodnih uslova izvršen je po utvrdjenom planu i nared je bio zastao. Uspjelo se je nekoliko neprijateljskih uporišta likvidirati. Kada su naše snage u napadu na Rudicu vidjeli neprijatelj uporišta i pružili su otpor. U akciji je u pomoć tenkovi iz Bos. Krupa te su se naši morali povući iz sela Rudica. Poslije je te na jednom mjestu pruge i krupan jedan most sa cestom. Naše snage prodrle su i u selo Otoku, vodile su se orodjene borbe ali je naše borbe izmislile u potpunom izvršenju zadatke oklopni voz. Borba je bila teška i naši borci svojom vatrom prisilili su oklopni voz da odstupa. Porušena je oko 800 metara pruge. U ovim borbama imao je neprijatelj dosta gubitaka u mrtvih i ranjen. Zarobljeno je 10 domobrana, jedan natporučnik, izaslatnik narednika, zarobljeno je tri puške mitraljeza, Spuškak, 1 pištolj, 8.000 metaka, 1 sanduk ručnih bombi. Uništena je jedna radio stanica. Naši gubitci: 12 mrtvih 129 ranjenih.
8. XI. Neprijatelj je napao naše vrhovne jedinice kod Prijedora. Pošao je sa velikim snagama potpomognut tenkovima. Naše snage, vještina manevriranjem našli su neprijatelja u ledja i oabile ga. U ti borbama neprijatelj je imao preko 30 mrtvih i ranjenih. Uništeni su i bunkeri na kraju, oštećena dva tenka. Naši gubitci 2 mrtva i 2 teško ranjena člana.
13. XI. Akcija na neprijateljsko uporište Čardak. Bataljon izvjestio je podnijeli smo zasebno. Borbe su se vodile dva dana. Neprijatelj nakon teških borbi uz velike gubitke uspio da se pomoću tenkova koji su mu došli u pomoć iz Bos. Krupa izvuče. U tim borbama imao je neprijatelj preko 200 do 250 mrtvih i ranjenih. Naši gubitci 13 mrtvih i 17 ranjenih. Poginuo je u borbi politički komesar VIII. brigade. Akciju je vršila VIII. KROU Brigada.
- 13/14. Uspjela za jada bijelogorskog VI. brigade kod Ouzarskog. Neprijatelj je je naišao na našu za jedu te je na mjestu ostalo mrtvih 10 neprijateljskih vojnika i mnogo ranjenih. Zarobljen je jedan čamac, 5 karabina i ostale stvari.
14. XI. Zarobljen je neprijateljski pokušaj da se probije iz Bos. Krupa za Čardak. Neprijatelj je imao preko 30 mrtvih i ranjenih. Bijelogorski VI. brigade porušili su most na kraju preko rijeke Sane.

- 13/14. Uspjela zasjeda dijelova VI brigade kod Omarske-
Neprijatelj je naišao na našu zasjedu, te je na mjestu
ostalo mrtvih 10 neprijateljskih vojnika i mnogo
ranjenih.¹² Zarobljen je jedan šarac, 5 karabina i
ostale spreme.
- 14.XI. Odbijen je neprijateljski pokušaj da se probije- iz
Bos. Krupe za Čardak. Neprijatelj je imao preko 30
mrtvih i ranjenih.
Dijelovi¹³ VI brigade porušili su most na Zegru preko
rijeke Sane.

U toku ovih petnaest dana djelatnost naših jedinica bila je na želj. pruzi Bos. Novi — Bos. Krupa, te na prostoru pred samim Prijedorom. U borbama koje su u ovom periodu vođene naneseni su neprijatelju gubitci: mrtvih i ranjenih neprijateljskih vojnika najmanje 350. Porušen je jedan želj. most, jedan most na cesti i srušeno oko 2 km želj. pruge. Oštećena su dva tenka, zarobljeno nešto ratnog materijala, zarobljeno 10 neprijateljskih vojnika.

Naši gubitci bili također osjetni: 27 poginulih i 48 ranjenih drugova.

Naročito teške gubitke smo imali na Čardaku, ali po cijenu tih žrtava oslobodili smo cijeli taj kraj od užasnog terora koji je neprijatelj vršio iz tog uporišta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Boško Šiljegović

(M.P.)

Komandant:
si. odsutan

ZAPOVIJEST ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 18 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA KULU FAZLAGIĆ, BRATAC I TRNOVICA¹

**ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NAR. O.U.
BRIGADE**

Pov. br.: 56
18 novembra 1943 g.
u čas.
• s. D. *Vrbica*

»200 N.«²

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Gacko — Bileća 1:100.000)

Prije nekoliko dana švapska divizija bila je na prolazu kroz Trebinje ka Metkoviću. Sada izgleda da je u pokretu ponova neka njihova jedinica, jer od prekjuče u Bileći može da bude i do 400 Švaba. »100 N.« vodila je juče borbu sa njima, bila zauzela Hadžibegovo Brdo³ kod Bileće, ali je u protivnapadu odbačena i poslije odbila neprijateljev pokušaj da prodire Baljcima. Švabe su imale 10 mrtvih, a mi 3 mrtva. Sada Švabe drže Hadžibegovo Brdo, a u Baljcima je naš Bilečki odred. »200 N.« je oko Nevesinja, »300 N.« na Krstačama, a »100 N.« u »Čoravcima«⁴. U Stocu izgleda da ima do 300 Švaba, a vjerovatno najviše toliko i u Nevesinju.⁵ »1« treba da je u Gacku. Na prostoru Banjana ima Janičić oko 250 četnika, nikakvog morala četnika i još slabije borbenosti.

Štab našeg korpusa naredio nam je da u tajnosti hitno likvidiramo Kulu Fazlagića.⁶ U Kuli može da bude do 600 pu-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 35/1, k. 1147—II.

* Štab Druge udarne grupe

⁵ Opširnije o borbi vidi dok. reg. br. 40/2, k. 1147/11, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Odnosi se na predeo sjeveroistočno od Bileća, koji je u to vrijeme po četničkom komandantu imao ovaj naziv. Vidi dok. br. 26, primjedba 13.

⁵ Opširnije o neprijateljskim snagama na ovom području vidi dok. br. 102.

⁶ Vidi dok. br. 56, 141 i dok. pod reg. br. 17 5 i 50/2, k. 1147—11, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

šaka koje drže straže svukuda oko sela.⁷ Kuljani su dobri borci, ali odavno nijesu borbu vodili i podiežni su panici, a naročito od vatre i dima.

Naša Brigada stoga u toku sjutrašnje noći napašće i zauzeti Kulu Fazlagića.

NAREĐUJEMO:

1.) »100 N.«

Njen »7« [bataljon] kreće danas u 13 časova sa bolnicom i ovim Štabom preko Kovača i Turuntasa za s. Poljice gdje će zanočiti a sutra u zoru prebaciće se u s. Danići, gdje »7« ostaje, a bolnica produžuje i smjestiće se u selu Miholjače.

Ostala 3 bataljona ove grupe krenuće sutra rano preko Meke Grude i smjestiće se u s. Rioce. Sutra u prvi sumrak krenuće i napasti manjim snagama preko Đeda i Babe Planine — Vučije Bare a jačim od Ublića i Velike Bjelašnice — Riđilov Do — Ledenica, sa zadatkom da od zapada napadne Kulu Fazlagića upirući glavni napad baš samoj Kuli — Branilovići — Džuburi, te da im se ostavi otvor za bježanje ka Srđevićima, što imati u vidu, pa kad počnu tamo bježati, napasti ih u lijevi bok.

Težite da na liniji velika Bjelašnica — Đed budete sutra do 24 časa najdalje, težeći isto tako brzim i energičnim napadima sa te linije prije svitanja upasti u selo.

Pri pokretu sa Bje/ašnice pozovite Sipačnjane da vam priđu. Budite oprezni ipak na leđa i vaš lijevi bok.

Vašem »7« i »1« izdaće zapovijest i rukovoditi pri napadu neposredno ovaj štab.

20 o. mj. u 4 časa »7« napašće od Stepena na Sarića Grede a »1« od Zborne Gomile ka Zlataniću gdje će »7« ostaviti osiguranje na Sarića Gredama, a potom će oba uperiti napad preko Džubura ka samoj Kuli.

Ljudstvo Komande mjesta biće u zasjedi oko Rude Glavice radi zatvaranja pravca od Nevesinja i tučenja bježećih ustaša.

Sutra pri prelazu drumu kod Meke Grude »100 N.« da napravi veće prezide na cesti.

Znak dokle su stigle naše jedinice biće paljenje vatre i dimovi, kao i po jedna raketa (ako ih imate). Sve kuće iz kojih se daje otpor paliti, kao i sve klanice⁸ na Bjelašnici.

Čim prestane otpor u Kuli, prestati sa svakom paljevinom. Starješine o ovome da povedu strogo računa.

Sjutra pred mrak bolnica i ovaj štab krenuće iz Danića i biće u Miholjačama, gdje nam i sve izvještaje slati.

Zelja je da »7« i »1« u tajnom jurišu zauzmu Šarića Grede i upadnu u prve kuće sela, a odmah potom bez dužeg čekanja »100 N.« ispolji svoje dejstvo, te da se tako u prvim minutima bande demorališu i natjeraju u bjegstvo.

Prvi juriš da bude praćen najvećom galamom, povicima: Hura, naprijed proleterii, *po-bjegoše, evo se predaju itd.*

Po likvidaciji Kule, »100 N.« ostaviće u njoj svoj jedan bataljon radi održavanja reda i spriječavanja pljačke, a sve ostale snage prikupiti na prostor Gacko — Miholjača — Avtovac. Ovaj štab »7« i »1« povući će u Dobrelje i Garevo, koji će zatvarati pravac od Kazanaca i tada ćemo ih staviti pod vašu komandu.

200 N.«

Odmah po prijemu ovoga naredjenja preduzeće napad i izbiti na prostor Crnče — Žalom — Bratač sa glavnim zadatkom zatvaranja pravca od Nevesinja ka Gacku, kao i ka Sipačnu, te da »100 N.« bude osigurana pri izvršenju svojih zadataka sa leđa, kao i da se neprijatelju ne dozvoli da prodre ka Gacku.

Najhitnije uhvatićete vezu sa nama i podnijeti izvještaj o stanju kod vas.

Vaše odrede dobro bi bilo angažovati u toku 20 o. mj. u Bišini, to bi i vama jako koristilo. *Ovi odredi trebali bi da napadnu toga dana svaki pokret neprijatelja u Bišini* pa ma koliko on jak bio.

300 N.«

Sjutra prije zore otpočeće pokret preko prostora Granice i Podgorja i prebaciće se na prostoriju Trnovica — Vrbica — Kovači, sa koje prostorije (držeći Vardar — Tegarina

Greda, pa i Kokot) zatvoriti pravac od Bileće ka Avtovcu. Budite budni na pravac od Banjana i održavajte vezu sa Bilećkim partizanskim odredom koji je sada u Radmilovića Dubravama. Po potrebi manevrišite na **prostoru** Meka Gruda — Pađeni — Bodenik — Vrbica — »Coravci« imajući u vidu uvijek pri tome vaš glavni zadatak.

20 o. mj. ni po koju cijenu neprijatelj ne smije prodrijeti Stepenu, te bi dobro bilo da ovoga dana budete budniji.

Dok se ne formira Stab Južnohercegovačkog odreda vi neposredno komandujte Bilećkom i Dabarskom odredom (»Miro Popara«), Dobro bi bilo, pošto ćete vi biti istočno od drumu, da naredite Dabarskom odredom da on izbije ka Granici, da izviđa u tome pravcu, a ako vi primite borbu, da on napadne neprijatelja sa leđa.

Sjutra pri prelazu ceste preziđite je dobro.

Vezu sa nama morate održavati svakoga dana, a naročito ovih prvih nekoliko dana.

Vlahovički partizanski odred neka vam drži Suhović i održava vezu sa vama.

4.) Ovaj štab noćice danas u s. Poljice, sjutra do pred mrak biće u Danićima, a sjutra će zanoćiti i dalje biti u Mihojčama.

Napominjemo da je Dabarski odred juče bio u Plani, pa ako uhvatimo vezu sa njim, naredićemo da ponova dođe u Planu i uhvati vezu sa »300 N.«

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Čedo⁹

Komandant, pukovnik,
Rade¹⁰

(M.P.)

DOSTAVLJENO: »100 N.«, »200 N.« i »300 N.«

Prilog:¹¹ Naredba o unaprjeđenju] pod.[oficira]
5 prim. pisma dir. AF2¹²

• Kapor

¹⁰ Hamović

¹¹ Na originalu dopisano crnim mastilom, ćirilicom.

¹¹ Odnosi se na pisma Centralnog odbora AFZ. Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 74.

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 19 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED NA PROSTORIJI TRNOVO, GORAŽDE,
ROGATICA¹**

STAB
XXVII DIVIZIJE
O. br. 17
19 novembra 1943 godine
u 6³⁰ časova

ŠTABU II KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU XVII MAJEVICKE BRIGADE
ŠTABU ROMANIJSKOG P.O.

Situacija: Prema do sada primljenim podacima razoružavanje milicije ne uspijeva. Milicija bježi, krije se i zauzima prilično neprijateljski stav prema nama. Do sada je razoružano od strane 17 Brigade oko 40 milicionera, dok je II Krajiška zarobila 300 mina za bacač 81 mm. Ceta 17 Brigade u Rogatici pohvatala je 18 četnika sa puškama.

Pristupilo se je formiranju domaće jedinice u Goraždu i okolini.

Jedinica Romanijskog P.O u zajednici sa bataljonom VI Bos. brigade razbila je kladanjske ustaše i pobila 19, a ranila 20 ustaša. Ona nije imala gubitaka.

Uhvaćena je veza sa III Sandžačkom brigadom oko Pljevalja.

Naše jedinice imaju i dalje zadatak da nastave sa razoružavanjem milicije i uspostavljanjem N.O. vlasti,...

Prema izvještaju Štaba II Krajiške brigade, grupe milicionera bježe u pravcu Crne Rijeke.

Podaci o neprijateljskim posadama iznijeti su u posljednjem ob. biltenu.

U vezi sa prodorom neprijatelja u Tuzlu sve jedinice treba da pojačaju mjere opreze od pravaca koji vode iz Sarajeva. Ovo naročito važi za Romanijski P.O. pošto nije isključeno da će neprijatelj pokušati da prodre od pravca Sarajeva na Romaniju.

U cilju daljeg razoružavanja milicije, kao i četničkih bandi²

NAREĐUJEMO:

II Krajiška brigada: U toku 20 ov. mj. uputiće dva bataijona na prostoriju: Trnovo — Delijaš — Crna Rijeka. Zadatak ovih bataijona je razoružavanje milicije i četnika. Radi toga se povezati odmah sa domaćim odredom. Porušiti drum od Trnova u pravcu Vojkovića i onesposobiti ga za ma kakav saobraćaj. Pristupiti uspostavljanju N.O. vlasti. Ostala dva bataijona zadržati na prostoriji Jabuka — Tahuljići — Ilovača sa dosadašnjim zadatkom.

17 Maj. brigada: U toku 20 ov. mj. postaviće se na prostoriju Goraždanska Jabuka — Goražde — Glamoč — Mravinjac sa zadatkom kontrole druma Goražde — Rogatica, obezbjeđenja Goražda, kao i razoružavanja milicije i četnika u okolnim selima i uspostavljanja N.O. vlasti sa jednim bataljonom, a sa ostalim snagama na prostoriji Brajlovići — Vranići — Rešetnica sa istim zadatkom kao i II Krajiška brigada. Sa te prostorije čistiti sela u bližoj i daljnoj okolini zaključno sa linijom Orahovica — lijeva obala r. Osanice. Na Ilovači održavati vezu sa jedinicom II Krajiške brigade.

Romanijski p. odred: U toku 20 ov. mj. postaviće se sa jednom četom u Rogatici sa zadatkom obezbjeđenja ove i održavanja sigurnosti druma Rogatica — Jabuka, a sa ostalim snagama na prostoriji Bogovići — Prača sa zadatkom aktivnih ispada na neprijatelja oko Pala, zatvaranja pravca Pale — Renovica, kao i prelaska u Orahovicu i razoružavanja milicije. Pored ovih zadataka da nastavi sa mobilizacijom i unutrašnjom organizacijom Odreda. Voditi računa da sve pošiljke koje će biti upućene preko Rogatice za Goražde uredno stignu.

Štab divizije: Nalaziće se 20 ov. mj. u pokretu od Goražda ka Ustikolini, gdje će zanoćiti, a 21 ov. mj. produžiće od Ustikoline za Previlu, gdje će se smjestiti. Štab II Krajiške brigade rezervisaće kuće oko Previle i na Previli za smještaj Štaba i dijelova oko Štaba divizije. Sa Štabom divizije kretaće i hirurška ekipa.

Divizijska bolnica i kursisti ostaju do daljnjeg u Goraždu.

OPŠTE NAPOMENE:

1) Veza između Goražda i Štaba divizije na Previli održavaće se preko Ustikoline. Snabdijevanje jedinica sa potrebama

iz Goražda vršiće se putem preko Ustikoline (za jedinice oko Jabuke i dalje).

2) Štab II Krajiške brigade prenijeće zarobljene mine u Previlu. Za sebe će zadržati toliko da za svaki bacač ima po 150 mina, a ostatak će primiti Majevička brigada prilikom daljeg pokreta u tom pravcu.

3) Ceta Romanijskog odreda u Rogatici imaće u zadatku da popali sve mostove na drumu Rogatica — Mesići u slučaju neprijateljskog napada.³

4) II Krajiška brigada daće za potrebe kurira i bolnice divizije 4 jahaća konja sa sedlima. Također će obavijestiti da li ima sposobnog daktilografa koji bi mogao vršiti dužnost sekretara pri Štabu 17 Maj. brigade.

5) 17 Maj. brigada uputiće u divizijsku bolnicu 9 drugova bez oružja, u sastav bolničkog voda. Drugovi treba da budu jaki, zdravi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Aco¹

Načelnik štaba,
Petovar⁵

Komandant, major
Kosorić Pero

(M.P.)⁶

P.S.⁷ Zamjenik polkomesara⁸ da ostane sa dijelom Štaba koji ostaje sa bataljonima u Jabuci. —

³ Posljednje četiri riječi dopisane crnim mastilom, ćirilicom.

⁴ Hasan Brkić

⁵ Rudi

• Okrugli pečat: Štab Treće divizije Trećeg korpusa NO vojske Jugoslavije.

⁷ Dopisano crnim mastilom, ćirilicom.

⁸ Vojo Lukić

ZAPOVIJEST ŠTABA PRVE GRUPE DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 19 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA KULU FAZLAGIĆ¹

»100 N.«*
Pov. broj: 19
19 novembar 1943 g.
s. Rioca (Brstevci)
u 16.15 sati

Strogo povjerljivo!

Z A P O V I J E S T :
(sekcija Gacko 1 : 100.000)

3

Naša Grupa dobila je zadatak da sa svih pet svojih bataijona napadne i likvidira Fazlagića Kulu.⁴ — ...⁵

N A R E Đ U J E M O :

- 1.) »3« Kreće u 17 časova iz sadašnjeg logora pravcem: Jasenova Dola, pa ispod Javića preko Lazine na Ublić, pa pokraj Jelovac Dola na Razdolje, zatim preko Vučije Bare na Strmac — Pješato Brdo (k. 954) hvatajući vezu sa »7« na Šarića Gredama.

Jedna bolja četa sa jednim članom Štaba kreće iz sadašnjeg logora, također u 17 časova, preko Malinova Visa — Dunačev Kom, pa ispod Pleća putem prema G. Zagraci, gdje skreće u pravcu Boljevice težeći da izbije na k. 1466 i Goli Vrh, odakle produžava kosom u pravcu Rudo Brdo — Videž, ulazi u sastav svoga bataijona pošto već uhvati vezu sa njim. Ova četa ostavlja jednu desetinu sa puškomitraljezom na Rudo Brdo štiteći leđa našim bataljonima koji napadaju od Ključa; ova desetina će ostati na svom mjestu sve dok se ne ovlada Kulom. Čim ovlada-

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 44/2, k. 1147/11.

⁵ Štab Prve grupe Desete hercegovačke NOU brigade.

Redakcija je izostavila dio zapovijesti koji govori o opštoj situaciji, jer je štampan u zapovijesti Desete hercegovačke brigade. Vidi dok. br. 81.

date sa Pješato Brdo — Videž i uhvatite vezu sa »7«, produžavajte napad u pravcu Branilovići — Džuburi — Fazlagića Kula.

- 2.) »8« Kreće iz sadašnjega logora pozadi »3« do Razdolja gdje se odvaja u pravcu: Zeleni Do — Lokva, ovlada Kitom — Zbirat i produžava napadajući Kulu Fazlagića. Desno hvatati vezu sa »3« a lijevo sa »11«.
- 3.) »11« Kreće iz sadašnjeg logora pozadi »8« do Zelenog Dola, gdje skreće za Riđilov Do preko Lipe Stijene ka Bašićima, ostavljajući osiguranje lijevom boku na k. 1665.
- 4.) Ovaj Stab kreće sa »8« i produžava sa »3«, gdje slati sve izvještaje. Na pojedinim mjestima gdje se nalazi ovaj Stab označavaće se raketama bilo koje boje.
- 5.) Sve bataljonske komore da se odmah večeras prikupe kod kuće Dura Miloševića, gdje će prenoćiti a sutra u četiri časa izjutra krenuti pravcem: Jasenova Do[la] — Hodžići — Korita — Pržine, gdje će se smjestiti dok im njihovi bataljoni ne pošalju vezu. Sve komore biće pod komandom intendanta Grupe.
- 6.) Znaci raspoznavanja po ključu.
- 7.) Po likvidaciji Kule bataljoni će dobiti naknadno naređenje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR,
Peko⁰

ZA KOMANDANTA,
N.⁷ Ljubibratić

PS.⁸ Sve ranjenike upućivati u grupno previjalište koje će se nalaziti kod Štaba grupe.

Dostavljeno: »3«, »8« i »11«.

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE GRUPE DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 19 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA ZATVARANJE PRAVCA NEVESINJE — GACKO I OBEZBJEĐENJE BOKA PRVE GRUPE¹

**STAB
II UDARNE GRUPE X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE**

Broj: 13
19 novembra 43 g.
selo Slato
u 18.40 časova

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Nevesinje 1 : 100.000)

2

Naša Grupa, s obzirom na gornji zadatak dobila je naređenje da zatvori pravac Nevesinje — Gacko³ postavljajući se na liniji Crnče — Žalom — Bratač i time obezbijedi lijevi bok bataijona prve grupe od pravca Nevesinja i od pravca Grabovice. U tome cilju

N A R E Đ U J E M O :

1. — »4« Kreće sutra u 4 časa sa jednom četom i jednim članom štaba pravcem: Podgrade — Žalom — Knežak, postavljajući obezbjeđenja do dolaska ostatka bataijona na Pločno (k. 1123) i na k. 1127. Ova četa ima zadatak da izbije na određene položaje u cilju izviđanja u pravcu drumca Nevesinje — Gacko i u pravcu Bratača.

Ostatak bataijona krenuće u 5 časova, sutra 20 o. mj., pravcem kuda i četa i smjestiće se u Knežak postavljajući obezbjeđenja na visove iznad Višnjeva, na k. 1136 i na Pločno (1123). Djelovi za obezbjeđenje moraju biti naročito budni, da osmatraju pravac Ne-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 43/2, k. 1147—II.

² Redakcija je izostavila dio zapovijesti koji govori o opštoj situaciji, jer je on štampan u zapovijesti Desete hercegovačke brigade. Vidi dok. br. 81.

³ Vidi dok. br. 89, 98 i 141.

vesinje — Gacko, s tim što će naročitu pažnju [obratiti] na put, a o svakoj novosti odmah izvještavati. Komoru smjestiti u Donji Knežak.

»9« Kreće sutra u 6 časova pravcem Podgrađe — i dalje za Misovnik i Sopot. Smjestiće se u Misovniku i Sopotu, postavljajući obezbjeđenja na Malu Rudu (1116) i na k. 1187. Zasjedu držati na mostu kod Ovčeg Broda — i ne dozvoliti prelaz preko rijeke.

»6« Kreće sutra u 6 časova pravcem Podgrađe — Žalom, s tim što će se smjestiti sa jednom četom u Bratić i u Sipovčeve kuće, s tim što će se ova četa obezbijediti od pravca Grabovica, a sa dvije čete u selo Crnče, postavljajući obezbjeđenja na Gradinu (k. 1362), Vijetreno (k. 1369) i na k. 1342. Obezbjeđenja na Vijetrenom i na k. 1342 da izviđaju u pravcu druma Nevesinje — Gacko, a obezbjeđenje na k. 1342, pored gornjega, da izviđa u pravcu Ljeskovi Dub.

Prije polaska Stab bataijona će saopštiti borcima sela Sipačno da se vrši u toku dana napad na Kulu Fazlagića i da oni treba da drže obezbjeđenje u tome pravcu. Biće i dalje pod vašom komandom, s tim što će se pridružiti borcima Prve grupe ako ih oni pozovu radi sadejstva na Fazlagića Kulu. U toku dana da održavaju neprekidnu vezu sa vama.

Odred »Nevesinjska Puška« u toku sutrašnjega dana prebaciće se na prostoriju Slato — G. Drežanj, s tim što će postaviti jednu objavnicu na Panduricu (1175). U toku dana o svima novostima na svojoj prostoriji izvještavaće ovaj štab.

Stab grupe kreće zajedno sa »4«, a u toku dana biće smješten u selo Misovnik (kod kuća Popovića), gdje mu slati izvještaje.

Bolnica kreće zajedno sa »4«, a smjestiće se u selo Crnče (Žalom), zajedno sa »6«, gdje slati bolesnike i ranjenike ukoliko ih bude.

Gore navedeni zadatak držati u najvećoj tajnosti. Saopštiti ga samo komandama četa i skrenuti im pažnju na tajnost.

Znaci raspoznavanja i ugovoreni znaci po ključu.

Skrenuti najozbiljniju pažnju obezbjeđujućim djelovima na ozbiljnost zadatka i vršenja službe. Ako neprijatelj pokuša prodiranje u pravcu Gacka, to mu se mora najenergičnije spriječiti.

Ishrana: »4« koristiće selo Knežak i Bratač (u saglasnosti sa intendantom Grupe). »9« će koristiti Sopot,

Misovnik i Kurtov Do. »6« koristiće Podgrađe, Krušku i Crnče. Za ishranu bolnice staraće se intendant »6«. Crnče koristiti *samo* za pečenje hljeba. Pri polasku iz Sipačna »6« će sobom ponijeti dovoljnu količinu krompira i kupusa za sutrašnji dan. Ishranu vršiti preko N.O.O. .

11. — U mjestima gdje su smješteni bataljoni obavezno održati konferenciju sa seljacima, a potom sve sposobno ljudstvo za vojsku (od 17—40 godina) poslati u ovaj štab radi mobilizacije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Spiro⁴

Načelnik,
Drago⁵

Komandant,
Obren⁶

Dostavljeno: »4«, »6« i »9« i »Nevesinjskoj Pušci«.

P.S."

Prema dobijenim izvještajima, koji su sada stigli, primijetila se je jedna neprijateljska automobilska kolona, u jačini od 40 vozila, da je došla u Nevesinje. Kolona je došla preko Grepka.

U vezi sa ovim obavještenjima pripremiti najveću budnost.

⁴ Srzentić

⁵ Đukanović

⁶ Ivković

⁷ Dopfsano na mašini, latinicom.

**BROJNO STANJE LJUDSTVA, KONJA, NAORUŽANJA I
TELEFONA TREĆEG KORPUSA NOVJ NA DAN 20 NO-
VEMBRA 1943 GODINE¹**

Redni broj	J E D I N I C A	Ljudstvo			O r u d e						O R U Ž J E				
		Drugova	Drugarica	Svega	Topova pr. k. 37 m/m	Topova brd. 75 m/m	Teških ba- caca	Lakih bacača	Teških mi- traljeza	Lakih mi- traljeza	Puškomi- ljeza	Strojnica	Puška	Revolvera	
1	Štab korpusa i prateći bat.	167	20	187	—	—	—	—	—	—	5	11	142	31	
1	Štab 17 diviz., prateća tehnička četa i muzika	138	26	164	—	—	—	—	—	—	4	6	81	13	
2	Diviziska brdska baterija	51	2	53	—	2	—	—	—	—	2	1	33	—	
3	Diviziska bolnica	62	24	86	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	VI Bosanska brigada	682	96	778	1	—	2	4	1	3	44	29	515	103	
5	XV Majevička brigada	887	73	960	2	—	1	4	4	3	50	24	723	124	
6	XVI Muslimanska brigada	588	40	628	1	—	2	1	3	2	25	12	533	70	
S v e g a		2408	261	2 669											
1	Štab 27 N. O. U. Diviz. i prateća četa	206	5	211	—	—	—	—	—	—	3	10	67	14	
2	Diviziska bolnica	43	22	65	—	—	—	—	—	—	—	1	10	1	
3	II Krajiška brigada	1009	83	1092	1	1	2	1	5	—	59	43	684	112	
4	XVII Majevička brigada	809	22	831	1	—	2	—	—	—	28	91	534	64	
5	XIX Birčanska brigada	610	41	651	—	—	—	—	—	—	4	6	510	50	
6	XVIII Hrvatska brigada	510	54	564	—	—	—	—	1	2	3	3	485	26	
S v e g a		3187	257	3444											
1	Tuzlanski partiz. odred	400	30	430	—	—	—	—	—	1	3	5	400	15	
2	Ozrenski partiz. odred	228	3	231	—	—	—	—	—	—	7	—	150	10	
3	Birčanski partiz. odred	130	1	131	—	—	—	—	1	—	3	—	—	8	
4	Romanijski part. odred	485	15	500	—	—	—	—	—	—	6	—	350	9	
5	Majevički partiz. odred	500	20	520	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6	Posavski partiz. odred	145	15	160	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
7	Trebavski partiz. odred	110	10	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
8	Kladanjski part. odred	36	4	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
9	Srebrnički partiz. odred	185	15	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
10	Kalinovički part. odred	80	—	80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
S v e g a		2299	113	2412											

Politkomesar
V. Popović

(M.P.)

¹ Original, pisan plavyn mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22—2, k. 407.
Vladimir-Vlado

Ručnih bombi	Protivitenkov. pušaka	M U N I C I J A										Telefon			Konja		
		Za topove p.t. 37 m/m	Za topove brd. 75 m/m	Za teške bacače	Za lake bacače	Za teške mitraljeze	Za lake mitraljeze	Za puško-mitraljeze	Za pušku	Za revolvare	Za strojnicu	Za protiviten. pušku	Poljskih centrala	Poljskih telefona	Kabla km.	Jahaćih	Tovarnih
133	—	—	—	—	—	—	—	4000	8875	350	1670	—	2	5	4	11	24
82	—	—	—	—	—	—	—	1500	3429	108	262	—	—	—	—	13	39
—	—	—	220	—	—	—	—	750	2500	—	64	—	—	—	2	55	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	12	
255	2	68	—	65	17	4000	3800	17500	27287	818	—	—	1	8	8	37	112
296	1	180	—	101	20	8000	2000	8000	79429	605	3720	—	1	5	10	16	126
210	—	136	—	240	10	10000	2000	—	70905	—	—	—	1	4	8	12	80
50	—	—	—	—	—	—	—	1500	3500	140	1000	—	—	4	8	10	22
4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	19
338	2	83	45	153	77	8000	—	1200	4000	1435	3010	75	—	4	7	42	128
210	1	47	—	114	—	2420	—	8000	32000	700	3673	45	—	—	—	16	62
230	—	—	—	—	—	—	—	2000	18000	500	500	—	—	—	—	11	20
83	—	—	—	—	—	100	1000	5120	18100	300	484	—	—	3	1	15	60
200	—	—	—	—	—	—	1000	3000	8000	300	500	—	—	—	—	9	18
100	—	—	—	—	—	—	—	1000	2400	150	80	—	—	—	—	4	10
43	—	—	—	—	—	5.0	—	2000	6000	100	150	—	—	—	—	6	15
—	—	—	—	—	—	—	—	3000	8000	—	—	—	—	—	—	9	17

Načelnik štaba, pukovnik:
Vukotić³

Komandant general-major
Košta⁴

§
4 Jovo
Nad

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 20
NOVEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO
JUGOSLAVIJE O BORBAMA SA NEPRIJATELJSKIM SNA-
GAMA NA SEKTORIMA RASTOVO — ŠEBEŠIĆ I TURBE¹**

**ŠTAB
I PROLET. UD. DIVIZIJE NOVJ**

Br. 344

20-XI-1943 god.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE

— Izvještaj o neprijateljskoj akciji na sektoru Rastovo —
Šebešić i na sektoru Turbe —

Na dan 13 o. m. Štab X Udarne divizije izvestio nas je da je neprijatelj ušao u Fojnicu, a potom da je jačom kolonom iz Fojnice i slabijom od pravca Busovače otpočeo nastupanje uz planinski greben između komunikacija Busovača — Fojnica i Rankovići — Rastovo. Ova neprijateljska grupa uspela je da 14 o. m. izbije na plato grebena, na liniju Busovačke staje — Ščit (k. 1780), a potom uspeo da se probije do Šebešića i Rastova.² Neprijateljske snage bile su jake 1.500 — 2.000 vojnika³ sa natovarenim brdskim oruđima i komorom. Na pravcu ovih snaga nalazile su se jedinice X Divizije: tri bataijona IX Brigade⁴ i Visočko-fojnički odred. Visočko-fojnički odred povukao se je; njegovi delovi, a također i bataljoni IX Brigade bili su nepovezani i za duže vremena nisu imali veze sa svojim štabovima.

Izbijanjem na prostor Šebešić — Rastovo neprijatelj se je i suviše udaljio od svojih baza i susednih uporišta; ispresecan i pošumljen teren omogućavao je povoljno dejstvo naših snaga. Zbog nepovezanosti jedinica IX Krajiške brigade, a i zbog stvarne potrebe pojačanja, rešili smo da na sektor Rastovo — Šebešić uputimo tri bataijona III Prol. brigade i to: jedan bataljon da zatvori pravac od Rastova ka Gornjem Vakufu i ujedno da bude rezerva, a dva bataijona da u sadejstvu sa jedinicama X Divizije preduzmu razbijanje neprijateljske grupe kod Šebešić — Rastovo. Naređenje⁵ za pokret izdato je bataljonima 14 o. m. u 14 časova i predviđeno je da akcija otpočne

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16/1—2, k. 710.

² Vidi dok. br. 162.

³ Odnosi se na dijelove 369 (»Vražje«) divizije. Vidi dok. br. 99, prijedbu br. 10 i 14.

⁴ Vidi dok. br. 58.

• Redakcija nije pronašla naređenje.

u toku noći ili pred zoru 15 o. m. — Stab III Krajiške brigade radio je sa zakašnjenjem i to počev od pokreta pa za sve vreme trajanja zadatka. Neopravdano se zadržavajući na dužim odmorima, bataljoni III Prol. brigade izbili su prema Rastovu tek sutradan, tj. 15 o. m. u osam časova, — tada je neprijatelj već sam preduzeo odstupanje prema Travniku. Nepravilnim shvaćanjem zadatka i nepravilnom procjenom situacije jedinice III Krajiške brigade nisu progonile neprijatelja, već su stale i prekinule svaki kontakt sa neprijateljem. Neprijatelj je, pak, u pokretu ka Travniku zanoćio neuznemiravan na pola puta u s. Duboko. Sutradan, 16 o. m. u daljem odstupanju ka Travniku neprijatelj je napadnut od zaseda Travničkog odreda i delova VII Krajiške brigade: od neprijatelja je povraćena opljačkana stoka i naneto mu je prilično gubitaka.

Za vreme ovog neprijateljskog prodora ka Šebešiću i Rastovu i prilikom odstupanja ove grupe u pravcu Travnika, neprijatelj je iz Travnika i Viteza sadejstvovao vršeći manje ispade duž ceste ka Rastovu.

Prema naknadnom obaveštenju neprijateljska kolona koja je prodrla u Šebešić i Rastovo bila je jaka dva bataijona Vražje divizije koja su došla direktno sa Ilidže. Njihova namera bila je da prodru ka Gornjem Vakufu i Bugojnu, s tim što je to bio deo opšteg neprijateljskog plana za prodor u Vrbasku dolinu. Naš uspeh je jedino u tome što je osujećena neprijateljska namera, dok je naš rad bio neuspešan u odnosu na objektivnu mogućnost za razbijanje, pa i uništenje, ove neprijateljske grupe. —

15 o. m. neprijatelj u jačini jednog bataijona prebacio se je preko Vlašić Planine do sela Vlasojevići — Dželilovac — Potkraj, a nakon toga bez odmora ušao u Turbe.⁶ Na ovom sektoru nalazila su se dva bataijona VII Krajiške brigade, koja su, izgleda, bila iznenađena ovim neprijateljskim manevrom, te su se povukla južno od komunikacije Turbe — Komar. Kod ovih jedinica nalazio se je, privremeno pridodat, naš top — protivkolac 37 mm. Posluga je bila iznenađena i nezaštićena: izvadila je zatvarač a top je zarobljen. Ovo je uslovlila i greška topovskog odeljenja koje je poslalo na opravku jedan neispravan točak iako je top bio postavljen na zadatku kod isturenih delova.

Stab I Prolet, brigade, čije su jedinice bile u rezervi na pravcu Turbeta, inicijativno je otpočeo sa napadom na nepri-

• 2upska redarstvena oblast Sarajevo, u depeši od 16.XI.1943 god., javlja Glavnom ravnateljstvu Zagreb da su oklopne jedinice stigle do Turbeta. Vidi film pod br. 24 snimak 212 UDB — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

rateljsku grupu na sektoru Dželilovac — Turbe. Napad je počeo 16 o. m. u 5 časova izjutra. Borba je bila vrlo uporna jer je uskoro neprijatelju stiglo pojačanje od Travnika u jačini od jednog bataijona potpomognutog sa 4 tenka i 3 oklopnih kola. Neprijateljska grupa sa sektora Dželilovac — Potkraj prisiljena je na povlačenje i kod Turbeta se je spojila sa tamošnjom grupom. Odatle su obe grupe, potpomognute tenkovima, krenule ka Donjem Vakufu. Na Komaru ih je dočekaao III bataljon I Brigade, koji je uz pomoć naše brdske baterije i protivkolskog topa uspeo da vrati neprijatelja i da mu nanese velike gubitke.⁷ Neprijatelj je tada, u 14 časova, preduzeo povlačenje ka Travniku: cestom Turbe — Travnik i brdom južno od njega.⁸

Jednovremeno sa ovom akcijom, neprijatelj iz Travnika je sadejstvovao vršeći manje ispade ka Vilenici, gde je vodio borbu sa delovima VII Krajiške brigade.

Neprijatelj je imao, prema dobijenim obaveštenjima, velike gubitke: samo na sektoru I Brigade 28 mrtvih i veći broj ranjenih. Pregovarač iz Sarajeva također govori o velikim neprijateljskim gubicima: Nemci su, kaže, odvezeni sanitetskim kolima ka Sarajevu, a od domobrana koji su sadejstvovali u akciji iz Travnika bilo je 14 ranjenih; o broju mrtvih ne zna.

Neprijatelj koji je dejstvovao oko Turbeta došao je iz Zenice u jačini od dve bojne Vražje divizije. Cilj mu je bio zauzeće Jajca i Donjeg Vakufa (a u sklopu opšteg plana obe grupe za prodor u dolinu Vrbasa). Pregovarač iz Sarajeva saopštava da je ovim operacijama komandovao neposredno na terenu — iz Travnika — nemački general Nohart,⁹ a da je bio prisutan i domobranski general Prohaska. Pregovarač također saopštava da je 16 o.m. došlo naređenje »više komande« da se obe grupe vrate u svoja ishodišta. Sve bojne Vražje divizije zaista su se i vratile u toku dana 17 o. m., pošto su prethodno u gradu rasprodale svu opljačkanu stoku.

Naš uspeh kod Turbeta bio je potpun blagodareći brzom i inicijativnom dejstvu i upornosti I Prolet, brigade.

U ovoj borbi I Prolet, brigada imala je 2 poginula i 11 ranjenih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA STAB

potpukovnik,
Vaso Jovanović

(M.P.)

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 42/1—1, k. 707 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁸ Vidi dok. br. 164.

* Generallajtnant Fric Najhold (Fritz Neihold) bio je u to vrijeme komandant 369 (»Vražje«) divizije. Vidi dok. br. 51/4, k. 18—1 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BORBAMA JEDINICA NA PROSTORIJI SJEVERNOG DIJELA CENTRALNE BOSNE OD 1 DO 15 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

**STAB
XI NOU DIVIZIJE**

Broj: 24/43

20 novembra 1943 god.

Položaj

Izveštaj o vojnim akcijama za vrijeme od 1—15 novembra 1943 god.

**VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ I
ŠTABU III KORPUSA NOV I POJ-e**

Položaj

1 novembra. Jedna četa jednog bataijona V KNOU brigade sukobila se je sa jednom grupom četničke bande u Devetinama. U borbi je ubijeno 3 četnika, 5 ranjeno i jedan zarobljen. Zaplijenjeno je 5 karabina, nešto municije i sprema koja se nalazila sa njima.

3 novembra. I bataljon V KNOU brigade vršeći pokret sa Divana preko Kozije Glave i Tromede sukobio se je sa jednom četničkom grupom. Borci ovog bataijona nakon kraće borbe razbili su ovu četničku bandu, koja je imala 2 mrtva i 5 ranjenih bandita. Istog ovog dana IV bataljon ove brigade, pojačan sa jednom četom, saznao je za četničko-njemačku koncentraciju na liniji: Devetine — Boškovići — Cardačani — Milosavci. Neprijateljske snage nisu bile poznate. Naš cilj je bio da se osujeti plan neprijatelja. Borci ovog bataijona sukobili su se sa Njemcima u Dragovićima.² Neprijatelj je nakon kraće borbe bio protjeran. U ovoj borbi neprijatelj je ostavio na bojnopolju 12 mrtvih, dok su 3 zarobljena Njemca. Zaplijenjene su 2 strojnice, jedna puška sa dogledom, 9 okvira sa municijom i sa p. mitraljezom, 200 metaka, 2 pištolja, 6 pari odijela, 12 pari cipela, 1 dvogled, nekoliko ručnih bombi i sekcija. Na drugome odsjeku ovoga bojišta ubijen je jedan četnik. Zaplijenjena su 2 p. mitraljeza, 1 puška, 2 revolvera, 20 okvira municije, 5 pari cipela, 2 čizme, 5 pari odijela i druge ratne sprema. Nakon

razbijene neprijateljske diverzione grupe, neprijatelj je krenuo sa dva tenka, da bi pokupio mrtve i ranjene, ali su ih naši borci iz p.t. pušaka odbili. — Snage XII KNOU brigade istog ovog dana, noću, izvršile su akciju na neprijateljsko uporište i željezničku stanicu Kotorsko.³ Akcija je u potpunosti uspjela. Zadržano je 18 domobrana sa puškama i municijom. Jedinice Tešanjско-tesličkog PO-a izvršile su akciju na neprijateljsko uporište na Debelom Brdu. Akcija je u potpunosti uspjela. Zadržano je 25 domobrana.⁴ Zadržano je 25 karabina, 1 p. mitraljez i nešto sprema. Ovog istog dana borci ovog odreda prikupljali su oružje od milicije u Raduši. 10 je dobrovoljno ostalo, a 9 je milicionera razoružano. — Borci Crnovrškog PO-a, koji su u zajednici sa borcima IV batajona V KNOU brigade vodili borbu sa njemačko-četničkom bandom u Boškovićima, Devetinama i Dragovićima, ubili su dva četnika Ljube Bundale. Zadržano je dva karabina.

4 novembra, uvečer, jedan bataljon XII KNOU brigade minirao je željezničku prugu i postavio zasjedu u blizini željezničke stanice Komarica. Poslije kratkog vremena naišao je voz iz Dervente i naletio je na minu. Borci ovog batajona izvršili su juriš i nakon par minuta savladali su neprijatelja.⁵ U ovoj borbi ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika iz neprijateljske diverzione grupe. Ostali su uspjeli pobjeći. Zadržano je 6 njemačkih mitraljeza »šaraca«, 2 strojnice, 5 karabina i ostale ratne sprema. Među materijalom koji je zadržan nađeno je u rancima nekoliko partizanskih kapa sa petokrakim zvijezdama i oputnjaka.⁶ Voz, koji je brojao 35 vagona, ukratih sa kamionima, automobilima, motorciklima i ostalim materijalom, spaljen je. U ovoj borbi naročito su se istakli svojom hrabrošću: komandir I čete II batajona iste brigade, drug poručnik Marinko Avramović, borci Milić Predrag, Skakić Jovo, Kovačević Nikola, desetar, drug Karalić Aleksandar i zamjenik komandira iste čete, drug p. poručnik Končar Miloš. Jedna patrola Prnjavorskog PO-a pronašla je u selu Ostružnjov 6 karabina.

5 novembra. Jedna četa XIV NOU brigade razoružala je 6 domobrana i jednog ustašu. Domobrani su pušteni, ... Zadržano je 6 karabina i 6 pari odijela.

6 novembra. II bataljon V KNOU brigade porušio je željezničku prugu Dobož — Derventa⁷ u dužini oko 500 metara

^{3, 5} Ove akcije izvršio je Drugi bataljon pomenute brigade. Vidi dok. br. 73, 153 i dok. reg. br. 7/3, k. 875, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Vidi dok. br. 151.

⁶ Opanci od neizrađene kože.

^{7, 8} Opširnije o tome vidi dok. br. 157 i dok. reg. br. 4/2, k. 869 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

i postavio zasjedu. Voz koji je išao naletio je na minu, ali su onesposobljena samo dva vagona, dok je neprijatelj sa lokomotivom i ostalim vagonima uspio se povući prema Derventi. Neprijateljski gubitci su nam nepoznati. Nađena su dva leša pored pruge. Vjerovatno da ih je bilo mnogo više mrtvih u vagonima koji su umakli. Naši su imali dva mrtva druga i jednu drugaricu koja je ranjena. Borci IV bataijona ove brigade zarobili su 2 željezničara, 2 financa, 4 milicionera, 2 domobrana i 13 četnika. Zaplijenjene su 23 puške, 2 pištolja, 2 šinjela, 4 koporana, 5 hlača, 7 pari cipela, 2.000 komada cigareta, 14.000 kuna, nekoliko ručnih bombi i jedan radioaparatus. Jedinice ovog bataijona uništile su 4 km želj. pruge, 3 km telefonske linije, zapalili jednu željezničku stanicu sa lokomotivom i 6 vagona. U ovoj borbi ovaj bataljon imao je jednog ranjenog druga.

7 novembra. I i III bataljon V KNOU brigade ovog dana nalazio se je u K.[otor] Varoši, na proslavi 7 novembra (26-godišnjice Oktobarske revolucije). Ovog dana izvršen je paradni marš, a uvečer je održana priredba. Borci II i IV bataijona ove brigade vodili su žestoku borbu sa neprijateljem u Foči i Dažnici.⁸ Odbijeni su svi neprijateljski napadaji. Neprijatelj je imao 6 mrtvih Njemaca i 6 milicionera. Naši su imali 2 mrtva, jednog nestalog i jednog ranjenog druga. Snage XII KNOU brigade ovog dana učestvovala su na proslavi 26-godišnjice u selima Osinji i Jelanskoj. U Osinji je priređena priredba. Borci Prnjavorskog PO-a učestvovali su na proslavi u Vijačanima. Tešanjско-teslički PO-ed ovog dana bio je na proslavi u Ukrynici. Borci Crnovrškog PO-a vodili su ovog dana borbu sa četničkim bandama u okolini Orašja i Guska. Neprijatelj je imao nešto mrtvih i ranjenih. Toga dana 4 su dezertirala borca, koji su po obaveštenjima pali četnicima u ruke. Isti su novomobilisani.

8 novembra. IV bataljon V KNOU brigade ovog dana je pokupio 20 pušaka od četnika koji su se nalazili kod svojih kuća u Sočanici. Ubijena su 2 milicionera i uhvaćeno je 5 četnika. Istog ovog dana borci II bataijona XIV NOU brigade sukobili su se sa četničkom bandom u Prebjezima, »jurišnim bataljonom«. Naši borci su uspjeli protjerati neprijatelja preko Vrbasa. Tom prilikom neprijatelj je imao 1 ranjenog, dok se jedan bandit ugušio u Vrbasu. Jedna patrola Teš-tesličkog PO-a uhvatila je jednog domobrana sa puškom.

9 novembra. Borci I bataijona V KNOU brigade ovog dana uhvatili su jednog četnika sa puškom u blizini Svinjara. Borci II bataijona sa jednim dijelom boraca IV bataijona hvatali su četnike Ilije Malića u Bukovici. Te noći uhvaćeno je 37 četnika

sa 36 karabina, od kojih je 30 ostalo u našim redovima, a ostali su pušteni svojim kućama.

10 novembra. III bataljon, pojačan sa jednom četom II bataijona, vršio je akciju na neprijateljsko uporište u Jelahu, na školu. Akcija nije uspjela. Neprijateljski gubitci su nepoznati. Naši su imali jednog ranjenog druga. Akcija nije uspjela iz razloga što je neprijatelj bio jako utvrđen, a prilaz školi je bio brisani prostor.

11 novembra. Jedna patrola I bataijona uhvatila je jednog četnika, koji je došao kući u selo Svinjare, na odsustvo. — Istog ovog dana I bataljon XII KNOU brigade vršio je pokret pravcem: Rankovići — G. Teslić — Buletić — Pribinić. Došlo je do manjih sukoba sa četničkim bandama, koje su se raspršale. Njihovi gubitci su nepoznati, II bataljon ove brigade pri pokretu kroz selo Vručicu uhvatio je 2 četnika. Borci ovog bataijona izvršili su napad na četnički logor u Dolićima. Ubijena su 3 četnika, među njima četnički komandir Milan Dolić. Toga dana dignuta su u zrak dva mosta na pruzi Teslić — Blatnica i uništen je 1 km telefonske linije. Jedna patrola II bataijona V KNOU brigade uhvatila je u Blatnici jednog četnika sa puškom. Tešanjско-teslićkom PO-u predao se jedan četnički komandir — Nikifor Nedić. Jedan dio snaga Banjalučkog PO-a vodio je borbu sa jednom četničkom bandom, koja je brojala oko 40—50 ljudi. Naši su uspjeli protjerati neprijatelja. Imali su jednog teže ranjenog, dok sa naše strane nije bilo gubitaka. Ovog dana osnovan je Motajički PO-ed.

13 novembra. Jedna četa V KNOU brigade ovog dana postavila je zasjedu na željezničkoj pruzi Doboj — Derventa. Voz sa dvije lokomotive i 22 vagona naletio je na minu i prevrnuo se. Ubijeno je 10 milicionera, jedan ustaša. Dva željezničara su poginula u vozu. Takođe su zarobljena 2 željezničara, 1 finans i jedan domobran. Zaplijenjeno je 11 pušaka, 8 pari cipela, 1 čizme, 3 hlače. Cijela kompozicija sa 2 lokomotive i 22 vagona je spaljena. Voz je bio natovaren sa drvenom japijom (rasklopljene barake), duvanom i rogačima. Od duvana evakuisano je 1300 kg, dok je ostalo spaljeno. Jedna patrola Teš-teslićkog PO-a zaplijenila je jedan karabin sa spremom.

14 novembra. Jedna patrola V KNOU brigade pronašla je jednu pušku i dva pištolja. Borci Prnjavorskog PO-a pronašli su dva karabina.

U vremenu od 1—15 novembra ubijena su, 63, ranjeno 12, a zarobljeno 168 ustaša, četnika, Njemaca, domobrana i milicije. Zaplijenjeno je 10 p. puškomitraljeza, 183 puške, 7 pištolja, 19 odijela, 25 pari cipela, 780 metaka. Spaljena su 63 vagona, 3 lokomotive i jedna željez. stanica. Porušena su 2 mosta, 4 km

pruge i 4 km telefonske linije. Zaplijenjeno je 1300 kg duvana, 1 radioaparati i 14.000 kuna.

Važno je napomenuti da je za ovo vrijeme razoružen jedan cijeli bataljon Ilije Malića. Takođe je uhvaćen poznati četnički razbojnik Rajko Malešević, komandant četničkog bataijona...

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Žarko⁹

Komandant-p. pukovnik,
Soša¹⁰

BR. 88

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 20 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORIJAMA TRNOVO — CRNA RIJEKA I JABUKA — ILOVAČA¹

STAB II KNOU BRIGADE

20.XI.1943 g.
O. broj: 14/43

ŠTABOVIMA I, II, III I IV BATALJONA, CETI PRATEĆEG ORUĐA, BRIGADNOJ BOLNICI I INTENDANTURI

Naš IV bataljon uhvatio je i razoružao 46 milicionera, među kojima ima istaknutih i čuvenih ustaških bandita.

Naša brigada dobila je zadatak da sa dva bataijona zaposjedne prostoriju Trnovo — Delijaš — Crna Rijeka, te da na toj prostoriji nastavi razoružavanje milicije i četnika,³ a dva bataijona da ostanu na prostoriji Jabuka — Tahuljići — Ilovača sa dosadašnjim zadatkom.

⁹ Zgonjanin
¹⁰ Josip Mažar

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10—9, k. 986.

¹ Redakcija je izostavila dio zapovijesti koji se odnosi na opštu situaciju, jer je štampan u zapovijesti Dvadeset sedme divizije. Vidi dok. br. 82.

¹ O rezultatu dejstva vidi izvještaj Štaba Druge krajiške brigade od 5 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—10, k. 986.

U cilju izvršenja ovoga zadatka naređujemo:

1. Naš I bataljon u toku današnjeg dana zauzeće sa svojim snagama sljedeći raspored: jedna četa u Bogovićima, jedna četa u Bahovu i jedna četa u Ilovači. Stab bataijona da bude u Bahovu i da odatle održava tijesnu vezu sa Pratećom četom koja ostaje na dosadašnjem mjestu.⁴
2. Naš II bataljon ima zadatak da se smjesti na prostorijski Delijaš, ali pošto u toku današnjeg dana ne može tamo stići, zadržaće se i zanoćiti na prostorijski Gurbeti — Jamići, a sutra ujutro krenuti za Delijaš.
3. Naš III bataljon ima zadatak da se smjesti u Trnovu (na cesti Sarajevo — Kalinovik). Pošto danas tamo ne može stići, zadržaće se i zanoćiti na prostorijski Ravni — Gukavac — Mušići, a sutra ujutro produžuje za Trnovo.
4. Naš IV bataljon- u toku današnjeg dana smjestiće se na prostorijski i to: s jednom četom u Jabuci, s jednom četom u Modrom Polju, a s jednom četom u Mazlini. IV bataljon će svoj vod koji se nalazi u Ustikolini povući u svoj sastav.
5. Četa pratećeg oruđa, bolnica i intendantura ostaju na dosadanjem mjestu.
6. Stab brigade u toku današnjeg dana ostaje na dosadanjem mjestu a od sutra biće sa jednim dijelom kod II a jednim dijelom kod IV bataijona.

Napomene:

1. Jedan bataljon 17 majevičke brigade u toku 20. o. mj. biće na prostorijski Goraždanska Jabuka — Glamoč — Mravinjac radi kontrole drumova Goražde — Rogatica a sa ostalim snagama na prostorijski Brajlovići — Vranići — Rešetnica sa istim zadatkom kao i naša brigada. Na Ilovači naš I bataljon održavaće vezu sa jedinicama Majevičke brigade.
2. Romanijski PO 20. o. mj. biće sa jednom četom u Rogatici, a sa ostalim snagama na prostorijski Bogovići — Prača sa zadatkom aktivnih ispada na neprijatelja oko Pala i zatvaranja pravca Renovica — Pale.
3. Stab divizije nalaziće se 20. o. mj. u pokretu od Goražda ka Ustikolini, gdje će zanoćiti, a 21. o. mj. smjestiće se kod Previle.
4. III bataljon kada stigne u Trnovo, pored glavnog zadatka, razoružavanja milicije, pristupiće odmah rušenju drumova od Trnova u pravcu Vojkovića tako da ga onesposobi za ma kakav saobraćaj. Za ovaj posao pridijeliće mu se minerski vod, koji će biti upućen kroz jedan do dva dana.

5. Prateća četa u toku današnjeg dana poslaće potrebna prevozna sredstva u Štab brigade, gdje će primiti 150 bacačkih mina i još nekog minerskog materijala koji je dobiven iz divizije. Osim toga danas do mraka uputiće minerski vod u Štab brigade, koji da ponese sa sobom materijala za miniranje i nagaznih mina. Vod će biti upućen staranjem Štaba brigade a sastav III bataijona u Trnovo.

6. IV bataljon od zaplijenjenog oružja poslaće danas u Štab brigade 40 pušaka i 40 ručnih bombi. Ovo je oružje potrebno radi naoružanja bolnice, tehnike i intendanture, a bombe radi podjele ostalim bataljonima.

7. Prema naređenju Štaba divizije naša brigada mora da dade četiri jahača konja sa opremom za potrebe divizijske bolnice. Stoga svaki bataljon će danas uputiti u Štab brigade po jednog jahaćeg konja.

8. Pošto su na prostoriji na koju idu II i III bataljon koncentracije milicije vjerovatno jače, blizina neprijateljskih uporišta veća a naše jedinice nisu nikada ranije prolazile tim terenom, potrebno je da nastup naših bataijona bude vojnički u pogledu utiska kod naroda a i što se tiče obezbjeđenja. Razoružavanje milicije i četnika vršiti na isti način kao i do sada, imajući u radu više strpljenja, upornosti i širih perspektiva. Snabdjevanje jedinica vršiti samo potpuno pravilnim putem, da se ne bi desilo da prvi utisak naroda toga kraja bude o našoj vojsci loš.

9. IV bataljon neka pošalje u Štab ove brigade sa oružjem i bombama i jedan zarobljeni puškomitraljez »Šoš« sa potrebnom municijom. Takođe neka pošalje i teški mitraljez koji je juče zarobljen i kome se ne zna sistem. Ljudstvo koje bude donijelo u Štab brigade puške, mitraljez, puškomitraljez i bombe biće od strane Štaba brigade upućeno direktno na novu prostorijsku bataijona.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: • Načelnik-kapetan Komandant-major:
Kolundžić⁵ Stanić⁶

(M.P.)

⁵ Anton
• Dragan

OBAVJEŠTENJE ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU
BRIGADE OD 20 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
GRUPE O BORBAMA OKO SELA ZOVI DO I NAREĐENJE
ZA LIKVIDACIJU KULE FAZLAGIČ¹

ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

20 novembra 1943 g.

u 14.40 čas.

Gacko

»100 N.«²

Primljen je vaš izvještaj danas od 10 čas.³

Nije nam jasna situacija u Kuli [Fazlagić] i okolini, ponekad nam izgleda da se borba vodi od Ključa ka Bresticama, ponekad ka Vučjim Barama, a ne znamo da li su likvidirana sela Bašići, Muhovići i Drugovići.

»7« i »1« [bataljon] su u potpunosti izvršili svoje zadatke i zaslužuju svaku pohvalu. Napali su tačno u određeno vrijeme, tačno po planu i, što nas je naročito iznenadilo, »1« je drsko napadao. »1« je imao nekoliko mrtvih, i nekoliko ranjenih, od kojih jedan teže, a »7« nas je izvjestio da je imao jednog teže ranjenog. Komora »1« je u Miholjačama, a »7« smo uputili ka selu Stolac, jer se nijesu sjetili da ovdje kuhaju bataljonu hranu. »1« je zarobio jedan mitraljez »Š. L.«⁴ Kod »»300 N.« nema promjena, sem što su Švabe napustile Opet Bileću u koju je došlo ispod stotine ustaša i domobrana, a četničke bande se nalaze oko Mirilovića. Njezin »5« je u Avtovcu jer je dopratio bolnicu »300 N.« koja je ušla u sastav vaše bolnice, a sutra u zoru kreće iz Avtovca ka Gornjoj Vrbici u sastav svoje grupe.

Banjско-vučedolski bataljon stavljen je privremeno pod komandu »300 N.«, a njoj je naređeno da do daljega ostane na prostoriji Plana — Bileća i pored ostalih zadataka da kontroliše i pravac Bileća — Gacko, te da bi mi bili u mogućnosti ovih dana da se skoncentrišemo ka Nevesinju.

»200 N.« je primila naređenje za zatvaranje pravca Nevesinje — Gacko i izvještava da će po istome postupiti. Nemaмо od juče izvještaja, ali vjerujemo da je negdje na prostoru Žalom — Bratač. »200 N.« je prije neki dan imala jaču borbu sa

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 45/2, k. 1147—II.

² Štabu Prve udarne grupe

³ Redakcija nije pronašla pomenuti izvještaj.

⁴ »Svarclozes

Švabama kod s. Zovi Do⁵ i Gvozdene ćuprije i tom prilikom ostalo je na bojnopolju 20 mrtvih Švaba i 10 ranjenih i zarobljeno 2.000 metaka i 10 pušaka, postolje od bacača i postolje od mitraljeza, a Švabe su utjerane preko Odžaka u kasabu. Naročito se istakao »6«, koji je 4 puta preuzimao jednu čuku od Švaba i na kraju ih natjerao u bjegstvo. Tom prilikom je »200 N.« imala dva mrtva i to od četnika koji su udarili sa leđa i spasili Švabe od katastrofe.

Stavljamo pod vašu komandu vaš »1« i »7«.

Komanda mjesta iz Gacka izvještava nas da su preko sto boraca Lukavica i Nadinića padinama Bjelašnice učestvovali danas u napadu na Kulu i da su odlučili stupiti u brigadu, te stoga ih sutra i pozovite. To isto učinite i sa Šipačnom, jer ne znamo da li su prišli u »200 N.«, ali im u pozivu naznačite da moraju prići vama ili »200 N.«.

Sva bolnica je prikupljena u Miholjače, došao je i ljekar hirurg za vašu grupu iz Dubrovnika, pa i sve ranjenike upućujte u Miholjače, jer će i sutra bolnica tamo ostati.

»7« neka Dulički odred vrati na teren.

Preduzmite najenergičnije mjere da se noćas Kula u potpunosti likvidira, pa čak po potrebi i gonite bande da se očisti Baba [PL] i Bjelašnica [PL], a onda razmjestite snage ovako: po mogućstvu »8« ostavite u Hodinićima sa zadatkom da održava red u Kuli, da je noću prikupljen, a danju da patrolira, spriječava svaki ulazak Srbima mještanima u Kulu i istražuje po Kuli municiju. Ostale vaše snage trebalo bi svakako sutra razmjestiti na prostori Gacko — Nadinići — Ruda Glavica — Brajčevići sa zadatkom zatvaranja pravca od Nevesinja, odmora i mobilizacije (sutra u zoru uputite poziv za sva sela Borča). Ukoliko preduzmete sutra čišćenje Bjelašnice i Babe, onda bar jedan bataljon uputite u Nadiniće radi zatvaranja pravca od Nevesinja.

Mi smo u Gacku i tu nas izvještavati (kod Rončevića).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant-p. pukovnik,
Rade^G

P.S.⁷

1. — Tomo Anđić i J.⁸ Bjelica su u komisiji za evakuaciju plijena.
2. — Sve zlikovačke kuće iz sela koje još sada daju otpor noćas po likvidiranju zapaliti.

⁵ Vidi dok. br. 167.

⁶ Hamović

⁷ Na originalu dopisano crvenim mastilom, ćirilicom.

⁸ Janko

ZAPOVIJEST ŠTABA PRVE GRUPE DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 20 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA RASPORED I DEJSTVO NA TERITORIJI KULE FAZLAGIĆA¹

»10 0 N.«²
Pov. broj: 21
dana 20 novembra 1943 g.
s. Stolac
u li⁴⁵ sati

Strogo povjerljivo!

Z A P O V I J E S T :

(sekcija: Gacko 1 : 100.000)

Naša Grupa je ovladala poznatim zlikovačko-ustaškim gnijezdom, **Kulom Fazlagića'** i tako časno položila prvi ispit da se opravdano može nazvati udarna jedinica. Izvjestan dio bandi se povukao preko Videža ka Babi Planini i poveo sobom nešto stoke, a drugi dio je otstupio preko Kule Fazlagića ka Srđevićima. Bataljoni su izvršili postavljene zadatke i postigli krajnje ciljeve, predviđene zapoviješću. To zaključujemo po vatrama i po prestanku paljbe, iako nam nisu dostavljeni izvještaji.

Naša Grupa će zanoćiti u selima na prostorijski Kule Fazlagića.

N A R E Đ U J E M O :

- 1.) »1« smjestiće se u Kuli Fazlagića, kontrolišući pravac od Srđevića i ne dozvoliti da se stoka odgoni u tom pravcu. To važi ako ništa nijeste dobili od Štaba brigade u pogledu smještaja.
Ukoliko postoji neko naređenje, odmah nas izvjestite, ali po istom i postupite.
- 2.) »3« će se smjestiti u selu Stolac, postavljajući jača obezbjeđenja na Šarića Grede, kontrolišući pravac od Ključa i Stepena.
- 3.) »7« će se smjestiti u selu Džuburi, kontrolišući pravac od Pustog Polja i ne dozvoliti da se stoka odgoni u tom pravcu.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 46/2, k. 1147—II.

² Štab Prve grupe

³ Opširnije o borbama vidi dok. br. 141 i naredbu Štaba Desete hercegovačke NOU brigade o pohvali boraca i starješina Prve grupe od 22 novembra 1943 godine. Dokument se nalazi u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 17/5, k. 1147—II.

- 4.) »8« će se smjestiti u selu Drugovići, postavljajući obezbjeđenje na Zbirat. Ukoliko bi bande nešto pokušale od pravca Bjelašnice, ne dozvolite im da nas uznemiravaju u mjestima našeg logorovanja.
- 5.) »11« će se smjestiti u selu Bašići, postavljajući obezbjeđenje na čuke iznad sela. Ukoliko su bande otstupile u tom pravcu sa izvjesnim snagama, izviđajte i protjerajte ih što dublje.
- 6.) Ovaj Stab i Grupno previjalište nalaziće se sa »7« u Džuburima, a Grupna bolnica je u selu Miholjače.
- 7.) Bataljonske komore nalaze se u selu Pržine i uputite im vezu. »3« će obavijestiti komoru Štaba grupe da dođe u selo Džuburi.
- 8.) Odmah prestanite sa paljenjem bilo kuća, bilo staja. Niko od mještana iz okolnih sela da ne pristupi u sela Fazlagića Kule bez naročite propusnice. Pristupite pretresu svih kuća, staja i svih ostalih prostorija, kao i okolnog terena u cilju pronalaženja oružja, municije i ostale vojničke spremne. Veće količine bilo kakvih artikala potrebnih za vojsku odmah pridižite, izdajući potrebne potvrde. Poznatim narodnim neprijateljima izvršite popis čitave imovine, a ostale postupke će preuzeti na sebe Komanda mjesta; te popise dostavite ovom Štabu. Za sve ovo štabovi bataijona će snositi odgovornost ukoliko bude propusta s njihove strane. Ne dozvolite **pljačku i lično prisvajanje bilo kakvih artikala!** Upozorite sve rukovodioce na potrebu postupka koji dolikuje Narodno-oslobodilačkoj vojsci.
- 9.) Vojska da se nahrani i odmori, ali ne dozvolite raspojasanost, što bi nam se moglo ljuto osvetiti. Bande nisu uništene nego protjerane i zbog toga bi mogle u svako doba da pokušaju ispoljiti svoj gnjev, ali mi se tome nadamo i moramo ih spremno dočekati.
- 10.) **Ponovo skrećemo pažnju da ne budete raspojasani, već u svako doba vojnički spremni.**

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOM,
Peko⁴

ZA KOMANDANTA,
na položaju

PS:⁵ Za »7« ovo naređenje važi ukoliko nije dobio ništa od Štaba brigade u pogledu smještaja i daljeg pokreta; ukoliko je dobio, da po istom postupi i nas o tome izvijesti.

OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
OD 21 NOVEMBRA 1943 GOD. TELEGRAFSKOJ AGENCIJI
»NOVA JUGOSLAVIJA« O ZVJERSTVIMA NJEMAČKE
VOJSKE NA TERITORIJI CENTRALNE BOSNE¹

STAB
I PROLET. UD. DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE

Br. 346
21 nov. 1943 g.

Koncept

TELEGRAFSKOJ AGENCIJI
»NOVA JUGOSLAVIJA«

Od jednog lica koje je 12 o.m. krenulo iz Sarajeva i prošlo kroz Zenicu i Travnik, dobili smo sledeće verovatne podatke:

I

Sarajevo, 12 novembar. — Nemačka komanda tražila je da zarobljeni italijanski vojnici stupe u nemačke jedinice i učestvuju u borbi protiv partizana. Svi italijanski zarobljeni vojnici odbili su da se bore protiv partizana i radije su ostali u teškim uslovima nemačkih zarobljeničkih logora u Sarajevu. Ni laskava obećanja koja su Nemci u početku davali, ni docniji zverski teror,² najteži radovi i gladna smrt nisu mogli naterati zarobljene Italijane da daju svoje glave za račun Nemaca.

II

Zenica, 13 novembar. — Pre neki dan Nemci su odveli iz sabirnog logora iz Zenice 28 talaca i seljaka, većinom muslimana iz okoline Zepča, Zavidovića i Zenice. Sada sva dvadeset-osmorica³ nedužnih građana vise duž železničke pruge kod stanice Modrinje.

Ovo je više puta ponovljeni zverski postupak nemoćne nemačke komande posle naših napada na glavnu komunikaciju u

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 9/1—9, k. 706—A.

² Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 164 i 165.

³ Evo šta se o tome kaže u izvještaju (depeši) Župske redarstvene oblasti u Sarajevu od 13 novembra 1943 godine: »Jučer Nijemci obesili 28 taoca kraj pruge Dobrinja — Lašva, radi napada na prugu«. Vidi film pod br. 24 210, UDB — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

dolini reke Bosne. Pre 20 dana Nemci su pohvatali 10 mirnih građana i staraca iz sela pored pruge i obesili ih po stubovima kod želez. stanice Busovača.

III

Travnik, 18 novembar. — Ni u Travniku nije uspelo nemačkoj komandi da zarobljene italijanske vojnike mobiliše za borbu protivu partizana. Zarobljeni Italijani radije su pristali na još strožiji zverski teror fašista. Gole i bese Italijane, polumrtve od gladi, Nemci sada iskorišćavaju za danonoćno kopanje bunkera oko Travnika.

IV

Sarajevo, 12 novembar. — Bojeći se opravdane osvete stanovništva i velikog broja izbeglica, nemački gestapovci vrše nečuvena zverstva u Sarajevu. Njih više ne zadovoljava samo masovno hapšenje građanstva, već su počeli da iz zaseda hvataju ljude, pa pošto ih opljačkaju do gole kože, odvođe ih automobilima i ubijaju van grada ili bacaju u reku. Ovih dana viđeni su u r. Miljacki svezani' leševi dvojice nasilno udavljenih mladića.

Građanstvo Sarajeva više nije sigurno za svoj život i po gradu se mogu videti samo okupatorski vojnici, gestapovci i njihovi doušnici.

Nemačke vojne vlasti postavljaju po gradu zasede i šalju svoje patrole koje hvataju sve muškarce, na licu mesta ih mobilišu i kamionima šalju u kasarne.

Ovih dana je zabranjeno da porodice zatvorenika donose u logore hranu, tako da zatvorenici sada dobijaju samo »sledovanje« — smrdljive pomijare. Zatvorenike očekuje polaka ali sigurna gladna smrt.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA STAB
komandant, p.pukovnik,
V. J.

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 21 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED NA PROSTORIJI KASINDO — BISTRICA
— STAMBULCIĆ — GORAŽDE¹**

**ŠTAB
XXVII N.O.U. DIVIZIJE**
21.11.1943 u 22 časa.
O. br. 20

ŠTABU II KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU XVII MAJEVIČKE BRIGADE
ŠTABU ROMANIJSKOG P.[ARTIZANSKOG] ODREDA
POTPUKOVNIKU DRUGU VIDAKOVIĆU

Situacija: raspored i jačina neprijateljskih snaga prema posljednjem biltenu.

Prema izvještaju Štaba XXVII² Divizije neprijatelj iz Sarajeva vrši jak pritisak na liniju naših položaja: Sarajevski Ozren — Crni Vrh — Bijela Stijena — Kadino Selo.

II Krajiška brigada do sada je razoružala 86 milicionera, ubila 4 i 55 četnika. Grupu milicionera i ustaša koja se je branila u kuli kod Ustikoline zarobila je, od kojih je uhvatila 8 opasnih zlikovaca. Ukupno je zarobila 119 pušaka, jedan teški mitraljez, 2 p. m.[itraljeza], 2 prsna mitraljeza, 15 sanduka bacačkih granata.

XVII Majevička brigada razoružala je oko 60 milicionera i četnika i zarobila toliko pušaka i 1 puškomitraljez.

Romanijski odred zarobio je od četnika 1 protivkolski top 37 mm.

Uhvaćena je veza sa Limskim p.fartizanskim] odredom čiji se jedan bataljon nalazi u Cajniču.

Radi daljeg razoružavanja milicije i četnika, kao i likvidacije glavnih odbrambenih tačaka oko Pala i Sarajeva,³ i rasterećenja pritiska koji neprijatelj vrši na jedinice XVII Divizije.

n a r e đ u j e m o :

1) *II Krajiška brigada:* u toku 23. ov. mj. — sa tri bataljona — postaviće se na prostoriju: Tošići—Trnovo—Jelačići—

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 11—9, k. 986.

² Vjerovatno omaška, treba XVII.

³ O borbama na ovoj prostoriiji vidi tom IV, knj. 20, izvještaj Štaba Dvadeset sedme divizije od 15 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10/2, k. 1111.

Ilovice. Zadatak: po dolasku na ovu prostoriju izvršiti čišćenje iste od četničkih bandi i milicije, a kao glavni zadatak ispitati neprijateljsko uporište Kobiljdo-Kasindo (Oporavilište) i pristupiti njegovoj likvidaciji. Po likvidaciji, a radi blizine Sarajeva, ne zadržavati se tamo, već se povući sa glavnom oko Jablanice i Graba, a sa prednjim djelovima na liniju Klanac—Turba. Radi kontrole od pravca Kalinovika manju jedinicu držati oko Trnova. U slučaju da neprijatelj odmah interveniše držati manje djelove u Kasindolu, koji će obezbjeđivati izvlačenje hrane, što shvatiti kao vrlo važan zadatak. U Trnovu formirati komandu mjesta. Ovo učiniti u sporazumu sa Štabom Kalinovičkog odreda. Nastaviti temeljito rušenje druma Sarajevo—Trnovo. Upotrebljavati nagazne mine.

Vezati se sa Kalinovičkim odredom i polovinu njegovih snaga zadržati kod brigade kao poznavaoce terena, a drugu polovinu uputiti preko Crne Rijeke na prostoriju Tahuljići—Stojkovići—Rodelj, u sastav XVII Majevičke brigade radi učešća u akciji sa ovom. Taj dio odreda treba da se javi Majevičkoj brigadi najdalje 23. ov. mj. uveče. Odrediti borce koji su poznavaoći jahorinskog terena.

Jedan bataljon te brigade ostaće i dalje na prostoriji Jabuka—Previla sa zadatkom razoružavanja milicije kao i obezbjeđenja veze sa Goraždom. Taj bataljon treba da bude okupljen, a sa određene prostorije da vrši akcije čišćenja u potrebnim pravcima. Taj bataljon održavaće vezu preko Štaba divizije sa štabom svoje brigade.

2) *XVII Majevička brigada*: u toku 22. ov. mj. izvršiće prikupljanje svih svojih bataijona na prostoriji Rešetnica—Pjestina—Han Osanica. Sa te prostorije 23. ov. mj. rano ujutro izvršiće pokret na prostoriju Stojkovići—Rodelj—Tahuljići—Jamići—Gurbeti. 24. ov. mj. kreće na greben Jahorine i prikuplja podatke o Pračkom Vrelu, Vukelinoj Vodi i Bistrici i pristupa odmah likvidaciji ovih uporišta. Najvažnije uporište je Bistrica gdje je i rezervoar koji snabdijeva Sarajevo vodom. Ovo uporište treba prvenstveno likvidirati i rezervoar minirati. Poslije izvršenja ovih zadataka jedan bataljon postaviti na liniju Kasindo—Pavlovac, sa isturenim djelovima na V. Stupnju (k. 1522), a sa ostalim djelovima snaga na liniji Zabojska—Čučići. Pošto je to vrlo pokriven teren, blagovremeno se snabdjeti dobrim vodičima. U tome koristiti ljudstvo Kalinovičkog odreda koje treba da se javi.

Pošto je greben Jahorine vrlo siromašan i nenaseljen, to sa polazne prostorije ponijeti potrebnu količinu rezervne hrane.

U Goraždu će ostati jedna četa iz 1. bataijona radi obezbjeđenja transporta koji će ići po hranu u okolinu Cajniča. Vod

*koji je bio kao obezbjeđenje transporta hrane iz Vlasenice doći će 22. ov. mj. ujutro u Goražde. Pošto je taj vod umoran, to njega ostaviti u tu svrhu a pored njega još ostatak njegove čete. Sa tom četom ostaće i jedna četa iz italijanskog bataljona. Ove čete poslije izvršenog zadatka doći će u sastav svojih jedinica. Ove čete biće pod komandom potpukovnika Vidakovića.

3) *Romanijski p. odred*: prema već izdatom telefonskom naređenju glavnina odreda postaviće se na položaj oko Stambulčića i prema Palama na Stajni, sa zadatkom likvidacije Stambulčića i vršenja pritiska na Pale, kao i rušenja druma i željezničke pruge Pale—Renovica. Jedna četa ovoga odreda ostaje u Rogatici, s tim što će upućivati svakodnevno jednu desetinu na Jabuku radi hvatanja veze sa jedinicama u Goraždu. Pored ovih zadataka i dalje vršiti mobilizaciju kao i održavati vezu sa jedinicama XVII Divizije.

4) *Štab divizije*: kreće iz Goražda 22. ov. mj. pravcem Osanica—Ilovača gdje će zanoćiti. 23. ov. mj. kreće pravcem XVII Majevičke brigade i biće s njom stalno u vezi i istoga dana zanoćiće oko Modrog Polja.

Sa Štabom divizije kreće i hirurška ekipa ove divizije.

Divizijska bolnica ostaje do daljega u Goraždu.

Vojno-politički kurs ostaje do daljega u Goraždu.

Komandu nad svim jedinicama u Goraždu primiće drug potpukovnik Vidaković Ante. Uputstva za rad jedinica u Goraždu data su potpukovniku Vidakoviću usmeno.

5) *Italijanski bataljon*: kreće 22. ov. mj. iz Goražda za Ilovaču, a 23. ov. mj. iz Ilovače pravcem Štaba divizije. Jedna četa Italijana ostaće u Goraždu radi transporta hrane iz Čajniča. Da ne bi došlo do nesporazuma između naših jedinica i italijanskog bataljona, ugovorni znak danju biće sljedeći: dignuta puška u desnoj ruci vertikalno u vis, a po noći: »Italijano«. Sa italijanskim bataljonom biće stalno nekoliko naših drugova radi sporazumjevanja.

Italijanski bataljon formiran je od Italijana zarobljenih oko Foče zato što su izjavili želju i spremni su da se bore protiv naših neprijatelja. Veći dio automatskog oružja oduzet je i predat XVII Majevičkoj brigadi. Ovo pitanje još nije definitivno riješeno pošto se čeka rješenje od Štaba korpusa.

Opšte napomene:

1) Intendant divizije drug Veso Radojčić ostaće do daljeg naređenja u Goraždu sa zadatkom transporta žita iz okoline Čajnička kao i transporta hrane iz Goražda u Previlu. U Previli biće centralni magacin hrane za sve jedinice. Obezbjedenje raagacina na Previli primiće bataljon II Krajiške brigade.

2) XVII Majevička brigada u toku 22. ov. mj. staviće na raspoloženje drugu potpukovniku Vidakoviću jednog минера sa 10 kg eksploziva i potrebnim priborom. Taj miner ostaje u Goraždu radi eventualnog rušenja mosta preko rijeke Drine.

3) Romanijski odred održavaće najkraćim pravcem vezu sa Štabom divizije u Crnoj Rijeci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Aco⁴

(M.P.)⁵

Komandant, major
Kosorić Pero

BR. 93

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
21 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA
OBUSTAVLJANJE PREDVIĐENE AKCIJE NA PROSTORIJI
GUCJA GORA—BRAJKOVICI¹**

STAB I PROLET. BRIGADE
21-XI-1943 god. u 20 časova

ŠTABOVIMA BATALJONA

1. Sada smo od Ob. C-a Divizije dobili obavještenje da neprijatelj namjerava ovih dana da preduzme ofanzivu prema našoj oslobođenoj teritoriji.

Prema tom obavještenju jedna neprijateljska kolona treba da pođe od B.[anje] Luke ka Jajcu, druga od Zenice ka Karauli i treća od Sarajeva ka Gornjem Vakufu i Bugojnu.

2. Da bi se naša Brigada našla na okupu i odmorna u slučaju neprijateljske ofanzive, *to se akcija u kojoj su imali da učestvuju III i VI bataljon odlaže,*²

3. Bataljoni će i dalje ostati na dosadanjim prostorijama i sa dosadanjim zadacima uz napomenu što će III i VI bat. što bolje pojačati patrolnu i izviđačku službu ka pl. Vlašiću, kako sa

⁴ Hasan Brkić

⁵ Okrugli pečat: Stab Treće divizije Trećeg korpusa NO vojske Jugoslavije.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 31/1—3, k. 709.

² Brigada je dobila zadatak da manjim snagama vrši akcije istočno od Travnika, na prostoriji Gučja Gora — Brajkovići. Opširnije o tome vidi dok. br. 30/1—3, k. 709 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

te strane ne bi bili iznenađeni. Čim bi primijetili neprijatelja sa pravca pl. Vlašić, štabovi III i VI bat. dužni su *odmah* o tome obavijestiti ovaj štab kako bi se na vrijeme izdalo naređenje i za ostale bataljone.

4. Naš IV bat. doći će u toku sutrašnjeg dana u sastav Brigade. O njegovom smještaju i zadatku naknadno ćemo vas izvijestiti.

S.F. — S.N.

(M.P.)

Za Stab brigade
komandant
B.³ Božović

BR. 94

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE GRUPE OD 21 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE O BORBAMA ZA OSLOBOĐENJE KULE FAZLAGICA¹

»100 N«²

Broj si.

dana 21 novembra 1943 g.

selo Džuburi

u 9⁴⁵ sati

»N T«³

Po predviđenom planu, naši bataljoni (»3«, »8« i »11«) imali su da budu u 24 sata na Babi i Bjelašnici. Usljed strašnog terena a i magle koja je prikrila planine uspjeli smo tek da u samo svanuće budemo na Bjelašnici, osim »3« koji je u svanuće već stupio u napad. »1« i »7« su izvršili napad u predviđeno vrijeme i bande su se povukle ka Bašićima i Muhovićima i zauzele položaje na čukama iznad sela, a to zato što »8« i »11« uopće se u to vrijeme nijesu osjećali. Oni su poduzeli napad i tek sinoć u 22 časa ovladali su pomenutim selima. Bande su uspjele da se izvuku prema Bjelašnici i Babi, ostavivši pet mrtvih i više ranjenih. Naš »8« i »11« imali su ukupno 11 mrtvih i 16 ranjenih.

Kod »11« poginuo je komandir 2. čete drug Krsto Ignjatović i zamjenik k-dira 1 čete drug Danilo Janjušević.

³ Božo

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8/3, k. 1147—II.

² Štab Prve grupe Desete hercegovačke NOU brigade

⁵ Štabu Desete hercegovačke NOU brigade

»7« i »1« imali su četiri mrtva i šest ranjenih. Kod »1« poginuo je komadir 1. čete drug Bogdan Tepavčević.

Iz »11« u toku borbe nestao je Petar Filipović sa puškomitraljezom, rodom iz Rude Glavice.

U toku borbe našem »11« se priključilo svega 20 boraca iz Lukavice sa jednim puškomitraljezom, koji su imali želju da zajedno sa našim učestvuju u napadu na Kulu.

Glavnina neprijateljskih snaga uspjela je da se izvuče prema Bjelašnici i to sinoć pod zaštitom mraka i magle.⁴ Manji dio se je izvukao preko Videža ka Đedu. Sobom su poveljeli izvjestan dio stoke i to za bijelog dana, oko 10 sati izjutra, ali također pod zaštitom magle.

Neprijateljski gubitci u ovoj akciji bili su — po do sada prikupljenim podacima — **ukupno:** 72 mrtva i 26 zarobljenih. »11« nam nije podnio izvještaj o mrtvim na njegovom sektoru, kao ni »8« na svome. Od zarobljenih 10 je upućeno u taj štab, a ostali su kod nas, od kojih su tri već stupili u naš »3«.

Još nemamo veze sa 1 četom »3«, koja je imala zadatak da nastupa od Đeda ka Videžu i Sarića Gredama. Valjda je u magli izgubila orijentaciju. Juče u 14 sati čula se jaka borba oko sjevernih padina Babe; to je sigurno ta četa koja je vodila borbu sa bandama koje su bježale. Ovoj četi uputili smo vezu.

Imamo namjeru da se u toku današnjeg dana zadržimo na ovom sektoru, s tim što ćemo jedan bataljon uputiti na zatvaranje pravca od Nevesinja.

Neprijateljske bande nijesu uništene nego protjerane, a iznad sela: Bašići i Muhovići i Dragovići bila je dosta jaka i žestoka borba, da je stvarno čitava Kula zbog toga zaslužila primjernu kaznu. A da i ne spominjemo 60 mrtvih na sektoru »1« i protivnapade na Sarića Gredama. Znamo doduše da ima i poštenih, **ali ih je vrlo mali broj. ...**

Naredili smo mobilizaciju Lukavice, Gradine i dalje. Još nemamo izvještaja o uspjehu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,

Za komandanta
N.⁵ Ljubibratić

PS.^U Kao prilog dostavljamo jednu »Kolajnu Pavelićevu« kao i izvještaj Oružničke postaje Gacka.⁷ Kad ovo vidite, onda moramo kazniti za sva zlodjela koja su učinili u ove dvije godine.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 168.

⁵ Nikola

⁶ Dopisano na mašini, ćirilicom.

⁷ Pomenuti izvještaj Redakcija nije pronašla.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRVARSKOG NOP ODREDA OD 21
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG NOU KORPUSA O
OSLOBOĐENJU RUSKIH ZAROBLJENIKA I O RASPOREDU
JEDINICA¹**

**STAB
DRVARSKOG N.O.P. ODREDA**

Br. si.
21/XI. 1943 g.

ŠTABU V KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Upućujemo Vam 45 (četrdeset pet) ruskih zarobljenika koji su 14-XI-noću izišli našem Bihaćkom bataljonu.

Još tri ista zarobljenika nalaze se kod našeg bataljona, koji će ostati radi veze sa ostalim zarobljenicima koji se nalaze još u neprijateljskim logorima. Prilikom probijanja naš bataljon je vodio borbu sa špijunima koji su bili u njihovim redovima, kao i sa civilnom ustaškom milicijom sela Pokoja koji su uspjeli da zarobe četiri ruska zarobljenika i predali ih opet njemačkim stražama. Tom prilikom isto zarobili su naša dva jahača konja sa sedlima, od kojih je jedan komesara Odreda a drugi komandanta Bih. bataljona.

Ujedno Vam dostavljamo spisak zarobljenika,² u koji je uneseno ime i prezime, odakle je, gdje je zarobljen, čin u ruskoj kao i njemačkoj vojsci.

U posljednjem izvještaju našeg O. C. postoji sigurna mogućnost izlaska svih zarobljenika, u vezi toga preduzeli smo potrebne mjere.

Prilikom izlaska ove kompanije iz Pokoja, među kojima se nalazi major inženjer Aleksandar,³ [ovaj] digao je u vazduh njemačke magazine municije, benzina i nafte, gdje je bio veliki eksploziv, tako da su bile velike detonacije koje su izazvale požar. Poslije toga slijedio je izlazak zarobljenika sa borbom kroz njemačke logore, gdje im je naš Bihaćki bataljon pomogao.

Po najnovijim izvještajima koje smo dobili iz neprijateljskih garnizona, nisu Nijemci vršili neke represalije na onim Rusima koji su dalje ostali u njihovim logorima.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11/2—9, k. 456.

² Nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11/3—9, k. 456.

³ Inženjeriski major Aleksandar Malakijevič Matreveli. Vidi primjedbu broj 2.

Stanje na našem sektoru je sljedeće:

Naš Bih. bat.[aljon] nalazi se djelovima oko [Bos.] Krupe, dok Petrovački nalazi se na sektoru oko [Bos.] Petrovca, duž. do K.[ulen] Vakufa. Pošto se četnici nalaze u Golubiću kod Bihaća, a svakodnevno vrše pljačku po susjednim selima, to bi iziskivalo da Bih. bataljon rezerviše se po tom pitanju. Ukoliko Udarni bataljon nije zauzet sa kakvim drugim zadatkom, dobro bi ga bilo prebaciti na K.[ulen] vakufski sektor, t.j. zato što su snage neprijatelja u jačini od 500 [ljudi] otsječene nadolaskom vode Une, gdje nemaju veze sa njihovim snagama koje se nalaze na ličkoj strani, a isti snabdijevaju se i pljačkaju sela. Jedna polovina K.[ulen] vakufske čete nalazi se u Rajnovcima koji sprečavaju pljačku četnika koji se nalaze u sastavu Nijemaca. Neprijatelj se nalazi na istom mjestu na Avali.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
B.⁴ Kecman

(M.P.)

Komandant..
Branko⁵

P.S.⁶ Ujedno Vam šaljem 41 pušku, 44 opasača i 42 fišeklije..
Sa ovim su oružjem izašli nama.—

BR. 96

**PREPIS NAREDBE ŠTABA DRUGOG NOU KORPUSA OD
22 NOVEMBRA 1943 GOD. O FORMIRANJU HERCEGO-
VAČKE NOU DIVIZIJE I NJENIH BRIGADA¹**

**N A R E D B A P O V. BR. 1
X HERCEGOVAČKE N.O. UDARNE BRIGADE
za dan 22 novembar 1943 g.²**

Štab Hercegovačke udarne divizije NOV Jugoslavije naredbom pov. br. 1 od 22 novembra 1943 god.³ dostavio je sljedeće:

⁴ Boro

⁵ Tanjga

⁰ Na originalu dopisano zelenim mastilom, ćirilicom.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18 5, k. 1147—II. (Preko Drugog NOU korpusa i Hercegovačke NOU divizije ova naredba dostavljena je Desetoj hercegovačkoj brigadi.)

² Prepis naredbe Štaba korpusa izvršen je u Štabu Desete hercegovačke NOU brigade.

³ ⁴ Redakcija nije pronašla originale pomenutih naredaba.

Štab našeg Drugog udarnog korpusa ponovo je dobio naziv II U. korpus, a ne V. Ovaj korpus naredbom pov. br. 214 od 17 novembra o. g.⁴ dostavio je slijedeće:

Na predlog ovoga Štaba, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je da se od jedinica I, II i III grupe Hercegovačke brigade **formira Hercegovačka divizija.**

Redni broj ova divizija dobiće naknadno.

Divizija ima slijedeći formacijski sastav:

- a.) Štab divizije;
- b.) X Hercegovačka brigada;
- c.) II Hercegovačka brigada;
- d.) III Hercegovačka brigada.

II.

Istom naredbom Vrhovnog štaba imenovani su:

a.) Za komandanta Hercegovačke divizije drug **Šegrt Vlado**, p.pukovnik, dosadašnji zamjenik komandanta III U. divizije.

b.) Za političkog komesara Hercegovačke divizije drug **Ivanović Dragiša**, dosadašnji politički komesar V. Crnogorske N.O.U. brigade.

c.) Za načelnika Štaba Hercegovačke divizije drug **Hamović Rade**, p.pukovnik, dosadašnji komandant X. Hercegovačke brigade.

III.

Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 novembra postavljeni su:

1.) *U Štab X Hercegovačke brigade:*

- a.) Za komandanta drug **Nikola Ljubibratić**;
- b.) Za političkog komesara drug **Kapor Cedo**;
- c.) Za zamjenika pol. komesara drug **Slobodan Šakota**.

2.) *U Štab II Hercegovačke brigade:*

- a.) Za komandanta drug **Ivković Obren**;
- b.) Za političkog komesara drug **Sržentić Spiro**;
- c.) Za zamjenika političkog komesara drug **Kovačević Vojo**.

3.) *U Štab III Hercegovačke brigade:*

- a.) Za komandanta drug **Kommenović Danilo**;
- b.) Za političkog komesara drug **Novosel Đoko**;
- c.) Za zamjenika političkog komesara drug **Novak Franjo**.

IV.

Ostale članove Štaba divizije i štabova brigada predložiće ovome štabu Štab Hercegovačke divizije.

Štab divizije i štabovi brigada primiće dužnost odmah.
Ovu naredbu saopštiti pred strojem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnik štaba	Komandant
Mitar Bakić, s. r.	pukovnik	generalmajor
	Rudi Primorac, s. r.	Peko Dapčević, s. r.

Dostavlja se prednja naredba radi znanja i saopštenja.

NAREĐUJEMO:

- 1.) Štabovi brigada počinju da funkcionišu od danas.
- 2.) Dosadašnja I U. Grupa zvaće se: X Hercegovačka brigada (»100 N«).

U njen sastav ući će:

- »7« koji će se od sada zvati I Bataljon X Brigade,
- »9« „ „ „ „ „ „ II Bataljon X Brigade,
- »3« „ „ „ „ „ „ III Bataljon X Brigade,
- »11« „ „ „ „ „ „ IV Bataljon X Brigade i
- »5« „ „ „ „ „ „ V Bataljon X Brigade.

- 3.) Dosadašnja II U. grupa zvaće se: II Hercegovačka Brigada (»200 N«).

U njen sastav ući će:

- »1« koji će se zvati od sada I Bataljon II Hercegovačke Brigade,
- ^v »i a a a a a II „ II „ Brigade,
- [^] II >» II II II II IV „ II „ Brigade.

- 4.) Dosadašnja III U. grupa zvaće se: III Hercegovačka brigada (»300 N«), u čiji će sastav ući:

- »10« koji će se od sada zvati I Bat. III Hercegovačke Brigade.
- »2« „ „ „ „ „ „ II Bat. III „ Brigade,
- »8« „ „ „ „ „ „ III Bat. III „ Brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAČELNIK ŠTABA	KOMANDANT,
p.pukovnik	p.pukovnik
Rade Hamović, sr.	Vlado Šegrt, sr.

II.

Dostavlja se prednja naredba bataljonima ove brigade da po istoj postupe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom	Načelnik	Komandant
----------	----------	-----------

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVIRTE NOU DIVIZIJE OD 22 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O BORBAMA NA PROSTORIJI OKO PRIJEDORA¹

ŠTAB
IV DIVIZIJE V KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Br. službeno
22.XI.1943 god.

ŠTABU V KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Dne 19 o. mj. neprijatelj je opet navaljivao iz Prijedora pravcem Prijedor — Jugovci, Prijedor — Ljubija, Prijedor — Sanski Most.² Dva bataljona XI brigade u sadejstvu sa jednim bataljonom VI brigade dočekali su neprijatelja i primili borbu koja je trajala 4 do 5 sati. Naše snage uspjele kontrajurišem zbaciti neprijatelja sa položaja koje je bio zauzeo.³ U tim borbama nanijeto neprijatelju oko 5 mrtvih i oko 45 ranjenih vojnika i oficira. Govori se ali nije još provjereno da je ranjen i jedan bojničnik.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

Komandant
p.pukovnik,

¹ Kopija, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 35—1, k. 767.

² Vidi dok. br. 164.

• Vidi dok. br. 121.

**ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
22 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA
RASPORED I DEJSTVO U SJEVERNOJ I ISTOČNOJ
HERCEGOVINI¹**

**STAB
HERCEGOVAČKE UDARNE DIVIZIJE¹
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Pov. br. 2 »100 N.«³
22 novembra 1943 g.
u 9 čas.
Gacko

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Gacko — Nevesinje 1:100.000)

Kula Fazlagić je likvidirana.⁴ »100 N.« je u potpunosti izvršila svoj zadatak, te je ovim pohvaljujemo.

Otvor za bježanje ustaša bio je ostavljen ka Lukavici, gdje su ih čekale zasjede dublje, ali samovoljna pojava Lukavčana spriječila je ustašama bježanje i najterala ih na odbranu u tri sela, odakle su se noću probili ka Bjelašnici [PI]. Mi smo imali 15 mrtvih i 16 ranjenih, a ustaše do 100 mrtvih. (»100 N.« da nas po ovome detaljno izvjesti).

Juče su Nijemci gađali topom, izgleda, od Kifina Sela, a čula se i mitraljeska paljba na prostoru Bratač—Žalom, gdje se je juče nalazila naša »200 N.«. Rezultate još ne znamo. U Nevesinju su snage Švaba promjenljive, ali do prekjuče ih je bilo oko 350 i 200 četnika i nešto Gačana. U Bileći Švaba nekad nema ništa, a nekad ih bude i više. Južnohercegovački četnici koncentrišu se na prostoru Zavoda, a banjanski južno od Velimlja. Ove dvije grupe izgleda da teže da se spoje i da možda preduzmu ofanzivu na nas od te strane.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 49/2, k. 1147—11.

² Divizija je u decembru 1943 god. dobila redni broj (naziv): Dva-deset deveta NOU divizija.

³ Zapovijest je upućena i Desetoj hercegovačkoj NOU brigadi.

⁴ Kula Fazlagić je oslobodila Prva grupa Desete hercegovačke NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 91, 167, 168 i naredbu Štaba Desete hercegovačke NOU brigade od 22 decembra 1943 god. o pohvali boraca i rukovodilaca zbog hrabrog držanja u borbi. Dokumentat se nalazi u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod br. 17/5, k. 1111—II.

Usljed ovoga potrebno je tući odvojeno banjanske i južno-hercegovačke četnike, uhvatiti vezu sa nama naklonjenim primorskim pojasom kao i čuvati slobodni sektor Gacka. Sada smo izvješteni da se sinoć čula jača borba oko Sipačna.

NAREĐUJEMO:

1.) »100 N.« Sa potrebnim snagama najhitnije raščistiti Babu i Bjelašnicu, a onda sve snage u toku današnjeg dana ili večeri rokirati na prostor Ključ—Stepen—Pržine—Stolac, gdje se odmoriti noćas, zatvarajući pravac od Plane, a gdje ćete dobiti naređenje za dalji pokret ka Bileća—Banjani, gdje ćete u sadejstvu sa »300 N.« čistiti granični teren Banjani—Hercegovina i dalje prema Grahovu — moru.

»8« da se smjesti u Stolac držeći stalne zasede na Sariča Gredama i Videžu, po danu izviđati ka Vučjoj Bari a povremeno i Babu i Bjelašnicu, kontrolišući preko dana sva sela Kule, održavati u njima red, tragati za oružjem i spriječavati pljačku. Dobro da organizuje obavještajnu službu ka Bresticama (a ovi do Rioca i odreda »Miro Popara«), te da na vrijeme primjeti svaki pokret neprijatelja od Kobilje Glave, zatvarajući taj pravac ka Avtovcu. Ovaj bataljon stajaće pod neposrednom komandom ovoga Štaba, te da nam i odmah podnese izvještaj. Ceta »7« [batajona] koja je došla iz Pljevalja, doći će sutra do vas skupa sa komandantom Divizije, koji ide sa vama.

Izvjestite nas o gubitcima neprijatelja i plijenu oružja i municije. Na »8« prenesite dalju mobilizaciju Gacka i Borča.

2.) »200 N.« Neka i dalje zatvara pravac Nevesinje—Gacko po *moćstvu* sa prostorije Žalom—Bratač.

Odredu »Miro Popara«, odnosno Sjevernohercegovačkom odredu naredili smo da vam da do 40 boraca, te težite formirati još jedan bataljon u vašoj grupi. Ukoliko su ojačani dovoljno ostali odredi oko Nevesinja, sa pozivom na ovo naređenje tražite i još ljudstva za ostale vaše bataljone.

Automobilski akumulator *hitno* nam uputite, jer naš treba za stanicu. Sutra će tamo doći drug

Vojo Kovačević, pa će vjerovatno donijeti i ispravan radioaparat za vašu grupu.

- 3.) »300 N.« Da i dalje zatvara pravac Bileća—Avtovac, a po mogućstvu sa prostorije Vrbica—»Coravci«,⁶ do dolaska »100 N.«, kada će dobiti novo naređenje lično od komandanta Divizije radi sastava I U. Grupe" radi prodiranja ka moru. Vaš »8« ostaje oko Gacka pod našom neposrednom komandom do daljega.

Ostatak »5« sa Hrašćanskom četom uputite nam preko Kobilje Glave—Stepen—Avtovac, da nam se javi odmah u Gacko. Detaljno nas izvjestite o situaciji kod vas, a ako čitava vaša grupa krene sa »100 N.«, onda prenesite naređenje Štabu Južnohercegovačkog odreda da nas *svaki dan bezuslovno* u Gacko izvještava o stanju Bileća—Dabar—Stolac i održava najtješnju vezu sa nama, napadajući svakog neprijatelja koji bi pokušao prodrijeti ovamo.

Manje hirurške operacije se ovdje mogu vršiti, te najbolje toga druga da pregledaju u bolnici.

4.) Ovaj Stab ostaje u Gacku, gdje podnositi sve izvještaje.

5.) Bolnica »100 N.« je u Gacku, ona će ostati pod kontrolom ovoga Štaba dok se »100 N.« ne vrati, pa po potrebi sve teže ranjenike upućivati u Gacko. U ovoj bolnici mogu se vršiti i manje operacije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik — p.pukovnik,
Rade⁷

Komandant — p.pukovnik,
Vlado Šegrt

»

DOSTAVLJENO: »100 N.«, »200 N.« i »300 N.«

⁵ Vidi dok. br. 37, primjedbu 5.

⁶ Grupe su prerasle u brigade. Vidi dok. br. 96.

⁷ Hamović

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ VRHOVNOM
ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA U ISTOČNOJ
BOSNI I OKO DOBOJA U OKTOBRU I NOVEMBRU 1943
GODINE¹**

STAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 104/43
23 novembra 1943

Dostavlja izvještaj o
akcijama u mjesecu oktobru.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Prema naređenju Vrhovnog štaba dostavljamo izvještaj
o akcijama jedinica ovog korpusa u slijedećem:

Poslije zauzimanja Tuzle i ostalih uporišta u dolini rijeke
Spreče² ovaj je štab izdao slijedeću direktivu:

XVII NOU divizija dobila je operativno područje Ozren
i doline rijeka Bosne i Spreče, orijentišući se po izvršenim zada-
cima na pomenutom području prema Varešu i dalje ka Roma-
niji.³ Ovoj diviziji pridodat je u operativnom pogledu i Ozrenski
partizanski odred. Zadatak ove divizije sastojao se u čišćenju
četnika na Ozrenu, rušenju željezničkih pruga u dolinama rijeka
Bosne i Spreče i napadu na neprijateljski garnizon Maglaja
potom na Vareš.

XXVII NOU divizija dobila je zadatak: operacija na pravcu
Kladanj — Vlasenica — Sokolac — Rogatica, koji se sastojao
u čišćenju legije, četnika i likvidaciji Rogatice i Sokoca.⁴ Ovoj
diviziji pridodat je u operativnom pogledu Romanijski parti-
zanski odred.

XVI vojvođanska NOU divizija dobila je operativno pod-
ručje Posavinu i Trebavu sa zadatkom čišćenja četnika na
prostoru Posavine — Majevice — Trebave i ispitivanja moguć-
nosti likvidacije neprijateljskog uporišta Brčkog⁵ U operativ-
nom pogledu ovom štabu pridodati su: Trebavski, Posavski i
Maievički partizanski odred. Pored vojnih operacija, svim jedi-

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi
Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16/1—2, k. 407.

² Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 9.

», V Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 79, 128.

nicama stavljeno je u zadatak dalje izvođenje mobilizacije i učvršćavanje naše vojne i političke vlasti.

Prije izvođenja gornje direktive jedinice XVII NOU divizije, ojačane sa jednom brigadom⁶ XVI vojvođanske NOU divizije, vodile su borbu sa neprijateljem na položajima Lukavac — Puračić, kojeg su protjerale iz Tuzle, i uspjele da neprijatelja razbiju i nanesu mu osjetne gubitke. Neprijatelj je u ovim borbama imao 30 mrtvih, 80 ranjenih i 10 zarobljenih neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno 30 pušaka i nekoliko tovarnih konja sa komorom.

Naši gubici u ovim borbama bili su 4 mrtva ili ranjenih. Među ranjenima nalazi se komandant Majevičke brigade drug Ratko Perić. 14 oktobra t.g. VI bosanska brigada imala je sukob kod Lipove Kose sa jednim četničkim bataljonom, koji je potpuno razbijen i u neredu se povukao u pravcu Maglaja, ostavljajući veći broj mrtvih i ranjenih na terenu. Od 15 do 20 oktobra XVII divizija vršila je diverzionu akciju jednom kolonom prema dolinama rijeka Spreče i Bosne, drugom kolonom prema Maglaju, a trećom kolonom prema željezničkoj pruzi Maglaj — Doboj.⁷ Napad na Maglaj nije uspio uslijed brojne nadmoćnosti neprijatelja i jakih betonskih utvrđenja oko Maglaja, a naročito prema željezničkom mostu, dok su ostale kolone uspjele da poruše željezničku prugu i unište željezničke stanice Sevarlije i Trbuk. Neprijateljski gubici u ovim akcijama bili su: 2 mrtva, 15 ranjenih, 51 zarobljen, zaplijenjeno 2 puškomitraljeza, 50 pušaka, 151 bomba i 15.000 puščanih metaka, uništene 2 željezničke stanice, porušena pruga u dužini od 3 kilometra na relaciji Maglaj — Doboj i Karanovac — Suho Polje. Naši gubici: 4 mrtva i 8 ranjenih, izgubljen 1 protivkolski top.

U duhu direktive ovog štaba, XVII divizija izvršila je napad 20 oktobra t. g. na neprijateljski garnizon Vareš. Napad je počeo pomenutog dana u 21 sat i borba je trajala 12 časova, nakon čega je Vareš zauzet.⁸ Vareš su branile 2 bojne IX pješачke pukovnije i 400 legionara pod komandom Avdage Hasića.

Neprijatelj je imao slijedeće gubitke: 11 mrtvih, nepoznat broj ranjenih, zarobljenih 484 vojnika i oficira. Zaplijenjeno 593 puške, 19 puškomitraljeza, 1 laki mitraljez, 5 teških mitraljeza, 1 protivavionski mitraljez, 11 mašinskih pušaka, 2 laka bacača, 1 teški bacač, 3 protivkolska topa 37 mm i 1 brdski top 65 mm bez zatvarača, 32 vagona namirnica, mnogo bacačke i topovske municije, kao i prilična količina ostale ratne spreme.

⁶ Vjerovatno Prvom brigadom. Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 31.

⁷ • Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 167.

⁸ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 214.

Po zauzeću Vareša jedinice XVII divizije uništile su sve visoke peći, kao i porušile željezničku prugu od Pajtova Hana do Dabravina.

Naši gubici: 1 mrtav, 1 nestao i 20 ranjenih.

Po zauzeću Vareša XVII divizija prebacila se na prostor Sarajevski Ozren, Mokro sa zadatkom razbijanja četnika na toj prostoriji i likvidacije neprijatelja na Crvenoj Stijeni i Mokrom. U toku pokreta ove divizije prema određenoj prostori četničke grupe su se razbježale, a u Kraljevoj Sutjesci XV majevička brigada zarobila je 16 domobrana i 4 oruž. [nika]. Zaplijenjeno 20 pušaka i oko 2000 pušanih metaka. 26 oktobra t. god. jedinice XVII divizije poslije uporne borbe zauzele su Crvenu Stijenu,⁹ na što je neprijatelj reagirao iz Sarajeva isturajući oko 100 kamiona vojske sa 20 tenkova u cilju da prodre do Mokrog i ka Sokocu.¹⁰ Ovaj pokušaj neprijatelja nije uspio, već je odbačen i otstupio u pravcu Pustopolja. U ovoj borbi neprijatelj je imao više gubitaka i nekoliko oštećenih kola. Jedinice XVII NOU divizije 30 oktobra t. g. sadejstvovale su jedinicama XXVII divizije u napadu na Sokolac, koga je neprijatelj prije napada evakuisao i otstupio u pravcu Stambulčića i dalje ka Palama.¹¹ Prilikom izvlačenja neprijatelja iz Sokoca, neprijatelj je naišao na zasjede jedinica XVII divizije, koje su ga razbile i nanijele mu osjetne gubitke.

Prije polaska XVII divizije prema Varešu Ozrenski partizanski odred ostao je na prostoru Ozren radi mobilizacije i čišćenja pojedinih četničkih grupa. Ovaj odred danas ima 2 bataijona sa brojnim stanjem oko 230 boraca. U sastav ovog odreda uveden je 1 bataljon Tuzlanskog partizanskog odreda radi prikupljanja i uspješne mobilizacije muslimana toga kraja.

Poslije zauzeća Tuzle formirana je XXVII udarna divizija¹² u čiji sastav je ušla II krajiška, XVII majevička, formirana od Majevičkog partizanskog odreda, XVIII hrvatska novoformirana brigada i XIX birčanska, formirana od Birčanskog partizanskog odreda. Od 1 do 15 oktobra jedinice ove divizije nalazile su se na prostoru Tuzla — Zivinice, gdje je formirana divizija. Od 15 do 20 oktobra t. g. II krajiška brigada izvršila

¹⁴ Odnosi se na dijelove 369 («Vražje») divizije. Jedinice ove divizije bile su, u periodu oktobar—decembar 1943, raspoređene u Sarajevu, Zenici, Višegradu i Tuzli i djelovale na području centralne i istočne Bosne. Vidi dok. reg. br. 24'4—II, k. 74, u arhivi Vojnog istoriskog instituta i dok. Muzeja narodnog oslobođenja Zagreb, br. 3, snimak 711—712 i 782—783, u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

¹¹ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 214.

¹² Formirana kao Treća bosanska divizija 10 oktobra 1943 god. u s. Zivinice. Radiogramom Vrhovnog štaba od 17 oktobra 1943 god. dobila je redni broj Dvadeset sedam. Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 123.

je pokret preko Kladnja za Vlasenicu. Ulazak u Kladanj bio je bez otpora, jer se je legija bez borbe povukla u pravcu Olova. II-oj krajiškoj brigadi prišlo je iz Kladnja 4 milicionera i predata 19 pušaka i 2 puškomitraljeza. XVII majevička brigada u ovom međuvremenu nalazila se na prostoriji Bukinje — Simin Han sa zadatkom rušenja željezničke pruge Tuzla — Lukavac, mobilizacije ljudstva i učvršćavanja same brigade u vojno-političkom pogledu. XVIII hrvatska brigada u ovom međuvremenu nalazila se je na prostoru Husine — Zivinice sa istim zadatkom kao i XVII majevička brigada.

21 oktobra t. g. 2 bataljon II krajiške brigade sa Romanijskim partizanskim odredom izvršio je napad na srbijansku Azbukovačku četničku brigadu u selu Sijercima i uspio da potpuno iznenadi štab brigade. U ovoj borbi četnici su pretrpili osjetne gubitke. Tako, imali su 180 mrtvih i 50 ranjenih četnika. Cio štab ove brigade na čelu sa kapetanom Pavlovićem poubijan je. Zaplijenjeno: 2 teška bacača i 1 teški mitraljez, 70 karabina i velika količina municije. Na našoj strani nije bilo gubitaka. Istovremeno II krajiška brigada, bez jednog bataljona, zauzela je varoš Rogaticu,¹³ koju su četnici držali, i to bez jačeg otpora. U ovoj borbi zarobljen je 41 četnik i oslobođeno 25 domobrana iz četničkog zarobljeništva. Zaplijenjena 2 mitraljeza, 6 pušaka, 2 pištolja, 2 motorna vozila, 15.000 puščanih metaka, veća količina topovske i bacačke municije i mnogo životnih namirnica. XVII majevička brigada ove divizije prebacila se na prostor Vlasenice. Od 21 do 26 oktobra II krajiška brigada vršila je čišćenje terena od četnika oko Rogatice i uspjela da ubije 69 četnika, rani 9 i zarobi 30. U ovim akcijama zaplijenjeno je više pušaka i municije, 1 brdski top 75 mm sa dosta granata i ostale ratne spreme. Po prebacivanju XVII majevičke brigade sa prostora Vlasenice u selo Sokoloviće, ova je brigada uslijed neopreznosti dozvolila da je neprijatelj (četnici) iznenadi i nanese joj gubitke: 13 drugova mrtvih. Jedna njemačka kolona sa tenkovima pokušala je da prodre u pravcu Han Pijeska potpomognuta artiljerijom i avijacijom, no ista nije uspjela, već je povraćena nazad u svoju bazu.¹⁴ Poslije razbijanja četnika na Romaniji XXVII divizija pripremila je napad na ustaško uporište Sokolac. Napad je vršen dva puta i to II krajiška sa dijelom XIX birčanske brigade, ali bez uspjeha. U ovim borbama neprijatelj je imao osjetne gubitke, dok su naše jedinice imale 1 mrtvog i 28 -ranjenih, od kojih 18 lakših. Ponovni napad na Sokolac organizovan je u sadejstvu sa jedinicama XVII divizije, no do napada nije došlo, jer je

" Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 214.

neprijatelj evakuisao prije Sokolac¹⁵ i odstupio u pravcu Pala, ostavljajući u Sokocu veću količinu hrane, 1 mitraljez, 8 pušaka i više puščane i bacačke municije. Napadu XXVII divizije u svim akcijama sadejstvovao je Romanijski partizanski odred. U međuvremenu XVIII hrvatska brigada sa Ozrenskim partizanskim odredom izvodila je akcije na lijevoj obali rijeke Spreče i uspjela da razbije pojedine četničke grupe i zaplijeni oko 120 pušaka i 1 puškomitraljez nemajući gubitaka na svojoj strani. XIX birčanska brigada počela je funkcionisati kao brigada 25 oktobra t. g., imala je zadatak: zatvaranje pravca Zvornik — Caparde i akcije na pojedine četničke grupe..

Romanijski partizanski odred uspio je da spriječi 26 oktobra t. g. prodiranje jedne njemačke motorizovane kolone od Sarajeva ka Rogatici. U ovoj borbi odred je zaplijenio 1 haubicu 105 mm sa 100 granata i 1 kamion sa ratnom spremom. Gubitci odreda u ovoj akciji bili su 1 mrtav i 3 ranjena. Neprijatelj je povraćen natrag. Zarobljeni italijanski odred jačine oko 185 vojnika sa 25 oficira u Foči izrazio je želju da se bori u sastavu naših jedinica. Od odreda oduzet je izvjestan broj automatskog oružja i municije za naše jedinice, dok je odred formiran u jedan bataljon pod našom komandom za uvođenje u buduće akcije, jer to izražavaju i daju ubjeđenja kako oficiri, tako i vojnici da će se zaista boriti u sastavu naših jedinica.

Jedinice XI divizije u borbama sa neprijateljem zauzele su Razboj,¹⁶ gdje je poginulo 5 Njemaca, 6 žandara, dok je zarobljen 51 žandar. Zaplijenjena 2 mitraljeza. U borbama kod Potočara ubijeno je 57 četnika, a ranjeno 5, zaplijenjen 1 mitraljez i 3 puške. U toku 15 oktobra t. g. V i XII brigada XI divizije zauzele su Gojakovac i Križ.¹⁷ Ove jedinice uništile su 3 oklopna voza, zarobile 24 vojnika, dok je zaplijenjeno 27 karabina i 1 motocikl. XII brigada ove divizije izvršila je napad na željezničku stanicu Rudanku na pruzi Doboj — Derventa i istu potpuno uništila. Ovom prilikom zarobljeno je 7 vojnika, a zaplijenjeno 7 pušaka, 1 mitraljez i 7.000 puščanih metaka.

Ofanziva¹⁸ koju su preuzele njemačko-ustaške snage iz doline rijeke Save od Brčkog i dolinom rijeke Bosne od Doboja

¹⁵ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 214.

•• Vidi dok. br. 147.

» Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 213.

¹⁸ U depeši Komande Šezdeset devetog rezervnog korpusa od 8 novembra 1943 god. stoji: »Pod komandom komandanta 187 rez. div. otpočela je 7.XI. iz Brčkog sporedna akcija »Ferkel«. Jedinice triju udarnih grupa, uz jak neprijateljski otpor, izbile su na liniju (karta 1 : 50.000): Njiverica (7 j. j.z. od Brčkog) — kota 147 (1 km i. odatle) — južna ivica mjesta Potočari — zap. ivica Krušića«.

U depeši od 12 novembra stoji:

— poslije 11 dana upornih bojeva ova ofanziva na pravcu Brčko — Tuzla odbijena je uz velike gubitke po neprijatelja, koji je imao oko 1.200 izbačenih iz stroja; uništeno i oštećeno 7 tenkova i zaplijenjena veća količina oružja i ratne spremne. Neprijatelj sa pravca Brčko — Tuzla povraćen je u Brčko, dok jedna motorizovana njemačka kolona, jačine 2.000 vojnika sa 8 tenkova, uspjela je da prodre 11 ov. mj. u Tuzlu bez jačeg otpora. U sastavu ove kolone neprijatelj je imao jedan dio Vražje divizije upotrijebljen za komoru, jedan dio Austrijanaca, dok je ostatak bio sastavljen od Njemaca. Moral ovih neprijateljskih snaga nije na visini. Mi smo hitno pristupili prikupljanju podataka da se ustanovi tačno brojno stanje neprijatelja, njegov raspored i naoružanje u cilju izvršenja napada na Tuzlu. U Tuzli nema nijednog objekta koji bi neprijatelj mogao iskoristiti, već momentano stanuje po privatnim kućama. Pramac prema Doboju zatvarala je XVIII hrvatska brigada, koja nije pružala dovoljan otpor Njemcima, a razlog ovome je nesigurno vojno rukovodstvo, koje je većim dijelom od domobranskih oficira koji su prišli našoj vojsci prilikom zauzeća Tuzle.

Moral kod jedinica ovoga Korpusa je u svakom pogledu na visini. Ishrana normalna. Izuzetak čini teže snabdijevanje i stanovanje jedinica XVII NOU divizije, koje se nalaze na Romaniji, gdje su ustaše većim dijelom spalili naselja i opljačkali sve životne namirnice.

Za usavršavanje nižih vojnih rukovodilaca završen je jedan kurs kod Štaba XVII NOU divizije, a novi je formiran pri Štabu XXVII NOU divizije, gdje kursu prisustvuje 40 slušalaca.

Raspored naših jedinica danas izgleda ovako: XVII NOU divizija nalazi se na prostoru Crvena Stijena — Sokolac sa zadatkom zatvaranja pravca Sarajevo preko Pala, na kom pravcu je neprijatelj dosta aktivan i pokušava prodor prema Višegradu, ali su svi njegovi pokušaji odbijeni uz velike žrtve.

XXVII divizija, bez Hrvatske i Birčanske brigade, nalazi se na prostoru Goražde — Foča — Trnovo sa zadatkom rušenja željezničke pruge Prača — Višegrad, mobilizacije i razoružavanja tamošnje milicije, učvršćavanja naše narodno-oslo-

»Poduhvat   »Ferkel«

Glavna akcija: 11.11. u 11,45 čas. prednji dijelovi izbili na zap. ivicu Tuzle, u 13,30 čas. komandujući general ušao u Tuzlu, u 15 čas. posjednuta Tuzla sa okolnim visovima ...

Sporedna akcija: Noću 10.11. bande jačine 1.500 ljudi, sa p.t. topovima, minobacačima i artiljerijom napale cio front juž. od Brčkog. Jednovremeno druge bande (300—400 ljudi) napale mostobran istoč. od Brčkog. Neprijatelj je dobro vodjen. Odbili smo sve napade, djelimično u bliskoj borbi, i održali se na položaju«. Dokumenti se nalaze u arhivi Vojnog istoriskog instituta, pod reg. br. 22/20—a i 23/20—a, k. 6.

bodilačke vlasti i čišćenja pojedinih zaostalih četničkih grupa. Ovoj diviziji stavljeno je u zadatak još i to da učvrsti Kalinovički partizanski odred, koji se nalazi na prostoru Dobro Polje — Trnovo i da ga sredi u vojno-političkom pogledu.

XVIII hrvatska, XIX birčanska brigada i Tuzlanski partizanski odred nalaze se na prostoru Caparde — Rakino Brdo — Zivinice sa zadatkom zatvaranja i osmatranja [pravaca] koji izvode od Tuzle preko Simina Hana za Caparde i od Zvornika u pravcu Tuzle, održavajući tijesnu vezu sa jedinicama XVI vojvođanske divizije. Pored prednjih zadataka ove jedinice vrše i čišćenje pojedinih četničkih grupa i izvode akcije na zeleni kadar, koji se nalazi na prostoru Kalesije — Prnjavor.

XVI vojvođanska NOU divizija nalazi se na prostoru Majevice sa zadatkom zatvaranja pravca od Brčkog prema Tuzli i Bijeljini, čišćenja četničkih grupa sa Majevice, koje su u posljednje vrijeme, uslijed pritiska i gonjenja naših snaga, vojnički potpuno oslabile i počele se većim dijelom predavati našim jedinicama. Mi smo pred Stab XVI vojvođanske divizije postavili da u slučaju upotrebe naše glavnine na drugom pravcu prema S.¹⁹ sama XVI divizija s partizanskim odredima oko Tuzle pristupi likvidaciji iste. U protivnom napad na Tuzlu izveo bi se zajednički uz pripomoć naših snaga.

U toku borbi naših jedinica u mjesecu oktobru naročito su se istakle slijedeće jedinice: II bataljon II krajiške brigade na čelu sa komandantom bataijona Stojanom Milinkovićem, koji je lično upao u Stab Azbukovačke četničke brigade i poubijao.

Isticanje hrabrosti i požrtvovanosti pojedinih starješina i boraca: ovaj štab je svojevremeno radio-telegrafskim putem dostavio prijedloge za unapređenja i odlikovanja, kako kod XVII tako i kod XXVII divizije.

Jedinice XVI vojvođanske divizije prilikom ofanzive nje-mačko-ustaških snaga od Brčkog pokazale su hrabrosti i odvažnosti u odbijanju drskih naleta neprijatelja i u tome potpuno uspjele ne dozvoljavajući neprijatelju da izvrši prodor preko Majevice u pravcu [Tuzle i Bijeljine]²⁰ i tako dovede u opasnost naše bolnice²¹ na Majeveci. Vojno-politička rukovodstva bila su na visini.

Mi smo mišljenja da bi trebalo pohvaliti preko »Slobodne Jugoslavije« komandanta II krajiške brigade druga Stojana

" Vjerovatno: Sarajevu

²⁰ Opširnije o ovim borbama vidi tom IV, knj. 19, izvještaj Šesnaeste NOU divizije od 1 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 31—1/1—I, k. 211.

²¹ U zaštiti bolnice učestvovao je i Majevički NOP odred. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 1/1—6, k. 1626 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

Milanovića²² sa Drugim bataljonom za hrabro i odlučno držanje pred neprijateljem.

Istovremeno trebalo bi pohvaliti i I vojvođansku brigadu na čelu sa komandantom brigade drugom Markom Peričinim za hrabrost i požrtvovanje u svim dosadanjim borbama a naročito u toku njemačko-ustaške ofanzive kod Brčkog.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 100

IZVJEŠTAJ TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 23 NOVEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI I O MORALNO-POLITICKOM STANJU JEDINICA¹

**STAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE**

Broj: str. pov.
23 novembar 1943 g.

Dostavlja izvještaj o vojno-političkoj situaciji.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1.) Velikim uspjesima naše vojske u cijeloj I.[stočnoj] Bosni stvorili su se novi, povoljni uslovi za razvoj naše narodno-oslobodilačke borbe, ali istodobno pojavili su se novi problemi pred kojima su se našli rukovodioci u vojsci i politički radnici na terenu. Priliv novog ljudstva u naše brigade i odrede, kao i stvaranje novih odreda, znatno je ojačao brojčanu snagu naših jedinica. Političko i vojničko sređivanje i učvršćenje tih naših jedinica iziskivalo je i iziskuje krajnju požrtvovanost naših rukovodilaca, da bi se od tog novopridošlog ljudstva stvorila udarna snaga, koja će biti spremna da izvojuje nove pobjede pred kojima se nalaze naše jedinice. Zavidni rezultati u tom pogledu su postignuti u jedinicama XVII-te i dvjema brigadama XXVII divizije, dok u Hrvatskoj i Birčanskoj brigadi, te u noviformiranim odredima, stoji to pred nama kao jedan od najglavnijih problema. Pitanje pronalaženja i brzog osposobljavanja

²⁵ Pogrešno. Prema izjavi pukovnika Idriza Čejvana treba da piše: komandant II bataljona II krajiške brigade drug Stojan Milinković.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br.29—2, k. 9 A.

vojno-političkih kadrova postavlja se danas u prvi plan naših zadataka.

2.) Oslobođenjem gotovo čitave I. Bosne mi smo se našli pred problemom brzog stvaranja i učvršćenja narodne vlasti u pozadini. Sasvim je jasno da pravilno rješenje tog zadatka pretstavlja osnovni uslov za očuvanje velikih vojničkih uspjeha koje je izvojevala naša vojska. S obzirom na slabost i nedostatak kadrova koji rade na terenu, rukovodioci naših jedinica morali su posvetiti veliku pažnju stvaranju i učvršćenju NOO-a i vojno-pozadinskih vlasti. Starije jedinice su uglavnom shvatile važnost izvršenja tog zadatka, dok mlađe ne samo da to ne sprovode, već često puta imaju nepravilan stav prema postojećim NOO-ima i vojno-pozadinskim komandama.

3.) Naša nastojanja da svaki borac postane nosiocem pravilnog objašnjavanja naših uspjeha i linije narodno-oslobodilačke borbe — urodile su plodom. Mnoge naše jedinice rade danas pod svim uslovima agitaciono i propagandistički, zahvaljujući jedinstvenom pl^nu po kome se borci upoznaju sa svim pitanjima koja se pred nas postavljaju.

4.) Da bi se ostvarila puna saradnja naših rukovodilaca u vojsci i u pozadini, predložili smo Ob. [lasnom] komitetu da se održi part. savjetovanje, na kojem bi se detaljno raspravili zadatci u novostvorenoj situaciji, — međutim, to se savjetovanje još nije održalo.

5.) Naši vojnički uspjesi stvorili su uslove za dalje ostvarenje linije bratstva naših naroda. Masovno prilaženje muslimana i Hrvata najbolji je dokaz da je linija naše Partije duboko prodrila u mase i da se danas pred nas postavljaju zadaci brzog rješavanja organizacije svih onih snaga koje prilaze na pozicije narodno-oslobodilačke borbe.

6.) Naš stav prema legiji bio je ispravan. Plodovi tog našeg pravilnog stava pokazali su se u jakom diferenciranju unutar legionarskog tabora i pristupanju legionara u našu vojsku. Pitanje daljeg privođenja legionara u našu vojsku postavlja se danas kao pitanje sposobnih i samostalnih rukovodilaca koji bi mogli da rješavaju sve organizacione probleme u vezi s tim zadatkom. Taj posao oni bi danas mogli obavljati i bez prisustva naših jedinica, jer muslimanske mase, tražeći političke komesare, traže komuniste od kojih u današnjoj situaciji jedino mogu da očekuju iskrenu i stvarnu pomoć. Uspjehe smo u tom pogledu postigli u Tuzlanskom bazenu, oko Brčkog, Bijeljine, u srebreničkom kraju, pa djelimično i oko Kladnja, a postoje svi uslovi da se to postigne u fočanskom i goraždanskom kraju. Ni na jednom se sektoru ne osjeća tolika oskudica u kadrovima kao na tom, jer su nam za taj posao potrebni drugovi muslimani.

Muslimanska reakcija, koja se danas vezuje za Njemce, a odvaja se od ustaša, nastoji svim silama da spriječi masovno pristupanje muslimana u redove NOV. U tom cilju pristupa organizaciji svoje vojske pod firmom »Zeleni kadar«. Jedan od prvaka te reakcije — Pandža² — uhvaćen je od naših jedinica na poslu okupljanja muslimana pod zelenim barjakom. Kao najuticajniji i najpopularniji iz te grupe, bio je poslat na teren. Na teritoriji I. Bosne tog »zelenog kadra« ima do danas 400 — 500. Pandža je, odmah po dolasku kod nas, bio spreman da da izjavu da pristupa narodno-oslobodilačkom pokretu, da izda proglas za muslimane u kojem bi ih pozvao da odmah pristupe u naše redove, jer je to, kako on danas kaže, jedini spas za njih. Spreman je da da izjavu u kojoj bi osudio svoje ranije postupke, tj. svoje služenje Njemcima, koje su, po njegovim riječima, muslimani skupo platili.

Po našem mišljenju, ne daje on danas takve izjave što se boji za svoj život, već što se uvjerio da Hitler gubi rat neminovno i skoro, da su pozicije reakcije u našoj zemlji kod svih naših naroda uzdrmane do te mjere, da im prijeti konačni i brzi slom, da je Narodno-oslobodilačka vojska postala moćan i odlučujući faktor u našoj zemlji, a možda i zbog toga što se uvjerio da će se u sklopu narodno-oslobodilačkog pokreta kao opštenarodnog pokreta riješiti i sva goruća pitanja muslimana. Naravno, on smatra da su glavna garancija za to on i njemu slični. Kakve su njegove tendencije i njemu sličnih ulaskom u narodno-oslobodilački pokret nije teško pogoditi. Oni su na pr., po njegovom pričanju, poslali vama Sudžuka. Oni, po svemu sudeći, dok su služili neprijatelju, nisu imali jasnu pretstavu o snazi i čvrstini našeg pokreta. U svakom slučaju, po našem mišljenju, bilo bi veoma nepravilno u sadanjoj situaciji pristupiti likvidaciji Pandže, kao vjerskog pretstavnika muslimana. Ako se vi s tim složite, molimo vas da nas hitno izvjestite do koje mjere i kako da ga upotrijebimo. Uzgred napominjemo da se sada bolje drži od svih muslimanskih prvaka koji su nam pristupili i da je sposobniji od sviju njih. Šaljemo vam materijal koji je zaplijenjen kod njega i saslušanje koje je dao odmah po dolasku kod nas.

Pitanju razbijanja te nove neprijateljske vojne formacije i odstranjenju njenog političkog uticaja na muslimanske mase posvetićemo posebnu pažnju, — i mi se nadamo da ćemo to pitanje uspješno riješiti u najskorije vrijeme.

¹ Muhamed Pandža je zarobljen od strane jedinica Druge krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 71). Otada saraduje sa NOV Jugoslavije. U šestoj neprijateljskoj ofanzivi bio je zarobljen od Njemaca i odveden u Sarajevo. Otada se o njemu ne zna ništa.

7.) Od akcije na Vareš,³ glavnina naših snaga: XVII i dvije brigade XXVII divizije nalaze se na terenu od S. [arajevskog] Ozrena do Foče. Naš politički uticaj u cijelom ovom kraju u toku ustanka nije bio jak i, što je naročito važno, nije bio stalan. Na najvećem dijelu ove teritorije mi nismo imali nikakvih organizovanih jedinica, niti je bilo političkih radnika koji bi podržavali i razvijali naš politički uticaj. Četnici su na cijelom ovom terenu imali organizovane jedinice, koje su najvećim djeirom učestvovala u svim širim akcijama protiv nas. Politički uticaj četnika ispoljava se u šovinističkom raspoloženju većeg dijela Srba, čak se taj uticaj ispoljava u raspoloženju i stavu Glasinca, koji je ranije bio pretežno partizanski raspoložen. Četnički teror s jedne, ustaški teror s druge strane, stvorili su duboki jaz između Srba i muslimana. Četnička politika primirja s okupatorom i parola »spasavanje« dobila je podršku i kod izvjesnih elemenata po selima. Četnički uticaj u ovom kraju pojačan je i time što su agenti iz Srbije stalno prolazili preko ovog kraja i povezivali ovdašnje četničke grupe sa četnicima i nedićevcima u Srbiji. Raspoloženje u svim četničkim jedinicama na ovom terenu nije podjednako. Ima jedinica koje su zakrville u dužim borbama (Rogatička brigada, Derikonjin⁴ odred, ili Sarajevska brigada), ali ima i takvih koje su pretežno sastavljene od prisilno mobilisanih boraca (goraždanski kraj, četničke grupe oko Olova, Vlasenice, Rogatice), koji, naročito poslije likvidacije ustaške posade u Sokolcu,⁵ te četnici oko Višegrada, naročito poslije borbe sa Njemcima, nisu neprijateljski dočekali naše jedinice i bilo je mnogo slučajeva da su se u manjim i većim grupama dobrovoljno javljali u naše jedinice, ili su predavali oružje.

8.) Događaji na Istočnom frontu, pojačana saradnja SSSR, Engleske i Amerike u borbi protiv Hitlerove Njemačke, kao i velike pobjede naše vojske u zemlji, znatno su uticali na raspoloženje Srba na cijelom ovom teritoriju, pa i onih u četničkim formacijama. Brzi pokret naših snaga u ovom pravcu, u času razvijanja tzv. III četničkog ustanka,⁶ kada su četničke glavešine sa Dražom na čelu imale u sporazumu sa Njemcima namjeru da zagospodare Istočnom Bosnom, provodeći nečuven teror, naročito nad muslimanima u Višegradu i Rogatici, u

³ Vidi dok. br. 99, i tom IV, knj. 18, dok. br. 167 i 214.

⁴ Savo Derikonja, komandant četnika sa Romanije, kao odmetnik, poginuo u borbi s organima narodne vlasti 1946 godine.

⁵ Vidi dok. br. 99 i tom IV, knj. 18, dok. br. 214.

⁶ Četnički komandanti u svojim dokumentima prikazivali su pokret Draže Mihailovića 1941—1945 godine kao Treći srpski ustanak. Bliže o tome vidi dok. reg. br. V k—P—47 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

času Kada je ustaška posada u Sokolcu masovno ubijala Srbe ispod Romanije, te naše pobjede nad četnicima i ustašama, kao i prodor naših jedinica u pravcu Srbije, imali su za posljedicu potpunu dezorganizaciju i demoralizaciju u četničkom taboru. Istaknute četničke vođe, naročito oficiri, ostali su izolovani. Uporedo s tim osjeća se znatan porast povjerenja masa u našu vojsku, kao i u pravilnost linije naše narodno-oslobodilačke borbe. Posljednji uspjesi u Istočnoj Bosni znatno su uticali na držanje cijelog ovog kraja, a naročito se to ispoljilo nakon svih propalih dosada pokušaja neprijatelja da proдре iz Sarajeva.⁷ Narod uviđa da je naša vojska postala takvom snagom, da je u stanju zaštititi narod od okupatorsko-ustaške opasnosti. Uočava se da Srbi ovog kraja uviđaju danas da mogu naći zaštitu jedino od strane naše vojske i osjeća se pritisak koji mase čine na bivše četničke borce da se priključe našoj vojsci. Posljednji četnički zločini nad muslimanima pojačali su strah od ustaške osvete. Sličan proces se odvija na Majeveci i u Posavini, u krajevima gdje su četnici imali uticaja, nakon uspjeha XVI divizije u borbi protiv Njemaca, ustaša i četnika. Znatno slabije se u tom pogledu stoji u zeničkom kraju, gdje naše jedinice nisu stacionirale, a zatim na Ozrenu [Pl.] i dijelu Trebave, naročito poslije prodora neprijatelja u Tuzlu.

Pod ovakvim uslovima mogućnosti za mobilizaciju na cijelom ovom terenu su povoljne. Kao izraz tih povoljnih mogućnosti jeste brz porast Romanijskog i Majevičkog odreda. Prema izvještajima rukovodilaca postoje svi uslovi da se formira odred oko Višegrada, što bi predstavljalo jedan veliki vojnički uspjeh. Na području Kalinovičkog odreda u posljednje vrijeme znatno su se poboljšali uslovi za mobilizaciju i, prema ocjeni drugova s toga terena, Kalinovički odred, uz prisustvo naših jedinica, brzo će ojačati i uspješno likvidirati razbijene i demoralisane četničke grupe. Na tom terenu, izuzev Zagorja, četnici su izgubili svaki uticaj. Jedino nasilnom mobilizacijom oni uspijevaju da okupe manje jedinice u borbi protiv nas. Obavješteni smo da je formiran Linski odred kojeg je komandant Gojko Krezović. Mi s tim odredom preko Foče održavamo vezu.

8.) Naše jedinice u pokretu na ovom terenu pokazale su povoljne rezultate u organizaciji NOO-a i vojno-pozadinskih vlasti: u Sokolcu, Srebrenici, Bratuncu, Rogatici, Višegradu, Goraždu i Foči uspostavljena je naša vlast.

9.) Ekonomske mogućnosti ovoga kraja su vrlo ograničene. Narod je osiromašio. Snabdijevanje naših jedinica nailazi na velike teškoće. Četničko-ustaško pustošenje ograničilo je mo-

⁷ Vidi dok. br. 99.

gućnosti za snabdijevanje naših jedinica mesom, što ranije nije bio problem za ovaj kraj. Naročite teškoće za snabdijevanje i smještaj naših jedinica predstavljaju popaljena i potpuno opustošena srpska i muslimanska sela. Naročitu teškoću predstavlja snabdijevanje jedinica hljebom. Prije pada Tuzle taj se problem uspješno rješavao, jer je bilo omogućeno nesmetano prebacivanje namirnica iz Semberije i Posavine. Zbog toga, kao i zbog jače pomoći i kontrole našim odredima na ovom sektoru, daljne mobilizacije novih boraca, jer mogućnosti za to nisu ni izdaleka iscrpljene, postavlja se pred nas ponovno zauzeće Tuzle kao jedan od najglavnijih zadataka na našem sektoru. Ima još problema koji se postavljaju pred naš rukovodeći kadar u pogledu pravilnog snabdijevanja naših jedinica. Jedan od najvažnijih u tom pogledu je problem podizanja političkog nivoa naših intendantata. Ima još nepravilnog odnosa prema narodu prilikom rekvizicija itd. Mi u tom pogledu nismo dali punu potrebnu pomoć zato što nismo mogli usljed pomanjkanja sposobnih drugova organizovati naš ekonomski otdjel. Sam čika Risto,⁸ iako mnogo radi, nije u stanju da savlada taj ogroman posao. No, uzimanjem mlađih drugova iz divizija, mi ćemo to pitanje uskoro riješiti. Problem bosih i slabo odjevenih prilivom novih boraca vrlo je aktuelan, naročito u XXVII diviziji i u odredima.

10.) Obavještajna služba u našim jedinicama nije još razvijena do te mjere da može uspješno rješavati svoje zadatke. Njene slabosti se naročito osjećaju na liniji borbe protiv pete kolone, zbog slabosti i pomanjkanja sposobnog kadra. Toj najmlađoj grani djelatnosti u našim jedinicama u posljednje vrijeme štabovi su počeli posvećivati potrebnu pažnju.

11.) Sanitetska služba u posljednje vrijeme počela je pravilno i dobro funkcionisati. U upoređenju sa ranijim stanjem u tom su pogledu postignuti lijepi uspjesi. Pitanju vaspitanja našeg sanitetskog kadra u stručnom pogledu, kao i za pravilan i drugarski odnos prema bolesnicima i ranjenicima, posvećena je velika pažnja. U svim divizijama organizovani su kursevi za bolničarke četa, kursevi za referente saniteta bataijona. Pored toga održavaju se kursevi za bolničarke pri bolnicama na Majevecu i u Sekovićima. Sa organizacijom sanitetske službe u odredima slabije stojimo. Ima nekih odreda gdje nema četnih bolničarki, a u tri odreda nemamo ni referenta saniteta. No, u stanju smo da to u najskorije vrijeme riješimo putem kurseva koji su u toku. Pri svakoj diviziji postoje bolnice koje vrlo dobro funkcionišu u svakom pogledu. Takođe su organizovane i hirurške ekipe u kojima kadar nije u političkom pogledu naj-

⁸ Stefanović

sigurniji, ali je osigurana kontrola, tako da i one dobro i uspješno funkcionišu. Sada se sprovodi kampanja borbe protiv pjegavog tifusa po svim jedinicama. Poduzete su, prema mogućnostima, sve zaštitne mjere. Do sada smo imali tri slučaja oboljenja u XXVII diviziji, međutim, u posljednje vrijeme ni u jednoj našoj jedinici nema više nijednog slučaja.

12.) Učvršćenje mladih brigada XXVII divizije postavlja se kao jedan od najvažnijih zadataka pred njene rukovodioce, jer još divizija kao cjelina nije ispoljila svoju aktivnost. To je uspješno već prevladano u XVI i XVII diviziji u toku posljednjih borbi.

13.) Dezerterstvo u našim jedinicama, iako glavnina naših snaga živi i bori se pod teškim uslovima, iako je ogromna većina boraca novopridošlih i novomobilisanih, ne uzima većeg maha. Sem nešto boraca iz Hrvatske brigade, koji su po nagovoru nekog popa pobjegli kućama prilikom prodora neprijatelja u Tuzlu, nije bilo nijednog slučaja prebjegavanja neprijatelju, već prijavljivanje partizanskim odredima na svom terenu. Vojni sudovi su osudili 5—6 boraca na smrt zbog dezerterstva. Ovim presudama pristupilo se tek u krajnjoj nuždi. Po tom pitanju održano je po svim jedinicama niz konferencija i danas je ono svedeno na minimum.

14.) U podizanju borbene sposobnosti naših jedinica postignuti su zavidni rezultati. Mlade, novoformirane brigade (XVI muslimanska, XVII majevička brigada, te III i IV vojvođanska brigada) sposobne su danas za izvršenje i težih operativnih zadataka, zahvaljujući dobrom, odanom i požrtvovanom rukovodećem kadru tih brigada. Naročito se u tom pogledu ističe XVI muslimanska brigada. Po borbenosti zaostaje nam Hrvatska brigada, koja raspolaže dobrim ljudstvom (pretežno radnici), zbog slabosti starješinskog kadra po bataljonima i četama, koji pretežno čine bivši domobranski oficiri. To ćemo uspješno riješiti uključenjem te brigade u sastav XVII divizije, kako putem davanja operativnih zadataka, tako i izmjenom i popunom nekih rukovodilaca. Ramlje u pogledu borbenosti i XIX birčanska brigada, koja još nije prošla kroz žešće akcije.

15.) Pitanju podizanja vojno-političkog kadra posvećena je puna pažnja. Pri XVI, XVII i XXVII diviziji održavaju se vojni kursevi. Pri VI, XV majevičkoj i II krajiškoj brigadi održavaju se permanentni niži part. kursevi. Pri Štabu XXVII divizije, pod rukovodstvom druga D.⁹ Vučinića, održava se srednji partijski kurs. Na taj način nastojimo riješiti pitanje kadra ne samo za jedinice tih divizija, već i za ostale naše jedinice. O svim gore pomenutim pitanjima diskutovalo se na

• **Draga**

sastancima sa štabovima divizija i na part.-političkom savjetovanju divizije koje smo održali 1 novembra. To savjetovanje donosi već rezultate u pogledu učvršćenja jedinica, podizanja kadra i pravilnog provođenja linije naše Partije označene u posljednjem proglasu CK. U tom pravcu izdali smo jedinstveni plan rada za sve jedinice i za svaku brigadu posebno, već prema kvalitetu rukovodećeg kadra i nivou boraca u vojno-političkom pogledu.

Radi pomoći, naročito našem nižem kadru političkih komesara, pristupili smo izradi jedne brošure, koja će im služiti kao priručnik. Plan vam prilažemo. Pristupili smo i izdavanju vojničkih uputstava po pojedinim aktuelnim pitanjima.

16.) Dosad izdavanj propagandni i teoretski materijal, u čemu se ovdje naročito oskudjevalo, može se reći da zadovoljava potrebe. Nastavićemo sa daljim izdavanjem, jer za to ima mogućnosti. Po jedinicama se u tom pogledu naročito ističu part.-politički rukovodioci VI i XV majevičke brigade.

17.) Politodjeli postoje u VI, XV majevičkoj, XVI muslimanskoj i II krajiškoj brigadi. Svi politodjeli odgovaraju svojim dužnostima i vrlo dobro rade. O politodjelima u XVI diviziji i o njihovom radu nismo obaviješteni. Osjeća se velika potreba za politodjelima u novoformiranim brigadama. Ako nema mogućnosti da ih dobijemo, onda bi vas molili da izvršite raspodjelu postojećih drugova iz politodjela po novoformiranim brigadama u okviru našeg Korpusa, ili da nam dozvolite da mi to izvršimo. Mi smo u okviru XXVII divizije izvršili raspodjelu drugova iz politodjela po svim brigadama, ali vi to još niste potvrdili. Pred istim problemom stoje i drugovi iz Vojvođanske divizije, formiranjem novih jedinica. Potrebno je stoga da nam po ovom pitanju date hitan odgovor.

18.) Za komandanta XV majevičke brigade, namjesto druga Ratka Perića, postavili smo druga Ratka Vujovića, ...

19.) Grupa Italijana¹⁰ koja je zarobljena u Foči, prema njihovoj izjavi, spremna je da se bori protiv Njemaca. Ona ne daje utisak razbijene vojske, već, naprotiv, primjećena je kod boraca i oficira želja da se bore s nama protiv Njemaca. Imaju kolebljiv stav prema četnicima i ne bi se rado borili, bar u prvo vrijeme, protiv njih. Oficiri su monarhistički raspoloženi, dok su vojnici većinom radnici i seljaci iz sjeverne Italije i ne misle kao njihovi oficiri. Mi smo ih svrstali u jedan bataljon, koji će pod komandom štaba jedne naše brigade ići na izvršavanje zadataka.

20.) Štabovi naših divizija do sada su uglavnom izvršili sve vojno-političke zadatke koji su se pred njih postavili. Štabovi

brigada takođe zadovoljavaju, a naročito se ističu: Štab II krajiške, XI,¹¹ XV majevičke i XVI muslimanske brigade. U svim štabovima vlada puna saglasnost i drugarska atmosfera. Politički komesar XVII divizije drug Petričević osjetno se popravio u svakom pogledu i svakodnevno se zalaže da se oslobodi svih ranijih štetnih sklonosti. Odlazak druga Brkića¹² osjetni je gubitak za nas, mada ne sumnjamo da će drug Goranin zadovoljiti. Drug Pero Kosorić pokazao je sposobnosti da može uspješno rukovoditi divizijom.

21.) Naredba VŠ¹³ o ishrani štabova itd. naišla je na dobar prijem kod starješinskog kadra naših jedinica i svi je sprovode u život. Vojnička disciplina, međutim, u svim jedinicama zbog priliva velikog broja novih boraca nije na dostojnoj visini, iako su se postigli uspjesi i u tom pogledu u upoređenju sa ranijim stanjem.

22.) Nepravilan odnos između drugova i drugarica uzeo je bio maha u skoro svim jedinicama. Postavilo se to pitanje kao ozbiljan problem pred sve rukovodioce u našim jedinicama. Kampanja koja se provodi po tom pitanju po jedinicama, kako izvještavaju drugovi, urodiće plodom....

23.) Oktobarski proglas CK naišao je na oduševljen prijem, ne samo u našim jedinicama, već i u narodu, a naročito ono mjesto u proglasu gdje se govori o kralju. To je naročito došlo do izražaja 7 novembra, kada su se po svim krajevima oslobođene teritorije održavali zborovi i konferencije.

Nakon velikih pobjeda naše vojske i nakon Moskovske konferencije, svi očekujemo življu političku aktivnost u našoj zemlji. Željeli bi da nas s vremena na vrijeme obavještavate i o onim stvarima o kojima ne govori »Slobodna Jugoslavija«, kako bi bili u toku događaja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

V.¹⁴ Popović

(M.P.)

Komandant

general-major:

Košta¹⁵

P.S.¹⁶ Potrebno je da urgirate na slanju pošiljki odjeće, obuće, sanit. materijala, eksploziva i dr. za naše jedinice preko misije koja je kod nas, jer se ona, kako izgleda, slabo za to zauzima.

¹¹ Vjerovatno omaška, umjesto XVII (Sedamnaesta majevička NOU brigada).

" Hasan Brkić

" Vrhovnog štaba

¹⁴ Vladimir

¹⁵ Nad

" Na originalu dopisano plavim mastilom, latinicom.

NAREĐENJE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
23 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE HERCEGOVAČKE
BRIGADE ZA KONTROLISANJE TERENA POSTOLJANI —
KREKOVI— BRATAČ — ŽALOM¹

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br.: 8
23 novembra 1943 g.
u 24 časa
Gacko

ŠTABU II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Vaš izvještaj pov. br. 2 od 22 o. mj. primljen je.

Pri likvidaciji Kule [Fazlagić] ubijeno je 100 bandita i više njih se utopilo, ne računajući tu broj njihovih gubitaka u borbama kod Šipačna, odnosno dalje ka Nevesinju. Mi smo imali 15 mrtvih i 16 ranjenih.

Sjutra X Brigada bez »5« [bataijona] čije su dvije čete otišle ka Bugojnu za pratnju crnogorskih delegata² kreće sa prostora Kula — Stepen i sutra će zanočiti na prostoru Ubla — »čoravci«,³ da bi dalje u sadejstvu sa III Hercegovačkom N.O.U. brigadom produžila čišćenje ka Grahovu — Lastva.

Ovaj Štab sa jednim bataljonom i jednom četom »5« ostaje u Gacku. Ovdje u Gackom nalazi se i jedan pivski bataljon, koji će ovdje ostati još nekoliko dana. Štab i glavnina bataijona biće u Gacku, manji dijelovi biće u Kuli, a izvidnice ići će ka Slivljima i Kokorini.

Manji dijelovi III Brigade sa dijelovima Južnohercegovačkog odreda ostaće na prostoru Plana — Bileća i kontrolisati pravac ka Gacku.

Vi težite i nadalje češće se baviti na prostoru Postoljani — Krekovi — Bratač — Žalom ili ka Drežnju, te kako bi zatvarali i onemogućavali prodor ka Gacku. Kako ima više nezgoda bavljenje samo na takoj maloj prostoriji, to povremeno upadajte i ka Bišini, ali u tome slučaju ka Zalomu rokirajte koji odred.

Šaljemo vam oko 50 osnovnih punjenja i nešto dopunskih i upaljača. Ukoliko vam fali granata, mogli bi nešto od nas dobiti. Šapirografa nemamo.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 5—2, k. 1149—II.

² Vjerovatno se odnosi na delegate koji su išli na Drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu.

³ Vidi dok br. 37, primjedbu 5.

ШТАБ
ХЕРЦЕГОВАЧКЕ У. ДИВИЗИЈЕ
Н.О.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ

Поз.бр. 18

23 новембра 1942 г.
у 24 часа

Гацко

УСТАВНО ПРАВО
УСТАВНИ СУД

Београд, 1942

ШТАБ II.- ХЕРЦЕГОВАЧКЕ Н.О.У. БРИГАДЕ

Ева извјестај Поз.бр. 2 од 22 в.м.ј. примљен је.

При ликвидацији Куле убијено је 100 бандита и више њих се утешило,
не рачунајући ту број изхорених гуситака у борбама код Шапача односно даље
ка Невесињу. Ми смо имали 15 мртвих и 16 рањених.

Сјутра XI- бригада без "5" /чије су двије четв ортаде, ка Бугејну за
пратњу Пригорских делегата/креле са простора Кула - Степен и сјутра ће
ће заиста на простору Убла - "Ђоравци" да би даље у одређеном са III.
Херцеговачком Н.О.У. Бригадом предузела чистње ка Грахову - Јаотва.

Овај Штаб са једним батаљоном и једном четом "5" остају у Гацко. Овдје
у Гацко налази се и један Пивски батаљон који ће овдје остати још неколико
дана. Штаб и главнина батаљона биће у Гацко, мања дијелови биће у Кула, а из-
виднице биће ка Слизалима и Кекорини..

Мама Дијелови III.- Бригаде са дијеловима Јужне Херцеговачког Одред
остаће на простору Плана - Билећа и контролисати правци ка Гацку.

Ви захте и на даље чешће се бавити на првтерру Постојани - Крекови
Братач - Задом или ка Дрежну, те како би затварали и онемогућавали предор
ни Гацку. Како има више негода, бављемо само на такој малој простору, те
повремено уладајте и ка Бригни, али у теме случају ка Залему резирајте ка
Одред.

Шадемо вам око 50 основних пуцева и нешто доцуских и ушалаца. У колико
ко вам фали граната, могли би нешто од нас добити. Шапирографа немамо.

Штаб Сјемеће Херцеговачког Одред већ функциониса, вази са њима је про-
ко Давидовића, те Одред са вишега сектора ставите под његову команду. Њему
је наређено да вам стави на расположење до 40 борана, те да би могли форми-
рати једну четврти батаљон.

Слушатељи за војни курс су упућени за Плевља.

Прилог поз.бр.: 3 и 4 од данас

СМРТ САШЕЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ !

Политички комесар

Drag Ivanovic

Начелник Штаба
п. пуковник,

Командант
п. пуковник,

V. Bogdanovic

Štab Sjevernohercegovačkog odreda već funkcioniše, veza sa njim je preko Davidovića, te odrede sa vašega sektora stavite pod njegovu komandu. Njemu je naređeno da vam stavi na raspoloženje do 40 boraca, te da bi mogli formirati vaš četvrti bataljon.

Slušaoci za vojni kurs su upućeni za Pljevlja.
Prilog pov. br.: 3 i 4 od danas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, Drag. Ivanović	Načelnik štaba p. pukovnik, Rade ⁴ (M.P.) ⁵	Komandant p. pukovnik, Vlado Šegrt
--------------------------------------	--	--

BR. 102

IZVJEŠTAJ ŠTABA HERCEGOVAČKE DIVIZIJE OD 23
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGOG UDARNOG KOR-
PUSA NOVJ O SITUACIJI U HERCEGOVINI'

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE»
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br.: 10
23 novembra 1943 g.
u 24 čas.
Gacko

ŠTABU III³ UDARNOG KORPUSA NOV I POJ

Vaše naređenje pov. br. 214⁴ od 17 o.mj. primljeno je, kao i naređenje pov. br. 186⁵ od 7 o. mj., pov. br. 199° od 11 o. mj. i br. 206" od 13 o. mj.

⁴ Hamović

⁵ Okrugli pečat: Štab Desete hercegovačke NOU brigade.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 19/1—5—I, k. 391.

² Kasniji naziv: Dvadeset deveta NOU divizija.

³ Izvještaj je poslan Drugom korpusu NOVJ. U originalu pogrešno napisano: III.

⁴ Yidi dok. br. 96.

⁵ i⁷ Redakcija nije pronašla pomenute naredbe.

⁹ U naredbi stoji:

»Od Vrhovnog štaba dobili smo sledeće:

Ako u borbi sa četnicima zarobite kojeg engleskog vojnika ili oficira, koji pripadaju engleskoj misiji, dobro sa njima postupajte i

Divizija je formirana i već funkcioniše. Došao je i politički komesar drug Dragiša Ivanović.

Od posljednjeg našeg izvještaja imali smo više sukoba i jačih borbi oko Nevesinja, Trebinja i Bileće, a najznačajnija je likvidacija Kule Fazlagića.⁸ Borbe su vođene sa ustašama, četnicima i Nijemcima. Pri likvidaciji Kule Fazlagića razbijena je i neprijateljska kolona Švaba i četnika koja je bila došla do Bratača i Kifina Sela i pokušala priteći Kuli u pomoć.

U svim ovim akcijama ubijeno je 339 (trista trideset i devet) Švaba, ustaša i četnika, zarobljeno je: 120 pušaka, 1 teški i 1 laki mitraljez i 11.000 metaka. Mi smo imali 38 mrtvih i 43 ranjena, od kojih 8 teže ranjenih. Zarobljen je i zamjenik komandanta stolačke četničke brigade i veliki zlikovac Đuro Andrić i strijeljan, a smrtno je ranjen zamjenik komandanta zloglasnog četničkog »ćoravog« bataljona Radoslav Vuković. Sem gore navedenog broja priličan broj ustaša i njihove djece iz Kule utopio se u vodi pri bježanju.

Relaciju⁹ za ove akcije dostavićemo na kraju ovoga mjeseca, a nadalje kako je to već naređeno.

Danas u Hercegovini u znatnoj mjeri popravljaju se stanje, a naročito u mostarskom, stolačkom i dijelovima ljubinskog sreza (u mnogome zbog savezničkih čeških bombardovanja objekata na komunikacijama Mostar — Metković — Dubrovnik), a pad Kule Fazlagića svakako će poboljšati stanje i u ostalim srezovima.

Četnici su vojnički razbijeni i kao jedinica nigdje se ne pojavljuju u stolačkom, gatačkom i većem dijelu mostarskog i ljubinskog sreza, kao i dijelu bilećkog sreza. Ovaj teren je potpuno pod našom kontrolom, kao i polovina nevesinjskog sreza. Glavnina stolačkih četnika (120), gatačkih (150), kao i bilećki i trebinjski četnici uglavnom se kreću na prostoru Bileća — Trebinje kontrolišući teren ka Dubrovniku i imajući jači uticaj na dio ljubinskog sreza i pogranični kraj Crne Gore. Ova četnička grupacija je jaka oko 500 četnika, a na sektoru Banjani — Trepča — Oputne Rudine — Vučji Do ima do 400 novomobilisanih četnika, koji istina ne predstavljaju baš nikakvu vojničku snagu, za razliku od hercegovačkih četnika koji su mnogo žilaviji, sa glavnim uporištem u Zupce (sjedištem Baćevića). U Nevesinju ima do 300 četnika koji kontro-

držite kod vaših štabova, dok ih ne uputite nama radi odašiljanja iz zemlje. Imamo u tom obaveza prema saveznicima i pazite da se ne dogodi kakva greška.« Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 75.

⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 168.

• Vidi dok. br. 141.

lišu uglavnom najbliža sela oko Nevesinja i skupa sa Švabama. Oko Uloga i Kalinovika ima do 300 četnika, nikakve borbenosti i slabo organizovanih. Na ovome sektoru stvoren je naš mali bataljon,¹⁰ koji ima izgleda da se ojača, a naročito ako budemo mogli odvojiti koju jedinicu da obiđe taj sektor, razjuri te bande i zadrži se bar desetak dana. Na sektoru od Nevesinja ka Borcima i Konjicu ima organizovanih nekoliko stotina četnika, slabe borbenosti, gdje Mostarski bataljon sada uspješno vrši mobilizaciju, a ako budemo vojnički pregazili i ovaj sektor stanje bi u njemu bilo dobro.

Četnici u Hercegovini javno sarađuju sa okupatorom i od njega primaju sljedovanje hrane, oružje i municiju. Uspjeh njihove mobilizacije jedino se može pripisati prisustvu okupatora i njihovih jačih snaga po Južnoj Hercegovini, strahu od četničkog terora, a u manjoj mjeri što im je narod naklonjen.

U posljednje vrijeme četnici izbacuju parole: »Idemo pred Saveznike, moramo zadržati ovu prostoriju (Bileća — Dubrovnik) do dolaska Saveznika itd.« Izgleda da bande svim silama nastoje da se južnohercegovačke njihove snage preko Grahova povežu sa Nikšićem i tako nam onemogućće vezu sa nama naklonjenim primorskim pojasom Boka — Dubrovnik. Bez okupatora četnici pretstavljaju vrlo malu vrijednost kao borbena snaga, pa skoro za naše snage i nikakva.

Kod četnika primjećuju se veće količine novca.

Narodu u Hercegovini jasna je četnička izdaja, sem manjih dijelova, raspoloženje za nas raste i naše brigade i odredi, iako sada manjim tempom, ali još uvijek mobilišu nove borce u naše redove.

U Diviziji sada imamo 11 bataljona, a ovih dana mislimo osnovati i dvanaesti bataljon. Osnovana su dva odreda u Hercegovini, a svaki od njih ima po oko 300 boraca, koje sada formiramo u udarne bataljone i čete.

Snage okupatora su nestalne i svakim danom promjenljive.¹¹ Ipak u posljednje vrijeme Trebinje ima uvijek po oko 2.000 Švaba i ustaša, Dubrovnik često i svega 50 Švaba, Bileća po nekoliko stotina, Stolac po oko 500, Ljubinje niko, a Nevesinje od 200 do 600. Od juče primjećuje se dovlačenje materi-

¹⁰ Veliki odziv naroda u Hercegovini omogućio je stvaranje velikog broja ovakvih i sličnih jedinica.

¹¹ Da bi se mogli suprotstaviti jedinicama NOV, Nijemci su grupisali jače snage u važnijim garnizonima, pa su stoga često napuštali pojedina naseljena mjesta bez borbe.

jala, samara i konjske komore od Mostara ka Nevesinju,¹² a prekjuče je kolona od 70 vozila od Kifina Sela išla do Uloga i nazad. Vozila redovno a često i vojsku okupator maskira pored gradova. U Sarajevu nas izvještavaju drugovi da ima oko 10.000 Nijemaca.¹³ Pruga Sarajevo — Mostar — Metković dobro je branjena i bunkereri su na njoj često i na 100 m, pa i bliže.

U mnogome bi se stanje u čitavoj Hercegovini poboljšalo kada bi mogli učiniti da se bombarduje Trebinje i Nevesinje, te predložimo ako za to postoje mogućnosti.

Od strane toga korpusa bilo nam je obećano 60 metara makarona, brašna i pirinča, nešto sapuna, cigarpapira, šibica, kao i nešto Italijana sa dva topa, pa kako nam je sve to potrebno, dobro bi bilo da nam se to čim prije uputi. Naročito bi nam bilo potrebno i više cigaretpapira, što više granata uz topove kao i municije za italijanske puškomitraljeze.

U jedinici pri Štabu toga korpusa nalazi se drug Rade Janjić, rodom iz Miljevine, a koji bi nama bio vrlo koristan za Kalinovički udarni bataljon, pa ako je moguće da nam ga pošaljete.

Upućujemo dva druga radi obuke u štavljenju koža, pa molimo da nam se povrate čim budu obučeni (ovo po sugestijama druga Milutina¹⁴).

U V Crnogorskoj brigadi nalazi se drug Perućica Novak, dosta stručan, hrabar i prilično popularan u istočnom dijelu Hercegovine, pa ako ikako postoje mogućnosti predložimo da se postavi za načelnika štaba X Hercegovačke brigade. Za načelnika štaba II Hercegovačke brigade predložimo druga Dragu Đukanovića, a za načelnika štaba III Hercegovačke brigade predložimo druga Tomajića Franju. Ukoliko drug Perućica ne može doći u obzir, onda za načelnika štaba X Hercegovačke brigade predložimo druga Mustafu Dizdarevića. Predloženi načelnici (sem Perućice) već sada vrše tu dužnost.

Za ob. oficira pri Štabu divizije predložimo druga Petra Milidragovića.

¹¹ U Nevesinju i okolini nalazio se tada Četrnaesti pješadiski puk SS divizije »Princ Eugen«. (Vidi dok. br. 3/2 a, k. 72 A u arhivi Vojnog istoriskog instituta. U ovom dokumentu je, pored ostalog, zapisano i ovo: »Na Nevesinjskom prostoru izvođena je obuka, izvršena preformacija komore za zimsku akciju »Schneesturm« (snežna vejavica). Zaprežne komore su oduzete i predate u severni Mostarski logor«.)

¹⁵ U Sarajevu se tada nalazio Štab SS divizije »Princ Eugen« sa prištabskim i još nekim jedinicama. Vidi dok. br. 3/2 a, k. 72 A, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

¹³ Ivan Milutinović, narodni heroj. Poginuo 23 oktobra 1944 god. na putu za "tek oslobođeni Beograd (brodić kojim 6e prebacivao preko Dunava naišao je na minu).

Slušaocce za vojni kurs sa spiskom istih upućujemo.
Prilog: spisak slušalaca vojnog kursa i četnički letci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, Drag. Ivanović	Načelnik štaba p. pukovnik, Rade Hamović	Komandant p. pukovnik, Vlado Šegrt
---	---	---

(M.P.)¹⁵

P.S.¹⁰

Za intendanta divizije predlažemo druga Rista Gaćinu (do sada intendant II Hercegovačke brigade).

Za zamjenika komandanta III Hercegovačke brigade predlažemo druga Milenka Okiljevića (do sada zamjenik komandanta III U. Grupe).

Ostale zamjenike komandanata brigada i ob. oficira brigada predložićemo naknadno.

STAB II UDARNOG KORPUSA N.O.V.
Pov. br. 237 28 nov. 1943 g.

BR. 103

**IZVJEŠTAJ ŠTABA MOSTARSKOG BATALJONA OD 23
NOVEMBRA 1913 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O
STANJU U ODREDIMA I O SITUACIJI U ZAPADNOM
DIJELU HERCEGOVINE¹**

**STAB
MOSTARSKOG BATALJONA**
Blace 23 XI 1943 god.

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O.J.

Izvještavamo vas sljedeće:

1.) Brojno stanje Bataljona iznosi oko 150 boraca i svaki dan pridolaze novi borci. Posljednji odred² koji je došao iz

¹⁵ Okrugli pečat: Stab Desete hercegovačke NOU brigade.

" Sljedeći tekst je dopisan na mašini, ćirilicom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 28—2, k. 9 A.

² Prema izjavi pukovnika Envera Cemalovića, u Mostaru je postojala jaka partiska organizacija, koja je vrlo aktivno radila na mobi-

Mostara brojao je 24 druga, koji su pretežno mladi skojevci i nijesu svršili vojske, što uveliko ometa akcioni rad Bataljona. Također smo poslali po sljedeći odred kojem se nadamo najdalje do 1 XII.

Izvjestan broj boraca sa terena koji kontrolišemo zadnjih par dana smo dobili i isti su dobrovoljno pristupili u naše redove. Ovakvih boraca ima oko 15. Sto se tiče potpune mobilizacije na ovome terenu, ista se ne može zamisliti bez likvidacije Boraka i Zimlja, za što bi nam odlično poslužio jedan bataljon X Hercegovačke [brigade] koji se pretežno sastoji od Srba, jer kod mještana postoji veliki strah pred osvetom zbog pogibije naših 70 drugova za vrijeme četničke reakcije. Četnički bandit Remetić u ovom pogledu pravi najveće poteškoće i govori kako će ih Mostarci sve bez razlike poklati. Ovog razbojnika koji stalno mijenja mjesto boravka skoro nemoguće je umlatiti, pa smo poslali jednu petorku najboljih starih boraca sa zadatkom da se ne vraća dok ga na bilo koji način ne likvidira.

Što se tiče ostalih krajeva — Zimlje, Bijelo Polje, Cesim, Dramiševo i Luka, kod četnika je nastala opšta demoralizacija i veliki broj postao je potpuno neutralan i ne želi ni na koga da puca. Na ovome terenu djeluje drug Jovan Račić sa oko 25 drugova, čije prisustvo još više demoralizuje četničke bande. Ovaj odred uspio je da likvidira četničkog p. poručnika Šagonovića.

Situacija u Planini³ se potpuno izmijenila i koliko se može vidjeti raskrstili su sa milicijom. Pronosi se glas da je Muhammed Pandža pristupio u naše redove⁴ i da je poručio Muslimanima da se organizuju u N.O.V.J. Također se spominje dolazak pukovnika druga Filipovića Sulejmana koji će organizovati brigadu na ovome terenu (Planina, Bjelemići, Zupa). Po svemu sudeći, a po iščekivanju pukovnika druga Filipovića, ovaj teren spreman je na opštu mobilizaciju i od najviše koristi bilo bi stvarno kada bi drug pukovnik Filipović došao, uz čije bi se prisustvo dali mobilisati Muslimani ovoga kraja, što i

lizaciji ljudstva za NOV. Odziv u to vrijeme bio je priličan. Najbliža partizanska jedinica u koju su stupali naši borci bio je Mostarski bataljon. Ali, zbog jakih neprijateljskih snaga (njemačkih, ustaško-domobranskih i četničkih) koje su krstarile oko Mostara, Mostarska partiska organizacija bila je prinudena da, prema potrebi, formira manje partizanske odrede, čiji je zadatak bio da prihvate ljudstvo i doprate ga do Bataljona, i da pruže otpor u slučaju napada na njih. Oni su formirani od terenskih partiskih radnika i prikupljenog ljudstva. Po izvršenju zadatka, oni su bili rasformirani.

³ Predjel u izvornom dijelu rijeke Rakitnice.

⁴ Vidi dok. br. 100, primjedbu 2.

sami izjavljaju. Poručnik Tutnjević, komandant Planinske milicije, izbjegao je sastanak sa nama i stalno bježi u Sarajevo čim se pojave naše patrole u selima Planine.

2.) Stanje kod okupatora. »Princ Eugen« divizija, koja operiše u donjem toku rijeke Neretve, smjestila je svoj štab u Čapljinu, gdje se nalazi priličan broj vojske. Ovdje se takođe nalaze i saobraćajne jedinice. Dubrovnik je prepušten hrvatskim jedinicama, dok vrlo mali broj Njemaca zadržava se u istom. Druga regimenta ove divizije raspodjeljena je na terenu Čapljina — Trebinje, dok drugi djelovi operišu u blizini Stoca. Izvještaj o tome koja je jedinica u Mostaru, Metkoviću, Trebinju itd. a koje pripadaju »Princ Eugen« diviziji ne može se podnijeti pošto se stalno mijenjaju.

Četnici Draže Mihailovića pod rukovodstvom bandita Petra Samardžića smjestili su se u Nevesinje, čiji broj iznosi oko 150 bandita. Kod ovih je takođe velika demoralizacija.

Njemci su doveli u Mostar jednu četu Kirgiza⁵ sa kojima stalno prijete kako će ovi poklati sve ono što je partizansko. U Mostaru su ovi banditi objesili 5 građana zbog prekida telefonskih žica, i uglavnom njihova se oštrica uperuje protiv Muslimana. U Mostaru Njemci su povećali garnizon. Vojsku smještaju po privatnim stanovima i zgradama državnim. Ovo čine zbog straha pred bombardovanjem. Garnizon su povećali sa SS trupama iz Rajha — koje su doveli iz Sarajeva. Veliki broj Njemaca raspoređuje se prema Ljubuškom i imaju defanzivni karakter jer se ukopavaju.

Osiguranje pruge Sarajevo — Mostar daju isključivo hrvatske jedinice čiji je broj vrlo malen: Ivan Sedlo i Bradina jedna satnija, Konjic sa čitavom okolicom — 250 domobrana, Lukač 50 domobrana. Među ovim domobranima nalazi se mali broj ustaša i svi skupa zovu se zdrugovci. Njihov moral je skoro nikakav.

3) Mnogo nas zabrinjava, a i čudi zašto se drug komandant⁶ do danas nije vratio u Bataljon iako je već 15 dana kako je otišao.

4) Akcije koje smo do sada vršili su manje prirode. Napali smo domobransku posadu na [r.] Zivašnici, kojom smo prilikom zarobili 4 domobrana a 2 ubili u borbi. Zarobili smo 7 pušaka i oko 3000 komada metaka, te i ostalog ratnog materijala. Također smo vršili razoružavanje četnički i ustaški nastrojenih elemenata. Akcije na pruži nijesmo vršili zbog nedostatka eksploziva kojeg je trebalo da donese drug komandant.

⁵ Odnosi se na zarobljene i zavrhovane sovjetske vojnike.

* Lacković (Redakcija mu ime nije mogla saznati).

PREDLAŽEMO:

1. Napad duž cijele pruge Bradina — Ostrožac, s tim da naš Bataljon učestvuje u napadu na Konjic pojačan sa još jednim bataljonom.

2. Neophodno je potrebno da X Hercegovačka uputi jedan bataljon za čišćenje terena Borci — Zimlje.

3. Tražene stvari molimo Vas da nam svakako isporučite.

4. Ako je ikako moguće da dođe na ovaj teren pukovnik Filipović⁷ zbog mobilisanja mještana.

Drugarski Vas pozdravljamo

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab
politkom:
Čemalović"

BR. 104

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 24 NOVEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O AKCIJAMA PODGRMECKOG I KOZARSKOG NOP ODREDA NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI PRIJEDOR—BOSANSKI NOVI—KOSTAJNICA¹

STAB
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 337
Dne 24-XI-1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1) 20. o. mj. Diverzantska grupa Podgrmečkog NOP odreda digla je u vazduh još jedan blindirani neprijateljski voz na pruzi Prijedor — Bos. Novi.² Tom prilikom poginulo je 25 neprijateljskih vojnika.

⁷ Sulejman.

⁸ Enver

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16/1—9, k. 456.

² Vidi dokumenat Muzeja narodnog oslobođenja — Zagreb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3/787.

2) Snage Kozarskog NOP odreda sačekale su na pruzi Kostajnica — Bos. Novi jedan neprijateljski voz, koji je bio natovaren sa trupama i materijalom, i izbacile ga iz šina.³ Borci ovog odreda osuli su jaku vatru na neprijatelja, koji je pokušao davati otpor. Poslije dvočasovne žestoke borbe neprijatelj je bio potučen tako, da je imao 150 mrtvih, ranjenih i pogušenih u Uni vojnika, većinom Njemaca. Zarobljeno je 50 Njemaca i 2 oficira. .. Oslobođen je i jedan engleski zarobljenik koji se u tome vozu nalazio. Ovaj engleski zarobljenik bio je ranjen od naših, te mu je ukazana prva pomoć, a potom je odnesen u bolnicu, gdje se i sada nalazi.

Naši gubitci u ovoj akciji bili su 7 mrtvih i 11 ranjenih boraca. Zaplijenjeno je sve oružje, vojnička sprema i nešto životnih namirnica, dok su izgorjela dva vagona cigareta.

U ovoj akciji borci ovog odreda pokazali su veliku borbenost i odlučnost, a naročito su se istakli slijedeći drugovi:

Malbašić Stevan, zamjenik političkog komesara čete

Radulović Nevenka, borac

Sorgo Mićo, komandir čete

Filipović Pero, borac

Jelisavac Tode, kurir i

Stab Kozarskog NOP odreda, koji zaslužuje pohvalu.

Ujedno predlažemo za pohvalu i Diverzantsku grupu Podgrmečkog NOP odreda, na čelu sa poručnikom drugom Dušanom Kenjalom, koja je za posljednjih 6 dana srušila dva blindirana voza na pruzi Prijedor — Bos. Novi.

3) Za posljednjih pet dana na sektoru Manjače i Sanskog Mosta ubijeno je i zarobljeno 25 četnika.

4) Na sektoru IV NOU divizije nije bilo drugih bitnih promjena, dok se na sektoru X NOU divizije (Kiseljak — Busovača) osjeća izvjesna koncentracija neprijateljskih snaga, o čemu ste izravno obaviješteni od Štaba te divizije.

Neprijateljska kolona, koja je prodrla od Knina do Srba, spojila se sa garnizonom Kulen Vakuf, koji je pojačan.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Veljo Stojnić

Komandant, pukovnik
S.⁴ Rodić

³ Opširnije o tome vidi izvještaj Kozarskog NOP odreda u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8/1—9, k. 456.
⁴ Slavko

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE
OD 24 NOVEMBRA 1943 GOD. KOMANDANTU DIVIZIJE
O IZDATOM NAREĐENJU DRUGOJ BRIGADI ZA PREBA-
CIVANJE NA PROSTORIJU DOMRKE — DUBLJEVIĆI¹**

**ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Pov. br.: 12
24 novembra 1943
u 20 čas.
Gacko

K—tu divizije drugu Šegrtu Vladi

Prema izvještaju Štaba Sjevernohercegovačkog odreda Švabe su očistile Suvović i krenule iz Stoca u tri kolone i to: jedna kolona je krenula drumom od Stoca i sinoć zanoćila u Bjeljanima, druga je kolona krenula preko Vlahovića, a treća preko Dabrice i ne zna se gdje su sinoć zanoćile. Jačina neprijatelja je nepoznata, ali se zna da centralna kolona ima konjsku komoru i da je nešto motorizacije stiglo u Stolac. Do juče u Bileći bilo je svega 200 Švaba i pedesetak domobrana. U Nevesinju nam je stanje nepoznato, ali je iz Nevesinja prije nekoliko dana neka motorizacija kretala preko Morina ka Ulogu i natrag. Naše današnje izvidnice nijesu čule nigdje borbu niti je primijećen nigdje pokret neprijatelja od Borča. Naša III brigada, bez 5 bataljona, drži Planik i Štab joj je u Tepurama. X hercegovačka brigada, bez jednog bataljona, danas je zanoćila na prostoru Stepen — Dobrelji, a izgleda i u selu Slivice (Troglav). Ona sutra izbija na prostor, vjerovatno. Ubla — Kovači. Sa X brigadom pošao je i komandant divizije da bi objedinio rad X i III brigade. Od jutros nije bilo pokreta od Bileće. Kroz Banjane do Velimlja izgleda nema četničkih banda.

Drugom komandantu divizije predložili smo da i X i III brigadu zadrži na prostori Meka Gruda — Korita — Poljice — Kovači — Ubla radi zatvaranja pravca od Dabra i Bileće ka Avtovcu. Sa ovim Štabom u Gacku je jedan bataljon X brigade, a četa III brigade (druge dvije čete su otišle ka Borcima) sa bolnicom je u Miholjačama, a vjerovatno će biti prebačena u Dramešinu.

N A R E Đ U J E M O :

1.) II HERCEGOVAČKA BRIGADA

Odmah po prijemu ovoga naređenja prebacićete se najpodesnijim pravcem na prostor Domrke — Jugovići — Kokorina — Dubljevići¹ sa zadatkom da na toj prostoriji zatvorite pravac od Kifina Sela ka Gacku držeći svakako zasjede oko drumu i dobro izviđajući pravac od Morina i *Borča*. Na prostoru Dubljevići — Bodežišta nalazi se manja Površka partizanska četa, pa i nju uzmite pod vašu komandu i upotrijebite za dublje izviđanje. Nevesinjskim partizanskim četama Sjevernohercegovačkog odreda naredite najveću ofanzivnost iza leđa neprijatelja, a dobro bi bilo četu »Nevesinjska puška« rokirati ka Zalomu, te da se tu po mogućstvu zadrži ova nekolicina dana dok se vi ne vratite, ukoliko ne bude ofanzive.

2.) VIII BATALJON

Da sutra u zoru uputi jedno izviđačko odjeljenje ka Bodežištima radi ispitivanja stanja od Šlivalja, Kokorine i Borča, a jedno izviđačko odjeljenje preko Gračanice i Nadinića ka Rudoj Glavici, pa i Domrkama, radi ispitivanja pravca Površi i drumu. Jedan vod i dalje držati na prostoru Šarića Grede i Zborne Gomile radi kontrole Kule [Fazlagić] i spriječavanja pljačke i budnog osmatranja pravca od Brestica i Kobilje Glave.

3.) V BATALJON

Ostaće i dalje u Avtovcu, a bolnica u Miholjčama do daljega naređenja, »5« da također osmatra ka Kobiljoj Glavi, Lipniku a da uputi patrolu ka Ulinji.

4.) Ovaj Stab ostaje i dalje u Gacku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Drag. Ivanović

Načelnik štaba
p. pukovnik
Rade'

**DOSTAVLJENO: KOMANDANTU DIVIZIJE, II BRIGADE,
VIII BATALJONU, BOLNICI I V BATALJONU**

Druže komandante,⁴

Upućujemo ti zapovijest koju smo noćas kucali Drugoj brigadi. Naše je mišljenje da sa II brigadom budemo u bližem kon-

¹ Opširnije o dejstvu Brigade na ovoj prostoriji vidi dok. br. 141.
² Hamović

⁴ U originalu je sljedeći tekst dopisan na mašini, ćirilicom.

taktu, da je bolnica bar uz nju, kao i da možemo efikasno dejstvovati u pravcima od Borča i Površići, koji nas inače i najviše ugrožavaju. Sem toga, iako ne bude ofanzive, nije loše da koji dan bude u Površići. X i III brigada izgleda da bi najbolje bilo da se za sada zadrže na prostoru Korita — Slivice — Kovači — Ubla, te da bi bile u stanju i zgodnom položaju efikasno napasti svaki pokušaj neprijatelja da od Dabra ili Bileće prodre ka Stepenu i Avtovcu.

Ukoliko pak ne bude ništa od tih njemačkih kolona, ili se pak one vrate ili prodru ka Bileći, onda bi vi mogli ići po ranijem planu ka Velimlju a mi bi II brigadu ponova vratili u Nevesinje.

Potrebno je da održavamo što češće vezu.

Činjenica da je Pivljanski bataljon hitno opozvan iz Gacka nazad ukazuje na eventualnu mogućnost neprijateljskih pokreta i od Nikšića, pa ako vi što saznate javite nam. Naročito nas interesuje jačina tih kolona od Stoca.

Drugarski pozdrav

S.F. — S.N.

Rade i Dragiša

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE DIVIZIJE OD 25 NOVEMBRA
1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA
NA SEKTORU RANKOVIĆI — ĐAKOVIĆI — BRADINA¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ
Br. 62/1943
Dne 25. XI. 1943 g.

ŠTABU V KORPUSA NOVJ

1. — 22 o. mj. neprijatelj iz Travnika sa dvije jare kolone napao je položaje IX brigade na liniji Kasapovići — Rankovići.² Borba je trajala od 10 časova prije podne do 15 časova poslije podne istog dana, kada su ga jedinice pomenute brigade uspjele razbiti i natjerati nazad u Travnik. Neprijatelj je imao osjetne gubitke, a na našoj strani jedan mrtav i tri ranjena.

2. — 24 o. mj. jedna neprijateljska kolona — pojačana ku-
preškom milicijom — pokušala je prodrijeti iz Travnika u s.
Đakoviće. Jedinice VII brigade dočekale su ovoga neprijatelja
i nakon duže i žešće borbe natjerale su ga u paničnom bjegstvu
nazad u Travnik.³

Neprijatelj je imao 20 mrtvih i više ranjenih, dok je na našoj strani poginulo dva druga i 6 ranjenih.

3. — Ramski partizanski NO odred izveo je sljedeće akcije:

a) U noći između 14/15 o. mj. pomenuti odred izvršio je napad na željezničku stanicu Bradina (pruga Sarajevo — Mostar).⁴ Ovom prilikom stanica je zauzeta i na njoj su svi uređaji uništeni, također telefonske veze, skretnice i oko 600 metara pruge.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta, pod reg. br. 18/1—9, k. 456.

² Brigada je na ove položaje prebačena sa busovačke ceste gdje je vodila žestoku borbu 20 i 21 novembra 1943 god. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju Devete brigade u arhivi Vojnog istorijskog instituta, pod reg. br. 4/2, k. 857.

³ Vidi dok. br. 144.

⁴ Vidi Opštu bojnu relaciju Trećeg zbornog područja za novembar 1943 god. Dokumentat se nalazi u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 141—3, k. 57.

U ovoj akciji neprijatelj je kasnije ubacio pojačanje od 7 kamiona vojnika sa pravca Sarajeva, ali su razbijeni sa gubitcima jedan mrtav i pet ranjenih.

Na našoj strani jedan mrtav i 2 lako ranjena.

b) U noći 17/18 o. mj. pomenuti odred izvršio je akciju na pruzi Sarajevo — Mostar (sjeverno od Bradine).⁵ Ovom prilikom sačekan je teretni voz sa dvije lokomotive i 12 vagona i zaustavljen. Četiri vagona bila su natovarena boksitom a jedan ugljenom. Naši su otkopčali zadnju lokomotivu, prisilili mašinovođu da je ubaci u najveću brzinu i pusti u pravcu prve željezničke stanice. Mašina je nakon kraće vožnje iskočila iz šina i stumbala se u provaliju. Druga lokomotiva sa vagonima ubačena je također u prvu brzinu i puštena u pravcu tunela. Čitava ova kompozicija u tunelu se zaglavila i izlomila. Promet na ovom pravcu još i sada je obustavljen.

Za osvetu za ove naše akcije neprijatelj je na pruzi objesio pet seljaka, a sem toga nekoliko puta pokušao prodor sa manjim snagama u pravcu oslobođene teritorije, ali je odbijen.

Stab Ramskog odreda napominje da bi »Slobodna Jugoslavija« trebala objaviti ove vijesti zbog tamošnjih seljaka.

4. — Na ostalim sektorima naših jedinica za sada novo nema ništa.

5. — Prema obavještenjima sa nekoliko strana, veće neprijateljske snage koncentrišu se na prostori: Sarajevo — Kiseljak — Busovača — Zenica — Visoko, sa namjerom napada na oslobođenu teritoriju. Takođe Ramski odred napominje da je primjećena i koncentracija u Konjicu, što još nije detaljno ispitano.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
služ. odsutan

Komandant, ppukovnik
Karanović⁶

(M.P.)

Dostavljeno:
V.S. i V korpusu

⁵ Opširnije o tome vidi izvještaj Oružničke postaje Bradina od 19. novembra 1943. god. Dokument se nalazi u arhivi Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 24/20—1, k. 105.

• Nikola

**NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 25
NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
NAPAD NA ŽELJEZNIČKU PRUGU DAZNICA—KOTORSKO»**

**ŠTAB
I' N.O.U. DIVIZIJE**
Br. op. 57/43
25.XI.1943

ŠTABOVIMA V KOZARSKE I XIV SREDNJE BRIGADE
I ŠTABU TEŠ.[ANJSKO-]TESLIČ. ODREDA

U vezi vojno-političke situacije u zemlji, a posebno u Bosni, gdje okupator preduzima niz ofanzivnih poduhvata u cilju pregrupisanja svojih snaga, zauzimanje strateških tačaka za odbranu Balkana i osiguranje izvjesnih strateški važnih komunikacija, kao i pojačanje terora nad mirnim pučanstvom, Štab divizije odlučio je da napadne u većoj dužini prugu i cestu Derventa — Doboj, u cilju napada i zarobljavanja više vojnih transporata, uništenja željezničke pruge i objekata, voznog parka, kao dijela opštih zadataka ove divizije na jednoj od najvažnijih okupatorskih komunikacija: Brod — Sarajevo — Dubrovnik.

Napad će se izvršiti na dio pruge od sela Dažnice do zaključno Mali Prnjavor, Johovac (željeznička stanica Kotorsko).

Neprijatelj nalazi se: u Derventi oko 2000 domobrana,³ ustaša i nešto Čerkeza sa 8 tenkova. Ova posada je raspoređena u dve odbranbene linije prema zapadu i jugu i jugo-istoku.

Doboj: oko 3500 domobrana,⁴ ustaša, Nijemaca i Čerkeza sa 2 pancirna voza.

Duž željez. pruge Derventa — Doboj razmješteno je na 8 želj. stanica oko 600 nepr. vojnika, od kojih se glavna osiguranja nalaze u Lupljanici, Foči, Bukovici i Ceru.

U selima Sočanica i Prnjavor nalaze se manje grupe razbijenih četnika kao i domdo hrv. seljačke milicije pod ustaškom komandom.

Neprijatelj je utvrđen tipa poljske fortifikacije na Lupljanici i Ceru.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 9/1, k. 865.

² Treba: XI.

^{3,4} Vidi Opštu bojnu relaciju zapovjedništva Drugog zbornog područja za novembar 1943 god., dok. br. 173.

Ostali dio osiguranja pruge i želj. dobrov.[oljačke] bojne razmješten je po želj. stanicama.

Glavni ciljevi napada su: 1) vojni transportni vozovi koje treba sa pravca Dervente uputiti do 8 časova ujutro,

2) želj. stanice Dažnica, Komarica, Johovac, Kotorsko, pumpe na Dažnici i ostalim stanicama, miniranje srca u skretnicama, glava šina, propusta i mostova na Dažnici kod kote 210 i 138 i mosta na Foči (želj. stanica Kotorsko), miniranje kotlova na lokomotivama i paljenje voza poslije evakuacije ratne spreme,

3) uništenje ili zarobljavanje neprijateljske vojske na osiguranje pruge, kao i razbijanje pomoći koju će neprijateljski garnizoni Derventa, Doboju upućivati kao pomoć na mjesta napada.

V brigada: Sa jednim bataljonom postaviće zasjedu u selu Dažnici, na pruzi i cesti između kota 210, 283, 263, koja ima zadatak prekinuti prugu i porušiti most na cesti i pruzi preko Dažnice, po upuštanju najmanje dva do tri vojno-transportna voza u pravcu Doboja. Zasjeđa mora biti prikrivena na pruzi i cesti već u 4 sata 26. XI. rano. Ova zasjeđa mora kontrolisati patrolama puteve koji vode iz Donjana i Kojića prema Lupljani i Derventi, te na vrijeme izvještavati, preko Štaba brigade, Štab divizije o jačini neprijateljskih pokreta u tim pravcima, i do pristizanja pomoći onemogućiti prodor neprijatelja sa tih pravaca.

Sa tri bataljona napašće neprijatelja na Ceru, Foči, želj. stanice Dažnicu, Komaricu, likvidirati iste u smislu gornjih zadataka, kao i sve vojne transporte i objekte, nalazeći se na dijelu pruge od Dažnice prema Johovcu.

Štabovi bataljona direktno će rukovoditi akcijama nalazeći se na mjestima dodijeljenih im zadataka.

U likvidaciji neprijateljskog osiguranja u Foči sadejstvovaće sa snagama XIV brigade, s tim da će snage V brigade čistiti dio sela koje na karti zahvataju slova FO a snage XIV brigade dio sela koje zahvataju slog ČA.

Vežu na desnom krilu održavati sa snagama XIV brigade.

Ako likvidacija Foče uslijedi brzo, iste snage spustiće se na prugu kod želj. stanice Johovac i istu likvidirati i sadejstvovati sa ostalim snagama na pruzi.

XIV brigada: Sa jednim bataljonom napašće i likvidirati Foču sadejstvujući sa snagama V brigade u smislu gornje napomene, održavajući stalnu vezu sa snagama V brigade.

Sa jednim bataljonom postaviće zasjedu na Retku⁵ (kota 263) — selo Kladari — Mali Prnjavor,

⁵ Redak

a na cesti i pruži prema Rudanki i Doboju, sa ciljem, onemogućiti neprijatelju da pruži pomoć napadnutom dijelu pruge, upuštajući neprijat. pojačanja u naše zasjede.

Sa jednim bataljonom napasti i likvidirati želj. stanicu Kotorsko i sve vojne vozove i objekte na dijelu pruge Kotorsko — Johovac. Po likvidaciji želj. stanice Kotorsko pojačati zasjede Mali Prnjavor — Topolovac [Š.] kota 217, patrolirajući Obsine i Zarić. U toku 26 ov. mj. pročistiti i Vel. Prnjavor od milicije.

Štab V brigade uputiće diverzantsku grupu sa nešto eksploziva kao i topovsko odjeljenje XII slav. brigade⁶ u sastav XIV brigade.

Top »Pito« koristiti za likvidaciju Foče i Kotorskog, kao i eventualnog napada na pancirne vozove i tenkove.

Protukolski top V brigade koristiti za likvidaciju Dažnice, Cera i na zasjedi na cesti i pruži kod Počivaljke, između kote 295 i 210, za tući pancirne vozove i tenkove.

Štab XIV brigade uputiće na raspoloženje Štabu V brigade 10 minobacačkih granata.

Napad će se vršiti u obliku klinova u pravcu neprijateljskih posada i želj. stanica, ali se u toku dana imaju pojačati krila, t. j. zasjede, dok će se ostaviti minimalne snage za evakuaciju zarobljenog materijala i likvidaciju preostalih neprijateljskih uporišta unutar napadnute linije.

Štabovi brigada odgovaraće, ako pravovremeno ne preduzmu mjere i pregrupišu snage u cilju razbijanja intervencije.

Minerska odjeljenja, diverzantske grupe dodijeliti i razdijeliti sa potrebnim eksplozivom bataljionima.

Štabovi brigada, odn. bataljona mogu samoinicijativno, prema stanju neprijateljskog osiguranja pruge, po završetku gornjeg zadatka proširiti akciju i to V brigada na selo i želj. st. Lupljanicu, a XIV brigada na Rudanku i Bukovicu.

Tesanjski odred: učestvovaće sa svojim snagama u čišćenju Vel. Prnjavora, Malog Prnjavora i zasjedi na liniji Kladari — Mali Prnjavor, održavajući čvrstu vezu sa odnosnim bataljonom XIV brigade.

⁸ Do prelaska u Bosnu, 2/3 novembra 1943 god. Brigada je dejstvovala u Slavoniji, u sastavu Dvanaeste divizije Šestog korpusa NOVJ (slavonskog). Vidi tom V, knj. 21, dok. br. 48 i dok. pod reg. br. 1—19, k. 472 A u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

Evakuacija plijena u pravcu Crnca — Osinje.
Zarobljenike upućivati Štabu divizije.

Divizijsko previjalište i hirurgška ekipa nalaziće se u Maloj Sočanici (kod Račića).

Štab divizije u Mišincima (kuće kod kapele).

Znaci raspoznavanja: za 26.XI: **Bosna—borba**
za 27.XI: **Srbija—saveznik**
za 28.XI: **Kozara—karabin**

Zvučni znaci: Za sva tri dana pozivni znak dva duga zvižduka, odgovor mjaukanje mačke (imitiranje).

Vidni znaci: *po danu* bacanje kape u zrak, odgovor: pružene obje ruke u stranu sa puškom u desnoj ruci.

Borbeni znaci: za 26.XI . . . crveni
27.XI . . . narod
28.XI . . . razbrucaj

Početak napada 26. XI. 1943 tačno u 5 sati — rano.

Po izvršenom zadatku V brigada smjestiće se na prostoriji Cerani — Pojezna — Osinja.

XIV brigada na prostoriji Leskova Voda — Jelanska.

Tešanjski odred u Stanare.

Kod evakuacije treba u prvom redu evakuisati oružje, municiju, zarobljenike, odjeću, obuću, telefonske aparate, živežne namirnice i dalje redom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. Komesar:
Žarko⁷

Načelnik štaba
major:
Mirko⁸

Komandant,
p.pukovnik:
Šoša*

⁷ Zgonjanin
⁶ Pekić
• Josip Mažar

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 25
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DVANAESTE KRAJIŠKE
BRIGADE ZA ZATVARANJE PRAVCA BANJA
LUKA — KOTOR VAROŠ¹

STAB
XI N.O.U. DIVIZIJE
25 novembra 1943 god.

ŠTABU XII [K.] N.O.U. BRIGADE

Položaj

Zadatak vaše brigade biće i dalje zatvaranje pravca Banja Luka — Kotor Varoš,² s tim što ćete pod vašu komandu uzeti i Banjalučki part. odred. Banjalučkom odredom izdato je naređenje u tom smislu od strane ove divizije. Četnička koncentracija oko Crnog Vrha razbijena je od strane 5 i 14 brigade.³ U toj koncentraciji bili su i četnici Drenovića i Tešanovića. Drenovićevi i Tešanovićevi četnici ponovo su pobjegli na svoje sektore i vjerovatno će se pojaviti na tom terenu na kom djeluje vaša brigada.

Ukoliko se negdje pojave, sa snagama vaše brigade i BPO napadnite ih i ne dozvolite da se ugnijezde u tim selima. Pored toga vršite pokrete sa dijelovima vaše jedinice u pravcu Uzlomca, Opsječkog i Jošavke. Pomoći ćete rad vojno-političkog kursa u Maslovarama i za slučaj eventualne neprijateljske navale uvrstiti ga u sastav vaše brigade i staviti ga pod vašu komandu. Također ćete potpomoći divizijsku intendanturu pri transportu žita i ostalog, ukoliko se to od vas bude zahtjevalo.

Po pitanju dezerterstva, štab ove divizije izdao je jedno naređenje da se svi dezerteri upućuju njihovim jedinicama; pošto se takvi slučajevi i dalje dešavaju i pojedinci ostaju nekažnjeni, ponovo vam se naređuje da sve dezertere koji bi prišli vašoj jedinici, odnosno takve koje uhvatite bez propitnica,⁴ upućujete izravno vojnim sudovima njihovih jedinica, odnosno Vojnom sudu ove divizije (ako su dezerteri iz odreda ili K.⁵

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10/1, k. 865.

² Opširnije o dejstvu Brigade na ovom pravcu vidi tom IV, knj. 20, izvještaj Štaba Dvanaeste krajiške brigade od 17 decembra 1943 god. Dokument se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3/4, k. 875.

³ Vidi dok. br. 65.

* Vjerovatno: propusnica.

⁵ Komande

područja). Skrećemo vam pažnju da ćemo sve propuste i labavosti po tom pitanju strogo kažnjavati.

O svim promjenama na vašem sektoru, kao i o promjenama u neprijateljskim garnizonima oko vas, obavještavajte štab ove divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomesar, Načelnik štaba major, Komandant p.pukovnik,
Žarko" Mir.⁷ Š.⁸

BR. 109

ANALIZA OPERACIJA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE IZVEDENIH NA PROSTORIJI BRČKO — TUZLA OD 7 DO 16 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

**ŠTAB
XVI NOU DIVIZIJE**

Br. 227
25-XI-43 g.

A n a l i z a
Operacija od 7 do 16 novembra.

Š T A B U . . . . . B R I G A D E

U toku odbranbenih bojeva naših jedinica za vrijeme neprijateljske ofanzive u pravcu Tuzle² pokazao se niz dobrih osobina, a takođe i izvjesne naše slabe strane, propusti i greške, na što je nužno upozoriti i preduzeti potrebne mjere da se ta slaba mjesta u što kraćem vremenu izliječe.

Za čitavo vrijeme naših borbi na sektoru Brčko, počev od momenta neprijateljske ofanzive, 7 ov. m., pa do njenog završetka, 15 ov. m., manifestovao se još jedanput više jako razvijen borbeni elan, upornost i požrtvovanost naših jedinica (kada naši borci jurišom istjeruju neprijatelja iz utvrđenja, kada naši ranjeni drugovi, pošto budu previjeni, ponova odlaze na liniju i ponova se ranjavaju, kada naši puškomitraljesci, bez obzira na opasnost od neprijateljske vatre, manevrišu sa svojim

⁶ Zgonjanin

⁷ Mirko Pekić

⁶ Josip Mažar-Šoša

oružjem kako bi stvorili utisak kod neprijatelja o većem broju našeg automatskog oružja, kada naše bolničarke pod jakom neprijateljskom vatrom, bez oklijevanja, iznose poginule i ranjene borce, kada naše jedinice, savlađujući ogromno preimućstvo neprijatelja u tehnici, onemoguće neprijatelju da izvede svoj postavljeni zadatak itd. itd.).

Mi smo uspjeli da u toku teških desetodnevnih bojeva spriječimo neprijatelju izvođenje njegovih planova. Mi smo uspjeli da u toku tih borbi nanese neprijatelju teške gubitke u ljudstvu i materijalu, pa ipak, rezultati borbe nisu onakovi kakvi su mogli da budu. Naši gubici morali su biti znatno manji. Gubici neprijatelja morali su biti znatno veći. Mi smo mogli i morali razbiti ofanzivu najkasnije peti dan od njenog početka.

Uzrok zašto mi nismo postigli rezultate koje smo mogli postići leži u izvjesnim slabostima naših rukovodstava. Ovdje se misli na osnovne, glavne, slabosti, koje su, glavnim dijelom, doprinijele raspletu borbe kakav se već odigrao. Samim tim, znači da je postojao i niz drugih elemenata koji su uslovlili takav rasplet.

Naša rukovodstva, izuzev rukovodstva I brigade, nisu dovoljno obradila političku stranu značaja odbrane ove teritorije i, samim tim, nisu važnost tog pitanja prenijela na svoje jedinice. Ova teritorija ne samo da je od prvostepenog značaja za razvitak naše divizije time što je povezana sa terenom koji je rezerva naših snaga, time što po zadacima omogućuje vojnički i politički razvitak naše Divizije, time što ekonomski omogućuje pravilno snabdijevanje naših jedinica itd. itd. Ne samo radi naše Divizije, već i, naročito, u sklopu opšteg plana borbe naše Narodnooslobodilačke vojske. Ova teritorija je vrlo važan strateški punkt kao veza između Centralne Bosne, Hercegovine, Crne Gore i Srbije, s jedne strane, s druge, veza ovih sa Vojvodinom. Dalje, ova teritorija znači bazu, otkoćnu dasku, uporišta za pokret naših jedinica prema Srbiji i Vojvodini. Ova teritorija znači rezervoar novih jedinica. Ona pruža uslove za okupljanje, aktiviziranje Muslimana unutar naše vojske. Ona obiluje manevarskim terenom, koji predstavlja veliki dobitak za našu vojsku. Ona je dala sklonište velikom broju naših teških ranjenika. Ona znači ekonomsku bazu ne samo za jedinice koje se na njoj nalaze već i za one koje su udaljenije. Ona predstavlja uporište naših narodnooslobodilačkih vlasti i time doprinosi garanciji naše sutrašnje pobjede. Ova teritorija pruža i niz drugih vojno-političkih preimućstava. Naša rukovodstva, u prvom redu štabovi brigada i bataljona, nisu se dublje zamislila nad ovim problemom, nisu na svojim sektorima studirala sve mogućnosti što efikasnije odbrane i,

samim tim, u momentu borbe, ne samo da borci nisu bili pripravljeni za odbranu, već i rukovodstva, manje ili više, bila su iznenađena time što na napade neprijatelja nisu znala blagovremeno i pravilno da reagiraju. Tako je slaba obrada ovog pitanja sa političke strane usloвила i slabe vojničke rezultate. A to je i razumljivo kada se zna da mi vodimo otadžbinski rat, što znači da naše vojne akcije sadrže u sebi svoje političko obrazloženje, upravo, one su uslovljene političkim karakterom. Nisu naše akcije rezultati težnja za porobljavanjem drugih, rezultati sile, koja bi nas primorala da ratujemo za interes drugih. Naše akcije su borbe naših naroda za oslobođenje, za uspostavu boljeg i srećnijeg života.

Propust u vojničkom pogledu I brigada napravila je kada je početak neprijateljske ofanzive 7. okt. okarakterisala kao akciju lokalnog karaktera, analogno ranijim akcijama neprijatelja na ovom sektoru, kada je neprijatelj vršio nasilna izviđanja sa jednom ili dvije bojne. Samim tim, I brigada je potcijenila neprijateljske snage neispravnom procjenom situacije, i upustila se u borbu sa svim jedinicama na, za nas, vrlo nepovoljnim položajima. Umesto toga potrebno je bilo isključivo manjim odjeljenjima usporavati neprijateljeva napredovanja, kako bi se dobilo u vremenu, da se glavnina brigade postavi na položaje odakle može zadati neprijatelju najteže udarce, izbjegavajući istovremeno udarce neprijateljske tehnike: artiljerije, tenkova i avijacije, budući da je neprijatelju bila poznata linija blokade Brčkog (moralo se računati sa tim da neprijatelj poznaje tu liniju, budući da je ona držana duže vremena). Znači, brigada je morala prihvatiti borbu na položajima ranije predviđenim naredbom³ ovoga Štaba (linija Brnjik — Ciganluk — Koraj, kao uporište odakle je trebalo isključivo bočno dejstvovati).

Međutim, jedanput već uvučena brigada u frontalni raspored sa tehnički i brojno nadmoćnijim neprijateljem, poslije neuspjelog prvog napada, bila je prisiljena da se brani, jer ju je neprijatelj vezao za sebe. Neprijatelj je postigao ono što i želi, da naše jedinice tuče tehnikom i brojem, budući da to ne može učiniti upornošću, koja mora biti rezultat jakog morala vojnika. Tako je i I brigada ostala bez najglavnijeg oružja protiv neprijatelja, bez manevra. Zahvaljujući, isključivo, upornosti štaba, požrtvovanosti i junaštvu boraca, I brigada je uspjela da u roku od tri dana odbije nalete neprijatelja, nanoseći mu vrlo teške gubitke, uspjela je da maksimalno, pod takovim uslovima, uspori napredovanje neprijatelja i omogućiti koncentraciju ostalih naših brigada.

³ Redakcija nije pronašla pomenutu naredbu.

Koncentracija naših snaga (II i III brigade)⁴ nije dala rezultate koje bi morala dati. Sta više, ta koncentracija, i akcija koja je proistekla iz nje, nije mnogo doprinijela za dalji povoljan razvitak u operacijama. Tu prekretnicu, završnu tačku ofanzive, dao je junački otpor I brigade plus postignuti rezultat od strane neprijatelja sa pravca Doboja. Naime, neprijatelj je sa tog pravca zauzeo Tuzlu, a žestoki trodnevni otpor I brigade, na relativno ravnom terenu, nagovještavao je neprijatelju svu pogibelj koja ga očekuje u brdima, tako da je neprijateljska upornost svakim danom slabila, kada je poslije deset dana potpuno prestala, i neprijatelj se povukao sa osvojenih položaja.

Zašto mi nismo uspjeli da odmah po izvršenoj koncentraciji razbijemo neprijatelja i izvršimo postavljeni zadatak? Zato što naša rukovodstva nisu dovoljno produbila sadržinu postavljenog zadatka, njegov politički karakter. Prema tome, zato što borci nisu dobili pred sobom jasan cilj, potpun zadatak, već samo jednu stranu tog zadatka, ratničku, profesionalnu — neprijatelj je tu, treba ga napasti, — sa jedne strane to, sa druge što naša rukovodstva nisu primila za svoj način izvršenja zadatka postavljen naredbom ovoga Štaba, nisu prihvatila svom snagom, svim shvatanjem suštinu, bit postavljenog *m a n e v r a*. Samim tim, nisu znala da ofanzivni duh, osnovnu karakteristiku naše vojske, prenesu i na defanzivu. I tako jedinstvo ova dva momenta uslovalo je sljedeći rezultat: u izvjesnoj mjeri, aljkavost pokreta, nedovoljnu odlučnost, pomanjkanje elana, nepravilno postavljanje za napad, pomanjkanje sadejstva, rad na parče — pomanjkanje jedinstva, gubljenje upornosti itd. itd.

Da sadržina zadatka nije bila dovoljno rasvijetljena svjedoči ležernost rukovodstva i boraca u izvršenju tog zadatka.

Da način izvršenja postavljenog zadatka nije usvojen svjedoči neodlučnost, kolebljivost rukovodstava u operacijama. Svjedoči, ubjedljivo svjedoči, povlačenje poslije neuspjelog napada. Jedinice koje su nosile težište zadatka — udar po jasno izraženim, slabim mjestima neprijatelja — u njegove bokove, te jedinice se povlače ne u pravcu bočnog položaja u odnosu na neprijatelja, već, obrnuto, zauzimaju frontalni raspored prema neprijatelju, sa naslonom na Majevicu.

Neprijatelj je poslije par dana pokazao niz slabosti koje je trebalo iskoristiti. Manje-više, bez bočnih obezbjeđenja, budući da su njegova bočna obezbjeđenja, u prvim danima, po-

⁴ One su bile postavljene prema neprijateljskom krilu i boku i izvršile napad na položaje Boderište — Potočari. Opširnije o tome vidi izvještaj Trećeg korpusa NOVJ od 10 decembra 1943 god. U arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19/1—2, k. 407.

stala nepokretna, tako da su se pretvorila u obezbjeđenje samoga grada, dok je neprijatelj jednom kolonom napredovao, uglavnom, drumom za Celić. Kada je neprijatelj u takovom rasporedu došao do linije Boderište — Han Trešnjica, bili su zastupljeni svi uslovi da se te neprijateljeve slabosti, pogreške, iskoriste (udaljenost od bočnih obezbjeđenja, rastegnutost glavne kolone, koncentracija naših jedinica na krilima itd.). Otuda je razumljivo da je bilo nužno sjeći glavnu neprijateljevu kolonu i uništiti otsječeni dio. Tako je u rasporedu naših jedinica, za izvršenje tog zadatka, težište našeg udarca dobila II brigada. Ona je morala zaobići Boderište napadajući ga potpuno iz pozadine i razvijajući napad dalje prema Potočarima. Dotle III brigada morala je sa našeg desnog krila napasti glavnom sredinom neprijateljske glavne kolone, demonstrirajući vatrom na neprijateljsko ljevokrilno obezbjeđenje. Uopće sa II i III brigadom, I brigada bi vršila frontalni napad na sektor Boderište — Trešnjica i dalje prema Potočarima.

U toku borbe brigade su izmijenile zadatke, uloge. I brigada, umjesto demonstrativnog napada, umjesto frontalnog pritiska, izbacila je neprijatelja iz utvrđenja u s. Boderište. III [brigada] je pristupila izvršenju zadatka jednim dijelom svojih snaga i to tako da je prenijela objektivno težište na sektor gdje je trebalo demonstrirati, na neprijateljsko lijevo bočno obezbjeđenje, a to radi toga što je jedinica određena za taj zadatak pristupila savjesno izvršavanju istog, dok su pak jedinice, naravno ne sve, određene za glavni zadatak odnijele se prema zadatku i suviše ležerno, tako da je bilo koje uopšte nisu stupale u borbu i to upravo tamo gdje je bilo težište III brigade. I lako, zahvaljujući ležernosti, III brigada nije izvršila postavljeni zadatak, nego, objektivno, nije predstavljala za neprijatelja nikakovu opasnost. Ona nije ugrožavala neprijatelja. Budući da je prema postavljenom zadatku predstavljala težište našeg kontranapada, ona, svojom neodlučnošću, kolebljivošću, nesnalaženjem rukovodstva i dr., nije predstavljala nikakovu borbenu grupaciju na koju bi neprijatelj mogao računati. I tako je neprijatelj mogao da baci svoju glavninu na dijelove I brigade i da povрати izgubljene položaje.

Neodlučnost, kolebljivost i ležernost su bili razlozi da se naš napad završi neuspješno. Bilo je, naravno, i niz drugih elemenata — pomanjkanje direktnog rukovodstva u toku operacija od strane ovog štaba, nepovezanost štabova, odsustvo jedinstva jedinica, apsolutno pomanjkanje sadejstva — rezultat čega je bio rad na parče, iscjepkanost akcije, pomanjkanje p-odornosti budući da je istu trebalo provesti sa terena kontrolisanog od neprijatelja — iz pozadine, vrlo rđavo vrijeme

itd. itd. Pa ipak, neodlučnost, kolebljivost i ležernost ostaju bitni i sadrže dobrim dijelom i sve ostale razloge.

To bi uglavnom bila opšta analiza tih akcija. Na štabovima brigada ostaje da ovu analizu prodube, razviju analizom svoga sektora, svojih jedinica, svoga rada u odnosu na dobiveni zadatak.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant — pukovnik
D.⁵ Lekić

(M.P.)

BR. 110

**ZAPOVIJEST ŠTABA PETE KOZARSKO-KRAJIŠKE NOU
BRIGADE OD 25 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM
JEDINICAMA ZA NAPAD NA ŽELJEZNIČKU PRUGU
DAZNICA — CER — KOMARICA¹**

**STAB
V KK NOU BRIGADE**

Br. str. pov.
25 nov. 43 god.

Z A P O V I J E S T

U vezi vojno-političke situacije u zemlji, gdje je neprijatelj na svim sektorima preduzeo ofanzivne operacije, ali ne karaktera prijašnjih ofanziva, nego radi svoje slabosti, a s druge strane radi jačine naših snaga i operacija koje vode naše snage, neprijatelj ove ofanzivne napade vrši tako da ispada na našu teritoriju, po negdje zauzima važne strateške tačke i uporišta. Specijalno čuva važne željezničke pruge i drumove. Neprijatelj je sve drskiji, i vrši teror, pljačku, nasilje nad mirnim stanovništvom.

Na sve ovo naše snage širom čitave zemlje odgovorile su žestokim protivnapadima koji imaju vidne rezultate.

Jedna od neobično važnih komunikacija je pruga Derventa — Doboju, na kojoj pruzi kolaju stalno vozovi puni ratnoga materijala za snabdijevanje svojih trupa i garnizona.

' Danilo

Radi toga Stab divizije stavio je zadatak snagama V KK brigade, XIV brigade i Tesličko-tešanjskom odredu da napadnu prugu od sela Dažnice do Kladara.

Podaci o neprijatelju²:

Sekcija: Derventa—Prnjavor. Razmjer 1:100.000. Stab divizije dao je u zadatak³ snagama naše brigade da napadnu i osiguraju od Lupljanice i Dervente i to: Dažnicu, Cer, Komaricu i u zajednici sa snagama XIV brigade Foču.⁴ Snagama naše brigade izdajemo sljedeće

NAREĐENJE :

IV bataljon

Sa dvije čete postaviće zasjedu u selu Dažnici na pruzi i cesti između kota 210, 283, 263, a sa jednom četom likvidirati stanicu Dažnicu. Treba prugu prekinuti, ali upustiti dva do tri voza. Treba gledati da se snage privuku pruzi i da prekinu istu neopaženo. Po likvidaciji stanice i četa koja je likvidira priključiće se zasjedi. Ova zasjeda mora kontrolisati puteve koji vode iz Donjana i Kojića prema Derventi i Lupljanici. Treba na vrijeme izvijestiti Stab brigade o eventualnom pokretu i prodoru neprijatelja.

I bataljon

Napašće na uporište Cer, likvidirati isto, porušiti i uništiti prugu, skretnice i rezervoare odakle lokomotive crpu vodu. U sastav bataljona ulazi i Dobojsko-derventska odred.

III bataljon

Napašće sa dvije čete uporište Komaricu, učiniti na pruzi sve što i I bataljon.

II bataljon

Napašće uporište Foču u zajednici sa snagama XIV brigade. On će napasti Martiće, Jeliće.

Napade vršiti klinovima.

Dobojsko-derventska odred priključiće se snagama I bataljona. Topovski vod također s I bataljonom.

— Minerski vod u sastav IV bataljona.

Po likvidaciji Cera snage I bataljona pojačaće snage

¹ Redakcija je izostavila podatke o neprijatelju, jer su oni štampani u zapovijesti Jedanaeste NOU divizije. Vidi dok. br. 107.

² Vidi dok. br. 107.

⁴ Opširnije o napadu na ova mjesta vidi tom IV, knj. 20, izvještaj Pete kozarsko-krajiške NOU brigade od 1 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12'2, k. 869.

IV bataljona i mogu napasti Lupljanicu. I bataljon će protivtenkovsku pušku dostaviti IV bataljonu. Brigadna rezerva je Druga četa III bataljona. Na sva ova uporišta treba napadati sistemom klinova, napada s leđa, bočnim napadima, brzim jurinama, ne dozvoljavati puškaranje.

XIV brigada vršiće osiguranje prema Doboju i napadače na Foču i uporišta oko nje.

Stab brigade nalaziće se: Velika Sočanica, kod škole.

Brigadno previjalište: škola, Velika Sočanica.

Stab divizije nalaziće se u Mišincima kod kapele.

Ratne zarobljenike i plijen upućivati za Stab brigade.

Divizisko previjalište u Maloj Sočanici (Račići).

Početak akcije u 5 sati ujutru.

Znaci raspoznavanja:

za 26-XI: **Bosna—Borba**

za 27-XI: **Srbija—Saveznik**

za 28-XI: **Kozara—Karabin.**

Zvučni znaci: za sva tri dana pozivni znak — dva duga zvižduka, odziv — mjaukanje (imitiranje mačke).

Vidni znaci: po danu — bacanje kape u zrak, odgovor: pružene obje ruke u stranu, u desnoj ruci držati pušku.

Borbeni znaci po danu:

za 26: **Crveni**

za 27: **Narod**

za 28: **Razbucaj.**

Po završetku akcije bataljoni će se smjestiti:

I bataljon: Cerani

II bataljon: Osinja

III bataljon: Pojezna

IV brigada: Pojezna.

XIV brigada smjestiće se u Jelanskoj i Leskovoju Vodi.

Upozoravamo sve štabove da šalju na vrijeme redovne izvještaje, i to svaki sat, i da na vrijeme interвениšu po svim situacijama. Štabovi bataljona će lično odgovarati za ovo. Štabovi bataljona rukovodiće direktno akcijama.

Prilikom nastupanja i likvidiranja neprijateljskih uporišta [iste] paliti.

Dragi drugovi,

Sve rukovodioce i borce temeljito upoznati sa akcijom. Iznijeti detaljno svu vojničku i politiku stranu ovih akcija. Naročito treba istaći da akcija naše divizije dolazi u vrijeme kada širom naše zemlje plamti narodni ustanak, kada mrski okupator u svim zemljama Jugoslavije pokušava silom svoga i izdajničkog oružja da zaustavi opšti narodni ustanak, koji je

odraz velikih pobjeda bratske Crvene armije i naših saveznika. Pred borbe naročito treba istaći mješavinu neprijateljske vojske koja brani prugu i sve zločine koje su oni izveli⁵ na ovome terenu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar,

Komandant — major,

BR. 111

**NAREĐENJE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
26 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA
ZATVARANJE PRAVCA OD MORINA I NEVESINJA KA
GACKU¹**

**STAB
HERCEG. U. DIVIZ.**
26. XI. 1943
u 20 h
Gacko

ŠTABU II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Vaš izvještaj pov. br. 6 od danas 12 č. primljen je.² — III i X Brigada cijeli jučerašnji i današnji dan vodile su borbe sa Švabama na prostoru Rioca — Meka Gruda,³ a izgleda i ka Hodžićima i Koritima, a u neko vrijeme granate su padale i na Kobilju Glavu. Izvještaja još nemamo, ali izgleda da se borba nije osjetno nama približila. Oni su juče ubili jednog oficira, više Švaba i zarobili 13 mazgi sa spremom i municijom. III i X Brigada braniče upornije pravac Bileća — Gacko, a na slučaj prejakog pritiska jedan dio snaga, vjerovatno oko Troglava, i dalje će napadati bok i pozadinu neprijatelja, a drugi dio snaga će čistiti teren ka Velimlju. —

Ovaj štab i »8« [bataljon] biće sjutra u Vrbi, a »8« držače jaču zasjedu na Zivanju i Suvom Visu sa zadatkom da kontroliše Borač i donekle i vama štiti leđa.

⁵ Misli se: koja je ona (tj. neprijateljska vojska) izvela.

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 6—2, k. 1149—II.

² Redakcija nije pronašla pomenuti izvještaj.

» Vidi dok. br. 113.

U Gacku ostaje Komanda mjesta sa 20 straža'ra. — Bolnica (80 ranjenika) i dijelovi »5« (2 čete »5« su na putu ka Bugojnu) su u Dramešini, odakle će »5« imati izviđače na Mramor, kao i jedan vod u Miholjačama radi zatvaranja pravca od Stepena.

U Kulu [Fazlagić] izgleda da je sišlo danas 50 ustaša, a rakete primjećene večeras oko sela Bašići su valjda njihove.

NAREĐUJEMO :

1. — II Hercegovačka brigada neka sa sadašnje prostorije zatvara pravac od Morina i Nevesinja ka Gacku⁴ zadržavajući neprijatelja upornije, a ako su snage manje, preći u napad i uništiti ih, a ako su snage mnogo nadmoćnije i napad ne bi moga⁶ nikako uspjeti, onda se možete poslije upornije odbrane i povući ka prostoru Bodežišta — Brajčevići — Višnjevo, osiguravajući se dobro sa krila i bokova.

Prisustvo neprijatelja u Ulogu stvara mogućnost da krenu kakve njegove snage i kroz Borač, pa na taj pravac obratiti naročitu pažnju, organizujući i ob. službu u tom pravcu. Obratite pažnju i na vaš lijevi bok, da vas ne ugroze od Fojnice i Lukavice.

2. — Ovaj Stab sjutra uzoru kreće i biće u Vrbi u kući Stevana Davidovića na cesti.

3. — Desetina za radioaparat nije došla.

Aparat ćemo vam sjutra uputiti, kao i osnovna i dopunska punjena i nešto upaljača. Bomba imamo za bacač, samo uputite za njih konje.

4. — Eksploziva za rušenja nemamo.

S.F. —S.N.!

Polit, komesar,
Drag. Ivanović

Načelnik, p. pukovnik,
Rade⁵

P.S.⁸ 5. — Dok ste na tome sektoru neka Površka četa bude pod vašom komandom.

6. — Upućujemo za vaš bataljon iz Gacka zaostale borce.

Rade

¹ Vidi dok. br. 141.

⁵ Hamović

• Na originalu dopisano zelenim mastilom, ćirilicom.

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD
26 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA
NAPAD NA KIJEVO I DOBRO POLJE¹

ŠTAB
II KNOU BRIGADE

O. broj: 16/43

26. XI. 1943 g.

ŠTABOVIMA II, III i IV BATALJONA I CETI PRATEĆEG
ORUĐA

Situacija: Dolaskom na ovaj teren, naša brigada zatekla je organizaciju milicije i četnika.

Stav milicije i četnika prema nama je rezervisan, jer oni vjeruju da ćemo mi brzo proći, te se ne odlučuju prijaviti se nama, bojeći se da ćemo im oduzeti oružje i da ćemo ih mobilisati u našu vojsku.

Na ovom terenu oko Trnova, mještanska milicija i četnici nalaze se kod svojih kuća, dok se Jabučka milicija, u kojoj je uticaj nama neprijateljskih elemenata dosta jak, neprestano povlači pred nama i sada se nalazi u Kijevu. Ovu miliciju u Kijevu izgleda da snabdijevaju Nijemci, te nju prema tome možemo smatrati za ozbiljnog neprijatelja.

U Dobrom Polju, Krbaljini i okolnim selima nalaze se grupe četnika, među kojima — prema nekim obavještenjima — ima oficira. Ovi četnici ne predstavljaju za nas neku vojničku opasnost, ali politički harangiraju narod protiv nas, jer se među njima nalazi svakakovih zadržanih četničkih bandita.

Ova prostorija na kojoj se nalazi sada naša brigada bila je već dvije godine za neprijatelja bezbjedna i sigurna, jer se naše jedinice nisu ovdje duže zadržavale, te se našom pojavom ovdje neprijatelj u Sarajevu osjeća ugrožen. To dokazuju njegovi ispadi koje vrši u pravcu Trnova i koji u buduće mogu biti vršeni sa jačim snagama. Snage neprijatelja u Sarajevu nisu tako velike da bi mogao preduzeti neku opsežniju akciju čišćenja, a to će utoliko manje moći učiniti s obzirom da se oko Sarajeva nalazi dosta naših snaga, koje sa svojih pravaca vrše pritisak na neprijatelja.

XVII majevička brigada ima zadatak da čisti Jahorinu, te će u tom cilju napadati neprijateljska uporišta Pračko Vrelo i druga.

Romanijski odred napada na Pale.

Zadatak: Naša brigada ima zadatak da, u sklopu svih akcija koje vrše naše jedinice oko Sarajeva, vrši pritisak na neprijatelja sa južnog pravca. Da vojnički likvidira četničku i milicionersku organizaciju, te da aktivnim političkim radom doprinese mobilizaciji naroda za našu vojsku.

Da formiranjem narodno-oslobodilačkih odbora sredi i za nas priveže ovaj kraj.

Radi likvidacije milicionera prikupljenih u Kijevu² i vršenja pritiska na neprijatelja u Sarajevu, i radi likvidiranja četničke grupe oko Dobrog Polja,³

n a r e đ u j e m o :

Napad na miliciju u Kijevu izvrši će II i IV bataljon po slijedećem:

1.) *II bataljon:* polazi danas, 26.XI.1943, u 18.00 sati, pravcem: cestom od Ilovice prema Jablanici. Po dolasku do sela Jablanice, jednu četu upućuje na most koji vodi preko Željeznice (potoka). Ova četa ima zadatak da odmah pristupi rušenju ovoga mosta. Prije rušenja mosta, četa treba izvidjeti da li ima milicije u s. Hadžići, pa ako ih ima, iste pohvatati, a potom pristupiti rušenju mosta.

Jedna četa preko sela Jablanice produžuje prema Kijevu radi likvidiranja istog.

II bataljon ostaviće jednu četu na dosadašnjoj prostoriji radi zaštite komore.

Po izvršenom zadatku, bataljon se vraća na svoju prostoriju kod Ilovice.

2.) *IV bataljon:* polazi danas, 26.XI.1943, u 16.00 sati, pravcem Govedovići — Ilovica — stazom koja od Ilovice vodi za s. Grab — Jastrebić — Grabske Šume — Galjeva Njiva, opkoljavajući Kijevo ispod šume, spuštajući se ka potoku Željeznici.

IV bataljon ostavi će jednu četu na dosadašnjoj prostoriji radi zaštite komore.

3.) Početak napada danas, 26. I, u 23.00 sata za oba bataljona.

4.) Po izvršenom zadatku, IV bataljon predaje zarobljenike i plijen II bataljonu, a potom se vraća u s. Grab gdje se smješta, zatvarajući staru cestu koja od Graba vodi za Jablanicu.

•Osim toga ima se osigurati na liniji od drumu preko Graba do

² Vidi dok. br. 170.

³ O rezultatu napada vidi tom IV, knj. 20, izvještaj Štaba Druge krajiške brigade od 5 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—10, k. 986.

sela Ulobić, šaljući prema selu Ulobić jače patrole. U slučaju neprijateljskog nadiranja, istog zadržati borbom, a odmah obavijestiti II bataljon u Ilovici radi sadejstva.

5.) Dio Štaba brigade poći će sa II bataljonom i za vrijeme akcije nalaziće se u s. Jablanica. Uz Štab brigade nalaziće se i hirurška ekipa, kuda upućivati ranjenike.

6.) Po dolasku u s. Grab, IV bataljon pozvaće svoju komoru i četvu iz Govedovića u svoj sastav. Naređenje za pokret čete i komore iz Govedovića za s. Grab izdati četi još danas, određujući joj čas polaska i pravac kretanja.

II

Napad na četničke grupe kod Dobrog Polja izvrši će III bataljon po slijedećem:

Jednu četvu i komoru ostavlja u Trnovu, a sa ostatkom bataljona polazi danas, 26.1, u 17.00 sati, pravcem: cestom od Trnova prema Dobrom Polju. Po dolasku do s. Boljanovići, jednu četvu upućuje preko s. Boljanovići, potom preko Krbaljine Zvijezde na selo Krbaljine. Pošto pretrese s. Krbaljine (u kojem se prema nekim podacima nalaze neki četnički oficiri), četa se cestom vraća prema Dobrom Polju i sadejstvuje pri opkoljavanju istog, odnosno hvata četničke grupe koje bi od Dobrog Polja eventualno bježale na jug prema Kalinoviku. S drugom četom produžuje prema Dobrom Polju, likvidirajući četničku grupu koja se u njemu nalazi.

Po izvršenom zadatku, bataljon se vraća na prostoriju Trnovo — Širokari.

Opšte napomene:

1.) III bataljon uputiće danas do 16.00 sati u sastav II bataljona, u Ilovicu, minerski vod i protivtenkovsku pušku, što će II bataljon iskoristiti za izvršenje dobivenog zadatka.

2.) Četa pratećeg oruđa postavljaće protivkolski top na istom mjestu gdje ga je i do sada postavljala i to sa svojim obezbjeđenjem, a ne iz II bataljona.

3.) Svi bataljoni treba da u punoj mjeri, pri izvršenju dobivenih zadataka, iskoriste bacače.

4.) Znaci raspoznavanja: redovni. Borbeni znaci: Košta — Kijevo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Idriz⁴

Načelnik,
Kolundžić⁵

Komandant, major*
Stanić"

(M.P.)

* Čejvan
5 Anton
* Dragan

ZAPOVIJEST ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 26 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA KOMUNIKACIJU I NASELJA SJEVERNO OD BILECE¹

**ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE**

Pov. br. 18
26 novembar 1943 g.
u 15¹⁵ sati
s. Golobrđe

Strogo povjerljivo!

Z A P O V I J E S T :

Sekcija: Gacko — Trebinje 1 : 100.000

Naša III Brigada u toku današnjeg dana odnijela je veliku pobjedu potpuno razbivši neprijatelja kod Kovačeva Dola.² Neprijatelj je imao 30 mrtvih. Ostatak pobjegao je panično ka Ključu. Naši su zarobili četiri teška bacača, jednu radio-stanicu i mnogo druge razne spremne, kao i oružja.

Naš »1« [bataljon] protjerao je neprijatelja iz Bogdašića i Trnovice, prebacujući ga s onu stranu ceste.

Neprijatelj je bio tučen na čitavom prostoru od Bileće do Meke Grude. Neprijatelj je uspio da sa manjim snagama prodre do Sokolskog doma u Koritima.

U cilju još jačega razbijanja, izvršićemo koncentraciju naših bataljona na prostori: Bogdašići, Trnovica, Veliki Planić i u prvi sumrak napasti neprijatelja koncentrično.

U tome cilju

N A R E Đ U J E M O :

- 1.) »1« u prvi sumrak napadne neprijatelja preko Bogdašića i Trnovice ovlađujući drumom: Bileća — Plana, praveći prezide kako od Bileće, tako i od Plane na više mjesta, držeći jače zasjede prema Bileći, a ostalim snagama uhvatiti vezu sa našim »2« i vršiti napad ka Planoj. Naredite Baljačkom odredom da kontroliše pravac: Radmilovića Dubrave pa sve do Modropca i Hadžibegova Brda. Ne dozvoliti neprijatelju da bi vas napao bočno.

- »2« napada sa jednom četom preko Stražnice i Vrgorca u pravcu Plane, a jedna četa preko Malog i Velikog Planika u pravcu Donje Meke Gruge, desno hvatajući vezu sa »1« III Brigade. Napad da bude energičan i žilav, neprijatelja potpuno uništiti. Oko sprema se ne zadržavati dok se neprijatelj potpuno ne uništi.
- »1« *III Brigade* zajedno sa našom četom »2« bataljona napadače preko Malog i Velikog Planika, prezidati put, napadajući neprijatelja s onu stranu drumu, biti veoma oprezan na neprijatelja od pravca: Stolac — Plana. Sa dvije čete napadati neprijatelja u pravcu Korita, štiteći naše djelove koji će napadati Donju Meku Grudu.
- 4.) »3« [i] Banjsko-vučedolski odred ostaće i dalje u selu Ubla i D. Crkvice sa zadatkom obezbjeđenja svih komora, bolnice i zatvaranja pravca od Banjana.
- 5.) Četa »3« ostaje u selu Golobrdže kao rezerva.
- 6.) Ovaj štab nalaziće se u selu Tepure, gdje i sve izvještaje slati.
- 7.) Sve ranjenike upućivati u selo Golobrdže, a Dr. Marin da dođe najhitnije u selo Golobrdže.
- 8.) Hrana za sve bataljone kuva se (vjerovatno da je gotova) i naredili smo da je dotjeraju do Golobrdža gdje ćete vi poslati kurire da je prihvate.
- 9.) III Brigada nalazi se na prostori: Hodžići — Tucakov Do — Rioca, odakle će preuzeti čišćenje drumu ka Mekoj Grudi.
- 10.) Po izvršenim zadacima bataljoni će se prikupiti i poći u sljedećem pravcu, i to: »1« u selo Donja Vrbica, »2« u s. Golobrdže, a »1« III Brigade u Tepure.
- 11.) Znaci raspoznavanja: 22—38, znaci ugovoreni: O, Kr-cune — evo me, Šimune. Obavezno svi borci da budu upoznati sa zadatkom i znacima raspoznavanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Cedo³

Načelnik štaba,
Dizdarević⁴

Komandant,
N.⁵ Ljubibratić

³ Kapor
⁴ Mustafa Dizdarević. U to vrijeme vršio je dužnost načelnika Štaba. Vidi tom IV, knj. 20, naredbu Štaba Hercegovačke NOU divizije br. 34 od 2 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 21/5, k. 1147/11.
⁵ Nikola

NAREĐENJE KOMANDE ARTILJERIJE PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA OD 27. NOVEMBRA 1943. GOD. KOMANDAMA BATERIJA POTČINJENIH JEDINICA ZA POKRET I PRIPREMU ARTILJERISKOGR NAPADA NA TRAVNIK¹

**STAB I UDARNOG KORPUSA
ARTILERIJA
27-XI-1943 g.**

**KOMANDI BATERIJE I KORPUSA
KOMANDI BATERIJE VI DIVIZIJE
KOMANDI BATERIJE I DIVIZIJE**

Prema poslednjim obaveštenjima, neprijatelj je napustio dosadanje svoje garnizone u Han Bili — Vitezu — Han Kumpaniji.

Naš korpus sa izvesnim svojim delovima u najkraće vreme izvršiće likvidaciju garnizona Travnik.²

Radi pravilne i blagovremene upotrebe artilerije

N A R E Đ U J E M O :

1. Korpusna artilerija—baterije 65 mm izvršiće pokret još u toku današnjeg dana ka selu Pećuj, gde će se zadržati do daljeg naređenja. Povezati se sa jedinicama ispred sebe.

2. Korpusna artilerija uputiće odmah 2 kola municije — 40 sanduka tr. granata³ M. 15 u selo Božići, na drumu Gor. Vakuf — Travnik, gde će uhvatiti vezu sa III Brigadom VI Divizije. Municiju predati bateriji VI Divizije.

Kola posle predaje municije vratiti u selo Caušlije, kod preostale municije.

3. Korpusna artilerija u selu Caušlije, kod preostale municije, ostaviće stražu. Preostala municija ima biti pripravna za eventualni njen prevoz.

4. Komanda baterije VI Divizije organizovaće vezu na drumu Gor. Vakuf — Travnik, koja će sačekati kola sa municijom i tu municiju primiti za svoju bateriju.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 18/1—6, k. 706—A.

² Vidi dok. br. 132.

³ Odnosi se na razorne granate sa trenutnim upaljačima.

b. Izvršiti izviđanje za posjedanje položaja na prostoriji Rupavice — Kicelj — »c« Vilenica, sa zadatkom tučenja kasarne u Travniku. Ovo izviđanje izvršiti što pre, jer akcija na Travnik može uslediti i dana 28.XI.

Pri izviđanju držati vezu sa jedinicama koje posedaju Vilenicu.

c. Mobilisati konje za prenos municije do na položaj. Konja ima u Zubićima — Gor. Pećuj — Potočani. U selu Pećuj ima oko 13 slobodnih tovarnih konja sa samarima.

5. Komandant baterije I Divizije izvršiće izviđanja za posjedanje položaja na prostoriji: Bilići — Radića Brdo — Miškića Brdo. Prostoriju sa koje je ranije dejstvovala grupa pod komandom druga kapetana Cerovića — zna drug Pavičević. Zadatak gađanja će biti tučenje kasarne u Travniku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Po zapovesti komandanta,
komandant artilerije
potpukovnik
[nečitko]

BR. 115

**NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 27
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DESETNAESTE BIRČANSKE
BRIGADE ZA CIŠĆENJE ČETNIKA NA PROSTORIJI
CIKOTE — PAPAČA¹**

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. sl./43
27.XI.1943

ŠTABU 19 BIRČANSKE NOU BRIGADE

Položaj

Prema prikupljenim podacima od Štaba Birčanskog partizanskog odreda, jedna grupa četnika u jačini od oko 70 do 80 ljudi nalazi se na prostoriji Cikote — Papača. Navodno, sva

ova banda nalazi se sada u Paprači, gdje je formiran i Stab brigade.

Po prijemu ovog naređenja stupite u vezu sa Birčanskim odredom i zajednički pristupite razbijanju i likvidaciji ove bande² koja pljačka tamošnja sela i uznemirava naše kurire na liniji Vlasenica — Sekovići...

Prema neprovjerenim dokazima, neke neprijateljske snage prebacile su se iz Malog u Veliki Zvornik. Nastojte da putem ob. službe saznate tačno stanje u Zvorniku pa nas o tome obavijestite.

O rezultatu akcije izvijestite ovaj Stab, kao i sa kojom je snagom potpomogao Birčanski odred akciju na Paprači.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,	Načelnik Štaba, pukovnik	Komandant, general-major
---------------	-----------------------------	-----------------------------

BR. 116

**NAREĐENJE KOMANDANTA PETOG KORPUSA NOVJ OD
27 NOVEMBRA 1913 GOD. ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE
ZA UPUĆIVANJE DVA BATALJONA U HAZIĆE¹**

ŠTABU IV DIVIZIJE

Odmah po primitku ove depeše prebacite dva bataljona VI brigade u Haziće,² južno od Siivna, gdje ćete zauzeti položaje Pavići — Kabaova — Stojići i Stanivukovići. Neka se povežu sa XIII brigadom i stave pod privremenu komandu XIII brigade. Ovo je radi koncentracije neprijatelja [u] Banjoj Luci.

Javite nam odmah gdje se nalazi VIII brigada.

27-XI u 14.25 Primljeno u 17.15.	Komandant pukovnik Slavko ³
-------------------------------------	--

² Vidi dok. br. 130.

¹ Original, pisan plavim mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10—9, k. 766.

* Prebačen je Četvrti bataljon Šeste krajiške NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 23—9, k. 774 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

® Rodić

**NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 27
NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
NAPAD NA KOMUNIKACIJE DERVENTA — DOBOJ¹**

**STAB
XI NOU DIVIZIJE**
Op. str. pov. broj: 25
27 novembra 1943 god.
Položaj

ŠTABOVIMA V I XIV NOU BRIGADE,
ŠTABU XII SLAVONSKE NOU BRIGADE,
ŠTABU TTPO²-a i DDP³-a

Položaj

Pošto je neprijateljska komunikacija Derventa — Doboj (željeznička pruga i cesta) postala u zadnje vrijeme jedna od vrlo važnih okupatorskih komunikacija u našoj zemlji i u balkanskom opsegu, jer okupator skoro svakodnevno transportuje tom komunikacijom veće kontigente vojske i ratnog materijala, koje može bilo na drugim, bila na sektoru ove divizije upotrijebiti u ofanzivnim operacijama protiv slobodne teritorije, Štab divizije odlučio je da napada gornju komunikaciju, sa ciljem uništenja dijelova transporata i pojedinih osiguranja tih transporata, i time ometa nesmetan prolazak okupatorsko-ustaških trupa. Iz neprijateljeve brojne nadmoći na čitavoj dužini, kao i iskustvo iz zadnje akcije, govori nam da će neprijatelj svojim isturenim i manjim dijelovima i osiguranjima pružati pomoć i slati intervenciju, te štabovi brigada, u razradi zadataka svojim jedinicama, težište rasporeda moraju baciti na zasjede u pravcima odakle će okupator odašiljati pomoć napadnutoj komunikaciji ili osiguranju te komunikacije.

Momentano jači transporti okupatorskih trupa na komunikaciji Brod 7— Derventa — Doboj i dalje nisu izraz snage okupatora, u našoj zemlji, nego slabosti, zaštićujući ugrožene tačke i komunikacije, kao što su linija Metković — Sarajevo — Brod, sa svojim trupama iz Srbije, Vojvodine, Slavonije i Istočne Bosne, rokirajući ih i usput praveći ofanzivne poduhvate protiv naše slobodne teritorije i naše NOV-e na pojedinim sektorima

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog, istorijskog instituta pod reg. br. 11/1, k. 865.

² Tešanjско-teslićkog partizanskog odreda

³ Dobojsko-derventskog partizanskog odreda

u prolazu. Naši borci treba da znaju da njemački okupator trpi na Istočnom frontu poraz za porazom od nezaustavljive ofanzive Crvene armije, da je pozadina te okupatorske vojske strahovito bombardovana i uništavana od hiljada englesko-američkih aviona, da je naša NOV-a u Sloveniji, Slavoniji, Dalmaciji, Srbiji, Makedoniji, Krajini⁴ u ofanzivi, a u Istočnoj Bosni, Crnoj Gori, Hrvatskom Primorju u kontra-ofanzivi, u istom ovom vremenu okupatorskih transporata Brod — Sarajevo — Jadran.

U ovoj akciji napadaćemo istovremeno prugu između Rudanke i Kotorskog, osiguranje pruge u V. Bukovici, neprijateljska uporišta Križ, Jelah, Tešanjku, Vrela, prugu Doboj — Teslić.

Podatci o neprijatelju:

Križ . . . . . 50 vojnika

Jelah . . . . . 140 -,-

Teslić . . . . . 1200® -,-

Bukovica, Redak, Gojakovac, Tešanjka: nepoznato.

Ostali podatci iz naređenja broj: 57/43.®

U vezi pokreta većih neprijateljskih snaga mogu se svakodnevno očekivati promjene, kako na samoj komunikaciji, tako i na tačkama isturenim, bilo starim uporištima ili novim tačkama za osiguranje transporata, te u vezi toga trebaju štabovi brigada i štabovi bataljona u promjenjenim uslovima donositi potrebne odluke prema prikupljenim podacima o neprijatelju.

V KNOU BRIGADA:

28 ovog mj. u 12 sati krenuće na liniju Leskova Voda — f)stružnja — Cerovica (sjeverno od potoka Vranjak). Bataljon u Cerovici treba da prikupi podatke za Križ i Gojakovac u toku noći 28/29-XI.

29-XI bataljoni koji će napadati Križ i Gojakovac krenuće u vrijeme koje je potrebno da stignu i napadnu pomenuta uporišta 29-XI u 20 časova.

30-XI brigada treba da je razmještena na prostoriji Gojakovac — Miljanovci — Križ — Piljuzić — Vrela. Zasjeda prema Jelahu.

30-XI u 22 časa napad na Jelah — Vrela — Tešanjku, uništenje pruge među njima.

¹ Misli se na Bosansku Krajinu.

⁵ Komanda Četvrte lovačke pukovnije, sa prištapskim jedinicama, premestila se 21 novembra 1943 god. iz Doboja u Teslić. Vidi dok. br. 173.

⁶ Vidi dok. br. 107.

U slučaju da neprijatelj sa Gojakovca i Križa pobjegne, napad na Jelah i prugu Teslić — Doboj treba da uslijedi 29-XI.⁷

Kod akcije na Križ treba voditi računa o žici, dok kod akcije na Jelah treba voditi računa o Usori, mostobranu u Kaloševiću, kao i o svim drugim prelazima (Putešić, Vrela, Rosulje), kao i o zasjedama prema Doboju — Tešnju i Teslicu. Zasjede moraju biti od jačine jedan bataljon. Napad na utvrđenu školu u Jelahu vršiće svega jedan bataljon, da se iskoriste samo automatska oruđa u bataijonu, protivtenkovski top, protivtenkovska puška, top »Pito« i blokada. Zasjeda i blokada na pruzi Doboj — Teslić odnosi se na blokadu i Jelaha i Teslića. Ukoliko bi jače neprijateljske snage potisle bataljonsku zasjedu sa Tešanjke, brigadu treba koncentrisati na liniji Mrkotif — Putešić — Vrela — Orašje-Planje i Planje i tući neprijateljsku intervenciju. Ako neprijatelj ne bude reagirao jačim snagama iz Doboja i Tešnja, blokada Teslića mora se upotpuniti, tako da se izlazak Teslićkog garnizona u svakoj prilici napada i tuče. Reakcija neprijatelja na pruzi odlučiće o daljoj orijentaciji brigade. Blokada Teslića i uništenje pruge Teslić — Doboj ili zasjede na Crnom Vrhu, odnosno na pruzi Maglaj — Zavidovići.

TTPO-ed:

Sa svim snagama na licu stavlja se pod komandu Štaba V KNOU brigade do završetka akcije na Jelah i Vrela — Debelo Brdo, koji će mu štab u sklopu brigadnog plana dodjeljivati zadatke.

XIV NOU BRIGADA:

28-XI krenuće u 12 sati na prostorijsku Tisovac — Leskova Voda — Stanovi (Radonjići), te u toku 29-XI prikupiti podatke o neprijateljskom uporištu u Maloj i Velikoj Bukovici.

29-XI u 23 časa, prema prikupljenim podacima, napasti neprijateljsko osiguranje u Bukovici (prema jačini neprijatelja i Veliku i Malu Bukovicu ili samo V. Bukovicu), sa ciljem: likvidacija pomenutog osiguranja i izbijanje na prugu kod željezničke stanice

⁷ Opširnije o dejstvu Pete kozarsko-krajiške NOU brigade vidi tom IV, knj. 20, njen izvještaj od 16 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 13/2, k. 869.

Rudanke, kidanje pruge i sačekivanje voza u zasjedi. Radi tvrdih bunkera na stanici Rudanki, stanicu ne napadati prije nego se tačno obavijestite o stanju odbrane i jačini vatrenog dejstva. Osiguranje prema Doboju, sa zasjedom i protuoklopnom puškom za tenkove i pancirni voz.

30-XI smjestiti se na prostoriji Stanovi — Gojakovac — Križ, sa zadatkom: pomoći blokadu Teslića i napadati na eventualnu intervenciju iz Doboja preko Makljenovca za Jelah i Teslić.

XII SLAVONSKA NOU BRIGADA:

28-XI krenuće u 12 sati na prostoriju Crnča — M. Sočanica i oprezno u V. Prnjavor, gdje će u toku 29 ovog mj. prikupiti podatke za M. Prnjavor, Redak i Kladare.

29-XI krenuće tako, da u toku noći, zaobilazeći M. Prnjavor, preko Zarića, Obsine, Kladara izbije na prugu nešto južnije od Kotorskog, minira prugu⁸ i sačeka voz u zasjedi. Osiguranje mora dati od Cifčija. Voditi računa o potoku Zariću, da se prijeđe i zaobiđe u njegovom gornjem toku. [Na] prugu treba izbiti 29/XI do 23 časa. Voditi računa o ustaškoj miliciji u M. Prnjavoru.

Po izvršenju gornjeg zadatka jedan bataljon uputiti na Glogovac za kontrolu pravca prema Kalenderovicima i vezu sa snagama u Ilovi, Smrtićima itd. Ostale snage smjestiti na prostoriju Osinja — Crnča.

DDPO-ed:

28-XI uputiće Stab V KNOU brigade u sastav XII Slavonske NOU brigade, u čijem će sklopu učestvovati u akciji i dobivati zadatke od Štaba XII Slavonske NOU brig'ade. Po završetku akcije smjestiće se u Pojezni, sa zadatkom mobilizacije.

Stab XIV NOU brigade uputiće sutra 28-XI do 12 časova diverzantsku grupu sa eksplozivom u XII Slavonsku, a u sastav V KNOU brigade topovsko odjeljenje sa municijom (»Pito«).

Hirurška ekipa biće u D. Ostružnji.

Stab divizije 28, 29 i 30-XI u D. Ostružnji.

^B Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 20, izvještaj Dvanaeste slavonske NOU brigade od 11 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 38/2, k. 892.

Znaci raspoznavanja:

29-XI: **Krajina — Karabin**
30-XI: **Gomel — Oslobođen**
1-XII: **Berlin — Ruševina**
2-XII: **Liubija — Ljubić**
3-XII: **Žarko — Zarkovina**
4-XII: **Mirko — Mitraljez**
5-XII: **Prnjavor — Puška**

Borbene znaci:

Ljuti
Borbene
Avioni
Željezni
Dobri
Brzi
Slobodni

Zvučni znaci za sve dane: Poziv: dva duga, odgovor: tri kratka zvižduka.

Vidni znaci po danu: Dizanje kape u vis, odgovor: obje ruke u stranu raširene, sa puškom okomito u desnoj ruci.

Evakuacija: Ostružnja — Kulaši — Cečava.⁹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Žarko¹⁰

Načelnik štaba,
M. P.¹¹

Komandant,
p. pukovnik,
Soša¹²

(M.P.)

BR. 118

**NAREĐENJE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
27 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA
POJAČANJE BUDNOSTI PREMA VUCIJOJ BARI¹**

**ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZ.**

27. XI. 1943

u 3 h

Gacko

ŠTABU II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

III Brigada sinoć sa svega 1 V* bataljon napala je neprijateljsku kolonu Rioca — Tucakov Do od 150 Švaba i uništila je. Pobjeglo dvadesetak Švaba u škrip.² Zarobljeno: 4 teška bacača,

⁹ Dopisano plavim mastilom, ćirilicom.

¹⁰ Zgonjanin

¹¹ Mirko Pekić

¹² Josip Mažar

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7—2, k. 1149—II.

- Odnosi se na škrabe u kraškom reljefu.

200 granata, 2 konja, komplet hirurške ekipe, jedna radio-stanica sa dinamom, nekoliko mitraljeza (šaraca), dosta pušaka, nekoliko mašinke, prilično municije itd. Druga neprijateljska kolona preko Planika izašla je u Korita i »300« izvještava da su otpočeli napad i na nju, a jaka je 300 Švaba, više kola, 12 motocikla i nekoliko auta. — X Brigada otišla je juče na Bileću i večeras se vidio u njoj plamen poslije jače borbe.

Iz skice zarobljenog oficira vidi se:

Svapska uništena kolona trebala je sinoć stići u Ključ — Gacko. Jedna kolona cestom, a jedna preko Hadžića treba da izbiju u Avtovac.

Svapska levokrilna kolona trebala je od Davidovića — Vučije Bare *da izbije u Gračanicu* (svega 100 demoralisanih Švaba). Neki zarobljeni izjavljuju: treba da bude i nekih pokreta od Nevesinja (cijela Divizija »Princ Eugen« je u pokretu ka Sarajevu).

NAREĐUJEMO:

1.) Obratite pažnju na kolonu koja treba da izbije od Vučije Bare na Gračanicu,³ po potrebi na vrijeme odvojte snage i u bliskoj borbi težite je uništiti.

2.) Neprijatelj je iscrpen, promrzo, demoralisan i slabe borbenosti, a imaju zimske čakšire i cokule.

3.) Ne smanjujte budnost na pravce od Brnjac — Borač.

4.) Upornijom borbom i ofanzivnim napadima sa jačim snagama na pojedine kolone najprije ćete razbiti ofanzivu na vašem sektoru.

Teren je zgodan za odbranu i manjim dijelovima, te stoga možete odvojiti jače snage radi napada na pojedine izolovane neprijateljske dijelove i tako mu tući počesno kolonu po kolonu.

5.) Mi smo još u Gacku, a oko 7 časova krećemo u Vrbu gdje ćemo ostati. —

S.F. — S.N.

Pol. komesar,
Drag. Ivanović

Načelnik, p. pukovnik
Rade¹

¹ Vidi dok. br. 141.

⁴ Hamović

NAREĐENJE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
27. NOVEMBRA 1943. GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA
POSJEDANJE POLOŽAJA VRATLO — VRBA I DRAMEŠINA¹

STAB
HERC. [EGO VACKE] DIVIZIJE
27/XI u 17 h.
Vrba

»200 N«²

Švapska kolona koja je sinoć sišla u s. Bašići ušla je preko Srđevića jutros u 10h u Gacko. Jaka je 80 Švaba i 40 ustaša sa 20 konja.

X i III brigada vodile su sinoć ofanzivne borbe od Kobilje Glave — Plana do Bileće.³ Rezultat ne znamo. Oko 70 Švaba sinoć je došlo u Fojnicu, II brigada ih je danas napadala⁴ — rezultat ne znamo. Sinoć je II brigada ubila 8 konja i više Švaba kod Herceglije. Motorna vozila stalno prolaze preko Morine — Uloga. U Ulogu Švabe prave most na Neretvi i Pretinac⁵ most pred Kalinovikom. O stanju u Pivi izvestiće nas »5« noćas. Švabe iz Gacka nisu kretale dalje. Iz zarobljenih dokumenata⁶ se vidi da je u pokretu cela divizija »Princ Eugen« ka Sarajevu. Ipak, još nije sigurno da sutra ili prekosutra ne krenu i na nas koncentrično od Gacka — Avtovca — Morine i kroz Borač. Moramo biti oprezni i na pravce preko Golije od Nikšića.

III brigadi je naređeno da ostane i dalje na prostoru Troglav — s. Tepure, pa i Dulići, sa zadatkom ofanzivnog dejstva na komunikaciju Plana — Avtovac, a naročito ako Švabe krenu na II brigadu.

X brigada će ostaviti manje delove oko Bileće, a odrede i dublje [ka] Dabru, a glavninom će čistiti teren ka Velimlju, ne upuštajući se ovih dana dublje.

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog. istoriskog instituta pod reg. br. 8—2, k. 1149—II.

² Štabu Druge NOU brigade

³ Vidi dok. br. 122.

⁴ Vidi dok. br. 120.

⁵ Vjerovatno Tatinac

• Redakcija nije pronašla pomenute dokumente.

NAREĐUJEMO :

1. — II brigada rokiraće se noćas na prostor: s. Vrba — s. Dramešina — s. Vratio sa zadatkom zatvaranja pravca od Avtovca i Gacka ka Lebršniku i Čemernu, kao i od Površi ka Čemernu. Izviđajte dublje ka Gacku (sve do Kamenjac k. 1244) i ka Bodežištima i Rudoj Glavici, a biti budan i od Mramora.

Naročitu pažnju obratite na vaš desni bok i pravce od Vučeva Polja.

Površku četu ostavite dublje ka Jugovići — Domrke da vam organizuje daljnju ob. službu.

Rijeka Gračanica je jedva gazna, a drum kod Avtovca je porušen, kao i 2 manja mostića na drumu od Vrbe do Ulinja.

Kod s. Vrbe biće i 15 boraca K-de mesta Gacko, pa i njih upotrebite.

Upaljače vam šaljemo, a osnovna i dopunska punjenja i radioaparat dostavićemo vam sutra. Konji nisu dolazili po bombe. U s. Tarahin Do, kod kuće popa Mastilovića, ima granata, pa uzmite nešto za vas.

2. — »5« i bolnica divizije krenuće sutra u 4 časa iz s. Dramešine putem preko Kalevca i Zagaljena i smestiće se u s. Brajčin Laz (Izgori).

»5« će osigurati bolnicu i odmah čim stigne u selo da uputi jaču patrolu ka s. Stubici, a manju ka s. Crni Potok — Grab radi izviđanja. Sva nosila također nositi.

Radio-stanici naredite da nam dođe u s. Vrbu sutra do 6h, kao i tehnika sa Šotrom.

Čim stignete izvestite nas.

3. — 3 bat. III brigade držaće noćas manje zasede ka drumu bliže Čemernu i u visini s. Kleute, kao i na putu od Ponikve ka s. Kleuti. Ova zaseda da osmatra i raskrsnicu puteva kod s. Bahori. Ostalo ljudstvo držati na okupu u s. Vrba u sadašnjem logoru.

Sutra u 3 časa uputićete jedan izviđački vod preko Čemerna i Lukavice ka Gredelju sa zadatkom da ispita stanje oko s. Luka — Soderi — Sipovica i Igrri. Na slučaj nailaska neprijatelja vod ga dočekuje, a nas hitno izveštava.

U isto vreme postavićete manju zasedu na Suvi Vis i Zivanj radi zatvaranja pravca od Vrbe do dolaska II brigade. Čim stigne II brigada, obe ove zasede možete povući održavajući stalnu vezu sa II brigadom.

Ostatak bataljona sa ovim štabom krenuće sutra u 6 časova iz s. Vrbe i smestiće se u Čemernu. Po stizanju u Čemerno uputite manju patrolu preko s. Trtorije ka Trnoj Luci.

4.) Ovaj štab biće noćas u Vrbi, u kući na cesti, a sutra u 6h ide u Čemerno, gde i sve izveštaje slati.

S.F.S.N.!

Politkom,
Drag. Ivanović

Načelnik,
p. pukovnik,
Rade⁷

Dostavljeno: II brigadi, štabu »5« i
3 bat. III brigade i
bolnici.

BR. 120

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE BRIGADE HERCEGOVAČKE
NOU DIVIZIJE OD 27 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČI-
NJENIM JEDINICAMA ZA DEJSTVO NA KOMUNIKACIJU
NEVESINJE — GACKO¹

ŠTAB
II⁵ HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Pov. broj: 13.—
27 novembra 1943 g.
u 7 časova
selo Jugovići

Z A P O V I J E S T
(SEKCIJA GACKO 1 : 100.000)

Prema dobijenim izvještajima iz Štaba Hercegovačke N.O.U. divizije, naša X i III Hercegovačka N.O.U. brigada vodila je u toku jučerašnjeg dana borbu sa Njemcima i četnicima na prostoriji Rioca — Meka Gruda.³ Ubila jednog njemačkog oficira i 15 Njemaca, a zarobila 15 natovarenih mazgi. Zadatak ovih brigada je da zatvaraju i uporno brane pravac Bileća — Avtovac.

⁷ Hamović

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 4—1, k. 1149—II.

³ Formirana je 22 novembra 1943 god. (Opširnije o tome vidi dok. br. 96). Petnaestog januara 1944 god. dobila je redni broj (naziv): Jedanaesta NOU brigada. (Vidi operaciski dnevnik Dvadeset devete NOU divizije u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7/8, k. 1143 A.)

⁷ Vidi dok. br. 122.

Juče poslije podne jedna njemačka kolona⁴ došla je od pravca Ljeskova Duba u Fojnicu. Dijelovi »4« i »1« [bataljona] poslije vođene borbe s njima natjerali su ih da se skriju u školu u Fojnici. Ubijeno je nekoliko Njemaca i nekoliko konja, ali detaljnog izvještaja još nemamo. Juče, pred samo večer, vidile su se rakete iz sela Bašića, vjerovatno da su ih bacali ustaše koji su bili skriveni u Bjelašnici.

Dijelovi našeg »8« nalaze se na Zivanj — k. 1601 sa zadatkom da osmatraju Boračku valu.

Naša brigada dobila je zadatak *da zatvara i uporno brani* pravac Nevesinje — Gacko i da ne dozvoli neprijatelju prolaz.⁵

N A R E Đ U J E M O :

- 1.— »1« ostaće u toku dana u Domrkama. Jača odjeljenja (zasjede) postaviće na putu Nevesinje — Gacko iznad sela Fojnica — k. 1123, koja će imati vezu sa zasjedama našeg »4« koje će biti iznad Stare Fojnice, a jednu postaviti tako da osmatra i brani pravac od Gradine.

Preduzeti dublja izviđanja u pravcu Rude Glavice i Nadinića. Biti oprezan i organizovati obavještajnu službu, tako da ne bude iznenađenja. Neprijatelja, ako naiđe, odbiti, a svoje položaje uporno braniti i time štititi pravac za Gacko. Od »4« dobićete jedan puškomitraljez. O svakoj novosti *odmah* izvještavati ovaj štab.

Ako su Švabe još u Fojnici (u školi) trebalo bi ih zgodno napasti, a u vaš sastav doći će teški bacač iz »4«.

- 2.— »2« ostaje i dalje na svojim položajima i u sadašnjem rasporedu, s tim što će jedno odjeljenje uputiti na Povezak (k. 1414) koje će da osmatra okolinu, a naročito obratiti pažnju u pravcu pl. Vučeva.

Ceta koja mu je u Kokorini da pošalje jedno obezbjeđenje na Mjedenu Glavu, da osmatra Borač, pravac od Brnjca i Vučeva. Obratite naročitu pažnju na pravac od Borča, jer je pojava neprijatelja od toga pravca moguća, pošto po dobijenim izvještajima Švaba ima u Ulogu.

U obavještenjima biti tačan, jasan i kratak i ne štediti kurire.

Jedno odjeljenje sa 4 druga iz Površke čete uputiti radi dubljeg izviđanja pravcem Kokorina, Straževica — iznad Slivanja i dalje za Javor, sa zadatkom da izvidi na tom pravcu teren i da osmotri dalji teren, a po izvršenom zadatku da podnese izvještaj.

⁴ Vidi dok. br. 102, primjedbu br. 12.

⁵ Opširnije o dejstvu Brigade na ovom pravcu vidi dok. br. 141.

3. — »4« ostaje i dalje na sadašnjem položaju sa istim obezbjeđenjima. Pregraditi cestu na određenom mjestu i postaviti zasjede na najpogodnijim mjestima radi zatvaranja pravca Nevesinja i od pravca Ljeskova Duba. Ako se neprijatelj pojavi, energično ga odbiti, a položaj uporno braniti. Teški bacač odmah uputiti u sastav »1« u Domrke, a tako isto uputiti (poslati) jedan puškomitraljez jugoslovenski ili njemački, koji će stalno ostati u sastavu »1«. Bacač će »1« vratiti čim prestane potreba, a poslati sa bacačem 5 granata.

Izvještaje dostavljati na vrijeme i organizovati obavještajnu službu. Dostaviti izvještaj odmah o sinoćnom radu.

4. — Stab brigade i bolnica biće u selu Jugovići.
5. — »1« u toku dana će uputiti teški mitraljez »Svarcloze« sa 800 metaka i konje za nošenje u sastav »2«. Stab »2« formiraće prateći vod.
6. — Ishrana: »1« koristiće Domrke, Fojnicu (ukoliko bude mogao), Ravni i Brajčeviče, »2« Jugoviće, Obješenik, Bodežišta i »4« Dubljeviće i Kokorinu. Intendant »2« staraće se o ishrani bolnice.
7. — Rad da bude inicijativan i energičan, vodeći računa o dodijeljenom zadatku. Izvještaje dostavljati na vrijeme.
8. — Ugovoreni znaci po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar,

Načelnik,

Komandant,
Obren⁶

⁰ Ivković

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
ČETVORTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA OKO PRIJEDORA
I RADU JEDINICA OD 10 DO 25 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**STAB
VI KRAJIŠKE NOU BRIGADE**

Broj: si.

Dana 27.XI.1943 god.

15-todnevni izvještaj o
izvršenim akcijama i voj-
nom radu jedinica VI KNOU
brigade u vremenu od 10 do
25.XI 1943 god.

ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Šaljemo vam 15-todnevni izvještaj o izvršenim akcijama i
vojnom radu jedinica ove brigade u vremenu od 10 do 25 no-
vembra t. g.

- 10 do 14.XI.1943. Bataljoni su držali položaje prema neprija-
telju, postavljali zasjede, ali u ovom periodu
neprijatelj na zasjede nije naišao. Vršena je
mobilizacija ljudstva za popunu jedinica iz
sela na kojim stacionira ova brigada. Sa bor-
cima su rađene vojne vježbe. U I i II bata-
ljonu održan je sastanak komandnog kadra.
- 14.XI.1943 god. II četa I bataljona postavila je zasjedu na
cesti u selu Maričkoj na koju je naišla grupa
neprijateljskih vojnika (legionara). Naši su
neprijatelja pustili na blisko otstojanje i
osuli vatru, tako da je na mjestu borbe ostalo
10 mrtvih neprijateljskih vojnika, dok su
ostali razbijeni. Zaplijenjen je 1 šarac, 5
karabina, izvjesna količina municije i druge
ratne spreme.²

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istorijskog instituta pod reg. br. 22—9, k. 774.

² Opširnije o tome vidi depešu i izvještaj Brigade od 14 i 15 no-
vembra 1943 godine. (Dokumenti u arhivi Vojnog istorijskog instituta
pod reg. br. 28—1, k. 767 i br. 19—9, k. 774.)

- Ostale jedinice držale su određene im položaje i kao i obično sa borcima su rađene vojne vježbe.
- 15 i 16.XI. Bataljoni su držali određene im položaje. Neprijatelj nije nadirao na naše položaje. Sa borcima je rađeno vojnički i politički.
- 17.XI.1943 god. Neprijatelj je krenuo u pravcu Ljubije iz Prijedora sa snagama od 2 bojne, prema položajima XI brigade koja je primila borbu sa neprijateljem. Naš II bataljon vršio je pritisak bočno na neprijatelja i prisilio neprijatelja na povlačenje.³ Borba je trajala oko 5 sati. Neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i ranjenih vojnika, među kojima je teže ranjen jedan njemački oficir. Od našeg protukolskog topa oštećen je jedan neprijateljski kamion. Plijena nije bilo jer je neprijatelj pod zaštitom tenkova izvukao mrtve i ranjene, kao i ratni materijal. Na našoj strani bio je 1 drug lakše ranjen.
- Ostale jedinice ove brigade držale su položaje,⁴ na kojima nije bilo nikakvih promjena. Sa borcima je rađeno vojnički i politički.
- 18.XI.1943 god. Bataljoni drže položaje, neprijatelj nije napadao. Sa borcima je rađeno. U II bataljonu održano savjetovanje komandnog kadra.
- 19.XI.1943 god. Neprijatelj je krenuo iz Prijedora prema Čarakovu sa snagama od dvije bojne.⁵ Naš II bataljon primio je borbu sa neprijateljem koja je trajala 6 sati, nakon čega je pod pritiskom naših snaga odstupio nazad u Prijedor. U ovoj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva, među kojima jedan njemački oficir, 6 teže ranjenih. Naši gubitci: 1 mrtav i 3 teže ranjena borca. Plijena nije bilo.
- Dok je II bataljon vodio borbu sa neprijateljem, jedna četa III bataljona vršila je pritisak bočno i time pomogla II bataljonu da neprijatelja protjeruju nazad.
- Ostale jedinice držale su redovne položaje na kojima nije bilo promjena.

^{3,4} Detaljnije o ovoj borbi vidi izvještaj Brigade od 18.XI.1943 god. (Dokumenat u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20—9, k. 774_g)

⁵ Vidi dok. br. 164.

20 do 25.XI.   Neprijatelj nije napadao na naše položaje. Sa vojskom je rađeno vojnički i politički. Vršeno je parenje odijela po jedinicama. U III bataljonu održan je sastanak komandnog kadra. Izvršen je ljekarski pregled svih novomobilisanih boraca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Ratko⁶

Zamjenik komandanta:
si. odsutan

(M.P.)

BR. 122

ZAPOVIJEST ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 27 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCLNJENIM JEDINICAMA ZA ZAPOSJEDANJE POLOŽAJA MALI I VELIKI PLANIK — TEGARINA GREDA — KOBILJA GLAVA¹

STAB
X HERCEGOVAČKE NOU
BRIGADE
Pov. br. 18
27 novembra 1943 g.
u 5 sati
s. G. Tepure

Z A P O V I J E S T :

(Sekcija Gacko — Trebinje 1 : 100.000)

Po cijenu znatnih gubitaka neprijatelj je uspio da se probije do Korita (Sokolski dom — škola), gdje je zanoćio u jačini od 500—600.² Od naoružanja raspolaže sa četiri topa, od kojih dvije haubice; osim toga ima i tri teška bacača. Karakteristično je da im je komora nesrazmjerna njihovim snagama. — U toku sinoćnjeg našeg napada ustanovljeno je da neprijatelja nema

• Novaković

od Korita do Plane. — Jedinice koje su napadale prostor: Plana — Bileća dosad nam nijesu podnijele izvještaj. Pi-etpostavljamo da okupatorskih snaga nema na tom prostoru, osim u Bileći i na Planoj, pošto se borba nije čula. —

U toku današnjeg dana vjerovatno je da će Švabe nastaviti sa pokretom od Korita ka Gacku. —

Naš »2« i »1« bat.[aljon] III Brigade izvršili su svoj zadatak i prezidali put na više mjesta od Plane — Korita.

U vezi ovoga

NAREĐUJEMO:

- 1.) »1« odmah po primitku ovoga naređenja krenuće najprečim putem iz sela Donja Vrbica za selo Golobrđe, gdje ostavlja komoru, a sa dvije čete zaposjeće Mali i Veliki Planik, ne dozvoljavajući neprijatelju da prodire ka Koritima i štiteći leđa našim snagama koje će napadati Švabe u Korita i dalje. Vaša jedna četa sa Baljačkim odredom neka ostane na položajima: Tegarina Greda — Vardar, koji položaj čvrsto držati, šaljući dublja izviđanja ka Radmilovića Dubravi. Prikupljati podatke o snagama u Bileći, Trebinju i Stocu, kao i njihovim namjerama.
- 2.) »2« odmah po primitku ovoga naređenja prikupiće sve svoje dijelove i najprečim putem krenuće za selo Ubla, gdje će smijeniti naš »3«, uhvatiti vezu sa Banjsko-vučedolskim bataljonom sa zadatkom zatvaranja pravca od Banjana i Somine, ispitujući duboko sa patrolama.
- 3.) »3« odmah po primitku ovog naređenja, a ukoliko se tu nalazi Banjsko-vučedolski bataljon, krenite pravcem: Ubla — Donje Crkvice — Poljica, pa ispod Troglava, pa preko Hercegovog Brda³ na Malu i Veliku Kitu, a ukoliko neprijatelj nije ovladao Kobiljom Glavom, istu zaposjesti i u tajnosti sačekati neprijatelja. Imajte samoinicijative i budite ofanzivni tukuću neprijatelja po njegovim najosjetljivijim dijelovima (komori koja je glomazna), prateći neprijatelja sve do Stepena i ne dozvoliti mu opravku mostova i onemogućiti mu prelaz za Gacko. Ukoliko Banjsko-vučedolski bataljon nije tu, sačekati dolazak našeg »2« i potom odmah pristupiti gornjem zadatku.

Upućujemo vašu četvu u sastav bataljona kao i bacačko odjeljenje. Bacač u toku gornje akcije koristiti, ne žaleći bombe.

³ Vjerovatno Hercegovina Gradina (k. 1275)

- 4.) »1« III Brigade: U samu zoru krenuće sa cijelim snagama iz s. Tepure, pa od Orlovca i Njivice napadati neprijatelja, a manjim dijelovima potpuno u leđa (njegovu zaštitnicu). Po mogućnosti uhvatiti vezu sa III Brigadom te da bi i ona sa svojim dijelovima potpomogla vas sa onu stranu druma. Desno uhvatiti vezu sa našim »3«.
- 5.) Sve ranjenike slati u Donje Crkvice.
- 6.) Ovaj štab nalaziće se u selu Tepure, gdje sve izvještaje slati. Obavezno dva puta dnevno slati izvještaj u normalnim prilikama, a u vanrednim po potrebi, češće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Čedo⁴

Načelnik štaba,

Komandant,
Nikola⁵

BR. 123

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE BRIGADE
OD 27 NOVEMBRA 1943 GOD. KOMANDANTU HERCEGOVAČKE
NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA SEKTORU BOGDAŠIĆI —
KOBILJA GLAVA¹**

STAB
X HERCEGOVAČKE NOU
BRIGADE

Pov. broj: 23
27 novembra 1943 g.
u 20.10 sati
s. Poljice
(Crkvice)

Koncept

KOMANDANTU HERCEGOVAČKE DIVIZIJE

Jedinice ove brigade vodile su danas borbu na prostoru: s. Bogdašići — Kobilja Glava sa neprijateljskim kolonama koje su neprekidno pridolazile sa pravca Plane prema Gacku.

* Kapor

⁵ Ljubibratić

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11/3, k. 1147 II.

Prema našoj jučerašnjoj zamisli, naš rad trebao je biti koordiniran sa jedinicama III Brigade, u cilju tučenja neprijatelja na prostorijski Korita, o čemu smo blagovremeno obavijestili Štab III Brigade. Međutim, do ove zajedničke akcije nije došlo, jer se III Brigada prebacila sa jučerašnje prostorijske preko Kobilje Glave na Malu i Veliku Kitu, a da nas prethodno o tome nije obavijestila. Zato su u toku današnjeg dana naši bataljoni na ovom dijelu vodili borbu sa neprijateljem neovisno od III Brigade, nanijevši neprijatelju osjetne gubitke. Prema izvještaju dobivenom od boraca usmeno, kao i od Štaba »1« III [Brigade], ovaj bataljon je poubijao oko stotinu Švaba i ranio više njih (u sadejstvu sa dijelovima III Brigade sa kojima je slučajno u toku borbe došao u vezu). —

Ovoga časa primili smo izvještaj od našeg »1« u kojemu nas obavještava da je u toku jučerašnjeg dana u borbi sa Švabama poubijao deset Švaba i 15 ranio, dok je sam bataljon imao 2 lakše ranjena. Prema istom izvještaju, juče je u Bileću stigla jedna kolona od 20 kamiona Švaba i ratnog materijala, ali je ista sinoć napustila Bileću, dok je u istoj ostao neutvrđen broj četnika, držeći osiguranje na Vlajinji i na Čurjenu.

Od našeg »3« izviješteni smo da je neprijatelj prodro do Stepena i izgleda da tamo opravljaju most; dalji njegovi pokreti prema Gacku nijesu do sada zapaženi.

»1« bataljon III Brigade, koji je bio pod našom komandom, imao je u toku jučerašnjih borbi 2 mrtva, 2 ranjena i 1 potresenog od bacača. — Naš »4«, koji je bio pod komandom III Brigade, imao je u toku ovih borbi 2 mrtva i 1 teže ranjenog. Poginuo je politički komesar čete drug Pero Cuk i politički delegat drug Branko Supić; teže je ranjen drug Stevo Drinjak, komandir čete. Naš »4« zarobio je 3 ispravna »šaraca« i izvjesnu količinu municije kao i druge spreme.

Ispod škole u s. Crkvice, na udaljenosti od 2 kilometra u pravcu Somine, dva kurira ovoga štaba naišla su večeras na jednu četničku zasjedu jačine oko 14 bandita. . . .

Vašu zapovijest si. br. I² od danas primili smo pred sam mrak, ali po istoj nijesmo mogli postupiti iz sljedećih razloga: naš »3«, koji se nalazi oko Njivice, još je neprikupljen i daleko od nas, dok je naš »1« tek u pristizanju. Pored toga, saznali smo u momentu primitka vaše zapovijesti da se III Brigada povukla u selo Duliće, te će vjerovatno tamo i zanoćiti. Naš »4«, koji je u sastavu III Brigade, treba da nam stigne, pa ćemo tek onda moći izvršiti prebacivanje jedinica na određenu prostorijsku prema spomenutoj vašoj zapovijesti.

Vašu poštu odmah po primitku poslali smo III Brigadi, kao i naš izvještaj sa traženjem da se što prije pošalje bataljon u naš sastav.

Sjutra po podne postupićemo u svemu po vašoj zapovijesti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,   Načelnik štaba,   Komandant
Cedo³   **Dizdarević**⁴   N.⁵ **Ljubibratić**

*P.S.*⁶

Ovaj štab stići će sutra rano ujutro u s. Ubla.

BR. 124

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 28 NOVEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA NA PROSTORIJI PRIJEDOR — LJUBIJA — BANJA LUKA¹

ŠTAB
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov.br. 342
Dne 28/XI-1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1) Prije 4 dana neprijatelj je pokušao nadirati od Prijedora prema Sanskom Mostu i Ljubiji. Naše su ga snage dočekale i primile borbu koja je trajala 4—5 sati. U toj borbi neprijatelj je kontrajurišima bio zbačen sa položaja koje je bio zauzeo i protjeran nazad u Prijedor.

U ovoj borbi izbačeno je iz stroja 45 neprijateljskih vojnika, među kojima je ranjen i jedan neprijateljski bojničnik.

³ Kapor

¹ Mustafa

⁵ Nikola

⁴ Na originalu dopisano crnim mastilom, ćirilicom.

2) 27. o. mj. neprijatelj je ponovo navaljivao od Prijedora sa jačim snagama. Jedinice IV NOU divizije primile su borbu, koja je bila dosta žilava i trajala je nekoliko sati. Neprijatelju su nanesen veliki gubitci i uništen 1 tenk, poslije čega se je povukao nazad u Prijedor.²

U ovoj borbi naši su gubitci bili 1 mrtav i 7 ranjenih.

3) Noću 26. o. mj. jedinice XIII Krajiške NOU brigade potukle su jednu četničku kolonu³ (koncentrisani svi četnici sektora Banja Luka — Manjača), koja se kretala od Han Kola prema Manjači. Četnici su, poslije kraće borbe, razbježali se, ostavivši 5 mrtvih i 10 ranjenih.

4) Posljednjih dana osjeća se izvjesno pomjeranje i pregrupisanje neprijateljskih snaga u garnizonima Banja Luka — Prijedor i u Pounju.

Iz Banja Luke prije nekoliko dana jedna kolona Njemaca (oko 1.000)⁴ otišla je u pravcu Okučana, dok su u Banja Luku, prema najnovijim obavještenjima, stigle neke nove neprijateljske snage u jačini do 5.000.⁵ U Prijedor su također stigla pojačanja.

Od Knina je prošla jedna jača motorizovana kolona u pravcu Bihaća, a u Kulen Vakuf poslije pojačanja, koje je ranije došlo, stiglo je 90 kamiona i 5 protukolskih topova.⁶ Njemci su porušili ćuprije na Uncu i Uni u Martin Brodu i drže obalu Une od Kulen Vakufa do Srba, gdje im služe i četnici.

Poslije prodora neprijatelja od Knina preko Popine i Srba prema Bihaću, ova komunikacija mu služi za saobraćaj Bihać — Knin, dok cestom preko Mazina i Gračaca manje se služi.

Četničke bande popa Đujića vrše upade od Strmice i Srba u sela južno od Drvara, jer na tim pravcima nema ličkih i dalmatinskih snaga.

² Detaljnije o borbi vidi izvještaj Štaba Šeste krajiške NOU brigade od 28 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 23/9, k. 774.

³ Opširnije o tome vidi bojnu relaciju Trinaeste lovačke pukovnije od 4 decembra 1943 g. u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14/1—38, k. 57.

^{5, 8} U dnevnom izvještaju (depeši) od 8 decembra 1943 god. Štaba Druge oklopne armije, koji je bio u Banjoj Luci, pored ostalog zapisano je i ovo:

»373 div.:

I 384: prilikom akcije za otvaranje puta Banja Luka — Prijedor naišao na jaču bandu 27 km sev. zap. od Banje Luke. Sve do večeras nije uspostavljena veza sa grupom Prijedor....« Dokumentat se nalazi u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. London 5/588—589.

Pored ovog postoje i drugi slični dokumenti, kao što su: London 5/592—593, 594, 595—596, iz kojih se vidi dejstvo ove divizije na teritoriji Bosanske Krajine. Vjerovatno je da su njene snage bile i u novembru na ovoj prostoriji.

ШТАБ
5 КОРПУСА НОВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр. 342
Дат. 28/10 1944 г.

ВЕРОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ
Бр. 476

ВЕРОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ

1/ Прије 4 дана непријатељ је покушао надирати од Приједора према Банском Мосту и Лјубији. Наше су га снаге доčekале и примиле борбу која је трајала 4-5 сати. У тој борби непријатељ је контрајурисима био збачен са положаја, које је био zauzeo и protjeran назад у Приједор.

У овој борби изbačeno је из строја 45 непријатељских војника, међу којима је ранjen и један непријатељски бојник.

2/ 27. о. м. ј. непријатељ је поново навалjивao од Приједора са jaчим снагама. Јединице IV. НОУ Дивизије примиле су борбу, која је била доста зилava и трајала је неколико сати. Непријатељу су нанešени велики губитци и уништен 1 тенк, послије чега се је повукао назад у Приједор.

У овој борби наши су губитци били 1 мртav и 7 ранjenih.

3/ Ноћу 26. о. м. ј. јединице XIII. Крајишке нове Бригаде потукле су једну четничку колону/концентрисани сви четници сектора Банја Лука - Манjаџа/, која се крeтала од Хан Кoла према Манjеџи. Четници су, послије кратке борбе, разбjeжали се, оставивши 5 мртвих и 10 ранjenih.

4/ Послједњих дана оcjеда се извјесно помjeranje и pregrupisanje непријатељских снага у гарнизонима Банја Лука - Приједор и у Пољуна.

Из Банја Луке прије неколико дана једна колона Нjемаца/око 1.000/ отишла је у правцу Окучана, док су у Банја Луку према најновијим обавјештењима стигле неке нове непријатељске снаге у jaчини до 5.000. У Приједор су такођер стигла појачања.

Од Книна је прошла једна jaча моторизована колона у правцу Бихаца, а у Кулен Вакoф послије појачања, које је раније дошло, стигло је 90 камиона и 5 protokolских topova. Нjемци су порушили ђуприје на Унци и Уни у Мјртин Броду и држе обалу Уне од Кулен Вакoфа до Срба, gdje им služe и четници.

Послије продора непријатеља од Книна преко Попине и Срба према Бихацу, ова комуникација му служи за обраћањ Бихац - Книн, док ceштом преко Мазина и Грабача мање се служи.

Четничке bande попут Дјујића врше упаде од Стрнице и Срба у села јужно од Дрвара, jer на тим правцима нема лишких и далматинских снага.

Да би затворили те правце и разбили тамошње четничке bande, uputili смо два мања одредска баталјона на просторију Срв - Тисковac.

Снаге IV. НОУ Дивизије затварају правце од Приједора и Банја Луке и дјелују на комуникацији Костајница - Бихац.

Наша Об. служба прати покрете непријатеља на свим секторима.

Da bi zatvorili te pravce i razbili tamošnje četničke bande, uputili smo dva manja odredska bataljona na prostoriju Srb — Tiškovac.

Snage IV NOU divizije zatvaraju pravce od Prijedora i Banje Luke i djeluju na komunikaciji Kostajnica — Bihać.

Naša ob. služba prati pokrete neprijatelja na svim sektorima, te ukoliko bude promjena, obavijestićemo Vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Veljo Stojnić

K o m a n d a n t ,
pukovnik
S.⁷ Rodić

(M.P.)

BR. 125

**NAREĐENJE KOMANDANTA PETOG KORPUSA NOVJ OD
28 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVIRTE NOU DIVIZIJE
ZA RASPORED I DEJSTVO¹**

28-XI-1943

ŠTABU IV DIVIZIJE

Radi koncentracije u Banjoj Luci i zatvaranja pravca ja .² uputite odmah 1 bataljon u Paviće na lijevo krilo XIII brigade, sa ostalim snagama zatvorite pravce od Prijedora i Bronzanog Majdana. Uzmite pod komandu Sanski odred i uključite ga u taj zadatak. Po završenoj akciji na Otoku pojačajte sve pomenute položaje. Bihaćki bataljon oslobodite što prije za dejstvo kod Bihaća. Četnici i manje njemačke snage ugrožavaju sa *juga* i od Like, te smo bili prinuđeni da prebacimo sa mrkonjičkog sektora dva udarna bataljona na te pravce.

Pratite neprijatelja da bi otkrili njegove namjere. —

Primljena 28-XI u 15 sati.

Pukovnik
Slavko³

* Slavko

¹ Original, pisan plavim mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11—9, k. 766.

² U originalu je isto tako.

³ Rodić

ER. 126

ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
28 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA
RAZMJESTA JEDINICA NA SEKTORU ZANJEVICA —
BERUŠICA — DODEROVIĆI¹

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br.: 26 Štabu II hercegovačke u. brigade
28 novembra 1943
u 19 čas.
Čemerno

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Gacko 1 : 100.000)

III hercegovačka N.O.U. brigada 26 noću ponovo je napadala Švabe u Koritima, izbacila ih iz položaja i nanijela im teške gubitke. U toku 27 o.mj. Švabe su dobile pojačanje, napadale na Kobilju Glavu, i sinoć pred mrak naši su se postavili na liniju Kita — Dulići, odakle su i danas napadali neprijatelja, i Švabe su danas pred podne stigle tek pred Stepen. III hercegovačkoj brigadi naredili smo da sutra rano odmaršuje ka Banjanima i stavi se pod komandu komandanta Divizije, na kome prostoru se nalazi i X hercegovačka brigada, koja vjerovatno vrši pritisak i ka Bileći. Nepotvrđeno smo obaviješteni da je u noćnom napadu 26/27 o. mj. X brigada dobro potukla Švabe kod Bileće, zarobila neke topove, bacače i konje.² Izvještaja od X brigade još nemamo.

Danas poslije podne nešto Švaba od Gacka otpočelo je pokret ka Dražljevu. Nemamo podataka o neprijateljskom pokretu kroz Borač. Izvidnice III bataljona III brigade išle su do Gredelja i nijesu ništa primjetile. Od Suhe i Pive izgleda da također nema neprijatelja.

Pošto još ne znamo da li su svi ovi pokreti Švaba upravljani radi napada na nas, ili samo žele da osiguraju svoj prolaz ka Kalinoviku, to ćemo se odvojiti sa ovoga sektora gdje su nam leđa ugrožena napadom kroz Borač i oba boka, pa ćemo se pre-turiti na prostor istočno od Gacka oslanjajući se tako na Pivu i Goliju.

NAREĐUJEMO:

1. — II HERCEGOVAČKA N.O.U. BRIGADA

Otpočeo pokret sutra oko 7 časova i smjestiće se na prostor sela: Zanjevica — Berušica — Doderovići, sa zadatkom zatvaranja pravca od Čemerna i Gacka ka Stabnama. Vodite računa o obezbjeđenju oba krila i dubljem izviđanju kako preko Lebršnika tako i preko Treštenika i Ledenika — Kapić Planine.

Danas je formiran Površki partizanski bataljon, koji za sada ima jednu četvu u Dulićima i jednu na Površima. Za komandanta je postavljen drug Ljubo Kovačević. Stupite u vezu sa štabom ovoga bataljona i naredite im da izviđaju dublje kako ka Slivljima i Gacku, tako i ka Planoj i Koritima.

Komanda mjesta Gacko, koja je sada u Vrbi, ima do 200 ovaca i nešto žita. Od ovoga uzmite šta je vama potrebno, a nama u toku sutrašnjeg dana uputite 100 brava i bar nekoliko tovara žita.

Kod Boža Grubačića u Vrbi, prema obavještenju, ima jedna naša vreća soli i pšenična brašna, pa i ovo uzmite.

Drug Risto Gaćina postavljen je za vršioca dužnosti intendanta naše divizije, pa stoga imenovanog razriješite dužnosti i sutra ga uputite nama u Šabna. Taj štab neka nam predloži novog intendanta za tu brigadu.

Pantljika za mašine ovdje nemamo, u Hrasnu su.

Šaljemo vam 60 osnovnih punjenja i nešto dopunskih, a upaljače smo vam sinoć poslali. Granata ima naših u Tarahin Dolu, pa ako su vam potrebne obratite se na kuću popa Mastilovića. Radio-aparat za sada ne može vam se uputiti — izgleda dobiće ga S.K.³ Nevesinje, a za sada mi ćemo vam redovno dostavljati radio-vijesti.

Ne zaboravite sutra čim prije porušiti drum Avtovac — Ravno.

Ukoliko postoje objektivne mogućnosti da uništite tu kolonu koja je pošla ka Dražljevu, to onda i učinite, pa onda postupite po ovoj zapovijesti. Ukoliko budete napadali tu kolonu, budite oprezni na vaš desni bok.

Vaši podaci o neprijatelju u današnjem izvještaju su vrlo šturi. U buduće zainteresujte se više, organizujte bolju ob. službu i izvještavajte nas po ovome opširnije.

2. - 5 BATALJON I DIVIZISKA BOLNICA

Krenuće sutra oko 8 časova putem preko Brštevca i sela Stubice u selo Šabna, gdje ćete se smjestiti ustupajući bolje prostorije bolnici. Za ovaj štab ostavite dvije sobe. 5 bataljon

³ Sreski komitet

obezbjeduje bolnicu šaljući danju patrole ka Miloševićima, na Katin Kuk (sa Katin Kuka osmatrati i ka Jezeru i Smrekovac), kao i patrole preko Stubice na Kuk radi osmatranja Izgora. Noću postavljati zasjedu na putu kod sela Stubica, na putu kod s. Sedlari ili Miloševići i na putu kod koliba kod Malog Jezera, a samo povremeno na putu pored potoka Vrbniče ka Plužinama. Noćnje zasjede mogu biti i manje.

Nosila ostavićete kod naših ljudi u Brajčin Lazu, ostavljajući materijal za previjanje i hranu i potrebno osoblje. Odborniku sela skrenite pažnju na odgovornost za ove ranjenike.

3. - 3 BATALJON III BRIGADE

Sjutra u svanuće uputićete manju zasjedu na Suvi Vis, koja da se sa istoga povuče tek u 8.30 časova. Jedna četa iz čijeg je sastava i ta zasjeda ostaće sjutra u Čemernu sa našom stanicom do oko 8 časova (dok ona preda neke depeše), pa čim ona završi rad krenuće odmah sa stanicom u vaš sastav.

Ostatak bataljona skupa sa ovim štabom kreće sjutra iz Čemerna u 7 časova do Stabna, odakle 8 bataljon skreće za selo Zabrđe gdje će se smjestiti, a ako je zgodnije onda i u selo Kovači, upućujući odmah patrole ka Goransku i Komanskim kolibama radi ispitivanja stanja ka Pivi, Nikšiću i Goliji. Objavnicu držati i oko Šejtan Kule. Ukoliko bude tifusa u kojoj kući zabraniti u njima stanovanje.

4. — STAB DIVIZIJE

Biće u Stabnama, pa tamo i sve izvještaje slati.

5. — III bataljon hraniće se preko odbora iz sela Kovači, a po potrebi i Zabrđe i Smriječno.

Bolnica koristiće Stabna i Stubicu, a 5 bataljon i Jasen i Zukvu. Ovaj štab koristiće oba Oraha. Od naroda ne uzimati stoku, već istu sjutra trebovati od ovoga štaba.

Znaci raspoznavanja za 29 o. mj. biće: Moskva — Mostar, 30 o. mj. biće: Marko — Makarska, a 1 decembra biće: Nikola — Nikšić.

Ugovoreni znaci biće: za 29 o. mj. 7 — odgovara se 8, za 30 o. mj. 9 — odgovara se 10, a 1 decembra 5 — odgovara se 6.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Drag. Ivanović

Načelnik štaba — p. pukovnik
Rade Hamović

**DOSTAVLJENO: ŠTABU II HERCEGOVAČKE U. BRIGADE,
III BATALJONU III BRIGADE, 5 BATALJONU I DIVIZISKOJ BOLNICI.**

/

OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE
OD 28 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA
O PRETSTOJECEM NAPADU NA TRAVNIK¹

ŠTAB I PROLETBRIGADE
28 novembra 1943

O B A V E Š T E N J E

1. Neprijatelj je napustio Busovaču, Vitez i Han Bilu.² Jedinice VI Ličke brigade³ nalaze se već u ovim mestima, te je na taj način prekinuta veza Travniku sa Sarajevom i Zenicom.

2. Predviđa se brzi napad naših jedinica na neprijateljski garnizon Travnik.⁴ U tom napadu učestvovaće i naša brigada. Sektor naše brigade za napad biće od Paklareva do Kicelja. Naređenje⁵ za napad i zadatke dobiće bataljoni blagovremeno.

3. S obzirom na sektor napada naše brigade, tražili smo od štaba Divizije da povučemo i približimo naš VI bataljon iz Mudrika u blizinu Turbeta. Štab divizije odgovorio nam je da će nas naknadno o tome obavestiti. Štabu III bataljona predlažemo da na Vlašić [Planini] drži manje snage (jedan vod a najviše četetu). Ovo iz razloga da bi bataljon bio što prikupljeniji.

4. O prestojećem napadu ne pričati borcima i ovo držati u tajnosti. Samo sa ovima mogu biti upoznati štabovi bataljona.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab I Proletbrigade
komandant — potpukovnik,
B.^G Božović

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 32/1—3, k. 709.

² Vidi dok. br. 143.

³ Treba: III Brigada VI Ličke divizije.

⁴ Vidi dok. br. 132.

⁵ Vidi dok. br. 135.

⁶ Božo

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD
28 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA
NAPAD NA KASINDO¹

STAB
II KNOU BRIGADE
0. broj 17
28.XI.1943 g.

ŠTABU II, III, IV BATALJONA I CETI PRATEĆIH ORUĐA

Situacija: Neprijateljsko uporište Kasindo brani 500—600 Njemaca, koji se tamo nalaze na odmoru.

Naoružanje: tri brdska topa (u blizini same zgrade oporavilišta), jedan bacač, više teških mitraljeza i puškomitraljeza.

Vojska je smještena u zgradi oporavilišta, u sokolskom domu (500 m. zapadno od oporavilišta) i u školi. Manji dio ima u samostanu časnih sestara.

U blizini same zgrade oporavilišta nalaze se kod kuće Vlade Tešana dva bunkera, a jedan bunker se nalazi na zapadnoj strani oporavilišta. Mjestimično je postavljena i bodljikava žica. Bunker i su drveni, nabijeni zemljom.

Kod sela Kotorac i kod Butmira nalaze se jače neprijateljske snage koje zaštićuju tamošnji aerodrom.

Prema podacima neprijatelj povremeno dolazi u Kasindo sa 4—5 tenkova i sa pješadijom na kamionima, pa se ponekad zadrže u Kasindolu, a ponekad se vrate natrag u Sarajevo.

Naša brigada dobila je zadatak da napadne neprijateljsko uporište Kasindo.² „

Radi izvršenja gornjeg zadatka.

NAREĐUJEMO:

U napadu učestvovaće II i IV bataljon. II bataljon biće ojačan jednim brdskim topom iz Prateće čete.

1.) II bataljon: polazi danas sa dosadašnjeg mjesta u 17.00 sati pravcem Ilovica — Grab — Jastrebić — Grabske Šume — Galjeva Njiva — Klanac — Kasindo, napadajući grupu kuća

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 13—9, k. 986.

- O rezultatu napada vidi izvještaj Štaba Druge krajiške brigade od 5 decembra 1943 godine. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—10, k. 986.

u Kasindolu koje se nalaze na lijevoj obali Kasindolskog Potoka, naspram oporavilišta, koje se nalazi na drugoj strani potoka. Front napada treba da bude sa istočne strane prema zapadu, oslanjajući desno krilo na lijevu obalu Kasindolskog Potoka.

Održavati tijesnu vezu vatrom i pokretom sa IV bataljonom, koji će napadati oporavilište i grupu kuća na desnoj obali Kasindolskog Potoka.

Za eventualno kršenje neprijateljskog otpora u pojedinim zgradama, bataljonu se pridaje brdski top, koji voditi sa sobom naprijed dokle god bude to moguće. Topom gađati dio Kasindola gdje se nalazi škola (sjeverozapadne grupe kuća u Kasindolu). Izbjegavati tučenje topom zgrada oko samog oporavilišta, da se ne bi naniželi gubitci našem IV bataljonu.

Radi vezivanja vatrom neprijateljske odbrane koja se nalazi oko sjeverozapadnih kuća Kasindola (tamo gdje se nalazi škola), uputiti jednu četvu od Crvenog Klanca preko k. 867 na Mladice i dati je na sam Kasindo. Zadatak je ove čete da vatrom veže neprijatelja i da tako vrši demonstrativan napad. Osim toga ova četa uputiće jaču patrolu od sela Mladice prema Kotorcu radi izviđanja i obezbjeđenja s toga pravca. Komandir čete mora naći mogućnosti da bude u tijesnoj vezi sa komandantom bataljona da mu može brzo dostaviti podatke o eventualnoj pojavi neprijatelja od strane Kotorca.

2.) *IV bataljon*: polazi danas sa dosadašnjeg mjesta u 17.00 sati pravcem Grab — Grabske Sume — Galjeva Njiva, odatle skreće na sjever prema selu Podivići gdje prelazi Kasindolski Potok i produžuje dalje preko Tvrđinića — Slapova prema oporavilištu u Kasindolu, koje ima napasti frontom od istoka prema zapadu oslanjajući lijevo krilo na desnu obalu Kasindolskog Potoka.

Održavati tijesnu vezu vatrom i pokretom sa II bataljonom, koji će napadati grupu kuća u Kasindolu koje se nalaze na lijevoj obali Kasindolskog Potoka.

3.) Prateća četa: U sastav II bataljona, koji se nalazi u Ilovici, uputiti brdski top sa 30 razornih granata tako da top i posluga stignu u II bataljon danas najkasnije do 16.30 sati.

Napomene: 1.) Početak napada za oba bataljona, kao i za četvu II bataljona koja napada na grupu kuća od Mladica, tačno u 24 sata. Komandanti oba bataljona vodiće strogo račun da napad otpočne tačno u određeno vrijeme. Ovo je potrebno zbog jačeg iznenađenja neprijatelja a samim time korisno je za sam uspjeh napada.

2.) Stab brigade nalaziće se negdje pozadi II bataljona, na pravcu kojim je II bataljon kretao na zadatak.

IV bataljon, koji se nalazi odvojeno, svoje izvještaje slaće preko II bataljona.

3.) Napad treba da bude snažan i brz. U slučaju uspjeha nastojati da se najbržim načinom evakuira najvažniji plijen.

U slučaju da napad ne uspije, ovlašćuje se komandant II bataljona da najkasnije do 3 sata 29 o. mj. dade znak za povlačenje koji će se sastojati iz tri crvene rakete ispaljene jedna za drugom u pravcu zgrade Oporavilišta. Ovaj znak važi i za IV bataljon. Ukoliko IV bataljon ne bi primijetio znak raketama, a napad ne bi uspio, mora se povući najkasnije u 3 sata.

4.) Pri samom početku napada bacačima i ostalim teškim oružjem otvoriti snažnu vatru na neprijatelja.

5.) Po izvršenom zadatku, bilo da je napad uspio ili ne, bataljoni će se vratiti na svoja stara mjesta.

6.) Znaci raspoznavanja redovni. Borbeni znaci: Petar — Pavao.

7.) Štabovi bataljona neka povedu sa sobom po tri samarna konja prazna, koja upotrijebiti za eventualno izvlačenje plijena.

8.) Komore sa svojim ljudstvom ostaviti na dosadanjim mjestima.

9.) Prateća četa, bez brdskog topa, ostaje na dosadanjem mjestu.

10.) III bataljon ostaće na prostoriji gdje se i sada nalazi sa zadatkom detaljnog rušenja ceste od Trnova do Dobrog Polja. Jednu četvu uputiti na rušenje ceste od Trnova prema Kijevu. Birati za rušenje najpogodnija mjesta. Ovom poslu pristupiti još u toku ove noći i produžiti ga do daljeg naređenja. Koristiti stanovništvo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,   Načelnik — kapetan,   Komandant — major,
    zam.   Kolundžić³   Stanić⁴

(M.P.)

¹ Anton
⁴ Dragan

**NAREĐENJE ŠTABA PETE KOZARSKO-KRAJIŠKE NOU
BRIGADE OD 28 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM
JEDINICAMA ZA NAPAD NA GOJAKOVAC, KRIZ,
JELAH I TEŠANJKU¹**

STAB
V KK NOU BRIGADE
28 nov. 43 god.

ŠTABOVIMA I, II, III I IV BATALJONA

Položaj

2

U ovoj akciji napadaćemo prugu između Rudanke i Kotor-
skog, osiguranje pruge u Velikoj Bukovici, neprijateljska upo-
rišta Križ, Jelah, Tešenjku, Vrela, prugu Doboj—Teslić.³

4

N A R E Đ U J E M O :

I bataljon: Likvidiraće neprijateljsko uporište Goja-
kovac. Na isto uporište napadaće samo sa jednom četom u
vidu klinova i progonjenja neprijatelja sa istog upori-
šta, a sa ostalim snagama blokiraće neprijateljsko upori-
šte Gojakovac ispod brda sa sviju strana u vidu obruča,
tako da bi pohvatao sve neprijateljske vojnike koji bi bje-
žali sa uporišta koje oni brane u jače neprijateljsko upo-
rište Jelah.

II bataljon: Likvidiraće neprijateljsko uporište Križ.
Isto uporište napadaće sa jednom četom a sa ostale dvije
čete blokiraće neprijateljsko uporište Križ u podnožju
brda sa sviju strana u vidu obruča. Pošto imamo iskustva
na ovom uporištu da isti vojnici služe samo na tom upo-
rištu za pravljenje uzbune u većim garnizonima i poslije
pripucavanja pobjegnu u neprijateljski garnizon Jelah, baš
snagama naše brigade to se desilo dva puta i ovoga puta
ne smijemo dozvoliti da nam i... gnu⁵ nego mora se

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 8/1, k. 869.

^{2,4} Redakcija je izostavila podatke o neprijatelju, jer su oni štam-
pani u naređenju Jedanaeste NOU divizije. Vidi dok. br. 117.

³ Opširnije o akciji vidi izvještaj ove brigade od 16 decembra 1943
god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br.
13/2, k. 869.

⁵ Na ovom mjestu dokumenat je oštećen.

energično založiti da se isti pohvataju sa snagama koje prave obruč oko uporišta.

Neprijateljsko uporište Križ ograđeno je žicom, u vezi s time treba upoznati sve borce, ponijeti sjekire, ona četa koja bude napadala kako bi lakše provalila žicu.

I i II bataljon sa položaja na kojima se nalaze sada izvršiće pokret u 12 sati 29 o. m. tako da bi na vrijeme stigli na svoj zadatak. Početak akcije tačno u 20 časova 29 o. m.

Po likvidaciji neprijateljskih uporišta Gojakovca i Križa I bataljon smjestiće se: Gojakovac — Cerovica 30 o. m. sa zadatkom pravljenja zasjeda i kontrolisanja pravca od Doboja — Jelaha.

II bataljon 30 o. m. smjestiće svoje snage na Križu sa zadatkom postavljanja zasjeda od Jelaha.

III i IV bataljon sa položaja na kojima se nalaze izvršiće pokret 30 o. m. ujutro u 5 sati.

III bataljon smjestiće se u Vitkovce, a IV bataljon u Vitkovce i Vrela. Štab brigade 30 o. m. biće u Vitkovcima.

30 o. m. svi bataljoni ispitaće mostove ili ako se nalaze kakve šije (brvno), preko kojih mogu borci prelaziti preko rijeke Usore od Jelaha do Tešanjke. O ispitanim mostovima izvijestiti Štab brigade.

30 o. m. u 23 časa III bataljon likvidiraće neprijateljsko uporište Jel^h. Od Jelaha prema Tešanjki 800 metara nalazi se most preko kojega treba da pređu borci ovog bataljona (III) i da onda napadaju isto uporište. Neprijateljsko uporište Jelah jeste škola koja ima nekoliko bunkera oko sebe a ista je ograđena sa bodljikavom žicom. U cilju akcije na Jelah i likvidacije istog treba biti lukav, iskoristiti automatsko oružje do krajnosti, protivtenkovski top i top »Pito« i protivtenkovsku pušku, kao i grupu minera koja će se dodijeliti istom bataljonu. Na uporište ne treba jurišati golim prsima nego sa našim oružjem, zatvarajući neprijateljsku vatru i podvlačeći manje grupice koje će bacati bombe u zgradu ili minerske grupe koja će minirati zgradu, a za sve to vrijeme tući topovima kroz prozor, kao i mitraljezima štiteći podvlačenje istih grupa.

I bataljon: U 23 časa 30 o. m. napada neprijateljsko uporište Tešanjku. Po likvidaciji Tešanjke pravi zasjedu prema Doboju. Prije nego što se napadne Tešanjka sa jednom četom postaviti zasjedu prema Doboju. 30 o. m.

po danu prikupiti podatke o neprijatelju u istom uporištu kako bi mogli lakše rasporediti svoje snage za napad.

II bataljon: Likvidira neprijateljsko uporište Vukovo. O istome prikupiti podatke 30 o. m. Po likvidaciji Vukova pravi zasjedu i osigurava od Tešnja. Ovo uporište napasti u 23 časa 30 o. m.

IV bataljon: 30 o. m. u 23 časa likvidiraće neprijateljsko uporište Vrela koje se nalazi s druge strane Usöre. Po likvidaciji neprijateljskog uporišta Vrela pravi zasjedu i osigurava od Teslića.

Stab brigade 30 o. m. nalaziće se u Vukovu, poslije likvidacije Jelaha.

G

BR. 130

OBAVJEŠTENJE ŠTABA DEVETNAESTE BIRČANSKE BRIGADE OD 28 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O PREDVIĐENOJ AKCIJI ZA ČIŠĆENJE ČETNIKA¹

STAB

19 BIR. NOU BRIGADE

28-XI-1943 g.

P o l o ž a j

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

Po prikupljenim podacima o četničkim bandama, jedinice ove brigade izvršiće čišćenje sektora Paprača — Kamenica i to u toku noći 28—29 o. m.

Neprijatelj se nalazi u selima Kalabače — Lemića Brdo i sjeverno od Kamenice u s. Kukolji.

Čišćenje ovih sela izvršiće se u dvije kolone: I bataljon iz s. Markovca² — Petrovića Gaj — Velja Glava — Kukolji — Lemića Brdo.

III bataljon (bez jedne čete), pojačan jednom četom II batalj., pravcem: Podborogovo — Vidakovići — Paprača — Kalabače — Lemića Brdo.

¹ Završni dio dokumenta nedostaje. Redakcija ga nije pronašla.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog .istoriskog instituta pod reg. br. 6/9, k. 1112.

² Vjerovatno Matkovac

U akciji će uzeti učešća jedna četa Birčanskog NOP odreda.

Bilo bi poželjno kada bi izvjesne snage Pratećeg bataljona toga Štaba izvršile pokret 29—30 o. m. preko Šadića, šume Potajnik i izvršile prepad na s. Smršanj — Brnjač i preko Korijena u Sekoviće — Vlasenicu. Sela Smršanj — Korijen — Brnjač su skrovišta bandita u teškim situacijama, te pretpostavljamo da bi se tu mogle skriti razbijene grupe poslije našeg čišćenja.

Mi ćemo postaviti zasjede na gazu Drinjače ispod sela Smršanj i jugozapadno od Korijena pod k. 444.

Po završenoj akciji podnijet ćemo izvještaj.³

Na tome sektoru zadržaćemo se od 1—2-XII o. g.

S molbom na znanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomesar:
Rade Jakšić

Komandant:
Vojko Ilić

(M.P.)

BR. 131

NAREĐENJE ŠTABU TREĆEG NOU KORPUSA OD 29 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DEVETNAESTE BIRČANSKE BRIGADE ZA PREBACIVANJE U SREBRENICU I SREĐIVANJE STANJA U NJOJ¹

ŠTAB
III KORPUSA N.O.V.J.
29.XI.1943 god.

ŠTABU XIX BIRČANSKE BRIGADE

Položaj

Posljednjih dana prikriveni neprijatelji Narodnooslobodilačke vojske na prostoru Srebrenice počeli su pronositi lažne vijesti o tobožnjoj pojavi Njemaca od Zvornika i od Sarajeva.

³ Vidi izvještaj ove brigade od 2 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10/9, k. 1112.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 42/1—1, k. 407.

Ovo su sve izmišljotine, koje prenose ustaše iz Skelana preko komandanta Srebreničkog bataljona sa namjerom da uznemire narod srebreničkog kraja.

Po prijemu ovog naređenja odredite jedan bataljon koji će se sutra 30. XI. ove godine prebaciti preko Nove Kasabe u Srebrenicu. Čim ovaj bataljon stigne u Srebrenicu neka se odmah poveže sa Bratunačkim bataljonom. Jedna četa Bratunačkog bataljona ostaće i dalje u Drinjači sa zadatkom osmatranja pravca Zvornik — Drinjača.

Bataljonu koji prođe za Srebrenicu dajte direktivu da u slučaju nailaska na otpor vojnički postupi najstrožije. Po dolasku u Srebrenicu, bataljon će sačekati brigadu, najsavjesnije povesti računa o kretanju legije Srebreničkog bataljona sa njenim komandantom.

Ostatak brigade neka bude spreman za pokret istim pravcem čim za to dobije naređenje² a to će biti u roku od dva do tri dana. U ovom smislu izvršite potrebne pripreme za put u pogledu spremanja hrane, obuće i dr.

Vaš zadatak biće naknadno dostavljen.

Priloženo pismo uz *sigurnu pratnju* dostavite Štabu XVI Vojvod. divizije. Pismo mora stići do Štaba div. a isto je strogo pov. prirode i *vrlo hitno*.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab,
Načelnik — pukovnik.
V³

* Opširnije o tome vidi naređenje Štaba Trećeg korpusa od 2 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 45/1—1, k. 407.

³ Jovo Vukotić

ZAPOVIJEST ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
29 NOVEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA NAPAD NA TRAVNIK¹

STAB
I PROLET. UD. DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
29 novembar 1943 g.
u 11 časova

Z A P O V E S T

Za oslobođenje grada Travnika

(Sekcija Travnik i Zenica, razm. 1:100.000)

Podaci o neprijatelju:

a) Primećeni su pokreti većih neprijateljskih snaga komunikacijama duž reke Bosne. Po jednom obaveštenju neprijatelj takve pokrete preduzima češće, ali sa jednim te istim manevarskim grupama. No, može se pretpostaviti da se tu radi o nekim pregrupisavanjima obzirom da je primećeno prikupljanje jačih snaga sa motorizacijom na sektorima Banja Luka i Kulen Vakuf. Zbog toga moguće je da se radi o prikupljanjima neprijatelja po istom planu.²

b) Neprijatelj je pre dva dana napustio ranija uporišta u Busovači i Vitezu i time je travnički garnizon izolovan od svojih baza prema Sarajevu i Zenici.

c) Podaci o samom travničkom garnizonu dostavljeni su u posled-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22/1—2, k. 705.

² Bliže o pokretima i grupisanju neprijateljskih snaga vidi dok. br. 116 i 125.

- njim obavještajnim izveštajima.^a Sica⁴ neprijateljskog rasporeda na travničkom sektoru dostavljena je svim zainteresovanim jedinicama.
- 5usedne jedinice:
- a) U sklopu ofanzivnih operacija preduzetih po naređenju⁵ Vrhovnog štaba dejstvovaće:
- Jedinice I Proleterskog Korpusa na sektoru Travnika.
- Jedinice X Divizije na komunikaciji Sarajevo — Mostar u dolini reke Neretve.
- Jedinice XI Divizije na komunikaciji u dolini reke Bosne između Doboja i Maglaja.
- Delovi I Bosanskog korpusa⁸ na neprijateljske centre spoljne odbrane Sarajeva.
- Zadatak divizije:
- Prema naređenju⁷ Štaba I Proleterskog korpusa, zadatak naše Divizije (kojoj je pridodata i II Lička brigada) je likvidacija travničkog garnizona i oslobođenje grada.
- Za vreme ove akcije susedne jedinice jednovremeno će izvoditi operacije kako je gore navedeno, a VI Lička divizija sa svoje dve brigade i IX Krajiškom brigadom zatvaraće komunikacije koje iz Sarajeva i Zenice vode ka Travniku, ofanzivno dejstvujući.
- Cilj akcije:
- Preduprediti eventualne ofanzivne operacije neprijatelja prema ovom delu oslobođene teritorije; iskoristiti pregrupisanje neprijateljskih snaga, koje je u toku, za likvidiranje važnog neprijateljskog uporišta Travnika; ugroziti vrlo važnu

¹ Redakcija nije pronašla pomenute izvještaje. U to vrijeme u Travniku je bila Zagrebačka konjička pukovnija, jedan bataljon 369 («Vražje») divizije i još neke jedinice. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 20, izvještaj Šeste divizije od 4 decembra 1943 god., relaciju Zagrebačke konjičke pukovnije od 7 decembra 1943 god. i dok. br. 7/22—1, k. 105 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.)

^{5,7} Redakcija nije pronašla ni skicu ni naređenja.

• Odnosi se na Treći korpus NOV Jugoslavije.

i jednu od svega dve njegove veze sa severom (komunikacija duž reke Bosne).

Za izvršenje ovog postavljenog zadatka

n a r e đ u j e m o :

U 21 čas danas 29 o. m. napasti travnički garnizon i osloboditi grad Travnik.⁸

II.

Direktni napad na grad izvršiće I i III Proleterska brigada i jedan bataljon II Ličke brigade. Neposredna rezerva biće II Lička brigada (bez jednog bataljona), a opšta rezerva XIII brigada »Rade Končar«. Raspored i zadaci su sledeći:

Zapadna kolona:

I Prolet, brigada.

Svega 4 bataljona,
3 protivkolska topa,
Komandant potpukovnik
Božo Božović.

Napada duž komunikacije Turbe — Travnik. Zona širenja desno: Pulač — k. 1023 — Vučje Jame — s. Bojna i Travnik, levo: južne padine Vlašić Pl. Glavni cilj: likvidacija kasarne, a potom ostalih uporišta u gradu.

Južna kolona:

III Prolet, brigada.

Svega 5 bataljona
i 1 protivkolski top.
Komandant major
Vlado Bajić.

Napada sa juga. Zona širenja desno: reka Lašva, a levo: linija označena za desnu granicu zone širenja zapadne kolone. Glavni cilj: što brži upad u centar grada odakle razbiti sistem neprijateljske odbrane u samom gradu, potpomažući i likvidaciju kasarne. Odrediti udarne grupe koje će upasti u grad ne čekajući definitivno čišćenje uporišta na desnoj obali Lašve.

Severna kolona:

IV bataljon II

Ličke brigade.

Svega 1 bataljon.
Komandant kapetan
Mićo Obradović.

Napada sa severa opštim pravcem dejstva Konjska — Bukovica — Travnik. Zona širenja desno: Gornja Čatrnja, a levo: reka Lašva. Glavni cilj: Upasti u grad i odatle — iz zadine likvidirati uporišta u gradu. Manji deo ostaviti u rezervu za hva-

⁸ Napad na Travnik samo je djelimično uspio u toku noći; ujutru su jedinice povučene iz borbe. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 20, Izveštaj Prve proleterske divizije od 4 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17/1—2, k. 710.

Artiljerija:
Brdska bat. I Div.
Brdska bat. VI Div.
Brdska bat. I Kor.
Svega 4 b. topa 75 mm,
2 b. topa 65 mm.
Komandant potpukovnik
Gavrilčenko Aleksej.

tanje begunaca i za obezbeđenje prema s. Gučja Gora.

a) Brdska baterija I Divizije postaviće se na sektor zapadne kolone na prostoriji: Radića Brdo — Miškića Brdo, sa zadatkom tučenja kasarne u zapadnom delu grada.

b) Brdska baterija VI Divizije postaviće se na sektor južne kolone na prostoriji: Rupavice — Vilenica, sa zadatkom tučenja kasarne u zapadnom delu grada.

c) Brdska baterija I Korpusa postaviće se na sektor južne kolone na prostoriji: Camića B., sa zadatkom tučenja fabrike žižica i uporišta u s. Dolac.

Sve baterije otpočeće dejstvo danas u 21 čas i držati brzu paljbu do 21,45 časova.

Komande baterija uputiće po jedno odeljenje za vezu u štab bataljona koji je ispred njih i na njegov zahtev nastaviti sa tučenjem pokazatih ciljeva, s tim što će dotični komandanti bataljona ujedno i izvestiti do kada se dotični cilj ima tući. (Ovo je obavezno da bi se izbegla mogućnost da vatra naše artiljerije smeta ovladivanju cilja).

Po jedno odeljenje iz svake baterije spremite da u toku sutrašnjeg dana može — na zahtev — prići bliže i tući uporišta koja produžavaju sa otporom.

Komandanti kolona obezbediće potrebnom jedinicom mesta baterija, tako da oruđa mogu na položaje izaći i uzeti elemente još za vreme dana.

Odredbe potrebne specijalno komandama baterija sadržane su u naređenju⁹ komandanta artiljerije upućenom samo tim baterijama.

Neposredna rezerva:
II Lička brigada.
Svega 3 bataljona.
Komandant major
Dušan Dotlić.

Postaviće se na prostoriju: Bač-
vice — Turbe — Sečevo — Potkraj.
Rezerva da bude spremna da može
svakog momenta intervenisati. Njenu
intervenciju — ako treba — tražiti
od ovog Štaba. Komandant rezerve
odmah će uputiti jedno lako izvida-
čko odeljenje na Vlašić Pl. za hva-
tanje veze sa severnom kolonom i za
kontrolisanje prelaza preko Vla-
šić Pl.

Opšta rezerva:
XIII Prolet, brigada
»Rade Končar«.
Svega 5 bataljona.
Komandant Milan
Zeželj.

Danas do mraka postaviće se na
prostoriju: Oborci — Komar. Njena
upotreba predviđa se tek po zavr-
šetku napada na sam Travnik: bilo
za učvršćenje, bilo za proširenje
uspeha i razvijanja daljih operacija.

III.

Komandna mesta: Komandant zapadne kolone na pravcu:
cesta Turbe — Travnik; Komandant južne kolone duž žele-
zničke pruge: Budisići — zapadna grupa kuća s. Slimena — k.
677 — Dolac — Travnik; Komandant severne kolone pravcem:
Konjska — Bukovica — Travnik; Komandant neposredne re-
zerve u s. Turbe; Komandant opšte rezerve u ž. st. Oborci. Ovaj
Stab na početku napada biće u s. Turbe, a potom cestom ka
Travniku.

IV.

Veza: Između komandanata kolona i susednih bataljona:
kuririma. Između komandanata kolona i ovog Štaba: kuririma,
a između ovog Štaba i Štaba zapadne kolone i neposredne re-
zerve postaviće se još i telefonska veza.

Vezu održavati stalno, a sa ovim Štabom obavezno svaka
3 sata. O svakom novom momentu najhitnije izvestiti ovaj Stab
i susedne jedinice.

V.

Ugovoreni znaci: Borbeni znak i znaci raspoznavanja pri-
lažu se.

Signaini znaci: Mesto jedinica i označavanje likvidacije po-
jedinih tačaka objavljiivaće čete i bataljoni sa 3 jednobojne
raketle ispaljene jedna za drugom, a likvidaciju grada obzna-
niti sa 5 jednobojnih raketli.

Po završenoj likvidaciji travničkog garnizona sve jedinice odmah će izvršiti raspored po sledećem: III Proleterska brigada postaviće se na sektor Cukle — Brajkovići — Grahovčići sa zadatkom zatvaranja pravaca od Zenice i ujedno vršiti nasilno izviđanje duboko ka tom gradu. I Proleterska brigada postaviće svoja dva bataljona na prostor: Riječica — Han Bila, koji da se odmah povežu sa susednim jedinicama prema Vitezu; dva bataljona zadržaće u gradu i to jedan za posadu i hvatanje begunaca i neprijatelja, a drugi upotrebiti za evakuaciju. Jedinice neposredne i opšte rezerve do daljeg naređenja ostaće na sadanjoj prostoriji.

VII

Evakuacija: Evakuaciju će vršiti određeni bataljon. I Proleterske brigade pravcem: Travnik — Turbe — Trebeuša. Prvo evakuisati oružje i municiju, a potom ostale potrebe prema važnosti. Zarobljenike evakuisati istim pravcem do s. Trebeuša. Ako se iz nekog dela grada ne može vršiti evakuacija ovim pravcem, onda plen iz toga dela evakuisati cestom za Rastovo.

VIII.

Sanitetska služba: Mesta i zadaci sanitetskih delova određeni su u priloženom naređenju referenta saniteta I Proleterskog korpusa.

i

IX.

Značaj akcije:

Preduprediti eventualnu neprijateljsku ofanzivu.

Travnik je istureno neprijateljsko uporište za odbranu neobično važne komunikacije Sarajevo — Bos. Brod.

Travnik je politički i ekonomski centar koji se od početka nalazi u rukama okupatora i ustaša.

U gradu se nalaze velike količine ratnog materijala i drugih potreba.

Oslobođenjem Travnika pojačaće se naš uticaj u celoj Bosni, a ujedno će se stvoriti uslovi za popunu naših jedinica novomobilisanim borcima.

U vezi gornjeg štabovi jedinica preduzeće sve potrebne mere da se postigne siguran uspeh: Jedinice moraju odlučno napasti i u napadu istrajati do konačne likvidacije garnizona. Ukoliko bude potrebno, sa napadom produžiti i u toku dana, magla — koja je na ovom sektoru česta — korisno će nam poslužiti, ali s druge strane — zbog te okolnosti — jedinice se

moraju snabdeti dovoljnim brojem putovođa i za svoje nastupanje i za višestruku vezu koju moraju održavati sa pretpostavljenim starešinama i susednim jedinicama.

Na izvršenje!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant, potpukovnik
Vaso Jovanović

DOSTAVLJENO:

Štabovima: I Prolet, brigade,
III Prolet, brigade,
XIII Prolet, brigade »R. K.«,
II Ličke brigade,
I Proleterskog korpusa (na uviđaj).

BR. 133

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 29
NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PETE BRIGADE I
TEŠANJSKO—TESLIČKOG NOP ODREDA ZA NAPAD NA
KOMUNIKACIJE NOVI ŠEHER — DOBOJ — ZEPCE¹

STAB
XI NOU DIVIZIJE
Op. str. pov. broj: 26/43
2J novembra 1943 god.
Položaj
14h

ŠTABU V KNOU BRIGADE I
ŠTABU TEŠANJSKO—TESLIČKOG PO-a
Položaj

U vezi aktivnosti naših snaga oko Travnika² i naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ za pojačanje aktivnosti s ciljem i zadatkom da se ukoči saobraćaj i transport trupa i ratnog materijala linijom željeznička pruga i cesta Derventa — Doboj — Zepče, n a r e đ u j e m o :

da u smislu naše naredbe op. str. pov. broj: 25/43 od 27 ovog mj.,³ noćas 29/30 ovog mj. napadnete Križ, Jelah, Tešanjku i prebacite sve svoje snage na prostoriju na desnoj obali Usore: Mrkotić — Jelah — Tešanjka — Novo Selo — Sije, sa zadatkom napada na transporte i osiguranja, kao i intervencije na pravcima Doboj — Jelah, Doboj — Tešanj, Doboj — Maglaj.

1-XII t.g. krenuće brigada i odred na prostoriju Crnog Vrha sa zadatkom napada na transporte, osiguranja transporata na pruzi i cestama Tešanj — Novi Seher, Doboj — Maglaj — Zepče. Ako se u Novom Seheru nalazi garnizon u cilju osiguranja komunikacije Tešanj — Zepče, Doboj — Zepče, Maglaj — Zepče, isti napasti.

Osiguranje pruge i ceste Brod — Sarajevo vrši sada I Kozačka konjička divizija⁴ (V. D.),⁵ po eskadronima od 150—300.

Pored izvještaja o aktivnosti vaše brigade izvještavaćete nas redovno o pokretima neprijatelja i jačini neprijateljskih snaga, a podatke prikupljati preko Ob. s.[lužbe] i specijalnih osmatrača na pruzi i cesti.

Smatramo vas odgovornim od 1-XII t.g. za neizviješteni prolazak neprijateljskih trupa linijom Doboj — Zepče.

Izvještaje slati preko radio-stanice.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Žarko"

Načelnik štaba,
major
Mir.⁷

Komandant,
p.pukovnik,
Šoša⁸

(M.P.)

¹ Vidi dok. br. 117.

⁴ Na komunikaciji Bos. Brod — Doboj bila je tada Druga kozačka konjička brigada. Vidi dok. reg. br. 29/20-a, k. 6 (njemačka dokumenta) u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Vjerovatno: Vlasovljevi dobrovoljci

⁶ Zgonjanin

⁷ Mirko Pekić

⁸ Josip Mažar

NAREĐENJE KOMANDANTA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD 29 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RAZMJESTA I ZA ČIŠĆENJE ČETNIKA NA PROSTORIJI BALJAKA¹

KOMANDANT
HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE

29-XI-1943 g.
u 13.30 č.—
s. Poljice

ŠTABU III I X HERCEGOVAČKE BRIGADE

Pošto neprijatelj ima namjeru da ovlada Troglavom i tuče artiljeriskom vatrom Gornje Crkvice, mi nemamo potrebe da ove čuke branimo po svaku cijenu. Četničke bande vrše pritisak od s. Baljaka — Vučjeg Dola, a vjerovatno da će crnogorski četnici izvršiti na nas napad od pravca Velimlja i Trepča. Nama je sad kao glavni zadatak da razbijemo ove četničke bande i da im ne dozvolimo da se koncentrišu na sektoru Banjana.

Na osnovu gore izloženog.

NAREĐUJEM:

- 1.— X *hercegovačka brigada* u toku noćasnje noći razmjestiće se na prostorijsi Gornje Dubočke — Donje Dubočke — Gnjilavi Do sa zadatkom, ukoliko na ovome sektoru budu neke četničke koncentracije, da ih nemilosrdno napadne i protjera sa ovog sektora.² Logor obezbjediti od pravca Velimlje — Kapavica — Muževice i jače obezbjeđenje postaviti prema Utesu da nas ne bi kakve četničke bande napale iz ovog pravca.
- 2.— III *hercegovačka brigada* smjestiće se na prostoru Somine, zatvarajući pravac od Gornjih Crkvica (Turuntaš). Jedan svoj bataljon držati u rezervi ukoliko bi negdje trebalo potpomoći bataljone Desete brigade.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5/1, k. 1143.

² Izvršavajući ovaj zadatak. Brigada je uspjela da zarobi oko 35 četnika i da ostale protjera sa prostorijsi Donja Dubočka — Markovići — Velimlje. Opširnije o tome vidi zapovijest komandanta Hercegovačke udarne divizije od 1 decembra 1943 god. Original se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 6/1, k. 1143.

- III brigada napustiće ove položaje, koje danas drži, u prvi sumrak, tako da ne bi ih neprijatelj primjetio.
3. — *I bataljon Desete brigade* primiće naređenje od Štaba III brigade, koji će ga uputiti u sastav svoje brigade, tj. u Gornje Dubočke.
  4. — Ugovoreni i borbeni znaci po ključu.
  5. — Ja ću se nalaziti u Somini kod Štaba III brigade, gdje ćete i sve izvještaje slati.
  6. — Nastojte da što bolje prikupite podatke o neprijatelju kao i o koncentraciji četničkih bandi. Isto tako, po mogućstvu, provjerite da li Švabe vrše saobraćaj Bileća — Viluse — Nikšić i da li postoji Švaba u Vilusima i Grahovu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**KOMANDANT
HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE
p. pukovnik Vlado Šegrt**

P.S. Bolnicu smjestite u s. Somina.
Vlado

BR. 135

**NAREĐENJE STABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
29 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA
SMJENU DRUGE BRIGADE ŠESTE NOU DIVIZIJE NA
POLOŽAJIMA PAKLAREVO — BAČVICE — PULAC¹**

STAB I PROLETBRIGADE
29 novembra 1943
u 0.15 čas.

ŠTABOVIMA BATALJONA

1. Prema telefonskom naređenju Štaba divizije, naša brigada ima odmah smeniti 11 brigadu² VI divizije na položajima Paklarevo — Bačvice — Pulac. U vezi sa ovim naređenjem raspored i zadaci naših jedinica biće sledeći:

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog is'oriškog instituta pod reg. br. 33/2—3, k. 709.

² Treba: II (Dругu) brigadu. Vidi dok. br. 136.

a) *III bataljon smestiće se u selu Pulac, sa zadatkom obezbeđenja i izviđanja između kote 1020 i 1023, sa isturenim odeljenjima ka selu Prihići — Zlokići.*

b) *II bataljon smestiće se u selu Bačvice, sa zadatkom obezbeđenja i izviđanja na pravcu Glumci — Visokovići — Pirota — i jednim jačim isturenim odeljenjem na Gradinu.*

c) *I bataljon smestiće se u selu Paklarevo, sa zadatkom izviđanja i obezbeđenja na pravcu Injići — Ovčarevo.*

d) *VI bataljon smestiće se u selu Sečevo — Runići, sa zadatkom da bude rezerva II i I bataljonu na pravcu Turbe — Travnik.*

2. Protivkolski top 47 mm smestiće se kod VI bataljona u selu Runići i tamo izabрати pogodno mesto odakle će moći tući cestu Turbe — Travnik.

3. Nismo dobili detaljno obaveštenje, ali **po** svemu izgleda da će sutra uveče uslediti akcija na neprijateljski garnizon Travnik,³ pa će zato svi bataljoni u toku sutrašnjeg **dana preduzeti** što detaljnija izviđanja na svojim pravcima obezbeđenja, prikupljajući istovremeno podatke: koji su najzgodniji pravci prilaza ka Travniku i o neprijateljskim položajima i utvrđenjima na tim pravcima.

4. Imati u vidu da jedinice II brigade VI divizije imaju da pređu put preko Vlašića [Planine] ka Gučjoj Gori i Brajkovićima, pa zato pokret na novoodređenu prostoriju treba izvršiti *odmah po prijemu ovog naređenja.*

Štabovi bataljona će potvrditi prijem ovog naređenja i naznačiti čas u koliko su ga primili.

5. Komandanti i politički komesari bataljona kao i komandir Protivkolske čete doći će sutra ujutru do 9 časova na mesto gde Ganički Potok prelazi ispod štreke (to je po prilici oko 2 i po kilometra cestom od Turbeta ka Komaru).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. političkog komesara,
Časlav⁴

Komandant-potpukovnik,
B.⁵ Božović

(M.P.)

Desno od naše brigade na položajima . . .⁶ nalaziće se III kr. brigada.⁷

³ Vidi dok. br. 132 i 128.

⁴ Božović

⁵ Božo

⁶ Na ovom mjestu dokumenat je oštećen.

⁷ U originalu, ova rečenica je dopisana plavim mastilom, ćirilicom.

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE NOU BRIGADE OD 29 NOVEMBRA 1913 GOD. ŠTABU ČETVRTOG BATALJONA ZA NAPAD NA TRAVNIK I ŠTABOVIMA PRVOG, DRUGOG I TREĆEG BATALJONA ZA RASPORED NA PROSTORU VAROŠLUK — BAČVICE¹

ŠTAB
II UDARNE BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLET. UDAR. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
29.XI.1943 god.
u 12,40 sati

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Travnik 1 : 100.000 — jugoslovenske izrade)

Neprijateljski garnizon Travnik broji 4—4500 vojnika² sa različitim naoružanjem, koji se u toku noći napada.

1) IV bataljon sa jednim vodom bacača	1) Krenuo je 29 o. mj. u 7 časova iz Turbeta preko Vlašić Planine za Bukovicu, odaklen sa istočne strane napada grad Travnik. Detaljna uputstva dobio je usmeno Štab IV bataljona.
2) I bataljon	2) 29 ov. mj. do 18 časova premjesti će se u selo pored pruge ispod sela Varošluka, gdje organizirati ishranu i čekati daljnje naređenje.
3) II bataljon	3) Ostaje u selu Bačvica do daljnjeg naređenja. Ovaj bataljon da povuče u svoj sastav i minerski vod koji se nalazi u tim zaselcima oko Bačvice. Ovaj vod bi će i na hrani kod II bataljona, o čemu voditi računa.
4) III bataljon	4) III bataljon ostaje u selima gdje se i sada nalazi, do daljnjeg naređenja, gdje organizirati ishranu.
5) Ceta za vezu	5) Postupiće u svemu onako kako je komandir čete dobio usmeno naređenje.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15—5, k. 801.

* Vidi dok. br. 132, primjedbu br. 3.

- 6) Prateća četa   6) Smjestiće se kod I bataljona. I bataljion stvoriće mjesta Pratećoj četi na svome prostoru.
- 7) Svaki bataljion na svome prostoru prikupiće veći broj konja za prenos ranjenika.
- 8) Ishranu će vršiti svaki bataljion sa svoga sektora.
- 9) Brigadno previjalište za prvi momenat nalaziće se u Turbetu.
- 10) Znaci raspoznavanja za 30-XI jesu: Košta, Kundak — Kalin.
- 11) Signaini znaci: 3 raketle jedne boje — zauzimanje važnih objekata i označavanje svojih položaja. 5 raketla jedne boje — razbijena neprijateljska posada, likvidiran grad.
- 12) Napad sa pravca Turbe vrši I proleTERSka brigada, a sa pravca juga III proleTERSka brigada.³
- 13) Naša 3 (tri) bataljiona nalaze se u opštoj rezervi.⁴
- 14) Svaki bataljion do 18 časova poslaće po 2 svoja kurira u Turbe, na raskrsnici puteva, u Štab brigade, koji će služiti za održavanje veze sa bataljionima, jer je Četa za vezu upotrebljena između prve linije i Štaba divizije.
- 15) Napad otpočinje 29 ov. mj. u 21 čas.
- 16) Štabovi bataljiona držaće svoje jedinice na okupu i spremne za svaki momenat.
- 17) Štab brigade nalaziće se u Turbetu, oko raskrsnice puteva, gdje slati izvještaje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Damjanović Branko

Komandant major,
Dotlić Dušan

(M.P.)⁵

Dostavljano: Štabu bataljona 1. — 4.
Komandi čete za vezu i Komandi
Prateće čete.—

³ i ⁴ Opširnije o organizaciji napada na Travnik vidi dok. br. 132.

⁵ Okrugli pečat: Štab Druge udarne brigade Šeste divizije NOVH.

ZAPOVIJEST ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 29 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA POKRET I DEJSTVO NA PROSTORIJI SOMINA — TURUNTAŠ¹

**ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE**

Pov. broj:
29 novembar 1943 god.
s. Poljice
u sati

Z A P O V I J E S T :

(Sekcija: Gacko — Trebinje 1 : 100.000)

Bande četnika pred samu noć ovladale su Tegarinom Gredom i Vardarom, i izgleda da su se poslije kraćeg vremena povratile. Saznajemo da se neke četničke bande (Lalića) koncentrišu na prostoriji: Dubočke — Muževice sa namjerom da bi nas sa ove prostorije napale. Ovoga momenta stigli su dijelovi naše III Brigade. U vezi gornjeg.

N A R E Đ U J E M O :

- 1.) »3« [bataljon] kreće odmah po primitku ovog naređenja: s. Turuntaš — s. Somina,² gdje će se smjestiti u jugoistočne kuće sela prema Zanuglini, obezbjeđujući se sa Bukove Glave (k. 1243) i na k. 1149, koja se nalazi jugoistočno od Bukove Glave, na daljini od jedan i po kilometar. Budite veoma budni od Dubočke, Muževice kao i sela Mirkovići, ispitujući da li se na ovome sektoru nalaze bande, u kojoj su jačini i njihove namjere.
- 2.) »2« kreće odmah pozadi »3« istim pravcem i smješta se u selo Somina,³ u sjeverne kuće sela, obezbjeđujući se od Drenske Vlake, i na Stražnicu, obezbjeđujući se od pl. Somina, prikupljajući podatke o neprijatelju, o čemu nas najhitnije izvjestiti.
- 3.) Banjsko-vučedolski bataljon ostaje i dalje u Crkvicama i drži ranije naređene položaje.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi' se u arhivi Voir.org istoriskog instituta pod reg. br. 57/2, k. 1147—II.

³ Vidi dok. br. 145.

- 4.) »2« III Brigade dolazi u Turuntaš i daje obezbjeđenje na Nakuć (k. 1342).
- 5.) Stab i Bolnica ostaju na istom mjestu. Po stizanju u logore odmah pripremiti hranu. Zapovijest slijedi!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Cedo⁴

Načelnik štaba,
D."

Komandant,

BR. 138

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 30
NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA
POSJEDANJE POLOŽAJA NA LINIJI POTKRAJ — VARO-
ŠLUK — KASAPOVIĆI — KOMAR I SPREČAVANJE PRO-
DORA NEPRIJATELJSKIH JEDINICA U VRBASKU
DOLINU¹

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
30-XI-1943 u 14 časova

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE
ŠTABU III PROLETERSKE BRIGADE
ŠTABU XIII PROLETERSKE BRIGADE
ŠTABU II LIČKE BRIGADE
KOMANDI BRDSKE BATERIJE

1) Izvršeni napad na Travnik nije doveo do korisnih rezultata, niti su bili stvoreni uslovi da se produžavanjem napada likvidira neprijateljski garnizon.²

* Kapor
⁸ Mustafa Dizdarević

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 23/2—2, k. 705.

² U Travniku je neprijatelj imao jake snage, kao i u okolnim garnizonima, naročito u Zenici. Vidi dok. br. 77 i 132 primjedbu br. 4. Pokreti neprijateljskih snaga iz raznih pravaca, ka dolini r. Vrbasa, odnosno prema Jajcu (u vrijeme Drugog zasjedanja AVNOJ-a), zahtijevali su hitnu intervenciju jednog dijela naših snaga sa prostorije Travnika. Vidi dok. br. 132, primjedbu br. 2 i 3, i tom IV, knj. 20, naređenje Štaba Prve proleTERSKE divizije od 5 decembra 1943 godine.

Jedinice zapadne i južne kolone povukle su se ka polaznim položajima; severnoj koloni (bataljon Ličke brigade) izdato je naređenje za povratak.

2) VI Lička divizija, sa dve svoje i sa IX Brigadom X Divizije, nalazi se na komunikaciji od Divljaka do Busovače i severno prema Zenici. U toku ovog dana, vodila je borbe sa, izgleda, manjim neprijateljskim delovima³ koji su prodirali od Zenice i odbila ih je. I neprijatelj od Travnika u pravcu Han Bile bio je aktivan.

Za izvršenje novog rasporeda i zadataka

NAREĐUJEMO:

a) II Lička brigada krenuće sutra 1-XII izjutra na sektor svoje VI Divizije. Opšti pravac pokreta: Turbe — Pulac — Đakovići — Kasapovići — Rankovići. U toku sutrašnjeg dana zadržati se na prostoru Rankovići — Bučići — Gornja Večerska i odmah uhvatiti vezu sa štabom svoje divizije koji je u s. Krušćica. Do dobijena zadatka od svoje divizije, II Lička brigada sa prostorije Rankovići — Bučići — G. Večerska dejstvovaće bočno prema komunikaciji Travnik — 2. st. Bila — Divljak, ukoliko bi neprijatelj tim pravcem pokušao prodor prema ostalim jedinicama VI Divizije, koje su za sada orijentisane prema Sarajevu i Zenici.

Ukoliko do vremena polaska ne stigne IV bataljon, ostaviti mu vezu i zadatak, a sa ostalim jedinicama brigade krenuti.

b) Naša I Prolet, divizija dobila je zadatak da zatvara pravce od Travnika ka dolini Vrbasa i da pod svaku cenu onemogući neprijatelju prodor ka Jajcu i Donjem Vakufu. Za izvršenje ovoga, dve naše brigade biće na prvoj liniji položaja prema Travniku, jedna brigada biće divizijska rezerva. Raspored i zadaci brigada su sledeći:

I Proleterska brigada postaviće se na sektor Vlašić Planina — Paklarevo — Potkraj — Varošluk — Dželilovac — Mudrike — Šišava. Zadatak:

— Zatvaranje pravca: Zenica — Vlašić Planina i Travnik — Turbe — Jajce;

— Sadejstvo sa III Prolet, brigadom na zatvaranju pravca od Travnika ka Turbetu;

— Održavanje u ispravnosti telefonske linije na dužini od Komara do mesta štaba. — Jedan bataljon biće posada u Jajcu.

Grupa »Garibaldi« biće pod komandom Štaba I Prolet, brigade kao rezerva na sektoru te brigade.

³ Odnosi se na dijelove 369 (»Vražje«) divizije. Vidi dok. pod reg. br. 24 4—II, k. 74, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

III Proleterska brigada postaviće se na sektor između komunicacija Travnik — Komar i Travnik — Rastovo, na prostor: s. Bačvice, s. Pulac, s. Đakovići — Kasapovići, sa predstražnom linijom: Gradina (k. 769) — Miškića Brdo — Zlokići — Kicelj — Vukovo — Budisići. Na predstražnoj liniji isturati manje delove, a pojedine pravce kontrolisati samo patrolama. Zadatak brigade je:

— Zatvaranje pravca od Travnika ka Donjem Vakufu i Zjometu;

— Sadejstvovanje sa I Brigadom na zatvaranju pravca Travnik — Turbe;

— Sadejstvovanje sa jedinicama VI Ličke divizije na zatvaranju pravca Travnik — Rastovo.

XH⁴ Proleterska brigada »Rade Končar« ostaće kao divizijska rezerva na prostoru Oborci — Komar — Goleš sa zadatkom:

— Da na slučaj potrebe — po naređenju, na traženje jedinica sa prve linije ili inicijativno — interveniše ka travničkom sektoru osiguravajući zatvaranje pravca Turbe — Jajce ili Turbe — Donji Vakuf ili oba ta pravca:

— Da održava svakodnevno što češću vezu kuririma (bez obzira na telefonsku vezu) sa štabovima i susednim jedinicama I i III Prolet, brigade.

— Da održava u stalnoj ispravnosti telefonsku liniju od Donjeg Vakufa do Komara.

Brdska baterija postaviće se u s. Bjelobuče odakle će potpomagati sektor I i III Prolet, brigade. Za obezbeđenje ove baterije odgovoran je Stab III Prolet, brigade.

— P.K. Top 50 mm postaviće se na Komar sa zadatkom dejstva na komunikaciju Turbe — Komar. Za bezbednost ovog topa odgovoran je Stab XIII Prolet, brigade.

Sanitetske ustanove:

— Divizijska bolnica ostaće u s. Čipuljić.

— Privatna bolnica u Donjem Vakufu.

— Po jedna hirurška ekipa pridodata je I i III Prolet, brigadi.

Mesta štabova:

— Stab ove divizije biće na pravcu D. Vakuf — Komar.

— Stab XIII Prolet, brigade kod Z. st. Oborci.

— Stab I Proleterske brigade u s. Karaula.

— Stab III Prolet, brigade na prostoru Bjelobuče — Pulac — Đakovići. Tačno mesto ovoga štaba javiće nam.

⁴ Treba: XIII (trinaesta).

r

c) Sve jedinice koje se nalaze na isturenim položajima n& glavnoj liniji odbrane izradi će streljačke zaklone i ostala potrebna poljska utvrđenja.

d) Štabovi brigada ove divizije 2-XII do mraka dostaviće nam izvještaj o akcijama i radu posljednjih 15 dana i preglede brojnog stanja ljudstva, naoružanja i stoke. Štab XIII Prolet, brigade odmah će uputiti jedno lice u D. Vakuf gde će od Štaba divizije dobiti formulare brojnih stanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant-potpukovnik
Vaso Jovanović

BR. 139
NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
30 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE PROLETERSKE
BRIGADE ZA RASPORED JEDINICA NA SEKTORIMA
KICELJ I ĐAKOVIĆI — ISAKOVIĆI¹

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
30-XI-1943

Koncept

ŠTABU III PROLETERSKE BRIGADE

1) Jedinice zapadne kolone² nisu uspele da u toku noći probiju neprijateljsku liniju spoljnih utvrđenja na svome sektoru. U toku noći nismo dobili od vas izveštaj, no prema onom što smo mogli oceniti sa našeg pravca, ni vaša kolona³ nije stvorila uslove da bi se u toku dana produžilo sa uspešnim napadom. Radi ovoga, preko susednih bataljona I Brigade, naredili smo vam da obustavite dalje napad, s tim da ostavite jaka odeljenja prema neprijatelju na liniji Vučje Jame — Kicelj — Vukovo — Slimena; glavninu, pak, na prostoriju Đakovići — Kasapovići — Isakovići.

2) Jedinice I Prolet, brigade povukle su se sa brisanog prostora neposredno ispred bunkera, ali su se zadržale na prvim položajima odakle još mogu dejstvovati na neprijatelja.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20/1—6, k. 706 A.

² Vidi dok. br. 132.

» Južna kolona. Vidi dok. br. 132.

3) Severna kolona (bataljon⁴ II Ličke brigade) vratiće se ka Turbetu u sastav svoje brigade.

4) Štab VI Divizije, čije se dve brigade i IX Brigada X Divizije nalaze na komunikaciji Divljak — Busovača i prema Zenici, izveštava da na tom sektoru nema promena, sem što iz Zenice dejstvuju topovima prema njihovoj tamošnjoj jedinici. Jučerašnji neprijateljski ispad prema Divljaku odbijen je.

5) Na sektoru zapadne kolone neprijatelj je bio uporan,, davao je jak otpor. Ispita ćemo upornost i način dejstva jedinica ove kolone. Taj štab neka nam odmah dostavi izveštaj o razvoju borbe na južnom sektoru, navodeći neprijateljske i sopstvene gubitke. Ujedno izvestite o neprijateljskim snagama i uočenim momentima u toku borbe.

Na osnovu ovih podataka donećemo odluku o našim daljnim mogućnostima na ovome sektoru i eventualno odmah ponoviti napad na grad. U vezi sa ovim dajte svoje mišljenje i predlog. Treba imati u vidu:

a) Da je rasporedom i dejstvom jedinica VI Divizije Travnički garnizon izolovan i njegova veza sa susednim garnizonom potpuno presečena.

b) Da Travnički garnizon nije pojačan i da u stvari ima ranije snage, računajući tu još samo dve—tri satnije koje su bile posada od Travnika do Bile. (Vidi priloženi ob. izveštaj).⁵

c) Opšte stanje na ovom i bližim susednim sektorima je povoljno: nisu zadovoljena nekolika traženja komandanta Travnika za pomoć; nije primećena neka koncentracija koja bi imala cilj ofanzivno dejstvo; raspoloženje, odnosno slab moral Travničkog garnizona, za nas je povoljno.

Izveštaj po svemu gornjem dostavite odmah.

6) Brdsku bateriju 75 mm VI Divizije i korpusnu bateriju zadržite na vašem sektoru. Dobro bi bilo da brdsku bateriju 75 mm postavite na ranije izabrano mesto na Vilenici (na jedan km severoistočno od Kicelja), s tim da tuče povoljne ciljeve. U tom slučaju morate je pešačkim delovima sigurno obezbediti.

7) Sve vaše jedinice da budu spremne za eventualni ponovni napad na Travnik u toku ove noći. Naređenje bi dobili i radiogramom.

8) Odmah uhvatite vezu sa Štabom VI Ličke divizije koji se nalazi u s. Kruščica (južno od Viteza). Pored radio-veze sa njihovim štabom održavajte svakodnevno kurirsku vezu. Obavestite ih o situaciji.

8) Upućujemo vam radio-stanicu sa kojom ćete održavati vezu sa ovom divizijom i VI Ličkom divizijom. Plan veze nalazi

⁴ Četvrti bataljon

^{5,6} Dedakcija nije pronašla pomenuta dokumenta.

se kod radiotelegrafista. Održavajte sve zakazane veze za obe divizije. Šifru i ključ šaljem za oba saobraćaja. Mi ćemo vas početi slušati danas od šesnaest časova, pa u buduće redovno. VI Lička divizija traži će vas još od danas u petnaest časova.

Prilog: ob. izveštaj i
2 šifre sa **ključevima.**⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant, p. pukovnik
V.J.⁷

BR. 140

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD
30 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DVANAESTE KRAJIŠKE
BRIGADE O PREDVIĐENIM AKCIJAMA I O JAČINI NE-
PRIJATELJSKIH SNAGA NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI
DERVENTA — SARAJEVO¹**

**STAB
XI NOU DIVIZIJE**
Op. str. pov. broj:
30 novembra 1943 god.
Položaj
14 h

ŠTABU XII KNOU BRIGADE

Položaj

Ne znamo da li ste postupili po našem ranijem dopisu i uputili za zaštitnicu ovog štaba 8, a za intendanturu 2 druga? Pošto je štab u pokretu, sa operativnom grupom na pruži, k nama su došla neka 3 druga iz vaše brigade, donijeli poštu, i od tih 3, dva su krenuli nekud, možda i dezertirali. Kasnije smo saznali da neka grupa čeka u Cečavi, te smo poslali po nju. Ako ste uputili tražene drugove, pošaljite nam dopis sa imenima i karakteristikama. A ako nijeste uputili, uputite ih sa istim podacima.

⁷ **Vaso Jovanović**

U vezi naših akcija na prugu, okupator je bacio na osiguranje pruge Derventa — Doboj — Sarajevo čitavu I Kozачku diviziju (konjičku),² kojoj smo već izbacili iz stroja oko 250 što mrtvih što ranjenih. Predalo se je samih 7. Ima 6 pukova po 9 eskadrona, svaki eskadron po 150 ljudi. Nešto je na konjima, nešto na biciklima, a nešto pješke. Jedan eskadron su Njemci i gestapovci, komandant Njemaц, a ostalo bjelogardejci, Kozaci Vlasova i Krasova, a 80% omladina iz zarobljeničkih logora, od krasnoarmeјaca i povučene pozadine od odstupajućih Njemaca. Mobilisano fašističkim metodama izgladnjavanja itd. Gestapovci, ustaše i četnici u saradnji sa njima upadaju u sela (četnici ih vode u Bosni, a u Hrvatskoј ustaše) vršeći u njihovo ime strašna zvjerstva, silovanja, ubistva, paljevinu itd. Hoteći time da kompromituju ruski narod. Narod ih zove »Čerkezima« iako vrlo malo Čerkeza među njima ima. — U vezi operacija naših jedinica i zadatka ove divizije da ukoči saobraćaj na pruzi Derventa — Doboj — Zepče, V KNOU brigada i drug načelnik štaba ove divizije djelovaće od 1-XII t.g. na pruzi i cesti Tešanj — Maglaj — Zepče, a XIV Brigada i XII Slavonska napadaće I Konjičku kozačku diviziju na osiguranju pruge Derventa — Doboj.

Ako vojna situacija na sektoru oko B.[anje] Luke dozvoljava u sklopu opštih i ranije datih zadataka vašoj brigadi, uputićete jedan vaš batalјon (pojaćan) preko Bjelobučja — Blatnice — Ozimice na cestu i prugu Tešanj — Maglaj [i] Zavidovići — Zepče, sa cilјem napada na transporte i osiguranja transporata na pruzi Doboj — Zepče.

Izvijestite nas o situaciji na Vašem sektoru.

Izdajte znakove za raspoznavanje za sve jedinice na tom sektoru, za period od 1—10 decembra t.g.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
si. otsutan

Komandant,
p. pukovnik,
Šoša'

¹ Vidi dok. pod reg. br. 27/20-a, k. 5 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

' Josip Mažar

IZVJEŠTAJ ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE
ŠTABU DRUGOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA I SITUACIJI
U HERCEGOVINI OD 14 DO 30 NOVEMBRA 1943
GODINE¹

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br.: 29
30 novembra 1943
u 24 časa
s.: Ravno

ŠTABU II U. KORPUSA NOV I POJ

Dostavlja vam se relacija o operacijama i radu Hercegovske u. divizije II u. korpusa NOV i POJ u vremenu od 14 do 30 novembra 1943 g.

Opšta direktiva za rad Hercegovske u. divizije bila je:

Uništavanje okupatora i njegovih slugu, rušenje svih komunikacija i spriječavanje svakog saobraćaja, čišćenje pored Hercegovine i Banjsko-vučedolske opštine i dalje ka Vilusima i Grahovu, mobilizacija novih boraca u našu vojsku i učvršćivanje narodne vlasti.

13 o. mj. II u. korpus u depeši pod br. 3 naredio je: »U najvećoj tajnosti likvidirajte Kulu Fazlagića. Paljevine sela ne smije biti. Narod ne dirati. Zlikovce kazniti«.

1. — OBOSTRANA SITUACIJA:

a.) *Kod neprijatelja:*

Prema prikupljenim podacima putem izviđačkih daljnih i bliskih odjeljenja i obavještajne službe neprijateljska snaga bila je: U Nevesinju 300 Švaba,² 5 oklopnih kola i dva topa. Motorizacija je saobraćala Mostar — Nevesinje. U Stocu nije bilo nikoga, u Ljubinju također, kao ni u Ulogu i Kalinoviku. U Bileći i Trebinju prije dva dana bila je kompletna njemačka divizija,³ koja je prodrla [ka] Metković — Mostar. Gacko i Plana su bili u našim rukama.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 2/2, k. 1143.

² Vidi dok. br. 102, primjedbu br. 12.

³ Redakcija nije mogla da ustanovi naziv ove divizije.

Oko 500 četnika prikupljalo se na prostoru Bileća — Trebinje i 300 četnika u najbližim selima oko Nevesinja, kao i 80 četnika u Kazancima i do 200 oko Viluse — Grahovo. Sektor Zupci imao je nekoliko stotina četnika, gdje je bio i komandant četničkih jedinica B.[osne] i H.[ercegovine] Baćović.⁴ Četnici stolačkog sreza i većeg dijela ljubinskog bili su prebjegli Trebinju.

14 o. mj. izvješteni smo od Banjsko-vučedolskog partizanskog bataljona i Baljačke partizanske čete, a utvrđeno je i putem ob. službe da u Bileći, Trebinju i Dubrovniku nema okupatora, a da se oko 1.200 hercegovačkih četnika prikupilo na prostoru Bileća — Plana gdje vrše strahovite zločine, pljačke i paljevine nad partizanskim porodicama, a da je na prostoru Banjani — Vučji Do formirana četnička brigada od 4 — 500 boraca pod komandom bandita Janičića (bivši komandant četničke ljubinske brigade koji je otuda istjeran) i da je ova banditska brigada ovoga dana krenula ka s. Ubla — Crkvice, odakle bi u sadejstvu sa hercegovačkim bandama, bandama iz Kazanaca, snagama iz Nevesinja i Kule Fazlagića trebali izvršiti napad na naše jedinice na prostoru Gacka.⁵ Na sektoru Ulog — Kalinovik bila je koja stotina bandita — četnika, neofanzivnih i nepokretnih sa svoga sektora.

Okupatorske snage su bile dobro naoružane sa dosta municije i moderno opremljene, uglavnom slabog morala, a kod manjih djelova dobrog. Ustaške snage u Kuli Fazlagića imale su oko 700 naoružanih boraca sa puškama, do 20 automatskih oruđa i dosta municije. Moral im je bio dijelom pokoleban zbog naših ranijih uspjeha sa okupatorom i četnicima, a nije postojalo nikakvog naročitog plana odbrane niti rezervi, već su se držale sve ove snage u jednom lancu bunkera i rovova u krugu oko čitave Kule.

Kod četničkih jedinica većim dijelom borbenost je bila nikakva, imali su veliki respekt prema našim jedinicama, a njihov manji zlikovački dio bio je jako borben i žilav. Naoružani su skoro svi puškama, a imali su ukupno preko 50 automatskih oruđa sa dosta municije, što su posljednjih dana obilno dobijali od okupatora.

Četnici i ustaše su imali svoja rukovodstva, ali vrhovno rukovodstvo bilo je švapsko.

⁴ Petar Baćović, komandant četničkog korpusa iz Hercegovine. Poginuo pri otstupanju četnika iz Bosne početkom 1945 godine.

⁵ Posle formiranja Hercegovačke (Dvadeset devete) divizije, četnici su, u novembru 1943 god., preduzeli opsežne akcije s namerom da unište Diviziju. U tom cilju, Petar Baćović je, od Nevesinjskog i Trebinjskog četničkog korpusa, formirao grupu od oko 2.800 četnika, koja je, u sadejstvu sa nemačkim snagama, vodila borbu protiv jedinica Divizije.

Četničke jedinice i Švabe imale su radiostanice za vezu, koje su upotpunjavali švapski avioni i zaobilazne telefonske i telegrafske veze kao i svetlosna signalizacija.

b.) *Kod nas:*

X hercegovačka n. o. u. brigada bila je na prostoru Gacka na odmoru, pošto se tek vratila iz ofanzivnih operacija iz Neve-sinjskog Polja.

II hercegovačka n.o.u. brigada bila je na prostoru Neve-sinja, umorna pošto se je tek vratila iz ofanzivnih akcija sa prostora Bišine i ugrožavanja komunikacije Mostar — Neve-sinje, gdje je uspješno tukla Švabe i četnike.

III hercegovačka n.o.u. brigada bila je kod Ljubinja i trebala je vršiti pritisak sa zapada na Trebinje i komunikaciju Bileća — Trebinje radi neutralisanja tih garnizona i njihove ofarizivnosti ka Planoj.

X brigada je imala 5 bataljona, a II[-ga] i III[-ća] po tri bataljona. Bataljoni su bili jaki prosječno po 140 boraca, a brigade su imale prosječno po 35 puškomitraljeza i po jedan do dva teška mitraljeza sa manjim brojem municije. Svaka brigada imala je po nekoliko lakih bacača sa prilično municije i po jedan teški sa manje municije (nedostatak osnovnih pu-njenja).

Moral boraca je bio visok, borbenost takođe a disciplina zadovoljavajuća. Veći dio jedinica bio je iskusan u borbi, a manji dio boraca bio je od novih — bez služenja vojske i samo sa znanjem stečenim na časovima u našoj vojsci. Kod novijih bataljona, a naročito gatačkog ljudstva dezertiralo je ukupno do 60 boraca, koji su se opet djelomično vraćali u svoju jedinicu, a djelomično se i dalje krili oko kuća.

Ishrana jedinica bila je sa terena — većinom od konfiska-cija od izdajničkih porodica i bila je dobra i obilna.

Vrijeme kao elementarna pojava — stalne kiše i susnje-žice ometale su pokrete i preglednost smanjivale.

Vrijeme kao prostor igralo je ulogu utoliko, što su brigade bile prilično odvojene, a veze slabe, dok naprotiv neprijatelj je bio već prikupljen, a noći su bile mračne i usporavale su pokret.

c.) *Kod susjeda:*

Otsustvo jačih crnogorskih partizanskih jedinica i jedinica N.O. Vojske sa prostora Banjani, kao i povlačenje dobrog dijela boraca iz partizanskih odreda i formiranja VI crnogorske bri-gade oživili su reakciju oko Banjana — Grahova i stvorili uslove za rad bandita.

Prolazak V krajiške divizije preko Kalinovika ka Srbiji prilično je neutralisao, bar privremeno, reakciju toga i inače malo ofanzivnog sektora.⁶

Jače borbe naših jedinica u Dalmaciji i njihovo djelovanje uz osjetljive okupatorske centre i komunikacije pored obala skrenuli su pažnju okupatora više na taj sektor i odvukli tamo i prilično njihovih snaga.

Djelovanje drugih jedinica II u. korpusa i puna naša vlast ka Savniku povoljno su imali odraza na sektoru Gacka.

d.) *Vojno — politička situacija:*

Mase u Hercegovini koje su do skoro bile na prekretnici i kolebale se, sada već se većim dijelom orijentišu nama i stupaju u naše redove. Mase uviđaju sve više ispravnost naše borbe i četničku izdaju, kao i slabost okupatora. Sve ovo je i pojačano našim neprekidnim uspješnim borbama, velikim uspjesima Crvene armije, kao i sve češćim bombai'dovanjem Saveznika našeg primorskog pojasa.

Ustaše i njihove vođe su neaktivne. Obrnuto njima vrlo su aktivne četničke vođe, kojima Njemci poklanjaju sve veću pažnju, daju im sljedovanje u hrani, oružje i municiju i u operacijama i zločinima učestvuju u zajednici — što ih sve još više zbiižuje. Četnici stalno plaše narod sa okupatorskim ofanzivama i zločinima, što još one kolebljivije drži u pasivnom stavu, a gdje nema naših jedinica i uvlači u četničke jedinice (sektor Trebinja, Banjana i Grahova).

Sve je češća pojava agenata iz vjerskih muslimanskih vrhova za račun četnika (slučaj Pandže, člana našeg najvišeg islamskog foruma na sektoru Rakitnice — Trnova — Goražda).

e.) *Procjena snaga i zemljišta:*

Četničke koncentracije na prostoru Bileća — Banjani označavale su ne samo zaštitu njemačkog izvlačenja od Trebinja već i ofanzivne namjere ka Gacku. Snage okupatora odlazile su ka Neretvi ispražnjujući Stolac, Ljubinje, Trebinje i Bileću. pa i Dubrovnik, a konglomerat četničkih snaga, iako znatnog kvantiteta, kvalitativno je bio vrlo slab, neuvježban, neborben i bez iskustva, a već sa navikama za bježanje i pojačanim strahom od naših jedinica. Komunikacija Mostar — Bišina — Nevesinje je radila, što je omogućavalo uvijek brzu intervenciju okupatora ka Nevesinju. Komunikacija Kalinovik — Ulog i Stolac — Dabar je porušena jače i bez većih opravki neupotrebljiva, te i intervencije sa tih pravaca bi sporije došle.

• O kretanju i dejstvu Pete NOU divizije vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 33 i 164; tom I, knj. 5, dok. br. 131.

Za uspješno razbijanje bandi, upad u Bileću i Trebinje, pa eventualno i Dubrovnik, a potom i u Kulu Fazlagića potrebno je bilo napasti i razbiti četnike, upasti u Trebinje i Bileću težeći i Dubrovniku, pa onda u Kulu Fazlagića.

Za izvršenje ovoga zadatka potrebno je bilo obezbjediti se od Mostara, a sa jačom grupom iznenada obuhvatno razbiti odvojeno hercegovačke i crnogorske četnike i onda ići ka Trebinju.

Teren Bišine omogućio je zgodno ugrožavanje komunikacije Mostar — Nevesinje, neutralisanje neprijatelja u Nevesinju a samim time i zatvaranje pravca od Mostara. Pokrivenost terena i njegov manevarski sklop, dobra komunikativnost omogućivali su lak manevar naših snaga, zgodan udar iz zasjeda, moguće lako izvlačenje i najbolje dejstvo vatre. Nama naklonjena sela oko Bišine stvarala su uslove dobre ob. službe i tajnosti prisustva naših jedinica.

Teren oko Stoca po svemu liči na ovaj oko Nevesinja, jedino nadošla r. Bregava sprečavala je šire manevre na dužem prostoru i kanalisala pokrete preko sebe na svega nekoliko mesta.

Na prostoru Banjani — Bileća — Gacko, Kula Fazlagića bila je stalno čir oko koga se uvijek moralo zaobilaziti, gubilo se je u vremenu, angažovala je snage zbog zaštite na sebe, a bila uvijek oslonac i utočište svih četničkih i švabskih operacija.

Prostor Somina — Troglav (kome je prostoru neprijatelj već podilazio) predstavljao je ključ položaja na kojima treba da padne riješenje sa četničkim koncentracijama, kao i teren koji je predstavljao najbolje osmatračnice i najzgodniji oslonac za otiskivanje i dalje ofanzivne operacije ka Bileći i Vilusima. Dakle ovih položaja trebalo se domaći svakako prije četnika, a tim prije što bi ranije izbijanje četnika na njih stvorilo njima mogućnosti za njihov dalji pokret ka Gacku, u kom pravcu zemljište se spušta sve u vidu brisanih i lako tučenih prostora, sa jačim osloncima krila s jedne strane na Kulu Fazlagića a s druge na četničke bande u Kazancima.

Samo prenošenje operacija na prostor Bileće i Banjana, odnosno četničkih mobilizacionih terena njih demoralise, košta ih materijalno i osipa im redove.

Sominu je pod kontrolom još držao Banjsko-vučedolski partizanski bataljon, te je važnost Troglava još više rasla.

Banjanska četnička brigada bila je već došla 15. o. mj. u Ublu i vršila prisilnu mobilizaciju, a hercegovački četnici još su se zadržavali bliže Bileći.

Naša divizija uslijed naprijed izloženog imala je mogućnosti i jasan cilj:

Tući četnike odvojeno, bacajući se glavninom na njihovu najistaknutiju grupu — banjansku četničku brigadu.

Za ovo je bila najpodesnija X brigada (sa sektora Gacka), koja bi za zaštitu Gacka od Kule i Nevesinja ostavila samo manje snage.

Dok se ne uništi banjanska brigada, hercegovačke četnike vezala bi III brigada drskom ofanzivom na liniji Ljubinje — Trebinje uz demonstracije partizanskih četa Južnohercegovačkog odreda na prostoru Dabar — Bileća, a u isto vrijeme da se hercegovački četnici vežu na III brigadu i tako otvore leđa Banjanima, odakle bi ih napala X brigada po razbijanju banjanske četničke brigade.

II brigada trebala je ofanzivnim dejstvom četa Sjevernohercegovačkog odreda da jače demonstrira na komunikaciji Mostar — Nevesinje radi neutralisanja Nevesinja, a sama naša brigada da se nađe na prostoru između Kule Fazlagića i Nevesinja kako bi sa te prostorije sigurnije štitila Gacko i direktno zatvarala pravac od Nevesinja ka Kuli i Gacku kada se na[še] glavnine vrate od Trebinja na Kulu Fazlagića.

Dakle, da bi se likvidirala Kula potrebno je bilo razbiti četnike tukući im manju i slabiju grupu munjevitim bočnim udarom, bacajući se potom na četničku glavninu ka Bileći u obuhvatni napad, pokušati uzeti Trebinje, a potom brzim okretom i iznenada napasti Kulu Fazlagića od pravca Nevesinje — Plana, gdje im je odbrana bila najslabija, a uslovi za njenu likvidaciju najlakši (grebenom Babe i Bjelašnice nabacujući ih u ne[prela]zne bare Gatačkog Polja, a kanališući im bjegstvo komunikacijom ka Nevesinju, gdje su ih čekale zasjede).

2. — ODLUKA:

Na osnovi naprijed iznijete situacije Stab divizije donio je odluku da II brigada se prikupi istočno od Nevesinja, uz najveću ofanzivu na prostoru Nevesinje — Mostar partizanskim četama, sa zadatkom da zatvara pravce ka Gacku. III brigada da drsko krene u napad prostorom Sitnice [Pl.] i Viduše planine čisteći teren od bandi i izbije što prije od Stoca na liniju Trebinje — Bileća, oslanjajući se desnim bokom na Ljubomir. X brigada da ostavi prvi bataljon na sektoru Gacko za zaštitu od Kule Fazlagića i Nevesinja, a sa glavninom da krene usiljenim maršem i u toku 15 o. mj. da se prikupi na prostoru: s. Dulići — s. Danići, a odatle slijedećeg dana da što prije ovlada Troglavom a onda da pređe u napad na bande iz Banjana koje su već stigle u Ublu, da ih razbije i uništi uz obuhvatno dejstvo mještanskog banjanskog partizanskog bataljona, pa čim razbije ovu četničku grupu, neka je i dalje goni mještanski bataljon, a brigada da od

Vučjeg Dola zauzme Bileću i sa tog pravca napadne hercegovačke četničke bande, koje se već orijentišu III brigadi.

Štab divizije i divizijska bolnica da krenu sa X brigadom i Štab bi dalje regulisao operacije ka Trebinju, ili nagli zaokret, III brigadu ostaviti da zatvara pravac Trebinju ili Bileća — Plana, a sa X brigadom hitno se prebaciti na prostor Dulići — Rioca i iznenada sa juga i zapada napasti Kulu Fazlagića, ostavljajući joj otvor i nadu za bježanje u pravcu Srđevići — Fojnica gdje bi je čekale zasjede.

3. — RASPORED SNAGA — PLAN AKCIJE I TOK OPERACIJE:

15 novembra o. g.

X brigada, bez 1 bataljona, koncentrisala se na prostoriji Dulići — Stepen.⁷ *II hercegovačka brigada* završavala borbu sa Švabama i četnicima (koji su joj udarili sa leđa) kod s. Zovi Do na putu Nevesinje — Trusina.⁸ Naročito se istakao 6 bataljon i Partizanska četa »Nevesinjska puška«, gdje je čuka Vojne (k. 891) prelazila četiri puta iz ruke u ruku i napokon Švabe nagnane u bještvo, ostavljajući 18 mrtvih, mnogo oružja i sprema. 6 bataljon sa posljednjim metcima po četvrti put na juriš zauzeo je čuku, na njoj našao municiju i natjerao neprijatelja u bještvo. *II brigada* imala je 2 mrtva i 3 ranjena. Švabe su stjerane u Nevesinje zajedno sa četnicima, koji su ih spasili od katastrofe i napadom sa leđa omogućili im bještvo.

III brigada izvršila je pokret od Stoca na prostor s. Krtinje — s. Dola.

16 novembra o. g.

X brigada u zoru izbila na Troglav i odmah krenula ka Ubli, a četnička banjanska brigada pobjegla ka Vilusima i jugoistočno od Velimlja. Brigada je tada produžila usiljeni pokret i noću izbila na prostor Vučji Do⁹ — s. Vrbica — s. Okolišta.

II brigada odmarala se na prostoru Drežanj — Lukavac — Zovi Do.

III brigada uslijed mrkne noći i jake kiše sa dva bataljona zanoćila u Krtinju, a sa 5 bataljonom u s. Dola. Četničke bande pod komandom »vojvoda« Špire Babića, Save Kovača, Alekse Kisića i drugih u zoru obuhvatno su napale neoprezni 5 bataljon u

⁷, ' Opširnije o zadatku Desete brigade (ranije Prve grupe) vidi dok. pod reg. br. 39/2, k. 1147—II., u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

⁸ Vidi dok. br. 75 i 167.

s. Dola i razvila se bliska ogorčena borba. 5 bataljon krenuo je na juriš, ali neuspjeo. Preko 500 četnika već je upadalo u kuće i tada 5 bataljon pod smjelim rukovodstvom svoga štaba izvršio je proboj obruča i izbio na vis Sitnicu. Poginuo je naš komandant 5 bataljona drug Ante Kelava, njegov zamjenik drug Mišo Popović i još 10 boraca, 12 ranjeno i 13 nestalo, od kojih su četnici zarobili 7, pet konja komore i jedan laki bacač. Četnici su ostavili 10 mrtvih i 17 ranjenih. Dok se ovako nesređen 5 bataljon povlačio ka Sitnici gonjen od četnika, dotle su već stigla ostala dva bataljona te brigade, izvršili snažni protivnapad na bande, razbili ih i skupa sa 5 bataljonom prešli u gonjenje i toga dana izbili na liniju s. Krstače — s. Zvijerina — vis Tisac.

Kako su svi mještani s. Dola desetak puta prije toga učestvovali u napadima na naše jedinice, nikako se nijesu vraćali kućama, a ovog puta mučki napali s leđa. ...

17 novembra o. g.

Okupator je osjetio naše nadiranje Bileći i noću 16/17 pojačao Trebinje dovlačeći i u Bileću 2 topa, 2 tenka, 30 kola, 400 Švaba.

X brigada ovoga dana u naletu zauzela je grebene oko Bileće, Modropac i Hadžibegovo Brdo,¹⁰ zbacila sa njih Švabe, zatekavši mnogo municije i materijala. 15 minuta iza toga oko 600 Švaba i četnika uz pomoć artilerije izvršili su povratni napad i ponova zauzeli oba utvrđenja produžujući goniti 3 bataljon X brigade ka Baljcima. U s. Baljci 3 bataljon se je zaustavio i sredio za odbranu, 8 bataljon od Vranje Dubrave otpočeo je pokret ka lijevom boku Švaba, a 7 i 11 bataljon od Vučjeg Dola ka desnom boku Švaba, poslije čega su se odmah Švabe povukle na polazne položaje Modropac — Hadžibegovo Brdo. Švabe su imale 9 mrtvih vojnika i 1 oficira, a naš 3 bataljon 3 mrtva i 4 ranjena. Zaplijenjeno je 1.000 metaka, nekolike puške i nešto čebadi.

II brigada odmarala se na istoj prostoriji.

III brigada sređivala se na istoj prostoriji, ne vršeći nikakav pritisak Bileći.

18 novembra o. g.

X brigada prikupila se na prostoriji s. Vrbica — Kovači — Trnovica na odmor.

II brigada prebacila se na prostor: Slato — s. Sipačno.

III brigada ostala je i dalje na istoj prostoriji.

19 novembra o. g.

Vrše se pokreti i pripreme za napad na Kulu Fazlagića.

U toku dana *III brigada* prebacila se na prostor sela Vrbica — Trnovica — s. Tepure i zatvorila pravac od Stoca i Bileće ka Planoj. Partizanski bataljon »Miro Popara« izvršio je pokret od Fatnice na Granicu radi bočnog pritiska na Bileću, a Bilećka partizanska četa ostala na Baljcima. Ova brigada dobila je naređenje da najupornije brani dodijeljene pravce. Njen 5 bataljon izvršio je pokret sa svom njezinom bolnicom ka Avtovcu.

II brigada prikupila se na prostoriji: Žalom — s. Bratač rastjeravši manje četničke grupe ka Nevesinju i dobila je naređenje da najupornije brani i zatvara pravac od Nevesinja ka Gacku i Sipačnu i dočekuje bježeće ustaše iz Kule. Partizanska četa »Nevesinjska puška« ostala je na prostoru: Zovi Do — Drežanj, a Partizanska četa »Bišina« na komunikaciji Mostar — Nevesinje.

X brigada u toku dana izvršila je prikriveni pokret u s. Rioca sa tri bataljona, a jedan bataljon sa bolnicom prebacio se je u s. Danići.

Ustaše iz Kule Fazlagića su bile obavještene o ranijem odlasku naših snaga od Gacka, pa su i svoje glavne snage bili postavili na prostor: Bjelašnica — Vučja Bara — Baba — Videž (k. 1139) — Sarića Grede — Zborna Gomila. Pokret bolnica i komora ka Avtovcu obmanuo ih je te su ove večeri ponova ojačali svoje rovove na liniji s. Bašići — s. Gelja Ljut — Zborna Gomila, ostavljajući manje snage ka zapadu.

Ideja napada ogledala se u iznenadnom noćnom jurišu sa prostora: s. Dobrelji — s. Danići na Sarića Grede — Zlatanić i produžavanju prodora ka s. Gelja Ljut i niz sela Kule i manjim dijelovima ka Videžu i Babi, a potom naglom prodoru preko Babe i Bjelašnice ka centru Kule, ostavljajući tako ustašama nadu da nađu spas u bježanju ka Srđevićima i Lukavici gdje su ih čekale zasjede II brigade.

Tri bataljona *X brigade* ovog dana u sumrak iz Ricca krenula su ka Babi preko Vučije Bare i Bje-

lašnice i stigla su 20 o. mj. u zoru do linije Lisa Stijena — Kita (kota 1184) — Goli Vis (k. 1502).

19 o. mj. u 24 časa 1 bataljon X brigade prebacio se je iz Gacka u s. Dobrelji.

20 o. mj. otpočeo je napad na Kulu Fazlagića.

20 novembra o. g.

Ovog dana 1 i 7 bataljon X brigade u 3.30 časova na juriš u naletu zauzeli su sve bunkere Šarića Grede — Zlatanić — s. Međulići, odakle je 1 bataljon naglo prodirao niz sela i za nekoliko časa već ovladao svim bunkerima i sa Gelja Ljut, tukući u leđa s. Bašići i s. Drugovići gdje su zbježale sve ustaše i sprečavale prodor našim snagama sa Bjelašnice. 7 bataljon po zauzeću Sarića Grede manjim dijelom nadirao je ka s. Branilovići, a glavnom ka Videžu i Debeloj Ploči olakšavajući tako nadiranje našim snagama sa Babe i Bjelašnice.

Bataljoni koji su nadirali sa Babe i Bjelašnice brzo su se spojili sa 7 bataljonom, dok oni sa Bjelašnice su uspjeli tek pred kraj dana na juriš da zauzmu Meki Do i upadnu noću u s. Bašići, Muhovići i Drugovići, a nekoliko stotina ustaša probilo se kroz naše redove i bježalo ka Sipačnu.

Neprijatelj je imao što mrtvih što utopljenih 200. Kod nas je bilo 15 mrtvih i 16 ranjenih.¹¹

Mnogo nabujala rijeka Mušnica sprečavala je prelaz i efikasnu pomoć bataljona u Kuli.

Mračna noć i velika kiša spriječila je bataljone sa Bjelašnice u planskom kretanju, te su ustaše uspjele ovaj dan da se ode¹² u tri sela, a isti uzroci omogućili su im i djelomično bjegstvo

Ranije opljačkano i osiromašeno srpsko stanovništvo okolnih sela nagrnulo je u Kulu da pljačka, što smo jedva uspjeli spriječiti.

21 novembra 1943

X brigada pretresala je planinu Babu i Bjelašnicu iznalazeći oružje i municiju.

II brigada odbila je pokušaj četnika i Nijemaca da uz pomoć artiljerije od Kifina Sela priteknu u pomoć Kuljanima, ali su Kuljani provedeni Srbima iz Šipačna za to vrijeme sa Bjelašnice i pred gonjenjem

¹¹ U originalu, lijevo od glavnog teksta, ove dve rečenice FU dopisane zelenim mastilom, ćirilicom.

¹² Vjerovatno: vide.

X brigade uspjeli da prodru s. Grabovici, gdje ih je u posljednim trenucima dočekala Partizanska četa »Nevesinjska puška« i dijelovi II brigade ubili ih oko 40, . . .

III brigada bila je i dalje bez borbe na prostoru: Tepure — s. Vrbica.

22 novembra o. g.

Kako se nevesinjski garnizon ojačao na preko 600 Švaba¹³ i njegova likvidacija time otežana, ovaj Štab donio je odluku da X *brigada*, bez jednog bataljona, hitno krene ka Banjanima radi čišćenja terena ka Grahovu i dalje ka moru radi spajanja sa nama naklonjenim primorskim pojasom, *III brigada* bez jednog bataljona da štiti bok X-toj od Bileće, a *II brigada* da ofanzivnim operacijama zatvara pravac Nevesinje — Gacko, napadajući stalno komunikaciju Mostar — Nevesinje.

Na sektoru Kula — Gacko ostaje diviziska bolnica sa jednim bataljonom III brigade i ostatkom bataljona X brigade (dvije čete su otpratile delegate za izbor zemaljske vlade u Bugojno).

23 novembra 1943

Stižu sigurna obavještenja da se jedna njemačka kolona nepoznate jačine sa komorama pojavila od Stoca u Vlahovićima, da je druga sa motorizacijom pročitila put od Stoca i zanoćila u s. Bjeljani u Dabru, a da je jedna kolona od Stoca izbila preko Dabrice i Trusine.¹⁴ Od Bileće pokreta još nije bilo. Od Nevesinja primjećen je pokret manjih švapskih dijelova drumom ka Fojnici.

Ovog dana X i III brigada prikupile su se na prostoru: s. Ubla — Vrbica — s. Tepure, a II brigada prikupila se u s. Slato radi napada na kolonu od Trusine.

Ovog dana jedan dio kolone Švaba iz Dabra izbio je u Slato, a kolona od Trusine i ova od Nevesinja izbile su u s. Zovi Do — s. Grabovica.

Bataljon iz Gacka duboko je izviđao ka Slivljima i niz Borač.

24 novembra o. g.

Jasno se ocrtala već namjera Švaba — ofanziva na nas iz baza: Bileća — Stolac — Nevesinje i napad u devet kolona frontalno.

Štab divizije donio je odluku da sa III i X brigadom razbije desno krilo okupatora, da dotle zadržava II brigada centar i lijevo krilo neprijatelja, pa kad razbijemo desno krilo Švaba da sa III i X brigadom pređemo u bočni i obuhvatni napad i na ogoljeli centar i dalje.

Ovog dana u zoru III brigada sa dijelovima Partizanskog bataljona »Miro Popara« napala je najistaknutiju švapsku kolonu od 120 boraca u s. Tucakov Do, razbila je i uništila, a pošto je uto već stigla nova kolona od Plane, bacila se na nju i ovog dana noću i nju zaustavila i dijelom potisla.

X brigada zaustavila je kolonu od Bileće, jedno njeno krilo potpuno razbila, gdje na bojnopolju ostalo 40 mrtvih ispod Tegarine Grede i Vardara, a njeno potpuno uništenje spriječilo je novo dolazanje švapskih pojačanja.

II brigada ove noći napala je Švabe u s. Slato skupa sa Partizanskom četom »Nevesinjska puška«, potpuno ih razbila, ubila 40 Švaba i 15 konja i više ranila.

Ukupno je ubijeno oko 230 Švaba i mnogo konja, a zarobljeno između ostalog 53 konja i mazge sa spremom, 4 teška bacača, jedna radio-stanica ispravna, 200 granata, hirurška ekipa, 6 šaraca, nekoliko mašinica itd. Ubijeno je i 5 švapskih oficira. Mi smo imali 4 mrtva i 6 ranjenih.

25 novembra o. g.

Borbe su se produžile na istim sektorima. III brigada rokirala se Kobiljoj Glavi uslijed dolaska neprijateljskih pojačanja od Plane u Korita, a II brigada prebacila se je preko Ljeskova Duba, na prostor s. Dubljevići — s. Kokorina — s. Domrke radi zatvaranja pravca od Morine i blagovremenog prelaza nabujale Kolečke rijeke. Pri prelazu kod Crgova razbila je Švabe koje su odmah za njom odstupale, ubivši 15 Švaba i 8 konja. Oko 70 Švaba prodrlo je u Fojnicu i zabarikadiralo se u školi.¹⁵

Ovog dana III brigada nekoliko je puta na juriš zauzimala i gubila Kobilju Glavu i najzad se rokirala na Troglav — Kita — Danići zbog gladi i premorenosti ljudstva.

Ovog dana SvaDe su imale ukupno 85 mrtvih, više ranjenih i više ubijenih konja. Mi smo imali nekoliko ranjena.

Ovog dana grupa od 15 četnika napala je dio komore III brigade i zarobila nam bez borbe jedan njemački bacač, 5 konja i 15 mina.

20 novembra o. g.

X brigada odmarala se je u s. Ubla — s. Poljice — s. Vrbica, II brigada na istom mjestu, a III brigada na prostoru s. Danići — s. Dulići — Kita. Švabe se nijesu kretale sa Kobilje Glave, pojačanja su im i dalje dolazila od Stoca, oko 300 Švaba preko Bjelašnice stiglo je u Kulu Fazlagića, a nekoliko stotina Švaba spustilo sje je sa Morine u Slivlje, dok je motorizacija prolazila od Nevesinja preko Morine ka Ulogu. Iz skica zarobljenih oficira vidilo se je da je u pokretu na nas komplet SS divizija »Princ Eugen«, a pokret preko Morine označavali su ili i napad na nas kroz Borač u kombinaciji možda i sa pritiskom od Nikšića, ili se radi samo o ovlađivanju komunikacijama radi probijanja te divizije ka Sarajevu ili možda i Foča — Višegrad radi udara u leđa V krajiškoj diviziji koja operiše oko Užica.

27 novembra o. g.

Uslijed stalnog pokreta Švaba ka Ulogu, znatni dijelovi II brigade angažovani su ka Borču, a pritiskom od Slivalja i Bjelašnice vezani su bili i ostali dijelovi II brigade. Premorene Švabe i ovoga dana nijesu kretale sa Kobilje Glave, pojačanja su im dolazila i dalje, a oko 200 Švaba od Srđevića i Gračanice ušli su u Gacko. III brigada ostala je i dalje na boku Švaba na Kobiljoj Glavi, a X brigada se prikupila u s. Ubla radi razbijanja četnika koji su se počeli opet koncentrisati oko Velimlja.

Istog ovoga dana stiglo je i nekoliko švapskih kolona na liniji Gračanica — Fojnica.

28 novembra o. g.

III i X brigada rokirane su ka Banjanima radi razbijanja četnika uz zaštitu od Bileće, a II brigada rokirana je na prostor s. Dramešina — s. Zanjevica — s. Berušica radi zaštite diviziske bolnice i ofanzivnog dejstva na komunikaciju Stepen — Avtovac — Fojnica.

29 i 30 o. mj.

Nema još podataka o akcijama X i III brigade.

II brigada će 1 decembra o.g. otpočeti sa ofanzivom i napadima na komunikaciju Avtovac — Gacko — Kifino Selo i Kobilja Glava — Avtovac.

4. — RJEŠENJE:

Na ovaj način Divizija je izvršila zadatak u potpunosti. Likvidirana je Kula Fazlagića,¹⁶ nanijeti su okupatoru i četnicima veliki gubitci, zarobljen je priličan materijal, oružje i municija i konji, a narod se još jače vezao uz našu borbu. I dalje se nastavlja sa napadima na Švabe i njihove slugu. Da se je blagovremeno znalo za namjere i snage okupatora, mogli su mu se nanijeti i veći gubitci, a naročito u borbama 24 o. mj., gdje je većina snaga X brigade bila vezana neprijateljskom slabijom manevarskom kolonom od Bileće, te je njihova glavina uspjela da izmakne koncentričnom udarcu naše i III i X brigade.

5. — GUBITCI:

a.) *Kod neprijatelja:*

Poginulo i nađeno na bojnom polju 552 Švabe i ustaše, od kog broja petnaestak četnika. Ranjeno i mnogo više.

Ubijeno i ranjeno mnogo konja.

Ubijeno 7 oficira Švaba, od kojih, jedan nosilac Željeznog krsta.

b.) *Kod nas:*

39 mrtvih i 41 ranjen. Izgubljen jedan laki bacač, jedan teški i 5 konja.

c.) *Zaplijenjeno:*

4 teška bacača, 200 granata, 6 šaraca, 3 mašinke, 1 teški mitraljez, 1 postolje za teški bacač i jedno za teški mitraljez, jedna ispravna radio-stanica, 2 konja hirurških instrumenata i lijekova, 164 puške, 53 mazge i konja i nešto municije i pištolja, odijela i opreme.

6. — ZAKLJUČAK:

Sve jedinice i borci, bez malih izuzetaka, pokazali su se disciplinovani, borbeni i trudili su se da izvrše sve dodijeljene zadatke. Naročito su se dobro pokazali i novoformirani bataljoni.

Vojni rukovodioci su se pokazali na višini i dorasli svojoj dužnosti u potpunosti. Naročito se istakao Štab III brigade.

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
30 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA
RASPORED NA SEKTORU VLAŠLC PL. — VAROŠLUK —
DZELILOVAC — ŠIŠAVA¹**

**STAB
I PROLETERSKE BRIGADE**

Br. 638
30/XI—43

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1) Izvršeni napad na Travnik nije doneo korisnih rezultata, niti su stvoreni uslovi za likvidaciju neprijateljskog garnizona.²

2) VI lička divizija sa dve svoje i sa IX brigadom X divizije nalazi se na komunikaciji od Divljaka do Busovače i severno prema Zenici. U toku dana vodila je borbu sa manjom kolonom neprijatelja, koja je pokušala da potpomogne neprijateljski garnizon u Travniku i posle kraće borbe odbijena je.³

3) Obzirom na novostvorenu situaciju naša brigada dobila je zadatak da se postavi na sektoru Vlašić Planina — Potkraj — Varošluk — Dželilovac — Mudrike — Šišava. Naša brigada sadejstvovaće sa III proleterskom brigadom,⁴ koja će se postaviti na sektoru između komunikacija Travnik — Komar i Travnik — Rastovo, na liniji s. Busovača — s. Pulac — Đakovići — Kasapovići, sa pretežnom linijom: k. 769 — Miškića Brdo — Zlokići — Kicelj — Vukovo — Budisići, zatvarajući pravac od Travnika ka Turbetu.

4) U vezi sa tim raspored i zadatak bataljona i jedinica naše brigade biće sledeći:

a) II bataljon smestiće se u s. Mudrike — Šišava, sa zadatkom kontrole pravca od Šišave ka s. Dubu i upućivanja patrola od s. Rakita preko k. 1429 ka Begovu Konaku.

b) I bataljon smestiće se u s. Potkraj, sa zadatkom održavanja veze sa VI bataljonom na pravcu Paklareva i isturanja jačih izviđačkih odeljenja ka Vlašiću [Planini], pravcem Potkraj — Čardak — Begov Konak. Na prostoru Begov Konak ta

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 35/1—3, k. 709.

² Vidi dok. br. 138.

³ Vidi dok. br. 143.

izviđačka patrola održavaće vezu sa izviđačkim odeljenjima II bataljona koja će dolaziti do Begova Konaka.

c) VI bataljon smestiće se na prostoriji s. Paklarevo, sa zadatkom obezbeđenja pravca Turbe — Travnik, isturajući jača izviđačka odeljenja na pravcu Ovčarevo — Jankovići.

d) III bataljon smestiće se na prostoriji s. Varošluk, sa zadatkom eventualnog sadejstva na pravcu VI bataljona.

e) Protivkolska četa uputiće jedan top (37 mm) kod III bataljona u s. Varošluk, top od 47 mm ostaće na dosadanjem položaju u s. Runići. Ovaj top će biti pod komandom VI bataljona. Top od 50 mm upućen je na Komar kod jednog bataljona XIII brigade. Vođi ovog topa izdat je zadatak od Štaba brigade.

f) Telefonsko odeljenje Tehničke čete odmah će uspostaviti telefonsku vezu sa VI bataljonom u s. Paklarevo i održavati u ispravnosti liniju Komar — Karaula. Minerska odeljenja Tehnička četa će uputiti na pravac Turbe — Travnik da što bolje miniraju cestu. Ukoliko im je za ovaj posao potrebna zaštita, neka se obrate VI bataljonu.

g) Tehnička četa, intendantura, brigadni sanitet, hirurška ekipa ostaće na dosadanjim prostorijama.

h) Bataljon »Garibaldi« ostaće i dalje u s. Dželilovac i služiti kao rezerva brigade. On ima održavati stalnu vezu sa II bataljonom.

Štab brigade nalaziće se u s. Karaula.

P. S. II bataljon pri prolazu kroz Karaulu obavezno će predati svoj telefon Tehničkoj četi.

Svi bataljoni i jedinice *obavezno* će u toku sutrašnjeg dana dostaviti brojna stanja ljudstva i naoružanja.

II i III bataljon će izvršiti pokret na novoodređene položaje posle smenjivanja od jedinica III proleterske brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

30-XI-1943 g.

Politički komesar,
Caslav⁵

Komandant — potpukovnik,
B.⁶ Božović

⁵ Božović
⁶ Božo

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE BRIGADE ŠTABU ŠESTE NOU
DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU BUSOVACA — LA-
ŠVA — HAN BILA OD 27 DO 30 NOVEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB III BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE

30/XI.1943 g.

Dostavlja operativ.[nil izvještaj

ŠTABU VI DIVIZIJE

U toku 27 ov. mj. ova brigada napravila je pokret iz sela Gračanice do Rastova i Čakića, gdje je zanoćila.

U toku 28 ov. mj. snage ove brigade smijenile su na položajima IX krajišku brigadu sa sljedećim rasporedom: II bataljon smjestio se u mjesto Busovaču, zauzeo položaje prema Kiseljaku i prema stanici Busovača do zapadne strane Rasna. I bataljon zauzeo je položaje od Satradina do Počulica i kotu 821. IV bataljon zauzeo je položaj od Margeliča² do Gradine. III bataljon smjestio se u brigadnu rezervu sa dvije čete i mitraljeskom, a sa jednom četom pojačanom održao položaj prema mostu i želj. stanici Han Bila. Štab brigade i četa za vezu smjestili se u Kruščicu.

Pošto stanica Han Bila nije bila likvidirana, položaji nisu mogli da se odmah zauzmu preko pruge, te je i lijevo krilo I bataljona povučeno do kote Sušanj. Zamjenik komandanta brigade³ sa Štabom III bataljona pristupio je izviđanju neprijateljske posade kod Han Bila. Prikupljeni su podaci o neprijatelju, od kojih je bilo 40 domobrana, kako smo izviješteni, na pomenutom mjestu. Isti su bili utvrđeni bunkerima i ograđeni bodljikavom žicom jednim redom. III bataljonu naređeno je da likvidira neprijatelja u toku noći i da poruši most.⁴ U tu svrhu pridodat mu je i teški minobacač. Štab bataljona u zajednici sa zamjenikom komandanta brigade stvorio je plan za akciju u kome je predviđeno da se napadne na neprijateljsku posadu sa južne strane cestom i sa istočne strane pored rijeke

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14—5, k. 802.

² Na karti 1 :100.000 nije nađeno.

³ Milan Dinić

⁴ Opširnije o organizaciji napada vidi dok. reg. br. 16—5, 802 i dok. reg. br. 14/1—3, k. 57 u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

Bila. Jedna četa trebala je da se prebaci sa sjeverne strane posade prema Travniku, da osigura od Travnika, da prekine prugu i jednim vodom da vrši pritisak sa sjeverne strane putem. Prije je trebalo sasjeći žicu a zatim bombama izvršiti prepad. Napad je trebao početi 29/XI. 43 u 1 čas.

Pošto jedna četa nije stigla na vrijeme, napad je otpočeo u 2.30 čas.

Pokušano je da se siječe žica, ali je neprijatelj na vrijeme primjetio i usljed jake vatre nije bilo moguće istu sasjeći. Zatim je tučeno sa teškim bacačem i malim bacačima, ali je neprijatelj jednostavno zasipao vatrom i u tome je i svanulo. Pošto nije bilo izgleda za uspjeh, donesena je odluka za povlačenje.

Prilikom povlačenja poginuo je komandir 1 čete poručnik Simo Grubišić, stariji vodnik Calić Mile i ranjen jedan borac. Na položaju je ostavljena 3 četa sa protukolnom puškom, sa zadatkom da drži neprijateljsku posadu u blokadi, držače položaje na cesti kod Divljaka, obezbjeđujući se lijevo prema Dolići (koti). Jedna desetina ostavljena je u Vitezu, jedna četa smještena u Gornju Večersku, a ostale snage u Gaćice. Komanda čete, mjesto da pravilno zauzme položaje, rasporedila je četvu na doručak po kućama u Divljaku, ostavivši samo stražara odnosno izvidnice. Toga momenta kad je četa bila po kućama, naišao je blindirani voz od Travnika u visini Divljaka a sa desnom obalom Lašve naišla je jedna grupa od oko 50 vojnika, koji su prišli samome selu i tako zatekli nespremnu četvu, koja je morala bježati preko brisanog prostora. Prilikom otstupanja poginuo je jedan delegat voda, Orlović Mile, i dva borca, dok jedan ranjeni borac je zarobljen, koji je strijeljan, i jedan Talijan nestao, o kome se ne zna ništa, dok je ranjen stariji vodnik Super Milan i jedan borac.

Prilikom napada na pomenutu posadu gubitci neprijatelja su nepoznati.

Istog dana naš IV bataljon, koji se nalazio na pomenutim položajima u Bučici, u Balićima, vodio je borbu sa Njemcima, koji su naišli od Travnika u jačini do dvije satnije.⁵ Bataljon je uspio odbiti Njemce u Travnik i tom prilikom, kako su pričali seljaci, nanio im je gubitke do 10 ranjenih i mrtvih. Dok na strani IV bataljona bio je jedan mrtav i 3 ranjena. Među ranjenim nalazi se i komesar bataljona. Detaljnije o toj borbi izvijestit ćemo naknadno.

Istoga dana II bataljon pripremao je napad na želj. stanicu Busovača u kojoj se nalazilo 30—40 domobrana. Sa domo-

⁵ Opširnije o borbama Četvrtog bataljona vidi dok. pod reg. br. 13—5 k. 802, u arhivi Vojnog istoriskog instituta.

branima stupljeno je u pregovore i tom prilikom izlazio je jedan narednik, koji je obećao da će se predati. Isti je pušten nazad u stanicu i pobjegli su svi prema Zenici. Tom prilikom ubijena su dva domobrana i stanica je zauzeta, pruga prekinuta i organizovani položaji na liniji Merdani — Grabnik. Srušena su dva želj. mosta i to na stanici Busovača jedan i jedan kod Safradina. Zaplijenjene su dvije puške, jedan biciklin, jedan motorbiciklin, jedan telefon, nešto čebadi, šatorskih krila i sprema. Istoga dana jedan borac II bataljona u mjestu Busovači naišao je na minu, koja mu je raznijela nogu.

Istoga dana I bataljon vodio je borbu sa neprijateljskim patrolama na putu Zenica — Han Kumpanija kod kote 592. Tom prilikom povukle su se naše i neprijateljske patrole. Na našoj strani bio je jedan borac ranjen. Uveče oko 7 sati I bataljon spremio je napad na most željeznički kod Safradina, ali su i tu domobrani, kojih je bilo oko 30 sa jednim nadporučnikom, uspjeli pobjeći. Zaplijenjeno je 15.000 pušanih metaka, nešto vojničke sprema.

29. ov. mj. dobijena je usmena zapovijest od toga Štaba, sa kojom je naša Brigada dobila zadatak da zaposjedne položaje od Busovače do Stranjana, zatvarajući komunikaciju od Zenice prema Travniku, i na istima da spriječi dolazak pomoći neprijatelju u Travniku. Položaji su zaposjednuti na sljedeći način: II bataljon kako je gore naglašeno; I bataljon, bez jedne čete, zaposio je položaje kotu 816, te uključno kotu 736; III bataljon zaključno put Han Kumpanija — Zenica kod Čajdrasa, kotu 821, te ulijevo kontrolišući prostor do Stranjana. Položaji su zaposjednuti do 12 časova. Prateća četa razdijeljena je i to: jedan minobacač II bataljonu, jedan minobacač i protukolni top III bataljonu. Protukolni top Proleterske brigade I bataljonu I brigade, protukolna puška III bataljonu; jedan minobacač i jedna četa I bataljona ostali su u brigadnoj rezervi kod kote Sušanj više Dubravice.

30. ov. mj. u 7.15 čas. neprijatelj — Njemci iz Zenice napali su lijevo krilo naših položaja, t. j. uključno kotu 736, pa zapadno duž položaja.⁶ Slabiji neprijateljski djelovi u prvom sukobu odbijeni su, zatim je neprijatelj dobio pojačanje iz Zenice, te je ponovo, pod zaštitom artiljerije i teških minobacača, poduzeo napad na čitavom prostoru, koji smo gore označili. Kako su naši položaji mnogo veliki i rastegnuti, neprijatelj je uspio da zauzme kotu 736, a na lijevom krilu također je bio potisnuo neke naše djelove na prihvatne položaje.

• I iz Sarajeva je bila upućena jedna njemačka jedinica. Vidi film MNO—Zgb u mikroteci Vojnog istoriskog instituta, pod reg. br. 4 30.

Tom prilikom upućena je četa iz rezerve i poduzet je povratni napad. Prije nego što je stigla rezerva, Stab III bataljona izvršio je povratni napad sa svojom rezervom i uz pomoć I bataljona uspio povratiti izgubljene položaje. Neprijatelj se povukao u pravcu Zenice. Jačina neprijatelja cijeni se od 250—300 vojnika.

Prilikom toga sukoba neprijatelj je imao 6 mrtvih i 5—6 ranjenih vojnika. Na našoj strani poginuo je jedan zamjenik komandira i jedan borac, dok su dva borca ranjena. Pao je neprijatelju u ruke i jedan puškomitraljez, od koga je mitraljezac poginuo.

U ovoj posljednjoj borbi sa Njemcima pred Zenicom istakli su se kao cjelina 1. i 2. vod 1. čete III bataljona, koji su vještim manevrom i povratnim napadom uspjeli zbaciti neprijatelja sa položaja koji je bio osvojio. Također istakao se je zamjenik komandanta III bataljona drug Ilija Rašeta smjelim rukovođenjem snaga koje su vršile povratni napad. Borac Korica Duro i borci sa teškog mitraljeza Knezić Mićo i Jakšić Milan, koji su sa svojim mitraljezom dobro gađali i potpomogli uspjehu povratnog napada.

Zamjenik komandira Banjeglav Iso (stari je borac i ranjavan već 6 puta) poginuo je herojskom smrću, tukući iz puškomitraljeza do posljednjeg momenta neprijatelja, koji ga je sa bombama prilikom juriša ubio.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Milan Basta

Komandant — major,
M.^T Sijan

P.S.⁸ Ovaj izvještaj nije potpun, pošto nismo dobili podatke detaljne, usljed toga ne znamo tačan ni broj municije koja je utrošena.

Liste gubitaka i tačnije podatke poslat ćemo naknadno.

⁷ Milan

⁸ Dopisano na mašini, latinicom.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
DESETE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BORBAMA NA
PROSTORU TRAVNIK — TURBE — DONJI VAKUF OD 15
DO 31 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

**STAB
VII KRAJIŠKE NOU BRIGADE
30.XI.1943**

Dostavlja se izvještaj
o akcijama ove brigade
od 15 do 30.XI.1943.

ŠTABU X DIVIZIJE NOVJ

Položaj

15. XI. 1943. U toku dana naš III bataljon izbio je na liniju Pribilovići — Isakovići — s. Rastovci. Neprijatelj koji je juče izbio na tu prostoriju odstupio je u Travnik.

Oko 14.30 č. neprijatelj je u jačini 450—500 vojnika sa brojnom komorom spustio se sa Vlašića [Pl.] serpentinama ka selu Dželilovac — Paklarevo.² Ovim manevrom neprijatelj je zaobišao naš IV bataljon na prostoriji s. Paklarevo. U tom momentu neprijatelj je pravio ispad od Travnika ka IV bataljonu kao i prema II bataljonu, dok je III bataljon vodio borbu na prostoriji s. Rastovci — Zubići.

Pošto je IV bataljon bio napadnut frontalno od Travnika, zaobilaznim manevrom od Dželilovca, na koga je neprijatelj otvorio jaku bacačku, puščanu i mitraljesku vatru, morao se povući sa ovih položaja. Od ovog bataljona nalazile su se dvije čete na Dubravi, povrh sela Ovčareva, a jedna u s. Runićima. Četa u s. Runićima povukla se je prema Turbetu ka Donjoj Trebeuši, a druge dvije čete sa Dubrave preko r. Lašve ka Gradini — Bačvicama.

U sam sumrak naši bataljoni su bili na liniji: I bataljon Bačvice — Pulac, izuzev Gradinu, koju je neprijatelj zaposjeo u 16.35 č. II bataljon u s. Pulac sa glavninom snaga a obezbjeđivao položaj Vučje Jame — Zlokići — Ki-

- celj — Đakovići. III i IV bataljon su na liniji kako je naprijed navedeno. U toku današnje akcije neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i ranjenih. Naši su gubitci 4 mrtva i 7 ranjenih.
16. XI. 1943. U toku dana brigada je bila na liniji s. Bačvice — s. Glumci — Prikići — Vučje Jame — Kicelj (k. 1235) — s. Đakovići. Oko 11 č. neprijatelj je izvršio napad na položaje naših bataljona sa jačom snagom. Usljed nadmoćnosti neprijateljskih snaga i duže borbe naši bataljoni bili su prisiljeni da se povuku na prihvatne položaje: Sarmaja — Osoje — Bjelobučko Osoje — s. Ruda. Istog dana izdato je naređenje bataljonima, u saglasnosti sa Štabom I proleterske brigade, da naši bataljoni u zajednici sa bataljonima I proleterske brigade izvrše povratni napad i ovladaju položajima koje su naprijed držali. U toku podilaženja bataljoni nisu naišli na neprijatelja, jer je odstupio u Travnik. Bataljoni su zaposjeli položaje: Bačvice — Pulac — Vučje Jame — Visokovići — Zlokići — Kicelj — s. Đakovići.
17. XI. 1943. Bataljoni se nalaze na istim položajima. Izdali smo naređenje našem IV bataljonu da se postavi na prostoriju s. Paklarevo sa zadatkom da zatvara pravac od Travnika. U toku dana nije bilo neprijateljske djelatnosti u pravcu naših položaja.
18. XI. 1943. Bataljoni se nalaze na istim položajima. U toku dana neprijatelj je vršio ispade u pravcu položaja naših bataljona u vidu nasilnog izviđanja. Navedene ispade neprijatelj je vršio sa grupama (oko 40 vojnika) dobro naoružanim i vještim manevrom.
19. XI. 1943. Stanje na položajima naših bataljona je bez promjena.
20. XI. 1943. Stanje na položajima naših bataljona je nepromjenjeno.
21. XI. 1943. U toku dana, iz Travnika, neprijatelj je vršio ispade u pravcu položaja naših bataljona u vidu nasilnog izviđanja. Zasjeđe koje su bataljoni postavili odbile su neprijatelja nazad u Travnik. Iste večeri u prvi mrak bataljoni su upućivali izviđačka odjeljenja u pravcu neprijateljskih bunkera koji su u isto vrijeme vršili demonstrativni napad.

22. XI. 1943. Stanje na položajima naših bataljona je kao i 21. XI. 1943.
23. XI. 1943 U toku dana neprijatelj je vršio ispade iz Travnika u pravcu naših položaja, sa grupama u jačini oko 40 vojnika. Ispade su vršili u cilju nasilnog izviđanja, u čemu su ga zasjede bataljona spriječile. U ispadima neprijatelj je imao nepoznat broj gubitaka. Naši gubitci su jedan lakše ranjen. Ostalih promjena, na položaju ove brigade, nije bilo.
24. XI. 1943. U 8 časova neprijatelj je izvršio napad na položaje Visokovići — Zlokići — Vučje Jame — Kicelj — Dakovići, koje su držali naš II i III bataljon. Jačina neprijateljskih snaga bila je oko 600 vojnika »Vražje divizije«.³ Neprijatelj je izvršio napad u tri pravca i to: Pirota — Visokovići, Pirota — Zlokići i Bojna — Kicelj. Usljed nadmoćnosti neprijatelja u ljudstvu, a naročito u automatskom oružju i bacačima, zbacili su naše bataljone sa njihovih položaja i ovladali istim. Bataljoni su se povukli na liniju Vučje Jame i kosu sa zapadne strane s. Đakovića. U to vrijeme na ovaj položaj stigao je naš I bataljon. Povratnim napadom i obuhvatnim manevrom naših bataljona neprijatelj je bio razbijen na pomenutim položajima, koji je odstupio u pravcu Travnika. Gonjenje neprijatelja preduzeo je naš II bataljon.
- U današnjoj borbi neprijatelj je imao oko 100 mrtvih i ranjenih, od kojih smo našli 8 na položaju. Borba je bila žestoka. Naši gubitci su 5 mrtvih i 19 ranjenih. Od ratnog materijala u naše je ruke palo: 3000 metaka, deset bacačkih mina, 2 postolja od »šarca« sa nišanskim spravama i ostalog sitnog materijala. Položaj naše brigade je isti.
25. XI. 1943. U toku dana neprijatelj je vršio ispad u pravcu položaja Visokovići — Zlokići, koje je obezbjeđivao III bataljon, i na položaje Paklarevo, koje je obezbjeđivao IV bataljon. Neprijateljska grupa koja je vršila ispad dočekana je zasjedom III bataljona ispred samih bunkera. Tom prilikom neprijatelj je imao dva mrtva i jednog ranjenog. Naših gubitaka nije bilo. Isto tako neprijatelj koji je vršio ispad u pravcu IV ba-

- taljona bio je odbijen uz nepoznate gubitke. Na položaju ostalih bataljona nije bilo promjena.
26. XI. 1943. U toku dana neprijatelj je vršio ispad u pravcu položaja IV bataljona. Na položaju ostalih bataljona nije bilo promjena.
27. XI. 1943. U 16 časova dobili smo naređenje⁴ od Štaba X divizije da izvršimo pokret brigade u pravcu Tihomišlja i da se na toj prostoriji brigada razmjesti. U 19 časova stigla je na prostoriju naše brigade II lička brigada VI divizije. Ista je izvršila smjenu našeg I, II i IV bataljona.
28. XI. 1943. Noću u 3 časa II lička brigada VI divizije izvršila je smjenu našeg I, II i IV bataljona a III bataljon smijenjen je na položaju u 7.30 časova. Naređenjem Štaba X divizije brigada je izvršila pokret sa tri bataljona, sanitetom, intendantom i protivkolskim odjeljenjem u 5 čas., a III bataljon u 8 časova, sa prostorije Paklarevo — Bačvice — Pulac — Vučje Jame — Zlokići — Kicelj — Đakovići pravcem Komar — Donji Vakuf — Bugojno — Gračanica i razmjestila se na prostoriju sela Tihomišlje, gdje je stigla u 20 časova. Marš brigade bio je dug 52 km. Ljudstvo je ovaj pokret dobro izdržalo.
29. XI. 1943. Naređenjem Štaba X divizije brigada je izvršila pokret sa dosadašnje prostorije u li časova pravcem Ploča — Gornji Vakuf i razmjestila se na prostoriju Dobrašin — Voljevac — Mračaj — Boljkovac — Cvrče. Na ovu prostoriju brigada je stigla u 17 časova.
30. XI. 1943. Naređenjem Štaba X divizije brigada je izvršila pokret sa dosadašnjih prostorija pravcem Cvrče — Scipe — Pajići — Solakova Kula, gdje se razmjestila, kao i na prostoriju s. Kruščica — Krajković — Kale.

SMRT FAŠIZMU — SLOBOŃA NARODU!

Politički komesar,   Načelnik-kapetan,   Komandant-major,
 (na položaju)   Nikola⁵   Bosnić⁶
 (M.P.)

⁴ Redakcija nije pronašla pomenuto naređenje.

⁵ Prodanović

⁶ Milan

ZAPOVIJEST ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU
BRIGADE OD 30 NOVEMBRA 1943 GOD. POTCINJENIM
JEDINICAMA ZA ČIŠĆENJE ČETNIKA NA PROSTORIJI
PRIGREDINA, RADOJEVIĆI I VELIMLJE¹

ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

Pov. broj: 29
30 novembar 1943 god.
u 10.50 sati
s. Birači
(D. Dubočke)

Strogo povjerljivo!

Z A P O V I J E S T

(Sekcija: Trebinje 1:100.000)

Prema sinočnoj zapovijesti, bataljoni su izvršili u potpunosti svoje zadatke i smjestili se u određene logore,² dok od Banjsko-vučedolskog bataljona nijesmo dobili izvještaj, što vjerujemo da je i on izvršio svoj zadatak. — Prilikom sinočnog nastupa, naš »3« [bataljon! rastjerao je bande koje su bile na Jelovici, kao i »2«, koga su bande sačekale na kosama više zaseoka Birači, i uspio je da zarobi jednoga četnika. Po izjavi istoga, bande se nalaze oko Velimlja i Kapavice.

Da bi četnike u ovoj opštini potpuno razbili i spriječili njihovo koncentrisanje u pomenutim mjestima, u vezi ovoga

N A R E Đ U J E M O :

- 1.) »3« kreće iz sadašnjeg logora u 13 sati i 30 minuta (danas) preko Cerova Brda (k. 1181), zatvarajući manjim snagama Brezovi Do, pa preko Jelovice (k. 1283), Vitomir Grede u s. Prigredina, gdje će se smjestiti sa obezbjeđenjem na (k. 1090 ispred s. Dolovi i kod Grebnica sa jačim obezbjeđenjem, a jednu objavnicu na Razdovje³ (k. 1153). Vjerovatno da se bande nalaze u [s.] Trepča i Kamenskom, te stoga biti budan da vas ne bi bande iznenadile.
- 2.) »1« kreće iz sadašnjeg logora tačno u 13 časova (danas) na Donje Dubočke, odakle odvaja jednu bolju četuju sa članom Štaba bataljona, koja će grebenima više

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 58/2, k. 1147—II.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 137.

³ Vjerovatno Razvršje

**PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠANSKOG NOP
ODREDA OD 30 NOVEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG
KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE O ORGANIZACIJI ODREDA
I O DEJSTVU NA TERITORIJI BRONZANI MAJDAN —
PL. MANJACA¹**

**STAB
ŠANSKOG NOP ODREDA**
Br. si.
30. XI. 1943 g.

ŠTABU 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo izvještaj o organizaciji ovoga Odreda i vojnom radu u posljednjih petnaest dana.

Ovaj Odred sastoji se od jednog bataljona — sa tri čete i tri terenske čete. Od ovih triju četa imali smo namjeru da formiramo bataljon, ali to nismo mogli učiniti jer nismo imali političkih rukovodilaca bataljona. Za komandanta smo bili predvidili kapetana druga Jokića, ali kako je isti pozvan, sad nemamo ni komandanta da bi mogli formirati bataljon. Kad od nas otpadne Ratkovačka četa, onda će ostati samo dvije terenske čete.

Za ovakvo stanje kakvo jeste imamo sve vojne rukovodioce osim zamjenika komandira, kojih nemamo za četiri čete, i zamjenika komandanta Odreda — nalazi se na kursu.³

Za proteklo vrijeme naše jedinice su kontrolisale položaje prema Bronzanom Majdanu, Kmećanima, Vilusima, te teren G. Ratkova i G. Sokolova.⁴ 25 ov. mj. naš bataljon je učestvovao sa snagama XIII Brigade u akciji čišćenja jugozapadnog dijela Manjače od četničkih bandi. Tom prilikom zaplijenjeno je nešto stoke. Do sukoba sa bandom je došlo i tom prilikom smo imali jednog ranjenog druga, dok je banda imala jednog mrtvog, nekoliko ranjenih i jedan se predao sa oružjem.

U cilju aktiviziranja vojnih rukovodilaca održani su sastanci po jedinicama sa rukovodiocima gdje su im data uputstva za rad. Glavni zadatak je postavljen — obučavanje boraca

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istorijskog instituta pod reg. br. 27/1—9, k. 456.

² Đoko Jokić

• Poslednje četiri riječi dopisane su olovkom, ćirilicom.

⁴ Na karti je samo Sokolovo.

na rukovanju oružjem, pošto se pokazalo da to borci ne znaju. (U Ratkovačkoj četi se desilo da je ubio drug druga). Osim toga obraćena je pažnja stražarskoj službi, radu patrola, borbenoj obuci, uzdizanju discipline, itd.

Vojni rukovodioci ne mogu da zadovolje u svome radu jer ni sami ne raspolazu potrebnim znanjem vojnih pitanja da bi ista mogli prenositi na druge, ali napominjemo da su to sve mladi rukovodioci koji imaju uslova za razvoj. Disciplina kako boraca tako i rukovodilaca je na niskom stepenu. Kod rukovodilaca se ne osjeća osjećaj odgovornosti za izvršavanje pojedinih naređenja. Borbenost jedinica se još ne može ocijeniti.

Inače, naša jedinica ima uslova da se razvije, jer raspolaze vrlo dobrim materijalom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Maran⁵

Komandant — kapetan,
Jovo M. Medić

(M.P.)

• Đorđe